1374

ఆంధ్ర పత్రిక

1934

సెప్టెంబర్

భావనామ సంవత్సరం

సెప్టెంబరు 1984 — అక్టోబరు

తేది	రవి °	'	"	చంద్ర °	'	"	కుజ °	'	"	బుధ °	'	"	గురు °	'	"	శుక్ర °	'	"	శని °	'	"	రాహు °	'	"
9	142	47	51	145	41	46	102	59	8	154	46	43	180	17	18	124	36	46	299	48	12	285	6	41
10	143	45	51	158	2	3	103	37	0	156	28	45	180	28	40	125	50	41	299	44	6	285	3	30
11	144	[illegible]	16	170	34	12	104	14	51	158	10	47	180	40	0	127	4	36	299	40	0	285	0	20
12	145	[illegible]	33	183	18	55	104	52	30	159	48	18	180	51	55	128	18	42	299	36	28	284	57	9
13	146	41	0	196	18	36	105	30	9	161	25	49	181	3	50	129	32	48	299	32	55	284	53	58
14	147	39	25	209	28	33	106	7	48	163	3	20	181	15	44	130	46	54	299	29	22	284	50	48
15	148	37	53	222	53	11	106	45	27	164	40	51	181	27	38	132	1	[illegible]	299	25	49	284	47	37
16	149	36	28	236	32	24	107	23	6	166	18	22	181	39	32	133	15	6	299	22	16	284	44	26
17	150	35	0	250	36	10	108	0	18	167	49	41	181	51	27	134	29	23	299	18	42	284	41	15
18	151	33	31	264	35	7	108	37	30	169	21	0	182	3	22	135	43	40	299	15	7	284	38	5
19	152	31	11	278	59	30	109	14	42	[illegible]	[illegible]	19	182	15	16	136	57	57	299	11	33	284	34	54
20	153	30	48	293	34	6	109	51	54	172	23	38	182	27	10	138	12	14	299	7	59	284	31	43
21	154	29	28	308	17	36	110	29	5	173	54	57	182	39	5	139	26	30	299	4	25	284	28	33
22	155	28	9	323	2	35	111	6	22	175	22	13	182	51	33	140	40	56	299	1	35	284	25	22
23	156	26	53	337	41	44	111	43	39	176	49	29	183	4	1	141	55	22	298	58	46	284	22	11
24	157	25	9	352	7	18	112	20	55	178	16	45	183	16	28	143	9	48	298	55	57	284	19	0
25	158	24	26	6	13	20	112	58	11	179	44	0	183	28	56	144	24	14	298	53	8	284	15	49
26	159	23	16	19	54	52	113	35	27	181	11	15	183	41	22	145	38	40	298	50	19	284	12	39
27	160	22	9	33	10	36	114	12	24	182	31	13	183	53	30	146	53	10	298	47	28	284	9	28
28	161	21	2	46	1	32	114	49	21	183	51	30	184	6	18	148	7	40	298	44	39	284	6	17
29	162	20	0	58	29	39	115	26	18	185	11	37	184	18	46	149	22	10	298	41	50	284	3	6
30	163	18	57	70	39	34	116	3	15	186	31	45	184	31	14	150	36	40	298	39	1	283	59	55
1	164	17	58	82	36	21	116	40	0	187	51	51	184	43	40	151	51	10	298	36	12	283	56	45
2	165	17	5	94	25	4	117	16	38	189	5	47	184	56	25	153	6	0	298	34	14	283	53	34
3	166	16	3	106	11	31	117	53	6	190	19	43	185	9	10	154	20	50	298	32	16	283	50	23
4	167	15	9	118	0	38	118	29	34	191	33	39	185	21	55	155	35	40	298	30	18	283	47	12
5	168	14	16	129	57	40	119	6	2	192	47	35	185	34	40	156	50	30	298	28	20	283	44	2
6	169	13	28	142	4	14	119	42	30	194	1	28	185	47	26	158	5	20	298	26	21	283	40	51
7	170	12	40	154	24	57	120	18	44	195	5	55	186	0	12	159	20	18	298	23	58	283	37	40
8	171	11	53	167	1	21	120	54	58	196	10	22	186	12	58	160	35	16	298	21	36	283	34	29

N. B. [illegible]

గ్రహాయుతులు.

తేది.	యుతి వివరం.	కాలము గం. వి.	అంతరం °	'	ఉత్తరమందలి గ్రహము.
10 సెప్టెం	బుధచంద్రసమాగమం	8 - 26	6	8	బుధుడు
13 ,,	గురుచంద్రసమాగమం	7 - 15	6	14	గురుడు
20 ,,	శనిచంద్రసమాగమం	20 55	2	38	చంద్రుడు
28 ,,	బుధగురుయుతి	17 - 7	5	18	గురుడు
4 అక్టో	కుజచంద్రసమాగమం	13 - 50	8	0	కుజుడు
7 ,,	శుక్రచంద్రసమాగమం	22 - 12	7	40	శుక్రుడు

నక్షత్రగ్రహయోగములు

తేది		గ్రహము	యోగం.	గం.	వి.
12	సెప్టెం	కుజునకు	పుష్య	6	0
15	,,	,,	ఆర్ద్ర	16	49
18	,,	బుధునకు	హస్త	18	50
25	,,	,,	చిత్త	14	8
,,	,,	,,	స్వాతి (?)	[illegible]	40
9	,,	గురునకు	స్వాతి	7	13
10	,,	శుక్రునకు	మఖ	12	18
21	,,	,,	పూ-ఫ	11	28
28	,,	,,	ఉ-ఫ	3	[illegible]
15	,,	శనికి	ధనిష్ఠ	18	50

పాత మధ్యకాలము

10 సెప్టెం — క్షే.ప్ర. మధ్యకాలంగం. 16 54
22 సెప్టెం — క్షే.ప్ర. మధ్యకాలం గం. 19 [illegible]
22 సెప్టెం — వృ.ప్ర. మధ్యకాలం గం. 24 0
7 అక్టో — వృ.ప్ర. మధ్యకాలం గం. 23 12

భాద్రపదమాన ఫలం:— [illegible] వరకు సామాన్యముగా వర్షముండదు. [illegible] సస్యములకు [illegible] మాసాంతమందు స్వల్ప వృష్టియున్న గల్గును. రక్తద్రవ్యములకు అనగా కందులు, మిర్చి వగైరాలకు ధరలు ప్రారంభమందు [illegible] బహుళపక్షమందు పెరుగును. శనగలు, చింతపండు, బెల్లం, కొబ్బరి, వగైరాలకు ధర నిల్చియుండి మాసాంతమున తగ్గును. ధాన్యము, [illegible] మొదలగువాటికి ధరలు పెరిగి మాసాంతమందు కొంచెము తగ్గును. [illegible] తస్కరుల కరిష్టముగలదు.

స్వస్తి శ్రీ [illegible] నామ సంవత్సర ఆశ్వయుజమాసః శాలివాహనశకః ౧౯౦౬ కల్యాది ౫౦౮౫ [illegible] 1984 [illegible] ౧౩౬౪

తేది			
9	౨౩	౮	శు॥ ప్రతిపత్ ౩౫-౧౫ చిత్ర ౪౮-౨౩ వై ౫౦-౧౦ కిం ౪-౪౭ వర్జ్య ౫౨ త్యాజ్య ౪-౪౮ శరన్నవరాత్రారంభః కలశస్థాపనం శుక్ర మూఢ్యారంభః స్తన్యవృద్ధిగౌరీవ్రతం దౌహిత్రకృతమహాలయః యోగః భో ౧-౨౮ [దశ త్రరశృంగః ప్రీతిః భో ౧-౧౮
10	౨౪	౭	ద్వి॥ బు ౩౪-౫౪ స్వాతి ౭-౨౫ విష్కు ౪౮-౫౦ బా ౫-౫౦ ౩౯ త్యాజ్య ౪ అహః ౬౭-౨౮ చర్ణా ౧ రవిః ౩౯-౫౩ చంద్రో
11	౨౫	౯	తృ॥ గు ౩ ౩-౧౪ విశాఖ ౭-౧౩ ప్రీతి ౨-౩౦ తై ౪-౮౧ ౨౨ త్యాజ్య ౩-౫౪౭-౩ త్యాజ్య ౩-౫ ౫౪ వే తిథియుగళనంతిథిః
12	౨౮	౬	చ॥ శు ౩౦-౩ ౨ అనూరాధ ౫-౫౫ ఆయు ౩౭-౧౯ ౧-౫౫ ౯౦-౫౫ ౩౦-౩ త్యాజ్య ౩-౫౧ భో ౦-౫౫ [రజ్జుష భో ౧-౫
18	౨౭	౧౦	పం॥ శ ౨౮-౪౭ జ్యేష్ఠ ౩-౪౦ శో ౩౧-౨౦ బా ౨౮-౪౭ ౩-౧౪ పునస్త్రివిజ్యాత్రాదిః పంచమీతిథిః గురుమూఢ్యారంభః ఉపాంగలలితావ్రతం శ్రీ-వే-భో ౦-౪౪ చ౩ [సరస్వతీ పూజా భో ౦-౩౪ చ౪
14	౨౯	౧౧	ష॥ ఆ ౨౨-౧౪ మూల ౦-౩౯ శో ౨౪-౪౧ తై ౨౨-౧౪ ౨-౩ ౩ త్యాజ్య ౩-౪ అహః ౨౯-౧౮ దివి రవిః ౦-౪౪ తిథిద్వయం
15	౩౦	౧౨	స॥ సో ౧౭-౦ పూర్వాషా ౩౭-౧ అతి ౧౭-౩౩ వ ౧౭-౦ ౩-౧ త్యాజ్య ౩-౪౫ రా ౨౮-౨౯ త్యాజ్య ౩-౪౪ అష్టమీతిథిః ఉభయా న్ధ్యాయః భో ౦-౨౪ చ౫ [మహానవమీ గజగౌరీవ్రతం భో ౦-౧౪ చ౮
16	౩౦	౧౩	అ॥ మం ౧౧-౨౦ ఉత్తరాషాఢ ౩-౧ సుక ౧౦-౩ బ ౧౧-౨౦ రా ౧౩-౯ త్యాజ్య ౩-౪౩ స్వారోచిషమన్వాదిః దుర్గా కాళీపూజ
17	౧	౧౪	న॥ బు ౫-౨ ౨ శ్రవణ ౫౩-౫౭ శివ ౨౭-౫౦ తై ౨-౧౭ శూ ౫౮-౧౧ ౫ ౨౨ త్యాజ్య ౩-౪౩ అహః ౨౯ చిత్ర ౩ తులాయాం రవిః ౨౧-౫౪ ఉదయాది ౧౧-౫౪ ప్రభృతి ప్రవేశపర్యంతం విషువత్పుణ్యకాలః అవమ దుర్గాహోమః బలిదానంచ విజయదశమీ శమీపూజా రాజ్ఞాంపట్టాభిషేకః అపరాజితాపూజా సరస్వతీదేవ్యుద్వాసనం బుద్ధజయన్తి సుదశావ్రతం వేదాంతదేశికతిరు శ్రా-క్రాం-శు-వే-భో ౦-౪చ౭ [భో ౫-౧౭చ౪
18	౨	౧౫	ఏ॥ గు ౫౩-౨ ధనిష్ఠ ౩౯-౪౮ ౨౪ ౨౮ ౨౦-౧౨ ౨౦ త్యాజ్య ౩-౪౪ స్మార్తానాం గురువారైకాదశీ శ-క్రాం
19	౩	౧౬	ద్వా॥ శు ౪౭-౪౮ శత ౨౦-౪౩ వృ ౩౯-౧౩ బ ౨౦-౩౩ రా ౮-౪ మధ్వరామానుజైకాదశీ భో ౫-౭చ౯ [౫౮చ౧౦
20	౪	౧౭	త్ర॥ శ ౪౨-౪౪ పూర్వాభాద్ర ౧౭-౧౧ ధ్రు ౩౨-౭ కౌ ౧౫-౧౫ రా ౧౦-౫౭ అహః ౨౯-౦ దివ ర రవిః ౪౨-౩౭ శని త్ర-వే-భో ౪-
21	౫	౧౮	చతు॥ ఆ ౩౭-౨౭ ఉత్తరాభాద్ర ౧౪-౧౭ వ్యా ౨౫-౩౫ గ ౧౦-౩౫ రా ౧౪-౧౫ త్యాజ్య ౩-౫౨ అనధ్యయనం భో ౪-౪౫చ౧౧
22	౬	౧౯	○ పూ॥ సో ౩౫-౨ రేవతి ౨-౧౩ హర్ష ౧౯-౪౪ భ ౮-౪౫ త్యాజ్యాభావః కౌముదీపూజా అన్వాధానం అక్షక్రీడా భో ౪-౩౪
23	౭	౨౦	కృ॥ ప్రతిపత్ ౩ ౨-౩ ౮ అశ్విని ౧-౫౩ వజ్ర ౩౯ బా ౩-౪౯ ౧-౮ త్యాజ్య ౩-౫౫ రా ౮-౧౧ త్యాజ్య ౪-౦ యోగః భో ౪-౨౩
24	౯	౨౧	ద్వి॥ బు ౩౧-౨౮ భరణి ౧౧-౪ ౧౦-౨౭ తై ౨-౧౧ గ ౧౧-౪౫ త్యాజ్య ౫ అహః ౨౭-౫౨ స్వాతి రవిః ౨-౪౩ వృశ్చికాయనం ౯-౨౮ చంద్రోదయోమావ్రతం శు-వే-భో ౪-౧౩చ౧౪
25	౯	౨౨	తృ॥ గు ౩౧-౨౮ కృత్తిక ౨-౧౩ వ్య ౭-౧౦ గ ౧౨-౨౮ ౫ ౫౦ త్యాజ్య ౪-౧౦ మూరకులో త్తమదాసతిరు పూరా-వే-భో ౪-౨చ౧౫
26	౧౦	౨౩	చ॥ శు ౩౨-౩ ౫ రో ౧౪-౩౭ వరీ ౫-౦ బ ౨-౦ రా ౦-౪౧ త్యాజ్య ౪-౧౫ భో ౩-౫౧ చ౨ [చ౧౭
27	౧౧	౨౪	పం॥ శ ౩౫-౯ మృగ ౧౫ పరి ౩-౪౪ శ ౩-౫౭ రా ౧౨-౦ త్యాజ్య ౯ అహః ౨౭-౪౮ స్వాతి రవిః ౨-౩౯ భో ౩-౪౦
28	౧౨	౨౫	ష॥ ఆ ౩౯-౧ ఆర్ద్రా ౨౩-౧ శివ ౩-౨౪ గ ౭-౧౦ రా ౨౭-౯ త్యాజ్య ౪-౨౩ భో ౩-౩౦ చ౧౯
29	౧౩	౨౬	స॥ సో ౪౩-౩౯ పున ౨౯-౪ ౨ సిద్ధి ౩-౫౨ భ ౧౧-౨౦ శౌ ౦-౧౫ ౨ ౨-౦ త్యాజ్య ౪-౨౫ అన్నభోజనం భో ౩-౧౯చ౨౦
30	౧౪	౨౭	అ॥ మం ౪౯-౪౭ పుష్య ౩౪-౫౯ సాధ్య ౫౩ బా ౧౮-౧౨ త్యాజ్యాభావః అహః ౨౯-౪౦ స్వాతి రవిః ౪-౧౫ అనధ్యాయః శ్రాం
31	౧౫	౨౯	న॥ బు ౫౪-౧౨ ఆశ్రేష ౧-౩ ౨ శుభ ౮-౧౫ తై ౨౧-౩౦ వి ౧౦-౨ త్యాజ్య ౨౮ వే-భో ౨-౫౭ చ౨౧ [భో ౩-౯చ౨౦
1	౧౬	౨౯	ద॥ గు ౫౯-౨౦ మఘ ౭-౫౭ శుక్ల ౭-౩౯ ౨౮ ౪౮ ౧౪ ౪౪ త్యాజ్య ౨౮ రా-వే-భో ౨-౪౮ చ౨౨
2	౧౭	౩౦	ఏ॥ శు ౬౦-౧౦ పూర్వఫల్గుని ౩-౪౫ బ్ర ౯-౪౪ బ ౩౧ ౩ ౩ త్యాజ్య ౨౩ త్రిస్పృక్ శు-క్రాం భో ౨-౩౫ చ౨౩
3	౧౮	౧	ఏ॥ శ ౩-౩ ౭ ఉత్తరఫల్గుని ౩ ౯ ౩-౩ ౭ ౧ ౩-౧౩ అహః ౨౯-౩ స్వాతి రవిః ౧-౨౫ సర్వేషాం ౧౧ భో ౨-౩౫
4	౧౯	౨	ద్వా॥ ఆ హస్త ౦-౧౦ వైధృతి ౪ తై ౫౯-౨౦ భో ౨-౧౪ చ౨౫ [మాసశివరాత్రిః అనధ్యయనం భో ౨-౨౪
5	౨౦	౩	త్ర॥ సో ౧౧ హ ౨-౧౩ విష్కు ౭-౫౭ శ ౧౧-౨౩ ౪ త్యాజ్య ౧౦ నరకచతుర్దశీ చంద్రోదయకాలేస్నానం యమతర్పణం
6	౨౧	౪	చతు॥ మం ౧౦-౯ చిత్ర ౪౫ ప్రీతి ౫-౫౭ శ ౧౦-౯ అహః ౨౯-౨౮ నిశా రవిః ౨౦-౨౧ రాత్రౌ చతుర్థయామే స్నా త్యభ్యంగః కృష్ణాంగారక నదీస్నానం దీపావళీ వాజసనే పిండపితృయజ్ఞః భో ౧-౫౨ [యోగః ఘూర్జరవత్సరాదిః భో ౧-౪౨
7	౨౨	౫	● అమా॥ బు ౪౪ స్వాతి ౫౭ ఆయు ౨-౪౩ సౌ ౧౮ నా ౪౪ ౨౦-౦ ఆపస్తంబానాం పిండపితృయజ్ఞః సర్వేషాం

కుజచారః	బగమం వక్రారంభః	శు ౫ శ పశ్చాదస్తమితః	౪ శు చి ౪ శు ౨౪-౩౦
శుక్రశు మఘ ౨ శుజః ౧౪-౩౭	౫ శ పశ్చాదస్తమితః	శుక్రచారః	౭ సో స్వాతి ౧ శు ౫-౨౦
శు ౫ బు మ ౩ శు ౪౯-౩	౬ అనికా ౧ వక్రి ౧౦-౦	శు ౧ మం ప్రాగస్తమిత శుక్రః	౯ బు స్వా ౨ శు ౪౫-౧౦
బ ౧ శుం మ ౪ శు ౨౦-౪	౧౦ గు స్వా ౪ వక్రీ-౩	౨ బు హస్త ౨ శుక్ర ౨౭-౪౦	బ ౧౧ శ స్వా ౩ శు ౩౦-౨౭
౭ సో పూషా ౧ శు ౧౦-౪౩	౧౧ శ స్వా ౩ వ ౪౯-౨	౫ శ హ ౩ శు ౩-౧౦	౧౪ మం స్వా ౪ శు ౭-౦
౧౧ శ పూషా ౨ ౫౫-౩	౧౪ మం స్వా ౨ వ ౧౭-౫	౭ సో హ ౪ శు ౪౭-౨౦	బ ౫ శ శని వక్రత్యాగః
బుధచారః	గురుచారః	౧౧ గు చిత్ర ౧ గు ౨౭-౪౯	రాహుకేతుచారా
శు ౩ గురి శు పుష్య ౩౦	శు ౨ బు స్వా ౧ గు ౨౦-౫౦	గు ౭ చి ౩ శు ౬-౧౦	శుక్ర శు శివ ౧౧ రా } ౪౦-౦
రాహుంవి ౨, ౪-౦	బ ౩ గు స్వా ౨ గు ౪౦-౪౦	బ ౧ శుం చి ౩ శు ౨౫-౨	పుష్య ౩ కేతు

	శు ౯ బు శుబా		
	యాం రవి		
శ	బ ౧ కు లా		శు
	యాం శుక్రః		
			కు
		శు	శ

అక్టోబరు 1984

తేది.	రవి ° ' ''	చంద్ర ° ' ''	కుజ ° ' ''	బుధ ° ' ''	గురు ° ' ''	శుక్ర ° ' ''	శని ° ' ''	రాహు ° ' ''
9	172 11 10	179 52 22	121 31 12	197 14 48	186 25 43	161 50 14	298 19 14	283 31 18
10	173 10 30	192 59 5	122 7 26	198 19 14	186 38 28	163 5 12	298 16 52	283 28 7
11	174 9 47	206 18 25	122 43 40	199 23 40	186 51 15	164 20 10	298 16 30	283 24 57
12	175 9 11	219 49 15	123 19 39	200 13 43	187 4 22	165 35 12	298 15 30	283 21 46
13	176 8 36	233 29 0	123 55 37	201 3 46	187 17 29	[illegible]6 50 14	298 14 30	283 18 35
14	177 8 3	247 16 32	124 31 36	201 53 49	187 30 36	[illegible] 5 16	298 13 29	283 15 24
15	178 7 31	261 10 30	125 7 34	202 43 52	187 43 [illegible]	[illegible] 20 [illegible]	298 12 28	283 12 13
16	179 7 2	275 11 19	125 43 33	203 33 55	1[illegible]7 56 [illegible]	[illegible]	[illegible]8 11 27	283 9 3
17	180 6 34	289 18 54	126 19 16	204 1 47	188 9 58	171 [illegible]	[illegible]8 10 27	283 5 52
18	181 6 10	303 32 45	126 55 0	204 29 37	188 23 6	173 [illegible]	[illegible]8 9 26	283 2 41
19	182 5 45	317 50 43	127 30 43	204 57 27	188 36 14	174 20 [illegible]	[illegible]8 8 26	282 59 30
20	183 5 25	332 9 51	128 6 26	205 25 17	188 49 22	175 35 36	298 7 25	282 56 20
21	184 5 7	346 25 29	128 42 6	205 53 7	189 2 30	176 50 40	298 6 24	282 53 9
22	185 4 49	0 31 13	129 17 15	206 13 9	189 15 30	178 5 50	298 6 23	282 49 58
23	186 4 33	14 22 44	129 52 24	206 13 13	189 28 30	179 21 2	298 6 23	282 46 47
24	187 4 20	27 54 44	130 27 32	205 51 53	189 41 30	180 36 13	298 6 22	282 43 37
25	188 4 9	41 5 10	131 2 41	205 30 32	189 54 30	181 51 24	298 6 21	282 40 26
26	189 4 0	53 53 50	131 37 50	205 9 13	190 7 30	183 6 35	298 6 20	282 37 15
27	190 3 52	66 21 22	132 12 45	204 16 47	190 20 31	184 21 51	298 6 20	282 34 5
28	191 3 45	78 30 28	132 47 40	203 24 21	190 33 31	185 37 7	298 6 21	282 30 54
29	192 3 42	90 28 22	133 22 34	202 31 55	190 46 32	186 52 23	298 6 25	282 27 43
30	193 3 40	102 16 10	133 57 28	201 39 29	190 59 32	188 7 38	298 6 30	282 24 33
31	194 3 42	114 4 9	134 32 23	200 47 5	191 12 33	189 22 53	298 6 38	282 21 22
1	195 3 45	125 54 24	135 7 0	199 32 39	191 25 36	190 38 11	298 7 38	282 18 11
2	196 3 48	137 52 34	135 41 37	198 18 13	191 38 39	191 53 29	298 8 38	282 15 0
3	197 3 54	150 6 19	136 16 13	197 3 47	191 51 42	193 8 47	298 9 38	282 11 50
4	198 4 1	162 35 56	136 50 49	195 49 21	192 4 46	194 24 5	298 10 37	282 8 39
5	199 4 11	175 25 36	137 25 26	194 34 55	192 17 54	195 39 23	298 11 38	282 5 28
6	200 4 22	188 34 45	137 59 34	193 43 19	192 30 58	196 54 48	298 12 38	282 2 18
7	201 4 37	202 2 54	138 33 42	192 49 43	192 44 3	198 10 13	298 13 38	281 59 7

నవంబరు

అయనాంశ: 23° 4' 30'' | 23° 4' 31'' | 23° 4' 32'' | 23° 4' 33'' | 23° 4' 34'' | 23° 4'

N. B. రాహుస్ఫుటమునకు 180° కలిపినచో (కేతుస్ఫుటము) [illegible]

గ్రహయుతులు

తేది.	యుతివివరం.	కాలము. గం. ని.	అంతరం. ° '	ఉత్తరమందలి గ్రహము.
9 అక్టో	గురుచంద్రసమాగమం	23 – 59	6 20	గురుడు
10 ,,	బుధచంద్రసమాగమం	22 – 14	1 29	చంద్రుడు
18 ,,	శనిచంద్రసమాగమం	2 – 42	2 42	,,
2 నవం	గురుశుక్రయుతి	5 – 58	1 17	శుక్రుడు
,,	కుజచంద్రసమాగమం	7 – 7	4 38	కుజుడు
5 ,,	బుధశుక్రయుతి	1 – 23	2 2	శుక్రుడు
6 ,,	గురుచంద్రసమాగమం	18 – 52	6 21	గురుడు
,,	బుధచంద్రసమాగమం	20 – 15	6 47	బుధుడు
7 ,,	బుధగురుయుతి	1 – 20	0 35	,,
,,	శుక్రచంద్రసమాగమం	4 – 8	7 17	శుక్రుడు

నక్షత్రగ్రహయోగములు

			యోగం.	గం.	ని.
16 అక్టో	కుజునకు		మఘ	16	50
8 నవం	,,		పూ–ఫ	24	0
15 అక్టో	శుక్రునకు		హస్త	14	18
23	,,	,,	చిత్ర	21	30
24	,,	,,	స్వాతి	5	0

పాతమధ్యకాలము

21 అక్టో — వై. ప్ర. మధ్యకాలము గం. 21 50

6 నవం — వ్య. ప్ర. మధ్యకాలము గం. 6 4[illegible]

అశ్వయుజమాస ఫలం :— శు. ౫ వరకు అనావృష్టియున్ను, తదాది బ. ౩ వరకు అర్ధవృష్టియు, తదాది [illegible] వృష్టియున్ను గల్గును. [illegible] బర్మార, వంగ ప్రాంత దేశములకు గాలి, వాన గల్గును, మధ్యదేశమందు ప్రబలమగు [illegible] [illegible] ఆంధ్రదేశమున స్వల్పముగా సస్యారిష్టమున్ను గల్గును. ధాన్యము, [illegible], పసుపు, [illegible] [illegible] భర [illegible] క్రమముగా కృష్ణపక్షమందు పెరుగును. సెనగలు, కందులు, [illegible], మార్గమును [illegible] [illegible] [illegible]

నవంబరు 1954 — వృశ్చికమాసం — కార్తీకమాసము

8	౨౩	౬	శు॥ ప్రా॥ఘ ౯-౧౭ విశా ౬-౬ ౫౩-౫౯ ఘ ౯-౧౭ది౧౫-౫౬ త్యా౩-౫౬ కార్తికస్నానవ్రతారంభః గోక్రీడనం యమద్వితీయా భగినీ హస్తభోజనం చంద్రోదయః ఉత్తరశృంగః కే-వే-భో౧-౧౩చ౨౯ [౧-౨౦చ౧౦
9	౨౪	౩	మం॥ శు౫-౩౧ అనూ౫-౫౪ అతిగం౯-౧౭ వాణి ౫-౩౧ ది౧౯-౩౬ త్యా౩-౫౦ అహః౨౯-౨౦ విశా౨రవిః౩౯-౩ మాసాశా భో
10	౨౫	౪	బు॥ ౪౧-౫౧ పి జ్యే౫౫-౪౪ శోభ౩-౩ సుకృ౪౧-౩ ౫౧౧-౫౧రా౨౭-౭ త్యా౩-౪౯ అద్య నాగచతుర్థీ త్రిలోచనగౌరీవ్రతం కే-వే-భో౧ ౧౦చ౨ [త్రిః సేనయేమెందలితిర భో౦-౫౯చ౩
11	౨౬	౯	పం॥ ౫౭-౧౯మూ౦-౧౪ పాలితం౬-౪౩ధృ౩౪-౩౦బ౨౪-౫౭ కౌం-౧౪ది౨౨-౫౫ త్యా౩-౪౭ గురువారాఖ్యనిద్ర
12	౨౭	౧౦	శు॥ సో౪౬-౩౭ పూ౫౪-౭ తా౯-౨౦ది౫-౩౭ త్యా౩-౪౪ అహః౨౦-౧౪ విశా౩రవిః౫౬-౪౭ షష్ఠీ వ్రతం భో౦-౪౭చ౪ [తిర రా-క్రాం భో౦-౩౭చ౫
13	౨౮	౧౧	శ॥ శు౭౪౦-౩౯ ఉత్తర-౪౪గం౯-౧౪గ౧౩-౩౦ది౨-౧౬ త్యా౩-౪౩రాత్రి-౪౦ త్యా౩-౪౩ పాయిషువయాశ్వాది
14	౨౯	౧౨	ఆ॥ బు౩౪-౪౦శ్రవ౪౪-౩౧వృ౧౧-౨౨భ౭-౪౦ కే౧-౪౫ ప్రునస్నా॥ భా॥ బుధాష్టమీ గోష్ఠాష్టమీ అనధ్యాయః క్రాం ౪-వే-ప్రాధత్తాశ్వాక్ తిర భో౦-౨౬చ౬ [గాదిః భో౦-౧౫చ౭
15	౩౦	౧౩	సో॥ ఉ౨౯-౫౦ శత౪౦-౩౦ ప్రు౩-౩౧వ్యా౫౨-౯బా౧-౪౫ది౧-౯ త్యా౩-౪౪రా౨౭-౨౦ త్యా౩ ౪౬ కృతయుగాది
16	౧	౧౪	మం॥ శు౨౩-౨౨ పూభా౩౬-౫౨ హర్ష౪౯-౩౫౫౨౩-౨౨రా౩౧-౨౯ త్యా౩-౪౯ అహః౨౯-౯విశార వృశ్చి॥ రః ౧౪-౪౭ కుదయాదిగ౪-౪౨ పర్వణం॥ విష్ణుపద పు॥ కాలః నవమీతిథిః సర్వ్యవరతి॥ పు॥ భో౦-౪చ౯ [ఏవనిధి॥ పు॥ భో౫-౨౫
17	౨	౧౫	బు॥ శు౯-౨౫ ఉభా౩౩-౪౯ వజ్ర౧-౭౬భ౯-౨౫ తే౩-౨౬ తిథిద్వయం సర్వేషామ్ ఉత్థానైకాదశీ భీష్మపంచకవ్రతం
18	౩	౧౬	గు॥ ఆ౧౪-౧౩ రేవ౩౧-౩౧సిద్ధి౩౫-౪౦బా౧౪-౧౩ది౨-౩౯ త్యా౩-౫౧ త్రయోదశీతిథిః స్వాయంభువమన్వాదిః చిల్కాద్వాదశీ క్షీరాబ్ధిద్వాదశీ భో౫-౧౪చ౧౦ [యనవచతుష్టయం వైకుంఠచతుర్దశీ సోమప్రదోషః వే-భో౫-౩చ౧౧
19	౪	౧౭	శు॥ సో౧౦-౫౩ అశ్వ౩౦-౯వ్య౩౦-౧౭౧౧౦-౫౩ది౨౦-౨౩రా౨౬-౦ అహః౨౭-౨ అనూ౧౪ ౩౨-౩౦ అనధ్య
20	౫	౧౮	శని॥ మం౭-౩౭ భర౨౯-౫౧వరీ౨౫-౪౭వ౭-౩౭ త్యా॥ భా॥ మహాకార్తికి జ్వాలాతోరణం కృత్తికాదీపోత్సవః కోజాగరీ అన్వాధానం కేళఖం నవగౌరీవ్రతం ధాత్రీవ్రతం స్త్రీణాంచంద్రదర్శనం వే-భో౪-౫౨చ౧౨
21	౬	౧౯	○ పూ॥ బు౭-౩౧కృ౩౦-౪౨పరి౨౨-౧౧బ౭-౩౧ది౦-౧౬ దత్తసావర్ణికమన్వాదిః ఓం॥ యాగః రా-వే భో౪-౧
22	౭	౨౦	కృ॥ ప్రా॥ గు౭-౪౫ రో౩౨-౪౬శివ౯-౩౨౮౭-౪౫ది౧౧-౫౭రా౯-౨౦అహః౨౭-౫౬ అను౨రవిః౪౯-౫౫భో౪
23	౮	౨౧	శు॥ శు౯-౧౦మృ౩౬-౧౦సిద్ధ౧౮-౦౪౯-౧౦రా౩౦-౪౮ త్యా౪-౧౮నుసరయనం౫-౦ సో౪-౧౮ ఐ౧౫ [-౨౯చ౧౪
24	౯	౨౨	శ॥ శ౧౧-౫౪ ఆర్ద్ర౪౦-౪౦సా౧౭-౯భ౧౧-౫౪ కే౩-౬ పునస్నా జ్యా భావః భో౪-౭చ౧౬
25	౧౦	౨౩	గు॥ ౧౫-౪౪ పున౪౬-౯శుభ౧౭-౨౯బా౧౫-౪౪ది౩-౨౫ త్యా౪-౨౨ పంచమీతిథిః భో౩-౫౫చ౧౭
26	౧౧	౨౪	శు॥ సో౨౦-౨౧ పుష్య౫౭-౨౩ శుక్ల౧౮-౧౮తై౨౦-౨౧ది౧౭ త్యా౪-౨౫ అహః౨౭-౫౨ అను౩రవిః౬-౨౬ కూస్మ
27	౧౨	౨౫	శ॥ మం౨౫-౪౩ ఆశ్లే౫౮-౫౫బ్రహ్మ౯-౩౦వ౨౫-౩౩రా౦-౨౫ షష్ఠీతిథిః భో౩-౩౩చ౯ [తిథిః కే-క్రాం-భో౩-౪౪
28	౧౩	౨౬	ఆ॥ బు౩౧-౯మఘ౬౦-౧౦ఐం౨౦-౪౫బ౩౧-౯రా౪-౨౦ త్యా౪-౨౬ విద్యానిధి॥ పు॥ రా-వే-భో౩-౨౧చ౨౦
29	౧౪	౨౭	సో॥ గు౩౬-౧౭ మఘ౫-౨౪ వై౨౨-౨౮౩-౪౩ది౨౭-౨౨ త్యా౪-౨౩అహః ౨౭-౫౦ అనూరవిః ౨౩-౨౦ ఇంద్రసావర్ణికమన్వాదిః అనధ్యాయః భో౩-౧౦చ౨౧
30	౧౫	౨౮	మం॥ శు౪౦-౪౧పూఫ౧౧-౧౮విష్కం౨౨-౪౪తై౮-౨౯రా౩-౩ త్యా౪-౨౦భో౨-౫౯చ౨౨
1	౧౬	౨౯	బు॥ శ౪౪-౭ ఉఫ౧౬-౨౫ప్రీతి౨౨-౪౫వ౧౨-౪౪రా౧౧-౪ త్యా౪-౧౬ సంక్రాం-భో౨-౪౮చ౨౩ [భో౨-౩౬చ౨౪
2	౧౭	౩౦	గు॥ ఆ౪౬-౨౨హస్త౨౦-౨౬ఆయు౨౧-౫౩బ౧౫-౧౫రా౧౩-౩౭ అహః౨౭-౪౬ జ్యే౧రవిః౪౦-౧౦సర్వేషాం-౧౧
3	౧౮	౧	శు॥ సో౪౭-౨౪చిత్ర౨౩-౧౭సౌ౨౦-౫౧౧౬-౨౬రా౧౦-౩౯ త్యా౪-౬భో౨-౨౫చ౨౫
4	౧౯	౨	శ॥ మం౪౬-౫౯స్వాతి౨౪-౫౧శో౧౭-౧౭౧౭-౧౧రా౧౧-౧౦ త్యా౪-౧భో౨-౧౪చ౨౬
5	౨౦	౩	ఆ॥ బు౪౫-౨౪విశా౨౫-౧౩అతి౧౩-౨౯భ౬-౧౧రా౭-౨౫ త్యా౩-౫౭అహః౨౭-౪౪ జ్యే౨రవిః౫౬-౦మాసశివరాత్రిః అనధ్యయన్న ౩౭-వే-భో౨-౨చ౨౭ [పిత్ర్యయజ్ఞః-భో౧-౫౧చ౨౮
6	౨౧	౪	● అమా॥ గు౪౨-౩౯అనూ౨౪-౨౬సుకర్మ౪౬చతు౧౪-౧౧రా౧౦-౧౬ త్యా౩-౫౩ సుఖరాత్రిః అన్వాధానం పిండ

కుజచారః	౬ సో వృశ్చికస్థాగః	గురుచారః	౧౩ సో అనూ౧ను ౨౦ ౩౮	
౯౨ను పూభ౩ను ౪౪-౩౦	౧౨ఆ స్వాతిను బుధ ౭-౦	ను౩౮ స్వాతి౩ గురుః ౫-౪	౧౫ బు అనూ౨ను ౫౯-౦	
శాను పూభ౪ను ౪౫-౪	౧౫బు స్వాతిబు బుధ౫౯-౨	౮౪ఆ స్వాతి౪గురుః ౨౮-౦	౮౩ శ అనూ౩ను ౩౮-౨౪	కు౧౦ను వృశ్చిరవి
౧౫బు ఉభ౧ ను ౫౧-౨	౮౩శ విశా౧ బు బుధ౫-౪	ను ౫ ఆ ప్రాగుదిశః	౮౬మం అనూ౪ను ౧౭-౩౪	౮౭బుకేతుజః
ఉభ౨ను ౪-౦	౬మం విశా౨ బు బు౭-౪౦	శుక్రచారః	౮ను జ్యే౧ను శుక్రః ౫౭-౨౬	౮౧౦ శ వృబుధ
ఉభ౩ ౨౮-౩	౮ను విశా౩ బు బు౨౬-౪	కు౧ను విశా౧శుక్రః ౪౪-౯	౧౧ఆ జ్యే౨శుక్రః ౩౫-౧౪	రా కు౧౦ను వృ శు
	౧౦శ విశా౪వృశ్చిక ౪౩-౦	౫ఆ విశా౨శుక్రః ౨౨-౨౦	౧౪ బు జ్యే౩ శు౧౪-౧౯	
బుధచారః	౮౧౨సో అనూ౧బు ౫౬-౦	౮బు విశా౩శుక్రః ౨-౩౦	బుధాస్తో సా	ర బు కు కు
ఉభ ప్రాభ౧ను	౩౦ను అనూ౨బుధః ౯-౪౦	౧౦ను విశా౪ వృ ౪౦-౧౧	...	

చిప్పకూర్ల వేంకటరమణశాస్త్రిచే గుణింపబడిన శ్రీభావనామసంవత్సర కార్తీకమాస గ్రహస్ఫుటములు.

మాసం	తేదీ.	రవి ° ′ ″	చంద్ర ° ′ ″	కుజ ° ′ ″	బుధ ° ′ ″	గురు ° ′ ″	శుక్ర ° ′ ″	శని ° ′ ″	రాహు ° ′ ″
నవంబరు 1934	8	202 4 48	215 47 8	139 7 50	191 54 7	192 57 7	199 25 37	298 14 36	281 55 57
	9	203 5 5	229 43 10	139 41 58	191 0 31	193 10 11	200 41 1	298 15 36	281 52 46
	10	204 5 26	243 47 37	140 16 6	190 6 55	193 23 15	201 55 26	298 16 58	281 49 35
	11	205 5 42	257 55 8	140 49 42	190 11 27	193 35 9	203 11 49	298 18 42	281 46 24
	12	206 6 4	272 3 24	141 23 18	190 16 0	193 49 3	204 27 13	298 20 44	281 43 14
	13	207 6 23	286 11 3	141 56 54	190 20 32	194 1 57	205 42 37	298 22 46	281 40 3
	14	208 6 53	300 14 23	142 30 30	190 25 4	194 14 51	205 58 1	298 24 48	281 36 52
	15	209 7 21	314 15 12	143 4 6	190 29 35	194 27 45	208 13 25	298 26 50	281 33 41
	16	210 7 47	328 16 3	143 37 6	191 18 0	194 40 39	209 28 48	298 28 52	281 30 31
	17	211 8 18	342 9 46	144 10 6	192 6 25	194 53 33	210 44 11	298 30 54	281 27 20
	18	212 8 48	355 58 26	144 43 6	192 54 50	195 6 27	211 59 34	298 32 56	281 24 9
	19	213 9 23	9 38 0	145 16 7	193 43 15	195 19 21	213 14 57	298 34 58	281 20 58
	20	214 10 0	23 5 23	145 49 7	194 31 40	195 32 15	214 30 20	298 37 0	281 17 48
	21	215 10 34	36 17 53	146 21 26	195 45 16	195 45 9	215 45 45	298 40 1	281 14 37
	22	216 11 9	49 13 13	146 53 45	196 59 52	195 58 3	217 1 10	298 43 2	281 11 26
	23	217 11 47	61 51 41	147 26 5	198 12 28	196 10 57	218 16 35	298 46 3	281 8 15
	24	218 12 20	74 12 55	147 58 25	199 20 4	196 23 51	219 32 0	298 49 4	281 5 5
	25	219 13 12	86 19 45	148 30 45	200 39 40	196 35 15	220 47 25	298 52 5	281 1 54
	26	220 13 51	98 15 27	149 2 45	202 5 21	196 47 51	222 2 51	298 55 6	280 58 43
	27	221 14 35	110 4 7	149 34 45	203 31 2	197 0 27	223 18 17	298 58 6	280 55 33
	28	222 15 20	121 51 2	150 6 43	204 55 43	197 13 3	224 33 43	299 1 7	280 52 22
	29	223 16 6	133 40 25	150 38 42	206 22 24	197 25 39	225 49 9	299 4 7	280 49 11
	30	224 17 0	145 40 37	151 10 41	207 48 5	197 38 15	227 4 35	299 7 8	280 45 0
డిసెంబరు	1	225 17 45	157 54 13	151 41 59	209 18 12	197 50 24	228 20 2	299 11 2	280 42 50
	2	226 18 37	170 26 0	152 13 17	210 48 19	198 2 33	229 35 30	299 14 55	280 39 39
	3	227 19 28	183 20 37	152 44 35	212 18 25	198 14 42	230 50 55	299 18 43	280 35 28
	4	228 20 20	196 38 49	153 15 55	213 48 33	198 26 51	232 6 23	299 22 41	280 33 18
	5	229 21 16	210 20 6	153 47 13	215 18 40	198 39 0	233 21 50	299 25 35	280 30 7
	6	230 22 7	224 23 45	154 17 49	216 50 58	198 51 9	234 37 18	299 30 23	280 26 56

N. B. రాహుస్ఫుటములో 180° కలిపిన (కేతుస్ఫుటము) వచ్చును.

గ్రహయుతులు

తేదీ	యుతివివరం.	కాలము. గం.	ని.	అంతరం. °	′	ఉత్తమంవలి గ్రహము.
14 నవం	శనిచంద్రసమాగమం	8	35	2	53	చంద్రుడు
30 ,,	కుజచంద్రసమాగమం	23	4	5	51	కుజుడు
4 డిసెం	గురుచంద్రసమాగమం	15	4	6	17	గురుడు
5 ,,	బుధచంద్రసమాగమం	21	25	7	17	బుధుడు

నక్షత్రగ్రహయోగములు

తేదీ		గ్రహము	యోగం.	గం.	ని.
23	నవం	కుజునకు	ఉఫ	20	42
29	,,	బుధునకు	విశాఖ	23	18
14	,,	శుక్రునకు	విశాఖ	13	44
24	,,	,,	అనూ	5	24
27	,,	,,	జ్యేష్ఠ	1	35

పాతమస్యకాలము

29 నవం — వై.ప్ర. మస్యకాలము గం. 29. 56.

5 డిసెం — వ్య.ప్ర. మస్యకాలము గం. 4 20.

కార్తీకమాస ఫలం:—శుక్లపక్షమున స్వల్పముగా వాయువున్ను, వృష్టియున్ను గల్గును. కృష్ణపక్షములో దక్షిణదేశమందు వర్ష ముండునేగాని ఆంధ్రదేశమం దుండదు. ఉన్ని, వస్త్రములు, కందులు, సెనగలు, మిర్చి, రాశివర్గ ద్రవ్యములు ప్రారం[illegible]లో ధరలు తగ్గి క్రమముగా బహుళపక్షములో పెరుగును. ధాన్యము, వెండి, గోధుమలు, చెఱకు మొదలగువాటికి క్ర[illegible]గా ధర [illegible]. బంగారము, పసుపు మొదలైనవాటికి ధర నిల్చియుండి మాసాంతమున పెరుగును.

7	౨౨	౫	శు॥ ప్రా॥ శు ౩౮-౫౨ శ్లే ౨౨-౩౬ కృ ౩-౧౩ శూ ౫౩-౫౩ కిం ౧౦-౪౫ త్యా భో౧ యోగః ర క్రాం ౧-౪ భో౧-౪౦ చ
8	౨౩	౬	శని॥ ష ౩౪-౨౦ మూ ౧౯-౫౯ గం ౫౦-౮ బా ౩౬-౬ దిం ౬-౧౦ త్యా ౩-౪౯ రా ౧౪-౫౬ త్యా ౩-౪౭ చంద్రోదయః శృంగః భో౧-౨౯చ౩౦ [భో౧-౧౮చ
9	౨౪	౭	ఆ॥ స ౨౯-౧౦ పూషా ౧౬-౩౯ వృ ౪౨-౪౩ తై ౧-౪౫ రా ౭-౪౩ త్యా ౩-౪౫ అహః ౨౭-౪౨ జ్యే ౩ రవిః ౧౨-౩ ధను
10	౨౫	౮	సో॥ అ ౨౩-౩౧ ఉషా ౧౨-౫౦ హ్రు ౩౪-౫౫ భ ౨౩-౩౧ ది ౨౨-౯ త్యా ౩-౪౪ చతుర్థీ తిథిః వరచతుర్థీ భో౧-౬చ౨
11	౨౬	౯	మం॥ మం ౧౭-౪౦ శ్రవ ౪౪ వ్యా ౨౭-౩ బా ౧౭-౪౦ తి ౧౮-౨ త్యా ౩-౪౩ తిథిద్వయం భాగస్కంద్రా-క్రాభో౦-౫౫
12	౨౭	౧౦	బు॥ ద ౧౧-౪౪ ధని ౪-౩౧ హర్ష ౧౯-౮ తై ౧౧-౪౪ ది ౨౧-౧౭ త్యా ౩-౪౪ అహః ౨౭-౩౮ జ్యేష్ఠ రవిః ౨౮-౨౧ షష్ఠి తిథిః సుబ్రహ్మణ్యషష్ఠి చంపాషష్ఠి మిత్రసప్తమీ శ-క్రాం భో౦-౪౪చ౪ [భో౦-౩౨చ
13	౨౮	౧౧	గు॥ స ౫౭ శతం ౨౫ పూర్వాభా ౫౬-౧౯ వజ్ర ౧౧-౨౪ వ ౫-౫౭ ది ౧౫-౨౬ త్యా ౩-౪౫ కాలాష్టమీ అనధ్యాయ
14	౨౯	౧౨	శు॥ న ౦-౩౫ పూర్వాభా ౫౫-౨౦ ఉత్తరాభా ౫౩-౨౬ సిద్ధి ౫౮-౫౩ బం ౦-౩౫ ది ౯-౨౫ త్యా ౩-౪౭ ఆవమ భో౦-౨౧చ
15	౧	౧౩	శని॥ ద ౫౧-౨౮ రేవ ౫౦-౫౬ వరీ ౫౦-౨౮ తై ౨౩-౩ ది ౨౨-౧౧ త్యా ౩-౫౦ అహః ౨౭-౩౬ మూల ధనుషి రవిః ౪౪-౩ మధ్యాహ్నానంతరం షడశీతిపుణ్యకాలః కు-వే భో౦-౯చ౮
16	౨	౧౪	ఆ॥ చ ౮-౧౭ అశ్వి ౪౯-౨౧ పరిఘ ౪౮-౪౯ వ ౯-౫౨ రా ౧౨-౧౨ త్యా ౩-౫౪ మధ్యాహ్న పర్యంతం షడశీతిపుణ్యకాలః ధనుర్మాసారంభః సర్వేషాంవైకుంఠ కావళి శ్రీరంగక్షేత్రేద్వారదర్శనం సత్యనిధితీర్థపుణ్య భో౫-౧౩చ౮
17	౩	౧౫	సో॥ పౌ ౪౬-౧౦ భర ౪౮-౪౭ శివ ౩౯-౫౮ బ ౧౭-౧౩ ది ౧౩-౭ త్యా ౩-౫౮ రఘునాథతీర్థపుణ్య భో౫-౨౯చ౯ [భో౪-౫౮
18	౪	౧౬	మం॥ ౪౫-౧౩ కృ ౪౯-౨౨ సిద్ధ ౩౬-౪౬ తై ౧౫-౪ ది ౯-౫౪ త్యా ౪-౨ అహః ౨౭-౩౪ మూ ౨౨ రవిః ౫౯-౩౦ హనుమద్వ్ర
19	౫	౧౭	బు॥ ౫-౩౧ రో ౫౧-౯ సా ౩౩-౬౧ ౫-౨౨ రా ౩-౦ త్యా ౪-౭ అనధ్యయనత్రయం భో౪-౪౦చ౧౧ [భో౪-౩౦
20	౬	౧౮	● పూ॥ గు ౪౭-౮ మృ ౫౪-౧౪ శుభ ౩౧-౮ భ ౧౬-౨౦ ది ౫-౫౨ త్యా ౪-౧౨ అన్వాధానం శ్రీదత్తాత్రేయజయంతీ రా-వే
21	౭	౧౯	కృ॥ ప్రా॥ శు ౫౦-౧ ఆర్ద్ర ౫౮-౩౦ శుక్ల ౩౦-౮ బా ౫౮-౩౪ ది ౧౩ త్యా ౪-౧౭ యోగః భో౪-౯చ౧౩
22	౮	౨౦	శని॥ ౫౩-౫౯ పున ౬౦-౧౦ బ్ర ౩౦-౦ తై ౨౨-౦ రా ౩-౪౮ త్యా ౪-౨౨ అహః ౨౭-౩౦ మూ ౩ రవిః ౧౪-౫౨ మకరాయనం ౩౧-౨ పక్షిణ్యనధ్యాయః ౪-వే భో౪-౮చ౧౪
23	౯	౨౧	ఆ॥ ౫౮-౫౬ పుష్య ౪-౬౦ ఐ ౩౦-౩౯ వ ౨౬-౨౮ ది ౨౬-౬ త్యా ౪-౨౪ శుక్రమౌఢ్యనివృత్తిః భో౩-౫౭చ౧౫
24	౧౦	౨౨	సో॥ ౬౦-౧౦ పుష్య ౧౦-౫౨ ౩౧-౪౦ బ ౩౧-౪౨ రా ౧౮-౨ త్యా ౪-౨౬ త్రిస్పృక్ శ-క్రాం భో౩-౪౬చ౧౬
25	౧౧	౨౩	మం॥ ౪-౨౪ ఆశ్లే ౧౬-౩౭ విష ౩౩-౨ బాల ౨౪ రా ౨౨-౨౦ త్యా ౪-౨౬ అహః ౨౭-౩౨ మూ ౪ రవిః ౩౦-౪౭ ...
26	౧౨	౨౪	బు॥ ౯-౫౨ మఘ ౨౩-౭ ప్రీతి ౩౪-౧౮ తై ౯-౫౨ రా ౧౭-౩౪ త్యా ౪-౨౪ భో౩-౨౫చ౧౮ [భో౩-౩౬చ౧
27	౧౩	౨౫	గు॥ ౧౪-౫౬ పూర్వ ౨౯-౯ ఆయు ౩౫-౧౦ వ ౧౪-౫౬ రా ౨౧-౧౨ సప్తమీ తిథిః భో౩-౧౪ [యానధ్యాయః భో౩-౩
28	౧౪	౨౬	శు॥ ౧౯-౧౭ ఉ-ఫ ౩౪-౩ ౨సౌ ౩౫-౨౫ బ ౧౯-౧౭ రా ౨౯-౩ అహః ౨౭-౩౪ పూర్వాషా ౨ రవిః ౪౬-౩ ౦ శూన్యతిథిః
29	౧౫	౨౭	శని॥ ౨౨-౩౯ హస్త ౩౮-౫౩ శో ౩౪-౫౨ కౌ ౨౨-౩౮ తై ౧-౨౦ రా ౩-౨౧ అష్టమీ తిథిః త్రిస్పృక్ కా భో౨-౫౨చ౨౧
30	౧౬	౨౮	ఆ॥ ౨౪-౪౭ చిత్ర ౪౨-౪౭ అతి ౩౩-౨౭ ౨౪-౪౭ రా ౧౦-౨౮ త్యా ౪-౪౪ భో౨-౪౧చ౨౨
31	౧౭	౨౯	సో॥ ౨౫-౪౦ స్వాతి ౩-౫౬ సుక౨ ౩౦-౫౩ భ ౨౫-౪౦ ౪౦ ఠం-౩౮ రా ౩౦-౩౦ భో౨-౩౧చ౨౩ [మేకాపళి భో౨-౨౦
1	౧౮	౩౦	మం॥ ౨౫-౧౪ విశాఖ ౪-౩ ధృ ౨౭-౨౭ బా ౨౫-౧౪ కౌ ౯ రా ౨౬-౫౪ అహః ౨౭-౩౬ పూర్వాషా ౨ రవిః ౫-౧౩ సర్వేషాం
2	౧౯	౧	బు॥ ౨౩-౩౪ అనూరాధ ౫౭-౨౩ శూ ౨౩-౦ తై ౨౩-౩౪ రా ౩౦-౪ త్యా ౩-౫౪ ద్వాదశీ తిథిః భో౨-౯చ౨౫
3	౨౦	౨	గు॥ ౨౦-౪౬ జ్యేష్ఠ ౨౮-౧౭ గం ౧౭-౪౧ వ ౨౦-౪౬ శో ౧-౩౬ పునస్త్యాజ్యాభావః తిథిద్వయం మాసశివరాత్రిః అనధ్య యన చతుష్టయం తొండరడిప్పొడిఆళ్వార్ పెరియనంబి భో౧-౫౮చ౨౬ [పింశపిత్ర్యయజ్ఞభో౧-౪౮చ౨౭
4	౨౧	౩	శు॥ ౧౭-౧౭ మూ ౩౯-౫౬ వృ ౧౧-౩౮ ౧౭-౧౭ రా ౨౮-౨౮ త్యా ౩-౫౦ అహః ౨౭-౪౦ పూర్వాషా ౩ రవిః ౧౬-౪౫ ధర్మతిథిః
5	౨౨	౪	● అమా॥ శ ౧౨-౨౮ పూర్వాషా ౩౬-౪౯ ధ్రువ ౫౫ వ్యా ౫౨-౫౬ నాగ ౧౨-౨౮ ది ౨-౪౧ త్యా ౩-౪౭ రా ౨౭-౫౩ త్యా ౩-౪౫ అన్వాధానం యోగః ర క్రాం భో౧-౩౭చ౨౮

డిసెంబరు 1984 — జనవరి 1985 — ధనుర్మాసం

కుజచారః	కు శు॥ జ్యే౨ బు ౪౫-౩౦	౧౪ శు పూర్వాషా౪ బు ౪౭-౫౦	౧౪ శు పూర్వాషా౧ శు౯-౩౨	శు ఉ ౪ రాష్ట్ర
కు ౪ సో ఉత్తరాభాద్ర ౫౫-౪	శు ౧౧ ఆ జ్యే ౩ బు ౫౫-౪౦	గురుచారః	౩ ఆ పూర్వాషా౨ శు ౪౬-౨	
౧౨ సో హస్త ౧౪ ౪౦-౩౪	శు ౧౪ బు జ్యే౪ బు ౩-౨	శు ౫ మం వి ౧ గురు ౫౬-౦	౫ బు పూర్వాషా౩ శు ౨౭-౩౬	
౪ సో హ ౨ శు ౩-౨౪	౭ శు మూ ౧ ధనుషి ౧౦-౨౦	౯ ఆ విశా ౨ గురు ౦-౩౪	౭ శ పూర్వాషా ౪ శు ౮-౪౦	శు ౧౦ శ
౧ మం హా౩ శు ౧౦-౩౭	౮ ౩ ఆ మూ ౨ బు ౨౦-౪౦	శుక్రచారః	౪ ౧ సో ఉ ౧ శుక్ర ౪౫-౪	బ ౧
బుధచారః	౪ మం మూ ౩ బు ౨౫-౧౦	శు ౧ శు జ్యే ౨ శుక్ర ౫౩-౨	౧౩ గు ఉషా౨ శుక్ర శుక్ర	శుర సో
	౬ గు మూ ౪ బు ౩౦-౪౦	౪ సో మూ ౧ శు ౩౧-౪౦		శు ౭ గు
	బు శ పూర్వాషా౧ బు ౩౭-౪౦	౭ గు మూ ౨ శు ౧౨-౨౪	శనిచారః	౪ బు
	౧౦ సో పూర్వాషా౨ బు ౧౧-౦	౧౦ మూ ౩ శు ౫౪-౩	శు ౭ గు ధని ౩ ...	
బు ౧౪ ... బు ౩౭-౪౦	౧౨ బు పూర్వాషా ౩ బు ౫౧-౪౦	౧౩ మం మూ ౪ శు ౩౪-౫౨	బుధ్యే ౧-౦	

అమృతాంజనమును సేవించి ఆరోగ్యము పొందుడు

... శ్రీ భావ సంవత్సర మార్గశిరమాస గ్రహస్ఫుటములు

డిసెంబరు 1934

తేదీ	రవి ° ′ ″	చంద్ర ° ′ ″	కుజ ° ′ ″	బుధ ° ′ ″	గురు ° ′ ″	శుక్ర ° ′ ″	శని ° ′ ″	రాహు ° ′ ″	అయనాంశ
7	231 35 8	238 43 20	154 48 25	218 28 16	199 8 18	235 52 45	299 34 31	280 23 46	40″
8	232 34 0	253 13 56	155 19 1	219 55 34	199 15 27	237 8 14	299 38 14	280 20 35	
9	233 34 56	267 48 34	155 49 37	221 27 52	199 27 36	238 23 42	299 42 7	280 17 24	4′
10	234 35 58	282 21 0	156 20 18	223 0 10	199 39 45	239 39 10	299 45 0	280 14 13	
11	235 36 58	296 47 4	156 50 5	224 33 18	199 51 19	240 54 36	299 50 41	280 11 3	23°
12	236 37 59	311 3 13	157 19 57	226 6 15	200 2 58	242 10 2	299 55 32	280 7 52	
13	237 39 0	325 7 35	157 49 50	227 39 19	200 14 27	243 25 28	300 0 2	280 4 41	41″
14	238 30 2	339 0 7	158 19 41	229 12 22	200 26 1	244 40 54	300 4 42	280 1 31	
15	239 31 5	342 41 54	158 49 33	230 45 25	200 37 35	245 56 20	300 9 22	279 58 20	4′
16	240 32 9	6 9 0	159 18 47	232 19 1	200 49 8	247 11 42	300 14 3	279 55 10	
17	241 33 13	19 25 21	159 48 1	233 52 37	201 0 41	248 27 4	300 18 44	279 51 59	23°
18	242 34 16	32 27 52	160 17 15	235 26 13	201 12 14	249 42 26	300 23 25	279 48 48	
19	243 35 23	45 17 34	160 46 29	235 59 49	201 23 47	250 57 48	300 28 5	279 45 38	42″
20	244 36 29	57 58 4	161 15 44	238 33 25	201 35 20	252 13 10	300 32 45	279 42 27	
21	245 37 34	70 15 22	161 43 34	240 7 44	201 46 8	253 28 34	300 38 10	279 39 16	4′
22	246 38 41	82 22 54	162 11 24	241 42 8	201 56 56	254 43 58	300 43 24	279 36 6	
23	247 39 48	94 24 58	162 39 14	243 16 22	202 7 44	255 59 22	300 48 58	279 32 55	23°
24	248 40 56	103 16 49	163 7 4	244 50 41	202 18 32	257 14 46	300 54 22	279 29 44	43″
25	249 42 6	118 4 28	163 34 55	246 25 0	202 29 20	258 30 10	300 59 46	279 26 33	
26	250 43 14	129 51 5	164 1 55	248 0 30	202 40 8	259 45 35	301 5 10	279 23 22	
27	251 44 23	141 41 35	164 28 55	249 36 0	202 50 56	261 1 0	301 10 34	279 20 11	4′
28	252 45 30	153 40 34	164 55 55	251 11 30	203 1 44	262 16 25	301 15 58	279 17 0	23°
29	253 46 38	165 52 25	165 22 55	252 47 0	203 12 32	263 31 50	301 21 22	279 13 50	
30	254 47 45	178 22 6	165 49 54	254 22 30	203 23 20	264 47 15	301 26 44	279 10 40	
31	255 48 53	191 12 33	166 15 35	255 59 17	203 33 13	266 2 40	301 32 44	279 7 29	44″
1	256 50 2	204 29 50	166 41 15	257 35 4	203 43 6	267 18 5	301 38 45	279 4 18	
2	257 51 8	218 12 22	167 6 55	259 12 51	203 52 50	268 33 29	301 44 45	279 1 7	4′
3	258 52 17	232 21 1	167 32 35	260 49 38	204 2 52	269 48 53	301 50 45	278 57 56	
4	259 53 26	246 51 39	167 58 15	262 25 25	204 12 45	271 4 17	301 56 45	278 54 45	23°
5	260 54 37	261 39 25	168 23 15	264 5 3	204 22 38	272 19 42	302 2 45	278 51 34	

N. B. రాహు స్ఫుటమునకు 180° కలిపిన (కేతుస్ఫుటము) కేతు స్ఫుటము.

గ్రహయుతులు

తేదీ.	యుతివివరం.	కాలము. గం. వి.	అంతరం. ° ′	ఉత్తరముంవలి గ్రహము.
7 డిసెం.	శుక్రచంద్రసమాగమం	6 - 39	3 5	శుక్రుడు
1[illegible] ,,	శనిచంద్రసమాగమం	17 - 0	3 9	చంద్రుడు
[illegible] ,,	కుజచంద్రసమాగమం	11 - 4	6 29	కుజుడు
1935 సం.				
1 జనవరి	గురుచంద్రసమాగమం	10 - 41	6 9	గురుడు
5 ,,	బుధచంద్రసమాగమం	15 - 40	5 9	చంద్రుడు

నక్షత్రగ్రహయోగములు

			యోగం.	గం.	వి.
3	డిసెం.	బుధునకు	అనూ	0	35
10	,,	,,	జ్యేష్ఠ	3	16
20	,,	,,	మూల	23	30
23	,,	,,	అభిజిత్	18	50
1	జన 35	,,	ఉ-షా	1	2
10	డిసెం.	శుక్రునకు	మూల	5	32
19	,,	,,	అభిజిత్	18	40
28	,,	,,	ఉ-షా	15	35
1	,,	,,	శ్రవణం	20	52
4	,,	,,	పూ-షా	3	0

స్థాత మధ్యకాలము

18 డిసెం. — సైప్ర మధ్యకాలము గం. 9-16.

1 జనవరి 35 — స్థ్యాప్ర మధ్యకాలము గం. 17-33.

మార్గశిర మాస

ఫలం:— శుక్లపక్షమందు వర్షముండదు, బహుళపక్షమందు స్వల్పవృష్టియగును. ...

[illegible] ... గ్రహములు ... ధాన్యము, గోధుమలు మొదలగువాటి ధరలు తగ్గియుండును. ... ధర తగ్గి ... బంగారం, వెండి, ... హెచ్చు ...

[illegible]

6	౨౩	౫	ఆ॥ భా॥ అ౭-౧౪ హస్త౩౩-౨౫ శోభ౫౦-౧౯ వ౭-౧౪ రా౧౫-౦ త్యా౩-౪౪ చంద్రోదయః [illegible]
7	౨౪	౬	సో॥ ౧-౪౧ చిత్ర౫౪-౧౧ అతి౪౯-౨౦ బవ౧-౪౧ రా౧౦-౫౪ త్యా౩-౪౩ అహః౨౭-౪౨ పూషరవిః ౩౨-౨౦ అష్టమ-రా-క్రాం-భో౧-౧౫ మధ్యాష్టమి చ౧
8	౨౫	౭	మం॥ ౪౯-౫౪ స్వాతి౨౪-౪౯ సు౩౪ బ౨౦-౨౨ కౌ౧౩-౫౩ త్యా౩-౪౪ భామచతుర్థి క్రాం-భో౧-౫చ౨ [చ౩
9	౨౬	౮	బు॥ ౪౪-౧౦ విశా౨౦-౪౩ ధృ౨౬-౩౦ బా౭-౨౯ రా౭-౫౭ త్యా౩-౪౫ భో౦-౫౪
10	౨౭	౯	గు॥ ౩౮-౫౫ అనూ౧౯-౫౮ శూ౧౯-౩౨ గ౧౧-౫౦ త్యా౩-౪౬ అహః౨౭-౪౪ ఉత్తరాయణ షడశీతిముఖః భో౦-౪౩ చ౪
11	౨౮	౧౦	శు॥ ౩౪-౪౬ జ్యే౧౩-౩౪ గం౧౧-౪౬ వ౩౦-౧౪ త్యా౩-౪౯ వే-భో౦-౩౨చ౫ [అనధ్యాయః భో౦-౨౧చ౬
12	౨౯	౧౧	శ॥ ౩౦-౬౪ మూల౧౫-౧౩ వృద్ధి౫౩-౫౧ శ౨-౫౩ ౧-౪౦ త్యా౩-౫౩
13	౩౦	౧౨	ఆ॥ అ౨౭-౧౪ పూర్వా౫౩-౫౭ ధ్రు౨౭-౧౭ చ౩-౨౦ త్యా౩-౫౭ భో౦-౧౧చ౭
14	౧	౧౩	సో॥ ౨౫-౧ ఉత్త౨౪-౪౯ వ్యా౪౨-౫౧ కిం౧౦-౪౪ త్యా౪-౧ అహః౨౭-౪౯ ఉత్తరాయణ మకరరవిః ౩-౪ ప్రవేశ ప్రభృతి ఘ౨౩-౪ పర్యంత ముత్తరాయణపుణ్యకాలః కూశ్మాండదానాని భో౦-౧చ౮
15	౨	౧౪	మం॥ ౨౪ శ్రవ౪౩ శుక్ల ౪౬-౨౬ బవ౨౪-౧౧ రా౨౧-౫౬ త్యా౪-౬ కైవల్యమన్వాదిః సర్వేషాం౧౭ భో౪-౩౧చ౯
16	౩	౧౫	బు॥ ౨౪-౩౯ ధని౧౦-౧౯ బ్రహ్మ౧౦ బా౨౪-౩౯ ౨౪-౫౭ త్యా౪-౧౧ రఘూత్తమతీ॥పు॥ భో౪-౨౧చ౧౦
17	౪	౧౬	గు॥ ౨౬-౨౩ శత౩-౭౪ ౨౬-౫౦ తై౨౬-౨౩ రా౭-౩౯ త్యా౪-౧౬ అహః౨౭-౫౦ ఉత్తరవిః౧౮-౪౫ వే-రా
18	౫	౧౭	శు॥ ౨౯-౨౭ పూర్వా౧౭-౬ వైధృ౪౨-౨౭ వ౨౯-౨౨ రా౧-౪౭ త్యా౪-౨౦ అనధ్యాయత్రయం భో౪-౨ [భో౪-౧౨
19	౬	౧౮	శ॥ పూ॥ ౩౩-౨౮ పూర్వ౨౨-౧౩ విష్కు౪౨-౫౨ భ౧-౨౫ రా౬-౧౯ త్యా౪-౨౪ ఖచ్ఛన్న చంద్రగ్రహణం అన్వాధానం భో౩-౫౩చ౧౩ [నం౫౧-౧౦ యాగః కే-క్రాం భో౩-౪౩చ౧౪
20	౭	౧౯	కృ॥ పా॥ అ౩౮-౨౨ పుష్య౨౮-౭ ప్రీతి౩-౫౦ బా౫-౫౫ త్యా౪-౨౯ అహః౨౭-౫౪ ఉత్తరవిః౩౪-౪౬ కుంభాయ
21	౮	౨౦	వి॥ సో౩-౪౫ ఆశ్రే౩౪-౩౪ ఆయుష్య౫-౧౧ తై౧౧-౩౬ ౩-౩ త్యా౪-౨౬ శే-వే-భో౩-౩౪చ౧౫
22	౯	౨౧	ఏ॥ మం౪౯-౧౭ మఘ౪౧-౯ సౌ౪౬-౩౫ వ౧౬-౩౧ ౭-౫౧ త్యా౪-౨౬ తిరుమఙ్గయాళ్వార్ తి౫ భో౩-౨౪చ౧౬
23	౧౦	౨౨	ద్వా॥ బు౫౪-౨౧ పూర్వ౭-౧౨ శో౪౭-౩౮ బవ౧-౪౯ ౩-౧౦ త్యా౪-౨౪ అహః౨౭-౫౯ శ్రవణరవిః౫౧ భో౩-౧౫
24	౧౧	౨౩	త్ర॥ గు౫౯-౪ ఉత్త౫౩-౦ అతిగ౧౦ కౌ౨౬ ౩౧౬ త్యా౪-౨౩ భో౩-౫చ౧౭
25	౧౨	౨౪	చ॥ శు౬౦-౯ హస్త౫౭-౪౨ సుకర్మ౦౭౩ ౧౫ ౧౫౯-౩౯ త్యా౪-౧౯ త్రిస్పృక్ సత్యకామ తీ॥ పు॥ భూతత్తాళ్వార్ తి-భో౨-౫౬చ౧౯
26	౧౩	౨౫	పౌ॥ శ౧-౪౮ చిత్ర౬౦-౯ ధృతి౫౧-౪౮ భ౧-౯ త్యా౪-౧౪ వరహ౩౧ తీ॥ పు॥ సు-క్రాం-భో౨-౪౬చ౨౦ [౨-౩౭
27	౧౪	౨౬	ప్ర॥ ఆ౩-౪౯ చి౦-౫౪ శూల౪౪-౫౫ బ౩-౪౯ ౧౫-౨౬ త్యా౪-౧౯ అహః౨౮-౪ శ్రవణరవిః౬-౪౩ ఉభ॥ త్రిస్పృక్కాః భో
28	౧౫	౨౭	ఆ॥ సో౪-౩౧ స్వా౩-౯౭ ౦౪౧-౩౭ ౪-౩౧౭ ౭-౨౧ త్యా౪-౪ భో౨-౨౭చ౨౨
29	౧౬	౨౮	ద॥ మం౩-౫౯ విశా౭-౦ వృ౩౭-౩౨ ౩౫౯ ౩-౫౯ త్యా౩-౫౯ శే-వే-భో౨-౧౮చ౨౩
30	౧౭	౨౯	ద॥ బు౨-౧౧ హ స్వా౫౭-౨౭ అనూ౩-౪౪ కృ౩౨-౯౪ ౧౧ ౭-౨౩ త్యా౩-౫౪ అహః౨౮-౧౨ శ్రవణరవిః౨౨-౫౨ ఆళ్వార్ తి భో౨-౮చ౨౪ [చ౨౫
31	౧౮	౩౦	ద్వా॥ గు౫౫-౪౧ జ్యే౨-౧౭ వ్యా౨౬-౪౩ ౭౭-౩౯ రా౨౮-౪ త్యా౩-౫౧ మన్వరామానుజ౧౬ శే-వే-భో౧-౫౯
1	౧౯	౧	త్ర॥ శు౫౦-౫౮ మూ౦-౧౧ పూర్వాష౭-౧౦ హ౨౦-౧౩ ౮౨-౩౦ తై౦-౧౧ ౨౩-౩ త్యా౩-౪౮ భో౧-౪౯చ౨౬
2	౨౦	౨	చ॥ శ౪౫-౩౦ ఉత్తరా౫౩-౪౧ వజ్ర౩-౧౧ భ౧౮-౧౫ ౬-౫౯ త్యా౩-౪౫ అహః౨౮-౧౮ శ్రవణరవిః౩౯-౪౦ అనధ్యాయత్రయం మాసశివరాత్రిః విద్యాధీశ తీ॥ పు॥ రా-క్రాం-భో౧-౪౦చ౨౭
3	౨౧	౩	అమా॥ ఆ౩౯-౫౬ శ్రవ౪౯-౩౮ సి౫౪-౪౩ వ్యా౫౨-౨౦ చ౧౨-౪౩ ౩-౦ త్యా౩-౪౪ రా౩౦-౩౬ త్యా౩-౪౩ అర్ధోదయపుణ్యకాలః అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః పురందరదాసతీ॥ పు॥ ర-క్రాం-భో౧-౩౦చ౨౮

జనవరి 1935 | ఫిబ్రవరి 1935 | మకరమాసం | కుంభమాసం

శ	గు౧౦ సోమరవిః
	కురమం కుజబుధః
రా	బ౭ అ కుంభేబుః
కు	బ౭ అ కుంభేశుః
శ బు	గు

కుజచారః	౯ శ ఉ ౪ బు ౫౧-౫	౭ అధని౩ కుంభే ౦-౩౪	౭ కు శ్రవ౧ శుక్రః ౨౨-౧౬	౧౩ స శత౧ శు ౩౯-౨౭
౫ బు హస్తకుజః ౭-౩	౧౦ పో శ్రబు ౫౨-౧౪	బుధ మంగళ బుధః ౩౧-౪౦	౧౦ సో శ్రవ౨ శుక్రః ౧-౪	శనిచారః
౧౭ శు చిత్ర౧ కుజః ౦-౨౪	౧౨ బు శ్రబు ౫౦-౫	౧౩ కుశత౧ బుధః ౪౨-౦	౧౨ బు శ్రవ౩ శుక్రః ౪౦-౨౦	[illegible]
బు పో చిత్ర౨ కుజః ౨౯-౩	౧౪ కు శ్ర౩ బు ౫౨-౩	గురుచారః	౧౫ శ్రవ౪ శుక్రః ౨౦-౧౦	బ ౩౦ కు పశ్చాదస్తమయః
బుధచారః	౧౫ శ పశ్చాదుదితః	బుధ ౯ విశా౩ గురుః ౪౦-౪౦	బ౩ మం ధని౧ శుక్రః ౦-౩౦	[illegible]
[illegible]	బు ౧ అ శ ౪ బు ౪౬-౧౦	శుక్రచారః	౫ గురు ధని౨ శుక్రః ౩౯-౨౫	[illegible]
[illegible]	౩ మం ధని౧ బు ౪౭-౯	[illegible]	౭ అధని౩ కుంభే ౯-౩	[illegible]
[illegible]	౫ గు ధని౨ బు ౫౭-౨౩	[illegible]	[illegible]	[illegible]

అమృతాంజనము ఢిపోలు - శ్రీ ఆంధ్ర మద్రాసు [illegible]

తే.	రవి ° ' ''	చంద్ర ° ' ''	కుజ ° ' ''	బుధ ° ' ''	గురు ° ' ''	శుక్ర ° ' ''	శని ° ' ''	రాహు ° ' ''	[illegible]
జనవరి 1935 6	261 55 47	276 36 23	168 48 15	265 48 41	204 32 31	273 35 7	302 8 45	278 48 24	45''
7	262 56 57	291 34 21	169 13 15	267 23 19	204 42 24	274 50 38	302 14 45	278 45 13	
8	263 58 4	306 25 37	169 38 15	269 0 57	204 52 17	276 5 56	302 20 45	278 42 2	4'
9	264 59 15	321 3 13	170 3 15	270 38 35	205 2 10	277 21 20	302 26 44	278 38 51	
10	266 0 24	335 12 54	170 23 17	272 19 43	205 10 58	278 36 42	302 33 14	278 35 40	22°
11	267 1 31	349 22 42	170 49 19	273 59 51	205 19 45	279 52 4	302 39 42	278 32 30	
12	268 2 39	3 2 16	171 12 21	275 40 0	205 28 32	281 7 26	302 46 10	278 29 19	45''
13	269 3 46	16 22 19	171 35 23	277 20 7	205 37 19	282 22 48	302 52 38	278 26 8	
14	270 4 53	29 24 8	171 58 25	279 0 15	205 46 6	283 38 10	302 59 6	278 22 57	4'
15	271 6 0	42 10 4	172 19 57	280 41 11	205 54 54	284 53 18	303 5 35	278 19 47	
16	272 7 6	54 41 49	172 41 29	282 22 7	206 3 41	286 8 16	303 12 3	278 16 36	22°
17	273 8 12	66 59 17	173 3 1	284 3 3	206 12 28	287 23 19	303 18 31	278 13 25	
18	274 9 18	79 6 7	173 24 33	285 44 0	206 21 15	288 38 22	303 25 0	278 10 15	45''
19	275 10 24	91 4 26	173 46 5	287 24 55	206 30 2	289 53 25	303 31 27	278 7 4	
20	276 11 31	102 55 55	174 5 33	289 3 23	206 37 30	291 8 41	303 37 54	278 3 53	4'
21	277 12 35	114 43 7	174 25 1	290 41 51	206 44 57	292 23 57	303 44 21	278 0 43	
22	278 13 37	126 29 31	174 44 29	292 20 20	206 52 24	293 39 13	303 50 48	277 57 32	22°
23	279 14 38	138 17 20	175 3 57	293 58 47	206 59 51	294 54 29	303 57 15	277 54 21	
24	280 15 36	150 9 49	175 23 25	295 37 15	207 7 18	296 9 45	304 3 42	277 51 10	45''
25	281 16 38	162 10 42	175 41 25	297 6 35	207 14 46	297 24 48	304 10 57	277 48 0	
26	282 17 38	174 22 57	175 59 24	298 35 55	207 22 14	298 39 51	304 18 12	277 44 49	4'
27	283 18 37	186 50 23	176 17 26	300 5 15	207 29 41	299 54 53	304 25 27	277 41 38	22°
28	284 19 35	199 37 5	176 35 26	301 34 35	207 37 8	301 9 55	304 32 42	277 38 27	
29	285 20 34	212 45 44	176 53 25	303 3 55	207 44 35	302 24 57	304 39 56	277 35 16	
30	286 21 32	226 19 33	177 9 2	304 11 1	207 50 44	303 39 47	304 47 2	277 32 5	45''
31	287 22 28	240 19 52	177 24 [illegible]	305 18 7	207 53 53	304 54 37	304 54 8	277 28 54	
1	288 23 21	254 44 24	177 40 13	306 25 18	208 3 1	306 9 27	305 1 14	277 25 43	4'
2	289 24 14	269 33 37	177 55 [illegible]	307 32 13	208 9 9	307 24 17	305 8 20	277 22 33	
3	290 25 5	284 37 45	178 11 30	308 [illegible] 25	208 15 17	308 39 7	305 15 23	277 19 22	22°

N. B. రాహుస్ఫుటమునకు 180° కలిపిన [illegible] [redacted]

గ్రహయుతులు

తేది.	యుతివివరం.	కాలము. ఘం. ని.	అంతరం. ° '	ఉత్తరమందలి గ్రహము.
6 జన 35	శుక్రచంద్రసమాగమం	7 – 0	2 20	చంద్రుడు
8 ,,	శనిచంద్రసమాగమం	5 – 38	3 32	చంద్రుడు
26 ,,	కుజచంద్రసమాగమం	15 – 20	6 41	కుజుడు
,, ,,	బుధశుక్రయుతి	19 – 53	0 12	బుధుడు
29 ,,	గురుచంద్రసమాగమం	2 – 56	5 58	గురుడు
31 ,,	బుధశనియుతి	2 – 36	1 8	బుధుడు
,, ,,	శనిశుక్రయుతి	11 – 52	1 52	శని
3 ఫిబ్రవరి	బుధశుక్రయుతి	12 – 6	5 27	బుధుడు

నక్షత్రగ్రహయోగములు

			యోగం	ఘం.	ని.
8 జనవరి	కుజునకు	హస్త		2	30
7 ,,	బుధునకు	శ్రవణ		17	52
9 ,,	,,	పూ-షా		11	10
27 ,,	,,	ధనిష్ఠ		0	58
28 ,,	గురునకు	విశాఖ		16	18
27 ,,	శుక్రునకు	ధనిష్ఠ		1	50

పాత మధ్యకాలములు

14 — జనవరి వై[illegible] మధ్యకాలము ఘం. 1-44

27 జనవరి — వ్య[illegible] మధ్యకాలము ఘం. [illegible]

పుష్యమాస ఫలం :—[illegible] వర్షించదు. శు ౧౦ ప్రాంతమందు స్వల్పముగా [illegible] కల్గును. ధాన్యములకు ధర నిల్చియుండును. [illegible] కందులు, మిర్చి, రాగి వగైరాలకు ధరలు క్రమముగా పెరుగును. [illegible], పెసలు వగైరాలకు [illegible] క్రమముగా [illegible]. బంగారం, వెండి, [illegible] వగైరాలకు నిల్చియుండి మాసాంతమందు ధర పెరుగును. [illegible]

ఫిబ్రవరి 1985 — మాఘమాసం — కుంభమాసం

4	౨౨		౪	శు॥ ప్రతి ౩౪-౦ ధని ౪౫-౨౬ వరి ౫౦-౨౮ శత ౨౬-౫౭ శే ౨-౩౯ పునర్వసు [illegible]
5	౨౩		౫	వి॥ మం ౨౭-౬ శత ౪౧-౧౬ పరి ౪౨-౧౫ బా ౧-౩౭ ౨-౧౧ త్యా ౩-౪ ౩ రా ౨౮-౪౯ త్యా ౩-౪౪ అహః ౨౭-౨౪ ధని [illegible]
				౫౬-౪౬ ద్వితీయాతిథిః చంద్రోదయః దక్షిణశృంగః భో ౧-౧౧ చ ౩౦
6	౨౪		౬	శో॥ బు ౨౨-౨౪ పూభా ౩౮-౨౫ శివ ౩౪-౪౫ గ ౨౨-౨౪ త్యా॥ భా॥ తిథిద్వయార్చన [illegible]
7	౨౫		౭	చ॥ గు ౧౮-౫౬ ఉభా ౩౩-౫౭ సి ౨౮-౨౩ భ ౧౮-౫౦ ౦-౧ త్యా ౩-౪౬ పం చమీ తిథి [illegible]
8	౨౬		౮	పం॥ శు ౧౨-౨౩ రే ౩౧-౦ సా ౨౦-౩౮ బా ౧౨-౨౩ దౌ ౨-౩౫ త్యా ౩-౪౯ షష్ఠీతిథిః భో ౦-౪౫ చ ౩ [భో ౦-౫౭ చ ౨]
9	౨౭		౯	మ॥ శ ౭-౨౫ అశ్వి ౨౯-౯ శుభ ౧౪-౨౯ తై ౭-౨౫ ౧౯-౨౭ త్యా ౩-౫౭ రా ౨౪-౧౩ త్యా ౩-౫౬ అహః ౨౭-౩౭ ధని ౨
				రవిః ౧౩-౧౦ వైవస్వతమన్వాదిః భో ౦-౩౩ చ ౪
10	౨౮		౧౦	స॥ ఆ ౫-౨౩ భర ౨౮-౫౭ శుక్ల ౯-౭ వ ౫-౨౩ రా ౨౯-౩౬ త్యా ౪-౦ రథసప్తమీ భీష్మాష్టమీ అనధ్యాయః భో ౦-౨౪ చ ౫
11	౨౯		౧౧	అ॥ సో ౩-౨౬ కృ ౨౭-౧౨ బ్ర ౪-౩౪ బ ౩-౨౬ కౌ ౨-౧౦ పునస్త్యాజ్యాభావః ఆనందతీర్థపు॥ భో ౦-౧౪ చ ౬
12	౧	కుంభమాసం	౧౨	స॥ మం ౨-౩౮ రో ౨౯-౩౫ ఐం ౫౫ వై ౫౮-౨౮ తై ౨-౩౮ ౮-౫౯ ౪-౩౨ త్యా ౪-౧౦ అహః ౨౭-౩౯ ధని ౩ కుంభ
				రవిః ౩౦-౩౦ ఉ॥ ౧౪-౩౦ ప్రభృతి ౩౦-౩౦ పర్యంతం విష్ణుపదపుణ్యకాలః భో ౦-౫౮ ౮
13	౨		౧౩	ద॥ బు ౦-౩౩ మృ ౩౨-౧౧ విష్కు ౫౬ ౩-౩౭ ౦-౩౩ రా ౫౧-౪౧ త్యా ౪-౧౫ రా వే భో ౪-౪ చ
14	౩		౧౪	ఏ॥ గు ౫౬-౬ ఆర్ద్ర ౩౫-౪౯ ప్రీ ౫౫-౫౬ భ ౫౬-౬ త్యా॥ భా॥ సర్వేషాం గురువారైకాదశీ భీష్మైకాదశీ భో ౩-౫౬ చ
15	౪		౧౫	ద్వా॥ శు ౪౯-౯ పు ౪౦-౩౮ ఆయు ౫౬-౧౦ బా ౪౯-౧౨ త్యా ౪-౧౯ అహః ౨౭-౪౪ ధని ౪౪ రవి ౪౭-౧౯ కులశేఖరా
				ళ్వార్ తిర్ భో ౩-౪౭ చ ౧౦ [భో ౩-౪౭ చ ౧౧]
16	౫		౧౬	త్ర॥ శ ౧౨-౧౫ పుష్య ౪౬-౨౦ సౌ ౫౮-౨౭ తై ౧౨-౧౫ ౦ ౩౧ త్యా ౪-౨౩ శనిత్రయోదశీ అనధ్యయన చతుష్టయం కే-క్రాం
17	౬		౧౭	చతు॥ ఆ ౧౮-౯ ఆశ్లే ౨-౪౮ శో ౫౭-౨౬ వ ౧౮-౯ ౦-౪౮ త్యా ౪-౨౬ పూర్ణిమాతిథిః ర-వే-భో ౩-౩౧ చ ౧౨
18	౭		౧౮	○ పూ॥ సో ౨౨-౩౦ మఘ ౫౭-౨౫ అతి ౫౭-౫౫ బ ౨౨-౩౦ ౬౬-౬ త్యా ౪-౨౬ కూష్మాండ్యతిథిః సింధుస్నానం అన్వాధానం
				తిలపాత్రకంబళాదిదానాని భో ౩-౨౩ చ ౧౩ [మాఘాయనం ౨౧-౪౦ ప్రతిపత్తిథిః భో ౩-౧౫ చ ౧౪]
19	౮		౧౯	కృ॥ ప్ర॥ మం ౨౮-౫౩ పుభా ౬౦-౦ సుకృ ౬౦-౦ కౌ ౨౮-౫౩ ౨౧-౩౨ త్యా ౪-౨౫ అహః ౨౭-౫౪ శత ౧ రవిః ౫-౪౦
20	౯		౨౦	వి॥ బు ౩౨-౪౭ పుభా ౫౫ సుకృ ౧-౧౦ తై ౦-౨౦ ౫౫-౨౭ త్యా ౪-౩౩ భో ౩-౬ చ ౧౫
21	౧౦		౨౧	త॥ గు ౩౬-౫౬ ఉఫ ౧౧-౨౯ ధృ ౧-౫౫ వ ౪-౫౨ రా ౫-౧౪ త్యా ౪-౧౯ భో ౨-౫౭ చ ౧౬
22	౧౧		౨౨	చ॥ శు ౪౦-౫౯ హస్త ౧౬-౧౮ శూ ౨-౧౭ బ ౭-౩౦ రా ౩-౨ త్యా ౪-౧౫ అహః ౨౭-౫౭ శత ౨ రవిః ౨౩-౫౫ భో ౨-౫౦ చ ౧౮
23	౧౨		౨౩	పం॥ శ ౪౧-౫౮ చిత్ర ౧౯-౫౮ గం ౧-౧౩ వృ ౫౭-౨౯ కౌ ౧-౧౯ రా ౫-౩౨ త్యా ౪-౧౦ కు-క్రాం-భో ౨-౪౦ చ ౧౭
24	౧౩		౨౪	మ॥ ఆ ౪౨-౩౪ స్వాతి ౨౨-౨౮ ధ్రువ ౫౬-౫౭ గ ౨-౧౬ రా ౮-౪౨ త్యా ౪-౫౪ వే-క-వే భో ౨-౩౩ చ ౧౯
25	౧౪		౨౫	స॥ సో ౪౧-౫౦ విశా ౨౩-౪౧ వ్యా ౫౩-౧౩ భ ౧౨-౧౭ రా ౪-౩౯ త్యా ౪-౦ అహః ౨౯-౬ శత ౩ రవిః ౪౨-౩ భో ౨-౨౪
26	౧౫		౨౬	అ॥ మం ౩౯-౫౭ అనూ ౨౩-౪౨ హర ౭-౩౦ బా ౧౦-౫౪ రా ౭-౨౬ త్యా ౩-౫౬ అనధ్యాయః త్రిస్పృక్ కాః సీతాష్టమీ భో
27	౧౬		౨౭	న॥ బు ౩౬-౫౫ జ్యే ౨౨-౩౫ వజ్ర ౩-౨ తై ౭-౨౭ త్యాజ్యాభావః కే-వే-భో ౨-౭ చ ౨౨ [౨-౧౬ చ ౨౧]
28	౧౭		౨౮	ద॥ గు ౩౨-౫౫ మూ ౨౦-౩౦ సి ౩౬-౪౫ వ ౫౫ ౬౬-౩౭ త్యా ౩-౫౪ రా ౧౪-౨౦ త్యా ౩-౪౯ భో ౨-౦ చ ౨౩
1	౧౮		౨౯	ఏ॥ శు ౨౭-౧౧ పూషా ౧౮-౪౩ వ్య ౨౯-౫౩ బ ౦-౩౩ రా ౮-౩౦ త్యా ౩-౪౬ అహః ౨౯-౧౬ శత ౪ రవిః ౧-౪ ఏకాదశీతిథిః
				సర్వేషాం ౧౧ శి భో ౧-౫౦ చ ౨౪
2	౧౯		౩౦	ద్వా॥ శ ౨౨-౫౦ ఉషా ౧౪-౧౬ హర్ ౨౨-౩౫ తై ౨౨-౫౦ ౨౩-౩౮ త్యా ౩-౪౪ తిథిద్వయం రా-క్రాం-భో ౧-౪ చ ౨౫
3	౨౦		౩౧	త్ర॥ ఆ ౧౮-౪ శ్ర ౧౦-౨౨ పరి ౧౪-౫౪ వ ౧౮-౮ ౧౯-౪౧ త్యా ౩-౪౧ చ॥ తిథిః మహాశివరాత్రిః అనధ్యయనత్రయం భో ౧-౩౫
4	౨౧		౧	చతు॥ సో ౧౧-౧౧ ధని ౬-౧౫ శివ ౨౯-సిద్ధ ౫౮-౯ శకు ౧౧-౧౧ ౨౩-౦ త్యా ౩-౪౩ అహః ౨౯-౨౪ పూభా ౧౯ వి ౨౦-౧౩
				ద్వాపరయుగాదిః సర్వేషాం అన్వాధానం పాజసనేయానాం పిండపితృయజ్ఞః భో ౧-౨౬ చ ౨౮
5	౨౨		౨	● అమా॥ మం ౫-౧౪ ఏ శత ౫౪ ౧౦ శత ౨-౫ పూభా ౫౫-౫౭ సా ౫౧-౩౭ నా ౫-౧౪ ది ౧౮-౧ త్యా ౩-౪౪ అమ ౪
				క్రాం-కు-వే-ఆపస్తంబానాం పిండపితృయజ్ఞః సర్వేషాం యాగః భో ౧-౧౭ చ ౨౭

కుజచారః
కూ మం చిత్ర తులాయాం [కుజః ౨-౧౪]
బ ౧౨ శ వక్రారంభః

బుధచారః
కు ౫ కు వక్రారంభః
౭ ఆ పశ్చాదస్తమితః
[illegible]

౧౫ సో వక్రి బు ౧౬-౪౦ శుసో శత శుక్రః ౨౦-౪
బ ౩ గు ధ ౨ మకర వక్రి ౨౫-౨
౬ ఆ ధని ౧ వక్రి ౫౭-౦
౬ ఆ ప్రాగుదితః
౯ బు వక్రత్యాగః

గురుచారః
బ ౧౧ కు నికార వృశ్చికే గురుః
[౫-౩౦]

శుక్రచారః

౩ బు శత కుక్రః ౫౯-౩౦
౬ శ శత శుక్రః ౪౧-౨౦
౯ మం పూభా ౧ కు ౨౦-౧౮
౧౨ కు పూభా శుక్రః ౩-౧
౧౪ పూ ౩ శుక్రః ౪౫-౨౨
బ ౨ బు పూభా మీనే [illegible]
౫ శ ఉభా ౧ శు ౬-౪౦
౭ సో ఉభా ౨ శు శత [illegible]

౧౧ గు ఉభా ౩ కు ౨౭-౧౮
౧౩ ఆ ఉభా ౪ కు ౧౧-౨౦
౩ ౦ మం రేవ గుక్రః ౫౫-౪
శనిచారః
[illegible]
రాహు కేతు చారా
[illegible]

[illegible]

తేది	రవి °	'	"	చంద్ర °	'	"	కుజ °	'	"	బుధ °	'	"	గురు °	'	"	శుక్ర °	'	"	శని °	'	"	రాహు °	'	"
ఫిబ్రవరి 1985 4	291	25	55	299	49	31	178	24	54	309	38	2	208	21	26	309	54	6	805	22	30	277	16	11
5	292	26	41	314	59	9	178	38	19	810	17	50	208	27	35	811	9	6	305	29	36	277	13	0
6	293	27	29	329	57	17	178	51	42	810	47	4	208	33	44	812	24	5	805	36	42	277	9	49
7	294	28	17	344	36	35	179	5	6	810	56	48	208	39	52	813	39	5	805	43	48	277	6	38
8	295	29	2	358	51	40	179	18	29	810	58	50	208	46	0	814	54	4	805	50	54	277	3	27
9	296	29	57	12	39	33	179	29	21	810	50	50	208	50	31	816	8	42	805	58	8	277	0	16
10	297	30	30	26	2	19	179	40	12	810	40	2	208	55	2	817	23	20	806	5	22	276	57	5
11	298	31	11	39	0	55	179	51	8	810	10	1	208	59	33	818	38	58	806	12	36	276	53	54
12	299	31	53	51	39	19	180	1	54	309	26	50	209	4	4	819	53	36	806	19	50	276	50	44
13	300	32	29	64	0	13	180	12	45	808	42	20	209	8	35	821	7	14	806	27	4	276	47	33
14	301	33	12	76	7	32	180	20	29	307	38	12	209	13	6	822	21	48	806	34	18	276	44	22
15	302	33	49	88	5	5	180	28	13	306	34	4	209	17	37	823	36	22	306	41	32	276	41	11
16	303	34	24	99	55	33	180	35	57	305	29	56	209	22	8	824	50	56	306	48	46	276	38	0
17	304	35	2	111	42	18	180	43	41	304	25	48	209	26	39	826	5	30	806	56	0	276	34	49
18	305	35	35	123	28	6	180	51	25	303	21	40	209	31	10	827	20	5	307	3	15	276	31	38
19	306	36	6	135	15	41	180	55	23	302	22	10	209	33	58	828	24	8	307	10	30	276	28	27
20	307	36	29	147	7	33	180	59	21	301	22	40	209	36	36	829	49	1	807	17	45	276	25	16
21	308	36	56	159	5	21	181	3	19	300	23	10	209	39	19	831	3	29	807	25	0	276	22	6
22	309	37	23	171	13	6	181	7	17	299	23	40	209	42	2	832	17	57	807	32	18	276	18	55
23	310	37	49	183	31	5	181	11	15	298	24	10	299	44	45	833	2	25	807	39	27	276	15	44
24	311	38	10	196	1	40	181	12	17	297	14	39	209	47	28	834	46	37	807	46	42	276	12	33
25	312	38	30	208	47	59	181	13	19	296	31	47	209	50	11	836	0	49	307	53	57	276	9	22
26	313	38	50	221	51	41	181	14	21	296	0	30	209	52	54	837	15	1	808	1	11	276	6	11
27	314	39	10	235	16	0	181	15	24	295	40	50	209	55	37	838	29	13	808	8	26	276	3	0
28	315	39	27	249	3	4	181	16	26	[illegible]	[illegible]	10	209	58	20	839	43	25	808	15	40	275	59	49
మార్చి 1985 1	316	39	40	263	14	15	181	16	26	[illegible]	[illegible]	[illegible]	209	59	20	840	57	21	808	22	51	275	56	39
2	317	39	50	277	47	47	181	16	0	295	54	39	210	0	0	842	11	17	808	30	2	275	53	28
3	318	40	0	292	41	41	181	14	2	296	0	0	210	0	58	843	25	13	808	37	18	275	50	17
4	319	40	10	307	48	48	181	10	1	296	6	30	210	1	40	844	39	9	808	44	28	275	47	7
5	320	40	17	323	0	10	181	1	37	296	12	40	210	2	40	845	53	5	308	51	33	275	43	56

అయనాంశ: 23° 4' 50" | 23° 4' 51" | 23° 4' 52" | 23° 4' 53" | 23° 4' 54" | 23°

N. B. రాహుస్ఫుటముతో 180° కలిపినచో (కేతుస్ఫుటము) కేతుస్ఫుట మగును.

మాఘ

మాసఫలం:- దక్షిణదేశమందు అధిక వృష్టియున్నూ, ఆంధ్రదేశమున స్వల్ప ఉపార వృష్టియున్నూ కల్గును. మాసె, తిలలు, మినుములు, సెనగలు, ఇనుము మొదలగువాటికి ధరలు తగ్గును. ధాన్యము, గోధుమలు, కందులు, మిర్చి, మొదలగువాటికి ఆదిలో ధర తరక్రమముగా పెరుగును. బంగారము పట్టు మొదలగువాటికి శుక్లపక్షములో ధర పెరిగి కృష్ణపక్షములో క్రమముగా కొంచెము తగ్గును.

గ్రహాయుతులు

తేది.	యుతివివరం.	కాలము. గం. వి.	అంతరం. °	'	ఉత్తరమందలి గ్రహము.
4 ఫిబ్రవరి	శనిచంద్రసమాగమం	21 – 4	8	55	చంద్రుడు
5 ,,	బుధచంద్రసమాగమం	3 – 21	0	32	బుధుడు
,, ,,	శుక్రచంద్రసమాగమం	5 – 35	6	8	చంద్రుడు
15 ,,	బుధశనియుతి	9 – 43	8	31	బుధుడు
23 ,,	కుజచంద్రసమాగమం	7 – 33	6	34	కుజుడు
[illegible] ,,	గురుచంద్రసమాగమం	14 – 7	5	49	గురుడు
3 మార్చి	బుధచంద్రసమాగమం	17 – 19	0	56	బుధుడు
4 ,,	శనిచంద్రసమాగమం	18 – 39	4	21	చంద్రుడు

నక్షత్రగ్రహయోగములు

			యోగం.	గని.	ని.
11	ఫిబ్రవరి	కుజునకు	చిత్త	12	12
13	,,	,,	స్వాతి	18	20
10	,,	శుక్రునకు	శతభిష.	8	40
20	,,	,,	పూ-భా	5	50

పాత మధ్యకాలము

11 ఫిబ్రవరి — వై ప్ర మధ్యకాలం గం. 6-48.

22 ,, — వ్య ప్ర మధ్యకాలం గం. 10-9.

శుభముహూర్తములు: —మాఘ శుద్ధ 3 బుధవారం ఉ. భా. మీనం అ ౨౬-౧౮ వివాహములు. శు ౧ శుక్రవారం అశ్వి ధనస్సు అ ౨౫-౪౯ ఉపనయన. శు ౧౦ బుధవారం మృగ మేషం ఉ ౧౧-౧౨ అన్న ప్రాశన. [illegible] సూర్యవారం పునర్వసు ధనుస్సు అ ౨౮-౪౦ వివాహములు. [illegible] శుక్రవారం [illegible] మీనం అ ౨౪-౩౦ వివాహములు. [illegible] కన్య అ ౬-౬౩ గృహప్రవేశము. [illegible] బుధవారం ఉ. భ. కన్య అ ౫౩-౪౦ వివాహములు.

[illegible]

6	౨౩	౩	శ-వి॥బు౫౪-౩ఉ.భా౫౪-౨౭ శుభ౪౪-౧౭ బా౨౬-౪౩ది౨౦-౩౬ త్యా౩-౬౬ చంద్రోదయః దక్షిణశృంగః సర్వే ధరీ॥వ్రు॥భో౧-౧౦చ౨౯ [జలపూరణ్ భో౧-౧౬చ౧
7	౨౪	౪	తి॥శు౪౯-౧౮ రే౫౧-౨౯ శుక్ల౩౭-౨౯ తై౨౧-౪౦ది౨౨-౫౮ త్యా౩-౪౮ అహః౨౯-౩౦ పూ-భా౨ రవిః౩౯-౪౫
8	౨౫	౫	చ॥శు౪౫-౨౨ అశ్వ౪౯-౧౯ బ్ర౩౧-౭వణ౧౭-౪౦రా౧౦-౯ త్యా౩-౫౧ వ్యాసరాజస్వామి తి॥వ్రు॥భో౦-౫౭చ౨
9	౨౬	౬	పం॥శ౪౨-౨౧ భర౪౮-౨౨౫-౩౬బ౧౩-౫౧ది౧౨-౪౮ త్యా౩-౫౫భో౦-౪౫చ౭ [ప్రతితీ॥వ్రు॥భో౦-౩౬చ౪
10	౨౭	౭	ష॥తి౪౦-౨౬ కృ౪౭-౫౮ వై౨౦-౫౨ కౌ౧౧-౨౪దిన-౦ త్యా౩-౫౯ అహః౨౯-౩౮ పూ-భా౩ రవిః౫౯-౪౯ సత్య
11	౨౮	౮	స॥సో౩౯-౩౯ రో౪౮-౪౭ వి౧౩-౩౫౧౦-౨ది౨౮-౨౯ త్యా౪-౪౦ కారదైయమనారరోజ్ భో౦-౨౮చ౫
12	౨౯	౯	అ॥మం౪౦-౧౧ మృ౫౧-౨ ప్రీ౧౪-౧౪భ౯-౫౫ది౩ ౧౮ త్యా౪-౯ అనధ్యాయః రా-వే-భో౦-౧౯చ౬
13	౩౦	౧౦	న॥బు౪౧-౫౮ ఆర్ద్ర౫౪-౩౧ ఆయు౧౨-౨౪ బా౧౧-౪ది౩-౧౫ త్యా౪-౧౪భో౦-౧౧చ౭
14	౧	౧౧	ద॥శు౪౫-౨ పు౫౯-౮ సౌ౧౧-౩౨ తై౧౩-౩౦ది౨౬-౫౦ త్యా౪-౯ అహః౨౯-౪౮ పూ-భా౪ మీనే రవిః ౨౬-౧౦ ప్రవేశప్రభృతి షడశీతిపుణ్యకాలః భో౦-౩చ౮
15	౨	౧౨	ఏ॥శు౪౯-౮ పుష్య౬౦-౮ శో౧౧-౩౫వ౧౭-౫ది౨౧-౫ త్యా౪-౨౩ సర్వేషాం ౧౧ ఏకా-క్రాం-భో౩-౫౭చ౯
16	౩	౧౩	ద్వా॥శ౫౩-౫౮ పుష్య౫-౧౬ అతి౧౨-౯బవ౨౧-౩౩ రా౧౦-౨౯ త్యా౪-౨౫ కే-క్రాం-భో౩-౪౯చ౧౦ [భో౩-౪౧
17	౪	౧౪	త్ర॥ఆ౫౯-౯ ఆశ్లే౧౧-౧౬ సు౧౩-౩౪ కౌ౨౬-౩౯ రా౧౪-౪౦ త్యా౪-౨౬ అహః౨౯-౫౪ ఉ॥భా ౧౪ రవిః౪౦-౫౦
18	౫	౧౫	చతు॥సో౬౦-౮ మఘ౧౭-౫౦ ధృ౧౫-౨౫౩౨-౦రా౧౦-౪ త్యా౪-౨౬ త్రిదుస్స్పృక్ కామదహనం అనన్యయవప్రతు స్తయం భో౩-౩౭చ౧౨
19	౬	౧౬	చతు॥మం౪-౪౧ పూఫ౨౪-౧౭ శూ౧౬-౨౫వ౪-౪౧రా౧౪-౬ త్యా౪-౨౪ హోళికోత్సవః అన్వాధానం భో౩-౨౫
20	౭	౧౭	○ పూ॥బు౯-౩౦ ఉ.ఫ౩౦-౧౧ గం౧౭-౨౪ బ౯-౩౦ రా౨౨-౫౫ త్యా౪-౨౦ యాగః బ్రహ్మసావర్ణికమన్వాదిః శ్రీరంగ నాచ్చియార్ భో౩-౧౭చ౧౪ [యనం౧౮-౪ పక్షిణ్యనధ్యాయః॥ర॥వే॥భో౩-౯చ౧౫
21	౮	౧౮	కృ-పా॥గు౧౩-౩౦ హ౩౫-౧౬ వృ౧౭-౪౭ కౌ౧౩-౩౦రా౨౬-౩౪ త్యా౪-౧౬ అహః౩౦-౪ ఉ.భా౨ రవిః౨-౭ మేషా
22	౯	౧౯	వి॥శు౧౬-౨౬ చిత్ర౩౯-౧౫ ధ్రు౧౭-౨౧౧౬-౨౬ తై౦-౫౦రా౨౩-౪౯ త్యా౪-౧౧ తృతీయాతిథిః మ-క్రాం భో౩-౧
23	౧౦	౨౦	తి॥శ౧౮-౧౦ స్వా౪౨-౧౧ వ్యా౧౬-౦ భ౧౮-౧౦రా౨౬-౧౬ త్యా౪-౬ చతుర్థీతిథిః శవే॥భో౨-౫౩ [చవితిథిః భో౨-౪౫
24	౧౧	౨౧	చ॥ఆ౧౮-౩౯ విశా౪౩-౩౩ హర్ష౧౩-౩౭ బా౧౮-౫౯ తై౦-౨౮రా౨౩-౨౪ అహః౩౦-౧౨ ఉ.భా౩ రవిః౨౩-౩౨పం
25	౧౨	౨౨	పం॥సో౧౭-౪౮ అనూ౪౩-౫౪ వజ్ర౧౦-౧౫ తై౧౭-౪౮రా౨౭-౨౮ త్యా౩-౫౭ షష్ఠీతిథిః భో౨-౩౭చ౧౯
26	౧౩	౨౩	ష॥మం౧౫-౪౬ జ్యే౪౩-౩ సిద్ధి౬-౦వ౧౫-౪౬ తై౧-౪౫ పునస్త్యాజ్యాభావః కే-వే-భో౨-౨౯చ౨౦
27	౧౪	౨౪	స॥బు౧౨-౩౯ మూ౪౧-౧౦ వ్య౦-౪౭ వరీ౫౪-౧౩ బ౧౨-౩౯ రా౭-౨౩ త్యా౩-౫౨ అహః౩౦-౧౮ ఉ.భా౪ రవిః౪౫-౧౬ ఉభయానధ్యాయః భో౨-౨౧చ౨౧ [భో౨-౧౩చ౨౨
28	౧౫	౨౫	అ॥గు-౩౯ పూషా౩౮-౩౧ పరి౪౮-౧౦ కౌ౮-౩౯ది౪-౬ త్యా౩-౪౯ రా౨౭-౪ త్యా౩-౪౭ అష్టకసంధిః శుభకర్మవర్జ్యం
29	౧౬	౨౬	న॥శు౩-౪౮ ఏషా౫౪-౪౫ ఉ.షా౩౫-౮ శివ౪౧-౮౩-౪౮ తై౧-౧౧రా౧౪-౮ త్యా౩-౪౫ అవమరా-క్రాం భో౨-౫
30	౧౭	౨౭	ఏ॥శ౫౨-౩౯ శ్రవ౩౧-౧౬ సిద్ధం౩౩-౩౮ బ౨౫-౩౬రా౧౦-౧౪ త్యా౩-౪౪ తైత్తిరీయానాం౧౧కీభో౧-౫౭ [భో౧-౪౯
31	౧౮	౨౮	ద్వా॥ఆ౪౬-౩౫ ధన౨౭-౧౧ సా౨౫-౫౬ కౌ౧౯-౩౭ రా౧౩-౩౨ అహః౩౦-౨౮ రేవగరవిః౮-౩ మధ్వనవమీ మనుజ౧౧
1	౧౯	౨౯	త్రి॥సో౪౦-౩౩ శత౨౩-౦ శుభ౧౮-౧౦౧౧౩-౩౪రా౭-౨౦ త్యా౩-౪౪ -క్రాం భో౧-౪౧చ౨౬
2	౨౦	౩౦	చతు॥మం౩౪-౪౪ పూ-భా౧౯-౦ శుక్ల౧౦-౩౦ భ౭-౩౮రా౧౧-౦ త్యా౩-౪౫ కృష్ణాంగారకచతుర్దశీ మాసశివరాత్రిః అనధ్యయన ౩ వాజసనేయీనాం ౩౦ పిండపితృయజ్ఞశ్చ శు-వే-భో౧-౩౩చ౨౭
3	౨౧	౩౧	● అమా॥బు౨౯-౨౩ ఉ.భా౧౫-౨౧ బ్ర౩-౭౫౨-౫౪ చతు౨-౩ రా౧౩-౧౪ త్యా౩-౪౭ అహః౩౦-౩౬ రేవత్యాం రవిః ౩౦-౩౬ అపస్తంబానా మన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞశ్చ వాజసనేయీనాం యాగః భో౧-౨౫చ౨౮
4	౨౨	౧	స్వస్తిశ్రీ యువసంవత్సర చైత్రశు౧గు॥౨౪-౩౭ రే౧౨-౧౪ వైధృ౯-౩౧బ౨౪-౩౭ త్యా॥ భా॥ బాష్పస్పృక్ [illegible] బ్రాదిః చంద్రోదయః దక్షిణశృంగః భో౧-౧౭చ౨౯

1985 మార్చి

మాసనామం [illegible]

కుజచారః				
కుంభబుధి౨ వక్రీకవ్యా౫-౦	౮౧౨ శత౨ బు౮-౧౦	౧౪మం విశా౩ తులాయాం	౭౨ శు అశ్వ౩ శు౧౨-౪౦	
బ౬మం చిగవక్రి౩౦-౦	౪ఆ శత౩ బు౭-౫౦	వక్రీ గురు ౪౦-౦	౪ఆ అశ్వ౪ శు౫౬-౨౦	
	౬మం శత౪ బు౩౭-౪౪		౭బు భర౧ శు౪౦-౩౨	
బుధచారః	౮గు పూభా౧ బు౪౫-౧౦	శుక్రచారః	౧౧౭ భర౨ శు౨౬-౨౮	
శు౨బు ధని౨బు బు౬-౪౦	౧౨ఆ పూభా౨బు౧౬-౧౬	శు౪శు రేవ౨శుక్రః౩౫-౧౦	౧౪మః భర౩ శు౧౨-౩	
౭సో ధని౩ కుంభే౩౬-౪	౧౪మ పూభా౩ బు౨౮-౩౦	౭సో రేవ౩ శుక్రః౧౮-౨౦	శనిచారః	
౧౧శు భర బు౨౮-౪౦	గురుచారః	౧౦గు రేవ౪ శుక్రః౩-౧౪	శుక్ర శు ప్రారంభ కృని	
౧౪సో శత౧ బు౩౫-౩౪	శు౬ఆ గురువక్రారంభః	౧౨శ అశ్వ౧ శు౪౬-౨౭	శు౧౦గు శ౨శనిః ౫౬-౦	
		౧౪మం అశ్వ౨ శు౩౦-౩౨	[illegible]	

శు		
ర	శు౧౦గు మీనరవిః	
శ	కుంబుక వక్రీకు	శ
బు	శుదసో కుం బు	
రా	శు౧౨శ మే శు	
	గు	శు

మాఘనెలను:-సువాసనగలిగియుండును

తేది.	రవి ° ' ''			[illegible] ° ' ''			[illegible] ° ' ''			బుధ ° ' ''			గురు ° ' ''			శుక్ర ° ' ''			శని ° ' ''			రాహు ° ' ''			
6	321	40	20	[illegible]	5	37	180	56	17	296	44	[illegible]	210	8	[illegible]	347	5	57	308	56	46	275	40	[illegible]	
7	322	40	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	180	49	37	297	[illegible]	[illegible]	210	[illegible]	[illegible]	348	20	49	309	5	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	
8	323	40	25	7	22	49	180	42	37	297	47	[illegible]	210	5	16	349	34	41	309	13	2	275	[illegible]	[illegible]	
9	324	40	27	21	22	11	180	36	17	298	19	35	210	6	8	350	48	33	309	20	11	275	31	12	
10	325	40	29	34	52	44	180	29	57	298	51	18	210	7	0	352	2	25	309	27	20	275	28	1	23
11	326	40	29	47	55	10	180	19	37	299	42	10	210	6	55	353	16	0	309	34	12	275	24	50	
12	327	40	25	60	33	39	180	9	17	300	33	2	210	6	30	354	29	33	309	41	2	275	21	39	55''
13	328	40	20	72	52	27	179	58	57	301	23	54	210	5	56	355	43	7	309	47	52	275	18	28	
14	329	40	11	84	55	57	179	48	36	302	14	46	210	5	25	356	56	42	309	54	52	275	15	17	4'
15	330	39	5	96	49	29	179	38	15	303	6	36	210	4	25	358	10	15	310	1	32	275	12	6	
16	331	39	36	108	37	12	179	24	10	304	10	18	210	3	0	359	23	37	310	8	22	275	8	55	23°
17	332	39	19	120	23	16	179	10	5	305	15	0	210	1	33	0	36	58	310	15	11	275	5	44	
18	333	39	0	132	11	9	178	56	0	306	19	43	210	0	7	1	50	19	310	22	0	275	2	33	56''
19	334	38	40	144	4	11	178	41	54	307	24	25	209	58	41	3	3	40	310	28	49	274	59	22	
20	335	38	17	156	4	16	178	28	48	308	29	7	209	57	15	4	17	1	310	35	38	274	56	11	4'
21	336	37	56	168	13	3	178	10	30	309	44	29	209	54	27	5	30	20	310	42	26	274	53	0	
22	337	37	29	180	32	51	177	53	10	310	59	51	209	51	39	6	43	38	310	49	18	274	49	49	23
23	338	37	0	193	3	15	177	35	50	312	15	[illegible]	209	48	51	7	56	56	310	56	0	274	46	38	
24	339	36	30	205	45	16	177	18	30	313	30	35	209	46	3	9	10	14	311	2	47	274	43	27	57''
25	340	35	56	218	39	23	177	1	10	314	45	55	209	43	18	10	23	32	311	9	35	274	40	16	
26	341	35	23	231	47	5	176	40	50	316	10	10	209	40	25	11	36	10	311	16	23	274	37	5	4'
27	342	34	47	245	9	4	176	20	30	317	34	25	209	37	37	12	48	47	311	23	10	274	33	54	
28	343	34	10	258	48	9	176	0	9	318	58	40	209	31	49	14	1	24	311	29	58	274	30	43	23°
29	344	33	30	272	45	16	175	39	48	320	22	55	209	32	1	15	11	1	311	36	45	274	27	33	
30	345	32	45	287	1	1	175	19	27	321	47	3	209	29	10	16	25	38	311	43	32	274	24	22	57''
31	346	32	2	301	34	52	174	58	24	323	13	30	209	25	5	17	39	3	311	49	54	274	21	11	
1	347	31	17	316	23	1	174	37	21	324	49	52	209	21	0	18	51	23	311	56	16	274	18	0	4'
2	348	30	30	331	18	51	174	16	18	326	21	18	209	16	55	20	3	53	312	2	38	274	14	49	
3	349	29	36	346	53	41	173	55	15	327	52	31	209	12	48	21	16	16	312	9	0	274	11	37	23°

N. B. [illegible] 180° [illegible] (త్రికోణసా) [illegible]

కరణరత్నము:—[illegible] గ్రంథము. [illegible] సాయనము. [illegible] వెల రు. 2-0-0. [illegible] M. S. [illegible]

గ్రహయుతులు

తేది.	యుతివివరం.	కాలము. గం. ని.	అంతరం. ° '		ఉత్తరమందున్న గ్రహము.
[illegible] మార్చి	శుక్రచంద్రసమాగమం	4 - 2	6	33	చంద్రుడు
[illegible] ,,	బుధశనియుతి	8 - 24	2	9	శని
[illegible] ,,	కుజచంద్రసమాగమం	7 - 14	6	17	కుజుడు
[illegible] ,,	గురుచంద్రసమాగమం	19 - 30	5	45	గురుడు
[illegible] ఏప్రిల్	శనిచంద్రసమాగమం	4 - 52	4	44	చంద్రుడు
[illegible] ,,	బుధచంద్రసమాగమం	8 - 12	10	16	చంద్రుడు

నక్షత్రగ్రహయోగములు

			యోగం.	గం.	ని.
7	మార్చి	బుధునకు	శతభిషము	5	55
8	,,	శుక్రునకు	ఉ-భా	22	34
13	,,	,,	రేవతి	15	15
25	,,	,,	అశ్విని	9	40

పాత మధ్యకాలము

[illegible] మార్చి — [illegible] మధ్యకాలం గం. 14[illegible]

19 ,, — [illegible] మధ్యకాలం గం. 10[illegible]

1 ఏప్రిల్ — [illegible] మధ్యకాలం గం. 16[illegible]

ఫాల్గునమాసఫలం:—[illegible] ములు ఆంధ్రదేశమందు [illegible] [illegible], [illegible], వస్త్రములు, [illegible] మొదలగువాటికి క్రమముగా ధరలు పెరుగును. బంగారం, పసుపు, [illegible], ఇత్తడి, ముత్యములు, వెండి మొదలగువాటికి ఆదిలో ధరలుండి క్రమముగా తగ్గును. పచ్చిదినుసులు, [illegible], [illegible], ఇనుము మొదలగువాటికి ఆదిలో ధర తగ్గియుండి క్రమముగా [illegible] [illegible] పెరుగును.

16	[illegible]	14	[illegible]
17	[illegible]	15	[illegible]
18	[illegible]	16	[illegible]
19	[illegible]	17	[illegible]
20	[illegible]	18	[illegible]
21	[illegible] మేషరవి [illegible] వసంత ఋతు ప్రారంభము - రాత్రింబవళ్లు సమానము	19	[illegible]
22	[illegible]	20	[illegible] వృషభరవి [illegible]
23	[illegible]	21	[illegible]
24	[illegible]	22	[illegible]
25	[illegible]	23	[illegible]
26	[illegible]	24	[illegible]
27	[illegible]	25	[illegible]
28	[illegible]	26	[illegible]
29	[illegible]	27	[illegible]
30	[illegible]	28	[illegible]
31	[illegible]	29	[illegible]
1	[illegible]	30	[illegible]
2	[illegible]	1	[illegible]
3	[illegible]	2	[illegible]
4	[illegible]	3	[illegible]
5	[illegible]	4	[illegible]
6	[illegible]	5	[illegible]
7	[illegible]	6	[illegible]
8	[illegible]	7	[illegible]
9	[illegible]	8	[illegible]
10	[illegible]	9	[illegible]
11	[illegible]	10	[illegible]
12	[illegible]	11	[illegible]
13	[illegible]	12	[illegible]
		13	[illegible]

హెచ్చరిక:— పరికరాదియంత్రములచే వేధచేసియో, గ్రహణ మొచ్చుట అగపడునో, ఆస్థానమును సాధించునది దృగ్గణితమనబడును. ఆ ప్రకారము చేయబడిన తిథి నక్షత్రవర్జ్యము లిందు కనుపర్చబడినవి. ఇవిమునుపూ ర్తకాలికాదుల వుప యోగించును.

మరిన్ని ఇందు సంపాతము (Equiuox) నుండి ప్రతి 30 భాగములకు చేర్పడిన మేషాదిరాశులలో సూర్యుడు ప్రవేశించుదినములున్ను, అదిమొదలు ఆరాశిలో ప్రతిదినము భోగ్యకాలమున్ను యివ్వబడినవి. దృక్సిద్ధమును, అయన, ఋతు, ప్రారంభదినములు ప్రదర్శింపబడినవి. సుజను లానందింతురుగాక యని కోరుచున్నాము. దువ్వూరి విశ్వపతిశాస్త్రి, ఏలూరు. చిప్పగిరి వెంకటరమణశాస్త్రి, [illegible].

14 సో॥పా॥౩౨-౫౧కృ౨౩-త్యా॥భా॥భో౧-౭ [భో౧-౭
15 మం॥పు॥౩౬-౦రో-౨౯-౦డి౬-౨౩ త్యా౪-౧౭రా౧౧-౧౪ త్యా౪-
16 బు॥ఉ॥౪౦-౪౪మృ౩౩-౫౬రా౨౫-౨౦త్యా౪-౨౯-భో౦-౫౧
17 గు॥పూ॥౪౬-౨౨ఆర్ద్ర౪౦-౫౪ రే౧-౪౪భో౦-౪౨
18 శు॥పం॥౫౨-౪౩ పున౪౯-౩౫డి౧౪-౩౭త్యా౪-౩౧భో౨-౩౩
19 శ॥షు॥౫౭-౧౪పుష్య౫౬-౨౯డి౧౧-౬త్యా౪-౩౨భో౦-౨౪
20 ఆ॥స॥౬౦-౭ఆశ్లే౬౦-౭రా౦-౨౨త్యా౪-౩౧భో౦-౧౫
21 సో॥స॥౫-౩౦ఆశ్లే౪-౧౦రా౫-౧౧త్యా౪-౨౬మిథునేరవిః౪౬-౨-
భో౦-౬గ్రీష్మర్తుప్రారంభము
22 మం॥అ॥౧౦-౩౦మ౧౦-౩౫డి౩౨-౧౫త్యా౪-౨౦భో౫-౮
23 బు॥వి॥౧౩-౫౧పుబ్బ౧౫-౨౮రా౨-౫త్యా౪-౧౨భో౪-౫౮
24 గు॥ద॥౧౫-౧౫ఉత్త౧౯-౨౪రా౮-౩౦త్యా౪-౪భో౪-౪౮
25 శు॥ఏ॥౧౪-౩౧హస్త౧౭-౧౫రా౬-౪౦త్యా౩-౫౬భో౪-౩౮
26 శ॥ద్వా॥౧౧-౪౭చిత్త౧౦డి౩౧-౩౩త్యా౩-౪౭భో౪-౨౯
27 ఆ॥త్ర॥౮-౧౫స్వాతి౫-౧౭డి౨౯-౨౦త్యా౩-౪౩భో౪-౧౯ [భో౪-౯
28 సో॥చతు॥౧-౬విశాఖ౨-౨౪విశా౧౦-౫౬డి౨౦-౩ త్యా ౩-౩౭
29 మం॥కృ.పా॥౪౫-౩౯అనూ౫-౩౦జ్యే౫౩-౫౨డి౯-౪త్యా౩-౩౫భో
30 బు॥వి॥౩౮-౨౯మూ౫౩-౧౩రా౧౮-౧౭శా౩-౩౬భో౩-౪౮[౩-౫౯
31 గు॥ఉ॥౨౯-౨౫పూషా౪౮-౨౩డి౧౪-౪౮త్యా౩-౩౮భో౩-౩౯
1 శు॥చ॥౨౧-౪౮ఉషా౪౨-౨౮౫-౩౦త్యా౩-౩౭రా౨౩-౨౧ త్యా
౩-౪౩భో౩-౨౯
2 శ॥పం॥౧౪-౫౧శ్ర౩౮-౩౫శా౧౪-౪౦త్యా౩-౪౮భో౩-౧౯
3 ఆ॥షు॥౯-౫౩ధ౩౪-౮రా౧౭-౦త్యా౩-౫౧భో౩-౯
4 సో॥స॥౪-౦శత౩౧-౪౩రా౧౫-౦త్యా౩-౫౬భో౨-౫౯
5 మం॥అ॥౦-౧౮ఏపూర్వాభా౩౦-౩౦రా౨౨-౨త్యా౪-౦
6 బు॥ద॥౫౬-౩౩ఉభా౩౦-౧౨త్యా॥భా॥భో౨-౪౦ [భో౨-౪౯
7 గు॥ఏ॥౫౬-౪౪రే౩౧-౧౫డి౦-౩౭త్యా౪-౫భో౨-౩౦
8 శు॥ద్వా॥౫౬-౪౩అశ్వి౩౩-౧౦డి౨౨-౫౦త్యా౪-౯రా౨౬-౦త్యా
9 శ॥త్ర॥౫౯-౨౮భ౩౬-౧౩శే౨-౭భో౨-౧౦ [౪-౧౨భో౨-౨౦
10 ఆ॥చతు॥౬౦-౭కృత్త౪౦-౧౫డి౯-౩త్యా౪-౧౮భో౨-౧
11 సో॥చతు॥౧-౭రో౪౫-౨౬డి౨౩-౩౭త్యా౪-౨౧భో౧-౫౧
12 మం॥అమా॥౫-౧మృ౫౧-౩౩డి౦-౪౫-త్యా౪-౨౫భో౧-౪౧

13 బు॥పా॥౧౭-౩ఆర్ద్ర౫౭-౩౧డి౧౪-౫౩త్యా౪-౨౯భో౧-౩౨
14 గు॥ది॥౧౫-౪౯పున౬౦-౭డి౩౨-౧౪త్యా౪-౩౧భో౧-౨౨
15 శు॥త॥౨౨-౩౦పుష్య౬-౧౬డి౨౭-౦త్యా౪-౩౨భో౧-౧౨
16 శ॥చ॥౨౯-౫౫పుష్య౧౪-౧౬రా౧౯-౦త్యా౪-౩౨భో౧-౨
17 ఆ॥పం॥౩౫-౮ఆశ్లే౨౨-౪రా౨౩-౮త్యా౪-౨౯భో౦-౫౩
18 సో॥షు॥౪౦-౩౭మఖ౭-౧౧రా౯-౩౭త్యా౪-౨౪భో౦-౪౩
19 మం॥స॥౪౪-౪౬పూ-ఫ౩౫-౫౮రా౨౧-౫౦త్యా౪-౯భో౦-౩౩
20 బు॥అ॥౪౮-౧౧ఉ-ఫ౩౭-౨౨త్యా॥భా॥భో౦-౨౩
21 గు॥న॥౪౮-౩౬హస్త౧-౪౩డి౧-౫త్యా౫-౧౦భో౦-౧౩
22 శు॥ద॥౪౫-౫౩ చిత్త౨-౨డి౧-౫౮ త్యా౪-౨రా౨౩-౨౪ త్యా౩-౫౪
కటకేరవిః౮-౪౦ దక్షిణాయన ప్రారంభము.
23 శ॥ఏ॥౪౨-౧౦స్వాతి౦-౧౭రా౨౦-౫౮త్యా౩-౪౮భో౫-౨౫
24 ఆ॥ద్వా॥౩౬-౪౬విశా౩౬-౫౫రా౧౦-౦త్యా౩-౪౦భో౫-౧౪
25 సో॥త్ర॥౨౯-౫౪అనూ౩౨-౦శా౮-౦త్యా౩-౩౪భో౫-౪
26 మం॥చ॥౨౧-౨౮జ్యే౨౫-౩౫త్యా॥భా॥భో౪-౫౩[౩-౩౧భో౪-౪౨
27 బు॥పూర్ణి॥౧౨-౩౩మూ౧౯-౪౩డి౧౫-౨౦త్యా౩-౩౩రా౮-౧౬త్యా
28 గు॥కృ.పా॥౩-౧౩ ఏపూషా౧౧-౧పూ-షా౧౧-౩౧డి౭-౧౧ త్యా౩-
౩భో౪-౩౨
29 శు॥ద॥౪౬-౪౨ ఉ-షా౪-౨౮ శ్ర౫౩-౫౩ డి౩-౨౮ త్యా౩-౩౬భో
౪-౨౦
30 శ॥చ॥౩౮-౫౮ధ౫౩-౦డి౩-౨౮త్యా౩-౩౭భో౪-౧౦
1 ఆ॥పం॥౩౧-౨౫శత౪౪-౫౦డి౭-౪౫త్యా౩-౪౩భో౩-౫౯
2 సో॥షు॥౨౬-౧౦పూ-భా౪౬-౪డి౪-౫త్యా౩-౪౭భో౩-౪౯
3 మం॥స॥౨౨-౨౮ఉ-భా౪౪-౫డి౭-౪౩త్యా౩-౫౫భో౩-౩౮
4 బు॥అ॥౨౦-౧౭రేవతి౫-౨డి౧౫-౨త్యా౪-౧భో౩-౨౮
5 గు॥న॥౧౭-౪౧అశ్విని౬-౫౯రా౪-౧౪త్యా౪-౮భో౩-౧౫
6 శు॥ద॥౨౦-౩౩భ౫౦-౭డి౨-౧౫త్యా౪-౧౨భో౩-౫
7 శ॥ఏ॥౨౨-౪౮కృత్త౫౪-౩౩డి౨-౨౦త్యా౪-౧౭భో౨-౫౪
8 ఆ॥ద్వా॥౨౬-౧౩రో౬౦-౦రా౫-౪౮త్యా౪-౨౨భో౨-౪౩
9 సో॥త్ర॥౩౦-౪౪మృ౬౦-౧౦డి౧౫-౩౧త్యా౪-౨౬భో౨-౩౨
10 మం॥చతు॥౩౬-౧౩మృ౬-౩౩డి౩౦-౮త్యా౪-౩౦భో౨-౨౨
11 బు॥అమా॥౪౨-౨౩ఆర్ద్ర౧౩-౫౫రా౧౫-౨౬త్యా౪-౩౧భో౨-౧౧

12	[illegible]
13	[illegible]
14	[illegible]
15	[illegible]
16	[illegible]
17	[illegible]
18	[illegible]
19	[illegible]
20	[illegible]
21	[illegible]
22	[illegible]
23	[illegible] ప్రారంభము
24	[illegible]
25	[illegible]
26	[illegible]
27	[illegible]
28	[illegible]
29	[illegible]
30	[illegible]
31	[illegible]
1	[illegible]
2	[illegible]
3	[illegible]
4	[illegible]
5	[illegible]
6	[illegible]
7	[illegible]
8	[illegible]
9	[illegible]
10	[illegible]

11	[illegible]
12	[illegible]
13	[illegible]
14	[illegible]
15	[illegible]
16	[illegible]
17	[illegible]
18	[illegible]
19	[illegible]
20	[illegible]
21	[illegible]
22	[illegible]
23	[illegible]
24	[illegible]
25	[illegible]
26	[illegible]
27	[illegible]
28	[illegible]
29	[illegible]
30	[illegible]
31	[illegible]
1	[illegible]
2	[illegible]
3	[illegible]
4	[illegible]
5	[illegible]
6	[illegible]
7	[illegible]
8	[illegible]

9	[illegible]	9	[illegible]
10	[illegible]	10	[illegible]
11	[illegible]	11	[illegible]
12	[illegible]	12	[illegible]
13	[illegible]	13	[illegible]
14	[illegible]	14	[illegible]
15	[illegible]	15	[illegible]
16	[illegible]	16	[illegible]
17	[illegible]	17	[illegible]
18	[illegible]	18	[illegible]
19	[illegible]	19	[illegible]
20	[illegible]	20	[illegible]
21	[illegible]	21	[illegible]
22	[illegible]	22	[illegible]
23	[illegible] తులాయాంరవిః [illegible] విషువద్దినం - శరదృతు ప్రారంభము.	23	[illegible]
24	[illegible]	24	[illegible] వృశ్చికరవిః [illegible]
25	[illegible]	25	[illegible]
26	[illegible]	26	[illegible]
27	[illegible]	27	[illegible]
28	[illegible]	28	[illegible]
29	[illegible]	29	[illegible]
30	[illegible]	30	[illegible]
1	[illegible]	1	[illegible]
2	[illegible]	2	[illegible]
3	[illegible]	3	[illegible]
4	[illegible]	4	[illegible]
5	[illegible]	5	[illegible]
6	[illegible]	6	[illegible]
7	[illegible]	7	[illegible]
8	[illegible]	8	[illegible]

8	సో॥పా॥౬-౧౮ఏ౩-౩౮ఉ౧౩-౧౨ త్యా౩-౫౦ భో౨-౪౩ [భో౨-౩౨
9	మం॥ద్వి॥౨-౪ఏ పుష్యమి౫౬-౫మా౧౯ శ్లేష౬-౫౧దిన౪-౨౫ త్యా౩-౪౮
10	బు॥త్రి॥౫౨-౫మా౫౪-౫౦రా౨౨-౪౫ త్యా౩-౪౬ భో౨-౨౦
11	గు॥పం॥౪౬-౫౨పూ-షా౫౧-౧౬దిన౮-౨౪ త్యా౩-౪౫ భో౨-౯
12	శు॥ష॥౪౧-౪౫ఉ-షా౪౮-౫౧దిన౦-౮ త్యా౩-౪౬రా౨౭-౫౪ త్యా౩-౪౮ భో౧-౫౭ [భో౧-౪౮
13	శ॥స॥౩౬-౪౧ శ్రవ౪-౩౮ శే౦-౫౫ రా౨౫-౫౪ త్యా౩-౪౭
14	ఆ॥అ॥౩౧-౪౪ధని౪౧-౩౨రా౩౦-౩౦ త్యా౩-౪౭ భో౧-౩౬
15	సో॥న॥౨౮-౧౫శత౩౭-౩౯ శే౨-౨౭రా౨౫-౪౮ త్యా౩-౪౯ భో౧-౨౫
16	మం॥ద॥౨౨-౪౬పూ-భా౩౫-౫౩రా౩౦-౫౨ త్యా౩-౫౧ భో౧-౧౪
17	బు॥ఏ॥౧౭-౩౬ఉ-భా౩౩-౩౬ శే౧-౪౯ భో౧-౩
18	గు॥ద్వా॥౧౪-౪౯శే-౩౧-౪౨దిన౨-౩౯ త్యా౩-౫౩ భో౦-౫౨
19	శు॥త్రి॥౧౧-౪౨అశ్వి౩౦-౩౪దిన౦-౪౫ త్యా౩-౫౫రా౨౬-౨౬ త్యా౩-౫౭ భో౦-౪౧
20	శ॥చ॥౯-౨౮భ౩౦-౧౮ త్యా॥ భా॥ భో౦-౩౦
21	ఆ॥పూర్ణి॥౭-౧౯కృ౩౧-౯దిన౦-౪౩ త్యా౪-౩ భో౦-౧౯
22	సో॥పా॥౭-౩౦రో౩౩-౨౭దిన౨-౪౨ త్యా౪-౯రా౨౦-౨౭ త్యా౪-౧౫ ధనుషి రవిః ౫౭-౧౨ భో౦-౯ హేమంతర్తు ప్రారంభము.
23	మం॥ది॥౧౦-౨౮మృ౩౮-౨౦రా౩౨-౦ త్యా౪-౨౧ భో౫-౩౨
24	బు॥త॥౧౩-౫౫ఆర్ద్ర౪౨-౪౧ శే౪-౧౦ భో౫-౨౧
25	గు॥చ॥౧౭-౫౩పున౪౯-౫౧దిన౫-౫౬ త్యా౪-౨౬ భో౫-౯
26	శు॥పం॥౨౪-౫౪పుష్య౫౬-౩౯దిన౧-౪౦ త్యా౪-౩౦ భో౪-౫౭
27	శ॥ష॥౩౧-౩౭ఆశ్లే౦-౧౦రా౫-౪౧ త్యా౪-౩౨ భో౪-౪౬
28	ఆ॥స॥౩౭-౨౦ఆశ్లే౪-౩౩రా౧౦-౩౧ త్యా౪-౩౧ భో౪-౩౫
29	సో॥అ॥౪౪-౨౭మఘ౨-౧౩రా౬-౩౪ త్యా౪-౨౬ భో౪-౨౩
30	మం॥న॥౪౯-౧౪పూ-ఫ౧౭-౪౬రా౧౦-౩౦ త్యా౪-౨౧ భో౪-౧౨
1	బు॥ద॥౫౧-౫౬ఉ-ఫ౨౩-౫౭రా౧౭-౨౦ త్యా౪-౧౪ భో౪-౦
2	గు॥ఏ॥౫౩-౪౨హ౨౮-౨౦రా౨౦-౫౯ త్యా౪-౬ భో౩-౪౯
3	శు॥ద్వా॥౫౨-౪౯చి౩౭-౫౩రా౧౫-౪౪ త్యా౩-౫౯ భో౩-౩౮
4	శ॥త్రి॥౫౦-౧౯స్వా౩౭-౪౧రా౧౪-౨౮ త్యా౩-౫౨ భో౩-౨౬
5	ఆ॥చతు॥౪౬-౮విశా౨౬-౪౦రా౭-౨౦ త్యా౩-౪౮ భో౩-౧౪
6	సో॥అమా॥౪౦-౪౮అనూ౨౩-౧౭రా౭-౩౨ త్యా౩-౪౩ భో౩-౩

7	మం॥పా॥౩౪-౩౬జ్యేష్ఠ౯-౪ త్యా॥ భా॥ భో౨-౫౧ [భో౨-౪౦
8	బు॥ది॥౨౮-౫౩మూల౪-౧౫దిన౦-౩౪ త్యా౩-౪౧ రా ... త్యా౩-
9	గు॥త॥౨౧-౫౯పూ-షా౯-౯దిన౮-౨౮ త్యా౩-౪౦ భో౨-౨౯ [భో౨-౧౮
10	శు॥చ॥౧౪-౧౨ఉ-షా౪-౪శ్రవ౫౧-౨౫దిన౩-౧౭ త్యా౩-౪౨ భో౨-
11	శ॥పం॥౮-౪౮ధని౫౫-౨౨ర౯-౩౯ త్యా౩-౪౪ భో౨-౫ [భో౧-౫౪
12	ఆ॥ష॥౧-౫౭పూ-భా౫౫-౧౦శత౫౭-౦దిన౨-౨౧ త్యా౩-౪౬ భో౧-
13	సో॥అ॥౫౨-౪౩పూ-భా౪౯-౧౬దిన౬-౧౬ త్యా౩-౪౯ భో౧-౪౨
14	మం॥న॥౪౯-౧౭ఉ-భా౪౮-౨౭దిన౨-౩౩ త్యా౩-౫౨ భో౧-౩౧
15	బు॥ద॥౪౬-౪౨రేవ౪౬-౧౪దిన౬-౫౧ త్యా౩-౫౫ భో౧-౨౦
16	గు॥ఏ॥౪౫-౪అశ్వి౪౬-౧౬రా౭-౪౦ త్యా౪-౦ భో౧-౭
17	శు॥ద్వా॥౪౪-౨౪భర౪౮-౭దిన౦-౩౮ త్యా౪-౪ భో౦-౫౮
18	శ॥త్రి॥౪౪-౪౭కృ౪౯-౩౮దిన౭-౫ త్యా౪-౯ భో౦-౪౬
19	ఆ॥చతు॥౪౬-౧౦రో౫౨-౮రా౩-౩౨ త్యా౪-౧౨ భో౦-౩౫
20	సో॥పూర్ణి॥౪౯-౧౯మృ౫౬-౨౪దిన౮-౮ త్యా౪-౧౮ భో౦-౨౪
21	మం॥కృ॥పా॥౫౩-౩౬ఆర్ద్ర౬౦-౧౦దిన౧-౪౧ త్యా౪-౨౨ భో౦-౧౩
22	బు॥ది॥౫౭-౪౬ఆర్ద్ర౧-౫౪రా౮-౩౪ త్యా౪-౨౬ మకరరవిః౩౦-౧౮ భో౦-౩ ఉత్తరాయణ ప్రారంభము.
23	గు॥త॥౬౦-౧౦పున౭-౧౮రా౩-౧౩ త్యా౪-౨౯ భో౫౫-
24	శు॥త॥౪-౫౧పుష్య౧౫-౪౩రా౨౪-౨౪ త్యా౪-౩౧ భో౪-౫౪
25	శ॥చ॥౧౧-౪౫ఆశ్లే౨౩-౩౪రా౩౦-౯ త్యా౪-౩౧ భో౪-౪౪
26	ఆ॥పం॥౧౭-౩౬మ౩౧-౨౪ శే౨-౧౦రా౨౬-౨౦ త్యా౪- సో॥ష॥౨౪-౫౭పూ-ఫ౩౭-౪౧రా౩౧-౦ త్యా౪-౨౪ భో౪-౨౩ [భో౪-౧౩
27	మం॥స॥౩౦-౧౫ఉ-ఫ౪౪-౫౧ శే౨-౫౬ భో౪-౧౨
28	బు॥అ॥౩౪-౧౩హ౪౯-౩౮దిన-౪౬ త్యా౪-౧౯ భో౪-౨
29	గు॥న॥౩౬-౧౩చి౫౨-౩౩దిన౦-౩౫ త్యా౪-౧౨ భో౩-౫౧
30	శు॥ద॥౩౬-౨౦స్వా౫౩-౩౦ది-౪౪ త్యా౪-౪ భో౩-౪౧
31	శ॥ఏ॥౩౪-౧౯విశా౫౨-౩౦ది-౧౬ త్యా౩- భో౩-౩౦
1	ఆ॥ద్వా॥౩౦-౩౦అనూ౪౯-౪౪ది౨-౨ త్యా౩-౪౬ భో౩-౨౦
2	సో॥త్రి॥౨౫-౨జ్యేష్ఠ౪౫-౨౭ది౨-౪౪ త్యా౩-౪౭ భో౩-౯
3	మం॥చతు॥౧౭-౨౦మూల౪౦-౯రా౯-౪౪ త్యా౩-౩౭ భో౨-౫౭
4	బు॥అమా॥౧౦-౩౭పూ-షా౩౩-౫౮ది౧-౩౭ త్యా౩-౩౯రా౨౩-౫౯ త్యా౩-౩౪ భో౨-౪౭

తామర తైలము

డబ్బి 1-కి 0-8-0.   12-కి 8-8-0.

తామర ఒకవిధమైన పురుగులవలన వచ్చును. ... గాని, లోపగాని, వేళ్ళసందులలోని గాని, గోళ్లలో గాని, పుట్టవచ్చును. పురుగులలో భేదములబట్టి తామరలో ... భేదములు గలవు.

గుణములు:— ... ఉంగరములవంటి చుట్లు, ... వ్యాపించి ... .

దంతచూర్ణము

12-కి 1-4-0.   డబ్బి 1-కి 0-2-0.

పంటిపోటును బాపి, నోటిదుర్గంధమును పోగొట్టి పండ్లతోముటకు బాగుండును. చిగుళ్లనుండి రక్తము కారదు. పండ్లు ముత్యములవలె తెల్లగానుండును.

డబ్బి 1-కి గజ్జికి తైలము ...

... తైలమును ... కావున ... ... కుదురును. పరిశుభ్రము.

అమృతాంజనం డిపో, ... కలకత్తా, రంగూను.

6 | ఆ॥పా॥౨-౨౨ఏప్రిల్౫౧-౩౦ఉ-షా౨౪-౨౦రా౦-౪౧ త్యా ౩-౩౮
7 | సో॥శ॥౪౫-౫౨క్రి౨౧-౦రా౨-౧౪త్యా౩-౩౫భో౨-౨౬ [భో౨-౩౪
8 | మం॥ద॥౩౦-౦ధ౧౪-౫౦రా౩-౨౬త్యా౩-౩౦భో౨-౧౫
9 | బు॥పం॥౩౧-౩౬శర్మ-౨౪ది౨౪-౧౦త్యా౩-౪౩భో౨-౫
10 | గు॥మ॥౨౬-౨పూ-భా౫-౬రా౦-౬త్యా౩-౪౦భో౧-౫౪
11 | శు॥స॥౨౧-౪౦ఉ-భా౨-౦రా౩-౨౦త్యా౩-౫౩భో౧-౪౪
12 | శ॥అ॥౧౦-౪౪రేవ౦-౨౩రా౨౨-౨౨త్యా౩-౫౯భో౧-౩౩
13 | ఆ॥న॥౧౪-౨౧అశ్వి౦-౧౦ది౨౪-౩౧త్యా౪-౪భో౧-౨౨
14 | సో॥ద॥౧౪-౨౩భర౧-౧౨రా౫-౩౦త్యా౪-౧౦భో౧-౧౧
15 | మం॥ఏ॥౧౦-౪౨కృ౩-౩౫రా౧౦-౧౨త్యా౪-౧౫భో౧-౦
16 | బు॥ద్వా॥౨౧-౩౦రో౪-౧౫ది౨౨-౨౬త్యా౪-౨౦భో౦-౫౦
17 | గు॥త్ర॥౨౫-౩౨మృగ౨-౧౯రా౩-౩౪త్యా౪-౨౪భో౦-౪౦
18 | శు॥చ॥౩౦-౪౦ఆర్ద్ర౧౦-౨౬రా౨౫-౩త్యా౪-౨౦భో౦-౨౯
19 | శ॥పూర్ణి॥౩౬-౩౦పున౨౫-౨౦రా౨౦-౪త్యా౪-౩౧భో౦-౧౯
20 | ఆ॥కృ.పా॥౪౩-౩౦పుష్య౩-౨-౪౪త్యా॥భా॥మం శేరణ౫౪-౨౫భో౦-౦ శరత్ప్రారంభము.
21 | సో॥ద్వి॥౫౦-౧౦ఆశ్లేష౦-౫౨ది౯-౬త్యా౪-౩౨భో౪-౩౦
22 | మం॥తృ॥౫౬-౫౪మఘ౯-౦ది౧౫-౦త్యా౪-౩౨భో౪-౨౧
23 | బు॥చ॥౬౦-౧౦ పూ-ఫ౫౬-౩౦ది౧౧-౩౧త్యా౪-౩౦భో౪-౧౨
24 | గు॥చ॥౩-౩౪ఉ-ఫ౬౦-౧౦ది౧౬-౨౫త్యా౪-౨౦భో౪-౩
25 | శు॥పం॥౯-౧౧హ-ఫ౩-౧౯ది౨౬-౧౯త్యా౪-౨౩భో౩-౫౪
26 | శ॥ష॥౧౩-౩౪హస్త-౨రా౨-౨౨త్యా౪-౧౦భో౩-౪౫
27 | ఆ॥స॥౧౬-౨౪చి౧౩-౧౫ది౨౪-౫౧త్యా౪-౧౦భో౩-౩౬
28 | సో॥అ॥౧౪-౩౪స్వా౧౫-౪౦రా౧-౫౧త్యా౪-౩భో౩-౨౪
29 | మం॥న॥౧౬-౫౪విశా౧౬-౩౬ది౨౬-౨౬త్యా౩-౫౬భో౩-౧౦
30 | బు॥ద॥౧౪-౧౩అనూ౧౫-౩౪రా౦-౪౪త్యా౩-౪౯భో౩-౯
31 | గు॥ఏ॥౯-౫౦జ్యే౨-౪౪త్యా॥భా॥భో౩-౦
1 | శు॥ద్వా॥౬-౫౪ఏప్రిల్౫౨-౯మూల-౨౫ది౪-౪౨ త్యా ౩-౪౩రా ౧-౫౦త్యా౩-౩౪భో౨-౫౦ [౩-౩౩భో౨-౪౧
2 | శ॥త్ర॥౪౦-౧౦పూ-షా౨-౩౪ఉ-షా౫౩-౨౦ది౭౦-౨౪ త్యా
3 | ఆ॥అమా॥౩౦-౩౯శ్రవణ-౩౨ది౪-౪౩ త్యా ౩-౩౦రా౯-౪ త్యా౩-౩౨భో౨-౩౨

4 | సో॥పా॥౨౯-౨౦ధని-౩౧రో౦-౫౪శ౨౯-౧త్యా౩-౩౧భో౩-౨౩
5 | మం॥ద్వి॥౨౦-౨౦ శత౩౪-౧౦ రో౦-౫౨ రా౨౧-౧౯ త్యా౩-౩౫ భో౨-౧౪
6 | బు॥త్రి॥౧౨-౩పూ-భా౨౦-౪రా౨౧-౩౪త్యా౩-౩౯భో౨-౫
7 | గు॥చ॥౪-౩౨ఏప్రిల్౫౪-౪౧ ఉ-భా౨౨-౫౪రా౨౨-౩౬ త్యా౩-౪౫
8 | శు॥ష॥౫౪-౪౧రేవ-౧౩త్యా॥భా॥భో౧-౪౨ [భో౧-౫౬
9 | శ॥స॥౫౨-౨౦అశ్వి౧౪-౧౪ది౩౬త్యా౩-౫౨రా౧౨-౪౨త్యా౪-౦
10 | ఆ॥అ॥౫౧-౪౪భర౧౪-౧౧రా౧-౩౨త్యా౪-౪భో౧-౨౯ [భో౧-౩౦
11 | సో॥న॥౫౩-౪౦కృత్తి-౦త్యా॥భా॥భో౧-౨౦
12 | మం॥ద॥౫౬-౦రో౨౨-౨౦ది౧౦ త్యా౪-౧౪రా౯-౨ త్యా౪-౨౦
13 | బు॥ఏ॥౬-౦౧మృగ౪-౯రా౨౨-౯త్యా౪-౨౫భో౧-౧ [భో౧-౧౪
14 | గు॥ఏ॥౦-౧౬ఆర్ద్ర౩౩-౫౩త్యా॥భా॥భో౦-౫౨
15 | శు॥ద్వా॥౫-౫౫పున౪౧-౭ది౪-౨౬త్యా౪-౯భో౦-౪౩
16 | శ॥త్ర॥౧౨-౨౫పుష్య౪౦-౫౭ది౩-౩౦త్యా౪-౩౧భో౦-౩౩
17 | ఆ॥చ॥౧౯-౧౯ఆశ్లే౪-౨ది౨౫-౧౬త్యా౪-౩౨భో౦-౨౪
18 | సో॥పూర్ణి॥౨౬-౧౬మఘ౦-౧౦రా౨-౨త్యా౩-౩౧భో౦-౧౪
19 | మం॥కృ-పా॥౩౨-౫౩పూర్వ-౪౨ది౨౧-౧౧ త్యా౪-౩౦మీనేరవి౩౩-
20 | బు॥ద్వి॥౩౯-౧పూ-ఫ౨-౦రా౩-౧౪ త్యా౪-౨౪భో౪-౦ [౨౦భో౦-౬
21 | గు॥త్రి॥౪౩-౫౯ఉ-ఫ౧౦-౫౦రా౧౩-౦త్యా౪-౨౩భో౩-౫౨
22 | శు॥చ॥౪౦-౪౦హ౨౪-౪౦రా౧౪-౨౪త్యా౪-౧౯భో౩-౪౪
23 | శ॥పం॥౫౧-౩౬చి౨౯-౩౬రా౧౫-౧౩త్యా౪-౧౩భో౩-౩౬
24 | ఆ॥ష॥౫౩-౨౦స్వా౩౩-౧౨౦రా౧౯-౩౦త్యా౪-౦భో౩-౨౦
25 | సో॥స॥౫౩-౩౪విశా౩౫-౧౩రా౧౬-౧౫త్యా౪-౩భో౩-౨౦
26 | మం॥అ॥౫౨-౧౪అనూ౩౬-౪రా౨౦-౪౪త్యా౩-౫౪భో౩-౧౨
27 | బు॥న॥౪౯-౧౫జ్యే౩౫-౧౧త్యా॥ భా॥ భో౩-౪ [౩-౪౪భో౨-౫౬
28 | గు॥ద॥౪౪-౪౧మూ౩౨-౪౪ది౨౦-౫౪త్యా౩-౫౦రా౨౫-౫౪త్యా
1 | శు॥ఏ॥౩౦-౩౦పూ-షా౨౦-౪౪రా౧౪-౪౦త్యా౩-౩౯భో౨-౪౦
2 | శ॥ద్వా॥౩౧-౨౧ఉ-షా౨౩-౩౪రా౩-౧౫త్యా౩-౩౪భో౨-౪౦
3 | ఆ॥త్ర॥౨౩-౨క్ర్రవణ౪-౧౩ది౨౬-౩త్యా౩-౩౭భో౨-౩౨
4 | సో॥చ॥౧౪-౫౧ధని౦-౧౦ది౨౫-౫౪త్యా౩-౩౦భో౨-౨౪
5 | మం॥అమా॥౪-౫౦ ఏప్రిల్౫౧-౦ శత౨-౪౪ పూ-భా౫౩-౨౦ది౪-౦ త్యా౩-౩౧భో౨-౧౬

అమృతాంజనము

చిరకాలమిత్రుడు ఒకసంవత్సరము, రెండు సంవత్సరములు గాదు 40 సంవత్సరములకు పైగ చేరికఁదిన మిత్రుడు. నొప్పిని పోట్లను పారద్రోలగలడు. అకస్మాత్తుగ్గ వచ్చునట్టి యాపదను ఆపగలడు. [illegible]బాధలను తీర్పగలడు. ఎవడు వాడు? వీడే! అమృతాంజనం వనమూలికలచే తయారైనవాడు. ఎట్టి యిబ్బందినైనను తొలగజేయగలడు. కంటి కందముగు డబ్బీలో గలడు. వెంటనే పనికివచ్చి ఉపచరించగలడు. అన్నిచోట్ల దొరకగలడు.

6 బు॥ [illegible] -౩-౩౩ భో౨-౯
7 సు॥ ౪౬-౨౧రేవతి-౭౭౧౪-౦త్యా౩-౫౯భో౨-౧౦
8 శు॥ ౩౪-౩౪అశ్వని౦-౧౫౯౧-౨౭త్యా౩-౪౫భో౧-౫౨
9 శ॥ ౩౦-౩౬భరణి౯-౧౯౭౩-౩౪త్యా౩-౫౨భో౧-౪౪
10 ఆ॥ ౨౯-౪౦కృత్తి-౨౫౭౯-౨౧త్యా౪-౦భో౧-౩౭ [భో౧-౨౯
11 సో॥ ౨౯-౧౪౦ [illegible] ౨౫-౩౧ త్యా౪-౧౭
12 మం॥ ౩౧-౨౧మృగశి-౩౭త్యా॥భా॥భో౧-౨౦
13 బు॥ ౩౫-౨౯ఆర్ద్ర౫౦-౧౯౬-౩౭త్యా౪-౨౩భో౧-౧౨
14 గు॥ ౪౧-౦పునర్వ-౨౬౩-౪౯త్యా౪-౨౯భో౧-౪
15 శు॥ ౪౬-౨౦పుష్య౭౦-౧౦౯౯-౫౩త్యా౪-౩౧భో౦-౫౭
16 శ॥ ౫౪-౯పుష్య-౫౯౧౧-౩౩త్యా౪-౩౨భో౦-౪౬
17 ఆ॥ ౭౦-౧౦ఆశ్లేష౩-౦౯౧౬-౯త్యా౪-౩౧భో౦-౩౯
18 సో॥ ౧-౦మఖ౨౦-౪౫౯౩-౧౭త్యా౪-౨౯భో౦-౩౧
19 మం॥చతు॥ ౬-౧౩పూర్వ౨౯-౦౯౧౯-౦త్యా౪-౨౭భో౦-౨౩
20 బు॥పూర్ణి॥ ౧౨-౪౧ఉత్తర౪-౨౪౯౨౬-౨౦త్యా౪-౨౨భో౦-౧౪
21 గు॥కృ-పా॥ ౧౬-౧౧హస్త౦-౦శి౧-౪౦మేషరవి:౩౨-౧౫భో౦-౫
విషువద్దినం. వసంతర్తు ప్రారంభము,
22 శు॥ ౨౦-౨౬చిత్ర-౨౨౧-౨౪ త్యా౪-౧౯౯-౫ త్యా౪-౧౪
23 శ॥ ౨౩-౪స్వాతి-౫౨శి౩-౨౪భో౩-౫౨ [భో౪-౦
24 ఆ॥ ౨౪-౨౭విశాఖ౦-౨౦౨-౧౭త్యా౪-౧౦భో౩-౪౪
25 సో॥పం॥ ౨౪-౪౪అనూరా౧-౪౫౦-౩౪త్యా౪-౭భో౩-౩౬
26 మం॥ ౨౩-౫౩జ్యేష్ఠ౨-౦౫-౫౧త్యా౪-౧భో౩-౨౯
27 బు॥ ౨౧-౫౭మూల౧-౬౯౭-౫౩త్యా౩-౫౭భో౩-౨౦
28 గు॥అష్ట॥ ౧౯-౪పూర్వాషాఢ-౫౭౧౪-౪౩త్యా౩-౫౦భో౩-౧౨
29 శు॥న॥ ౧౫-౧౯ ఉత్తరాషా-౩౯౬-౫౧ త్యా౩-౪౭౯-౨౪-౩౨ త్యా ౩-౪౨భో౩-౪
30 శ॥ద॥ ౯-౪౩ శ్రవ౧-౧౩౯-౫౩త్యా౩-౩౯భో౨-౫౭
31 ఆ॥ఏ॥ ౨-౦ ధనిష్ఠ౫౦-౪౦ ధని౩౫-౫౧౯-౨౧-౨౫ త్యా౩-౩౫భో
1 సో॥త్ర॥ ౪౭-౦శత౨౯-౪౫౯౧౩-౨౯త్యా౩-౩౪భో౨-౪౦[౨-౪౯
2 మం॥చతు॥ ౩౭-౫౯పూభా౨౩-౨౩౯౧౩-౧౬త్యా౩-౩౫భో౨-౩౨
3 బు॥అమా॥ ౨౯-౩౨ఉభా౧౬-౫౯౧౩-౩౩త్యా౩-౩౬భో౨-౨౪
4 గు॥శ్రీయువసం॥చైత్రశు॥పా॥ ౨౧-౫౭రే౧౧-౧౭త్యా॥భా॥ భో౨-౧౭

అంతయు స్వదేశి   సర్వము స్వదేశి   అన్నియు స్వదేశి

భారతదేశమునందే భారతీయులచే స్థాపింపబడిన యంత్రసహాయము

వలనతయారుచేయబడిన పాప్లిన్‌షర్టింగ్, ఇతర పలురకముల షర్టింగులు, కోటుగుడ్డలు, చీరెలు, అంగవస్త్రములు, ధోవతులు, లాంగ్‌క్లాత్, ట్విల్, బెడ్‌షీట్లు, జాకెట్టురకములు, వగైరా స్వదేశి జవిళీరకము లన్నియు సిద్ధముగానున్నవి.
మామూలుకాతాదారులంవరికి చాలతృప్తికలిగినది. గాన ఇతరులకు తప్పక తృప్తికలుగుననియే మా దృఢనమ్మకము.

కృష్ణా అండుకో, 242-244 పైనాబజారురోడ్డు, (జమేదారుఘాటుకెదుట) మద్రాసు.

ప్రతిగృహమందును, ప్రతిప్రయాణీకునివద్ద నుండదగిన రెండు ఔషధరత్నములు

అమృతకల్పము

ఇది మిక్కిలి ఘాటుగల ద్రావకము. అనుపానభేదములచేత అనేకవ్యాధులకు వజ్రాయుధమువలె పనిచేయును. దీనిని లోపలికి పుచ్చుకోవచ్చును. పైన రాయవచ్చును. వాయువు, శైత్యము మొదలగువాటిచే కలుగు అన్నివ్యాధులకు రామబాణము వంటిది. తలనొప్పులు, పార్శ్వపునొప్పులు, పక్షవాయువులు, జలుబు, శైత్యము, జ్వరములు, పైత్యవాయువులు, వాంతులు, భేదులు, కలరా, గ్రహణి, ప్లేగు, ఋతుశూలలు, సర్వశూలలు, కడుపునొప్పులు, కడుపుబ్బరములు, పండ్లనొప్పులు, చెవిపోటు, అంటువ్యాధులు, అజీర్ణములు, విషదోషములు, సన్నిపాతములు, చిన్నబిడ్డగుణములు, నలిపురుగులు, బెణుకులు, గాయములు, పుండ్లు, తీట, యితరచర్మరోగములు, తేలు, విషజంతువులకాటు, మొదలగువాటిని ఖండించును. ప్రతివారు ఒకసీసా వద్ద నుంచుకొనిన తాత్కాలిక వ్యాధులబాధనుండి సులభముగా తప్పించుకొనవచ్చును.

1/2 ఔన్సు పెద్దసీసా 1 కి రు. 1—4—0.
1/4 ఔన్సు చిన్నసీసా 1 కి రు. 0—10—0.

సంజీవనకల్పము

ఇది కొన్ని భస్మములచే తయారుచేయబడినది

ఉష్ణాధిక్యము ఉష్ణముచే కలుగు వ్యాధులన్నిటికిని అమోఘముగా పనిచేయును. జ్వరములు, జ్వరమాంద్యములు, దాహము, తాపము, కొన్నివిధములగు దగ్గులు, అర్తి, కీళ్లనొప్పులు, నడుమునొప్పులు, కీళ్లవాపు, అన్ని మేహములు, మూత్రకృచ్ఛ్రములు, మూత్రపుమంట, శరీరవేడిమి, రక్తవాంతి, రక్తభేదులు, గుండెలలోనొప్పి మంట, శిగరోగము, శూల, కుసుమవ్యాధులు మొదలగు అనేకవిధములగువ్యాధుల కిది అమృతతుల్యము. ప్రతిగృహమం దుండతగినది. 5 తు. పౌడరుగల సీసా రు. 1-4-0. 2 తు. పౌడరుగల సీసా రు. 0-10-0. పోస్టుఖర్చులు అన్నిటికి ప్రత్యేకము.

ఇంకా మావద్ద అనేకరకముల ఔషధములు గలవు. కొన్ని ఔషధములు ఈసంచికలోనే యితరచోట్ల చూడనగును.

మా అడ్రసు:—

పి. శి. ఎ. అండుకంపెని. ఆయుర్వేదసమాజం-పెరిదేపి, నెల్లూరుజిల్లా.

మా ఔషధములు ఈక్రింది బ్రాంచిఆఫీసులలోగూడా విక్రయించబడును:—

బెజవాడ:—గవర్నరుపేట-బ్రాంచిలో, నెల్లూరు:—ట్రంకురోడ్డు - బ్రాంచిలో, పాలకొల్లు:— కాసానిస్వామి అండు సన్సులో, గుంటూరు:—పట్ణంబజారులో, బ్రాంచిలో-కాకినాడ:—జి. యస్. మూర్తిబ్రదర్సు - జగన్నాధపూరు, నర్సారావుపేట ఏజన్సీ. మద్రాసు :— 161 బ్రాడ్వేలో.

వెంకటేశ్వరఆయుర్వేదనిలయము

రిజిస్టర్డు

చింతలూరు, ఆలమూరుపోస్టు, తూర్పుగోదావరిజిల్లా.

బ్రాంచి ఆఫీసులు:	1 కాకినాడ దేవాలయవీధి	2 రాజమండ్రి మైయిరోడ్డు	3 విశాఖపట్టణం మైయిరోడ్డు	4 అనకాపల్లి మైయిరోడ్డు	5 పెద్దాపురం మైయిరోడ్డు	6 ఏలూరు మైయిరోడ్డు

ఢిల్లీ, మదరాసు, నెల్లూరు, తెనాలి, శ్రీకాకుళం, విజయనగరం, రాజమండ్రి, కాకినాడ, మొ॥ పట్టణములలో జరిగిన విద్వద్వైద్యసభలయందు స్వర్ణపతకములను, యోగ్యతాపత్రములను బహుమానములను పొందిన

"వైద్యరాజ" ద్విభాష్యం వెంకటేశ్వర్లుగారి సుప్రసిద్ధౌషధములు

వసంత కుసుమాకరరసము

మధుమేహము, అతిమూత్రము, రోచకరుగ్మలు, శుక్రక్షయము, శుక్రనష్టము, బలహీనత, చిరకాలపు తెల్లకుసుమ, సుఖవ్యాధులు జీర్ణించుటచే కలుగు సకలమూత్రనాళవ్యాధులకు ప్రసిద్ధికెక్కిన రాజౌషధము. తులము 1 కి రు. 20-0-0.

సిద్ధమకరధ్వజము

ఇందు బంగారుకలదు. ఫ్రాన్సీయిచ్చెదము.

జగత్ప్రసిద్ధమగు బలవర్ధకౌషధము. రక్తక్షీణము, వీర్యనష్టము, నపుంసకత్వము, క్షయ, శ్వాసకాసలు, నరముల బలహీనత, జీర్ణజ్వరములు మొదలగు దీర్ఘవ్యాధులకు దివ్యౌషధము.

తులము 1 కి 24-0-0. 60 మాత్రలు రు. 10-0-0.

ఏకోత్తరవృద్ధిమహాలక్ష్మీవిలాసరసము

చ్యవనప్రాశము

క్షయరోగులకు అమృతోపమానములగు దివ్యౌషధములు.

చిరకాలము క్షయవ్యాధిచే పీడింపబడుచు శల్యావశిష్టముగ నుండువారలకు నూతనజీవనమును ఆరోగ్యమును కలిగించును. క్షయ శ్వాసకాసలు దగ్గు కఫముతో కలసి రక్తముపడుట రక్తహీనత శరీరకృశత్వము స్త్రీపురుషదౌర్బల్యము దీర్ఘకాలమునుండి బాధించు మొండిదగ్గులు, మొదలగువానిని జయించును. బలము, కాంతి శుక్రమును వృద్ధిచేయును. అన్నితత్వములకు సరిపడును.

రెండు ఔషధములు కలిపి సేవింపవలెను. తులకు రు. 13-12-0.

రసరాజరసము

హిస్టీరియాను నివర్తింపజేయు ముఖ్యౌషధము.

అతినిద్ర, నిద్రలేమి, నవ్వుట, ఏడ్చుట, అసంబద్ధప్రలాపము, అస్థైర్యము, భయము, తలతిరుగుట, పడిపోవుట, నోట నురుగు వచ్చుట, వెర్రిచూపు చూచుట మొదలగు హిస్టీరియా లక్షణములను నివర్తింపచేయును. బలవర్ధకము తులం రు. 10-0-0.

కామచూడామణిరసము

మనుష్య నపుంసకత్వమును పోగొట్టి క్రొత్తశుక్రమును పుట్టించి ఉత్సాహమును కలిగించును. చిరకాలమువరకు శుక్రపాటవమును నిలుపును. సంయోగశక్తిని బలమును కలిగించును. సేవించినవారికిగాని దీనిగుణము చక్కగా తెలియదు. తులం రు. 10-0-0.

స్వర్ణక్రవ్యాదరసము

అజీర్ణహారౌషధములలోనిదిదియే మొదట పేర్కొనదగినమందు

చిరకాలమునుండి బాధించు అజీర్ణము, కడుపుబ్బరము, పేగులరచుట, శూల, యకృత్ ప్లీహవృద్ధులు మొదలగువానిని నివారింపచేయును. బలవర్ధకము. తులం రు. 4-0-0.

రజితచంద్రోదయము

రక్తవృద్ధి పుంస్త్వము, కలిగించును. పడి తాపము పిత్తభ్రమ శరీరము ఒళ్లుపుసు వేడిగానుండుట, బాలగ్రహతనముచే చిక్కిపోయిన పిల్లలయొక్క అనారోగ్యము శుక్లమేహము నివర్తింపచేయును. ఉష్ణదేహులకు మిగుల ఉపయోగకరము. సమశీతోష్ణమయిన ఔషధము. తులం రు. 3-0-0.

ప్రదరారిలోహము

స్త్రీల తెల్లకుసుమవ్యాధులకు దివ్యౌషధము. తెలుపు ఎరుపు పసుపు నలుపు జాతులుగల కుసుమలు నివారించును. కుక్షిశూల కటిశూల దేహశూల సర్వాంగశూలలు నివర్తించును. దీనిని అశోకారిష్టముతో సేవించుట అత్యంత గుణదాయకము. 40 మాత్రలు రు. 3.

అశోకారిష్టము (కుసుమలకు)	పౌను	1-8-0
ద్రాక్షారిష్టము (గుండెజబ్బులకు)	,,	1-8-0
ఋతుశూలసంహారి (ఋతుశూలలకు) 18 మాత్రలు		2-0-0
చంపనాదితైలము (తలనొప్పులకు)	సీసా	1-0-0
బాలసంజీవి (శిశువ్యాధులకు)	తులం	0-12-0
మహానారికేళాంజనం (కంటిజబ్బులకు)	సీసా	0-8-0
మాదీఫలరసాయనం (పైత్యములకు)	,,	0-12-0

1934 సం॥ ఫిబ్రవరి 1-వ తేదినుండి కొన్ని ఔషధములకు ధరలు తగ్గించితిమి. క్రొత్తకేట్లాగునకు వ్రాయుడు.

228 ఔషధములు గల పుస్తకము కేటలాగు, కేలండరు ఉచితము.

పి. శి. ఏ. అండు కంపెని,

ఆయుర్వేద సమాజమువారి శ్రేష్ఠమయిన ఆయుర్వేదీయఔషధములు

మదనకామేశ్వర లేహ్యము

ఇందు సాలామిశ్రి, సఫేదామిశ్రి మొదలగు శ్రేష్ఠమయిన వస్తువులు చేర్చితయారుచేయబడినది. మేహము, నిర్బలత, నిస్సత్తువ, శుక్లనష్టము, అతిమూత్రము మొదలగు వ్యాధులను ఖండించి బలమును, వీర్యవృద్ధిని, రక్తవృద్ధిని, సంభోగశక్తిని, సంతానప్రాప్తిని కలిగించు వరప్రసాదము. వేలకొలది డబ్బీలు విక్రయమగుచున్నవి. 2 డబ్బీలు చాలును. 20 తు. డబ్బి రు 1–4–0.

పాలసుగంధిలేహ్యము

రక్తశుద్ధికి శ్రేష్ఠమయినది. సవామేహములు, మేహములు, మేహపొడలు, మచ్చలు, పుండ్లు, చర్మరోగములు, కీళ్ల నొప్పులు మొదలగువానిని ఖండించుటలో శ్రేష్ఠమయినది. 4 డబ్బీలు చాలును. 20 తులముల డబ్బి 1–4–0.

రోజాపుష్ప లేహ్యము

మలబద్ధమును ఖండించుటలో శ్రేష్ఠమయినది. అజీర్ణము, గర్భవాయువ మొదలగువాటిని హరించి కాలప్రవృత్తిని చక్కగా కలిగించును. 15 తు. డబ్బి 1 కి రు 0-10-0

క్షయారిష్ట లేహ్యము

శ్వాసకాసలు, దగ్గు, ఉబ్బసము, అర్తి మొదలగువాటికి శ్రేష్ఠమయినది. 15 తు. డబ్బి రు 1-0-0

మహాఖండార్ద్రిక లేహ్యము

రుచికరమైనది. పైత్యములు వాంతులు ఛర్ది ఎక్కిళ్లు అమ్ల పైత్యము మొదలగువాటిని హరించును. 15 తు. డబ్బి రు 1-0-0

చ్యవనప్రాస లేహ్యము

క్షయదగ్గు, ఉబ్బసము, బలహీనత, అజీర్తి మొదలగువాటిని హరించును. 15 తు. డబ్బి రు 1–4–0.

గంధకరసాయనము

ఇది రక్తశుద్ధికి శ్రేష్ఠమయినది. మేహపొడలు, మచ్చలు, జీర్ణించినపాతసుఖవ్యాధులు, చర్మరోగములు మొదలగువాటిని ఖండించుటలో జగత్ప్రఖ్యాతిని బడసియున్నది.

10 తు. సీసా రు. 1–12–0

ఘనసారచందిని

శిరోరోగములకు సిద్ధౌషధము. ఎరుపు, తెలుపు, పసుపు మొదలగు శిరోరోగములు, స్త్రీలకుసుమవ్యాధులను ఖండించును.

సీసా 1 కి 1–4–0.

దీనిని చందనిఅత్తరుఅనుపానముతో చేర్చిపుచ్చుకొనిన మిక్కిలి శీఘ్రముగా గుణము గలిగించును. చందని అత్తరు సీసా రు 1.

కందమూల రసాయనము

ఇది మూలవ్యాధి (మొలలజాడ్యము)నకు మంచిమందు.

15 తు. డబ్బి రు 1.

మహాద్రాక్షాదిచూర్ణము

దీనియందుఅభ్రకసిందూరము చేర్చబడియున్నది. ఇది రక్తక్షయ, పిత్తము, స్త్రీల కుసుమవ్యాధులను, ప్రమేహము, వంధ్యారోగము మొదలగువాటిని హరించి స్త్రీలకు సంతానమును గలిగించుటలో అమోఘమయినది. 5 తు. రు 1.

అజీర్ణవాయువ మాత్రలు

బిడ్డలకుగలుగు గర్భవాతము అజీర్ణము హరించి 2, 3 విరేచనము లగును. సీసా 1 కి రు 0–4–0.

సుఖవిరేచన మాత్రలు

తిక్కగాని వికారముగాని లేక చక్కగా 2, 3 విరేచనము లగును. 50 మాత్రల సీసా రు 0–4–0.

యింకా అనేకఔషధములు గలవు. కోరినవారికి మా సచిత్రమగు కేటలాగును పంపెదము. పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకముగా యివ్వవలెను. రు 5–0–0 లకు పైబడిన ఆర్డర్లకు రు 1 కి రు 0–2–0 కమీషను యిచ్చెదము.

పి. శి. ఏ. అండు కంపెని, ఆయుర్వేదసమాజము-పెరిదేపి-నెల్లూరుజిల్లా.

మా బ్రాంచీలు:–గుంటూరు, బెజవాడ, నర్సారావుపేట, తెనాలి, నెల్లూరు, మద్రాసు.

ఓం

ప్రస్తావన

శ్లో. ఓమ్ నమః ప్రణవార్థాయ శుద్ధజ్ఞానైక మూర్తయే,
నిర్మలాయ ప్రశాన్తాయ దక్షిణామూర్తయే నమః.

శ్రీ సచ్చిదానందస్వభావస్వరూపపరిణామ మవాఙ్మానస గోచరము. నిరపేక్షమైన సత్తు దేశకాలపాత్రావరణములందు సాపేక్షమై చిదానందపరిణామమును పొందుచు పరిస్ఫుట మగుచున్నది. సత్తు నిర్గుణము, నిరాకారము, నిరంజనము, నిరాశ్రయము, నిరపేక్షము, అవ్యక్తము. అవ్యక్తమైన సత్తు చిద్యోగాశ్రయమునను, చిద్యోగ మానందయోగాశ్రయమునను నేకస్థాయియందు సచ్చిదానందయోగాశ్రయమునను పరిస్ఫుట మగుచున్నది. సత్తు చిదానందయోగాశ్రయమునను సగుణము, సాకార, సాంజన, సాశ్రయ, సాపేక్షపరిణామమునను పరిస్ఫుట మగుచున్నది. సత్తు సత్యము, సత్త్వము, భావరూపపరిణామమునను దేశకాలపాత్రావరణములందు విశ్వాధారమై విశ్వవ్యాప్తమై సచ్చిదానందస్వరూపస్వభావములను సర్వత్ర ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. అవ్యక్తమైన సత్తు నాదమూలమునను, నాదము అక్షరరూపమునను, అక్షరముశబ్దరూపమునను, శబ్దము వాగ్రూపమునను, వాక్కు భాషారూపమునను, భాష భావరూపమునను, భావము అర్థమూలమునను, అర్థము ఇచ్ఛాక్రియాజ్ఞానశక్తిమూలమునను ప్రపంచపరిణామమునం దనంతభావ రూపములను సువ్యక్త మగుచున్నది. అకారాదిక్షకారాంతముగల అక్షరామ్నాయము ప్రపంచపరిణామమునకు చిద్దర్శనము. అక్షరామ్నాయమునందు "అహమ్" సద్రూప స్వభావమును అహంకారపరిణామమున సువ్యక్తము చేయుచున్నది. నిరపేక్షమైన సత్తు సాపేక్షమైన ఓంకార రూపమునను బ్రహ్మాండావృతమై సకలార్థసిద్ధికిని సాధనముగ నున్న విధము మహాత్ముల యనుభవము. పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతముగల బ్రహ్మాండము సచ్చిదానందానుభవ పరమైన ఆత్మోద్ధరణమూలమున ననవరతము బ్రహ్మాండ పరిణామమునకు వినియోగపడుచున్నది. చరాచర స్వరూపమైన సకలప్రపంచమునకును సగుణనిర్గుణమును, సాపేక్షనిరపేక్షమును, సాకారనిరాకారమును, సాశ్రయనిరాశ్రయమును "సత్యస్వరూపమైన" "ఆత్మ" బీజము, శక్తి, కీలకము. సాపేక్షమైన ఆత్మ నిరపేక్షమైన ఆత్మపరిణామానుభవమును బడయుటకు కర్మయోగము బీజము, ధర్మయోగము శక్తి, బ్రహ్మయోగము కీలకము. సాపేక్షములైన దేశకాలపాత్రావరణములందు నిరపేక్షమైనఆత్మయొక్క, సంస్మరణపరిజ్ఞానములకు, దేశకాలపాత్రల సంస్మరణము, సంకీర్తనము పరిజ్ఞానము, సాధనములుగ నున్నవి.

అనంతమైన విశ్వప్రవృత్తియందు దేశకాలపాత్రములు, నిరపేక్షమైన ఆత్మప్రవృత్తియందు సాపేక్షములైన తరంగములు. దేశకాలపాత్రములు నిరపేక్షమైన ఆత్మయందు ప్రతిబింబము నొందుచున్నవి. అనంతమైన విశ్వమునందు భూగోళ మొక పరమాణువు. కాలమహాప్రవృత్తియందు భూగోళకాల మొకక్షణము. అనంతములైన దేశకాలప్రవృత్తులందు దేశకాల పరిగణనములు సాపేక్షములు. జ్యోతిషశాస్త్రజ్ఞుల భూగోళకాలపరిగణనమునందు మఱియొక చాంద్రమానాబ్దము ముగిసినది. భూగోళమునందు కాలపరిగణనము చంద్రసూర్యనక్షత్రాదుల స్థితిగతుల ప్రమాణముల ననుసరించి నిర్ణయింపబడుచున్నది. చంద్రగ్రహము భూమికి ౨,౩౯,౦౦౦ మైళ్లదూరమున గంటకు ౨,౧౬౦ మైళ్లవేగమున నాకాశమార్గమునందు సంచరించుచున్నది. చంద్రుడు

ఒకరాశినుండి వేరొకరాశికి చేరుటకు ౨౯ దినములు ౧౨ గంటలు ౪౪ నిమిషములు ౩ క్షణములు పట్టును. అమావాస్యనుండి పాడ్యమివరకును చంద్రుడొక భూప్రదక్షిణము చేయుచు నొకరాశినుండి మఱొకరాశికి భూమితోపాటు చేరుచుండును. భూగోళము క్షణమునకు ౧౮½ మైళ్ల వేగముతో నాకాశమార్గమున ౨౩ గంటల ౫౪ నిమిషముల కాలమునందు సూర్యునకు నిత్యప్రదక్షిణము చేయుచున్నది. ఆకాశమార్గమునందు భూకక్ష్యయందు దినమును, మాసమును, సంవత్సరమును, భూగోళమును, చంద్రుడును చేయు ప్రదక్షిణములు సామాన్యముగను కాలపరిగణనకు సాధనములు. చంద్రోదయాస్తమయములు, సూర్యోదయాస్తమయములు కాలగ్రహణ నిర్ణయమునకు ప్రధానసాధనములైనను భూమ్యక్షము, భూసంభ్రమణమార్గము, గ్రహాకర్షణగతులు, నిత్యప్రదక్షిణమునందు కాలభేదమును గలుగజేయుచున్నవి. అనంతములైన స్థలములు అనంతములైన కాలవిభేదములను గలుగజేయుచున్నవి.

అనంతమైన బ్రహ్మాండమునందనేకములైన రవిమండలములును రవిమండలమునందు భూమి, చంద్రుడు, కుజుడు, బుధుడు, శుక్రుడు, గురువు, శని, యూరేనసు, నెప్ట్యూను, ప్లూటో మొదలగు గ్రహములును, అనేకములైన యుపగ్రహములును గలవు. నభోమండలమునందు గల నక్షత్రములు, తారలు, గణనాతీతములు. నభోమండలమునందాకాశగంగాపథము కేంద్రస్థానముగనుండి నక్షత్రమండలముల నాకర్షించుచున్నది. అనంతములైన నభము లాకాశగంగామార్గము నాశ్రయించి సంచారము చేయుచున్నవి. నభోమండలమునందు ౫౦,౮౦,౦౦,౦౦,౦౦౦ నక్షత్రములు కలవు. నభములు భూమికి ౨౦,౦౦,౦౦౦ కాంతిసంవత్సరముల దూరమునందు గలవు. దూరస్థములైన నభములు, నభోగణములు భూమికి ౧౪,౦౦,౦౦,౦౦౦ కాంతిసంవత్సరముల దూరమునందు గలవు. (కాంతి క్షణమునకు ౧,౮౬,౩౨౫ మైళ్ల వేగముతో సంచరించును) కాంతి సంవత్సరమునకు ౧౮౬,౩౨౫ × ౬౦ × ౬౦ × ౨౪ × ౩౬౫ = ౮,౪౦,౦౦,౦౦,౦౦,౦౦,౦౦,౦౦,౦౦౦ సామాన్య సంవత్సరములు. పరిపూర్ణమైన సత్తున కనంతములైన దేశకాలములు మహాతరంగములవలెను సాపేక్షములు. భూమండలము, చంద్రసూర్యమండలములు, గ్రహములు, నక్షత్రములు, తారాగణములు, నభోమండలములు సద్యోగాశ్రయములై విశ్వపరిణామమునకు వినియోగపడుచున్నవి.

సూర్యమండలము బ్రహ్మాండావృతము లయిన యనేక రవిమండలములం దొకమండలము. సూర్యమండలమునందు సూర్యాధారమున నితరగ్రహములు నియతమార్గములందు సంచారమును జేయుచున్నవి.

గ్రహములు

సూర్యుడు భూమికి ౯,౨౮,౯౫,౪౦౦ మైళ్లదూరమునందు గలడు. సూర్యుని అక్షము ౮,౬౪,౧౦౦ మైళ్లు. సూర్యగ్రహగోళము భూగోళమునకన్నను ౩,౩౩,౪౩౨ రెట్లు పెద్దది. నవగ్రహములు సూర్యునిచుట్టు ప్రదక్షిణము చేయుచున్నవి. నవగ్రహములందు గురుగ్రహము భూమికన్నను ౩౧౮ రెట్లు పెద్దది; సూర్యునకు ౪౮౩,౩౦౦,౦౦౦ మైళ్ల దూరమునందు గలదు. శనిగ్రహము భూమికి ౯౫ రెట్లు పెద్దదై రవికి ౮,౮౬,౦౦,౧౦౦ మైళ్ల దూరమునందు గలదు. కుజగ్రహము సూర్యమండలమునందు భూకక్ష్యకు బయటను సంచారము చేయుచు ప్రాణపోషణరక్షణముల కనుకూలముగ నున్నదని శాస్త్రజ్ఞులన్వేషణమును జేయుచున్నారు. కుజునకు రేడియో శక్తి సందేశహరణము సాధ్యమని పండితాభిప్రాయము. నవగ్రహములును సూర్యమండలమునందు నియతమార్గమున సంచారముచేయుచు చిరకాలమునుండియును ప్రజాలక్ష్యము నాకర్షించినవి. ద్వాదశరాసులు, నవగ్రహములు, అశ్విన్యాదినక్షత్రములు, వారములు చిరకాలమునుండియును శుభాశుభనిమిత్తములందు కాలనిర్ణయమునకు వినియోగించుట యాచారమయినది. ఆ యాచార

ములనే పంచాంగములు, జాతకములు, జ్యోతిశ్శాస్త్రములు, భిన్నరీతులను పరిస్ఫుటము చేయుచు ప్రజాలక్ష్యము నాకర్షించుచున్నవి. నిత్యకర్మానుష్ఠానమునందు తిథివారనక్షత్ర గ్రహయోగాదుల పరిజ్ఞానము యోగసిద్ధికి సాధనముగ నున్నది. నూతన సంవత్సరారంభమున పంచాంగశ్రవణమననములు భావి కార్యసంసిద్ధి కుత్సాహజనకములుగ నుండగలవు. అనంతములైనను ననిత్యములైన దేశకాల పాత్రావరణములు నిత్యమైన పురుషార్థసిద్ధికి సాధనములుగ నుండుటకు పంచాంగశ్రవణము ధర్మార్థసాధనముగ నున్నది నిత్యమైన ఆత్మజ్ఞానము ననంతములైన ప్రకృతి విలాసముల సాధనమునను పరిస్ఫుటము చేయుటకు దేశము, కాలము, పాత్రలు పరమార్థ సాధనములు.

యశ్శృణోతి మధుశుక్లపక్షకే వర్షనాథసదివాదికం ఫలమ్,
ప్రాప్నుయా ద్దురితముక్తవిగ్రహ శ్చాయు రర్థ మతులం యశ స్సుఖమ్.
రాజామంత్రీ సస్యనాథోరసానా మీశాస్సార్ఘంస్వామినో నీరసానామ్,
అర్ఘాధీశః కించ మేఘాధినాథో దద్యు శ్శ్రేయశ్శృణ్వతాం తత్ఫలాని.

ప్రభవాదిచాంద్రమానాబ్దములం దేడవయేడు శ్రీముఖ సంవత్సరము గతించి, ౮-వ యేడు భావసంవత్సర మారంభమైనది. నిత్యసత్యమైన ఆత్మసంస్మరణమునకును, సంకల్పమునకును ప్రాచీన సంప్రదాయసిద్ధమైన క్రింది సంకల్పము సాధనముగ నున్నది.

పంచాంగము

శంభోరాజ్ఞయా ప్రవర్తమానస్య ఆద్య బ్రహ్మణః ద్వితీయపరార్థే, శ్వేతవరాహకల్పే, వైవస్వతమన్వంతరే, కలియుగే, ప్రథమపాదే, జంబూద్వీపే, భరతవర్షే, భరతఖండే, మేరో ర్దక్షిణదిగ్భాగే, శ్రీశైలస్య ఆగ్నేయప్రదేశే, కృష్ణాకావేర్యోర్మధ్యదేశే, భావనామ సంవత్సరే, ఉత్తరాయణే వసంతఋతౌ, చైత్రమాసే, శుక్లపక్షే, ప్రథమ్యాం, ఉత్తరాభాద్ర నక్షత్రే, భార్గవవాసరే........"

సద్యోగాశ్రయములైన దేశకాలములందు ద్వీపములు, వర్షములు, ఖండములు, గోళములు, మండలములు, విశ్వములు, సంవత్సరములు, శకములు, యుగములు, మన్వంతరములు, కల్పములు, పరార్థములు సాపేక్షములు. శ్రీముఖ సంవత్సర నిర్గమనమును, భావసంవత్సరారంభమును కాలమహార్ణవమునం దొక బిందువును పోలియున్నను ఆత్మజిజ్ఞాసకు పంచాంగ శ్రవణరూపమునను పరమార్థసాధనముగ నున్నది. కాలమహార్ణవమునందు శాలివాహన శకాబ్దములు ౧౮౫౬, విక్రమార్క శకాబ్దములు ౧౯౮౮, హూణ శకాబ్దములు ౧౯౩౩, ఫసలిశకాబ్దములు ౧౩౪౪, భరతశకాబ్దములు ౫౦౨౬, కలియుగాది సౌరాబ్దములు ౫౦౩౫, సృష్ట్యాదిసౌరాబ్దములు ౧,౯౫,౫౮,౮౫,౦౩౫ లయమును పొందినవి. కలియుగాదినుండియును ౮౩ చాంద్రమాన చాంద్రాయణ పరివృత్తులు ముగిసి ౮౪ వ పరివృత్తియం దేడేండ్లు గతించి యెనిమిదవయేడు భావ సంవత్సర మారంభ మైనది. బ్రహ్మకల్పమునందు, ద్వితీయపరార్థమునందు, ప్రథమవర్షమునందు, ప్రథమ మాసమునందు, ప్రథమపక్షమునందు, ప్రథమదినమునందు, ౧౩ ఘటికలు, ౪౨ విఘటికలు గతించినవి. అనంతమైన కాలచక్రమునందు గతించిన శ్రీముఖాబ్ద మొకక్షణముగను శ్రీముఖేతిహాసములు పరమాణువులుగ నున్నవి. నిరపేక్షమైన ఆత్మస్థితియందు సాపేక్షములైన దేశకాల సంకీర్తనలు క్షణమాత్రములైనను సత్యమైన ఆత్మపరిజ్ఞానమునకు సాధనములుగ నున్నవి.

చాంద్రమానభావాబ్దమునకు శుక్రుడు రాజు, మంత్రి, గ్రామపాలకుడు, మేఘాధిపతి; ఫలము: సస్యసంకులము, సుజలపూరితనదీనదములు, ఫలసహితవృక్షములు, గోకులాభివృద్ధి, పార్థివసౌఖ్యము, జలసమృద్ధి, ధాన్యసమర్ఘము, శలభమూషికమహిషరాహిషికాభివృద్ధి, అతివృష్టి, సుభిక్షము, సస్యవృద్ధి, క్షీరసమృద్ధి, శ్వేతధాన్యసమృద్ధి. శుక్రుడు రాజును, మంత్రియు నగుట వలన జనులకు చోరాగ్ని శస్త్రబాధ. గురువు సేనాధిపతి, అర్ఘాధిపతి, దైవజ్ఞుడు; ఫలము: నయపాలనము, కరపాలనము, దేశసౌఖ్యము, ద్విజశాస్త్రాభ్యాస

నము, సువృష్టి, భూసురయజ్ఞపరాయణత్వము, నిత్యోత్సవము, మంగళతూర్యనిస్వనము, దైవజ్ఞబుద్ధికుశలత, నరాధిపుల నీతియుక్తత్వము, విప్రులమంత్రయుక్తత. చంద్రుడు సస్యాధిపతి; నీరసాధిపతి, పురోహితుడు; ఫలము: ప్రజాసౌఖ్యము, గోక్షీరాభివృద్ధి, వర్షాభివృద్ధి, ధాన్యధనౌఘపూర్ణత్వము, దేవద్విజారాధనతత్పరత, ముక్తాఫలరత్నసువర్ణబీజకాంస్యాదివస్త్రాభరణాదుల యభివృద్ధి, సర్వసస్యసమృద్ధి, విద్యాభ్యాసనిరతి. శని ధాన్యాధిపతి; ఫలము:—కృష్ణసూక్ష్మధాన్యాభివృద్ధి, కృష్ణభూమిసస్యాభివృద్ధి. బుధుడు రసాధిపతి; ఫలము:— పిప్పలి, శొంఠి, ఇంగువ, ఉల్లి, ఘృతము, తైలము, చెరుకు ఇత్యాదులు దుర్లభములు. రవి పరీక్షకుడు; ఫలము:— ఎండ, రక్తసస్యాభివృద్ధి, సంగ్రామము. కుజుడు గణకుడు; ఫలము:— విషాగ్నిశస్త్రబాధ, పరస్పరవిరోధము, అంత్యసస్యవినాశము. గోపాలకుడు పశుపాలకుడు; ఫలము:— పశువృద్ధి, సుభిక్షము, బహుసస్యార్ఘసంపత్తి, తృణవృష్టిసంపూర్ణత్వము. శ్రీకృష్ణుడు స్థానరక్షకుడు. ఫలము:— గోక్షీరాభివృద్ధి. భావసంవత్సర సామాన్యఫలము:—

> భావాబ్దే ప్రచురా రోగాః మధ్యా స్సస్యార్ఘవృష్టయః,
> రాజానో యుద్ధనిరతా స్తథాపి సుఖినో జనాః.

భావసంవత్సరమునందు శుభగ్రహములైన శుక్రుడు రాజు, మంత్రి, గురుడు, సైన్యాధిపతియునైనను ప్రపంచ పరిస్థితులు భయంకరములై సంతాపకరములుగనున్నవి. సకలరాజ్యములును సంగ్రామసన్నాహములందు మునిగి తేలుచున్నవి. ప్రపంచావృతమైన ఆర్థికదురవస్థ ప్రజాజీవనమును దుర్లభము చేసినది. మహారాజ్యములందు వ్యాపారపరిశ్రమలు క్షీణించి నిరుద్యోగసమస్య భయంకరముగ నున్నది. ప్రపంచమునకు పరిపాటియైన ఆర్థిక సిద్ధాంతము లంతర్ధానములైనవి. సకలరాజ్యములును స్వప్రయోజన పరాయణత్వమును బూని ప్రళయకాలభైరవునకు బలిదానములను సిద్ధముచేయుచున్నవి. సంగ్రామదావానలదగ్ధములైన రాజ్యములు శాంతికి చేయుచున్న ప్రయత్నములు నిరర్థకములుగ నున్నవి. మాటలయందు శాంతియును, తలపులందు సంగ్రామము శాంతికి సాధనములు గావు. ప్రపంచేతిహాసములందు శ్రీముఖ సంవత్సరేతిహాసములు విషాదపూరితములై భావిపరిణామ మంధకారబంధురముగ నున్నది.

అనంతమైన ప్రవృత్తియందు భూగోళోదంత మతిస్వల్పమైనను మానవుల యహంకారాభిమానములు ప్రముఖము చేయుచున్నవి.

ప్రపంచ పరిస్థితులు

భూగోళ విస్తీర్ణము, ౧౯,౬౯,౫౦,౦౦౦ చదరపుమైళ్లు. జనసంఖ్య౧,౮౪,౯౫,౦౦,౦౦౦. ఆప్రదేశమునందు౫,౭౫,౧౦,౦౦౦భూప్రదేశము. ౧౩,౯౪,౪౦,౦౦౦ జలప్రదేశము. భూప్రదేశమునందు ఆఫ్రికా ౧,౧౫,౦౦,౦౦౦, ఉత్తర అమెరికా ౮౦,౦౦,౦౦౦, దక్షిణ అమెరికా ౬౮,౦౦,౦౦౦, యూరపు౩౭,౫౦,౦౦౦, ఓషియానియా౪౦,౦౦,౦౦౦, ధ్రువప్రదేశములు ౬౨,౦౫,౦౦౦, ఆసియా ౧,౭౦,౦౦,౦౦౦ చదరపుమైళ్లు. భూప్రదేశమునందు సుక్షేత్రములు, ౩౩౦,౦౦,౦౦౦, ఎడారులు ౫౦,౦౦,౦౦౦, ఉన్నతప్రాంతములు ౧౯౦,౦౦,౦౦౦ చదరపుమైళ్లు.

ప్రపంచమునందుగల ౧,౮౪,౯౫,౦౦,౦౦౦ జనులందును మంగోలియనులు ౬౮,౦౦,౦౦,౦౦౦ కాకేషియనులు ౭౨,౫౦,౦౦,౦౦౦, నీగ్రోలు ౨౧,౦౦,౦౦,౦౦౭, సెమిటికులు ౧౦,౭౦,౦౦,౭౦౦, మలయనులు ౧౦,౪౫,౧౦,౦౦౦, అమెరికా ఇండియనులు ౩,౦౦,౦౦,౦౦౦ కలరు. మతముల ననుసరించి క్రైస్తవులు, ౬౯,౨౪,౦౦,౦౦౦యూధులు౧,౬౧,౩౦,౦౦౦మహమ్మదీయులు ౨౦,౯౦,౨౦,౦౦౦ బౌద్ధులు ౧౫,౦౧,౮౦,౦౦౦ హిందువులు ౨౩,౦౧,౫౦,౦౦౦ కన్ఫూషియనులు టాయిస్టులు ౩౫,౦౬,౦౦,౦౦౦ షింటోలు ౨,౫౭,౦౦,౦౦౦, జంతుపూజకులు ౧౩,౫౬,౫౦,౦౦౦, ఇతరులు ౫,౦౮,౭౦,౦౦౦ కలరు.

ప్రపంచమునందలి వివిధ దేశము లందును గోధుమలు౬,౧౩౦,౦౦,౦౦౦,రాయిలు౧౯,౦౦,౦౦,౦౦౦,

ఖనిజములు : పాడిపంటలు

ఓటులు ౪౪,౧౦,౦౦,౦౦౦, బార్లి ౨౨,౬౦,౦౦,౦౦౦ మొక్కజొన్నలు ౫౫ ౬౦,౦౦,౦౦౦ క్వార్టు లుత్పన్నములగుచున్నవి. బియ్యము ౧౩,౦౦,౦౦,౦౦౦ జొన్నలు ౩౦౦,౦౦,౦౦౦ బంగాళాదుంపలు ౨౦,౦౦,౦౦,౦౦౦ దుంపశర్కర ౮౦,౦౭,౦౦౦ చెఱుకుశర్కర ౧,౬౦,౦౦,౦౦౦, తేయాకు ౮,౨౦,౦౦౦, కోకో ౫,౫౦,౦౦౦ పెద్దచిక్కుడు ౬౫,౦౦,౦౦౦, అవిశలు ౨౯,౦౦,౦౦౦, ప్రత్తిగింజలు ౧,౧౦,౦౦,౦౦౦, దూది ౫౦,౦౦,౦౦౦, ఉన్ని ౧,౦౬,౫౦,౦౦౦, జ్యూటు ౧౦,౫౦,౦౦౦, పట్టు ౫౮,౦౦౦, మాయపట్టు ౨,౨౫,౦౦౦ రబ్బరు ౭,౨౦,౦౦౦, పెట్రోలియము ౧౮,౦౦,౦౦,౦౦౦, రాగి ౧౦,౦౦,౦౦౦, సీసము ౧౧,౦౦,౦౦౦, తగరము ౯౦,౦౦౦, తుత్తినాగము ౮,౦౦,౦౦౦, అల్యూమినము ౧,౫౦,౦౦౦, ఇనుము ౪,౦౦,౦౦,౦౦౦ ఉక్కు ౫,౦౦,౦౦,౦౦౦, పొగాకు ౨౦,౦౦,౦౦౦, అయస్కాంతము ౨౩,౫౦,౦౦౦, సున్నపు ఫాస్ఫేటులు ౧,౧౦,౦౦,౦౦౦, పొటాషులు ౧౪,౦౦,౦౦౦, లవణము ౨,౪౦,౦౦,౦౦౦, బొగ్గు ౯౫,౦౦,౦౦,౦౦౦, నిక్కెలు ౨౫,౦౦౦ టన్ను లుత్పన్నము లగుచున్నవి. విద్యుచ్ఛక్తి ౨౬౦,౦౦,౦౦,౦౦,౦౦౦, కిలోవాటులును, బంగారము ౨,౪౦,౦౦,౦౦౦ ఔన్సులు, వెండి ౧౬,౦౦,౦౦,౦౦౦ ఔన్సులు, ప్లాటినము ౨,౭౫,౦౦౦ ట్రాయిఔన్సులును పుట్టుచున్నవి.

ప్రపంచమున మేకలు ౯౦,౯౦,౦౦,౦౦౦, కోళ్లు ౮౯,౭౮,౬౫,౦౦౦, గుఱ్ఱములు ౭,౩౨,౫౮,౪౦౦, పశువులు ౪౧,౭౪,౦౭,౦౦౦, గొఱ్ఱెలు ౪౨,౭౩,౮౭,౦౦౦, పందులు ౧౨,౪౭,౫౦,౦౦౦ కలవు. ప్రపంచమునందు గల పాడి పంటలు జంతువులు మానవుల జీవయాత్రకు చిరకాలము సరిపోవు నని పండితాభిప్రాయము. ప్రపంచమునందు జనాభివృద్ధి ౬౦౦ కోట్లకు పెరిగినను అన్నపానీయముల కభ్యంతరములు కలుగవని పండితుల యభిప్రాయము. ప్రపంచమునం దంతటను మానవపోషణమున కవసరమైన పాడిపంటలు, జీవజాలములు, నీటివసతులు, భూవసతులు. సమృద్ధిగ నున్నను ప్రపంచము నావరించిన దురాశాపిశాచము పరమానర్థములకు మూలముగ నున్నది. శ్వేతజాతులు పూనిన పరాక్రమణవిధానము సర్వసంహారమునకు వినియోగపడుచున్నటులు ప్రపంచోద్ధరణమునకు వినియోగపడుట లేదు.

శ్వేతజాతులు

ప్రపంచేతిహాసములందు గతించిన ౧౫౦ ఏండ్ల చరిత్రమును యూరపురాజ్యముల చరిత్రముగ పరిణమించినది. శ్వేతజాతులు సాయుధపాణులై పరదేశముల నాక్రమించిన చరిత్రము దారుణాధ్యాయముగ నున్నది. పాశ్చాత్యులు పరదేశాక్రమణమును స్వప్రయోజనార్థమును, స్వీయవ్యాపారార్థమును చేసినను ప్రపంచోద్ధరణమునకు చేసినట్లు ఘోషించుట పరిపాటియైనది. శ్వేతజాతులప్రముఖులు నిరంతరము "తెల్లజాతుల భారధర్మమును" సకలదుర్నయములకును కారణముగ పరిగణించుట వారి దురహంకారమునకు నిదర్శనము. ఆస్ట్రేలియారాజ్యము ౩౦,౦౦,౦౦౦ చదరపు మైళ్ల విస్తీర్ణమును గలిగియున్నను ౬౦,౦౦,౦౦౦ తెల్లవారికి స్వాస్థ్యముగ నున్నది. ఈవిశాలదేశమునందు పరజాతీయులు స్వదేశస్థులు ౬,౦౦,౦౦౦ మాత్రమెయున్నను శ్వేతేతరజాతులకు ప్రవేశము నిషేధింపబడుచున్నది. శ్వేతజాతులు అమెరికా, ఆఫ్రికా, ఆసియా మొదలగు ఖండములను బలవదన్యాయాక్రమణమును జేసి కలుగజేసిన దుర్నయములు మానవ ధర్మేతిహాసములందు విషాదాధ్యాయములుగ నున్నవి. ఉత్తరదక్షిణ అమెరికాఖండములు ౧౪౮,౦౦,౦౦౦ చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణమును, ౨౧,౦౦,౦౦,౦౦౦ ప్రజలను గలిగియున్నను శ్వేతప్రజాధిపత్యమునకు నిలయములుగ పరిణమించినవి. అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములవికాసము ప్రపంచపరిణామమునం దుద్యోగపర్వముగ నున్నను శ్వేతేతరు

లనుభవించిన దుఃఖపరంపరలు పరమ విషాదమును గలుగజేయుచున్నవి.

అమెరికా - సం. రాష్ట్రములు

అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములు ౩౭,౦౦,౦౦౦ చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణమును, ౧౧,౦౦,౦౦,౦౦౦ ప్రజలను కలిగి వికాసమును పొందుచున్నను నీగ్రో లనుభవించుచున్న నిర్బంధములు హేయముగ నున్నవి. గతించిన ౭౦ ఏండ్లయందు తెల్ల ప్రజల సంఖ్య ౨౬౯ లక్షల నుండి ౧,౦౮౯ లక్షలకును, నీగ్రోల సంఖ్య ౪౪ లక్షల నుండి ౧౧౮ లక్షలకును అభివృద్ధిని బొందినవి. ఆదిమవాసులైన ఇండియనులు ౩,౧౭,౨౩౪ మాత్రమె కలరు. పాశ్చాత్యసంఘర్షణమునం దాదిమవాసులు సకలదేశములందును సంపూర్ణవినాశనమును పొందిన విధమున కమెరికాచరిత్రము పరమప్రమాణముగ నున్నది. అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములు సహజసంపదలకును, వ్యవసాయపరిశ్రమల యభ్యుదయమునకును, విద్యాభ్యాసమునకును, సంపదలకును నగ్రగణ్యములుగ నున్నవి. అమెరికాయందు వ్యవసాయము ప్రధానపరిశ్రమముగ నున్నది. పొలములందు ౧౦౦ - ౫౦౦ యకరములవి ౨౩,౧౪,౮౫౮, ౫౦ - ౧౦౦ యకరములవి ౧౩,౭౪,౯౬౫, ౨౦-౫౦ యకరములవి ౧౪,౪౦,౩౮౮, మొత్తము ౬౨,౮౮,౬౪౮ క్షేత్రములు ౧౯౩౦ సంవత్సరాంతమునందు కలవు. వ్యవసాయ ఫలము ౧౯౩౧ యందు ౬,౯౧,౧౨,౬౬,౦౦౦ నుండి ౧౯౩౨ నందు ౫,౧౪,౩౨,౨౬,౦౦౦ డాలరులకు తగ్గినది. పంటలం దన్నివిధములైన పంటలును కలవు. పాడివిలువ ౧౯౩౧ యందు ౧,౬౬,౧౨,౭౩,౦౦౦ డాలరులు. ఖనిజముల విలువ ౧౯౩౧ నందు ౩,౧౬,౬౬,౦౦,౦౦౦ డాలరులు. వస్తువులందు పెట్రోలియము, దూది, ఇనుము, బొగ్గు, బంగారము, వెండిమొదలగు పదార్థము లన్నియును కలవు. దేశమునందు ౧౯౩౧ యందుగల ౧,౭౫,౩౨౫ పరిశ్రమాలయములందును ౪౧,౩౫,౦౪, ౬౪,౫౬౪ విలువగలపదార్థములు నిర్మింపబడుచున్నవి. రెండేండ్లలో పరిశ్రమపదార్థములవిలువ ౭,౦౪౩ కోట్ల డాలరులనుండి ౪,౧౩౫ కోట్లకు తగ్గినది. అమెరికాయందు సంవత్సరమునకు ౨౨ లక్షల మోటారుకార్లు నిర్మింపబడుచున్నవి. ౩౨-౩౩ సంవత్సరమునందు అమెరికానుండి మోటార్ల యెగుమతులు ౧౪౪ కోట్ల డాలర్ల విలువగలవి. ౧౯౩౨-వ సంవత్సరమునందు ౨,౬౦,౪౩౮ మైళ్లరైలుమార్గములును ౨౭,౪౦౫ మైళ్ల నీటిమార్గములును ౩౦ లక్షల మైళ్ల గ్రామరోడ్డులను, ౩,౫౮,౨౧౦ పెద్దరోడ్లును గలవు. పెద్దరోడ్లకు ౧౯౩౨ నందు ౮౧,౬౭,౬౫,౦౦౦ డాలర్లు వ్యయము చేయబడినది. గతసంవత్సరమునందు ౫౦ వేల పోస్టాఫీసులు ౨,౬౫౪ కోట్లవస్తువులను ప్రజలకు అందజేసినవి. ౧౯౩౩-వ సంనత్సరమునందు ఆదాయము ౨౨౩ కోట్ల డాలర్లు, వ్యయము ౪౦౨ కోట్ల డాలర్లు. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములకు ౨,౨౫౩ కోట్ల డాలర్ల అప్పు గలదు. ఇతరరాజ్యములు ౧,౧౮౮ కోట్ల డాలరులు బాకీయున్నవి. తల ౧ కి స. ౬-౧-౧౧ పన్ను వసూలగుచున్నది. వ్యాపారము ౧౯౩౧ యందు ౪,౨౯౧ లక్షల సవరనులనుండి ౧౯౩౨ సం. ౨,౭౧౮ లక్షల సవరనులకు ౧౦౦ కి ౩౬ వంతునను తగ్గినది. అనేకదేశములకు ప్రతికూలవ్యాపారము కలిగినను అమెరికాకు అనుకూలవ్యాపారమే వర్తమానార్థికదుస్థితియందును కలిగినది.

విద్యావ్యాపనమునకు సంవత్సరమునకు ౨౩౧ కోట్ల డాలర్లు వ్యయము చేయుచున్నది. విద్యావ్యాపనమునకు ౨,౫౦,౦౦౦ సామాన్య పాఠశాలలు, ౧,౩౨౪ విశ్వవిద్యాలయములు, ౩౩౧ ఉపాధ్యాయశిక్షణశాలలు ౪౩౨ నర్సింగుశిక్షణశాలలు కలవు. సైన్యశిక్షణ పోషణములకు ౭౨౦ లక్షల సవరనులు వ్యయము చేయబడుచున్నవి. యుద్ధవిమానములు ౧,౮౧౪ గలవు.

గతసంవత్సరమునందు ప్రపంచమునకు సంప్రాప్తమైన ఆర్థికదుస్థితి అమెరికాకును సంక్రమించినది. బీదకుటుంబములకువలెను బీదదేశములకును ఆర్థికవ్యవహార

రూజువెల్టు

ములను సర్దుబాటు చేసికొనుట సాధ్యమైనను పెద్ద రాజ్యములకు సాధ్యము కాదు. ౧౯౩౧ - వ సంవత్సరమునందు గ్రేట్బ్రిటను బంగారప్రమాణమును విడుచుటవలనను లాభమును పొందినది. ఈ విధానము అమెరికాకు విశేషముగ నష్టమును కలుగజేసినది. గతసంవత్సరము నందు అమెరికాయును గ్రేట్బ్రిటనుమార్గము నవలంబించినది. అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములకు ప్రెసిడెంటు రూజువెల్టుగా రపూర్వమైన ఆర్థికవిధాన మవలంబించి అమెరికాపరపతిని వృద్ధిచేయుటకు చేసిన నిర్ణయములు నిందాస్తోత్రములకు మూలములైనవి. రూజువెల్టుగారు బంగారుప్రమాణమును విడుచుటయే గాక డాలరునందలి బంగారు ప్రమాణమునుకూడ తగ్గించెను. స్వదేశము నుండి బంగారు ఎగుమతులను ప్రతిషేధించి బంగారు ధరను పెంచి విదేశములనుండి బంగారు దిగుమతులను ఆకర్షించెను. అర్బుదములను వ్యయముచేసి ప్రజోపయుక్తకార్యములను ఆరంభించెను. దేశమునందు వ్యాప్తమైన నిరుద్యోగసమస్యను అంతరింపజేయుటకు ౫,౦౦౦ లక్షల డాలర్లను సహాయము చేయుటకును, 3,33,౦౦౦ లక్షల డాలర్లను ప్రజోపయుక్తకార్యములకు వినియోగపరుచుటకును 3౦,౦౦౦ లక్షల డాలర్లను రైతులకు సహాయముచేయుటకును చేసిన నిర్ణయములు ప్రపంచమునం దంతటను కలవరమునకు కారణమైనను విశాలమైన అమెరికా రాజ్యవ్యవహారములకు తగియున్నది. వ్యవసాయ పరిశ్రమలను నియమించి వస్తువులధరలను వృద్ధిచేసెను. రూజువెల్టుగా రవలంబించిన ఆర్థికవిధానము ప్రపంచమునం దంతటను గొప్ప కలవరమును గలుగజేసినను ఆర్థికపునర్నిర్మాణమునందు అపూర్వమైన సంవిధానమును సమకూర్చినది. రూజువెల్టుగారు అవలంబించిన వ్యాపారార్థికసంవిధానము డాలరు మారకపుకేటు కంతర్జాతీయవ్యాపార పణ్యములందు నిలుకడను కలుగజేసినది. అమెరికా వ్యాపారము ఎగుమతుల యందును, దిగుమతులయందును అభివృద్ధిని పొందినది.

ఆర్థికరంగమునందువలె నితరరంగము లందును రూజువెల్టుగారి రాజనీతి శ్లాఘాపాత్రము. సోవియటురష్యాతో వ్యాపారసంధిని చేసికొనుట యొకవిశేషము. చిరకాలమునుండి ఆశపెట్టుచున్న ఫిలిప్పైను ద్వీపములకు స్వాతంత్ర్య ప్రదానమును మహావిశేషము. రూజువెల్టుగారు రాజకీయార్థికవ్యాపార పరిశ్రమాదులం దవలంబించుచున్న నిరంకుశాధికార నిర్వహణము ప్రజాస్వామికమునకు స్థానమైన అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రము లందును నితరరాష్ట్రములందును నాశాభంగకరమైనను కార్యనిర్వహణదక్షత్వమునకు ప్రమాణముగ నున్నది. గతించిన పదేండ్లనుండియు వాడుకయందున్న మద్యపాననిషేధన శాసనమును రద్దుచేయుట పాశ్చాత్య సంస్కారమునకు సహజమైనను మానవధర్మాభ్యుదయమునకు ప్రతికూలము. వర్తమానార్థికస్థితియందు పలుకుబడిగల ప్రభుత్వములు మీనమేషములను లాభనష్టములను గణనముచేయక ప్రజలయోగక్షేమములకు పాటుపడగల విధమును రూజువెల్టుగారి కార్యవిధానము వెల్లడిచేయుచున్నది.

బ్రిటిషు సామ్రాజ్యము

ఐరోపామహాసంగ్రామానంతరము ప్రపంచమునకు గలిగిన వైరాగ్యము క్రమముగ నంతరించినవిధము గతించిన పదిమైదేండ్ల వ్యవహారములును వెల్లడిచేయుచున్నవి. ప్రపంచమునందు పునర్నిర్మాణ భారము అమెరికామీద వలె బ్రిటిషు సామ్రాజ్యముమీదను కలదు. సూర్యాస్తమయము లేని బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము భూమండల వ్యాప్తమై పునర్నిర్మాణమునకు సకలవిధముల ననుకూలముగ నున్నది. బ్రిటిషుసామ్రాజ్య విస్తీర్ణ జనసంఖ్యలు.

	మైళ్ల విస్తీర్ణము.	జనసంఖ్య.
యూరపునందు	౧,౨౧,౫౧౨	౪,౮౦,౦౦,౦౦౦
ఆసియాయందు	౧౮,౨౪,౫౫౦	౩౬,౫౦,౦౦,౦౦౦
ఆఫ్రికాయందు	౪౬,౫౨,౦౦౦	౬,౦౦,౦౦,౦౦౦
ఉ.అమెరికా	౩౮,౯౩,౦౨౦	౯౦,౦౦,౦౦౦

మధ్యఅమెరికాయందు	౮,౬౦౦	౫౦,౦౦౦
వెస్టు-ఇండీసునందు	౧౨,౩౦౦	౨౦,౦౦,౦౦౦
దక్షిణ-అమెరికా	౯,౭౮,౦౦౦	౩,౨౦,౦౦౦
ఓషియానియా	౩౩,౦౦,౦౦౦	౯౦,౦౦,౦౦౦
మొత్తము	౧,౯౯,౧౯,౭౮౨	౪౯,౩౩,౭౦,౦౦౦

గ్రేటుబ్రిటనునందు అధినివేశరాజ్యములందు ౭ కోట్ల మంది తెల్లజాతివారును, శేషించిన ప్రజలందు ౩౫,౨౮,౩౭,౭౭౮ హిందూదేశీయులును, ఇతరులు ౭ కోట్లమందియు వివిధప్రాంతములందును గలరు. ప్రజలందు హిందువులు ౨౧ కోట్లమంది, మహమ్మదీయులు ౧౦ కోట్లమంది, క్రైస్త్రవులు ౮ కోట్లమంది, బౌద్ధులు ౧,౨౦,౦౦,౦౦౦, శేషించినవారు ఇతరమతస్థులు. ఈ మహాసామ్రాజ్యమునకు గ్రేటుబ్రిటను మూలస్థానము. సామ్రాజ్యాంతర్భాగములందు స్వపరిపాలనాధికారము గల అధినివేశరాజ్యములును, మధ్యమాధికారము గల క్రౌనుకాలనీలును, నిరంకుశాధికారము గల పరాధీన రాజ్యములును, వివిధములైన పరిపాలనవిధానములు గల ప్రదేశములును గలవు. తెల్లజాతులుగల ప్రదేశములందు స్వపరిపాలనమును తెల్లవారులేని స్థలములందు నిరంకుశ పరిపాలనమును బ్రిటీషు రాజ్యాంగములకు కీలకములు. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యపరిపాలనము పూర్వమువలెనే బ్రిటిషు ప్రయోజనములకును, తెల్లవారిప్రయోజనమునకును వినియోగపడినటులు స్వదేశీయుల ప్రయోజనములకును, శ్వేతేతరజాతుల ప్రయోజనములకును వినియోగపడుట లేదు. ప్రపంచమునందు కాలక్రమమున మానవస్వాతంత్ర్యవికాసము సంప్రాప్త మగుచున్నను బ్రిటిషుసామ్రాజ్యనిర్వాహకులు పూర్వపరిస్థితులనే సంరక్షించుచు సామ్రాజ్యక్షేమమునకును, సామ్రాజ్యాంతర్భాగవికాసమునకును ప్రతిబంధకములను కల్పించుట రాజనీతిగ పరిణమించినది.

ఐరోపాసంగ్రామ సమయమునందు సామ్రాజ్యాంతర్భాగములకు గలిగిన సంయోగము కాలక్రమమున శిథిల మగుచున్నది. సామ్రాజ్యసంరక్షణకును సామ్రాజ్యవ్యాపారమునకును సాధనము లైన సంయోగ సాహచర్యములు ప్రపంచావృతము లైన ఆర్థిక దురవస్థలందు దూరస్థము లగుచున్నవి. బ్రిటీషురాజ్యాధికారులు నిర్ణయించెడి ఆర్థికవిధానములును వ్యాపార సంరక్షణవిధానమును బ్రిటిషుయోగక్షేమములకు సాధనభూతములుగ గనుపడినను, ప్రతికూలపరిణామము నొందుచున్న విధమును సామ్రాజ్య వ్యవహారములు బోధించుచున్నవి. ఒకకాలమునందు బ్రిటిషుద్వీపముల యోగక్షేమములకు వినియోగపడిన స్వేచ్ఛావ్యాపారము రక్షణ వ్యాపారముగ మారుట దురదృష్టము. బ్రిటీషు వ్యాపార పరిశ్రమలనిరోధమె రక్షణవ్యాపారదుర్ణయమునకు మహావ్యాఖ్యానము. బ్రిటీషుప్రభుత్వాదాయము ౧౯౨౨-౨౩ నందు ౧,౧౨,౪౮,౮౦,౦౦౦ సవరలనుండి ౧౯౩౩-౩౪ నందు ౬౯,౮౭,౭౭,౦౦౦ సవరనులకును, వ్యయము ౧,౦౭,౯౧,౮౭,౦౦౦నుండి ౬౯,౭౪,౮౬,౦౦౦ సవరనులకును తగ్గినది; అప్పు ౭,౬౬,౮౯,౭౦,౦౦౦ సవరనులకు పెరిగినది. ఇతరరాజ్యములును సామ్రాజ్యాంతర్భాగములును, ౧,౦౬,౦౪,౩౫,౦౦౦ సవరనులు బాకీయున్నవి. బ్రిటీషుసామాన్యవ్యాపారము ౧౯౨౭ నందు ౨,౦౫,౦౩,౭౫,౨౫౨నుండి ౧౯౩౨ నందు ౧,౧౧,౯౧,౧౪,౧౦౩ సవరనులకును, ప్రత్యేకవ్యాపారము పై సం॥లందే ౧,౮౦,౪౪,౬౯,౫౩౪ నుండి ౧,౦౨,౭౩,౫౬,౯౧౭ సవరనులకును తగ్గినది. గ్రేటుబ్రిటనునందు ప్రధానములగు బొగ్గు, ఇనుము, దూదిపరిశ్రమలు క్షీణించినవి. ౧౯౩౨ నందు గ్రేటుబ్రిటనుకు ౨౮,౭౦,౦౦,౦౦౦ సవరనులవ్యాపారము ప్రతికూలముగ నేర్పడినవి. గత సం॥మునందు సైన్యమునకు ౩,౭౯,౫౦,౦౦౦, విమానములకు ౧,౭౪,౨౬,౦౦౦ నౌకాదళమునకు ౫,౩౫,౭౦,౦౦౦, మొత్తము ౧౦,౮౯,౪౬,౦౦౦, సవరనులు సంగ్రామసన్నాహములకు వ్యయముచేయబడినది. ప్రపంచవ్యాప్తమైన సామ్రాజ్యముగల గ్రేటుబ్రిటను నౌకా

రక్షణ వ్యాపారము

దళమునందు వెనుకబడి ౮౩౮ విమానములను మాత్రమె కలిగియున్నది. గ్రేట్బ్రిటనునందు పన్ను ౧౯౧౩ నందు తల ౧-కి ౩-౧౧-౦ నుండి ౧౯౩౩ నందు స. ౧౬-౮-౦ నకు హెచ్చినది. ఒటావా యొడంబడికయును బంగారుప్రమాణ విసర్జనమును వ్యాపారాభివృద్ధిని కొంత గలుగజేసినను నది సంతృప్తికరముగాదు. గత సంవత్సరమునందు మద్యపానమునకు ౧౧,౨౪,౧౮,౦౦౦ సవరనులు వ్యయమైనవి. ప్రజలు తల ౧ కి మద్యమునకు స. ౫-౩-౦ ను పన్నులకు ౧౬-౮-౦ సవరనులును చెల్లించుట బ్రిటీషుభాగ్యస్థితికి నిదర్శనమైనను శుభస్థితికి నిదర్శనము కాదు. క్షీణించుచున్న బ్రిటీషువ్యాపార పరిశ్రమాదుల నుద్ధరించుట కాత్మవిశ్వాసమును స్వయంసహాయమును సాధనములు కాని వ్యాపారరక్షణమును పరాక్రమణమును సాధనములు కావు. కన్సర్వేటివుకవచమును ధరించిన జాతీయప్రభుత్వము పూర్వవాసనలను విడిచి అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు రూజువెల్టుగా రవలంబించుచున్న పునర్నిర్మాణ విధానమును స్వస్థలమునందును సామ్రాజ్యాంతర్భాగములందును నిర్వహించుట కుపక్రమించుట వివేకమును, ధర్మమును.

జాతీయ ప్రభుత్వము

జాతీయప్రభుత్వ నామమున ౧౯౩౧ సంవత్సరమునం దేర్పడిన బ్రిటిషు పార్లమెంటునందు ౪౭౨ కన్సర్వేటివులు, ౧౩ జాతీయ కార్మికులు, ౩౫ జాతీయ లిబరులు, ౩౩ లిబరలులు, ౩ జాతీయస్వతంత్రులును విజయమునొందిరి. లేబరుసభ్యులు ౫౨, స్వతంత్రలిబరలులు ౪, స్వతంత్రులు ౩ మొత్తము ౫౯ సభ్యులు ప్రతిపక్షులును, ౫౫౦ ప్రభుత్వపక్షమువారును నేర్పడిరి. ౪౭౨ కన్సర్వేటివులుగలజాతీయపక్షము నామమునకుమాత్రమే జాతీయపక్షము. కన్సర్వేటివులు జాతీయ ప్రభుత్వమును నడపుచు సామ్రాజ్యమునం దంతటను కన్సర్వేటివు పరిపాలనను వ్యాపింపజేయుచున్నారు. లేబరు నాయకుడైన రామ్సే మాక్డొనాల్డుగారు కన్సర్వేటివు పక్షాదేశములను శిరసావహించుచు కార్మికాదర్శములను కార్మికపక్షమును ధ్వంసము చేయుచున్న విధము కార్మికుల ఆగ్రహమునకు గురియగుచున్నను గత్యంతరము గనపడకున్నది. జాతీయప్రభుత్వము, ప్రభుత్వము నుండి కొలదిమంది చీలిపోవుచున్నను, ౧౯౩౬-౭ వ సంవత్సరమువరకును ప్రభుత్వమును నిర్వహించుటకు నిశ్చయించినది. ప్రభుత్వము. గత సంవత్సరమునందు నిర్ణయించిన, ఆయుధవిసర్జన సభానిర్ణయములు, ఆర్థికసభా నిర్ణయములు విఫలములైనవి. కన్సర్వేటివు నాయకులు బాల్డ్వినుగారును, ఇర్విన్ప్రభువు, శాంకీ, సైమన్, మొదలగువారలును నిస్సహాయులై కన్సర్వేటివు పక్షాదేశములను జాతీయప్రభుత్వ నామమున నిర్వహించుచున్నారు. చర్చిలు, పేజికాఫ్టు, బీవరుబ్రూకు, రోధరుమియరు మొదలగు కఠిన కన్సర్వేటివు పక్షవాదులు సామ్రాజ్యమునందు కలుగజేయుచున్న సంక్షోభమును ప్రతిఘటించుటకు నాయకులకు శక్తి చాలకున్నది. జాతీయపక్షము చుక్కానిలేని నావవలె సామ్రాజ్యాభిమానార్ణవమునందు కొట్టుకొనిపోవుచున్నది. కన్సర్వేటివు పక్షమునకు నిరంకుశాధికార నిర్వహణమునందును, స్వప్రయోజన పరాయణత్వమునందును, పూర్వాభ్యాసములందును గల విశ్వాసము ప్రజాస్వాతంత్ర్యమునందును, పరహితార్థమునందును, నూతనాదర్శములందును గలుగకున్నది. నూరేండ్లక్రిందట ప్రపంచము నిద్రావస్థయందు మునిగియున్న సమయమందు వలెనే నేడును సకల వ్యవహారములందును కన్సర్వేటివులు తామే లాభములను పొందగోరుట అవివేకము. సామ్రాజ్యాంతర్భాగములు వికసించి స్వయంపోషణమును, స్వాతంత్ర్యమును నభిలషించుచున్నపుడు, పారతంత్ర్యమును, పరావలంబనమును శాసించుట బ్రిటిషు ప్రయోజనములకును, సామ్రాజ్య ప్రయోజనములకును నిరుపయోగము. వ్యాపారపరిశ్రమలందు ప్రపంచమునందు గలిగిన యభివృద్ధిని వెనుకకు నెట్టుట యెవ్వరికిని సాధ్యముగాదు. క్షీణించుచున్న వ్యాపారాదాయములు,

పెరుగుచున్న పన్నులు, వ్యాప్తమైన నిరుద్యోగము, దిన దిన ప్రవర్ధమాన మగుచున్న విశ్వాసరాహిత్యము, ప్రచండమైన స్పర్ధ, బ్రిటిషు రాజ్య నిర్వాహకులకు వారి కర్తవ్యమును వ్యక్తము చేయుచున్నను జ్ఞానోదయము గలుగకుండుట దురదృష్టము.

హిందూస్థానము, సింహళము మొదలగు సామ్రాజ్యాంతర్భాగములందు రాజ్యాంగ సంస్కరణముల రూపమునను జాతీయ ప్రభుత్వము కల్పించుచున్న నిర్బంధ పాశములు జాతీయనామమునే పరిహాసపాత్రము చేయుచున్నవి. బలవంతులకు భయముకలిగినపుడు కలిగెడి బీభత్సము, బలహీనులవలనను కలుగజాలదు. చర్చిలు సోమరువెల్లువర్గము నావహించిన సామ్రాజ్య భయాభిమానములకు శ్వేతపత్రము పట్లను కఠినాత్ములు పూనిన ప్రతిఘటనము ప్రమాణముగ నున్నది. బ్రిటీషు ప్రజలయందు జాతీయప్రభుత్వముపట్లను విశ్వాసము క్షీణించుచున్న విధమును లండను కౌంటి కౌన్సిలు ఎన్నికలందు లేబరుపక్ష విజయము వ్యక్తము చేయుచున్నది. ఎన్నికలందు మ్యూనిసిపలు రిఫారముపక్షము ౮౩ నుండి ౫౫ తగ్గినది. లేబరుపక్షము ౩౫ నుండి ౬౯కి హెచ్చినది. నామరూపములులేని లిబరలుపక్షము ౬నుండి నామరూపములు లేకను అంతరించినది. జాతీయోద్ధరణ నిర్మాణములందు దారితెన్ను తెలియకను గంతులువేయుచున్న కన్సర్వేటివుపక్షమునకు సర్ ఆస్వాల్డుమోస్లిగారి ఫాసిటు విధానమాశాజనకముగనున్నది. బాల్డువినుగా రాస్వాల్డు మోస్లిగారి ఫాసిటు నిరంకుశవిధానమును నిరసించినను బీవరు బ్రూకు రోధరుమియరు ప్రభువుగారులును వారి యనుచరులును నాశీర్వదించుచున్నారు. ప్రపంచవ్యాప్తమైన మానవస్వాతంత్ర్య ధర్మపరివర్తనము నాపుట దుస్తరమై ప్రళయాగ్నివలెను వ్యాపించి సకలమును పరివర్తనమయము చేయుట సహజము.

ప్రపంచము నెదుర్కొనిన యపూర్వ పరిస్థితులను ప్రతిఘటించుటయం దెప్పటి నాటకములె మారురూపనామములను ప్రత్యక్షమగుచున్నవి. గ్రేట్బ్రిటనునందు స్త్రీపురుషుల కెన్నికహక్కు లున్నను శ్రీమంతులు, ప్రభువులు, మతగురువులు, పరిశ్రమాధిపతులును ప్రభుత్వము చేయుచున్నారు. రాజరక్షణాచ్ఛాదనమునను పూర్వాచారవ్యవహార సంప్రదాయములు విజయమును పొందుచు నవీనాదర్శ వ్యవహారములు నిరాదరణమును బడయుచున్నవి. రాజత్వము, కులీనత్వము, కుబేరత్వము, సామ్రాజ్యత్వము గ్రేట్బ్రిటనునందు లేబరుపక్షమును నిర్మూలము చేసినవి. బ్రిటిషుప్రజలకు క్షీణించుచున్నను సామ్రాజ్యభాగ్యభోగములను, గౌరవాభిమానములను, పరాక్రమణమును రక్షించుటయందుగల యభిమానావేశములు సాంఘిక పరివర్తనమునందును, కమ్యూనిస్టుపరివర్తనమునందును గలుగుట దుర్లభము. గ్రేట్బ్రిటనునందును, బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాంతర్భాగములందును, ట్రేడుయూనియనులును, కార్మికపక్షమును సాంఘికపరివర్తనము నపేక్షించినను సంకల్పసిద్ధికి కర్మయోగము దుర్లభము. మోస్లిగారు స్థాపించి విరమించిన "Action" "కర్మ" పత్రికోదంత మిందులకు నిదర్శనము. భాగ్యవంతమైన గ్రేట్బ్రిటనునందు కన్సర్వేటివులకును, కార్మికులకును ప్రవర్ధమానంబగుచున్న సాంఘిక సంరంభమునందు పురాతన నూతనసంస్కారములును, పక్షములును సామ్రాజ్య లాభాభిమానములును అంతర్ధానములై స్వప్రయోజనపరాయణములైన యుభయపక్షములకును ధర్మనిర్వహణము దుర్లభమైనను సాధ్యముగ నున్నది. సాంఘిక పరివర్తనరంగములైన యూరపు రాజ్యములకు సాహచర్య మసాధ్యమైనను గత్యంతరము గనుపడకున్నది. సైమను ఈడెనుగారల శాంతియాత్రలు నిరర్థకములైనవి. సోవియటు రుష్యాతో వ్యాపార మనివారమైనది. ప్రపంచవ్యాప్తమైన రాజకీయార్థిక సాంఘికపరివర్తనమునందు బ్రిటిషుప్రజానాయకులకును అమెరికా ఫ్రాన్సు, ఇటలి, జర్మని, ఆస్ట్రియారాజ్యములందువలెను కార్యపరత్వముగలపభుత్వస్థాపనముశరణ్యముగనున్నది

ఫ్రాన్సు దేశము ఆదికాలమునుండియును యూరపు రాజ్యములందు రాజ్యాంగపరివర్తనమునకును, భావ

పరివర్తనమునకును నిలయము.

ఫ్రాన్సు మానవ స్వాతంత్ర్య చిహ్నములైన "సమత్వము, స్వాతంత్ర్యము, సోదరత్వము" ఫ్రాన్సు దేశమునందు వికసించి ప్రసవించినవి. గ్రేటుబ్రిటను, జర్మను రాజ్యముల నడుమను చిరకాలమునుండియును పరాసుభూమి రణరంగముగను పరిణమించినది. రెండు రాజ్యముల నడుమను చిక్కినను స్వాతంత్ర్య ధ్వజమును రక్షించి వ్యాపింప జేసినది. జోర్జ ఆఫ్ ఆర్కు ఫ్రాన్సు విమోచనము చేసిన యితిహాసము దివ్యఘట్టము. గతించిన అయిరోపా మహాసంగ్రామ సమయమునందువలెను వర్తమానకాలమును నీ పరిస్థితులనే వెల్లడి చేయుచున్నది. ఆదికాలమునుండియును జర్మనీ ఫ్రాన్సు రాజ్యములకు గల వైర ముపశమించుటకు సాధనములు దుర్లభములు. జర్మనీయందు గతవత్సరమునందు నాజీ పక్ష విజృంభణము తిరిగి ౧౯౧౪-వ సంవత్సర పరిస్థితులను సమకూర్చుచున్నది. ఫ్రాన్సు దేశము పూర్వము వలెనే సంగ్రామసన్నాహములను చేయుచున్నది. గత సంవత్సరమునందు సైన్యములకు ౫,౯౦,౦౦,౦౦౦ నవరసులు వ్యయమైనవి. ౩౦౦౦ విమానదళమును గలిగి విమానబలమునందు మొదటిదిగనున్నది.

ఫ్రాన్సు దేశమునందు గత సంవత్సరాదాయము ౩౦,౦౦,౦౦,౦౦౦ నవరసులు; అప్పు ౩,౮౦,౮౦,౦౦,౦౦౦ నవరసులు. ఇతర రాజ్యములందువలెనె ఫ్రాన్సు దేశమునందును గతసంవత్సరమునందు గలిగిన ఆర్థిక దుస్థితి కలవరమును గలుగజేసినను ఫ్రాన్సుప్రభుత్వము బంగారు పరిమాణమును విడువకను వ్యాపారపరిశ్రమలను రక్షించినది. పశ్చిమోత్తరదిశలందు అర్బుదముల ద్రవ్యమును వ్యయముచేసి దుర్భేద్యములైన దుర్గావళులను నిర్మించినది. గత సంవత్సరమునందు ౫ ప్రభుత్వములు మారిపోయినవి. డలాడియరు ప్రభుత్వ పతనానంతరము పారిసు నగరమునందు జరిగిన కొట్లాటలు పరదేశీయులకు సంశయములను గలుగజేసినను ఫ్రెంచి ప్రజల నిశ్చలదేశ భక్తిని స్వాతంత్ర్యప్రభుత్వమును చలింపజేయలేదు. పారిసు నగరమునందు సాంఘిక పక్షమునకును ప్రభుత్వపక్షమునకును గలిగిన సమరము మంత్రాంగములను వెల్లడిపరచినను, ఫ్రెంచిప్రజల దేశాభిమానము ఆపత్సమయమునందు పూర్వమువలెనే స్థిరపడినది.

డౌమర్గీగారు నిర్ణయించిన మంత్రివర్గము ఫ్రెంచి ప్రజలదేశభక్తికిని సంయోగశక్తికిని నిదర్శనము. మంత్రివర్గమునందు సాంఘికాభిమానులు, ప్రజాస్వామికాభిమానులు, వివిధపక్షములవారును కలరు. ఎనుబది యేండ్లు నిండిన డౌమర్గీగారు ప్రధానమంత్రిగను, ౭౮ ఏండ్లుగల మార్షలు పేటన్‌గారు యుద్ధాంగమంత్రిగను, బార్తోగారు విదేశాంగమంత్రిగను, హెరియట్ టార్డూ మొదలగు ప్రసిద్ధనాయకు లితర మంత్రులుగ నేర్పడుటయును ఫ్రెంచి ప్రభుత్వమునకు స్వదేశమునందును విదేశములందును మహాబలమును సమకూర్చినది. ఫ్రెంచిప్రభుత్వ నిర్మాణము గ్రేటుబ్రిటను, జర్మనీ, ఇటలీ, రష్యా దేశములందును, చిన్న రాజ్యములందును కర్తవ్యాకర్తవ్య నిర్ణయములకు అవకాశములను గలుగజేసినది. ఫ్రాన్సురాజ్యము ౧౯౧౪-వసంవత్సరమునకు పూర్వమువలెనే ఇప్పుడును రష్యా రాజ్యముతో సంధిని జేసికొనుట ఫ్రెంచిప్రజల స్వభావమును యూరపురాజ్య తంత్రముల పరమార్థమును తెలుపుచున్నది. ఫ్రాన్సు స్వాతంత్ర్య రక్షణమునకు నిరంకుశాధికార నిలయమైన జారుప్రభుత్వమును, కమ్యూనిస్టులకు ఆకరమైన సోవియటు ప్రభుత్వమును సమానములు. రుష్యా ఫ్రాన్సు ప్రభుత్వముల మిత్రత్వము మధ్య యూరపురాజ్యములకును ఆత్మవిశ్వాసము గలుగజేసినది. కమ్యూనిస్టు విధానమును నిర్మూలించుటకు సమకట్టిన నాజీ ఫాసిస్టుపక్షములకు జిజ్ఞాసకు కారణమైనది. ఐరోపాసంగ్రామమునకు పూర్వమువలెనే వర్తమానకాలమునందును యూరపురాజ్యము లన్నియును పక్షములుగజేరి రాజ్యబలసంరక్షణమును ప్రబలరాజ్యాభంజనమును జేయుటకు చేయుచున్న ప్రయత్నములు సం

గ్రామ స్వరూపమును దాల్చుట సహజమైనను సంగ్రామఫలము మానవ స్వాతంత్ర్య ధర్మాభ్యుదయమునందు గోచరమగుచున్నది. పూర్వమువలెనే వర్తమానకాలమునందును వివిధ రాజ్యములును పక్షములుగ నేర్పడినను వివిధరాజ్యములందును నిరంకుశాధికార నిర్వాహకులు సర్వాధికారములను నిర్వహించుచున్న సమయమందు ఫ్రాన్సుదేశము వివిధపక్షముల సంయోగబలసాధనమునను ప్రభుత్వనిర్వహణము సేయబూనుట స్వాతంత్ర్య ధర్మాభ్యుదయమునకు శుభసూచకముగ నున్నది. దేశస్వాతంత్ర్యము, సామ్రాజ్య రక్షణము, మానవస్వాతంత్ర్య వికాసము, మానవ స్వాతంత్ర్య ధర్మపరిణామమునందు సమాన ప్రతిపత్తిని గలిగియుండుటకు చిరకాలమునుండియును ఫ్రాన్సుదేశమునందు సంప్రాప్తములైన రాజ్యాంగపరివర్తనములు సాధనములు గాగలవు.

ప్రపంచపరిణామమునందు ఆదికాలమునుండియు వ్యక్తులకును, సంఘములకును అధికారనిర్వహణమునందు సంరంభము సహజము. వ్యక్తులు గురువులైనను, ప్రభువులైనను, పండితులైనను, వీరులైనను, తత్త్వజ్ఞులైనను ప్రజాసంస్కారమున కనురూపముగ పరివర్తనమునకు అధికారదాసు లగుదురు. ప్రజల నిస్సహాయస్థితియును భయమును వ్యక్తుల నాయకత్వమునకు వినియోగపడుచున్నవి. వర్తమానకాలమునందు ఇటలీ

ముస్సోలిని

యందు ముస్సోలినీ, జర్మనీయందు హిట్లరు, ఆస్ట్రియాయందు డోల్ఫస్, టర్కీయందు కెమల్ పాషా, రష్యాయందు స్టాలిన్, అమెరికాయందు రూజువెల్టు, హిందూస్థానమునందు గాంధీ మొదలగు ప్రముఖులు నిర్వహించుచున్న నాయకత్వము ప్రజాసంస్కారమున కనురూపముగ నున్నది. ఇటలీయందు నల్లచొక్కాల నాయకుడు ముస్సోలినీ నిరంకుశధ్వజమును స్థాపించి నిర్వహించుచున్న వ్యవహారములు నిందాస్తోత్రములకు పాత్రము లగుచున్నవి. పదేండ్లలో ముస్సోలినీనామము యూరపునందు మారుమ్రోగినది. యౌవనమందు సాంఘికవాదియైన ముస్సోలినీ మధ్యమదశయందు ఫాసిస్టుగ మారుటయును, ఇతరరాజ్యములకు మార్గదర్శకు డగుటయును విచిత్రము. యిరోపామహాసంగ్రామానంతరము ప్రపంచమునందు కలిగిన ఉత్సాహనిరుత్సాహములు ఇటలీయందును వ్యాపించినవి. మతాధిపతి పోపు రాజ్యాధిపతి విక్టర్ ఎమాన్యుయల్ నడుమను ప్రజలు కాలయాపన జేయుచుండిరి. యిరోపా మహాసంగ్రామమునందు ఇటలీరాజ్యమునకు ౧,౯౨,౦౦,౦౦,౦౦౦ సవరనులు వ్యయమైనవి. ప్రజలు మతాచారవ్యవహారములకును, దురాచారములకును దాసులై కాలయాపన చేయుచుండిరి. యువజన హృదయాంతర్గతమైన కార్యపరత్వమును సాధించుటకు ముస్సోలినీగారి కార్యదీక్ష వినియోగపడినది. ఇటలీయందువలెనే ఇతరరాజ్యములందును వ్యాపించియున్న నిస్సహాయస్థితి ఫాసిస్టువిధానము నాకర్షించినది. గతసంవత్సరము ఇటలీ దిగుమతులు ౮,౯౦,౦౦,౦౦౦, ఎగుమతులు ౭,౪౦,౦౦,౦౦౦. ఆదాయము ౧౪,౮౩,౪౪,౦౦౦ సవరనులు. ఫాసిస్టు ప్రభుత్వము తలపెట్టిన అభ్యుదయము దేశమునకు సాధ్యముకాకపోయినను దేశమునందు క్షాత్రభావము విజృంభించినది.

గతసంవత్సరమునందు నౌకాదళమునకు సైన్యాదులకు ౨ కోట్ల ౩౦ లక్షలు, సవరనులు వ్యయము చేయబడినవి. ఫాసిస్టువిధానము సాధ్యముచేయని ఆర్థిక పారిశ్రామికాభివృద్ధిని విదేశవ్యాపారాక్రమణమూలమునను, రక్షణవ్యాపారమూలమునను, సాధ్యము జేయుటకు ముస్సోలినీప్రభుత్వము యత్నించుచున్నది. ఇతరరాజ్యములందువలెనే ఇటలీయందును నీ ప్రయత్నము సఫలమగుటలేదు. ముస్సోలినీలక్ష్యము ఆస్ట్రియా, హంగరీ, జకోస్లోవాకా, రుమేనియా రాజ్యములను ఇటలీపక్షమునకు నాకర్షించుటకు వినియోగపడుచున్నది. కార్యశూరుడును ధీరుడును నైన ముస్సోలినీ నిరూపించిన ఫాసిస్టుకార్యవిధానము ప్రపంచలక్ష్యమును ఆకర్షించుచున్నది.

జర్మనీయందు నాజీపక్షమునకు గతసంవత్సరమునందు గలిగిన అపూర్వవిజయము యూరపునందు మహాసంచలనమును గలుగజేసినది. నాజీపక్షము యూదులు, కమ్యూనిస్టులు, ట్రేడుయూనియనులు మొదలగువారిపట్ల చూపిన దురాగ్రహాము ప్రపంచమునందు అసహ్యమును కలుగజేసినది.

జర్మని హిట్లరు

నాజీపక్షనాయకుడైన హిట్లరుగారు పార్లమెంటుసమ్మతిని జర్మనీయందు నిరంకుశాధికారమును వహించిరి. పార్లమెంటునందు నాజీపక్షము సంపూర్ణాధికారమును గలిగియున్నది. హిట్లరుగారు నిరంకుశాధికారనిర్వహణమున కుపక్రమించిన ప్రస్థానము నాజీలకు పరమోత్సాహాము గలుగజేసినను యూరపు రాజ్యములందు కలవరమును గలుగజేసినది. సంగ్రామానంతరము జర్మనీ యవలంబించిన ఆర్థికవిధానము బ్రిటిషు రాజ్యతంత్రజ్ఞుల యామోదమును బడసినను నిరుపయోగము. సంగ్రామానంతరము జర్మని గ్రేటుబ్రిటను నితరరాజ్యములనుండి ౧,౦౦,౦౦,౦౦,౦౦౦ సవరనుల నప్పుచేసినది. అప్పునకు వడ్డీ ౬,౫౦,౦౦,౦౦౦ సవరనులనిచ్చుటకు జర్మని నిరాకరించినది. ఆయుధవిసర్జనము సకలరాజ్యములకును సమానముగ నుండవలయుననియును, వర్సైలుసంధి జర్మను సంహారమున కేర్పడినదనియును హిట్లరుగారు ప్రకటించిరి. అక్టోబరు మాసమునందు ఆయుధ విసర్జనసభను, నానాజాతి సమితిని జర్మని రాజ్యము విడిచినది. సంగ్రామానంతరము విషాదస్థితియందు మునిగియున్న జర్మనులకు హిట్లరు నాయకత్వము క్రిందను నాజీమంత్రోచ్చారణము మహాశక్తినిసమకూర్చినది. నాజీశూర సైనికులు స్వదేశమునందు వివిధపక్షములను నిర్మూలముచేసినతరువాతను వారి లక్ష్యమును, ఆస్ట్రియా, పోలాండు, ఫ్రాన్సు మొదలగు రాజ్యములకు మరల్చిరి. జర్మనికి సహజసంస్కారమైన క్షాత్రశీలము నాజీపరిణామమును పొందినను యూరపురాజ్యములకు దుస్సహాముగనున్నది. హిట్లరుగారు శాంతిమార్గమునను ఆస్ట్రియామొదలగు దేశములందు గల జర్మనుల సంయోగమును జేయుటకు పన్నినతంత్రమును ఇటలీ, ఫ్రాన్సు, గేటుబ్రిటను, ఆస్ట్రియా మొదలగు రాజ్యములు ప్రతిఘటించినవి. జర్మనియందు నాజీపక్షము (Nationalist Socialist) నామమునను జేయుచున్న క్షాత్రవిజృంభణము గ్రేటుబ్రిటనునందు జాతీయప్రభుత్వము సంకల్పించిన క్షాత్రవిజృంభణమువలెను సాంఘికపక్షప్రయోజనవ్యాపనమును నిర్మూలము చేయుటకు వినియోగపడగలదు.

వర్తమానకాలమునందు ప్రపంచలక్ష్యము సంయుక్త సోవియటు రష్యారాష్ట్రములమీదను ప్రసరించుచున్నది. సంయుక్తరష్యారాష్ట్రములు ౮౨,౪౧,౬౭౩ చదరపుమైళ్ల విస్తీర్ణమును ౧౬,౨౧,౮౩,౦౦౦ ప్రజలనుకలిగి యూరపు ఆసియాఖండములందు వ్యాపకమును గలిగియున్నది.

సోవియటు రష్యా

రష్యారాష్ట్రములందు హిందూస్థానమునందువలెనే నూటికి ౮౦ మంది గ్రామసీమలందే నివసించుచున్నారు. సంయుక్తరష్యారాజ్యములందు స్వపరిపాలనముగల ౫౦ ప్రభుత్వములు గలవు. గ్రామము నుండి రాష్ట్రమువరకును వ్యాప్తమైన స్వపరిపాలనభాగములందు సోవియటుప్రాతినిధ్య పరిపాలనము వ్యాపించియున్నది. సోవియటుపరిపాలనావిధానము మొదట సందేహములకు మూలమైనను కాలక్రమమున నితర రాజ్యములకును విచారణయోగ్యమగుచున్నది. విద్యావిధానమునందును దేవాగారములందును సోవియటుప్రభుత్వము దేవతారాధనమును నిషేధించి మతగురువుల యాగ్రహమునకు గురియైనది. సోవియటుప్రభుత్వ మవలంబించిన పంచవర్ష నిర్మాణకార్యవిధానము రష్యారాజ్యవికాసమునకు వినియోగపడినట్లు విమర్శకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. సోవియటు రష్యా జారు ప్రభుత్వము చేసిన అప్పులను నిరాకరించుటవలన యూరపురాజ్యముల యాగ్రహబహిష్కారములకు గురియైనది. కాని కాలక్రమమున యూరపురాజ్యములన్నియును రష్యా వ్యాపారమును తిరిగి ప్రారంభించినవి. ౧౯౩౧ నందు బ్రిటిషు

ద్వీపములనుండి ౯౦,౪౪,౦౦౦సవరనుల దిగుమతులును బ్రిటిషుద్వీపములకు ౩,౨౧,౭౯,౦౦౦సవరనుల యెగుమతులును చేయబడినవి. రష్యానుండి యూరపు రాజ్యములకు ఖనిజములు, ధాన్యములు, కలప, పెట్రోలియమ్ మొదలగు పదార్థములు ఎగుమతి చేయబడుచున్నవి. ౧౯౩౨-౩౩ సంవత్సరమునందు దేశాదాయము ౩౫,౦౧,౦౯,౦౦,౦౦౦ వ్యయము ౩౩,౨౩,౦౯,౦౦,౦౦౦ రూబులులు సోవియటురష్యాప్రభుత్వము స్థాపించిన తరువాత ౮,౫౦,౪౫,౦౦,౦౦౦ రూబులులు అప్పులు చేయబడినవి. సైన్యశిక్షణ వ్యాపనమునకు సోవియటురష్యా యావచ్ఛక్తిని వినియోగించుచున్నది. సైన్యనిర్మాణముతోపాటు విమాననిర్మాణమును, నౌకానిర్మాణమును చేయుచున్నట్లు వ్యవహారములు తెలుపుచున్నవి. ౧౯౩౨ నందు మొదటి ౫ ఏండ్లవిధానము ముగిసినది. తిరిగి ౫ ఏండ్లవిధానము ప్రారంభింపబడినది.

రష్యాదేశమును స్టాలినుగారి ప్రభుత్వము రాజకీయార్థిక పారిశ్రామిక విషయములందు ప్రముఖదేశమును చేయుటకు యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి బలవంతముగ ప్రజలచేత పనిచేయించుచున్నది. ఈ సంవత్సరమునందు రష్యాయందు ౯,౦౦,౦౦,౦౦౦ టన్నుల ధాన్యము పండినట్లు తెలియుచున్నది. పరిశ్రమలందువలెనే వ్యవసాయమునందును ప్రజలను బలవంతముగ పనిచేయించుచు లాభము నష్టము ప్రభుత్వము పొందుచున్నది. దేశమునందు గల అయిదింట నాల్గవవంతు భూమిని ప్రభుత్వము వ్యవసాయము చేయించుచున్నది. వ్యవసాయవిధానమునందు నవీనయంత్రసాధనములు వాడబడుచున్నవి. అనుభవమును, శాస్త్రపరిజ్ఞానమును గల పనివాండ్రు నాయకులుగ నేర్పడి వ్యవసాయపరిశ్రమలందు పనులను చేయించుచున్నారు. పరిణామ మెటులున్నను ప్రపంచమందు మానవస్వాతంత్ర్య పరివర్తనమునందు నూతనాధ్యాయమును నిర్మించుటకు సోవియటు ప్రభుత్వవిధానములు వినియోగపడగలవు. సోవియటు ప్రభుత్వము కమ్యూనిస్టుప్రచారము కొంతవరకు విరమించి కారలీ రూపమున సోవియటువిధానమును ప్రపంచమునకు పరిపాటి చేయుటకు ప్రయత్నించుచున్నది. సోవియటు ప్రభుత్వము మతశిక్షణమునందు, దైవారాధనయందు, వివాహసంబంధమందు, విద్యాశిక్షణమునందు, వ్యవసాయ పరిశ్రమనిర్వహణమునందు, సంగ్రామసన్నాహములందు, యంత్రాద్యుపకరణోపయోగములందు, వైద్యసహాయమునందు చూపుచున్న సాహస ధైర్యములు, నిరర్థకములైన ప్రాచీనాచార సంస్కారములను విడిచి, ప్రయోజనకరములైన నవీనసంస్కారసాధనముల నవలంబించుటకు ప్రపంచమునకు వినియోగపడగలవు. సోవియటుపరివర్తనము భావికాలమునందెటులు పరిణమించినను మానవస్వాతంత్ర్యసంరంభమునందు నూతనశకనిర్మాణమునకు వినియోగపడగలదు.

ఆసియాఖండము భూభాగములందు విశాలమైన ప్రాచీనఖండము. ఆసియా భూతలమునందు మూడవవంతు విస్తీర్ణమును ౧,౦౧,౩౦,౦౦,౦౦౦ ప్రజలను కలిగి యున్నది. భూగోళమునందు గల ౧౮౫ కోట్ల ప్రజలందును ఆసియా ౧౦౧ కోట్లు ఆసియాయందు కలరు. చీనాయందు ౪౨, హిందూస్థానమునందు ౩౫, ఆసియా రుష్యాయందు ౫, నెదర్లాండునందు ౬, జపానురాజ్యమునందు ౮ కోట్ల ప్రజలు కలరు. ఆసియాఖండము ప్రకృతిసంపదల కాకరమై ఆదికాలమునుండియును మానవాభ్యుదయమునకు వినియోగపడినవిధమును ప్రపంచేతిహాసములు వ్యక్తముచేయుచున్నవి. యూరపురాజ్యముల వ్యాపనాధిపత్యము లాసియాఖండవాసులను నిరర్థకులను నిర్వీర్యులను నిర్ధనులనుజేసినది. ఆసియా ఆఫ్రికా ఖండములయాధిపత్యము యూరపురాజ్యముల భాగ్యభోగములకువలెను విజ్ఞానమునకును మూలాధారము. ఆసియాయందు ౨౦ లక్షల విస్తీర్ణమును ౩౭ కోట్ల ప్రజలును గల బ్రిటీషుసామ్రాజ్యాంతర్భాగములు గలవు. బ్రిటీషు ద్వీపము లాసియాఖండమునందలి బ్రిటీషు సామ్రా

జ్యాంతర్భాగములకు 3౨ కోట్ల నవరనుల ఎగుమతులను, స్వామాజ్యాంతర్భాగములనుండి 30 కోట్ల నవరనుల దిగుమతులను జేయుచు ౯౨ కోట్ల నవరనుల నష్ట నిచ్చినది. ఆసియాస్వామాజ్యాంతర్భాగములందు హిందూస్థానము బ్రిటీషుస్వామాజ్యశుభస్థితికి మకుటముగ నున్నది. యూరపురాజ్యము లాసియాఖండభాగములను తాత్కాలికమైన బాహుబలముచేతను జయించినను ఆసియాఖండము యూరపు రాజ్యములను నిత్యమైన ధర్మబలముచేతను జయించినది. యూరపు రాజ్యముల విజ్ఞానమునకు మూలాధారము లైన యవన రోమక సంస్కారములును ఆసియా విజ్ఞాన ఫలములు. యవనతత్త్వశాస్త్రమును రోమక ధర్మశాస్త్రమును ఆసియావిజ్ఞానసంస్కారఫలములు ఆసియాయందలి అలెగ్జాండరువిజయములును, రోమకస్వామ్రాజ్యవిజయములును నామరూపములు లేకను జీర్ణించినను ఆసియావైజ్ఞానికవిజయము లవిచ్ఛిన్నముగను పల్లవించి ప్రసవించుచున్నవి.

విజ్ఞానవిజయము

యూరపు మతధర్మ సంస్కారము నకు మూల బీజమైన క్రైస్తవమతమున కాసియాఖండము జన్మస్థానము. క్రైస్తవమతము పశుప్రాయులైన యూరపు ప్రజలను మానవధర్మ పరాయణులను చేసిన విధమును యూరపు దేశచరిత్రములు వెల్లడి చేయుచున్నవి. యూరపు రాజ్యములు క్రైస్తవమతమును స్వీకరించినను క్రైస్తవ ధర్మవికాసము ప్రాచ్యదేశములందువలెను పాశ్చాత్య దేశములందు సాధ్యము గాని విధమును క్రైస్తవమత వ్యాపనము బోధించుచున్నది. ప్రపంచవ్యాప్తము లైన క్రైస్తవమహమ్మదీయమతములకును తత్త్వశాస్త్రములకును నాసియాఖండము జన్మస్థానము. ఆరంభమునందు యూరపురాజ్యముల పశుబల మాసియా ఖండవాసులకు సంభ్రమసమ్మోహములను గలుగజేసినను సహజమైన ధర్మసంస్మరణము సమ్మోహనాస్త్రములను శిథిలము చేయుట కుపక్రమించినది.

జపానీయుల బాహుబల విజయములు ప్రాచ్యుల కాత్మ సంస్మరణమునకును, ఆత్మ విశ్వాసమునకును, వినియోగపడినవి. సంగ్రామరంగములందువలెను ఆర్థిక వ్యాపార పారిశ్రామిక రంగములందును జపానీయుల విజయములును

జపాను

పాశ్చాత్త్యుల పరాజయములును శ్వేత జాతుల యౌన్నత్య భ్రమను శ్వేతేతర జాతుల నీచత్వ భ్రమను తొలగించి ఆసియా వాసులకు ప్రత్యభిజ్ఞానము గలిగించినవి. ఆసియాఖండవాసులకు ముఖ్యముగను జపాను ప్రజలకు గలిగిన ప్రత్యభిజ్ఞానము భయంకరమైన సంగ్రామపరిణామమును పొందుట సంభవము. కాలాంతరమునందైనను యూరపు పరాజయమును, ఆసియావిజయమును ధ్రువములైనను సన్నిహితభావిపరిణామము దారుణముగ నున్నది. మంచూరియారంగమునందు రుష్యా-జపానురాజ్యములు చేయుచున్న సంగ్రామ సన్నాహములు పాశ్చాత్యరాజ్యముల యాదరణమునకు పాత్రములై భయంకర పరిణామమునకు బీజము లగుచున్నవి. మంచూకో స్వతంత్రరాజ్య స్థాపనమునకు, నానాజాతిసమితిరూపమునను యూరపురాజ్యములును, అమెరికా - సంయుక్త రాష్ట్రములును ప్రతిఘటించినను తన దృఢసంకల్పమును సార్థకము చేయుటకు జపానున కాయుధవిసర్జనసభను విసర్జింపవలసిన యవసరముగలిగినది. కెయిజరు 30 ఏండ్లకుపూర్వము నిర్ణయించినటులు శ్వేతజాతు లన్నియును జేరి పింగళజాతు లను నల్లజాతులను నిర్జింపబూనుట సహజము. శ్వేతజాతుల సంస్కారమె ప్రపంచేతిహాసములందు సుందోపసుందోపాఖ్యానముగను పరిణమింప గలదు. ఆసియా ఖండవాసులకు ప్రాణ మాన ధన ధర్మ రక్షణముల కాసియాఖండవాసుల సంయోగ మత్యంతావసరము. ఆసియాఖండసంయోగమునకు చీనా హిందూస్థానముల సానుభూతిని బడసి జపాను నాయకత్వమును వహించుట సంకల్పసిద్ధికి సాధనముగ నుండగలదు. ప్రపంచమునందు శాంతిని ధర్మమును స్థాపించుట

కాసియాధర్మవిజయమునకు బలవిజయమును నవసరముగ నున్నది.

దూరదిపరిశ్రమవ్యాపార నిర్వహణ విషయములందు జపాను హిందూస్థానములకును జపాను లాంకాషైరులకును జరుగుచున్న రాయబారపు వార్తలు భావిపరిణామమునకు ప్రస్తావనలు. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు హిందూస్థానమునందు వలెను ప్రపంచమునం దంతటను వ్యాపార పరిశ్రమల పంపకమును జపానుకును స్వదేశములకును ప్రతికూలముగను గోరుచున్నారు. ఆసియాఖండసంయోగావసరమును జపాను ప్రకటించినవిధము మానవస్వాతంత్ర్యధర్మాభిలాషుల కభివందనపాత్రము. శ్వేతప్రజల స్వప్రయోజనపరాయణత్వమునకు ౧౦౧౦ కోట్ల ప్రజలను నిరంతరదరిద్రదాస్యావరణములందు నిలిపియుంచుట మానవధర్మాభ్యుదయమునకును, విశ్వకల్యాణమునకును శ్వేతముఖులస్వప్రయోజనములకును నిరుపయోగము. నిస్సహాయస్థితియందున్న ఆసియారాజ్యములకు దైవమె శరణ్యముగ నున్నది.

చీనారాజ్యము

ప్రపంచరాజ్యములం దత్యంత ప్రాచీన సంస్కారము గల చీనారాజ్యోదంతము గజేంద్రమోక్షోదంతముగ నున్నది. పరమసాధువులైన చీనా ప్రజలు పాశ్చాత్త్యులకు పరిహాసపాత్రులైనవిధమునకు పాశ్చాత్త్య నవల లందలి వర్ణనలు ప్రమాణములు. ౪౧ కోట్లసాధుజనుల ప్రబోధము ప్రపంచ పరిణామమునందు మహోదయమునకు వినియోగపడ గలదు. స్వదేశమునం దన్యోన్యకలహములు, జపాను విజృంభణము, రుష్యాప్రతిఘటనము చీనాభావిపరిణామమును దురూహము చేయుచున్నను చీనాప్రబోధవికాసములు విజయమును బొందుచున్నవి.

హిందూస్థానము

ప్రపంచవ్యవహారములందు దుర్భరమైన ఆసియాఖండ స్థితిగతులు హిందూస్థాన స్థితిగతులను దుర్భరతరము చేసినవి. బంకించంద్రుని "వందే మాతరం" గీతమును స్మరించిన భారతీయులకు హిందూస్థానము నావరించిన నిస్సహాయస్థితి పరమవిషాదమును గలుగజేయుచున్నది. సుజల పూరితములైన నదీనదములను, విశాలమైన సముద్రతీరమును, అపారమైన సహజసంపదలను, విశేషమైన పాడిపంటలను, ప్రాచీన సంస్కారమును, ౩౫ కోట్ల ప్రజలను గల్గియున్న హిందూస్థానము వర్తమానకాలమం దనుభవించుచున్న సందిగ్ధావస్థ వర్ణనాతీతము. వివిధమతములకును, భాషలకును, సంప్రదాయాచారములకును నిలయమైన హిందూస్థానమందు పారతంత్ర్య స్థితియందు సంయోగ సాహచర్యములు దుర్లభములుగ నున్నవి. హిందూస్థానము ౯ పెద్దరాష్ట్రములుగను, ౪ చిన్నరాష్ట్రములుగను, ౬౦౦- స్వదేశ సంస్థానములుగను విభజింపబడినది.

హిందూదేశ ప్రధాన రాష్ట్రములు

	విస్తీర్ణము (చదరపుమైళ్లు)	జనసంఖ్య	ఒక్కొక్క చదరపుమైలుకు జనసంఖ్య
బర్మా	౨,౩౩,౭౦౦	౧,౪౬,౭౦,౦౦౦	౬౩
మదరాసు	౧,౪౨,౩౦౦	౪,౬౭,౪౦,౦౦౦	౩౨౯
బొంబాయి	౧,౨౩,౬౦౦	౨,౧౯,౦౦,౦౦౦	౧౭౬
సంయుక్తరాష్ట్రములు	౧,౦౬,౩౦౦	౪,౮౪,౧౦,౦౦౦	౪౫౫
మధ్యరాష్ట్రములు, బీరారు	౯౯,౯౦౦	౧,౫౫,౧౦,౦౦౦	౧౫౫
పంజాబు	౯౯,౦౦౦	౨,౩౫,౮౦,౦౦౦	౨౩౮
బీహారు, ఒరిస్సాలు	౮౩,౦౫౦	౩,౭౬,౮౦,౦౦౦	౪౫౪
బెంగాలు	౭౭,౫౦౦	౫,౦౧,౧౦,౦౦౦	౬౪౬
అసాము	౫౫,౦౦౦	౮౬,౨౦,౦౦౦	౧౫౭

రాష్ట్రములందు హిందువు లధికముగాగల రాష్ట్రములు ౭. మహమ్మదీయు లధికముగా గల రాష్ట్రములు ౪. ఉత్కళ సింధురాష్ట్ర నిర్మాణమువలన నొక మహమ్మదీయ రాష్ట్రమును నొక హిందూరాష్ట్రమును నేర్పడగలవు. హిందూ మహమ్మదీయ సమ్మేళనమునందు రాష్ట్రముల ఆధిక్యము సాంఘిక సంరంభమునకు

కారణమైనది. హిందూదేశమునందు ౩౫ కోట్ల ప్రజలు ౨,౫౭౫ పట్టణములందును, ౬,౯౬,౮౩౧ గ్రామములందును ౭,౧౦,౬౨,౨౨౮ గృహములందును నివసించుచున్నారు. ౩౧ కోట్లమంది గ్రామములందును, ౪ కోట్లమంది పట్టణములందును నివసించుచున్నారు. ప్రజలందు హిందువులు ౨,౩౯౧, మహమ్మదీయులు ౭౭౬, బౌద్ధులు ౧౨౭, క్రైస్తవులు ౬౨, సిక్కులు ౬౩, జైనులు ౧౨, పార్సీలు ౧, ఆరణ్యకులు ౮౨ లక్షలు గలరు. ప్రజలందు ౧౦౦ కి ౬౮ హిందువులు, ౨౨ మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు ౧.౮, సిక్కులు ౧.౮, ఇతరులు ౬.౪ వంతున గలరు. హిందూదేశమునందు ౫,౦౧,౯౫,౭౭౦ నిమ్నజాతిప్రజలు కలరు. వీరు క్రమముగ క్రైస్తవ, మహమ్మదీయమతములను స్వీకరించుచు మహమ్మదీయ క్రైస్తవజనమతాభివృద్ధికి తోడ్పడుచున్నారు. ప్రజలలో ౧౦౦ కి ౬౬ మందికి వ్యవసాయపరిశ్రమజీవనాధారముగ నున్నది. మగ్గములపరిశ్రమ ౧౦౦ కి ౧౦ మందికి జీవనాధారముగ నున్నను క్షీణించుచున్నది. దేశమునందు ౨౬౫ భాషలు వాడుకలోనున్నను ఈక్రిందివి ప్రధానభాషలు :

పశ్చిమహిందీ	౭,౧౫,౪౭,౩౦౦
బీహారీహిందీ	౨,౭౯,౨౭,౩౦౦
బెంగాలీ	౫,౩౪,౬౯,౩౦౦
ఆంధ్రము	౨,౬౩,౭౪,౩౦౦
మరాటి	౨,౦౮,౯౦,౩౦౦
తమిళము	౨,౦౪,౧౨,౩౦౦
పంజాబీ	౧,౬౩,౯౩,౩౦౦
రాజస్థానము	౧,౩౮,౯౮,౩౦౦
కన్నడము	౧,౧౨,౦౬,౩౮౦
గుజరాతీ	౧,౦౮,౪౯,౯౮౪
ఓఢ్రము	౧,౧౧,౯౪,౩౬౫
బర్మీసు	౯౯,౬౦,౩౯౪
మళయాళము	౯౧,౩౭,౬౧౫
ఇంగ్లీషు	౨,౧౯,౦౦౦

హిందీహిందుస్థానీభాషలు క్రమముగ వ్యాపించుచున్న విధము దేశపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి. హిందీభాష వ్యాపించుచున్నను హిందువులసంఖ్య యన్ని రాష్ట్రముల యందును క్రమముగ తగ్గుచు మహమ్మదీయ, క్రైస్తవుల సంఖ్య వృద్ధిని పొందుచున్నది.

హిందూదేశమునకు ప్రధానపరిశ్రమమైన వ్యవసాయపరిశ్రమ గత సంవత్సరమునందు దుర్గతిపాలైనది. హిందూస్థానమునందు వ్యవసాయమునకుతగిన ౪౩,౨౭,౫౦,౦౦౦ ఎకరములభూమియందును ౨౬,౧౧,౧౫,౦౦౦ ఎకరములు వ్యవసాయము చేయబడినవి. వ్యవసాయమునందు ౨౧ కోట్లయెకరములు ఆహారపదార్థములకును, ౫ కోట్ల యెకరము లితరపదార్థములకును వినియోగపడినవి. ఆహారపదార్థములందు బియ్యము ౩౩౦, గోధుమలు ౯౦, చెరుకు ౩౮, అవిశెలు ౫౫, ఆవాలు ౧౦, వేరుశనగ ౨౬, నువ్వులు ౪ లక్షల టన్నులుపండినవి. గత సంవత్సరమునందు ౪౦,౬౦,౦౦౦ దూది బస్తాలు ఉత్పన్నమైనవి. నాలుగేండ్లలో దూదిపంట ౧౧ లక్షలబస్తాలు తగ్గిపోయినది. విదేశవ్యాపారము తగ్గిపోవుటవలన వ్యవసాయదారుల ఆర్థికస్థితి దుర్దశనందినది. హిందూదేశమునందుగల వ్యవసాయ క్షేత్రములందు ౪,౯౬,౯౭,౦౦౦ ఎకరములకు మాత్రమే నీటిపారుదల కలదు. వ్యవసాయాభివృద్ధికి నాల్గుకోట్ల యెకరముల భూమియున్నను తగిన సదుపాయములు లేకున్నవి. దేశమునందు గల జలాశయములను, ప్రవాహములను నీటిసదుపాయములను గల్పించుటకు వినియోగించుటవలన వ్యవసాయ వ్యాపనమున కవకాశములు గలవు. తోటపంటలను వ్యాపింపజేయుటకును దేశమునందంతటను నీటివసతులను కల్పించుట ప్రభుత్వధర్మము. రాజ్యాదాయమునందు ౩౮,౫౨,౮౫,౦౦౦ రూపాయలు భూమిసిస్తునుండి వచ్చుచున్నను వ్యవసాయాభివృద్ధికిని, రైతులక్షేమమునకును ప్రభుత్వము చేయుచున్న సహాయము స్వల్పము.

వ్యవసాయమువలె వ్యాపార పరిశ్రమలును ప్రపంచావృతమైన ఆర్థికదురవస్థవలన వెనుకబడుచున్నవి. గత సంవత్సరమునందు హిందూదేశపు ఎగుమతులు ౧౩౬ కోట్లు. దిగుమతులు ౧౩౩ కోట్లు. దిగుమతులందు ౭ కోట్లు అభివృద్ధియున్నను యెగుమతులందు ౨౫ కోట్లు తగ్గినది. గతసంవత్సరమునందు ౨,౧౨౬ లక్షల విలువగల బట్టలును ౧౫౯ లక్షల పట్టును ౭౨ లక్షల మాయపట్టును ౧౩౮ లక్షల వున్ని సరకులు హెచ్చినవి. దిగుమతులందు అభివృద్ధికి జపాను పోటీయును లంకాషైరు బలవంతమును కారణములు. జ్యూటు, వేరుసెనగ, నూనెగింజలు, దూది, తేయాకు, నూలు, బట్టలు, తోళ్లు, లోహములు తగ్గుటవలనను పండిన పంటలకైనను తగిన ధరలు లేకను రయితులయార్థికస్థితియును, దేశార్థికస్థితియును దుర్భరము లైనవి. ఎగుమతులందు ౧౦౦-కి ౧౫ వంతునను ౨౫ కోట్లు తగ్గినవి. ఎగుమతులు తగ్గినను హిందూస్థానమున కనుకూల వ్యాపారము ౬౮ కోట్లు గలిగినదని సర్. సామ్యుయలుహోరుగారును, షూస్టరుగారును నానందించుట పండిత లక్షణము. హిందూస్థానమునకు సహజమైన అనుకూల వ్యాపారము ౧౯౨౫-౨౬ నందు ౧౦౯ కోట్లరూప్యములది కలిగినది. అనుకూల వ్యాపారము క్రమముగను ౬౮ తగ్గినను మామూలు ఎగుమతులును దిగుమతులును ఉన్నపుడు విచారించవలసిన యవసరము గలుగదు. హిందూస్థానమునకు ౧౯౨౨-౨౩ నుండి ౧౯౩౦-౩౧ వరకును ౨౪౮ కోట్ల బంగారము దిగుమతియగుచుండినను గతించిన రెండేండ్లయందును హిందూస్థానమునుండి ౧౨౭ కోట్ల బంగార మెగుమతి చేయబడినది. గతసంవత్సరమునందు ఎగుమతియైన ౬౫ కోట్ల బంగారమును అనుకూల వ్యాపారమునకు మూలము. బంగారము ఎగుమతికి మారకము రేటు ౧ష ౬పె యునువిని యోగపడినది. మారకపు రేటు ౧ష ౬పె యుండుట బ్రిటీషు దిగుమతులకు ప్రయోజనకరములైనను హిందూస్థానపు దిగుమతుల కనర్థకముగ నున్నది. వ్యవసాయ పదార్థముల నెగుమతిచేసి అనుకూల వ్యాపారము గలుగుటకు ౧౬ మారకము రేటును, బంగారు ప్రమాణమును నుపయోగములుగ నుండగలవు. గ్రేటు బ్రిటను నిర్ణయించిన ౧ష ౬పె, మారకపు రేటును స్టర్లింగు విధానమును, బంగారపు టెగుమతులును దేశార్థికస్థితిని తారుమారు చేసినవి.

జపాను వ్యాపారము

హిందూస్థానవ్యాపారమునందు చీనాజపానుదూది బట్టలవ్యాపారము చిరకాలమునుండియునులాభప్రదముగ నున్నది. జపానుపోటీవలనను క్రమముగను చీనాదూది బట్టలవావ్యారము క్షీణించిన్నది. జపానుకు దూదిఎగుమతులు ౧౯౨౯-౩౦ నందు ౨౦ కోట్లనుండి ౧౯౩౧-౩౨ నందు ౧౧ కోట్లకు తగ్గినది. జపానునుండి బట్టల దిగుమతులును ౧౨ కోట్లనుండి ౫ కోట్లకు తగ్గినది. జపాను బట్టలమీదను వేసిన సుంకములు వ్యాపారము తగ్గుటకు గారణము. ఇండియాజపాను దేశములకు జరిగిన దూదిపరిశ్రమనిర్ణయములు ౧౯౨౯-౩౦ నందు గల స్థితిగతులను దూదిపరిశ్రమకు గలుగజేయునని విశ్వాసము గలుగుచున్నది. లాంకాషైరు బట్టలవ్యాపారము క్రమముగ క్షీణించినది. స్వదేశమిల్లులపోటీకిని జపాను మిల్లులపోటీకిని నిలువజాలని లాంకాషైరెన్నిమాయోపాయములనుపన్నినను ఎన్ని లీసుమోడి యొడంబడికలను జేసినను నిరుపయోగములు. లాంకాషైరుమిల్లుల నిర్వాహకులు దూదికొనుట విషయమై మాటలతో కాలయాపనముచేయకను క్రియారూపమునను సార్థకము చేయుట ప్రయోజనకరము.

పరిశ్రమలు

పరిశ్రమలందు దూది, జ్యూటు, బొగ్గు, పెట్రోలియము, శర్కర, ఇనుము, వెండి, మాంగనీసు మొదలగునవి ప్రధానములు. దూదిపరిశ్రమ, లాంకాషైరు జపానుపోటీ లున్నను క్రమముగను స్థిరపడుచున్నది. దేశమునకవసరమైన ౮,౦౦౦ కోట్లగజములబట్టలందును రెండువంతులు

దేశమునందు తయారగుచున్నది. శేషించిన బట్టయును దేశమునందు తయారై గిట్టింపగుటకు సుంకములను వేయుట న్యాయసమ్మతము. స్వదేశమునం దవకాశము లున్నపుడు విదేశములనుండి ఒకగజముగుకొనుటయు న్యాయ్యముకాదు. కాని స్వాతంత్ర్య రహితమైన దేశమున కిది సాధ్యముకాదు. శర్కరపరిశ్రమ అయిదేండ్లలో ౧౭,౭౮,౦౦౦ టన్నుల నుండి ౩౨,౪౫,౦౦౦ టన్నులకు పెరుగుట శుభకరమైనను సంతృప్తికము కాదు. ఒక టన్ను శర్కరనుకూడ పరదేశమునుడి దిగుమతి చేయవలసిన యవసరము కనుపడదు. కాలమునందున్న శర్కరపరిశ్రమమీాదనువెక్సైసుపన్నును వేయుటయన్యాయము. శర్కరపంటనుతగ్గించుటకై తయారవందుజరుగుచున్నప్రయత్నములను భారతప్రభుత్వము ప్రజలును ప్రతిఘటించుట సకలవిధములను శ్రేయస్కరము. ఉక్కుపరిశ్రమయును రక్షణసాధనమునను వికసించుచున్నది. టారిఫుబోర్డు నిర్ణయించిన రక్షణవిధానమంతయును బ్రిటిషు ప్రయోజనములకువలెను భారతప్రయోజనములకు వినియోగపడజాలదు. స్వాతంత్ర్యములేని రాజ్యములందు వర్తమానార్థిక దుస్థితియందు పారిశ్రామిక వికాసము దుర్లభము. దేశమునందు ౧౯౩ యందు ౮,౧౪౮ పరిశ్రమాలయములందు ౧౫,౨౮,౩ ప్రజలు పనిచేయుచున్నారు.

హిందూస్థానముయొక్క ఆర్థికస్థితి కశతాబ్దమునకైనను కుదుటబడుట దుర్లభము. సెంట్రలు బ్యాంకింగు విచారణసంఘము పల్లెటూళ్ళఋణగ్రస్తత ౯౦౦ కోట్లుండునటులు యించినది. ఋణగ్రస్తత బీహారుకు ౧౫౫,

ఆర్థికస్థితి

మద్రాసునకు ౧౫౦ కోట్లును కలదు. బీహరురాష్ట్రస్థితిని భూకంపము దుస్సహముచేసినది. పల్లెల్ల వడ్డీరేటు ౧౦౦ కి ౧౨ నుండి ౩౬ వరకును అప్పులను తీర్చుట దుష్కరమైనది. భూమిధరలును లధరలును పడిపోయినవర్తమానసంవత్సరమునందుస్తులెచెల్లినపుడప్పులమాటను తలపెట్టవలసినపనిలేదు.

దేశమునందు విదేశ బ్యాంకులు ౧౮, ఇండియను బ్యాంకులు ౮౪, కోఆపరేటివు బ్యాంకులు ౨౦౪, ఇంపీరియలు బ్యాంకుకలిసి ౫౦౦ కోట్లధనమునుకలిగియున్నను రయితుల కుపకృతి కొంచెమైనను కలుగకున్నది. షాహుకారులు ౨,౦౦,౦౦౦ మందివారిఇష్టానుసారముగనప్పుల నిచ్చుచు ప్రజలను పీడించుచున్నారు. వడ్డీని అప్పులను నియమించుటకుపంజాబుమద్రాసురాష్ట్రములందేకాకను హిందూస్థానమునందంతటను శాసనమును నిర్మించుట యత్యంతావసరము. ౧౯౩౦-౩౧ లందు ౯౦,౦౬౪ పరపతిసంఘములు ౩౮,౯౦,౭౬౮ సభ్యులను ౧౦౬౦ లక్షల మూలధనమును ౬౧౩ లక్షల డిపాజిటులను గలిగి ౩౭ కోట్ల నప్పుల నిచ్చినవి. గతసంవత్సరమునందీ ప్రయోజనమును తగ్గినది. దేశావృతమైన ఆర్థికదురవస్థయందు పూర్వపు ఋణదాత లంతరించుటయ్యును బ్యాంకులకు విశ్వాసములేకుండుటయును రయితులస్థితిని పూర్తిగను ముంచివేసినవి. నూతనముగ నిర్మితమైన రిజర్వుబ్యాంకునియమములందును రయితుల కుపకృతిని గల్పించుటకు చేసిన ప్రయత్నములు విఫలములైనవి. కర్రెన్సినోటులవ్యాపన మొత్తము ౧౭౭ కోట్లనుండి ౧౬౦ కోట్లకు తగ్గినది.

హిందూస్థానమునందుగల ౩౫ కోట్ల యందును ౫ ఏండ్లు దాటినవారియందు చదువనేర్చినవారు ౨,౮౧,౩౮,౮౫౬ మాత్రము కలరు. ౧౯౩౧ యందు ౧౮ విశ్వవిద్యాలయములందు ౮౫,౦౦౦ విద్యాభ్యాసము చేసిన విద్యార్థులందు ౧౧,౧౧౮ మాత్రము కృతార్థులయిరి.

విద్యావ్యాపనము

విద్యార్థులందు౧౦౦-కి ౧౩మంది కృతార్థులగుట విద్యావిధానమునందలిలోపమునువిశదము చేయుచున్నది. విద్యార్థులందు ౧౦౦-కి ౮౭ మంది కృతార్థులుగాకను ననుభవించెడి వ్యయప్రయాసలు పరమానర్థములకు మూలములగుచున్నను విద్యాప్రవృత్తియందు మార్పు గలుగకున్నది. స్వభాషాపాండిత్యము గలుగకను పరభాషాముఖమునను విద్యాభ్యాసము చేయుట విద్యార్థ

లకును విజ్ఞానవ్యాపనమునకును హానికరము. డిల్లీయందు గూడిన అంతర్విశ్వవిద్యాలయోప సంఘము స్వదేశభాషలందు విద్యాభ్యాసమును జేయుట కేర్పడిన తీర్మానమును నిరాకరించుట పరసంస్కార ప్రభావమును వేనోళ్లను చాటుచున్నది. మదనమోహనమాలవ్య, అక్బరుహైదరిగారలవాదము లరణ్యరోదనము లైనవి. రికగ్నిపనుపొందినవి ౨,౭౭,౧౮౯ పొందనివి ౩౪,౮౭౯, విద్యాలయములందును పురుషులు ౧,౦౫,౯౮,౪౧౫ స్త్రీలు ౧౪,౫౮,౪౨౨, మొత్తము ౧,౨౬,౮౯,౦౮౬ విద్యాభ్యాసమును జేయుచున్నారు. విద్యాశిక్షణమునకు ౧౯౩౧ యందు ౨౮ కోట్లు వ్యయము చేయబడినది. వ్యయమునందు ౧౦౦-కి ౪౮.౧ ప్రభుత్వము, ౧౫.౫ స్థానికనిధి, ౨౧.౭ జీతములు ౧౪.౭ వంతులితరవ్యవస్థలు భరించుచున్నవి. సకుటున ఉన్నతవిద్యాలయములందలి బాలురకు సంవత్సరమునకు రూ. ౫౨, బాలికలకు ౯౧, మధ్యమ పాఠశాలలందలి బాలురకు రూ. ౨౦, బాలికలకు ౩౬ వ్యయ మగుచున్నది. మనిషికి రూ. ౧౦౦ ఆదాయము గల దేశమునందు విద్యార్థికి రూ. ౫౨ వంతున వ్యయము చేయుటయును, విద్యాభ్యాసానంతరము నిర్వ్యాపారత్వమును, నిస్సహాయత్వమును, విజ్ఞానరాహిత్యమును విద్యాప్రవృత్తియందు సంపూర్ణపరివర్తనావసరమును చెప్పక చెప్పుచున్నవి. రుష్యాయందు పదేండ్లయందు ౧౦౦-కి ౫౩ వంతునను విద్యావ్యాపనము గలిగినను హిందూస్థానమునందు ౧౦౦-కి ౧౮ మంది మాత్రమె విద్య నభ్యసించుచు నన్ని దేశములకును వెనుకబడియున్నది. అంతర్విశ్వవిద్యాలయోపసంఘము ప్రాథమిక మాధ్యమిక విద్యాభ్యాసము స్వదేశభాషలందు జరుగవలయునని నిర్ణయించుట గ్రుడ్డిలో మెల్లగ నున్నది. కాని తీర్మానము నాచరణమునందు బెట్టుట కెంతకాలము పట్టునో దేవున కెరుక.

మహాఖండమువలె నున్న హిందూస్థానమునందు గమనాగమనసాధనము లపోమయముగ నున్న విధ మనుభవైకవేద్యము. ప్రజలు విశేషభాగము గ్రామసీమలందు నివసించుచున్నను గమనాగమనసాధనములు దుర్లభములు.

గమనాగమన సాధనములు

౧౯౩౧-౩౨ సంవత్సరాంతమునందు ౪౨,౮౧౩ మైళ్ల రైలుమార్గములు ౮౭౬ కోట్ల రూప్యములు వ్యయముచేసి నిర్మింపబడినను గ్రామవాసులకు విశేషమైన ప్రయోజనము గలుగలేదు. రైలుమార్గాదాయము ౧౯౨౬-౨౭ లందు ౧౧౨ కోట్ల నుండి ౧౯౩౨-౩ లందు ౯౭ కోట్లకు తగ్గి ౯ కోట్లు నష్టముగలినది. దేశావృతమైన ఆర్థికదుస్థితి వలనను ప్రయాణికు సంఖ్యయును ౭౦ కోట్లు తగ్గినది. ప్రయాణికులందు ౧౦౦ కి ౯౫ వంతున నున్న మూడవ తరగతి ప్రయణికులకు తగినసౌకర్యములను గలుగజేయలేదు. రైల్వేశాఖయందు గల యుద్యోగస్థులందు చిన్న పనులు భతీయులవశమునందున్నను పెద్దయుద్యోగము లన్నియు యూరపియనుల యధీనమునం దున్నవి. మోటారు, బస్సులు వెలసిన తరువాతను గ్రామస్థులకు కొంవరకును గమనాగమనసౌకర్యము లేర్పడినను రోడ్డులకను మోటారుబస్సుల వ్యాపనము సాధ్యము గాకున్న ౧౯౩౩-న సంవత్సరమునందు ౧,౯౪,౦౨౧ మోటాబస్సులు మాత్రమె వాడుకయం దున్నవి. అమెరికాయుక్తరాష్ట్రములందు ౨౫౮ లక్షలు, గ్రేటు బ్రిటనదు ౨౦ లక్షలు మోటారుబండ్లు వాడుకయం దున్న హిందూస్థానపుసంఖ్య స్థిరత్వమునకు నిదర్శనము. ప్రభుత్వ యాజమాన్యమునందు గల రైళ్లకును వ్యక్తుల యాజమాన్యమునందు గల మోటారుబండ్లకును పోటీనపుడు గ్రాముల కీస్వల్ప సౌకర్యములును సహజముగ నంతరించగలవు. ప్రభుత్వ ప్రజాలత్యము రైల్వేడి రోడ్లకును మోటారులకును మరలవలసిన యము గలిగినది. రైళ్లనష్టము రోడ్లను నిర్మించుటనే పూడునుగాని బస్సులను నిర్బంధించుటవలనను పూడదు. వర్తమాన నార్థిక దుస్థితియందు అమె. రిక సంయుక్తరాష్ట్రముల వలెను హిందూస్థాన

ప్రభుత్వమును రోడ్ల నిర్మాణమునకు పూనుకొనుట రైళ్ల ఆదాయయాభివృద్ధికిని, విదేశాదాయాభివృద్ధికిని, వ్యవసాయాదాయాభివృద్ధికిని, ప్రజాసౌకర్యాభివృద్ధికిని సాధనము గాగలదు. వర్తమానవిషాదస్థితియందు సకలరాజ్యములకును వలెను హిందూస్తానముకును ఆదాయమును పెంచుటయును వ్యయమును తగ్గించుటయును అవసరములు.

ఆదాయ వ్యయములు

హిందూస్తానమునందు ౧౯౩౨-౩౩ లందు కేంద్ర ప్రభుత్వాదాయము ౧౨,౪౫౯ వ్యయము ౧౩,౬౧౮ రాష్ట్రాదాయములు ౧౦,౦౪౦ వ్యయము ౯,౮౯౦ లక్షలు. వ్యయమునందు పరిపాలనము ౧౯౮, సైన్యము ౫౫౮౮ లక్షలు మించుచున్నవి. రాబడి తగ్గినందునను శర్కర నిప్పుపెట్టెలమీదను ఎక్సైసుసుంకము నిర్ణయింపబడినవి. పన్నులనిర్ణయమునందు గ్రేటుబ్రిటనునకు గల ప్రతిపత్తి హిందూస్తానవ్యవహారములపట్లను గనుపడదు. ఆదాయమునందు ౧౦౦ కి ౪౨ వంతున సైన్యవ్యయమగుచున్నది. సైన్యవ్యయము ౧౯౨౧-౨౨ లందు ౬౮ కోట్లనుండి ౧౯౩౩-౩౪ లందు ౪౬౨౦ లక్షలకు తగ్గినను భాగ్యవంతములయిన యితర దేశముల వ్యయముతోను పోల్చినపుడు మిక్కుటముగ నున్నది. గ్రేటుబ్రిటను ౧౦౦ కి ౧౪, ఫ్రాన్సు ౧౦, ఇటలి ౧౦, జపాను ౧౦½, జర్మనీ ౫ వంతునను సైన్యవ్యయము చేయుచున్నపుడు హిందూస్తానము ౪౨ వంతునను జేయుట న్యాయముకాదు. వ్యయమునందు విశేష భాగము బ్రిటీషుసైనికులకు వినియోగపడుచున్నది. హిందూస్తానమునందుగల ౬౦,౦౦౦ బ్రిటీషుసైనికులకును సోల్జరునకు రూ. ౧౨౩౭ ల చొప్పునను ౧,౫౦,౦౦౦ హిందూస్తాన సోల్జరులకు రూ. ౪౩౩ చొప్పునను వ్యయముచేయబడుచున్నది. ౩౫ కోట్ల ప్రజలు గల దేశమునందు క్షాత్రతేజముగల జాతులెన్నియోయున్నవి. దేశరక్షణమునకు స్వదేశీయులను సిద్ధము చేయుట పుణ్యము, పురుషార్థమును, బ్రిటీషుసైన్య వ్యయవిషయమున చేసిననిర్ణయ మితరనిర్ణయములవలెనే హిందూస్థానమునకు ప్రతికూలముగ నున్నది.

మద్రాసు రాష్ట్రము

మద్రాసురాష్ట్రము హిందూస్థానమునందలి ౧౪ రాష్ట్రములం దొక మహారాష్ట్రముగ నున్నది. రాష్ట్ర విస్తీర్ణము ౧,౪౩,౮౭౦ చదరపుమైళ్లు. రాష్ట్రమునందు గల ౪,౭౧,౯౩,౬౧౨ ప్రజలు ౩౫౦ పట్టణములందును ౫౧,౯౯౦ గ్రామములందును గల ౯౩,౪౧,౭౯౩ గృహములందు నివసించుచున్నారు, ప్రజలందు ౬౪ లక్షలు పట్టణములందు ౧౧,౫౨,౪౪౩ గృహములందును, ౪౦౭ లక్షలు గ్రామములందు ౮౧,౯౯,౩౪౬ గృహములందును నివసించుచున్నారు. జనసంఖ్య ౧౮౯౧ యందు ౩౬౦ లక్షలనుండి ౧౯౩౧ యందు ౪౭౧ లక్షలకు వృద్ధినందినది. పురుషులు ౨,౩౩,౦౧,౧౪౫ స్త్రీలు ౨,౩౮,౯౨,౪౫౭. పురుషులసంఖ్యకన్న స్త్రీల సంఖ్య ౫,౯౧,౩౧౨ హెచ్చినది. గతించిన ౧౦ ఏండ్లయందును పట్టణములసంఖ్య ౩౩ హెచ్చినది. పట్టణస్థానము నుండి ౭ తగ్గినవి. క్రొత్తవి ౪౦ పట్టణములందు చేరినవి. పట్టణములందు జనసంఖ్య ౮,౬౦,౫౯౫ హెచ్చినది. మద్రాసురాష్ట్ర ప్రజలందు

బ్రాహ్మణమతహిందువులు	౪,౧౬,౮౫,౧౮౮
మహమ్మదీయులు	౩౩,౩౨,౧౫౮
క్రైస్తవులు	౧౭,౭౪,౨౭౬
అడవిజాతులు	౩,౪౮,౭౬౩
జైనులు	౩౧,౨౩౭
బౌద్ధులు	౧,౩౫౯
పార్సీలు	౫౦౭
యూదులు	౨౩
సిక్కులు	౫౩౭
ఆర్యసామాజికులు	౧౨౨
బ్రహ్మమతస్థులు	౬౩౧
రాధాస్వామిమతస్థులు	౭
ఇతరులు	౬౫

శాసన సభ

మద్రాసురాష్ట్రప్రభుత్వమొడుదుడుకులు లేకను చక్కగ సాగుచున్నవిధమును ౧౯౩౨-౩౩ పరిపాలన నివేదిక తెలుపుచున్నది. ప్రభుత్వశాఖలు రెండును, మంత్రివర్గమును, కార్య నిర్వాహక వర్గమును కలిసి రాజ్యాంగరథమును నడుపుచున్నవిధమును పరిపాలనోదంతము వెల్లడిచేయుచున్నది. ప్రధానమంత్రి శ్రీ బొబ్బిలి రాజాగారును, రివిన్యూమెంబరు సర్ ఆర్చిబల్డు క్యాంబెలుగారును కలిసి ల్యాండు యెస్టేటుశాసనమును, స్థానికసంస్థల శాసనమును నిర్మించిన విధము ద్వంద్వ ప్రభుత్వ మందలి రెండు శాఖలును కలసి పని చేయగల విధమును వెల్లడిచేయుచున్నవి. ల్యాండు-ఎస్టేటు శాసనమునందు అగ్రహారములకును ఎస్టేటు నిర్వచనము చేయుటవలన అగ్రహారీకుల కన్యాయము గలిగినది. ప్రభుత్వశాసనములు ౧౭ నిర్మింపబడినవి. అనధికారసభ్యుల మరుమక్కటయ్యంశాసనము, నంబూద్రిశాసనము ఆమోదింపబడినవి. హోముమెంబరు సర్ మహమ్మదు ఉస్మాన్ సాహెబుగారును, లామెంబరు సర్ కృష్ణన్ నాయరు గారును కలిసి (లాను-ఆర్డను) న్యాయశాంతి పరిపాలనమును కాపాడినవిధమును రాష్ట్రమునందలి ప్రశాంత స్థితి తెలుపుచున్నది. కాంగ్రెసు ప్రచారము నాపుటకు ప్రభుత్వ నిర్బంధవిధానము సఫలమగుటయందు విచిత్రము గనుపడదు. వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము, శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానధర్మమును సమర్థించుటకును, పరిపాలన విధానమును ఖండించుటకును శాంతిసాధనము. ప్రయోజనము ధర్మనిర్వహణము కాని పటాటోపము కాదు. మద్రాసునందును నితరస్థలములందువలెను విప్లవోద్యమాంకురములు బయలుదేరుట దురదృష్టము. శాసనసభయందు ౫౨౪ తీర్మానములు ప్రతిపాదింపబడినను ౫ మాత్రమె చర్చింపబడినవి. శాసనసభయందు సభ్యులు సూచించిన ౧౦౯౪ కోతమోషనులందును ౯౦ చర్చింపబడి ఒకటిమాత్రమె సభామోదమును బడసినది. సభ్యులు వేసిన ౧౧౪౦ ప్రశ్నలందు ౮౦౫ ప్రశ్నలకు జవాబు లొసంగబడినవి. శాసనసభాకాలము ౧౯౩౩ నవంబరు ౫-వ తేది నంతము నొందినను మరొక సంవత్సరకాలము పెంచబడినది. సభ్యుల యభిప్రాయములను ప్రభుత్వము నిరాదరించెడి విధమును భూమిశిస్తు రిమిషను విషయమై సభ యామోదించిన తీర్మానమును ప్రభుత్వముచూపిన నిరాదరణము విశదము చేయుచున్నది. శాసనసభ వాగ్వివాదములకును, ప్రభుత్వావలంబనమునకును వినియోగపడినట్లు ప్రజోపయుక్త కార్యములకు వినియోగపడుట లేదని సభ్యుల యనుభవమును ప్రజానుభవమును విశదము చేసినవి. సర్ మహమ్మదు ఉస్మాన్ సాహెబుగారు ౭ ఏండ్లు హోం మెంబరుగ నుండి మేమాసమునందు గవర్నరగుట యదృష్టము.

వ్యవసాయము

చెన్నరాష్ట్రమునందు ప్రజలకు వ్యవసాయము జీవనాధారముగనున్నది. గతసంవత్సరమునం దతివృష్టి అనావృష్టిదోషములవలనను పంటలు చెడిపోయినవి. పంటలందు ప్రధానమైన వడ్లకు ధర తగ్గినది. ప్రభుత్వము రిసెటిల్మెంటు చేసి యనేకజిల్లాలందు భూమిశిస్తును పెంచినది. జమీన్దారీ ప్రదేశములందును సిస్తు విశేషము వృద్ధిచేయబడినది. గతించిన రెండేండ్లయందును మద్రాసు రాష్ట్రమునందు భూమిసిస్తును తగ్గించుటకై యాందోళన మేర్పడినను ప్రభుత్వము నిరాదరణమును జూపుచున్నది. వ్యవసాయదారులకు జీవనమును గడపుటయె కాకను సిస్తులను చెల్లించుటయును సాధ్యముగాకపోయినది. రయితులు నగల నమ్మియును తాకట్టుపెట్టియును, భూమిని తాకట్టుపెట్టియును సిస్తులను చెల్లించిరి. వడ్లధర ౧౦౦-కి ౬౦ వంతునను తగ్గినపుడు నిత్యదారిద్ర్యము ననుభవించెడి రయితున కప్పుచేయుట తప్ప గత్యంతరము లేకున్నది. ధరలు తగ్గుటవలనను దేశమునందంతటను ధనము తగ్గి రయితున కప్పుపుట్టుటయును నసాధ్యమైనది. చెన్నరాష్ట్రాదాయము ౧౯౩౨-౩౩లందు రూ. ౧౬,౪౦,౨౯,౭౦౪లు. ఆదాయమునందు భూమ్యా

దాయము సిస్సులు సహా రూ. ౮,౭౧,౩౮,౬౨౭ లు. రివిన్యూ మొత్తమునందు ౧౦౦-కి ౯౮.౦౪ వంతున వసూలు చేయబడినను వసూలు చేయుటయందు సేలు, అట్టాచిమెంటు నోటీసులు హెచ్చినవి. రూ. ౯౩,౪౧౪ సిస్తు బాకీకి రూ. ౬,౮౭,౯౬౭ విలువ గల స్థిరాస్తి రూ ౧,౧౩,౦౫౮ లకు విక్రయింపబడినది. ఏలంపాటలందు పాటపాడినవారు లేనందునను ప్రభుత్వము ౧౦,౬౭౫ యకరములనుకొన్నది. ధరలు తగ్గుట వలనను వ్యవసాయప్రదేశమును ౩౯,౦౦౦ యకరములు తగ్గినవి. రిసెట్టిల్మెంటు రేటులందు తగ్గించినరిమిషనువలనను ౩౨ లక్షలు రిమిషనీయబడినది.

భూమిసిస్తు నిర్ణయము, వసూలు, రిమిషను మొదలగువ్యవహారమంతయును మారవలసినయవసరమును పై లెక్కలు తెలుపుచున్నవి. వ్యవసాయము ౧౦౦కి ౭౦ మందికి జీవనాధారమైన రాష్ట్రమునందు ప్రభుత్వక్షేమమంతయును రయితులక్షేమముమీద నేయాధారపడియున్నది. ప్రజల యార్థికదుస్థితి మద్యములవాడుకను తగ్గించినను మద్యాదాయము తగ్గలేదు. కల్లుఆదాయము రూ. ౧, ౯౭,౬౬,౦౩౦లు నుండి రూ. ౨,౦౬,౮౬,౧౩౧ లకు పెరిగినది. సారాయము ఆదాయము రూ. ౧,౫౬,౬౬,౦౦౧ లనుండి రూ. ౧,౪౩,౦౦,౦౦౦ లకును విదేశమద్యాదాయము రూ. ౧౫,౧౯,౮౭౩ నుండి రూ. ౧౪,౨౧, ౯౦౬ లకును తగ్గినవి. గంజాయినుండి రూ. ౨౦,౧౭, ౦౦౦ ను నల్లమందునుండి రూ. ౩౭,౫౨,౦౦౦ న్ను ఆదాయమువచ్చినది. కల్లుత్రాగుట పెరుగుటకు పికెటింగు లేకపోవుటయును, సారాయాదాయము తగ్గుట కార్థికదుస్థితియును కారణములగుటయునువిచిత్రవాదము. పిక్కెటింగు లేనందున మద్యాదాయము పెరుగుటకు విచారము గలుగవలయును కాని సంతసము గలుగజాలదు. స్టాంపుల ఆదాయము ౨౩౬ లక్షలు. గత సంవత్సరాదాయముకంటెను ౬ లక్షలు హెచ్చినది.

వ్యవసాయపరిశోధనలందు చెఱుకు, వరి, కొబ్బరి విత్తనములను పంటలను నభివృద్ధి చేయుటకు చేయుచున్న ప్రయత్నములు ఫలవంతము లగుచున్నను ప్రజలందు వ్యాపనము చేయుట యవసరము.

పరిశ్రమ వ్యవసాయశాఖలు

చెఱకురసమును పాలబెల్లముగ చేయుటకును, శర్కర చేయుటకును చేయు ప్రయత్నములు ప్రజలయందు వ్యాపకమును పొందవలసి యున్నవి. చేపలపరిశ్రమను తూర్పు పశ్చిమతీరములందు గల పట్టులందును, చెరువులందును వృద్ధిచేసి పల్లెకారులకు జీవనోపాధిని వృద్ధిచేయుట యవసరము. బోరింగు శాఖ చేయుచున్న పని కేవలము పురాతనమై సామాన్యరయితున కందుబాటునందు లేకున్నది. క్రొత్త పద్ధతుల నేర్పాటుచేసి వ్యయమును తగ్గించుటవలనను రయితునకును ప్రభుత్వమునకును లాభము గలుగగలదు. పడమటితీరమునందుగల కేరళసబ్బుఫాక్టరివలెను తూర్పుతీరమునందును సబ్బుఫాక్టరిని పెట్టుటవలనను లాభము గలుగగలదు. వ్యవసాయాభివృద్ధికిని రయితుల జ్ఞానమునకును ప్రతిజిల్లాయందును వ్యవసాయక్షేత్రములను, పశుశాలలను నిర్మించుట పశువృద్ధికిని పాడిపంటల యభివృద్ధికిని మూలము. పశుపాలనశాలను చింతలదీవి, గుంటూరులనుండి యెత్తివేసి హోసూరునందుమాత్రమె యుంచుటవలన నుపయోగము తగ్గిపోయినది. తూర్పు తీరమునం దొకశాలను స్థాపించుట పశుపోషణాభివృద్ధి కత్యంతావసరము. ప్రజలయోగక్షేమములకు మూలాధారములైన యీరెండు శాఖలందును అభివృద్ధిశాఖ చేయుచున్నపని స్వల్పమును, చేయవలసినపని యపారమును కలదు. అభివృద్ధిశాఖ గ్రామసీమలందు నివసించుచున్న రయితులకు మార్గములను, వైద్యసహాయమును, నీటిసదుపాయములను, విద్యాసౌకర్యములను, గృహపరిశ్రమల సౌకర్యములను గలుగజేయుట ప్రయోజనకరము కాని శాసనములను గల్పించుట ప్రయోజనకరముగాదు.

గతసంవత్సరమునందు విద్యాలయముల సంఖ్య ౫౩,౫౪౫ నుండి ౫౧,౦౭౩ లకును, విద్యార్థుల సంఖ్య ౨౮,౭౭,౫౦౪ నుండి ౨౮,౬౪,౫౯౭ లకును తగ్గినది.

విద్యా - వైద్య సౌకర్యములు

విద్యావ్యాపనము ౧౦౦ కి ౬.౩ నుండి ౬.౨ లకు తగ్గినది. విద్యా వ్యయము రూ ౫,౬౭,౬౨,౦౦౦ ల నుండి రూ ౫,౩౧,౫౯,౦౦౦ లకు తగ్గినది. ప్రభుత్వ వ్యయము ౧౦౦ కి ౬౧ నుండి ౬౦ కి తగ్గుటయును ప్రజా వ్యయము ౩౯ నుండి ౪౧ కి హెచ్చుటయును సంభవించినది. ఆదిఆంధ్ర, ఆదిద్రావిడ పాఠశాలల సంఖ్య ౧౧,౨౧౫ నుండి ౯,౫౭౭ లకు విద్యార్థులసంఖ్య ౩,౩౯,౭౮౯ నుండి ౩,౨౬,౬౫౩ లకును తగ్గినది. అభివృద్ధి శాఖపట్లను హారిజనులపట్లను దంద్వప్రభుత్వమునకు గల నిక్కమైనప్రేమకు ప్రభుత్వ నివేదికయందలి లెక్కలె ప్రమాణములు.

వైద్య సహాయము

గత సంవత్సరమునందు ౧౬,౨౭,౩౮౧ జననములు, ౯,౯౨,౦౨౪ మరణములు సంభవించినవి. జ్వరములు ౨,౯౧,౧౪౬, రక్తభేదులు ౮౦,౪౧౦, కలరా ౫,౨౭౮, మశూచి ౫,౩౬౩, శ్వాసకాసలు౯౪,౩౧౨,ఇతరములు౪,౯౦,౦౦౦ మరణ కారణములు. ప్రసూతి వలన ౧౦౦౦ కి ౧౫ తల్లులు, ౧౮౨ పిల్లలు మరణముల పాలైరి. జ్వరములచావులను, బాలింత చావులను తగ్గించుటకు వైద్యశాఖ చేయుచున్న ప్రయత్నములు స్వల్పములు. మన్యజ్వరములకేర్పాటు చేసిన వైద్యసంస్థయును తీసివేయబడినది. ప్రతిజిల్లాయందొక బాలింతశాలనైనను నేర్పాటు చేయుటయును, మంత్రసానులను తయారు చేయుటయు జిల్లాబోర్డులకును ప్రభుత్వమునకును విధి కృత్యము. వైద్యసహాయార్థము గ్రామములందు ౧౩౩౭, పట్టణములందు ౨౧౮ వైద్యాలయములు పనిచేయుచున్నవి. వైద్యాలయములసంఖ్య ౯౨ పెరుగుట సంతృప్తికరముకాదు. వైద్యసహాయ వ్యయమును ౮౧.౨౦ వేలనుండి ౮౦౭౭ వేలకు తగ్గినది. ఆరోగ్యప్రదర్శనములును శిశుప్రదర్శనములును ౯౪౫౩ నుండి ౮౩౬౩ లకు తగ్గినవి. గ్రామసీమలందు ఆరోగ్యాభివృద్ధికి ప్రభుత్వము చేయుచున్నప్రయత్నములు స్వల్పములు. అభివృద్ధిశాఖ విద్యాభివృద్ధికివలెను వైద్యసహాయమునకును చేయుచున్న ప్రయత్నములు స్వల్పములు.

వృత్తులు పరిశ్రమలు

మద్రాసురాష్ట్రమునందు ౧౯౨౧ యందువలెను ౧౯౩౨ నందును ౧౦౦ కి ౭౧ మందికి వ్యవసాయమును వ్యవసాయోపవృత్తులును జీవనమునకాధారములు. వ్యవసాయభూములందు నడ్లు, ౧,౧౬,౭౭,౫౨౯, వేరుసెనగ ౩౫,౭౧,౯౭౮, ఆముదములు ౨,౮౩,౨౩౮, కొబ్బరి ౫,౬౫,౯౭౧, చెఱకు ౧,౧౪,౮౭౭, ప్రత్తి ౨౦,౪౧,౨౮౪, పొగాకు ౨,౪౨,౬౪౪, నువ్వులు ౭,౪౫,౮౭౨ మొదలగుపైరులు ౩,౯౧,౯౩,౨౦౧ యకరములందు పండింపబడుచున్నవి. వ్యవసాయానంతరము నేతపరిశ్రమ ముఖ్యపరిశ్రమగ నున్నది. మద్రాసు రాష్ట్రమునందలి దూదియంత్రాలయములందు ౭౪౫ లక్షల రతులనూలు, ౬౪౦ లక్షలగజముల బట్ట, ౨౭౦ వేల డజనుల మేజోళ్లు తయారుచేయబడినవి. స్వదేశ మిల్లులనూలు విదేశములమిల్లునూలును ౨౦ నుండి ౨౦౦ నంబరువరకును చేతిమగ్గములమీదనువాడబడు చున్నది. మద్రాసురాష్ట్రమునందు ౨,౦౦,౦౦౦ మగ్గములువాడుకయందున్నవి. లుంగీలను నేయుటకు ౪౦,౦౦౦ పట్టును నేయుటకు ౧౮,౦౦౦ వాడుకయందున్నవి. ఇతరపరిశ్రమలవలెనే చేతిమగ్గపుపరిశ్రమయును క్షీణించుచున్నది. మద్రాసునుండి ప్రతియేటను షుమారు మూడుకోట్ల చర్మములు నాలుగుకోట్లవిలువగలవి ఎగుమతిచేయబడుచున్నవి. తోళ్లపరిశ్రమలను అభివృద్ధి చేయుటవలన దేశమునందు నిమ్నజాతులపనివాండ్రకు జీవనోపాధి కలుగగలదు. పెద్దపరిశ్రమలవలెను చిన్న గృహాపరిశ్రమలును అంతరించుచున్నవి. గాజులు, కాగితములు, కలంకారీఅద్దకము, జీలుగదండలు, సంగీతోపకరణములు, కొండపల్లి, నక్కపల్లిబొమ్మలు, లక్కసామానులు, జలతారు, కుండలు మొదలగుపరిశ్రమ లన్నియును క్రమముగ క్షీణించి దేశమునందంతట నిరుద్యోగ సమస్య వ్యాపించినది. చెన్నరాష్ట్రమునందు ౨౭

దూదియంత్రాలయములును, 3 జూటుయంత్రాలయములును పనిచేయుచున్నవి. ఇవిగాక ౧,౦౦౬ పరిశ్రమాలయములందు ౬౮,౪౯౮ మంది పనిచేయుచుండిరి. పరిశ్రమాలయములందు ౧,౩౭,౪౬౦ మంది పనిచేయుచుండిరి. ఖాదీపరిశ్రమయును ౧౦,౦౦౦ పనివాండ్రకు పని కల్పించినది. చెన్నరాష్ట్రమునందు గల ప్రజలకు యంత్రాలయములయందు ౨,౦౦,౦౦౦ మందికి మాత్రమే పనిగలదు. వ్యవసాయపరిశ్రమతోపాటు గృహపరిశ్రమలను, చేతిమగ్గములపరిశ్రమలను, ఇతరచేతిపరిశ్రమలను అభివృద్ధిచేయవలసినయవసరమును ప్రజలును ప్రభుత్వమును గ్రహింపవలసియుందురు. రూజువెల్టుగారు అమెరికాయందును, హిట్లరుగారు జర్మనీయందును నూతన యంత్రాలయనిర్మాణము నాపివేసిరి. ద్రవ్యములేని మద్రాసురాష్ట్రమునందు యంత్రాలయస్థాపనము దుర్లభము. పారిశ్రామికశాఖయును, వ్యవసాయశాఖయును గృహపరిశ్రమల యుద్ధరణాభ్యుదయముకు పాటుపడవలసినయవసరమును దేశావృతమైన ఆర్థికదుస్థితి విశదము చేయుచున్నది. భగవంతుడు ప్రజాపోషణ కవసరమైన అన్నవస్త్రముల కవసరమైన వస్తుసముదాయమును దయచేసినను వానిని సద్వినియోగము చేయజాలక పోవుట ప్రజాప్రభుత్వముల నావరించిన క్లీబత్వమునకు నిదర్శనము.

హిందూస్థానపరిస్థితులును మద్రాసురాష్ట్రవ్యవహారములును ఆంధ్రరాష్ట్ర వ్యవహారముల యవలోకనమునకును వినియోగపడుచున్నవి. హిందూస్థానచరిత్రమునం దాదికాలము నుండియును

ఆంధ్ర రాష్ట్రము

ఆంధ్రదేశము వ్యక్తిత్వముగలిగి వికసించినది. ప్రాచీనపు ౫౬ రాజ్యములందు నాంధ్రరాజ్య మొకరాజ్యము. ఆంధ్రరాజు లొక కాలమునందు దక్షిణపీఠభూమినుండి మగధవరకునుగల భూభాగము నప్రతిమానముగను పాలించినవిధము చరిత్రాంశము. ఆంధ్రభాష ద్రవిడభాషాకుటుంబమునందు మధ్యస్థకుటుంబమునకు చెందియున్నది. ఆంధ్రులు దక్షిణమునందున్న ద్రవిడులకును ఉత్తరమునందున్న ఆర్యులకును భిన్నములైన గుణశీలములను వేషభాషలను రూపవిలాసములను వ్యక్తిత్వమును గలిగి చిరకాలమునుండియును వర్ధిలుచున్నారు. చిరకాలమునుండియును వ్యక్తిత్వముకలిగివర్ధిలుచున్న జాతిని వర్తమానకాలమునందును కాపాడుటపురోభివృద్ధికిసాధనము. సంయుక్తహిందూస్థానరాజ్యములందు ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వముగల రాష్ట్రములను కాపాడుట ప్రజాక్షేమమునకు సాధనము. పాశ్చాత్యరాజ్యాంగవేత్తలు లయోనలు కర్టిసు, సర్ థామస్ హోల్డ్రెన్నసు సర్. బి. పుల్లరుగారులు మొదలగువారును హిందూస్థాననాయకులు గాంధి మహాత్ముడు, బాలగంగాధర తిలకు, సర్ తేజబహద్దరు సప్రూ, మోతీలాలు నెహ్రూగారులు మొదలగువారును భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర విభజనావసరమును నంగీకరించుచున్నారు. కాంగ్రెసువ్యవహారములం దాంధ్రరాష్ట్రము ప్రత్యేకముగను వ్యవహరింపబడినది. మద్రాసు శాసనసభ ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణ ప్రతిపాదనము నామోదించినది. భావిరాజ్యాంగమునకు కీలకమైన ఫెడరేషను విధానమునకు భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములు బీజములు.

ఆంధ్రరాష్ట్రము విస్తీర్ణమునందును, ఆదాయమునందును, కళావిజ్ఞానములందును, సంస్కారమునందును ప్రత్యేకరాష్ట్ర నిర్మాణమునకు సకలవిధములను తగియున్నది. ఫెడరేషను రాజ్యాంగమును స్థాపించుటకు పూర్వమె దేశమునవసరములబట్టి భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములుగను విభజించుట రాజ్యాంగనిర్వహణమునకుసాధనము. ౭౫,౦౦౦ చదరపుమైళ్లవిస్తీర్ణమును ౧౮౦ లక్షల ప్రజలను ౮౦౦ లక్షల ఆదాయమును గల ఆంధ్రావని ప్రత్యేకరాష్ట్రనిర్మాణమునకు సకల విధములను తగియున్నది. సరిహద్దు ప్రాంతములందు సరిహద్దులను, జాతిని, భాషను, ప్రజాభిప్రాయసౌకర్యములను, పరిపాలనా సౌకర్యములనుబట్టి నిర్ణయించుటయును వెంటనే భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములను నిర్మించుటయును ప్రయోజనకరము. ఉత్కళరాష్ట్ర-సరిహద్దులను నిర్ణయించుట

విద్యా - వైద్య సౌకర్యములు

విద్యావ్యాపనమును ౧౦౦ కి ౬.౩ నుండి ౬.౨ లకు తగ్గినది. విద్యా వ్యయము రూ ౫,౬౭,౬౨,౦౦౦ ల నుండి రూ ౫,౩౧,౫౯,౦౦౦ లకు తగ్గినది. ప్రభుత్వ వ్యయము ౧౦౦ కి ౬౧ నుండి ౬౦ కి తగ్గుటయును ప్రజా వ్యయము ౩౯ నుండి ౪౧ కి హెచ్చుటయును సంభవించినది. ఆదిఆంధ్ర, ఆదిద్రావిడ పాఠశాలల సంఖ్య ౧౧,౨౧౫ నుండి ౯,౫౭౭ లకు విద్యార్థులసంఖ్య ౩,౩౯,౭౮౯ నుండి ౩,౨౬,౬౫౩ లకును తగ్గినది. అభివృద్ధి శాఖపట్లను హరిజనులపట్లను దండ్వప్రభుత్వమునకు గల నిక్కమైనప్రేమకు ప్రభుత్వ నివేదికయందలి లెక్కలె ప్రమాణములు.

గత సంవత్సరమునందు ౧౬,౨౭,౩౮౧ జననములు, ౯,౯౨,౦౨౪ మరణములు సంభవించినవి. జ్వరములు ౨,౯౧,౧౪౬, రక్తభేదులు ౮౦,౪౧౦, కలరా ౫,౨౭౮, మశూచి ౫,౩౬౩, శ్వాసకాసలు౯౪,౩౧౨,ఇతరములు౪,౯౦,౦౦౦ మరణ కారణములు. ప్రసూతివలన ౧౦౦౦ కి ౧౫ తల్లులు, ౧౮౨ పిల్లలు మరణముల పాలైరి. జ్వరములచావులను, బాలింత చావులను తగ్గించుటకు వైద్యశాఖ చేయుచున్న ప్రయత్నములు స్వల్పములు. మన్యజ్వరముల కేర్పాటుచేసిన వైద్యసంస్థయును తీసివేయబడినది. ప్రతిజిల్లాయందొక బాలింతశాలనైనను నేర్పాటు చేయుటయును, మంత్రసానులను తయారు చేయుటయు జిల్లాబోర్డులకును ప్రభుత్వమునకును విధికృత్యము. వైద్యసహాయార్థము గ్రామములందు ౧౩౩౭, పట్టణములందు౨౧౮ వైద్యాలయములు పనిచేయుచున్నవి. వైద్యాలయములసంఖ్య ౯౨ పెరుగుట సంతృప్తికరముకాదు. వైద్యసహాయ వ్యయమును ౮౧౨౦ వేలనుండి ౮౦౭౭ వేలకు తగ్గినది. ఆరోగ్యప్రదర్శనములును శిశుప్రదర్శనములును ౯౪౫౩ నుండి ౮౩౬౩ లకు తగ్గినవి. గ్రామసీమలందు ఆరోగ్యాభివృద్ధికి ప్రభుత్వము చేయుచున్నప్రయత్నములు స్వల్పములు. అభివృద్ధిశాఖ విద్యాభివృద్ధికివలెను వైద్యసహాయమునకును చేయుచున్న ప్రయత్నములు స్వల్పములు.

వైద్య సహాయము

మద్రాసురాష్ట్రమునందు ౧౯౨౧ యందువలెను ౧౯౩౨ నందును ౧౦౦ కి ౭౧ మందికి వ్యవసాయమును వ్యవసాయోపవృత్తులును జీవనమున కాధారములు. వ్యవసాయభూములందు నడ్లు, ౧,౧౬,౭౭,౫౨౯, వేరుసెనగ ౩౫,౭౧,౯౭౮, ఆముదములు ౨,౮౩,౨౩౮, కొబ్బరి ౫,౬౫,౯౭౧, చెఱకు ౧,౧౪,౮౭౭, ప్రత్తి ౨౦,౪౧,౨౮౪, పొగాకు ౨,౪౨,౬౪౪, నువ్వులు ౭,౪౫,౮౭౨ మొదలగుపైరులు ౩,౯౧,౯౩,౨౦౧ యకరములందు పండింపబడుచున్నవి. వ్యవసాయానంతరము నేతపరిశ్రమ ముఖ్యపరిశ్రమగ నున్నది. మద్రాసురాష్ట్రమునందలి దూదియంత్రాలయములందు ౭౪౫ లక్షల రతులనూలు, ౬౪౦ లక్షలగజములబట్ట, ౨౭౦ వేల డజనుల మేజోళ్లు తయారుచేయబడినవి. స్వదేశమిల్లులనూలు విదేశములమిల్లునూలును ౨౦ నుండి ౨౦౦ నంబరువరకును చేతిమగ్గములమీదనువాడబడు చున్నది. మద్రాసురాష్ట్రమునందు ౨,౦౦,౦౦౦ మగ్గములువాడుకయందున్నవి. లుంగీలను నేయుటకు ౪౦,౦౦౦ పట్టును నేయుటకు ౧౮,౦౦౦ వాడుకయందున్నవి. ఇతరపరిశ్రమలవలెనే చేతిమగ్గపుపరిశ్రమయును క్షీణించుచున్నది. మద్రాసునుండి ప్రతియేటను షుమారు మూడుకోట్ల చర్మములు నాలుగుకోట్లవిలువగలవి ఎగుమతిచేయబడుచున్నవి. తోళ్లపరిశ్రమలను అభివృద్ధి చేయుటవలన దేశమునందు నిమ్నజాతులపనివాండ్రకు జీవనోపాధి కలుగగలదు. పెద్దపరిశ్రమలవలెను చిన్న గృహాపరిశ్రమలును అంతరించుచున్నవి. గాజులు, కాగితములు, కలంకారీఅద్దకము, జీలుగదండలు, సంగీతోపకరణములు, కొండపల్లి, నక్కపల్లిబొమ్మలు, లక్కసామానులు, జలతారు, కుండలు మొదలగుపరిశ్రమ లన్నియును క్రమముగ క్షీణించి దేశమునందంతట నిరుద్యోగ సమస్య వ్యాపించినది. చెన్నరాష్ట్రమునందు ౨౭

వృత్తులు పరిశ్రమలు

దూదియంత్రాలయములును, 3 జూటుయంత్రాలయములును పనిచేయుచున్నవి. ఇవిగాక ౧,౦౦౭ పరిశ్రమాలయములందు ౭౮,౪౯౮ మంది పనిచేయుచుండిరి. పరిశ్రమాలయములందు ౧,౩౨,౪౭౦ మంది పనిచేయుచుండిరి. ఖాదీపరిశ్రమయును ౧౦,౦౦౦ పనివాండ్రకు పని కల్పించినది. చెన్నరాష్ట్రమునందు గల ప్రజలకు యంత్రాలయములయందు ౨,౦౦,౦౦౦ మందికి మాత్రమే పనిగలదు. వ్యవసాయపరిశ్రమతో పాటు గృహపరిశ్రమలను, చేతిమగ్గములపరిశ్రమలను, ఇతరచేతిపరిశ్రమలను అభివృద్ధిచేయవలసినయవసరమును ప్రజలును ప్రభుత్వమును గ్రహింపవలసియుందురు. రూజువెల్టుగారు అమెరికాయందును, హిట్లరుగారు జర్మనీయందును నూతన యంత్రాలయనిర్మాణము నాపివేసిరి. ద్రవ్యములేని మద్రాసురాష్ట్రమునందు యంత్రాలయస్థాపనము దుర్లభము. పారిశ్రామికశాఖయును, వ్యవసాయశాఖయును గృహపరిశ్రమల యుద్ధరణాభ్యుదయముకు పాటుపడవలసినయవసరమును దేశావృతమైన ఆర్థికదుస్థితి విశదము చేయుచున్నది. భగవంతుడు ప్రజాపోషణ కవసరమైన అన్నవస్త్రముల కవసరమైన వస్తుసముదాయమును దయచేసినను వానిని సద్వినియోగము చేయజాలకపోవుట ప్రజాప్రభుత్వముల నావరించిన క్లీబత్వమునకు నిదర్శనము.

హిందూస్థానపరిస్థితులును మద్రాసురాష్ట్రవ్యవహారములును ఆంధ్రరాష్ట్రవ్యవహారముల యవలోకనమునకును వినియోగపడుచున్నవి. హిందూస్థానచరిత్రమునం దాదికాలము నుండియును

ఆంధ్ర రాష్ట్రము

ఆంధ్రదేశము వ్యక్తిత్వముగలిగి వికసించినది. ప్రాచీనపు ౫౬ రాజ్యములందు నాంధ్రరాజ్య మొకరాజ్యము. ఆంధ్రరాజు లొకకాలమునందు దక్షిణపీఠభూమినుండి మగధవరకునుగల భూభాగము నప్రతిమానముగను పాలించినవిధము చరిత్రాంశము. ఆంధ్రభాష ద్రవిడభాషాకుటుంబమునందు మధ్యస్థకుటుంబమునకు చెందియున్నది. ఆంధ్రులు దక్షిణమునందున్న ద్రవిడులకును ఉత్తరమునందున్న ఆర్యులకును భిన్నములైన గుణశీలములను వేషభాషలను రూపవిలాసములను వ్యక్తిత్వమును గలిగి చిరకాలమునుండియును వర్ధిలుచున్నారు. చిరకాలమునుండియును వ్యక్తిత్వముకలిగివర్ధిలుచున్న జాతిని వర్తమానకాలమునందును కాపాడుటపురోభివృద్ధికిసాధనము. సంయుక్తహిందూస్థానరాజ్యములందు ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వముగల రాష్ట్రములను కాపాడుట ప్రజాక్షేమమునకు సాధనము. పాశ్చాత్యరాజ్యాంగవేత్తలు లయొనలు కర్టిసు, సర్ థామస్ హాల్డర్నెసు సర్. బి. ఫుల్లరుగారులు మొదలగువారును హిందూస్థాననాయకులు గాంధి మహాత్ముడు, బాలగంగాధర తిలకు, సర్ తేజబహద్దరు సప్రూ, మోతీలాలు నెహ్రూగారులు మొదలగువారును భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రవిభజనావసరమును నంగీకరించుచున్నారు. కాంగ్రెసువ్యవహారములం దాంధ్రరాష్ట్రము ప్రత్యేకముగను వ్యవహరింపబడినది. మద్రాసు శాసనసభ ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణ ప్రతిపాదనము నామోదించినది. భావిరాజ్యాంగమునకు కీలకమైన ఫెడరేషను విధానమునకు భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములు బీజములు.

ఆంధ్రరాష్ట్రము విస్తీర్ణమునందును, ఆదాయమునందును, కళావిజ్ఞానములందును, సంస్కారమునందును ప్రత్యేకరాష్ట్ర నిర్మాణమునకు సకలవిధములను తగియున్నది. ఫెడరేషను రాజ్యాంగమును స్థాపించుటకు పూర్వమె దేశమునవసరములబట్టి భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములుగను విభజించుట రాజ్యాంగనిర్వహణమునకుసాధనము. ౭౫,౦౦౦ చదరపుమైళ్లవిస్తీర్ణమును ౧౮౦ లక్షల ప్రజలను ౮౦౦ లక్షల ఆదాయమును గల ఆంధ్రావని ప్రత్యేకరాష్ట్రనిర్మాణమునకు సకల విధములను తగియున్నది. సరిహద్దు ప్రాంతములందు సరిహద్దులను, జాతిని, భాషను, ప్రజాభిప్రాయసౌకర్యములను, పరిపాలనా సౌకర్యములనుబట్టి నిర్ణయించుటయును వెంటనే భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములను నిర్మించుటయును ప్రయోజనకరము. ఉత్కళరాష్ట్ర-సరిహద్దులను నిర్ణయించుట

యందును ప్రజాభిప్రాయ ప్రయోజనములను రక్షించుట ధర్మము. కాని జమీందారులయభీష్టములనుగమనించుట ధర్మముకాదు. పర్లాకిమిడిని రెండుభాగములుగను విభజించుటకు పర్లాకిమిడిరాజాగారి పక్షమునను సత్యమంగళంజమీందారు, డాక్టరు సుబ్బరాయనుగారును నితరులును గవర్నరుగారిని ప్రార్థించుట వారిపలుకుబడిని దుర్వినియోగముచేయుటమై యున్నది. గవర్నరుగారీ యన్యాయమున కొడిగట్టుకొనకుందురు గాత.

గంజాం విశాఖపట్టణ మండలము లందు ప్రజాభిప్రాయమునకు . ప్రతికూలముగ నాంధ్రులను, నిస్సహాయులైన ఆరణ్యకుల నుత్కల రాష్ట్రమునందు జేర్చుటవలన నుభయులకును ప్రయోజనము గలుగదు. ఒకప్పు డాంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణావసరమును రౌండుటేబిలు సమావేశమునందు వ్యక్తము చేసిన శ్రీ బొబ్బిలి రాజాగా రిపుడు ప్రతికూలురగుట దురదృష్టము. ఇది అధికారసింహాసన మాహాత్మ్యము. ఆంధ్రరాష్ట్ర మెపుడు సమకూడినను ౨౦ లక్షల యాంధ్రు లాంధ్రాభ్యుదయమునకై నిరంతరము పాటు పడుట ఆత్మసంరక్షణమునకును, దేశాభ్యుదయమునకును సాధనము. రాయలసీమవాసులం దుదయించిన యపోహలను తొలగించుటకు శాంతిమార్గమున నాంధ్రప్రజానాయకులు పనిజేయుట యవసరము. ప్రపంచవ్యాప్తమైన వర్తమాన సందిగ్ధావస్థయందు సంయోగసాహచర్యము లభ్యుదయమునకును, వియోగవిభేదములు విలయమునకును మూలములగుచున్న విధమును ప్రపంచేతిహాసములు బోధించుచున్నవి. ఆంధ్రులసంయోగబలమును సాహిత్యకళావికాసమునకును సాంఘికార్థికప్రయోజనములకునైనను వినియోగించుట వివేకము, శ్రేయస్కరము.

ఆంధ్రాభ్యుదయము వర్తమానపరిమిత సందర్భములందును పర్యాప్తమగుచున్న విధమును విషయావలోకనము విశదముచేయుచున్నది. ప్రజావికాసమునకు

ఆంధ్రాభ్యుదయము

మూలాధారమైన సాహిత్యాభ్యుదయమును, భాషాభ్యుదయమును సంఘాభ్యుదయమును ఉచితరీతిని పర్యాప్తములగుచున్నవి. గతసంవత్సరమునందు ౪౬ వార్తాపత్రికలు, ౫౮౧ గ్రంథములును ప్రచురింపబడినవి. గ్రంథములందు విశేషభాగము మతమునకు సంబంధించినవి. నవలలు నాటకములును ప్రజాదరణమునకు పాత్రములగుచున్నవి. సాహిత్యారాధకులైన శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారికిని, గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారికినిజరిపిన షష్టిపూర్తిసప్తతిపూర్త్యుత్సవములు ప్రజలసాహిత్యాభిమానమునువిశదచేయుచున్నవి. రాజమహేంద్రవరమునందు శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి యాధిపత్యమునను జరిగిన అభినవకవితామండలి ప్రజలయందు ప్రవర్ధమానంబగుచున్న సాహిత్యోపాసనాభిలాషను సువ్యక్తముచేసినది. యువజనుల నూతనకావ్యకల్పన లాంధ్రహృదయమునందు గలిగిన సంచలనమునకు నిదర్శనములు. బెజవాడ కాకినాడలందు జరిగినచిత్రకళాప్రదర్శనములు, గ్రంథాలయప్రదర్శనములు, చిత్రకళారచనలం దాంధ్రుల వ్యక్తిత్వమును కళోపాసనానురక్తిని సువ్యక్తము చేసినవి. శ్రీ కౌతా ఆనందమోహనుగారి "ఛాయలు", "సానపెట్టువాడు" లండను చిత్రకళాప్రదర్శనమునందును, శ్రీ కేశవరావు, రామారావుగారల చిత్రములు మద్రాసు చిత్రకళాప్రదర్శనమునందును ప్రశంసలను బడసినవి. ఆంధ్రచిత్రకళోపాసకుల సంఖ్య దినదినప్రవర్ధమానం బగుచు కళాప్రపంచమునం దాదరమును బడయుచున్నది. డిసంబరు మాసాంతమునందు మద్రాసునందు శ్రీయుత రాఘవాచార్యుల వారి యధ్యక్షతక్రింద సమావేశమైన నాట్యకళాపరిషత్తు ఆంధ్రులకు నాట్యకళయందుగల యభినివేశాభిమానములను పరిస్ఫుటము చేసినది. నాటకకర్తలకు బహుమానము నేర్పాటు చేయుటయును, నాటకకళాభ్యుదయమునకు శుభచిహ్నము. స్త్రీలు నాటకరంగమునందు జేరి పాత్రధారణము చేయుటయును నభ్యుదయచిహ్నము.

సాహిత్యమునందు వలెను సంగీతము నందును ఆంధ్రులందు ప్రవర్ధమానం బగుచున్న అభినివేశాభిమానములను గాయకులు, గాన సభలు పరిస్ఫుటము చేయుచున్నవి. విజయనగరము, కాకినాడ, రాజమహేంద్రవరములందు స్థాపితములైన గానకళాశాలలు గానకళాభిరుచిని ప్రజ్వలింపజేయుచున్నవి. శ్రీ హరి నాగభూషణము, ద్వారం వెంకటస్వామి నాయుడు, పారేపల్లి రామకృష్ణయ్యగారులు మొదలగువారల గానాభినివేశము దాక్షిణాత్య పండితుల యాదరణగౌరవములకు పాత్రమైనది. ఆంధ్రరస హృదయము సంగీతసాహిత్య కళాంగములందు వికాసమును పొందుచు నాత్మోపలబ్ధికి ధర్మయాత్రను చేయుచు ప్రపంచ పరిణామమునకు వినియోగ పడుచున్నది. స్త్రీలును పురుషులవలెను సాహిత్యసంగీత చిత్రకళాదులందు జూపుచున్న స్వాతంత్ర్యాభినివేశాభిమానములు పురోవృద్ధికి శుభలక్షణములు.

సాంఘిక వికాసము, హరిజనులు

ఆంధ్రాభ్యుదయము సాహిత్యకళారంగములందు వలెను సాంఘికరాజకీయరంగములందును స్వయంసహాయమునను సాంఘికవ్యవస్థలందును పర్యాప్తం బగుచున్నవిధమును స్త్రీ పునర్వివాహములు, హరిజనోద్ధరణము మొదలగు విషయములు విశదముచేయుచున్నవి. డిసంబరు మాసాంతమునందు గాంధిమహాత్ము డుపక్రమించిన హరిజనయాత్రాసందర్భములం దాంధ్రావని చూపిన యుత్సాహప్రోత్సాహము లాంధ్రుల సంస్కరణాప్రియత్వమును వెల్లడిచేయుచున్నవి. హిందువులు వర్ణభేదములను పాటింపకను హరిజనులలో కలిసి గాంధిమహాత్మున కఖండమైన స్వాగతంబు నొసంగిరి. గాంధిమహాత్మునకు వివిధకులములవారును సమర్పించిన సన్మానపత్రములును, దక్షిణలును, ప్రజలకు మహాత్ముని పట్లగల గాఢభక్తిని వెల్లడిచేసినవి. వర్ణాశ్రమధర్మాభిమానులకు మహాత్ముని హరిజనయాత్ర జ్ఞానోదయమును గలుగజేయకపోయినను జిజ్ఞాస కైనను సాధనమగుట ధర్మము. కోట్లజనుల నంటరానివారినిగ నుంచుట మానవప్రయోజనములకె నిరర్థకము. మహాత్ముని శాంతము, సహనము, మందహాసము, కార్యపరత్వము నిరుపమానములు. నియతకర్మానుష్ఠానమునకు మహాత్ముని జీవయాత్ర పరమార్థప్రమాణము. మహాత్ముని హరిజనయాత్ర ఆంధ్రదేశమును పవిత్రముచేసి సవర్ణావర్ణులకు ధర్మనిర్వహణావసరమును ధర్మారాధన విధానమును వ్యక్తము చేసినది. అంటరానితనము పోవుటకు గాంధిమహాత్ము డపేక్షించునది పరిశుద్ధహృదయము. గాంధిమహాత్ముడు హరిజనయాత్రయందు జేసిన ధర్మప్రచారమును ఆంధ్రులు సార్థకము చేయుదురుగాత!

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము వైసుచాన్సెలరు శ్రీ రాధాకృష్ణయ్యగారి నాయకత్వముక్రిందను, త్వరితగతి నభివృద్ధిని పొందుచున్నది. శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహారాజాగారి యనుగ్రహమునను శాస్త్ర కళాభవనముల నిర్మాణము పూర్తి నైనది. విశ్వకళాపరిషత్తు నందు ఆనర్సు తరగతు లారంభములైనవి. సామాన్యమైన భౌతికరసాయన గణితశాస్త్రములెకాకను సాంకేతిక విద్యలను, వాణిజ్యవిద్యను నేర్పుట కేర్పాటులు చేయబడినవి. కళాపరిషత్తునందు ప్యాసుతరగతులను నేర్పాటు చేయుట ఖండనమునకు మూలమైనను సముచితముగ నున్నది. సుప్రసిద్ధపండితులున్న స్థలములకు విద్యార్థుల నాకర్షించుట విజ్ఞానవ్యాపనోపలబ్ధికి సాధనము. ఆరోగ్యమునందును, శాస్త్రపరిజ్ఞానమునందును ఆంధ్రసాహిత్యమునందును ప్రజల కభిరుచిని గలుగజేయుటకు బహుమానముల నేర్పాటుచేయుటయును శుభసూచకముగ నున్నది. రాయలసీమయందలి కళాశాలల నాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునందు జేర్చుటకును, విద్యార్థుల కుపవేతనముల నొసంగుటకును జేసిన నిర్ణయము శ్లాఘ్యముగ నున్నది. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమును సాహిత్యాభ్యుదయమునకును, ఆంధ్రుల సంయోగసాహచర్యములకును వినియోగపడుటకు ప్రజలును విశ్వవిద్యాలయ నిర్వాహకులును పని బూనుట పరమావసరము.

రాయల సీమ విద్యార్థులును, ఉపాధ్యాయులును నా ఫలసిద్ధికి పాటుపడి విశ్వవిద్యాలయ ప్రయోజనమును సార్థకము చేయుదురు గాత! శ్రీ రాధాకృష్ణ పండితుని తిరిగి యుపాధ్యక్షులుగ నెన్నుకొని విశ్వకళాపరిషత్తు స్వధర్మనిర్వహణమును జేసి నందుల కభినందనపాత్రము. ప్రజాదేశ క్షేమములకు సాహిత్యముతో పాటు వ్యవసాయపారిశ్రామిక విద్యాభ్యాసము తత్త్వజ్ఞానమువలెను శాస్త్రకళాపరిజ్ఞానమును నవసరములు. ప్రజ్ఞావంతులైన రాధాకృష్ణయ్యగారును, విశ్వవిద్యాలయ నిర్వాహకులును, పండితులును విద్యావిధానమును నవయుగావసరముల కనురూపముగను నిర్ణయించి నిర్వహించుట సమంజసము. విద్యాప్రవృత్తిని దేశభాషాముఖముననను వ్యాపింపజేయవలసిన యవసరమును ఢిల్లియందుగూడిన అంతర్విశ్వవిద్యాలయసభ వ్యక్తముచేసినది. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయనిర్వాహకులీసమస్యను సఫలముచేయుట యవసరము.

ప్రపంచ పంచాంగశ్రవణానంతరము స్వీయపంచాంగశ్రవణము రుచింపకున్నను నియతకార్యము. బొంబయియందు కీలకసంవత్సరమునందు ప్రారంభమైన

ఆంధ్రపత్రిక

ఆంధ్రపత్రికకు శ్రీముఖసంవత్సరమునందు ౨౫ ఏండ్లు నిండి శ్రీయుత చల్లా శేషగిరిరావుగారి యాధిపత్యముక్రిందను రజతోత్సవము జరుపబడినది. శేషగిరిరావుగా రాంధ్రపత్రికకు చేసిన సేవ యద్వితీయము. శేషగిరిరావుగారి శాంత స్వభావము, సౌజన్యము, సౌహార్దము, కార్యపరత్వము, సాహిత్యప్రియత్వము, స్వరాజ్యాభిలాష, సహాయనిరాకరణపరత్వము ప్రతికానిర్వహణమునకు సకలవిధముల వినియోగపడినవి. ఆంధ్రపత్రికానిర్వహణమే పరమార్థముగను నమ్మి ౧౭ ఏండ్లు పత్రికయందాత్మార్పణము చేసిరి. వర్తమాన క్లిష్టపరిస్థితియందు వారి యకాలమరణము పత్రికానిర్వహణభారమును దురారాధ్యముచేయుచున్నది. శేషగిరిరావుగారి నిరాడంబరసేవకు పత్రికానిర్వాహకులు పరమకృతజ్ఞులు. భావసంవత్సరాదిసంచిక ౨౫వ సంవత్సరాది సంచిక. ఇరువదియైదేండ్లయందు ప్రపంచ వ్యవహారములందు ప్రవర్ధమానంబైన భావరూపపరివర్తనములు భావ సంవత్సరాదిసంచికయందు వ్యక్తము లగుచున్నవి. కీలకప్రాంతములం దారంభమైన స్వదేశస్వభాషోద్యమాంకురములు పల్లవించి ప్రసవించి ఫలించుచున్నవిధమును భావసంచిక

భావసంచిక

యందలి విషయములు మనోగతము చేయుచున్నవి. శ్రీగురజాడ అప్పారావుగారు ప్రారంభించిన ముత్యాలసరములు దేశమునందంతటను పూలసరములుగ పరిణమించినవి. భావాభ్యుదయసంబోధకములైన భావగీతములును, పద్యములును సాహిత్యరంగమునందు గలిగిన భావపరివర్తనమును భాషాపరివర్తనమును వెల్లడిచేయుచున్నవి. భావసంచిక నలంకరించెడి వ్యాసములు, విమర్శనలు, కథలు ప్రజాసామాన్యమునందు ప్రవర్ధమానంబగుచున్న స్వభాషాభిమానమును వ్యక్తము చేయుచున్నవి. సంచికయందలి ఛాయాచిత్రములు, త్రివర్ణచిత్రములు చిత్రకళారచనలందు ప్రవర్ధమానంబగుచున్న వికాసమును తెలుపుచున్నవి. ముఖపటము గాంధిమహాత్ముని హరిజనోద్ధరణయాత్రకు చిహ్నముగ నున్నది. వేలమంది దర్శనమును జేయుచు హరిజనోద్ధరణమునకు కానుకలను సమర్పించుచున్నారు. హరిజనులు యథార్థముగను హరిజనులుగా గల విధమును శ్రీశంకరస్వాముల కాశీనగర చండాలోదంతమును, నందనారుని చిదంబర క్షేత్ర నటరాజోదంతమును చిత్రమునందు మనోహరముగను చిత్రింపబడినవి. మానవులందు నీచోచ్చదశలు స్వయంకృతాపరాధఫలములు. జన్మవలనను నీచులయినను, కర్మసంస్కారమువలనను తరించుటకు సకల జనులును నధికారులు. ముఖపట మీపరమార్థమును గంభీరముగను ద్యోతకము చేయుచున్నది. మానవారాధన పరమైన భగవదారాధనమునందు సర్వ మతములును, ధర్మములును, సమన్వయమును పొందగలవిధమును మహాత్ముల ధర్మజీవయాత్రలు సార్థకము చేయుచున్నవి.

బీహారునందు సంప్రాప్తమైన, భయంకరమైన భూకంపార్తులు ధర్మపరాయణులైన ఆంధ్రులసహాయమునకు పాత్రులు. సకలదేశములవారును జాతిమత కులభేదములను పాటింపకను సహాయము చేయుట ప్రశంసనీయము. పెరు నుండి పెకింగువరకు గల దేశముల వారందరును దుఃఖార్తులకు సహాయమును జేయుచున్నారు. గాంధిమహాత్ముడాపన్నులకు సహాయమును జేయుటకును జేయించుకొనుటకును బీహారునందు సంచారమును జేయుట కుపక్రమించెను. ఆంధ్రమహాజనులందరును యథాశక్తిని నాపన్నులకు సహాయమును జేయప్రార్థితులు.

భూకంప సహాయము

భగవదనుగ్రహామునను ఆంధ్రమహాజనులయాదరణసహాయమునను భావసంవత్సరాదిసంచికను ఉగాదిని ప్రచురింపగలిగినందులకు, ప్రచురణమునకు సహాయభూతులైన సకలజనులకు కృతజ్ఞులము. వ్యాసలేఖకులకును, చిత్రకారులకును, ఇతరవిధములను సహాయమును చేసిన మహాజనులకును ప్రత్యేకవందనములు.

గతసంవత్సరమునందు ప్రపంచావృతమైన ఆర్థికదుస్థితిని తొలగించుటకు చేసినప్రయత్నములందు ఆర్థికమహాసభ గణనీయము. ౧౯౩౩ జూను ౧౨ తేదీని లండనునందు ప్రధానమంత్రి అధ్యక్షతక్రింద ఆర్థికమహాసభ కూడినది. సభకు ౬౬ రాజ్యముల ప్రతినిధులు హాజరైరి. హాజరైన సభ్యులందు ౨౦౦౦ విషయ పరిజ్ఞాతలు చేరియుండిరి. జూలై ౨౭ తేదీని ప్రయోజనము కలుగకుండ ఈసభ ముగిసినది. సభకు ౩౦,౦౦,౦౦౦ వ్యయమై యుండును. సభయందు సమావేశమైన ౬౬ రాజ్యముల ప్రతినిధులును వారివారి లాభములనే కోరునపుడు యెవ్వరిలాభములును సాధ్యములు కాకపోవుటయేగాక ప్రపంచ ఆర్థికలాభములును దుర్లభములు. మాగ్డొనాల్డు రున్సిమన్ చేంబర్లేన్ గార్ల సద్భావములు వారికి సంతృప్తిని కలుగచేసినను ప్రపంచార్థికప్రయోజనమునకు నిరర్థకములైనవి.

ఆర్థికమహాసభ వలె ఆయుధవిసర్జనమహాసభయును గతసంవత్సర వ్యవహారములందు గణనీయము. రెండేండ్లప్రయత్నముల తరువాత ఆయుధవిసర్జనమహాసభ ఈసంవత్సరారంభమునందు నిర్గమించినది. మొదట జపానురాజ్యమును, తదనంతరము జర్మనురాజ్యమును, ఈసభను విడచినపుడు సభాప్రయోజనమే యంతరించినది. జపాను శ్వేతరాజ్యముల నిర్బంధమును నిరాకరించినది. జర్మనీ విజయమును పొందినరాజ్యముల నిర్బంధముల నిరాకరించి స్వయంసహాయమున సంకల్పమును సాధించుటకు నిశ్చయించినది. స్వార్థపరత్వము ధర్మసంస్థాపనకు ఎప్పుడును ప్రయోజనకారి కాజాలదు.

ఆర్థికసభానిర్గమనమును ఆయుధవిసర్జనసభానిర్గమనమును నానాజాతిసమితిని నిరుపయోగము చేసినవి. ౧౯౨౦ సంవత్సరమునందు సంగ్రామానంతరము మహాశయములతో నారంభమైన నానాజాతిసమితి నిర్గమనము శాంతికాములకు విచారము కలుగజేయుచున్నది. నానాజాతిసమితి శ్వేతరాజ్యముల ప్రయోజనములకును, విజయమును పొందిన రాజ్యముల ప్రయోజనములకును యేర్పడినను సంగ్రామసంతప్తమైన ప్రపంచమునకు శాంతిసంస్థాపనమునందు ఆశకలిగినది. ప్రారంభమునుండియును అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములు సమితియందు చేరలేదు. బలీయమైన సంయుక్త సోవియటు రష్యా రాష్ట్రములును చేరలేదు. గ్రేటుబ్రిటను బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాంతర్భాగములను బలవంతముగ చేర్చి వోట్ల బలమును సంపాదించినది. సైన్యసమరమునకు టారిఫు సమరము తోడ్పడినపుడు నానాజాతిసమితి సభ్యులకు అంతర్జాతీయ సంరంభమువలె సంయోగ సాహచర్యములు సాధ్యములు కావు. యూరపురాజ్యాంగ చదరంగమునందు జాతీయాభిమానప్రియులైన స్టాలిన్, ముస్సోలిని, హిట్లర్, డాల్ఫస్, బాల్డ్విన్ గారలు మొదలగు నాయకులు ధర్మబలమునకు బదులు బుద్ధిబలమును వినియోగించినపుడు వివిధసభల ప్రయోజనములు నిరర్థకము లగుచున్నవి.

ప్రస్థానమునందు స్వరాజ్య సంస్థాపనకై ...మ గాంధిమహాత్ముని నాయకత్వముక్రింద కాంగ్రెస్ ప్రారంభించిన శాంతిసమరము నిర్బంధములకు పాలైనను యథాప్రకారము సాగుచునేయున్నది. ప్రభుత్వము కాంగ్రెసుసమావేశమును ప్రతిషేధించినను ౪౭ వ కాంగ్రెసు మహాసభ కలకత్తానగరమునందు శ్రీమతి నెల్లీసేను గుప్తాగారి యధ్యక్షతక్రింద ఏప్రియల్ ౧ తేదీ సమావేశమైనది. నానాప్రాంతములనుండి ౨౫౦౦ ప్రతినిధులు సమావేశమైరి. రక్షకభటులు సభను నిలిపివేసిరి. కాంగ్రెసు అక్రమసంఘము కాకపోయినను అక్రమోద్యమములకును, అక్రమప్రచారములకును పూనుకొనుటవలన కాంగ్రెసుసమావేశము నిషేధింపబడెనని సర్ హారిహైగ్‌గారు తెలిపిరి. పూనాయందు ఆనేగారి అధ్యక్షతక్రింద కూడిన నాయకుల సభయందు సమిష్టిశాసనోల్లంఘనము నిలుపుదల చేయబడినట్లు ఆనేగారు ప్రకటించిరి. కాంగ్రెసుసంఘము లన్నియును ఉపసంహరింపబడినవి. వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము, నియంతల నిర్ణయములను, ఆనేగారు ప్రతిషేధింపలేదు. ఆనేగారి నిర్బంధానంతరము వచ్చిన అధ్యక్షులు సర్దారు శార్దూల్ సింగుగారు నియంతల నిర్ణయమును సైతము ప్రతిషేధించెను. శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానము తీవ్రరూపమునను పర్యాప్తము గాకపోయినను అవసరమయినపుడెల్లసాగుచున్నది. పశుబల సమరమునకు ఆద్యంతములు గోచరమయినను శాంతి సమరమునకు ఆద్యంతములు లేక ప్రవర్ధమాన మగుట ప్రకృతిధర్మము.

జాయంటు పార్లమెంటుకమిటి విచారణను ముగించి విషయవిమర్శనమున కుపక్రమించినది. శ్వేతపత్రముపట్ల నిరుడుగలిగిన సంశయములె నేడును బాధించుటయేకాకను ద్విగుణీకృతములైనవి. కన్సర్వేటివుపక్షము చర్చిలుగారి నాయకత్వముక్రిందను సంస్కరణములను ప్రతిఘటించుటకు నిర్ణయించినది. ౧. రక్షణములు. ౨. కేంద్రప్రభుత్వబాధ్యత. 3. ఫెడరేషను. ౪. రాష్ట్రీయ స్వపరిపాలనము పర్వతముల నడుమను శ్వేతపత్రవిధానమైనను సాధ్యముకాదని రాజ్యాంగపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి. ఆగాఖానుగారి రాయబారము సఫలమయినది. మహమ్మదీయపక్షము లన్నియును కలిసి సంస్కరణముల నుపయోగించుటకు నిశ్చయించినవి. సర్వీసులు, గవర్నరులు, గవర్నరు జనరలు, స్టేటు సెక్రిటరి, పార్లమెంటు మెట్టుకుపైమెట్టుగను నిర్బంధములను నిర్మించుట సంభవమైనపుడు సంస్కరణము లేచోటను స్వాతంత్ర్యమును గలుగజేయవు. అయినను శాసనసభల యాశాపాశము లిప్పటినుండియును సమ్మోహమును గల్పించుట బ్రిటీషు ప్రభుత్వరాజ్యనీతికి పరమార్థము. నియంతల మమకారాహంకారములు సత్త్వమును నిరర్థకము చేయుచుండును. వ్యక్తులు, సంఘములు, జాతులు మమకారాహంకారములకు దాసులై మానవస్వాతంత్ర్య ధర్మాభ్యుదయమును దుస్తరము చేయుదురు. అశోకచక్రవర్తివలెను నియంతలు దండయాత్రలను విడిచి ధర్మయాత్రలను జేయవలసిన యవసరము గలిగినది. దండయాత్రలకు ప్రయత్నములను జేయుచు ధర్మయాత్రఫలము నపేక్షించుట నిరర్థకము.

ప్రపంచపరిస్థితులు సకలరాజ్యములందును సందిగ్ధముగనున్నవి. ఆర్థిక సాంఘికమత రాజకీయరంగములందు సంప్రాప్తమగుచున్న సంరంభమునకు పరమార్థము పరివర్తనము. సకలదేశములందును సంప్రాప్తమైన ఆర్థికదుస్థితియందు ప్రథమమున నార్థికసంరక్షణమునకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. వ్యాపార రక్షణము వ్యాపారవికాసమునకు బదులు వ్యాపారక్షయమునకు వినియోగపడుచున్నది. వ్యాపారక్షయము భయభ్రాంతులను గలుగజేయుచు నూతనాధికారము నభిలషించుచున్నది. నూతనాధికారము నిరంకుశాధికార నియంతరూపమును దాల్చుచు నూతనవిధానములను నిర్ణయించుచున్నది. భయంకరమైన పరధర్మము ప్రయోజనకరముగను గనుపడినను నిరర్థక మగుచున్నది. యూరపురాజ్యములందు ప్రజాస్వామిక మంతరించి

నియంత లేర్పడుటకు భయభ్రాంతులు కారణములు కాని విశ్వాసప్రయోజనములు కారణములు కావు. ప్రజలనిరాశయును నిస్సహాయస్థితియును వృద్ధిని జెందిన కొలదియును నియంతల బలాధికారములును వృద్ధిని పొందుచున్నవి. రుష్యాయందారంభమైన కమ్యూనిస్టు విధాన మితరరాజ్యముల ప్రతిఘటనమునకు గురియైనది. ప్రతిఘటనము వివిధరాజ్యములందును వివిధ భావ రూపములను పరిణమించినది.

పాశ్చాత్య సంస్కారమునకు జాతీయాహంకార ప్రయోజనములు పరమార్థములు. జాతీయాహంకారము సైన్యబలమునుండి ధనబలమునకును, ధనబలము నుండి సంఘబలమునకును సంక్రమించినవి. సైన్యధనబల ప్రయోగములు దుర్లభములైన క్లిష్టపరిస్థితులందు నాయకుల లక్ష్యము సంఘబలమునందు లగ్నమగుచున్నది. సంఘబలనిర్మాణ నిర్వహణమునందు కార్యసిద్ధికి నియంతల నిర్ణయములు వెంటనే ఫలప్రదము లగుచుండును. అమెరికా-సంయుక్తరాష్ట్రములును, బ్రిటీషు ప్రభుత్వమును ధనబలమునను సంఘబలమును నిర్జించుట కుపక్రమించినవి. ముస్సులోని, హిట్లరుగారులు సంఘబలమునను ధన, సైన్యబలముల నరికట్టుటకు ప్రయత్నించిరి. ధనములేని దేశములందు సంఘబలమును నియంతయె యుపయోగించుచు సంక్షోభమును గలుగ జేయుచుండును. ఈ విషమవృత్తమునం దాద్యంతములు గనుపడకను సంఘమునకును నియంతకును సంరంభము సహజముగను గలుగుచున్నది. సంరంభము బహిర్గతము కాకపోయినను నవసరమైనపుడు ప్రళయాగ్నివలెను ప్రజ్వలించును యూరపురాజ్యములందు నియంతల లక్ష్య మంతయును చిరకాలాభ్యస్తమైన స్వజాతీయ బాహ్యప్రయోజనారాధనములందు లగ్నమై నిరంతర సంరంభములకు సాధనంబుగ నున్నది. నియంత కమ్యూనిస్టయినను, నాజీయైనను, ఫాసిస్టైనను, కన్సర్వేటివైనను లేబరుపక్షావలంబనుడైనను ప్రయోజనము సమానము. నియంతలశ్రద్ధ వారి సత్త్వానురూపముగను పరిణమించుచు స్వప్రయోజనములకు వినియోగపడుచున్న విధమును నాజి, ఫాసిటు సంఘనిర్మాణములు విశదము చేయుచున్నవి.

గాంధిమహాత్ముని హరిజనధర్మయాత్ర నియంతలకు నియత ధర్మానుష్ఠానము నుపదేశించుటకు వినియోగపడుచున్నది. ధర్మారాధనమునకు ప్రయోజనము ఆర్థికమైనను, రాజకీయమైనను, సాంఘికమైనను లక్ష్యమాత్మగతమైనపుడు సుఖమును బాహ్యగతమైనపుడు దుఃఖమును గలుగజేయుచున్నది. సకలార్థములందును ధర్మారాధన మాత్మగతమగుటకు సత్యారాధనము సాధనముగనున్నది. ధర్మారాధనము స్వరాజ్యమునకైనను, హరిజనోద్ధరణమునకైనను, భూకంప సహాయనిధికైనను సత్యాధారమైనపు డాత్మగతమై సర్వజనామోదమును బడయగలదు. నియంతలు గాంధిమహాత్ముని వలె ననాసక్తయోగారూఢులై కర్మయాత్రను, ధర్మయాత్రను జేయునపుడు ప్రపంచయాత్రయందు సకలార్థములును సార్థకములు గాగలవు.

శ్లో. సత్త్వానురూపా సర్వస్య శ్రద్ధా భవతి భారత, శ్రద్ధామయోఽయం పురుషో యో యచ్ఛ్రద్ధస్స ఏవ సః.

"భావా! స్వాగతమేవా?"

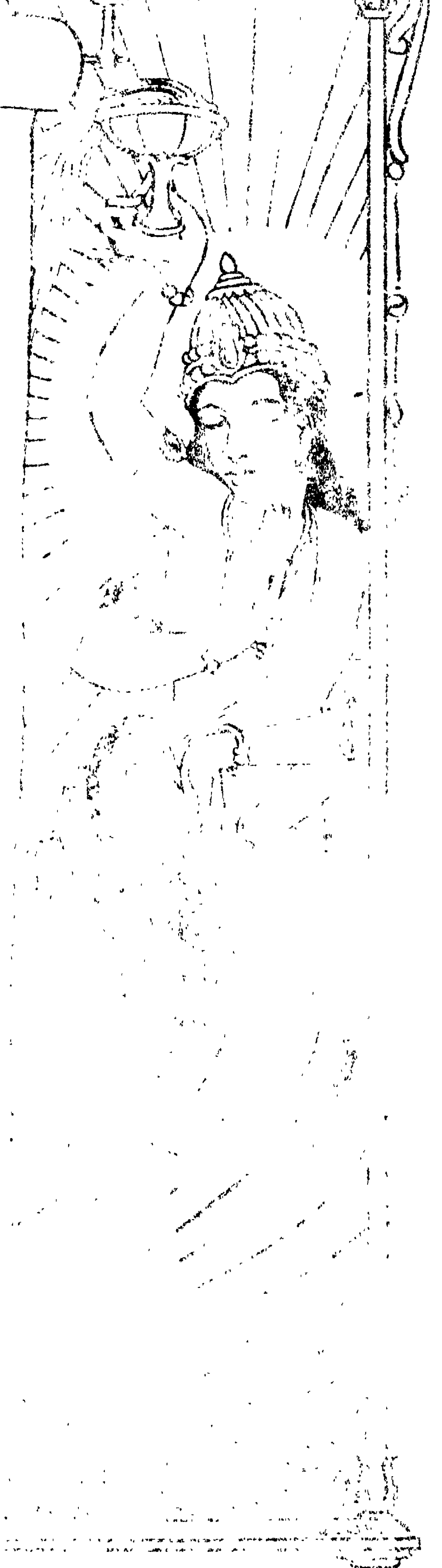
శ్రీవాణుల్ పగఁ జామరాల్ విసరుచున్ సేవింపఁ జింతామణీ
శ్రీవిభ్రాజిత సింహపీఠమున సుశ్రీ మీఱఁ గూర్చుండి సత్
భావం బొప్పఁగ నెల్లవిష్టపములన్ బాలించు శ్రీదేవి యీ
భావాబ్దంబున నెల్లవారలకు సౌభాగ్యంబుఁ జేకూర్చుతన్.

శ్రీముఖాబ్దమునకుఁ జిన్నితమ్ముండంచు సహృదయుండంచుం బ్రశస్తిఁగన్న
భావసంవత్సరప్రభు వధికారియై లీలఁ గాలమును పాలించుకొఱకు
వచ్చె; నీవర్షాధిపతికి స్వాగతపూర్వకముగఁ జేయుఁడు సత్కారములను
సంతోషముగ నొక్కసంవత్సరము నిండుదాఁక నీతని పేరు పిలుచుకొనుచు

వర్తనంబుఁ జేయువార లెన్నే మహో
త్సవములకు సదా నిధాన మగుదు
ర వలఁ దదనుజుండు యువ రాజుగా వచ్చి
ముదముఁ గూర్చు దేశమునకు శివము.

స్వాగతము నీకు భావా!
స్వాగతము త్వదధికృతులకు సం[illegible]కును నీ
స్వాగతము సకలజనులకు
స్వాగత మగు వర్షదేవ! స్వాగతమే వా.

పురాణం – సూర్యనారాయణతీర్థులు.

వనితాభావము నిజ
భావముతోఁ గలియ, స్వప్రభావముచేతన్
భావభవుఁ గన్న కరుణా
భావుఁడు భావసమఁ దనస్వభావము నెఱపున్.

భావకవీశ్వరప్రతతి భాతిని మెండుగ నొండొకళ్ల సం
భావన చేసికొంచు, నవపద్ధతులం బికపాళి రమ్యశో
భావన వృక్షశాఖలను బాడఁదొడంగె నిగూఢభంగి : నీ
భావసమన్ సమంచితశుభంబులు మాధవుఁ డిచ్చుఁ గావుతన్.

శ్రీవనలక్ష్మీసతీవివాహమున ద్విజావళి పఠిసె సంభావనలను ;
భానుండు పూర్వదిగ్భామావదనమధ్యమునఁ దోఁచెఁ గుంకుముబొట్టుపోల్కి ;
వలపు లూరెను బుష్పవతులైన లతకూన లితఱఁ జేతనాచేతనములు ;
సంరంభమున భక్తజనులు శ్రీరామలీలామహోత్సవసమారంభు లైరి ;
"వచ్చె ! వచ్చెఁ గ్రొత్తవత్సరం ! బిది మహో
త్సవదినం," బటంచు జనములు నగ
రములు గ్రామములను, బ్రమదంబు నొందిరి :
ముసముల పెనుగాది యిది యుగాది.

కవిభూషణ, సెట్టి - లక్ష్మీనరసింహము,

కవితా సమితి.

ఆంధ్రౌన్నత్యము

పండిత సత్యనారాయణరాజు

ఆపస్తంబుని భట్టబాణకవివిశ్వామిత్రసంతానమున్
భూపశ్రేష్ఠుఁ బ్రతాపరుద్రనృపతిం బుట్టించె నేయాంధ్రి యా
చూపుంగోపులు గల్గు కాంత యెపుడున్ శుద్ధాత్మయై యాంధ్రులన్
రేపున్ మాపును గాచుఁగాత సుతులం బ్రీతిం బిసాళించుచున్.

వెళ్లఁబోయెద వేల విశ్వేశ్వరునిఁ గాంచి హంపీవిరూపాక్షు నరయరాదె
డంబువీడెద వేల టాజుమహాల్ గాంచి యమరావతీస్తూప మరయరాదె
భ్రాంతిచెందెద వేల వారణాసినిఁగాంచి దక్షవాటికఁ గాంచి తనియరాదె
కళలు వీడెదవేల కాళిఘట్టము గాంచి వైశాఖపురిఁ గాంచి పరఁగరాదె
గాంగజలములఁ గనుగొని కలఁగెదేల - గౌతమీగంగ కనులారఁ గాంచరాదె
యఖిలసౌభాగ్యములు నీకు నమరియుండఁ - దెలివిమాలెద వేమోయి తెలుఁగుబిడ్డ!

శాతవాహనహేతి సప్తార్చికీలలు దండిగా నేఁటికి మండుచుండఁ
గాకతీయుల భుజాగర్వనర్తకి నేఁడు వాడవాడలయందు నాడుచుండ
వేఁగిదేశాధీశ విస్తారతేజంబు నలుగడ లందింక వెలుఁగుచుండ
తుళువరాట్పౌరుష జలరాశి యిప్పుడు మేరను మీఱుచుఁ బాఱుచుండ
నౌత్తరాహుల దోశ్శక్తి కబ్బురంబు - నందనేటికి నీవింక ముందు కరిగి
నడుము బిగియించి తొల్లిఁటి కడిఁదిశక్తి-నడరిపింపొందు మాంధ్రుఁడా,దుడుకువిడిచి.

ఆఱిపోవఁగలేదు యాంధ్రరాజన్యుల పరికింపఁగారాని పౌరుషంబు
మాసిపోవఁగలేదు మనరెడ్డిరాజుల విజయాంకచిహ్నముల్ వేఁగినాటఁ
దొలఁగిపోవఁగలేదు వెలమరాజుల ధాటి యంతఃపురాంగనాస్వాంతములను
గరఁగిపోవఁగలేదు కమ్మరాజుల చేతి కత్తివ్రేటులఁ గాఱు గడ్డనల్ల
సమసిపోలేదు తెలగాల సాహసమ్ము - బ్రాహ్మణప్రతిభ యొకింత పాసిచనదు
ఇన్నిశక్తులు నీలోన నున్నవన్న - నిలిచి పరికించుకోవన్న తెలుఁగుజోద!

అగపర్చు మెందేని నఖిలసంతర్పియా విశ్వదాతను బోలు విమలయశునిఁ
గనుపర్చు మెందేనిఁగాని రాధాకృష్ణునంతటి నిఖిలవేదాంతవిదునిఁ
గాన్పించు మెందేని గాలించి పట్టాభి సాటియా రాజ్యాంగచతురు నితరుఁ
జూపింపు మెందేని శోధించి రామలింగారెడ్డివంటి విజ్ఞానఖనిని
ఔత్తరాహులె ఘనులనియాంధ్రులుత్త - రిత్తమానిసు లని యేల తత్తరింతు
వీరలందఱు నీవారు కారెమోయి - యాంధ్రపుత్రుఁడ, తెలిసికోవయ్య నిజము.

'దక్షిణాఫ్రిక' నేలి దక్షతఁజూపిన రెడ్డినాయఁడు తెల్గుబిడ్డ గాఁడె
యలప్రయాగక్షేత్రమందుఁ బెంపొందెడు చింతామణి తెలుఁగు జెట్టి గాఁడె
యఖిలప్రపంచవిఖ్యాతుండు శ్రీకోడి రామమూర్తి తెలుంగురడ్డి గాఁడె
మధ్యహిందూదేశ మాణిక్యమై వెల్గు రాఘవేంద్రుఁడు తెల్గు ప్రభువు గాఁడె
రామకృష్ణచౌదరి సొంటిరామమూర్తి - దిట్ట వేంకటపతిరాజుఁ దెలుఁగువారు
కారె? యిట్టియోధులు తెలుంగాణమందుఁ-గలుగ నీ కేమి లోటోయి తెలుఁగుబిడ్డ!

ఆలించినావెందుఁ ద్యాగరాట్కీర్తన లాంధ్రభూమినిఁగాక యన్యభూమి
నాలకించితి వెందు నధ్యాత్మ కీర్తన లాంధ్రభూమినిఁగాక యన్యభూమి
రహివింటి వెచ్చోట రామదాస్కీర్తన లాంధ్రభూమినిఁగాక యన్యభూమి
మొగి వింటి వెయ్యెడ బొబ్బిలిపాటల నాంధ్రభూమినిఁగాక యన్యభూమి
వింటి వెచ్చటఁ బల్నాటివీరచరిత - మాంధ్రభూమినిఁ గాకున్న నన్యభూమి
నాంధ్రపద మెంతమధురమో యాంధ్రతనయ!- తెలిసికొని, నేఁటి కేనియుఁ గులుకవోయి!

భోజరా జెచ్చోటఁ బుట్టలే దందువా? యాంధ్రభోజునిమాట యరయుమోయి!
రాణాప్రతాపుండు కానరాఁడందువా? శ్రీరామరాజు విశేష మరయు
ఝాన్సిలక్ష్మిభాయి జనియింప దందువా? మాంచాలచరితమ్ము నెంచవయ్య
తులసిదా సిచ్చటఁ గలుగలే దందువా? పోతన్న కత తలపోయవన్న
యెందునుంగూడ లో టింతయేని లేదు - ముందునకు వచ్చి నిలబడి సందడిగను
నీదుశక్తిని నీవెంచి నెగడుమోయి! - యమలగుణగణవార, యో యాంధ్రవీర!

మాడర్ను రివ్యూలు మనకు లే వందువా? వెలుగొందుఁగాదె త్రివేణివాణి
మాధురీపత్రిక మనకు లేదందువా భారతిపత్రిక ప్రబలుఁగాదె
కవిసార్వభౌములు గానరా రందువా? నాఁడును నేఁడునుంగూడఁ గలరు
దైనికపత్రికల్ దనరార వందువా? యాంధ్రస్వరాజ్యల నరయరాదె
వారపత్రిక లుండె నవ్వారిగాఁగ - దేనఁగూడను గొఱంత యేమేని లేదు
నడుము బిగియించి ముంగలి కడుగువెట్టి-యాంధ్రరాజ్యమ్ము నార్జింపు మాంధ్రయోధ!

సంఘసంస్కర్తలు జనియింప రందువా? వీరేశలింగముతీరు గనుమ
ఒరపతి నిలిపెడువారు లేరందువా? నరసింహదేవర నరుస గనుమ!
జాతీయ నాయకుల్ జన్మింప రందువా? సర్దారు ప్రభృతుల సరణిఁగనుమ!
జాతీయకవు లిందు జనియింప రందువా? వేంకటశర్మ వివేకిఁగనుమ!
రైతునాయకులకుఁగూడ బ్రాతిలేదు-రంగనాయకుఁ గనుమ యభంగమతిని!
ఇన్ని సదుపాయములు నీకునున్న యపుడె-యాంధ్రరాష్ట్రంబుసాధింపు మాంధ్రయోధ!

చిట్టివడాలను జేర్చినపోపుతోఁ గమ్మనైన పనసకాయకూర
అల్లముకరివేపయాకుతోఁ దాలింపుగా నొప్పు లాకవంకాయకూర

ఘ్రాణేంద్రియంబుతో రసనేంద్రియముఁ దన్పు పసమీఱు విఱిచిన పాలకూర
గరమసాలాలతో గమగమవలచెడు వసలేని లే జీడిపప్పుకూర
బుఱ్ఱగుం జూఁచబియ్యము పూఁతచుట్ట - లాదిగాఁగల దివ్యపదార్థవితతి
యాంధ్రులకెకాని మఱియేరికైనఁ గలదె - సేతుశీతాద్రిమధ్య విశేషభూమి.

కాలుసేతులును వంకరలువోవఁగఁజేసి వణఁకించు పెనుచలిబాధ లేక
బండఱాళులఁగూడ మెండుగా బీఁటలు వాఱించు నాతపబాధ లేక
ఏఱు లూళ్ళులుఁగూడ నేకమై ప్రవహించు వఱ్ఱోడుతతవర్షబాధ లేక
బండుగనాఁడైనఁ బట్టెఁ డన్నము లేక రొట్టెలే తినియుండు రోఁత లేక
చూచితూచినయట్టుగాఁ దోఁచుచుండు - సీతు నెండయు వానయుఁ బూతమైన
యమలరాజాన్నమునుగల్గునాంధ్రభూమిఁ-దలచికొనిపొంగుమెటనున్నఁదెలుఁగుబిడ్డ!

కాశ్మీరదేశంబుఁ గాలఁ దన్నఁగఁజాలు కోనసీమను మదిలోనఁ దలఁచి
ప్రాలేయగిరిమించు వాలాయమును మించు భద్రప్రదము మహేంద్రాద్రి నెంచి
మేరుధరాధరామేయసంపదఁగేరు జయపురాచలముదా హోయలు నెన్ని
రాముని మాతులు రాజధానీపురి దక్షిణకోసల మతులఁ గని
గంగఁ గాళింది శారద భంగపఱచి - పాఱు గోదఁ, గృష్ణను,దుంగభద్ర మ్రొక్కి-
నిక్కి- పెంపెక్కి- యెల్లెడ నెగడుమోయి-యాంధ్రుఁడనుపేరు విజయాంక మాచుఁదనర!

ఆంధ్ర ప్రబోధము

తిరుపతి వేంకటకవులు

వందేమాతర మార్యచుంబితపదా మాసేతుశీతాచల
ప్రఖ్యాతాం కమనీయశైలవిపిన స్వాదూదక హ్రాదినీమ్,
నైకస్వాదిమపూరపూరితఫల ష్మోరుట్సమేతోర్వరాం
నానాభాషితభూషితాం చ విదుషీం వీరప్రసూశేఖరామ్.

అభ్రచుంబితశిరోదభ్రంబులగు పూర్వ పశ్చిమోత్తరగిరి ప్రతతిచేత
మధురనిర్మలపయఃప్రథితంబు లౌచు సంతతముగఁ బ్రవహించు నదులచేత
తరులతాగుల్మకందవనౌషధీనిధానములచేఁ దగు కాననములచేత
సంపూర్ణ సర్వ సస్యప్రశస్యము లైన కమనీయభూమిభాగములచేత
నుప్పతోఁ దొమ్మిదింటి కింకొకప్రదేశ - మునకుఁ బోకుండ సంసారమును భరించి
శూరులును పండితులు నగు సుతులఁ గన్న-తల్లులకుఁ దల్లి భరతమాతకు జయంబు.

చాళుక్యభూపాల సర్వతోముఖరాజ్య పరిపాలనంబున గరిమవడసి
కాకతీయనరేంద్రకలితసింహాసన శాసనంబున సుప్రశస్తి గాంచి
ఆర్వీటింశజాతోర్వీశ్వర ప్రాభవమున నిస్తులిత వైభవముఁ జెంది
విజయనగరరాజ్య విక్రమసాహచర్యంబుచే విఖ్యాతి నధిగమించి

రెడ్డిరాజులచేతఁగీర్తిని వహించి - వెలమసంస్థానములచేత వినుతికెక్కి
నేఁటి కాంగ్లేయసామ్రాజ్య పాటవమునఁ-బ్రబలు మన యాంధ్రమాతకు వందనములు.

గోదావరీనదీపాదోదకము ద్రావి ఫలియించు కేదారవసతివలన
కృష్ణానదీ మహోత్కృష్ట నీరప్రయోగముచే ఫలించుభూగరిమ వలన
తుంగభద్రానదీతోయంబు సస్యసంపూర్ణంబు గావించు పుడమివలన
పెన్నాతరంగిణీ సన్నుతామల నీర నీరంధ్ర మగు పంటనేలవలన
మఱియు ఋషికుల్య మొదలైన ఝరులవలన-తనుజులనుకష్టపడిపెంచుకొనుచు నాత్మ
గౌరవముతోడఁ దనసరివారిలోనఁ - దనరు మాయాంధ్రమాతకుఁ బ్రణతిశతము.

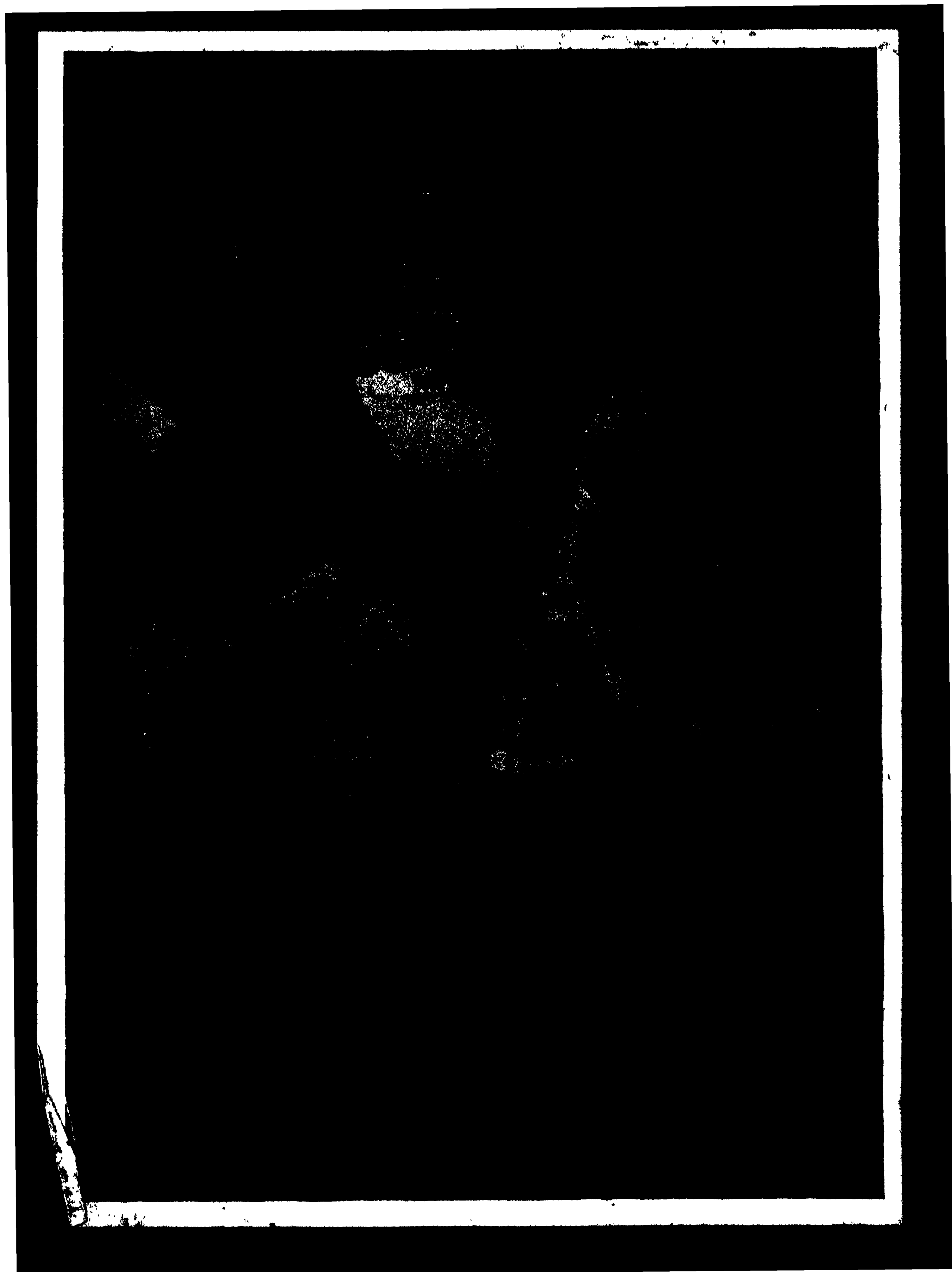
రాజరాజనరేంద్రు తేజోవిభూతితో నెయ్యంబుఁ గన్న నన్నయ్యవలన
మనుమసిద్ధినృపాలు మహనీయకీర్తిచే మన్ననం గన్న తిక్కన్నవలన
అనవేమభూపాలు ఘనయశోలక్ష్మికిం బట్టైన శ్రీనాథభట్టువలన
కృష్ణరాయనికీర్తి కిరవులై పేరుచెందిన ఘనుల్ పెద్దనాదికులవలన
మఱియు సోమన పోతన మారనాది - కవులవలనఁ గవిప్రసూఖ్యాతిఁ గాంచి
ఆంధ్రభాషాప్రపంచ మేమఱక నేఁటి - దనుక నిలిపిన యాంధ్రమాతకు జోహారు.

మన భాషతోడనే మనతల్లికి సపర్య విసువులేకుండఁ గావింపవలయు
మన యింటిపెత్తనం బొనరించుచును మన యమ్మయే మనలఁ గాపాడవలయు
మనమండలంబున మనతల్లి వేఱవసింపఁగా గృహముఁ గట్టింపవలయు
మనసహోదరులు సామంజస్యమున నేర్పు చదువులే మనమెల్లఁ జదువవలయు
మనము గావింపఁ దగు ప్రయత్నములెల్ల - సులభమగురీతిగా మనసోదరులకు
మాతృభాషనె వార్తఁ బంపంగవలయు - నాంధ్రదేశీయు లైన మాయన్నలార!

ఆంగ్లేయ సామ్రాజ్య మధిపతిస్వాతంత్ర్యము నొసంగ మన కిది మొదటిమెట్టు
మనమెల్ల సస్యసంపదమీఱఁ గావించు మనపురోవృద్ధికి మనికిపట్టు
మనభాష కభివృద్ధి ఘనతయు సర్వశాస్త్రపరిపూర్తి వహింప రచ్చపట్టు
మాతృసేవ త్యజించి మనమన్యసేవకై దాఁటిపోనీయుని త్రాళ్లకట్టు
మొనయు సంఘదురాచారములను నెట్టు - రాజభక్తిని గూల్పని రాతిగట్టు
స్వీయగౌరవ మరికట్టు చెంపపెట్టు - మానకుం డాంధ్రజనులార మనలపట్టు.

విభజించియును బ్రజాభిప్రాయమునుబట్టి వంగదేశముగలుపంగలేదె ?
కోరినమాత్ర బేహారురాష్ట్రం బది ప్రత్యేకముగఁ జేయఁబడఁగలేదె ?
శాసనసభకుఁ బ్రజాప్రతినిధులను నెన్నుకో నధికార మీయలేదె ?
అనుమతింపఁగలేదె హైందవం బగు విశ్వవిద్యాలయంబు స్థాపించుటకును
కోరికలు కోరినంతఁ జేకూరలేదు - మాకటంచుఁ బ్రయత్నముల్ మానరాదు
పట్టుదల మానకుం డాంధ్రధట్టులార ! - తెగువఁ జూపింపుఁడీ ! తెల్గుదిట్టలార !

కాకినాడ] ——— [8-5-16

"ఘనజన్యంబగు నా తుపానుజడి యుగ్రంబౌటచేఁ బద్మినీ
మణి యాత్మేశకరోపగూహన విరామప్రాప్తి గర్హించి యిం
దనుకన్ నేఁడు ప్రశాంతి వాటిల నితాంతామోద భద్రాత్మయై
యినసౌవర్ణకరగ్రహోత్సవము హాయి న్బొందు నబ్జాననా!

కూటికి నోటికి న్నడుమఁ గోటివిఘాతము లన్నరీతి నా
నాఁటనె పెండ్లియానని యుసంతమహోత్సవ మొందునంతఁ బో
రాటము వచ్చె నష్టప్రచురంబగు నైధనతారవోలె, నీ
నాఁటికిఁ గాదె యీశుకృప నాపయి నీపయిఁ గల్గెఁ బ్రేయసీ!

కదనము సల్పి వచ్చితి నఖండపరాక్రమలీల నాజిలోఁ
గదిరినగాయము ల్గుదిరెఁగాని రణోర్వికి నన్నుఁ బంపున
య్యదనున నస్మదీయహృదయంబునఁ గల్గిన తావకోగ్రవా
క్ప్రదరవిదారణవ్రణనికాయము మానుటలేదు మానినీ!

అలనాఁ డీ వటులాడుచో మనకు శ్రేయంబయ్యెఁ గాకున్న నేఁ
గలన న్బోరుట కేఁగియుండ నిఁక జోకం బోయినన్ సంగర
స్థలమం దప్రతిమానశౌర్యమున యుద్ధంబు న్బొనర్పం జుమా
లలనా, నీదుప్రబోధనంబె యనిఁ బోరంగల్గెనా నబ్రమే?

రణరంగంబున కేఁగ కిండ్లఁ దగు వీరవ్రాతమున్ సంగరాం
గణము న్భీతినిఁ జూసి పాఱుజనమున్ ఖడ్గాహతిం జంపె భీ
షణరోషంబున రాయ, లాపగిది నన్ జానీక రక్షించె నీ
గణనాతీతసుబోధనంబు హరిచక్రప్రక్రియన్ గామినీ!

భీరుఁడు వీఁ డటన్న చెడుపేరును నేఁగొనకుండఁగాచి నా,
వారణసీమ సాహసబలాభినివేశము లూని పోరు స
ద్వీరునిఁ జేసినా, విపుడు పెండిలియాడి త్వదీయభర్తగా
మారిచినావు—దేశికుఁ, డమాత్యుఁడుఁ బ్రేయసి నీవ నాకిఁకన్."

పతి యీరీతినిఁ బల్కఁ బ్రేమలత మేల్వాల్చూపుతేం ట్లమ్మహీ
పతివంశోద్భవు పాదపంకజసుధాపానంబుఁ జాలించి య
ద్భుతమామాడ్కిఁ జకోరపక్షులయి సమ్మోదంబుమైఁ దత్ప్రియ
స్మితచంద్రాతపమున్ గ్రహించెఁ బ్రణయశ్రీమంత్రమూలంబునన్.

"వలపున్, రాగము, సోయగంబు, సుమనోభావంబు, లేఁబ్రాయమున్
బొలుపారన్ లతకూన పూనికను తత్పున్నాగము న్గూడి ని
స్తులమా నాశ్రయ మొంది తద్ఘనతరుస్ఫూర్జన్మహాగౌరవం
బెలమి న్గోరుచు ద్వంద్వధర్మమును నెంతేఁ జాటు నీక్షించుమా!

అలనాఁ డీవు తురుష్కవేషమున డాయన్వచ్చి స న్గూచి ని
స్తులభీతావహవాక్యము ల్వలికి సంక్షోభంబుఁ జేకూర్చినా,
వలవాచాహతి నిప్పుడు న్వడఁకు మే నాపాదమ స్తంబు నో
చెలికాఁడా, బిగిఁ బట్టుకొ" మ్మనుచుఁ దాఁజేర్చెన్ బతిన్ గౌఁగిటన్.

"ప్రియుఁడా, నీమదిఁ గల్గుగాయముల వేవేగన్ దగన్ మాన్ప నెం
తయు దక్షంబగు తత్సుధారసము మద్వశ్యౌషధంబౌట నీ
వయయో! భీతిలనేల? జాల మిఁకనేలా?" యంచుఁ దా నిచ్చెఁ ద
త్ప్రియమా సయ్యధరామృతంబుఁ బ్రణయోద్రేకంబు దీపింపఁగన్.

చిత్తరువందు బొమ్మలటు చేష్టలు నేది వధూవరుల్ సుధా
మత్తతచేత నొండొరుల మాటికిమాటికిఁ గౌఁగిలించికొం
చత్తుక కొంతసేపు తగి, యాపయి వీడ్వడి, హ్రీ నటించి త
ళ్కొత్తఁగఁ గూరుచుండి రొగి నొక్కరిప్రక్క నిశొక్క రంతటన్.

సలలితమంత్రముగ్ధగిరిసర్పముల ట్లలదంపతుల్ నిజ
స్థలములనుండి పల్కక సుధామధురేక్షణరూపభాషణం
బులఁ బ్రణయైకవాదము లమోఘగతి న్బొనరించికొంచు వ
ర్తిలుసమయాన దాసరులు రింగునఁ బాడెడుపాట విన్పడెన్.

నైజగృహాంగణంబున వినంబడు దాసరిపాట విన్న యా
రాజనిభాస్య భర్తఁ గని రాజితవైఖరి రాయచూరుఘో
రాజినిఁ గూర్చి పాడఁగ రయంబున వారలఁ దెమ్ము లోని కే
నోజ వినం గుతూహలము నొందుదు నన్న నతండు నౌననెన్.

జలయంత్రపుత్రికలతో - ఫలపుష్పభరాతినమ్రపాదపములతోఁ
గొలఁకులతోఁ గిలకిలమను - పులుఁగులతోఁ జంద్రకాంతపుం దిన్నెలతో.
చెలువౌ నుద్యానవన - స్థలి నంతట విడిచి నూత్నదంపతులు కళా
విలసద్భవనముఁ జొచ్చిరి - లలిఁగొని విన రాయచూరురణగీతంబున్.

మోములఁ బంగనామములు పూని, గులాబిరుమాళ్లు నెత్తిపై
గోముగఁ జుట్టి, ఖంజరులు గోలలు దట్టి, చితార్లు మీటి యా
ప్రేమలతాగృహాన నొకవేదిక నెక్కొని పాటగాండ్రు సం
గ్రామము గూర్చి యి ట్లుచితరాగముమీఱఁగఁ బాడి రంతటన్:

(రణగీతము)

జయజయాంధ్రజన జననీ! దేవీ!-సకలరాష్ట్రరాజ్ఞీ!
జయజయభారత మాతృకుమారీ!-సద్యశోవిహారీ!

* * * *

శ్రీరమ్యంబై, సింగారంబై, శ్రీకారాకృతిమై
సారాహారపదార్థసమృద్ధిస్పర్ధేనూపమమై
విజయనగరసామ్రాజ్యహృదయమై, విపులజలావృతమై
ప్రజాళిపాలిటఁ బారిజాతమై, వైరిభీకరంబై
వివిధాయుధముల కగారవరమై, వీరనివాసంబై
యవనీతలాన నమరావతియై, యత్యంతోన్నతమై
హరులకుఁ గరులకు నాయతనంబై, యమరరక్షితంబై
తురకజోదులకు నరికంబంబై, దుర్గమదుర్గంబై
విజయాంధ్రపతాకాలంకృతమై, భేరీధ్వనితంబై
విజయనగరరాజులవశమయి మును వెలయుచుండె బలమై
రాయలసీమకు రత్నమకుటమై, రమ్యశిల్పయుతమై
రాయచూరుదుర్గంబు చూపరుల కాయుశాద్భుతంబై. జయ.

భీరుఁడు వీఁ డటన్న చెడుపేరును నేఁగొనకుండఁగాచి నా,
వారణసీమ సాహసబలాభినివేశము లూని పోరు స
ద్వీరునిఁ జేసినా, విపుడు పెండిలియాడి త్వదీయభర్తగా
మారిచినావు — దేశికుఁ, డమాత్యుఁడుఁ బ్రేయసి నీవ నాకిఁకన్.”

పతి యీరీతినిఁ బల్కఁ బ్రేమలత మేల్వాల్చూపు తేం ట్లమ్మహీ
పతివంశోద్భవు పాదపంకజసుధాపానంబుఁ జాలించి య
ద్భుతమౌమాడ్కిఁ జకోరపక్షులయి సమ్మోదంబుమైఁ దత్ప్రియ
స్మితచంద్రాతపమున్ గ్రహించెఁ బ్రణయశ్రీమంత్రమూలంబునన్.

“వలపున్, రాగము, సోయగంబు, సుమనోభావంబు, లేఁబ్రాయమున్
బొలుపారన్ లతకూన పూనికను తత్పున్నాగము న్గూడి ని
స్తులమౌ నాశ్రయ మొంది తద్ఘనతరుస్ఫూర్జన్మహాగౌరవం
బెలమి న్గోరుచు ద్వంద్వధర్మమును నెంతేఁ జాటు నీక్షించుమా!

అలనాఁ డీవు తురుష్కవేషమున డాయన్వచ్చి న న్జూచి ని
స్తురభీతావహవాక్యము ల్వలికి సంక్షోభంబుఁ జేకూర్చినా,
వలవాచాహతి నిప్పుడు న్వడఁకు మే నాపాదమస్తంబు నో
చెలికాఁడా, బిగిఁ బట్టుకో” మ్మనుచుఁ దాఁ జేర్చెన్ బతిన్ గౌఁగిటన్.

“ప్రియుఁడా, నీమదిఁ గల్గుగాయముల వేవేగన్ దగన్ మాన్ప నెం
తయు దక్షంబగు తత్సుధారసము మద్వాక్యౌషధంబౌట నీ
వయయో! భీతిలనేల? జాల మిఁకనేలా?” యంచుఁ దా నిచ్చెఁ ద
త్ప్రియమౌ సయ్యధరామృతంబుఁ బ్రణయోద్రేకంబు దీపింపఁగన్.

చిత్తరువందు బొమ్మలటు చేష్టల నేది వధూవరుల్ సుధా
మత్తతచేత నొండొరుల మాటికిమాటికిఁ గౌఁగిలించికొం
చత్తుక కొంతసేపు తగి, యాపయి వీడ్వడి, హ్రీ నటించి త
ళ్కొత్తఁగఁ గూరుచుండి రొగి నొక్కరిప్రక్క నొకొక్క రంతటన్.

సలలితమంత్రముగ్ధగిరిసర్పముల ట్లలదంపతుల్ నిజ
స్థలములనుండి వల్కక సుధామధురేక్షణరూపభాషణం
బులఁ బ్రణయైకవాదము లమోఘగతి న్బొనరించికొంచు వ
ర్తిలుసమయాన దాసరులు రింగునఁ బాడెడుపాట విన్పడెన్.

నైజగృహాంగణంబున వినంబడు దాసరిపాట విన్న యా
రాజనిభాస్య భర్తఁ గని రాజితవైఖరి రాయచూరుఘో
రాజినిఁ గూర్చి పాడఁగ రయంబున వారలఁ దెమ్ము లోని కే
నోజ వినం గుతూహలము నొందుదు నన్న నతండు నౌననెన్.

జలయంత్రపుత్రికలతో - ఫలపుష్పభరాతినమ్రపాదపములతోఁ
గొలఁకులతోఁ గిలకిలమను - పులుఁగులతోఁ జంద్రకాంతపుం దిన్నెలతో.

చెలువౌ నుద్యానవన - స్థలి నంతట విడిచి నూత్నదంపతులు కళా
విలసద్భవనముఁ జొచ్చిరి - లలిఁగొని విన రాయచూరురణగీతంబున్.

మోములఁ బంగనామములు పూని, గులాబిరుమాళ్లు నెత్తిపై
గోముగఁ జుట్టి, ఖంజరులు గోలలు దట్టి, చితార్లు మీటి యా
ప్రేమలతాగృహాన నొకవేదిక నెక్కొని పాటగాండ్రు సం
గ్రామము గూర్చి యిట్లుచితరాగము మీఱఁగఁ బాడి రంతటన్:

(రణగీతము)

జయజయాంధ్రజన జననీ! దేవీ!-సకలరాష్ట్రరాజ్ఞీ!
జయజయభారత మాతృకుమారీ!-సద్యశోవిహారీ!

* * * *

శ్రీరమ్యంబై, సింగారంబై, శ్రీకారాకృతిమై
సారాహారపదార్థసమృద్ధిస్వర్ధేనూపమమై
విజయనగరసామ్రాజ్యహృదయమై, విపులజలావృతమై
ప్రజాళిపాలిటఁ బారిజాతమై, వైరిభీకరంబై

వివిధాయుధముల కగారవరమై, వీరనివాసంబై
యవనీతలాన నమరావతియై, యత్యంతోన్నతమై
హరులకుఁ గరులకు నాయతనంబై, యమరరక్షితంబై
తురకజోదులకు నరికంబంబై, దుర్గమదుర్గంబై
విజయాంధ్రపతాకాలంకృతమై, భేరీధ్వనితంబై
విజయనగరరాజులవశమయి మును వెలయుచుండె బలమై
రాయలసీమకు రత్నమకుటమై, రమ్యశిల్పయుతమై
రాయచూరుదుర్గంబు చూపరుల కాయతాద్భుతంబై. జయ.

కటకట! కొండొకకాలంబునఁ దురకలవశమయ్యెఁ దదీ
యాద్భుతదుర్గం బాంధ్రుల దురదృష్టాతిశయంబున నాన్.
రాయచూరుఁ గోల్పడినవిజయనగరాధీశ్వరులారా!
తమబలంబు, సామ్రాజ్యము, సర్వస్వముఁ గోల్పడినట్లే
సంతతచింతాక్రాంతహృదయులై సరగున నాకోటన్
జయించి క్రమ్మఱ నాంధ్రుల సామ్రాజ్యంబునఁ గలుపంగాఁ
బరిపరివిశ్వప్రయత్నములు సల్పంగఁ జొచ్చి రాపైఁ
గాని యాంధ్రులకు స్వాధీనం బది కాకపోయెనకటా!
రాయచూరు గెలిచెదనాశనుఁగొని రాజువెన్క రాజై
రయంపి రీల్గినను దుర్గముమాత్రం బందె నిలిచె నాహా! జయ.

* * *

అంతట సాళ్వనృసింహరాజు పట్టాభిషిక్తుఁడై తా
నాంధ్రులసామ్రాజ్యంబున కంతకు నందఱఁ దనిపె నహో!
సాళ్వనృసింహుని బలసాహసదేశాభిమానముల నా
నలువకైన మతిచిలువ తేనికైనను దెలుపఁగఁ దిలమా!
గురుతుగ సాళ్వనృసింహరాయ లాకోటమరల నెట్లో
తాను జయింపఁగఁ బ్రతినఁబట్టి యుద్ధంబును సల్పె నహో!
కాని యాతనికి స్వాధీనం బది కాకపోయె నాపైఁ
బ్రాణ ముండుచో నాదుర్గంబును బట్టకపోవుదు నా?
యనుచుఁ బ్రయత్నము లహరహంబుఁ దానొనరించుచు మన నా
త్మ్యతలనాథుని నకాలమరణము కబళించెను కట్టా! జయ.

* * *

ఆతనిమృతిచే సమరమహానల మార లేదు వినుఁడీ!
బ్రతికియుండి తా సెంతఁజేసెనో పగమపదిం బియు నా
క్షితీశుఁ డొనరిచె నంత కెక్కు డాప్రతిన సాగుటకునై;
మరణశయ్యఁ బడి యున్నపుడును దా మఱువకుండెనోహో!
రాయచూరుసంపాదనవిషయం బాయవనీశుఁ డహో!
మరణశాసనము నాతఁడు వ్రాసెను మరణమునకు మున్నే
యన్నిమరణశాసనముల కయ్యది మిన్నగుశాసనము,
మరణశాసనం బేమనివ్రాసెనో మనవిఁ జేతు వినుఁడీ!
"ప్రస్తుతాంధ్రసామ్రాజ్యరమాధీశ్వరవరుండ నగుశ్రీ
సాళ్వనృసింహనృపాలమౌళినాఁ జను నే దుగ్ధుఁడనై
యస్మజ్జీవితపరమాశయమై, యాంధ్రస్వప్నంబై
ప్రజ్వరిల్లు తద్రాయచూరు దుర్గావాప్తికి మున్నే
మిత్తివాతఁ బడనుంట నేనెఱిఁగి మేను విడకమున్నే
స్వస్థచిత్తమున, స్వాంతస్ఫూర్తిగ వ్రాయునదేమనఁగా—
"శ్రీయుతులారా! యాంధ్రవిజయలక్ష్మీకుమారులారా!
విజయనగరసింహాసనాసీనవీరవర్యులారా!
రాయచూరుదుర్గం బిల మనసామ్రాజ్యాంతర్గతమై
మనకు వశంబై మలయువరకు మీరనుపమబలధైర్య

స్థైర్యాభినివేశప్రతాపసాహసశౌర్యంబులతోఁ
బోరుసల్పుఁడీ! యాంధ్రమాతృసేవారతి మీ కగుచో
విజయనగరసామ్రాజ్యక్షేమాభీష్టాన్విత లగుచో
గతసోదరజీవితసంస్మృత్యంచితమతు లీరగుచో
నాంధ్రరక్తమే మీనాడులలో నంతటఁ బర్విడుచో
నాయాత్మ శాంతనాకావాసానందముఁ గొనఁ గనుచో"
నని యాజనపతి మరణశాసనంబందు వ్రాసె నాహా! జయ.

* * *

నాటఁగోలె నాకోటకొఱకుఁ బోరాటం బగుచుండెన్
రాయలు సింహాసన మెక్కుడనుక మాయురె! పదేపదే!
వాడుచున్న వరిచేనిపైని బడు వానసోనవలెనే
కడలిఁ బడిన జనకాండము గను రక్షకపోతమువలెనే
సేవకారలకు లభించు జాళ్వాపెన్నిధివిధమునసే
తిమిరములోఁ దిరుగాడువారు గను దీపముతీరునసే
రాయలు రాజ్యము సేయవచ్చెఁ దత్ప్రజలు పొంగిపోవన్.
విజయనగరసామ్రాజ్యము నవనవవిఖ్యాతిని గొనఁగాఁ
గృష్ణుండేయన నేలుచుండె శ్రీకృష్ణదేవుఁ డౌరా! జయ.

* * *

ఆంధ్రరాజ్యరమ నాగతి శ్రీరాయలు పాలింపంగాఁ
దురకలకేంద్రము నడిల్‌షాహ యాదుర్గ మేలుచుండెన్.
తెనుఁగు తేని కాతురకనవాబున కొనర మైత్రి యెట్లో
యాకతమున రాయలు నవాబుతో ననిఁ దలఁపండోహో!
సందిగ్ధావస్థను బడె శ్రీకృష్ణదేవరాయలహో!
వెనుకగోయి ముందునుయి మహీశున కపుడయ్యె నయో!
సాళ్వనృసింహనృపాలుమరణశాసనమును గాచెను నా?
తనమిత్రుండగు నవాబుతోడుత నని సల్పంజనునా?
పితరులయాజ్ఞకు వ్యతిరేకముగా హితునిఁగూర్చుకొనునా?
హితు నని లోనోడించి పితరులకు హితవుగూర్పఁ గనునా?
యేమిచేయుటకుఁ దోఁచకయుండె మహీశున కెటులైనన్
గారణంబులే కడిల్‌షాహతోఁ బోరొనరించుటకై
మనసులేక రాయలు సమయంబును గనిపెట్టుచు నుండెన్. జయ.

* * *

అట్లుండఁగ సయ్యదుమరాక్క రను నామ్లేచ్ఛుఁడు చెడుగై
గుఱ్ఱంబులు గొనుమిషచే ధనమును గొంతఁ దీసికొని శ్రీ
కృష్ణరాయలను మోసగించి తా నేఁగె సరభసముగా
నడిల్‌షాహరాజ్యంబున కతిభీతాంచితచిత్తుండై
రాయలకోపమునుండి తన్నెటులో రక్షింపవేడఁగా
"అల్లా" సాక్షిగ నడిల్‌షాహ సయ్యదు గాచెద ననియెన్.
సయ్యదుమరాక్క రడిల్‌షాహరాజ్యమున నుంట వినఁగాఁ

గోరె రాయ లాఁగుసిల్ షాహ నపు డారాటము మీఱన్
మర్కాఁరయను దిన కప్పగించుమని మాసముదినములలో
నడిల్ షాహ యట్లొనర్పకుండె మతాభిమానయుతుఁడై.

కాఁగలకార్యము నాగంధర్వులు గానించినయట్లే
యుద్ధకారణము గల్గెఁగదా యని యుబ్బె రాయ లాపై
శత్రుతతిని నిశ్శేషంబుగఁ దా జయించుమనూహను శ్రీ
రాయ లనంతప్రయత్నంబు లీరణమునకై చేసెన్.   జయ.

*   *   *

మించియుండెఁ బదిలక్షల కలనూమీఱుని సైన్యమహో!
వయసుఁగొన్న ప్రతి పౌరుఁడుఁ బదీయవాహినిలోఁ జేరెన్.

రథగజతురగపదాతిసైన్యములు రాయలు విడివిడిగా
విభాగించి సైన్యాధిపులుగ రణవిశారదుల నుంచెన్.
నవయూడిను కొంచలపింఛములునా నాగము లుండె నహో!
సాంద్రారణ్యసమానముగా రథసమూహ మొప్పెనహో!
కంధితుంగభంగంబులవలెఁ దురగంబు లెసంగె బళే!
నేల యీనిన ట్లుండెను వీరభటాళి చాలభళిరా!
హరులకుఁ గరులకు నరసైన్యంబున కాహారార్థంబై
మార్గమధ్యమున సౌకర్యము లమ్మహీశుఁ డొనరించెన్.
చలువపందిరులు, సత్రంబులు, శస్త్రాగారాదు లహో!
తినుబండారము లుడుపులతో నిండినబజారు లెన్నో
నిండి మార్గమధ్యంబునఁ గన్నులపండువుసేయుచుఁ జనఁగాఁ
పద్వాహిని విడిసిన ప్రతిసీమయు ద్వారావతి యయ్యెన్. జయ.

*   *   *

అతిసంరంభముతో వచ్చెడు రాయలనుచుఁ దా నెంతో
జాగరూకుఁడై యడిల్ షాహ తనసైన్యము బలపఱచెన్
రాయచూరుదుర్గమునకుఁ బిగినమరామత్తులుచేసెన్
రణప్రోద్ధతులగు సైనికులను దుర్గంబున విడియించెన్
బోరొకసంవత్సరమైనను సరిపోవునూహ నెన్నో
యాహారపదార్థంబులు దుర్గమునందుఁ గూర్చి యాపై
దుర్గోపరిశతఘ్నితతి నిడి తద్ద్వారము మూసెన్.
తనదుర్గంబును రాయలసైన్యము దరియరాకమునుపే
త్రోవ నెదుర్కొన నడిల్ షాహ యుద్యుక్తుండై వడిగాఁ
దా నొకసైన్యంబును దీసుక కృష్ణానదిదరి దరియన్
రాయలసైన్యం బంతట నటకు బిరాన వచ్చి చేరెన్.
ఒకవాహిని నింకొకవాహిని చలమూని యెదుర్కొనఁగా
సాగరసంగమసీమ నెసంగెడు సంరంభం బౌరా!
ప్రళయకాలభీషణనిర్ఘోషలు ప్రబలఁజొచ్చె వినుఁడీ!
యాసంరంభము నభివర్ణింపఁగ నజుఁ డశక్తుఁ డనఁగా
భూలోకకవీశ్వరుల కద్దానిఁ బొగడ శక్యమగునా?

కరులను గరులును, హరులనుహరులును, నరులునరుల నాహా!
ఢీకొని, చేకొని, మేకొని, పైకొని, వీఁకను బోరంగా
గడగడగడమని పుడమి వడఁకెఁ బడికడలు వలికె నోహో!
ధైర్యసాహసాభినివేశబలస్థైర్యశౌర్యములతో
నిరువాగులవా రహీనవిధమున దురము సల్పి రంతన్.   జయ.

*   *   *

అటులు కొంతవడి కాహవాగ్నికీలాతపతప్తులుగాఁ
దురకలధాటికి నిలువలేక యాంధ్రులసైనికు లరెరే!
వెన్నుఁజూపి పరువెత్తుట కారంభించిరి సనసనగాఁ
బిల్లిహూనలే బెబ్బులులై తగువేళను దనవారా
వీరసింహు లాపిల్లిహూనలటు బెదరించునుఁ గని శ్రీ
కృష్ణదేవరాయలు సమయస్ఫూర్తిజ్ఞత మెరయంగా
నానాఁ డాహవరంగము విడువా రాంధ్రులు గారనుచున్
సమరతలము విడిచను ప్రతిసైనికుఁ జంపవలయు నని స్వీ
యాజ్ఞను జాటించెను సైనికు లాహాకారము లూనన్.
భళిభళి! రాయలసమయస్ఫూర్తినిఁ బ్రస్తుతింపఁ దరమే?
ప్రసగనము సేసినఁ బారిపోయినను బ్రాణము లేదుగదా!
పిరికిపంద లనిపించుకొన్నపయి మరణించుటకన్నన్
దురమునఁ బోరుచు నరిఖడ్గంబుల కెరయగుటే మేలౌ
జయమొందుటయో, సంగ్రామంబునఁ జచ్చుటయో కాదే
యాంధ్రక్షత్రియధర్మాశయ మీయఖిలాంధ్రావనిలోఁ
బ్రాణంబులపైఁ దీపిచేత నిజరాజద్రోహముపై
దేశద్రోహముఁ దామొనరించుట నాశహేతు వనుచున్
ఘనగర్జారావము లొనరుచు మేఘవ్రాతంబట్లే
విషాగ్నితీవ్రార్చులు గ్రక్కెడు నహివితాన మనునట్లే
యాకలిచే గుహ వెడలి వీఁకఁ జను నలసింగములట్లే
యొఱఁ దీసిన పెనుతరవారులవలె నొరపుమెఱుపులట్లే
ద్విగుణీకృతపౌరుషసాహసబలతేజంబులు మెఱయన్
బసిగెడుసైన్యంబంతయుఁ గ్రమ్మఱ భండన మొనరింపన్. జయ.

*   *   *

బ్రహ్మాండంబులు పగులఁగ జండతరభండన మంతట నా
తురకజోదులకు నాంధ్రయోధులకు జరిగెఁ దిరుగ భళిరా!
వారిని వీరును వీరిని వారును మారిమసఁగునట్లే
చేరిపోరి వరవీరులఁ జెండుట కారంభింపంగా
క్షణకాలములో రక్తాంభోధిగ సమరతలము మారెన్.
హరులహేషలునుఁ, గరులఘీంకృతులు, వరవీరస్వరముల్
ఖణేల్ఖణేల్మను ఖడ్గనివహసంఘర్షణశబ్దంబుల్
పతితయోధజనవర్గ వినిర్గత ప్రబలార్తారవముల్
ప్రళయకాలభీషణనిర్ఘోషప్రకార మెసగంగా
మృత్యుదేవి యారణరంగంబున నృత్యమాడె నోహో!

బుసకొట్టెడుపాములవలె జోదులయసులు కసిమసంగంగా
లెక్కకుమిక్కిలి యక్కపినంబునఁ జెక్కురు గ్రుక్కిరహో !
జయ.

* * *

ఆంధ్రులబల మది యప్రతిహతమై యభివృద్ధినిఁ గొనఁగాఁ
దురకసిపాయిలదోర్బల మంతటఁ దిరుగఁజొచ్చె వినుఁడీ !
తమసైన్యం బంతకునంతకు నొగిఁదిగ్గుటఁ గనఁగానే
వ్యాఘ్రరాజములముందట భయపడి పాఱులేళ్లవలెనే
చండభాను తేజంబున కోడుచుఁ జనుచీఁకటులట్లే
ఝంఝామారుతజవమును సైపక జనుమబ్బులవలెనే
యాంధ్రుల యప్రతిహానశౌర్యమున కాఁగలేక భళిరా !
తురుష్కసైన్యము పటాపంచలయి దురము మాని పాఱెన్
దశదిశలం దాంధ్రుల జయవిజయధ్వానంబులు నిండెన్. జయ.

* * *

సంపూర్ణజయోత్సాహంబును గొని చనియె రాయ లాపై
రాయచూరుదుర్గంబును బట్టఁగ రౌద్రమూర్తియగుచున్.

"కృష్ణానదిదరి మనసవాబు తా నెప్పు డోటువడెనో
యపుడే యీదుర్గంబును రాయల దయ్యె ననంజనదే ?
యంతటిసైన్యము నతఁ డవలీలగ నంతంబొనర్పఁగా
మనమనఁగా నేపాటివార మమ్మనుజేశున కారా !
రాయలతోఁ బోరాటము సేయుట మాయురె మనవశమా !
సాళువంబుతోఁ గోడిపిల్లలకు నాలము మేలగునా ?
యందని మ్రాకులపండ్లకు నక్కల నాశఁ జాఁచనేలా ?
యేటికి నూటిగ నెదురై యెవరే నీఁదుటసాధ్యంబా ?
యంబుధి పొంగిపొరలివచ్చెఁ దఱితి నరికట్టం బెరవా ?"
యని యాదుర్గముదుర్గరక్షకులు నని సేయక కేరే !
దుర్గద్వారములు దెఱచి చని చేతులు మోడిచికొని శ్రీ
కృష్ణరాయలకు వశులై పోయిరి కృష్ణాజినములు నాన్.

కృష్ణానదిదరి నోడినందులకె కింకిరిఁ దాఁబడఁగా
రాయచూరు దుర్గస్థసైనికులు రాయవశంవదులై
పోవుట వినఁగా వివర్ణముఖుఁడై పోయె సర్వమును తాఁ
దనప్రాణంబుల నడిల్ షాహ రక్షణము సేసికొనఁగా
బ్రథనసీమ విడి పిఱికిపందయై పాఱిపోయె నెటకో. జయ.

* * *

కాందిశీకుఁ డాయడిల్ షాహ యను కబురును వినఁగానే
దయామయుండగు కృష్ణరాయభూధవుఁడు శాంతియుతుఁడై
శస్త్రవిసర్జన మొనరించి హతశేషసైన్యతతి కాహా !
యభయదాన మిడి శత్రుసైన్యమున కాప్తుఁడు తానయ్యెన్.

పౌరులయిండ్లను దోచుకొన్నతనఫౌజు దండించి తా
నెవరిసొత్తు వారల కిప్పించిన యవనిపుఁ డితఁడొకఁడే !
యిట్టిసద్గుణగరిష్ఠుం డిల జనహితుఁ డౌటబ్రంబె ?
కృష్ణదేవరాయల యౌదార్యముఁ గీర్తిఁ జెప్పఁ దరమే?
యతఁడు ధర్మరాజావతారమే యను టాశ్చర్యంబె ?
యాంధ్రులయదృష్ట మతనిరూపమున నవతరించెఁ గాదే ?
శత్రుశిబిరమున లభించె శ్రీకృష్ణరాయలకు వహ్వా !
యనంతధనధాన్యరాసులును గజహయశస్త్రము లెన్నో
హతశేషసైన్యవితతియుఁ బ్రజలును నతనివశులు కాఁగా
సార్వభౌముఁ డవ్వారలఁ గని విస్తారగౌరవముతో. జయ.

* * *

సౌమ్యుండగు నాసార్వభౌముఘనచర్యలు వినఁగానే
రాయల నభినందించుచు నవాబు రాజీకబు రంపెన్
రాజీపరతు లవేవో వినుఁడీ! రాజితమతులారా!
తనకు రాయచూరు నొసంగెడుచో ననయం బడఁకువతో
కృష్ణరాయలకు సామంతుఁడుగా నెసఁగుదు ననఁగానే
యడిల్ షాహ తన పాదాక్రాంతుం డైన నట్లకానీ
యనుచు రాయ లాయడిల్ షాహకడ కాచారునిఁ బంచెన్.

రాయలపాదాక్రాంతుం డౌటకుఁ బ్రయత్నించెఁ గానీ
యడిల్ షాహ శ్రీకృష్ణుని దరియం జడిసిపోయె నారా !
యెంతచెప్పినను బులిచెంతకు నొకయిఱ్ఱిపిల్ల చనునే ?
యల్పుఁ డధిపు సేవ స్వాభావికభయ మందకుంట కలదే ?
తానుగోరినటు లానవాబు పరితప్తమానసుండై
బతిమాలినఁ రాయ లతనియెడఁ బ్రసన్నుఁ డగునేమో ?
కాని నవాబున కతనిదరియ ధృతి కలుగకుండె నాహా !
ఆకారణమును బురస్కరించుక యాంధ్రవిజయలక్ష్మీ
నాథుండౌ శ్రీకృష్ణరాయభూనాథుఁడు కుపితుండై
నవాబురాజ్యవిధ్వంసంబును దా నహరిగాఁ జేసెన్
రాయచూరుదుర్గోపరివిజయాంధ్రధ్వజంబు నాటెన్
సాళ్వనృసింహుని యాత్మశాంతికై జలాంజలుల నిడియెన్
తల్లీ! రాజ్యరమా! నీఋణమిదె చెల్లించితి ననియెన్.

ఆనాటిజయధ్వానంబును విని యంతకుఁబూర్వమహో!
రాయచూరుదుర్గావాప్తికిఁ దమప్రాణంబుల నేయే
వీరు లొసంగిరొ వారల సూక్ష్మాకారంబులు గోదోం
తరమున నశాంతితోఁ దిరుగాడుట విరమించుచు నపుడే
యాంధ్రరాయలను దీవించి ప్రసన్నాంతరంగులై తా
మూర్ధ్వలోకమున కేగిరి బిరబిర నొదవె కామ్యమనుచున్. జయ.

* * *

ఆంధ్రరాజ్యలక్ష్మిసేవను దా నటులొనర్చి భళిరా!
తనవారును శాత్రవు లొక్కపగిదిఁ దన్ను నుతింపంగా
జయవిజయధ్వని సైన్యము సేయఁగ జయదుందుభు లులియన్
మంగళగానము చెంగలింపఁ గవిమండలి భజింపఁగా
నడుగడుగున కాయశోవితంబిని హారతు లొసఁగంగా
విజయలక్ష్మి నుద్వాహమాడి తా వేవెలుంగువలెనే
శ్రీవీరవరప్రతాపబిరుదుఁడు కృష్ణరాయ లోహో!
విజయముచే సార్థకనామకమగు విజయనగరిఁ జేరెన్.   జయ.

*   *   *

శత్రువులకు సింహస్వప్నంబై, సచ్చరితాన్వితమై
సకలతురుష్కుల హృదయశల్యమై, శ్లాఘాపాత్రంబై
పేదలపాలిటఁ బెన్నిధానమై, వీర్యోపాటకమై
యాంధ్రకృతజ్ఞత కాలవాలమై, యరుల కంటినలుసై
యాంధ్రచరిత్రాలంకారంబై, యమలయశోన్వితమై
రాయలనామము వెలయుఁగాక శ్రీరామరక్షితంబై
జయ, జయ, జయ, గగ్విజయీభవ! కృష్ణరాయభూపాలా!
జయజయజయజయ, జయవిజయీభవ! జయాంధ్రజనపాలా!

జయ, జయాంధ్రజనజననీ! దేవీ! సకలరాష్ట్రరాజ్ఞీ!
జయ, జయ, భారతమాతృకుమారీ! సద్యశోవిహారీ!

ఔరా! శ్రీహరి! బాపురే! కటకటా! యాహాహా! యిస్సీ! బలే!
గేరే! యం చొగి రేవగల్ పగిది నార్తిన్ రక్తిఁ దా మొందుచున్
బోరన్ నిల్చుచుఁ జప్పటుల్ జఱచుచున్ భూమించుచున్ దూరుచున్
బారావారము లట్ల పొంగి విని రాపాటన్ దగన్ దంపతుల్.

పాట ముగించునంతనె సెబాసని దాసరులన్ నుతించి, యా
పాటను విన్న యాంధ్రజనవర్గము శౌర్యము నొందకుండ దే
నాఁటికి నంచుఁ గానికలు నచ్చఁగ నిచ్చి సగౌరవంబుగాఁ
బాటకులన్ దగం బనిచి ప్రస్తుతి కెక్కిరి నూత్నదంపతుల్.

ఆసదనంబులో నపుడు హాటకపంజరమందు నిల్చి యో
హో సఖి! యోసఖా! యనుచు నొండొరుఁ బిల్చుక కీరదంపతుల్!
భాసిలుచుండ వాని దయవారఁగఁ జేరి వధూవరుల్ సుధా
హాసమెలర్ప నున్నలుకు లాడి యొసంగిరి తేనెతేటలన్.

౧. సారస్వతము

తిక్కనద్రౌపదీసౌందర్యవర్ణనము

నండూరి బంగారయ్య

ద్రౌపదీసౌందర్యమును కవిబ్రహ్మ విరాటపర్వములో పోతపోసియున్నాడు. ఇట్టిచిత్రరచనము మన వాఙ్మయమునకే కాదు, ప్రపంచవాఙ్మయమునకెల్ల నపురూపమే. వ్యక్తివర్ణనమందు కవులుచూపు శిల్పనైపుణి ద్వివిధము. రవివర్మచిత్రపటములవలె ఆపాదమస్తకస్థూల రూపవర్ణన మొకవిధము. దీని క్రిందిపద్యము మనోహరమగు నుదాహరణము:

కర్ణావతంసిత కర్ణికారప్రభ
గండభాగద్యుతి గడలుకొలుప
భువనమోహనమైన భ్రూవిలాసంబుతో
వామభాగానతవదన మొప్ప
సవ్యకరమృదులాంగుళీచాతురి
షడ్జధ్వనికి సూర్మసరణి జూప
కాలిమి క్రొండ్డముసాచునపసవ్య
పదనఖద్యుతి భూమి బ్రబ్బికొనగ
పూాళిఫించము గంఠదామమును మెఱయ
విలసితగ్రావముగ నొక్క వేణువందు
బ్రహ్మగాంధర్వగీతంబు బరగజేసె
చతురనటమూర్తి గోపాలచక్రవర్తి.

ఇది వేణుగాన మొనర్చునప్పటి కృష్ణునిఫోటో! కృష్ణునిముఖము కుడివైపున కెన్నిడిగ్రీలు వంగినదో కూడ చూపినాడా యనునంత 'తుచ' లు తప్పకుండ నాతనిస్థూలవిగ్రహము చిత్రింపబడినది. కాని కొందరు కవు లీపద్ధతి నవలంబింపరు. వారికి ఆత్మతేజమే ప్రధానము. అందుచే నాత్మతేజమును, వ్యక్తిత్వమును పోషింప జాలిన లక్షణములనుమాత్రము వారు చిత్రించి స్థూల విగ్రహవర్ణనమును వెనుకకు ద్రోసివేయుదురు. మహాకవి యగు రవీంద్రనాథ ఠాగూరు గ్రంథములనుండి భావ ప్రధాన మగు నిట్టి చిత్రముల కుదాహరణములు పెక్కులు లభించును.

"In the hushed shade of mango grove beyond the city-walls Sudas stood before Lord Budha on whose lips sat the silence of love and whose eyes beamed peace like the morning star of the dew washed autumn."

(Fruit Gathering, XIX.)

ఇందు కవి రెండు మూడు పంక్తులలో బుద్ధుని విగ్రహమును చిత్రించినాడు. బుద్ధునివిగ్రహము నాపాద మస్తకము నీతడు వర్ణింపలేదు. కాని బుద్ధుని తేజోమూర్తి యిందు ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. బుద్ధభగవాను డెదుట నిలువబడినపుడు మన కాతనియెడల నెట్టి గౌరవ ముదయించునో అట్టిగౌరవము నీవర్ణనమూలమున నుదయించుచున్నది. చిత్రించిన back ground ను బట్టికూడ బుద్ధునిప్రభావము వెల్లడియగుచున్నది. hushed mango grove అనుటవలన బుద్ధునితేజమునకు మామిడితోపుకూడ వెఱగంది నిశ్శబ్దత వహించిన దని ధ్వనించుచున్నది. ఆపెదవులు మౌనముద్రను ధరించినవట. కాని యీ మౌనముద్ర మాధ్యమువలన జనించినదా? కాదు. అంతరంగము ప్రేమపూర్ణమగుటచే నిండుకుండవలె బుద్ధుడు తొణకకుండ నున్నాడు. ఆకన్నులు శుక్రజ్యోతివలె శాంత తేజమును గుఱియుచున్నవట! మహాకవి ఈతీరున బుద్ధుని ప్రత్యక్షపఱచుచున్నాడు. భాగవతమునందలి కృష్ణవిగ్రహము గ్రాహ్యమయినంత సులభముగ నిది

కీ॥ శే॥ చల్లా శేషగిరిరావుగారు

(ఆంధ్రపత్రికా సంపాదకులు)

కీ॥ శే॥ ఎ. రంగస్వామయ్యంగారు

(హిందూపత్రికా సంపాదకులు)

స్వరాజ్యము

అనుభవమైన రాజనీతిశాస్త్రముయొక్క యుద్దేశ్యము స్వదేశీపరిశ్రమలను నిర్మించి వృద్ధిపరచుటయే. అట్టిపరిశ్రమలే యున్నప్పుడు, "స్వదేశీయుత్పత్తుల"ను మాత్రమే కొనుట ప్రతియొక దేశీయుని విధియైయున్నది. మన విద్యావంతులయందు అట్టిసంకల్పము లోపము కాలేదు. "దేశభక్తి" యనుపదము ప్రతిభారతీయుని పెదవుల చివరను గలదు. కాని అన్ని విషయములందువలెనే, యిందును కూడ నోటి పొడిమాటలవలని ప్రయోజనము లేదు. ఆచరణలో పెట్టవలెను. ఇంత యెందులకు? ఒక్క యుదాహరణమును చూడుడు. సబ్బుల దిగుమతులమీద భారతదేశమునుండి విదేశములకు ప్రతిసంవత్సరము రు. 1 66,68,406 లు పోవుచున్నవి. భారతదేశముననే యీపరిశ్రమనభివృద్ధిపరచినయెడల, మనసొమ్మంతయుమన దేశముననే యుండునుగదా.

బెంగుళూరులో యుండు గవర్నమెంటు సోప్ ఫ్యాక్టరీ

ప్రపంచమునకెల్ల గొప్పవగుసబ్బుల కొన్నింటిని తయారుచేయుచున్నది. ఒక బిళ్ల మైసూరుచందనసబ్బును వాడి పరీక్షింపుడు. మైసూరు శ్రేష్ఠమైన చందనపుమానులకు సుప్రసిద్ధమైనది. మైసూరు చందనసబ్బునందు బ్రిటిష్‌ఫార్మకోపియా రకపు చందననూనె గ్యారంటీగా కలిసియున్నది. ఇట్టి గ్యారంటీ ప్రపంచములో నెవ్వరును యివ్వరు. మైసూరుచందనసబ్బుయొక్క పరిమళము యింపై, అసమానమై, అద్భుతమై యుండును.

మైసూరు చందనసబ్బు నుపయోగింపుడు.

ప్రతిచోటను దొరకును

మైసూరు గవర్నమెంటు సోప్ ఫ్యాక్టరీ,

బెంగుళూరు.

మీ మనస్సునకు ఒకవిధమైన
ఆనందమేగాక
మీకుంతలములకు చక్కనికాంతి, నిగనిగ

కేశరంజను

తలనూనె వాడినచో గలుగును

మనోహర పరిమళ సమేతమైన
చక్కని తలనూనె

అమృతవల్లి కషాయ

శ్రేష్ఠమైన హైందవసర్సపరిల్లా. రక్తశుద్ధిని గావించి, ఆరోగ్యమును తిరిగి సమకూర్చును.

సీసా 1-కి రు. 1-8-0   పోస్టేజి వగైరా 0-12-0

KAVIRAJ

N. N. SEN & CO. Ltd.,

18-1 & 19, Lower Chitpore Road,
CALCUTTA.

మంచిఅచ్చు!   చక్కనిబైండు!!

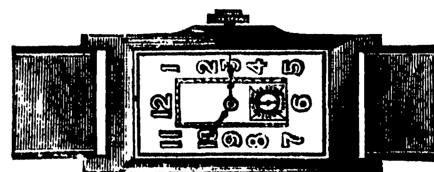
సద్గ్రంథరత్నములు

ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము, సకల వ్యాఖ్యానసారము, నిర్వచనము, ఏడు కాండములు, 3 సంపుటములు	12-0-0
7 ,,	14-0-0
ఆంధ్ర బ్రహ్మాండపురాణము	5-0-0
తెలుగు బ్రహ్మపురాణము	4-0-0
ఆంధ్ర లలితోపాఖ్యానము	1 8-0
శ్రీ కృష్ణావతారతత్త్వము, 12 సంపుటములు, ఒక్కొక్కటి (వచనము)	1-8.0
అన్నియు నొకసారి కొనువారికి	15-0-0
శ్రీ రామావతారతత్త్వము-6 సంపుటములు సిద్ధములు. ఒక్కొక్కటి	1-4-0
ఉత్తమమార్గము, భక్తిస్వరూపము	0-10-0
భగవద్గీత, విస్తృతాంధ్రటీక	1 0-0

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ,
లలితావిలాసము, కడప.

In honour of the NEW YEAR
Accurate Wrist Watch Rs. 2/10/0

Each approved by big Govt. Officers & Zamindars. Strong Roscope Lever Machinery Bright Nickel Case, round Military size Rs. 2/10/- Superior small size Rs. 3/6/- Golden Case Rs. 3/15/-. Attractive Rectangular shape as illustration with silver nickel case Rs. 6/12/- Gold plated case Rs. 7/8/- and 10 years guaranteed Rolled Gold Rs. 11/8/- only. If purchased any three watches postage free. Each guaranteed 4 years. New year Calendar and catalogue free with each order.

Apply to:-**UNITED WATCH Co.,**
161, Upper Chitpore Road, CALCUTTA.

గ్రామ్యము కాదు. కాని ఈవర్ణనమువలన నెక్కుడు భావౌన్నత్యప్రకటనము,రసప్రచారము సిద్ధించుచున్నవి. ఇది నిశితతరమును, ప్రౌఢతరమును, ధ్వనిప్రధానమును అగు శిల్పము. తిక్కన ద్రౌపదీవర్ణనమున నీ రెండు శిల్పములును సమన్వయమొందినవి. మొదటివర్ణనము లోని విస్పష్టతయు, రెండవ వర్ణనములోని గాంభీర్యమును గూడ నాతడు తన చేతలో నేకీభవింపజేసినాడు. ద్రౌపదిని ఫోటోతీసినట్లుగ ఆమెస్థూలవిగ్రహమును మనయెదుట బెట్టినాడు. కాని అంతటితో నాగక జగన్మోహనమూర్తి యగు నామెయాత్మతేజమునుకూడ మనము కనులార సందర్శించి "ధన్యోస్మి" యనుకొనగలుగునట్లు ప్రత్యక్షపఱచియున్నాడు. ఈ సందర్భమున ననుకూలమగు నవకాశమునుసహితము కవి యెట్లు తన కనుకూలముగ మార్చుకొనియున్నాడో గమనింపవలసియున్నది. ద్రౌపదీవివాహమును తిక్కన వ్రాసియుండినయెడల అచ్చట ద్రౌపదీసౌందర్యవర్ణనమును తనయిష్టమువచ్చినంత ప్రౌఢిమముతో కొనసాగించుట కవకాశ మేర్పడియుండును. కాని ప్రచ్ఛన్నవేషమును ధరించి తన "మూర్తియుజ్జ్వలత్వము" ను బ్రకాశింపకుండ జేయవలెనని యామె ప్రయత్నపడుచున్నవేశములో నామెను వర్ణింప సంకల్పించినాడు. కీచకు డామెను జూచి మోహావివశుడగుట కొంత కవికి తోడ్పడినది. కాని కీచకుడు కేవలము నీచుడే! అట్టికష్టాత్ముడు తలపెట్టినపరదారాపహరణమునందు ద్రౌపదీసౌందర్యవర్ణనము నుదాత్తరసోదంచితము గావించుట యెట్లు? ఈ క్లిష్టసమస్యను బూరించుటలో కవిబ్రహ్మ చూపిననేర్పు కొనియాడదగినది. ఆతడు కీచకునకు వైదగ్ధ్యమును బ్రసాదించినాడు. సామాన్యసౌందర్యవతు లాతని కొకపట్టున నచ్చరు. ఆతడుచూచిన చేతులు వందలకు మిగిలియున్నవి. స్త్రీసంభోగ మొకలలితకళగ నభ్యసించిన మహాపురుషు డాతడు. అందుచే వివిధస్త్రీలసౌందర్యమునందలి తారతమ్యమును, విశేషములను గ్రహింపగల నిపుణుడు. ఇంతయేల? కీచకుడు కవివలె సౌందర్యోపాసకుడు. ఈతీరుగ కీచకునిపాత్రమునకు వ్యక్తిత్వమును గల్పించి విరాటపర్వమున రత్నము లనదగిన పద్యరాజములను కవి కీచకునినోట నుంచినాడు. ద్రౌపదీసౌందర్యవర్ణనమునందు ప్రౌఢిమము నెలకొల్పుటకును, కీచకునకు వ్యక్తిత్వమును స్థాపించుటకును "ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ" అనునట్లుగ కవి యొక్కటే సూత్రము నవలంబించినాడు. సృష్టిరహస్యములవలె మహాకవుల కళారహస్యములుగూడ అద్భుతములు! మొత్తముమీద పరికించినచో కవి ద్రౌపదిని బ్రత్యక్షపఱచుటకై ఆయాసందర్భముల ననుసరించి మూడు సూత్రముల నవలంబించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. అందు మొదటిది పూర్ణవిగ్రహవర్ణనము;

ఎలదీగ గప్పిన లలితపరాగంబు
    క్రియ మేన మేదినీరేణు వొప్ప
జంపకంబున నవసౌరభం బెసగెడి
    కరణి నాసిక వేడిగాడ్పు నిగుడ
దోయజదళముల తుది మంచుదొరగెడు
    గతి కన్నుగవ నశ్రుకణము లురుల
నిందుబింబముమీది కందుచందంబున
    గురులు నెమ్మోమున నెరసియుండ
సర్వజనవంద్యమైన పాంచాలి సింహ
బలునిచే నివ్విధంబున భంగపాటు
దనకు వచ్చిన నెంతయు దైన్యమొంది

* * * *

సాధారణముగా తెనుగుకవులందరు నీపద్ధతినే యవలంబించిరి కాని తిక్కనపనివానితనములోనున్న సన్నదనము, నాజూకుదనము వారిలో గానరావు. ఇదిగాక, ఒక్కొక్క రేఖచేతనే విగ్రహమునంతను స్ఫురింపజేయు చిత్రకారునివలె పూర్ణవిగ్రహవర్ణనమునకు గడంగక తిక్కన ఒక్కొక్కలక్షణముచేతనే విగ్రహమునంతను ధ్వనింపజేయుచు వచ్చినాడు. ఈ యంశము నొకటిరెండుదాహరణములు విస్పష్టపఱచును. వేషయోజన సందర్భమున ధర్మరాజు,

మనవంశంబున వృత్తం
బును బెంపును గావజాలు పుణ్యసతివి దు
ర్జనులగు తులువల తలపులు
గనుగొని యేమరక మెలగగావలయుజుమీ.

అని ద్రౌపదిని హెచ్చరించినపు డామె "అనాదరమంద స్మితసుందరవదనారవింద యయి" న దట. ఇక్కడ 'ననాదర' యను నొక్కపదముచేతనే యాత్మవిశ్వాస మాకారము గైకొనినట్లున్న ద్రౌపది మూర్తియంతయు మనకు బ్రత్యక్షమగుచున్నది. ఇట్లే,

తనతలచీర యరసికొని య
వ్వనితారత్నంబు వినయ వైభవము సతీ
తనువొందినచందంబున
జనియెం గేకయసుతానుచారికలబడిన్.

అనుపద్యములో "తలచీరయరసికొని" యనుటవలననే యామెవినయవైభవమెల్ల మనకు గరతలామలక మగుచున్నది. ఇదిగాక ఆమెను బ్రత్యేకముగ వర్ణింపకుండ ఆమె చొచ్చినప్రదేశములందును, ఆమెను సందర్శించిన జనులయందును ఎట్టిసంచలనము కలిగినదో దానినిబట్టి యామెను, స్వరూపమును బ్రత్యక్షపఱచుట మూడవ పద్ధతి.

పదతలంబునకెంపు పరగినతలము కుం
కుమలిప్తమైనచందము వహింప
నంగంబు నునుగాంతి యడరినగోడలు
వేదులు మణిమయవిధము నొంద
గనుగవమెఱుగులు గదిసినముందర
బుష్పోపహారంబు పొలుపుదాల్ప
వేనలికప్పు పర్విన మీదు సలదు
కూలంబు మేల్కట్టు కొమరునడయ
తానుజొచ్చినకతన మత్స్యక్షితీశు
నింట నిమ్మెయి క్రొత్తయొప్పెసకమెసగ
*　　*　　*　　*　　*

ఆమెస్వరూపము సన్నిహితమగుటవలన నచేతన పదార్థములం దిట్టిమార్పు కలిగినది. ఇక చేతనపదార్థములందో? సుదేష్ణ యామెను జూడగనే ఆమె యెవ్వరో, ఏకులముస్త్రీయో తెలిసికొనకుండనే యవశముగ నాసనమునుండి లేచి చేతులు ముందుకు సాచి యామెపట్ల నమ్రతను, గౌరవమును బ్రకటించుటను కవి యీతీరున వర్ణించుచున్నాడు:

కనుగొని గౌరవంబును మొ
గంబున గేలు బురఃప్రసాదముం
దనువున నమ్రభావమును
దంతమరీచులు సామినిర్గమం
బును దనలో గడల్కొనగ
భూరితరాదర రేఖ నిందుర
మ్మనవుడు నంతనంత ద్రుప
దాత్మజ చేరి వినీతి నిల్చినన్.

సుదేష్ణ ద్రౌపదియెడల నిట్టి గౌరవము జూపిన దనుట కంటె ద్రౌపదీసౌందర్య మామెచే తనకు జోహారు చేయించుకొన్న దనుటయే యుక్తముగా నుండునేమో. ఇక పౌరజను లేమనుకొనుచున్నారు?

ఇయ్యింతిప్రాపున నయ్యనంగుడు పార్వ
తీశునైనను దక్క నేలకున్నె
యిన్నాతిచెలువంబు గన్న శచీప్రియుం
డైనను గనుకలి నవయకున్నె
యిత్తన్విఁ కెనలేమి కెదిరి పన్నిదము భా
మావిభతోనైన జఱవరాదె
యిత్తలోదరి జీవితేశున కిందిరా
పతినైన మెచ్చక పలుకవలదె
కుసుమబాణుని బాణముల్ గూడ నైదు
గరగి నేరిమి వాటించి కరువుగట్టి
పోసి చేసి చైతన్యసంపుటము దగ ఘ
టించిరో కాక యిట్టి చేడియలు గలరె!
దీనిజన్మంబున తేజంబునందిన
యింతియు బతియును నెవ్వరొక్కొ!
దీనినామాకృతిగా నోచి పడసిన
యింపగువర్ణంబు లెవ్వియొక్కొ!

(ఎదుటిపుటలో 'ఇయ్యింతి ప్రాపున' పద్యమునకు వ్యాఖ్యను ఈకొంచుపుటలను చదువుకొనవలెనని.)

రోహిణియొండె నొండెను న
రుంధతి కాక మనుష్యజాతిగా
నీహరిణాక్షి చెల్వమున
నేర్పడమాడ్కి నాచికోలగా
దాహితగౌరవం బగు శు
భాంగము దేజము చూడబుద్ధి సం
దేహము పొందుచున్నది స
తీజన మిట్టిదె యెజ్జగంబులన్.

స్త్రీవర్ణనములేని తెనుగుప్రబంధమే లేదు. అందు ప్రతివారికన్నులు కలువరేకులే, ఊరువులు రంభాస్తంభములే, వేణి నల్లత్రాచే, శరీరము కుందనమే. ఇట్లు పుంఖానుపుంఖముగ గానవచ్చు ప్రబంధములయందలి స్త్రీవర్ణనకును, తిక్కనస్త్రీవర్ణనకును ఏమైన తారతమ్యమున్నదా? అనుప్రశ్నమునకు మనము సమాధానమీయవలసియున్నది. ఆతనిపనివానితనములో నున్న నైశిత్యమితరులకు లేదని యిదివరకే సూచించియున్నాము. ఇదిగాక ద్రౌపదిసౌందర్యమునందు దాతడు మూడు ప్రత్యేకలక్షణములు ప్రతిష్ఠించియున్నాడు. ఇవి తెనుగువారు వర్ణించిన తక్కినస్త్రీలయందు మృగ్యములు.

అందు మొదటిది కాంతిసమృద్ధి. ఇప్పటిచిత్రకారుల చిత్రములలోని పరివేషములు దేవకాంతలను మనుజకాంతలనుండి వేఱుచేయుచున్నట్లు అతిలోకలావణ్యవతియగు ద్రౌపది తేజస్సు ఆమెను తక్కినతెనుగు ప్రబంధనాయికలనుండి వేఱుపఱచుచున్నది. జనులకనులను మిఱుమిట్లుగొనజేయు సూర్యబింబమువలె వెలుగుచున్న యామెదేహకాంతిని "చూడ్కులనాచికోల" కాక పౌరులు 'వెక్కస' మంది చూచుచున్నారట! పరమనీచమగు కీచకులులాయమునహిత మీకాంతిప్రవాహమున నెట్లు స్నానమాడినది, కవి యీతీరున వర్ణించుచున్నాడు:

పొలతుకకాంతి యింతపొలి
వోవగ నీ కెసలార తార ని
శ్పింత గడంగి క్రోలికొన
జాలుట గీచకముఖ్యులోచనం
బులు 'నయనప్రధాన' మను
పూర్వవచస్స్థితి దప్పకుండగా
నెలమి వహించె దక్కుగల
యింద్రియవర్గము ధిక్కరించుచున్.

తనువంగి మన్వాపు తనులత నెసగెడు
ననుగాంతి వెల్లువ మునుగ బాహు
గిసలయ హస్త కెంగేల నేపారు ప్రొ
మ్మిగావను లేయొండ మిగులబర్వ
గమలాస్య ముద్దుమొగంబు లేమలుగుల
మొత్తంబు పరిచుట్టు ముట్టుకొనగ
ధవళాక్షి తొంగలి తలిచు తెప్పలచెన్ను
కప్పను చీకటి గలియు దేర
జెగ్గలం బగు కాంతకు నగ్గలింప
నదవు చెమతతో జిత్తంబు సదరి యెంతొ
మెలగ దలపేది యూసింహబలుడు సంగ
పట్టియాడెడు జంత్రంబుపగిది నుండె.

ఈ సౌందర్యమునందలి రెండవలక్షణము పవిత్రత. ఇన్ని తెనుగుకావ్యములను జదువుచున్నాము కాని ఎంతటి పవిత్రతను వర్ణించినను సరే, సౌందర్యవర్ణనము వచ్చుసరికి మొగము మొత్తునట్లు దేహసౌష్ఠవమును వర్ణించుటయే కాని, యా దేహకాంతియందు ప్రతిఫలించు నాత్మను ధ్వనిప్రధానముగ జిత్రించి మనస్సును పవిత్రభూములకు గొనిపోజాలినవా రెందరున్నారు? పరమనీచుడగు కీచకునినోట నుంచబడినను ద్రౌపదీసౌందర్యవర్ణనమును కవి యెంతయందముగ, నెంతపవిత్రభావోద్దీపకముగ జిత్రించుకొనివచ్చినాడు! సాధ్వీమణులు శీలమునందే కాక వారి సౌందర్యమునందుగూడ నొకవిధమగు పవిత్రత వెలుగొందుచు. నపరిచితులకయిన వారియెడల గౌరవప్రపత్తుల నుదయింపజేయును. విరాటనగరమున

నున్న ప్రజలు సైరంధ్రీవేషమున నున్న ద్రౌపదిని జూడగనే

రోహిణియొండె నొండెను న
రుంధతిగాక మనుష్యజాతిదే
ఈహరిణాక్షి చెల్వమున
నేడ్తెరచూడ్కులు నాచికోలగా
దాహితగౌరవం బగు శు
భాంగము తేజముజూచి బుద్ధి సం
దేహము బొందుచున్నది స
తీజన మిట్టిదె యెజ్జగంబులన్.

అనుకొనిరట! ఈపద్యమునందలి మొదటిపాదమున నరుంధతీప్రసక్తినిబట్టియు,మూడవపాదమునుబట్టియు ద్రౌపది పవిత్రత లెస్సగ ద్యోతమాన మగుచున్నది. అత్యంత కలుషాత్మయగు సుదేష్ణకునయిత మీమెయెడ నెట్టి గౌరవప్రపత్తు లుండెనో వెనుక నుదాహృతమగు "కనుగొనిగౌరవంబును మొగంబును" అనుపద్యమువలన దెలియవచ్చుచున్నది. ఇంతయేల? పరమనీచుడగు కీచకుడు కూడ ఆపవిత్రమూర్తినివర్ణించుపట్ల నశ్లీలోక్తికిగాని, యసభ్యవర్ణనమునకుగాని గడంగక ఆసౌందర్యమును మైలపడనీయకుండ నెంతో జాగరూకతతో గాపాడుచున్నాడు.

ప్రతీక్షణము

—యస్. వి. యన్. రామారావు.

దీనివల్లభుడనగా నిల సొబగుసాం
పెసగ వర్తిల్లువా డెవ్వడొక్కొ !
దీనివసించుట దా నొప్పి పెంపున
నేపారు మందిరం బెద్దియొక్కొ !

* * * * *

ఇందు మొదటిపద్యములోని తేటగీతిలో నొకవిశేషము గానవచ్చుచున్నది. కుసుమబాణుని బాణములను గరగించిపోసి చేసిరేమో యనుటతో సామాన్యకవి యాగును. కాని యట్లాగినచో నా చిత్రరచనమున నాత్మతేజము లోపించును. అందుచే తిక్కన అంతటితో నాగక 'చైతన్యసంపుటము' దగ ఘటించిరోకాక యనికూడ పలుకుచున్నాడు.

ఇందు రెండవపద్యములో దీని నామమెద్ది, దీని మందిరమెద్ది అనుటకు మారుగా వక్రోక్తులకు గడం గుటవలన సమకూరిన కళానైపుణ్యమును గమనించు నది. మొదటిపద్యములో త్రిమూర్తులను, దేవేంద్రుని మాత్రమే తలపెట్టుచుండుటచే నామెదర్శనమువలన సంభోగవ్యసనపరాయణు డగు నాతని యాత్మయందు కూడ నెట్టి పవిత్రభావములు సంచరించినవో మనకు స్పష్ట మగుచున్నది. రెండవపద్యమున ప్రభారాశి యగు నామెను జూచుటవలన నామెయం దుదయించిన గౌరవముచే 'నీకు నామ మెద్ది?' యని కుఱచగ ప్రశ్నింపలేకుండ నున్నాడు.

అనేకవిశేషములం దీ సన్నివేశమునకు సరి పోల్పదగిన సీతారావణుల సంవాదమునుండి రావణుడు సీతాసౌందర్యమును వర్ణించినవిధమును బరికించితిమేని సీతయందుగూడ నీ కాంతిసమృద్ధిని, పవిత్రతను వాల్మీకి చిత్రించినట్లు మనము జూడగల్గుదుము.

తా ముత్తమాం స్త్రియంలోకేపద్మహీనామివశ్రియమ్,
విభ్రాజమానాం వపుషా రావణః ప్రశశంసహ.
కా త్వం కాంచనవర్ణాభే, పీతకౌశేయవాసిని,
కమలానాం శుభాం మాలాం పద్మినీవహి బిభ్రతీ.
హ్రీః శ్రీః కీర్తిః శుభా లక్ష్మీ రప్సరా వా శుభాననే,
భూతి ర్వా త్వం వరారోహే, రతిర్వా స్వైరచారిణీ.
సమాః శిఖరిణః స్నిగ్ధాః పాణ్డురా దశనా స్తవ,
విశాలే విమలే నేత్రే రక్తాన్తే కృష్ణతారకే.
విశాలే జఘనం పీన మూరూ కరికరోపమౌ,
ఏతా వుపచితౌ వృత్తౌ సంహతౌ సంప్రవల్గితౌ.
పీనోన్నతముఖౌ కాన్తౌ స్నిగ్ధౌ తాళఫలోపమౌ,
మణిప్రవేకాభరణౌ రుచిరౌ తే పయోధరౌ.
చారుస్మితే, చారుదతి, చారునేత్రే, విలాసిని,
మనో హరసి మే కాన్తే, నదీ కూల మివామ్భసా.
(౧౪-౨౦ సర్గ. ४६. అరణ్యకాణ్డ)

ఇందు రావణుని రాక్షసస్వభావమునకు, కామాతురతకు అనుగుణముగ పయోధరవర్ణన మెక్కుడుగ జేయింప బడినను రావణుడుసైతము సీతను పవిత్రస్త్రీలతో బోల్చుటనుబట్టి యామెసౌందర్యమున బవిత్రత వ్యక్తీ కరింపబడినది. "విభ్రాజమానాం వపుషా" అని యిందు సూచింపబడిన యామెశరీరకాంతిని కవి యిట్లు విశ దీకరించుచున్నాడు.

పూర్ణచంద్రాననాం సుభ్రూం చారువృత్తపయోధరామ్,
కుర్వంతీం ప్రభయా దేవీం సర్వా వితిమిరా దిశః.
(సుందరకాణ్డ, సర్గ ౧౫, శ్లో. ౨౮)

ఆ మెశరీరప్రభదిక్కులనుండిచీకట్లను తరిమివేయు చున్నదట! సుందరకాండలో వర్ణింపబడిన సమావేశ మును బట్టికూడ పైరెండంశములే ప్రకటమగుచున్నవి.

ఏకవేణీధరా శయ్యా ధ్యానం మలిన మంబరమ్,
అస్థానే ప్యుపవాసశ్చ నైతా న్యౌపయికాని తే.
(సుం. కాం. సర్గ ౨౦, శ్లో. ౮.)

దీనినిబట్టి సీతాదేవిపవిత్రతయు,

త్వాం కృత్వోపరతో మన్యే రూపకర్తా స విశ్వసృట్,
నహి రూపోపమా త్వన్యా తవా స్తి శుభదర్శనే.
య ద్య త్పశ్యామి తే గాత్రం శీతాంశు సదృశాననే,
తస్మిం స్తస్మిన్ పృథుశ్రోణి చక్షు ర్మమ నిబధ్యతే.
(సుం. కాం. సర్గ. ౨౦. శ్లో. ౧౩,౧౫.

అనుశ్లోకములనుబట్టి యామెరూపాతిశయమును గోచరించుచున్నవి.

కాని సీతాసౌందర్యమునకును ద్రౌపదీసౌందర్యమునకును ఒకగొప్పభేదము గానవచ్చుచున్నది. స్వభావమునందుగాని, సౌందర్యమునందుగాని సీత ద్రౌపదియంతటి గంభీరురాలు కాదు. ఆమెమనస్సులో నున్న భావ మేదోముఖమున గోచరింపవలసినదే. అట్లే ఆమెసౌందర్యముకూడ ప్రౌఢకవులకావ్యమువలె ధ్వని ప్రధానము కాదు. కాని తరచినకొలది ద్రౌపది సౌందర్యమునకు నూత్నవైదగ్ధ్య మేర్పడుచుండును. ఆమెసౌందర్యమునందు కవిబ్రహ్మ ప్రతిష్ఠించిన ఛాయాభేదములు, భావగాంభీర్యము నిరుపమానములు. దానిని బట్టి తిక్కనచేసిన సౌందర్యతత్త్వమథనము లోకోత్తరమని మనకు స్పష్టపడుచున్నది.

గండుమీలకు బుట్టి కాముబాణములలో
గలసిమాడెడునట్టి కన్నుగవయు
బిసకాండములశిక్ష బెఱిగి లేఁపిగల
మెచ్చకయున్నట్టి మృదుకరములు
చిగురులతో సంధి సేసి యంబుజములపై
నెత్తి చనునట్టి పదతలములు
గలకంఠములయొద్ద గఱచిన విద్య వీ
ణల కిచ్చునట్టి తిన్ననిమెలుంగు
నత్తెఱంగున రేఖయు సవ్విధంబు
గఱువచందంబు నమ్మోయి కలికితనము
నట్టిచెన్నును సైరంధ్రియందకాక
కలవె యొరులకు నెఱుగక పలికితబల!

వామాక్షి రుచిరలావణ్యంబు భావించు
దన్వంగిరూపు చిత్తమున నిలుపు
గంబుకంధర చెన్నుకైవడి దలపోయు
నంగనసౌకుమార్యము దలంచు
భామిని సహజవిభ్రమ మెద గీలించు
బడతిచెయ్వులు మది బట్టికొలుపు
మానిని గరువంపుమాటపొం దూహించు
దళితాబ్జముఖితిన్నదనము మెచ్చు.

* * * * *

ఈ పద్యములను బట్టి ద్రౌపదీసౌందర్యచిత్రలేఖన మెంత భావప్రధానమైనదియు విస్పష్ట మగుచున్నది. క్రింద గీటుగీచిన మాటలనుబట్టి ద్రౌపదీసౌందర్యమున నెన్ని విశేషములు ప్రదర్శింపబడినదియు తెల్లమగుచున్నది. విషయమునుబట్టి మాత్రమేకాక విధానమునుబట్టికూడ తిక్కనకు వాల్మీకికి తారతమ్య మేర్పడుచున్నది. "నీ కన్నులు విశాలములు. నీదంతములు శుభ్రములు, శితాగ్రములు" అని సూటిగ వాల్మీకి సీతను వర్ణింపజేసినాడు. కాని కీచకుడో, వక్రోక్తులకు గడంగినాడు. "దీనిపేరెద్ది?" అనుటకును, "దీనినామాకృతిగా నోచిపడసిన యింపగు వర్ణంబు లెవ్వియొక్కో" అనుటకును గలతారతమ్యము రసజ్ఞు లూహించుకొందురుగాక! కీచకుడు చేసిన వర్ణనమందు నాజూకుదనము, నగిషీపని యెక్కుడుగ నున్నది. ద్రౌపదీసందర్శనమువలన కీచకుడు కాముకు డగుటయే కాక తాత్కాలికముగ కవికూడ నైనాడు. అందుచే నాతనివాక్యములలో రసప్రచార మెక్కువగ నున్నది. వక్రోక్తి పేరు చెప్పి ప్రబంధకవులవలె నస్వాభావికవర్ణనలకు గడంగకుండ, అట్లని సూటితనముపేరుచెప్పి నీరసముగ వ్రాయకుండ గావ్యరసమనిన నేమో సరిగా గ్రహించిన కవిత్వతత్త్వవేత్త తెనుగులో నొక తిక్కనయే కానవచ్చుచున్నాడు. అజంతాశిల్పములకైనను శైథిల్యమున్నది కాని వాఙ్మయమైన తిక్కనద్రౌపదీచిత్రమునకు శైథిల్యము లేదు. అజరామరంబైన యాదివ్యసుందరమూర్తి ననుగ్రహించి యాత డాంధ్రులను శాశ్వతముగా ఋణగ్రస్తులను జేసివైచినాడు.

తెనుఁగు శైలి

కవి : కవికొండల వేంకటరావు

పురాణములనుండి :—

నన్నయ

జగంబులు వుట్టింపను మనుపను సమయింపను గర్తలైన దేవతలకు నెట్లు నడచిన నెగ్గులేదు. నేను గర్మ భూమిని జనియించి కర్మతండ నైతి.

తిక్కన

ఈ రెండుదెఱంగులవారును బంచి కుడిచి సుఖంబున్న నఖిలభూప్రజకును బ్రమోదం బగుంగావున నట్లు సేసి యందఱచేత దీవనలు వడయవయ్యా.

ఎఱ్ఱాప్రగడ

నీ గౌరవంబంతయు నెఱింగికాదె వహ్నిసమానుండైన యీమహాముని నారాధించుటకు నీయందు భారం బెక్కించెద.

ప్రబంధములనుండి :—

మనుచరిత్ర

అనిన నత్తెఱవ యక్కఱకరిపలుకులు కులికి గఱిగఱిం గఱవ గరకరిం జెఱకువిలుకాడు పరగించు విరిదమ్మిగొంకతలు.

పారిజాతాపహరణము

ఇవ్విధంబున నభీష్టఫలసిద్ధిసంతోషితస్వాంతులును, నిఖిలలోకైకసంస్తూయమానమహామహిమోదాత్తులు నై నిరంతరసౌఖ్యవర్ధిష్ణులగు నాసత్యాకృష్ణులను జూచువేడుకం గ్రమ్మఱునొక్కనాఁడు.

శృంగారనైషధము

ఇట్లంతర్హితుండై రాజమార్గంబున నిరర్గళవేగంబునం జని యారాజకుంజరుండు మదకుంజరఘటాసుందరంబగు రాజమందిరంబు డాసి.

విజయవిలాసము

ముముక్షుజనహృదయంగమంబగు త్రివేణీసంగమంబున దానంబులుం దానంబులు గావించి, యచ్చట మాధవు నారాధించి, భవరసానుభవభీరుసాన్ద్రకోశంబగు పంచక్రోశంబు బ్రవేశించి.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము

దానవేంద్రా, నీపలికినట్ల మన మిరుదెగలవారము గశ్యపుసంతానం బగుటంజేసి మనయెల్లవివాదంబులు నతండ తీర్ప నర్హుండు.

పదములు, కీర్తనములు, కథలునుండి :—

రామదాసుచరిత్ర

ఓభద్రాద్రీశ్వరా! నేను పూర్వజన్మంబున జేసిన కర్మశేషమో, లేక మీకరుణకు పాత్రుండను గానని యో, యీదుర్మదులచే గొట్టించుటకు మనస్సుగలిగియో యివ్విధంబుగా నన్నుఁ జేయించుట తగునా యని స్తుతి చేయుచున్నాను.

మైరావణచరిత్ర

ఓతల్లి, అనేకకోట్లరాక్షసులు యుద్ధముగోరివచ్చుచున్నారు. వారల నందరిని నీకు బలియివ్వబోవుచున్నాను. యీరామసౌమిత్రులను......

భారతసావిత్రి

విష్ణుభక్తిలేనివాడు శూద్రుం డనబరగు. నాయెడ భక్తిగలిగిన చండాలునైన నవమానించుట బుద్ధిమంతులకు నుచితంబు గాదు.

సర్వాయిపాపడుకథ

పన్నెండుమంది నేస్తులాతో శకునమెల్లి వస్తువుంటె చాకల లొక్కయెల్లమైన చిక్కుతీసి కొప్పుబెట్టి శ్రీగంధపుచుక్కబెట్టి హంసలామొగ్గాలరవికెతీకు

మీద తొడిగినాది. కండ్లకు కాటీకవేసీ పండ్లుకు దాసీనా వేసి బోర్ మెట్ల వేసుకోని బొమ్మంచు చీరె గట్టి పిల్లవాణ్ణి చంకపెట్టి కూటిబుట్ట యెత్తుకోని యెదురుగుండ తాను వొచ్చి పెళ్లుపెళ్లున తుమ్ముతున్నాదీ ఆ యెల్లమ్మ.

నేటియొకనాటకము

తరువాత నోప్రభూ, మున్నుమూర్ఛిల్లిన మునిబాలుండు నిద్దురనుండి లేచినట్లు లేవ నాసోదరులిద్దఱు నితాంతసంతోషక్రాంతస్వాంతులై.

నేటియొకనవల

ఆనలువురు నానూతనపురుషునితో లోన ప్రవేశించి మందిరద్వారంబులను మూసివైచిరి. లోన నేమి జరుగునో వినుట కామెకు కుతూహల ముదయించెను.

నేటి మఱికొన్ని విధముల రచనలనుండి:—

లండనుపన్యాసములు

వేర్వేరుసంఘముల ప్రతినిధులతో సంప్రతించి అందరికిని సమ్మత మగునట్లుగా సాంఘికసమస్యను పరిష్కరించు ఏర్పాటేదియు చేయలేకపోతినని ప్రకటించుట కెంతోవిచారమును చిన్నదనమును కలుగుచున్నది.

పల్లెటూరికథలు

కరణం సంకురాత్రిపండుగకు అల్లుణ్ణి తీసుకురావడానికి వెళ్లాడు. పడవదగ్గిరకు రాలేదనేకోపంతో అల్లుడు పండగకు రానన్నాడు.

చిత్రాంగి

కాని మీరు పొదుంకాయతోటే సహజంగా పుట్టార్టగా?

ఏమమ్మా, మీ మామగారు వొచ్చారు. అందర్నీ యింట్లోకి రమ్మంటున్నారు. మాకు రాణీవి కాబోతున్నావు. ఇదేం వేషం, ఆయనముందే?

నలభీమపాకశాస్త్రము

అయిదుశేర్లనీళ్లు పట్టే కళాయిపాత్రలో నాలుగు శేర్ల మంచినీళ్లు పోసి పొయ్యిమీద కాచవలెను.

నేటిపత్రికలనుండి.—

ఆంధ్రభూమి

బైబిలునందు ఒకకథ కలదు. ఇసుకమీద నొకటియు, రాతిమీద నొకటియు రెండుఇండ్లు కట్టబడినవి.

గృహలక్ష్మి

దేశారాధకుల 'మనుకొనుచున్నవారు' లెస్సగ యోచించి యీమహోత్తరుణమందు దేశాభ్యుదయము అట్టి యమాయికుల యోగక్షేమములపై నాధారపడియుండు ననుసత్యము.

ఆంధ్రపత్రిక

వాయువిమానములనుండి బాంబులను విసరు పద్ధతి హిందూదేశమునందే గాక ఇంగ్లండులోగూడ ఏహ్యత గలిగించె ననుటకు సందియము లేదు.

కృష్ణాపత్రిక

బర్మావిభజనమున కన్నియు అమారగుచున్నవి. బర్మాప్రజలు విభజనమున కంగీకరింతురో లేదో తెలియకపూర్వమే.

వాహుకనుండి:—

రైతుమాటలు

ఎందుకండి ఈవానలు. బుడంక్రలు కోసుకునే వాళ్లకి నష్టం. కొన్నికట్టేత్తమీదుంటాయి. కొన్ని కోతకు సిద్ధంగా వుంటాయి. ఉదుపుచేలకు కొంచెం నయమనుకోండి. తాటాకుతెగులుపట్టిం దంటారు. దాని క్కా స్తమెతుగు. కందిచేలు ఊకెక్కి చస్తాయి.

ఒక ఇల్లాలుమాటలు

చంటిపిల్లల పోట్లాటలు. ఎందుకంటాం మనం - అవసరంమాలినపుల్లలకు అగ్గిపెట్లగుల్లలకు. అవియెంతో పనిముట్లు అవివాళ్లకు.

ఒకకూలివానిమాటలు

పొద్దున్నే అబద్ధమాడుకుంటే నా కేం వస్తుంది? పనిచేసేవోణ్ణి నే నబద్ధమాడుకుంటానా?

ఈప్రకారముగ యాథాలాపముగఁ జదివినపుస్తకమునుండి, చూచినపత్రికనుండి, విన్నమనిషినుండి

మనము భాషను సేకరించి గమనించి చూచితిమా, ఎంత మంది తెనుఁగుభాషను వ్రాయుచున్నారో, ఎంతమంది వాడుచున్నారో అన్నివిధముల తెనుఁ గున్నట్టగపించు.- తెనుఁగుజాతికిఁ జెందినవా రెవరోయి యన్న 'నేను నేను' అని కొన్ని కోట్లమంది మాఱువలుకునట్టు.

కాని తెనుఁగుజాతినిగుఱించి తెలిసికొనవలయు నన్న మూఁడుకోట్లమంది తెనుఁగువారిని వరుసగ నిలువఁ బెట్టి వారిముఖవర్చస్సు గమనించుచున్నామా? గమ నింపఁగలమా? తెనుఁగుజాతియని యనుకొనుటలో నేవో కొన్ని లక్షణములు హృదయావలంబనము గొను చున్నవి. ఆలక్షణము లున్నజనుల నందఱిని తెనుఁగు వారినిగ గుర్తించుచున్నాము. అలాగుననే తెనుఁగు శైలినిగుఱించి తెలిసికొనుటలన్నను. మనకు తెనుఁగువా రందఱును మాటలాడు, వ్రాయు సమస్తమును సేక రించి విమర్శించుటలు సాధ్యమా! ఒక్కనాఁటికిఁ గాదు. కాని తెనుఁగుశైలి యని యనుకొనుటలో మన కేదో యొకవిధమగు మాటలపొందిక, ఏస, నడక, నాలుకపైఁ దాండవించుచుండును. నిజముగ నాయుద్దేశ్యమం దది నిర్వచింపఁబడనేరనిది; అనుభవించవలసినది. 'పంచ దార తీపి' యనియన్న, పంచదార తినుటలో మనకుఁ దట్టు తీయందనమనికదా యర్థము. అట్లే తెనుఁగుశైలి యన్నఁ దెనుఁగును వాడుటలోఁ దట్టు నొకానొక యొయ్యారపు టుచ్చారణ. కావున నాయీవ్యాసము యొక్క యభిప్రాయమును బూర్తిగ నెఱుంగవలతురేని తెనుఁగున మాటలాడుచు నందలియుచ్చరించు పొందిక యిట్టిదని స్మరణకుఁ దెచ్చుకొన్నఁగాని బోధపడదు.

తెనుఁగునకును సంస్కృతమునకును నవినాభావ మున్నది. తెనుఁగునకుఁ దురకమునకుఁ, దెనుఁగునకు నాంగ్లేయమునకు సంపర్క మున్నది. తెనుఁగునకు నరవమునకుఁ గన్నడమునకు మైత్రి యున్నది. తెనుఁగు బంగాళీ, తెనుఁగుహిందీ, తెనుఁగుమరాటీ,—యివి యన్యోన్యపరిచయము లేనివి కావు. కాఁబట్టి కేవలము తెనుఁగుదృష్టి యలవరచుకొనవలెనన్నఁ, దెనుఁగుశైలి కనిపెట్టవలెనన్న మనము ఎట్టిదృక్పథమున నిలువ వలెను? సంస్కృతసంబంధములేని, తురకము, ఆంగ్లే యము, కన్నడము, అరవము, మరాటీ, హిందీ, బం గాళము— వీనిసంపర్కము లేని యొకానొకనైజపుఁ బోకడఁ బోవుదానిని గ్రహించుకొనవలసియుండును. అదెట్లని పెక్కుమందికి సంశయము వొడమవచ్చును.

ఒకయావుపాలును మఱియొక యావుపాలును గలసిపోయినట్లు కలసిపోయినవే తెనుఁగుసంస్కృత ములు, వానిని విడఁదీయుటెట్లు? పంచదార కాఫీ కషా యము పాలు కలసిపోయినట్లు కలసిపోయినవే తెనుఁగు తురకము ఆంగ్లేయము. వీని నొకదానినుండి యొకదానిని విడఁదీయుటెట్లు? అని యీవిధముగ నందఱు కన్నిసర్గపుఁ దెనుఁగుదెలిసికొనుట యసాధ్యముగఁ బొడగట్టవచ్చును.

అయినప్పటికిని నిదానించి చూడవలతును. మనము హూణభాషను మాటలాడుచు నడుమనిట్టె తెనుఁగునకు దిగుచుందుము. చటక్కన వలవైచిపట్టు కొన్నట్టు తెనుఁగుముక్కలను నాల్గింటినిం గొనుఁడు. బజారులందు గుద్దులాటల, సరాగాల, ఇండ్లకబుర్ల, పొలాలమీఁదఁబడాల, దెనుఁగునుడికారము సమయో చితముగ బయల్వెడలునప్పుడు హృదయ మాంధ్రోద్దీపి తమై "ఇదితెనుఁ" గనిపించును. అది మీమనంబుల కెక్కించుకొనుఁడు. దాని నాధారభూతముగఁ జేసికొని తెనుఁగుశైలి యేమొకో యని యోజించుఁడు. అది నా మనవి.

అట్లు విమర్శించునప్పుడు ముఖ్యముగ నాకు గోచరించున దిది—"మన కింకను దెనుఁగుభాష యున్నది. అది పోలేదు. అది యప్పటప్పట బయల్వెడలి భావమును బ్రకటించుచున్నది." అని. "ఎల్లప్పు డట్లనే మాటలాడి యట్లనే భావమును బ్రకటింపఁగల వార మైతిమా!" అనికూడ నూహాపోవుటయును గద్దు. భూమి నేప్రకారముగ నిరంతర మాంధ్రభూమిగ నుండఁ దలపోసికొనుచున్నారమో మన నాలుకకూడ నిరంతరము తెనుఁగునాలుకగ నుండవాంఛింతు.

కాని యొకప్పు డాంధ్రరాష్ట్రమనుకొనుభాగము ఉత్కళరాష్ట్రమునఁ గలసిపోయినచో నది యాంధ్రరాష్ట్ర మెట్లు కాదో, యొకప్పు డంతయును దెనుఁగై యున్న మనయీనాలుక యాంగ్లేయమును బఠించి, సంస్కృతమును నేర్చి, హిందీగఱచి, తెనుఁగుచవికి వెలియగుచున్నా మంతోయింతో. అయినప్పటి కుత్కలరాష్ట్ర మన్నంత, తెనుఁగుమనిషిని గుర్తించుట మానినామా? అట్లే ఎన్నెన్నిభాషలఁ గలగలపైనను 'ఇట తెనుఁగుశైలి కలదు' అని స్ఫురింపక మానదు. అది నిర్వక్రముగఁ జూఱగొనవలెనన్న నొకటే సాధనము. తెనుఁగువారిని జూచుచు, తెనుఁగుదేశమం దభిమానము వహించుచు, తెనుఁగువచ్చినవారితోఁ బదేపదే తెనుఁగున మాటలాడుచు, తెనుఁగుపుస్తకములను విరివిగఁ బఠించుచు, వల్లించుచు, 'తెనుఁగు తెనుఁగు తెనుఁగు' అని దానిని శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బ్రత్యక్ష మొనరించుకొందుమేని తెనుఁగుశైలి యూరక కర్ణపుటంబుల నినదించు.

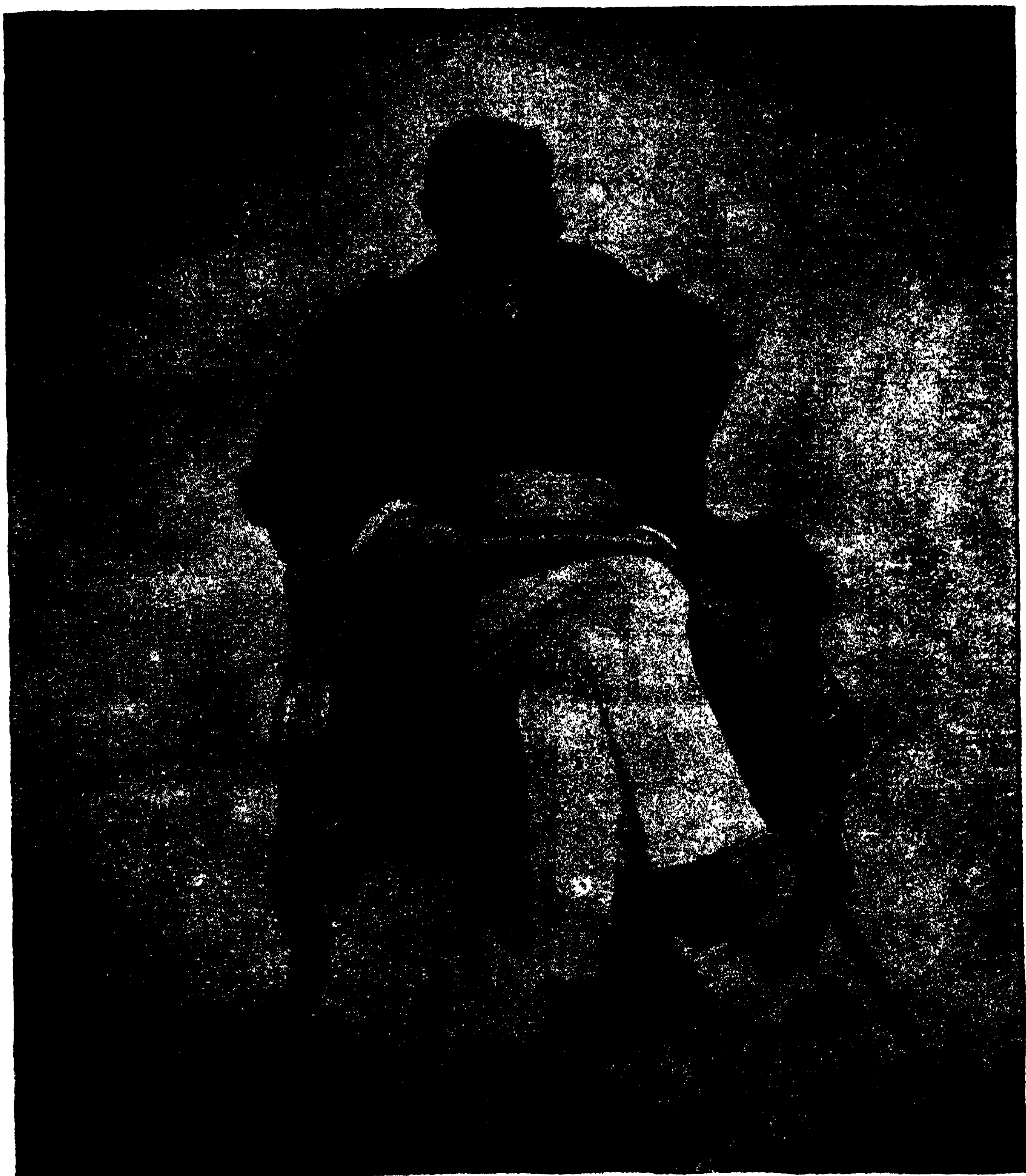
అప్పుడు మీరు మఱచిపోదురు నారికేళపాకము, ద్రాక్షాపాకము, కదళీపాకము అనుమాటలు, గ్రామ్య గ్రాంథికవిభజనములు. అప్పుడు మీకుఁ బట్టఁగలవు తెనుఁగువారి పురాణశైలి, తెనుఁగువారి ప్రబంధశైలి, తెనుఁగువారి గేయశైలి యనునవి.

నారికేళపాకమన్న నదియొక తెనుఁగునుడికారము యొక్క పొందికను సూచించుమాట కాదు. అది తెనుఁగుపదములు తక్కువపెట్టి, సంస్కృతసమాసముల నెక్కువ జొనిపి తెనుఁగువారి కర్థముగాకుండ వ్రాసిన పుస్తకములయొక్క గుణసంకీర్తనసందర్భమున వెలువడినపదము. అట్లనే ద్రాక్షాపాక కదళీపాకశబ్దములును. ఆపదములు తెనుఁగువారు పుస్తకములు వ్రాయుటలోఁ గాని, తెనుఁగునిజగమనము సూచించుటలోఁగాని యుపకరించవు. సంస్కృతము బాగుగవచ్చినతెనుఁగువానికి నారికేళపాకగ్రంథము లేతగుంజునే యిచ్చి దిగమ్రింగుట కనువుపడును. సంస్కృతమురాక యాంగ్లేయ మెక్కుడువచ్చినవానికిఁ 'గుదిడీ' కావచ్చును. భాషాజ్ఞానమునుబట్టి యొకానొకగ్రంథము సులభముగ నర్థమగుట, కాకపోవుట యనునది తెనుఁగుశైలిని నిర్వచింపనేరదు.

శైలియన మాటలపొందిక, వాక్యములకూర్పు. ఒకమానవుఁ డొకమానవునికి తనభావమును ఊతముగ వెల్లడించుట. తెనుఁగుశైలియన్న తెనుఁగుమాటల పొందిక, తెనుఁగుకూర్పు, తెనుఁగునూతము. పురాణపఠనమందుఁ దెనుఁగువారి మాటలపొందిక, ఏస, నడక వేఱు; ప్రబంధఫక్కి వేఱు; పదములు పాటలు విన్నప్పుడు వేఱు.

ఎంతటిమార్పు చెందినను నాయామాటలు తెనుఁగువారిచే నిరంతర మాయాసందర్భములందు వాడఁబడుచు "ఇది తెనుఁగునుడికారము" అని తట్టఁజేయుచుండును. కావున ప్రతితెనుఁగువానిని నేను నేఁడు హెచ్చరించునది, "ఇందు సంస్కృతము హెచ్చా, తెనుఁగు హెచ్చా? ఇందు సంస్కృతము తెనుఁగుకలగలపు లెట్లున్నవి? వీ రితరభాషల నేర్చి వ్రాయుచున్నారా, నేర్వక వ్రాయుచున్నారా?" అను స్తనశల్యపరీక్షకుం దిగక, మాటమాట, నక్షరమక్షరము విడదీసి చదువక నేకముగ గుర్తించి 'ఇది తెనుఁగుపురాణశైలియా? ఇది తెనుఁగుప్రబంధశైలియా? ఇది తెనుఁగుగేయశైలియా?' అని ప్రబోధించుకొనుట శ్రేయస్కరము" అని.

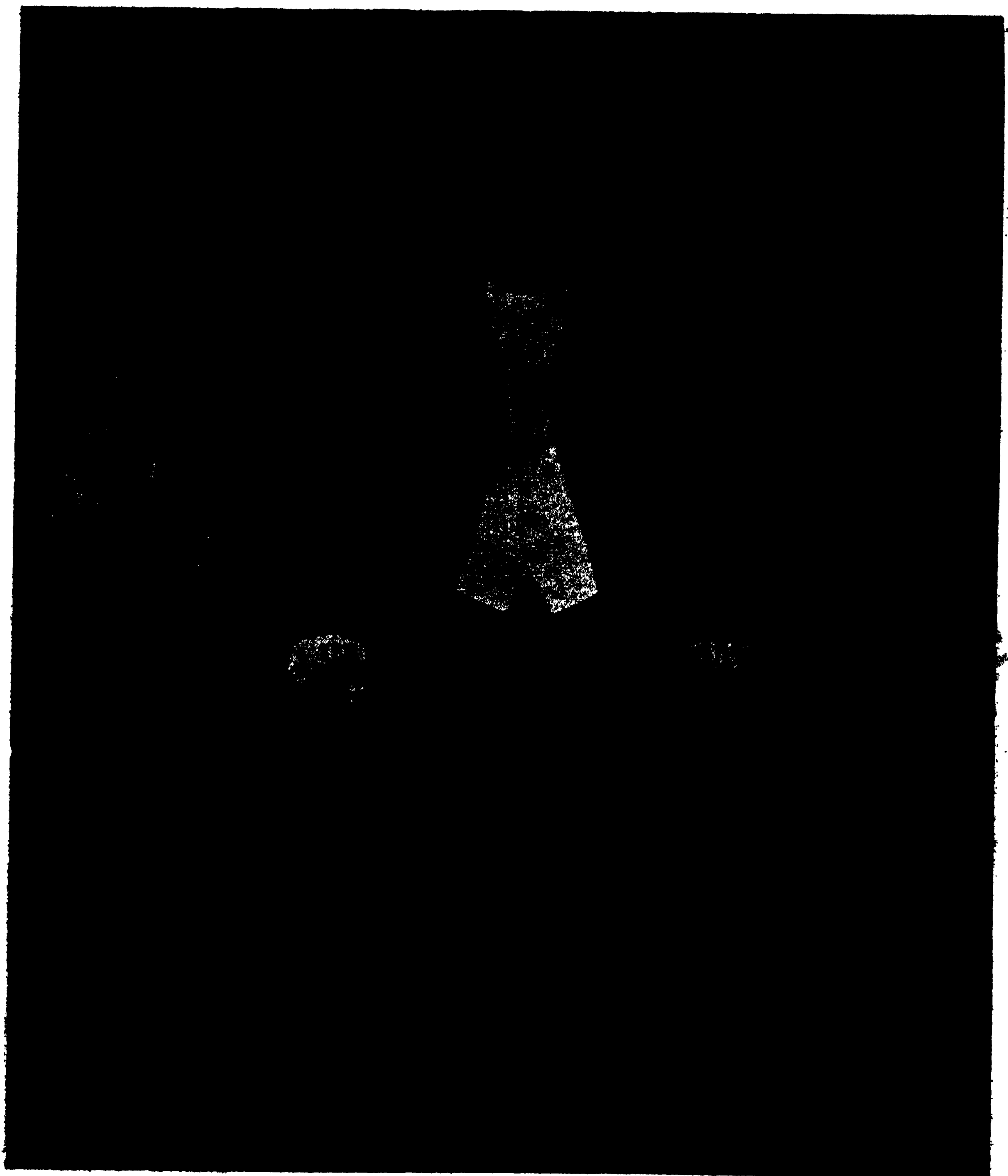
అందుల కర్హత యెవరికిఁగలదన్న నెవ రెన్ని తెనుఁగుపురాణములను బఠించి యెవ రెన్ని తెనుఁగుప్రబంధములను జదివి, ఎవ రెన్ని తెనుఁగుగేయములను బాడి యానందించుచు ఎం దాయానంద మున్నదో గ్రహింపదొరకొందురో వారికే యాయర్హతకలదు.

హిజ్ ఎక్సలెన్సీ లార్డు
విల్లింగ్డను
(రాజప్రతినిధి)

హిజ్ ఎక్సలెన్సీ లెఫ్. కాల్. ది రైట్ ఆనరబిల్
సర్ జార్జి ఫ్రెడరిక్ స్టాన్లీ, పి. సి., జి. సి. ఐ. ఇ., సి. యం. జి.
(మద్రాసు గవర్నరు)

ఆనరబుల్ ఖాన్ బహదూర్
సర్ మహమ్మద్ ఉస్మాన్ సాహెబ్ బహద్దూరు, కె. సి. ఐ. ఇ.
(ఆక్టింగు గవర్నరు)

బొబ్బిలి మహారాజుగారు

(ప్రధానామాత్యులు)

కృతికర్త
కొడాలి వెంకట సుబ్బారావు

'హంపీక్షేత్రము'

చిరుమామిళ్ల
శివరామకృష్ణప్రసాదు, బి, ఏ.,

వ్యాఖ్యాకర్త
చిరుమామిళ్ల శివరామకృష్ణప్రసాదు

భావికాలమున చక్కగా కొనలుసాగి పుష్పించి లోకమున క్షేమానందమును గూర్పవలసిన కుసుమవల్లరి, చండభానుని కిరణములు సోకకపూర్వమె, ఏమికారణముననో తలవంచి నేలవ్రాలినది. పరాత్పరుడు దానిగుణసంపదను గాంచి మరులుగొని, దొంగిలించుకొనిపోయి తనవీట నాటుకొనినాడు. నిర్గుణుడను విశ్వమయుని వింతచెయిదముల నెవరు ప్రశ్నింపగలరు ?

అచిరకాలములోనే సరస్వతీదేవిచేత పట్టుసెల్లాలు కట్టించగల డీకవియని మిత్రు లనుకొనుచున్న సమయముననే కొడాలి సుబ్బారావుగారీలోకమును వదలి చనిరి. అతడు మృతజీవి. చిరునగవు పెదవులపై చిందులుద్రొక్కుచుండ, కల్మషరహితమగు వాత్సల్యమును విరజిమ్ము వారిపలుకు లింకను వినబడుచునేయున్నవి. వెనుకచూపులేని సాహసము, సాహసమునకు తగినసామర్థ్యము, సామర్థ్యమునకనువగు సౌజన్యము వారికి విలువనుగూర్చిన భూషణములు. నిరాడంబరమగు వేషము, సంతృప్తిని వెలువరించుకనులు మిత్రుల నాకర్షించుటకు వారికి సమకూర్పబడినవి. గృహమునందుండినను, వెలుపలకు వచ్చినను చుట్టును మిత్రులె............అందులకే యాదుర్దినమున, ఆశ్మశానవాటికకడ వేలకొలదివిద్యార్థులు, పెద్దలు గుమికూడిరి......అత డొకమహారాజా ? కాదు ; దేశనాయకుడా ? కాదు ; హృదయమొసగి హృదయముల వశపరచుకొనిన సద్గుణాకరుడు. ఆశచే తుదివరకు కంద రచ్చట నిలిచియుండిరి ; రిక్తహస్తములతో గృహములకు తిరిగివచ్చిరి.

కవి :

శ్రీ కొడాలి సుబ్బారావుగా రొక విచిత్రమైనవ్యక్తి. ఆయనతో కొలదిదినములు - దినములేకాదు, కొలదిమాసములు - స్నేహమొనర్చినను, ఆయననిజస్వభావ మెంతవానికిని గోచరముకాదు. ఆయనపలుకులను వినినచో పాశ్చాత్యనాగరకతాప్రపంచమున బడిపోవు నేటి యువకులవరుసలోనివారే యని ప్రథమున తోపకపోదు. కాని వారిహృదయ మట్టిదిగాదు. మాతృభూమియందలి భక్తి చేతను, ఆంధ్రోద్యమమునందలి యాసక్తిచేతను అది నిండియున్నది. జ్యోతిశ్శాస్త్ర మనిన వీరి కెంతయో నమ్మకముండెడిది. చిన్ననాటనుండియు వీ రీ విషయమున కృషిసల్పిరి. అందులకే తమతల్లిగారి మృతినిగూర్చి కొలదివత్సరములక్రింద 'భారతి' యం దొకగేయము వ్రాయుచు

"మాతృకారకుడు చంద
మామ రాహువు కూడ
కుంభాన కేతువుతో
కూర్చుండె నారింట
నని జోస్యులంటారురా
అందుకే యనుభవం బంటారురా."

అని నుడివియున్నారు. వీరు చనిపోయిన దినమున వీరి చొక్కాజేబునందు, చనిపోవుకాల మొకకాగితముపై సరిగా వేసియుండెనట.

"కాసేపు కూసేపు
కాదు యీ యనుభవము
కడతేరి నీలోన
కలసిపోయేదాక
కలకవేయుచునుండురా
దైవమా——కడుపుమండుచునుండురా"

అని సుబ్బారావుగారు తమతల్లిగారి మరణమునుగూర్చి తల్లడిల్లిపోవుచున్నారు. తమబాహువులనీడలయందు కాపురముండి, సర్వకాలములందు తమ్మే నమ్మియుండి, నే డెట్టియండయు లేక లోకమున నిలచియున్నవ్యక్తు లిట్లు తలపోయవలసినవారేకదా ! నేటికి తమహృదయము శాంతివహించినది... తమ్మాశ్రయించియున్నవారల హృదయములో ?

గ్రంథస్వరూపము, మూలము :

ఈగ్రంథమునకు మాగురువర్యులగు శ్రీ విశ్వనాథసత్యనారాయణ (యం.ఏ.)గా రొకయమూల్యమైనపీఠికను వ్రాసియున్నారు. కావున

మరల నీవిమర్శనమును వ్రాయదొరకొనుట సాహసము కాకపోదు. శ్రీ సుబ్బారావుగారును మాకుగురువులగుటచే, వారి కళాప్రతిభలను పత్రికాముఖమున ఆంధ్రాభిమానుల కెఱుకపరుపదలచి, నాకొలదికి వెఱువక నే నీప్రయత్నమునకు గడంగితిని. మాగురువర్యులు రచియించినపీఠిక నా కీవ్యాసముపట్ల చాలవరకు సాయపడినది.

ఈహంపీక్షేత్రమను గ్రంథము ఆశ్వాసములుగా విభజింపబడలేదు. దీనిని ఖండకావ్యములసంపుటమని యనవచ్చును. హంపీ స్థాపింపబడినదాది హంపీవినాశమునువరకు జరిగినవిషయము లీగ్రంథమున ప్రస్తరింపబడినవి.

ప్రథమమున హంపీక్షేత్రముయొక్క నేటిస్థితి వర్ణింపబడినది. శ్రీ సుబ్బారావుగా రచ్చటకేగి ప్రతివిషయమును తిలకించి, తమకు గలిగిన యావేశమునే యీపద్యములందు వెలువరించిరి. హంపీస్థాపనమును వివరించునపు డచ్చటిజను లనుశ్రుతముగ జెప్పుకొనుకథ నాధారముగా గైకొనిరి. తరువాత హంపీయందు నేటికిని నిలచియున్న విద్యారణ్యులవారి శిలావిగ్రహమును గాంచినంతనే కల్గినయావేశము నాధారపరచుకొని, కొన్నిపద్యములను వ్రాసియున్నారు. మఱియు 'రాజ్యప్రదానము', 'పశ్చాత్తాపము' మొదలగువిషయముల కనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్నకథలే యాధారము. 'కనకాభిషేకము', 'తల్లికోటయుద్ధము', 'ఆనెగొందెకాపు' అనువిషయముల కొకింత చరిత్ర నాధారముచేసికొనియుందురు. 'పాణిగ్రహణము' అను విషయమున కాధారము 'కూతు రాయలకును గూర్చునాడు' అను పెద్దన్నగారిచాటువు. మఱియు, ఆముక్తమాల్యద చదువగా కలిగిన యావేశమే 'కృష్ణరాయలు' అనుశీర్షికక్రింద నున్నపద్యముల కాధారమని వివరించియున్నారు.

కథావస్తువు-కూర్పునేర్పు :

హంపీక్షేత్రముయొక్క నేటిస్థితి ప్రథమమున వర్ణింపబడినది. గ్రంథములందు హంపీవిభవమును పఠించి కవి యది యతిశయోక్తి యనుకొనినాడు. కాని 'కల్ల నిజమయ్యె నీవు సాక్షాత్కరింప' అని తాను హంపీ కేగివచ్చినతరువాత నాశ్చర్యమును వెల్లడించుచున్నాడు. హంపీక్షేత్రమునం దాత డెన్నియో క్రొత్తవిషయములను గాంచి యానందించినట్లు విశదమగుచున్నది. అచ్చటికొండలు సహితము 'మానవులచేష్టలం దోనమాలు దిద్దు' చున్నవట! ఈగ్రంథమునందు గల కొండలవర్ణనను చదువుచున్నప్పుడు శ్రీ విశ్వనాథసత్యనారాయణగారు 'కొండవీటి పొగమబ్బులు' అను శీర్షికక్రింద 'భారతి' లో వ్రాసినపద్యములు జ్ఞప్తికివచ్చును. హంపీక్షేత్రము చుట్టునుగల యున్నతమైన పర్వతపంక్తులను గాంచి కవి, శత్రురాజుల కవి యభేద్యములైనవని తొలిసారి సంతసించెను గాని వెంటనే నేటిస్థితిని తలచుకొని "అచలము లంచెలంచెలుగ నల్లినకోటల దాట................తెగింపలేక చకితులైనమూఢులు వికర్తన కర్తలచే తుదిన్నృపుల్" అని వాపోవుచున్నాడు. 'సొగసులో' 'పొరువలలోన' 'చుట్టుపట్ల చిందుశీకరములలోన' 'జీవనములలోన' 'పంపాప్రవంతిక, సానువులను వ్రేలుమేఘప్రవాహాల నేలుకొను'నని నుడివి, యచ్చటనున్న పంపాసరస్సుయొక్క యుత్కృష్టతను వెల్లడించి, తెలుగునుడికారమునందలి యొకయొయ్యారమును ఆభావమునందు కవి సమకూర్చెను. హంపీక్షేత్రమునందలి రమ్యమైన కట్టడములను గాంచి కవి తన్మయుడైనాడు. ఆంధ్రవైభవలక్ష్మి సర్వసౌభాగ్యములతో నలరారినదినములలో, తమ్మిమాలినైనను నిర్మాణకౌశలమున గెలువగల మేటిశిల్పు లుండెడివారని మన మెఱుగుదుము. అట్టివారి శిల్పనైపుణ్యమునకు నిదర్శనముగా మనదేశమునం దచ్చటచ్చట కొన్నిశిథిలములయిన దేవాలయములు గలవు. వీనిని గాంచి నేటికిని ఆంధ్రుడు కంటతడివెట్టుచున్నాడు. హంపీక్షేత్రమునందు 'మరలులేకుండ యంత్రాలమహిమలేక', 'కొక్కెముల్ రాతి నొక్కులుగాగ ఉయ్యాల సలిపినా డొకకొండపలక తొలిచి', 'సోపానముల్ రాతిసుల్లుగాగా నుయ్యికొట్టినా డొకకొండనుట్ట తొలిచి', 'మూలముల్ రాతిబాదులెగాగ హర్మ్యము కట్టినా డొక కొండనుట్ట తొలిచి' 'వేదు తెల్లను రాతివిరుపులుగా రచ్చదిద్దినా డొకకొండదిబ్బతొలిచి'......'ఆమహాశక్తికిని హేతు వరయలే'మని సర్వజ్ఞుడగు కవియే ఆశ్చర్యమును వెల్లడించుచున్నాడు. 'ఈపెనుకొండబండ లెటులెత్తిరొ ఆకసనుంట లాఘవప్రాపితకార్యమా యిది' అని ప్రశ్నించుచున్నాడు. తిమ్మరుసుకచ్చేరిని వర్ణించుసందర్భమున కవి పాఠకునియెదుట రానున్న విషాదసంఘటనమును, మంత్రిశేఖరుని కొలదియిడరాని ప్రతిభను ఎట్లు ప్రదర్శించుచున్నాడో తిలకింపుడు:

> "తిండికి లేక ఎంగిలి జతించిన మేనున తెల్గురాజమా
> ర్తాండుని తేరుపై ప్రణవతత్త్వము దెల్పడి బాలకృష్ణుడై
> యుండిన మంత్రితిమ్మరుసు ఊహల పావనమైన రచ్చలో
> మండినమంటతో నదియు మారె మసీదుగ మాచరిత్రలో."

రామరాజు సకలాంధ్రావనిని పరిపాలించి మ్లేచ్ఛులను పెక్కుసారు లోడించి వారిపట్టణములను కొల్లగొనినవీరుడు. పోర్చుగీసువారితోడను, ఇతర మహమ్మదీయసుల్తానులతోడను సంధి యొనరించుకొని, వారిలోవారికి కలహములను బెంచి తనశక్తిసామర్థ్యములను చాటిన రాజ్యతంత్రప్రవీణుడు. తుదకు తల్లికోటయుద్ధమునం దహంకారమువలన సర్వమును గోల్పోయిన దురదృష్టవంతుడు. అట్టి ప్రతిభాశాలి, ఒక చాకలికన్నెవాలుచూపులయందు చిక్కుకొనినాడు. దాని కొక దివ్యభవనమును గట్టించినాడు. మహమ్మదీయులు బ్రద్దలుకొట్టినను దాని పూర్వవైభవము నశింపలేదు. అందులకే కవి యాభవనమును వర్ణించునపుడు, 'శిల్పవిద్యాకృషిలోన శిల్పికి సతం బొకభావము లూరువ్యాఖ్యయా' నని దానియం దలరుచున్న శిల్పనైపుణ్యమును ప్రశంసించుచున్నాడు. 'చాకలిమూటలో మురికిచాలుల'యందు 'శాంతి, సేవ, ఓర్పు' గలవని నమ్మి ఆ

'చాకలికన్నె లేనగవుచాలున ముత్తెపుపంట మానసవ్యాకులమైన తచ్చరణవాతరమోద్ధతధూళిధూసర స్వీకృతమస్తకుండయి వసింపగ ఆదివ్యభవనమును నిర్మించెనట. లోకప్రవృత్తిని, మానవుల స్వభావమును ఎఱిగిన కవిచంద్రు డెంతచక్కగా సమర్థించెనో యూహింపుడు.

ఈప్రథమకావ్యమునందు 'దురంత స్మృతి', 'దేవాలయములు', 'మహార్ణవమిశాల', 'స్నానాలచెరువు', 'నర్తనశాల' అనుశీర్షికలక్రింద మఱికొన్ని సీసపద్యములు గలవు. ఈపద్యములను వ్రాయుసందర్భమున కవి తన్ను దామఱచిపోయి, భావోన్మాదమున లేఖినిని నడపియుండవచ్చును. ఒకపద్యమునందున్న కూర్పునేర్పు వేఱొకదానియందు గన్పట్టక, వింతరీతులతో నలరారుచున్నవి. పాఠకుని పరుగెత్తుమేఘముల గములలోనికి గొనిపోయి, వానికి వింత దృశ్యముల జూపి వానిడెందమునం దవ్యాజానందమును గూర్చుచున్నవి. తనహృదయమునందలి యాందోళనమును పాఠకునిహృదయమునం దుత్పన్నమగునట్లు చేయగలుగుటయే మహాకవికి కావలసినది. తానేకన్నులతో లోకమును జూచుచున్నాడో, ఏహృదయముతో లోకమును భావించుచున్నాడో, ఏపలుకులతో లోకమును అలరించుచున్నాడో, ఆకన్నులనే, ఆహృదయమునే, ఆపలుకులనే పాఠకున కొకక్షుటికాలమైనను సమకూర్పవలయును. పాఠకుని వశపరచుకొని, సమయానుకూలముగ, కథావస్తువున కనుగుణముగ తన కూర్పునేర్పువలన అతనిహృదయమునం దానందమును, దుఃఖమును, ఆశ్చర్యమును, భయమును ఆతని కెఱుకలేకయే సమకూర్పవలయును. తనతో వెంటగొనిపోయి, పుప్పొడిదుమారములందు విహరింపజేసి, చలువసెలయేటినీట జలకమాడించి, కోకిలగానమధురలయం దుయ్యాలలూగించి, తనగ్రంథమును ముగించి తలయెత్తుసరికి బాహ్యప్రపంచమును గని త్రుళ్లిపడి, పాఠకుడు భావనాప్రపంచమునందలి మాధుర్యమున కచ్చెరువుపడునట్లు చేయగలవాడే సుకవి; అతడే ధన్యుడు. వానిగ్రంథము లాంధ్రవాణికి మిగుల యలంకారమును గూర్చు భూషణములు. ఆధునికాంధ్రకవిప్రపంచమునం దట్టికవులు లేకపోలేదు. వారిలో సుబ్బారావుగా రొకరు.

"బాకుపోటున చిమ్మబడిననెత్తురుజల్లు
వెల్లవేసెనె రాజవీథి నిచట"

* * * *

"అంత్యసందేశగాఢాలింగనంబుల
కలియనొత్తెనె చురకత్తి యిచట"

* * * *

"శిరము తెగి మొండెమై కోటబురుజుమీద
పడకనిలిచిన 'కాపలా' భయముచేత
శాత్రవులు కోట కెగబ్రాక జంకి సమయ
మునకు వేచుక తలదాచుకొనిరి యిచట."

* * * *

ఈపలుకులు వినినంతనే పాఠకునిహృదయమునం దింతవఱ కధివసించియున్న ప్రశాంతత కరగిపోయెను. వివరింప వీలులేని యావేశ మేదియో, ఆతనియం దుద్భవించుచున్నది. అతనికనులయెదుట గన్పట్టుచున్నదృశ్యము లొకక్షుటికాల మతని నెచ్చటికో గొనిపోవుచున్నవి......ఆ నెత్తురుజల్లు బాకుపోటున చిమ్మబడినదట! ఆచురకత్తి, ఆలింగనసమయమున, అందును 'అంత్యసందేశగాఢాలింగన' సమయమట......కలియ నొత్తెనట!..... కోటబురుజుమీద శిరము తెగిపోయినను అట్లే నిలచియున్నాడట కాపలావాడు!......ఎంతటిరాజభక్తి!...ఎంతటి యకుంఠితమగు కార్యదీక్ష! ......అచ్చటే, హారతిపొగల తావికి కత్తు లెగయుచున్నవట,......ఏమి కోలాహలము!......ఈ పలుకులకు, దాస్యశృంఖలములచే బంధింపబడియున్న ఆంధ్రునిహృదయము కట్టతెగినచెఱువవలె, నురుగులు గ్రక్కుచు కదలిపాఱుచున్నదే!

* * * *

విఠ్ఠలాలయముకడ, తెలుపుచుక్కలతో రమ్యముగానున్న శిలావేదులను గాంచి,

'ఏదేవి చిలికెనో ఈపాలమీగడ
విఠ్ఠలాలయశిలావేదులందు'

అని నుడివి, ఎన్నియో భావములను హృదయమునం దుత్పన్నమగునట్లు చేయుచున్నాడు. "ఏరాజుతూగెనో ఈతులాడోలలో తులసి బంగారుమొక్కలకు మ్రొగ్గి" అని యచ్చటనున్న 'రాజుగారిత్రాసు' అను రాతిస్తంభములను గాంచి నుడివి, తనతో పాఠకునకుగూడ విషాదమును గల్పించుచున్నాడు.

స్నానాలచెరువును వర్ణించుటయందు కవి ప్రదర్శించినచాకచక్య మపారము. ఆంధ్రవైభవము క్షీణించుటకు ప్రారంభించినది మొదలు, తెలుగువాని యానందము, ధైర్యము ఏరీతి సన్నగిలెనో విచిత్రముగ కవి చిత్రించినవిధము నొకింత తిలకింపుడు:

"అతిఘనస్నానాలకై త్రవ్వినారటో పనిబూని యీరాతిపలకచెరువు
పొడిపించినారటో మడిబట్ట తగిలింప రకరకంబుల గుబ్బరాతిమేకు
జపతపంబులకయి సమకూర్చినారటో పుణ్యాంగనలు రాతిపూలపీట
కరగించినారటో గంధాక్షతద్రవ స్ఫటికకోణత రాతిపాలనురుగు
వానతడసినభూమియై సానవడిన
ఇనుపకమ్మియునై కోతగనినకొయ్య
ముక్కయై నీటిబొట్టులమొనలు కరుసు
చందనంబయ్యె తెల్లువజ్రాలగుండె
నాడు, తురకలు ఛేదించునాడుగూడ."

ఈపద్యమునందలి క్రమాలంకారమువలన, కవి పాఠకునిహృదయమునం దెంతటిభావములను రేపబ్రయత్నించుచున్నాడో కనుగొనుడు. ఈపద్యమును చదువునపుడు వైజయంతీవిలాసమునందలి

"ఆ విప్రోత్తము వజ్రపంజరనిభంబై నిశ్చలంబైన స
ద్భావం (బంగనసాహచర్యగుణసంపర్కంబునన్) లోహమై
గ్రావంబై దృఢదారుపై తరుణవృక్షంబై ఫలప్రాయమై
పూవై తన్మకరందమై కరగబో బోనీళ్ళకుంబల్చనై."

అనుపద్యము జ్ఞప్తికివచ్చును. తెలుగువజ్రాలగుండె, ఇనుపకమ్మియునై తోతగనిన కొయ్యముక్కయై, తుదిని నీటిబొట్టులమొనలుకరగు చందనం బయ్యేనట. ఇందు సీసపద్యమునందలి 'రాతిపలకచెరువు', 'రాతిమేకు', 'రాతిపూలపీట', 'రాతిపాలనురుగు' అనుశబ్దములకును, గీతమునందలి 'వానతడసినభూమి', 'సానపడినఇనుపకమ్మి', 'తోతగనినకొయ్యముక్క', 'నీటిబొట్టులమొనలుకరుగుచందనము', అనుపదములకును గలసంబంధమునందలి యౌచిత్యము పాఠకుల కమేయానందమును గూర్చుననుటలో నాశ్చర్యము లేదు. ఈకూర్పునందలి క్రొత్తపద్ధతి మిగుల ప్రశంసింపదగినది. మఱియు నర్తనశాలను వర్ణించుచు,

"కాళ్ళపారాణి చిక్కన నృత్యవేళలచెమటలో కరగిపోసిన—'చార'
చక్రభ్రమణవేళ జలతారుతలకట్టు తెగినముత్యాలుదిద్దిన—'ముగ్ధ'
విశ్రామకేళికావేళ వాదించి పచ్చీసులో నెంచి కచ్చిన—'పావు'
నృత్యగానపరీక్ష నెఱిగె దినాభ్యాసమునకు ధరించి విప్పిన—'గజ్జె'"

నేటికిని 'కిన్నరాంగనానిచయ మాంధ్రరాజకన్యానుసరణపరత్వమందు తెలుగునర్తనశాలలో తిరుగుకతన రేగిపోలేదు, చెరగలేదు, పంటగడితప్పలేదు. సప్తస్వరాల కనుగుణంబుగ మానినదిలేదని కవి క్రమాలంకారసహాయమున పాఠకున కిప్పటికిని ఆంధ్రవైభవము నశింపలేదని ధైర్యమును గఱపుచున్నాడు.

మనస్వితమహామేధావుల కుండులక్షణములలో నొకటి. వారియూహ లత్యున్నతములై సామాన్యులకు చేరువలో నుండవు. ఒకవస్తువును తిలకించునపుడు మనము గ్రహింపనేరనివిషయముల నెన్నిటినో వారు గ్రహింపగల్గుదురు. వారియూహలను గుర్తించుటయే మనకు కష్టము. ఈపద్యపాదములందలి భావమును తిలకింపుడు:

"ఈజీర్ణకుడ్యగ్రామ మేమిచూపించును తెనుగురారాజుపండినయశస్సు"
"ఈపాడుగుళ్ళలో నేమిశేషించెను తెలుగుభక్తుడు కత్తితెగినయొరుపు"

ఆధునికకవికుమారులయం దిట్టిలక్షణములుకలవా రుండుట ముదావహము.

కొంతవర కిట్లు హంపీక్షేత్రముయొక్క నేటిస్థితిని వర్ణించి, కవి సర్వసౌభాగ్యముల కాకరమై వెలసినపట్టణ మీరీతిని నిర్మూలమగుటకు కారణము నూహించుచున్నాడు. ఎన్నియో సంశయములు వచ్చినవి:

"గురుపూజలో తృప్తి కుదురని సన్న్యాసిచిరునవ్వుమొలక వంచించె
నేమొ
సిరిగర్వమున దృష్టి చెదరిన సిద్ధాంతి గుణకారలబ్ధి సంకుచితమేమొ
కవిరాజుపద్యసంకల్పహర్షంబున విషమాక్షరంబు కన్పింపదేమొ
దాసియయ్యు పతివ్రతాత్వభంగముకోడి నిట్టూర్పులోనగ్గినిలిపెనేమొ
తెలుగురాజుకు పుట్టిన తెగులుపురువు
తొలిచెనో యేమొ ఆంధ్రుల తొలకరిసిరి
కానిచో ఎన్న డనుకోని దీనచరిత
కాస్పదంబయిపోవునే ఆంధ్రమాత!"

అని వాపోవుచున్నాడు. శ్రీసుబ్బారావుగారి కళాప్రతిభలను చాటుట కీ ప్రథమకావ్య మన్నివిధముల తగియున్నది. ఇం దొకకథ వర్ణింపబడలేదు. ఒకరాజచంద్రుని చరిత్ర ప్రస్తరింపబడలేదు. కాని ప్రకృతిసౌందర్యము శిథిలమైన రమ్యహర్మ్యములవర్ణనలుమాత్రమే యిందు పొందుపరుపబడినవి. ప్రకృతి నారాధించు కవివర్యుని ప్రతిభ వెలువడుట కిట్టివే మిగుల తగినస్థలములు. హంపీవైభవమును తాము తలచినట్లు శ్రీసుబ్బారావుగారు పాఠకుని కన్నులయెదుట గన్పరచి ధన్యులైనారు.

హంపీ స్థాపన :

హంపీస్థాపనమును గూర్చి ఎన్నియోకథలు వాడుకలో గలవు. ఆనెగొందెప్రభువగు జంబుకేశ్వరరాయలు మొగలుచక్రవర్తి మహమన్ తుఘ్లఖ్ సేనాని యగు బహఉద్దీన్ అనువానికి అభయహస్త మిచ్చెనట. తనపై తిరుగబా టొనరించినవానికి సహాయమొనరించిన జంబుకేశ్వరరాయలపై గోపించి మొగలుచక్రవర్తి పెద్దసైన్యమును వానిపైకి బంపెను. కంపిలానగరముకడ జరిగినయుద్ధమునందు జంబుకేశ్వరరాయలు మృతు డయ్యెను. ఆనెగొంది తురుష్కులవశము కాగా, మల్లిక్‌సాహెబు అనువానిని, సుల్తాను, త ప్రతినిధిగ నేర్పఱచి స్వదేశమునకు వెడలిపోయెను. వెంటనే ప్రజలు తిరుగబడిరి. ఇది గాంచి, కారాగారమునం దుంచబడిన సోదరుల నిరువుర వదలియందు హరిహరునకు సుల్తాను రాజ్యమునొసగెనని యొకకథ గలదు. "హంపీక్షేత్రము"నందలి కథకును, ఈపైకథకును చాలభేదములు గలవు. మొత్తముమీద శా. శ. ౧౨౫౮ ధాతృనామసంవత్సర వైశాఖశుద్ధసప్తమినాడు పుష్యమీనక్షత్రయుక్తసింహలగ్నమున శంకుస్థాపనము గావింపబడెను. నూనిజ్ అనుచరిత్రకారు డీవిషయమును బలపరచుచున్నాడు. కాపలూరుశాసనమునందు పైవృత్తాంతమంతయు కలదు.

ఓరుగల్లు ఢిల్లీపాదుషాలవశముకాగా, హరిహరబుక్కరాయలను జామీనుగానుంచుకొని యుద్ధములో తనకైనఖర్చునంతయు నొసగినవారిని వదలివేసెదనని ఢిల్లీపాదుషా పలికెనట. కాని తెలుగువారు డబ్బు పంపలేదు. కొన్నిదినములవరకు వేచియుండి, తుదిని లాభము లేదని తలచి పాదుషా వారిని విడిచి వెళ్లిపోయెననియు, అన్నదమ్ములు సిగ్గువలన అడవులలో తిరుగుచుండగా, విద్యారణ్యస్వామి వారిరాజలక్షణములను గాంచి హంపీలో వారిని ప్రభువులుగా నిలిపినట్లు వేరొకకథ గలదు. అనాదరణవలన కోపించి, విద్యారణ్యస్వామి

తుదిని కవించినవిషయ మిచ్చట మార్పుచేయబడినది. ఈపైకథనే శ్రీ సుబ్బారావుగారు గైకొనిరి.

ఈ కావ్యమును ప్రారంభించుటయందు కవి మిగుల చతురిమ చూపియున్నాడు. సోదరులను విడచుటకు పాదుషా ధనముకోరి నపుడు, తెలుగుతల్లి ఓరుగల్లుపురవీథులందు నిలిచి,

" ప్రారంభోదయ నైజతేజలును పారంపర్యశౌర్యాగ్నికీ
లారక్తాక్షులు దీనులై తురకసమ్రాడ్బద్ధులై, వాంచినా
రా రత్నార్పితశీర్షముల్ ? జలదధారాభిన్నమై మేరువే
నీరైపోయెన ? చూతురా తెలుగురానీగర్వనిర్భేదముల్ ?"

అనిఘోషిల్లి పలికినారట. హృదయములను తాండవింపజేయగల పలుకులను తెలుగుతల్లులు పురవీథులందు నిలచి పలికినను 'కాకుగూడ బందీకృతమోక్షయత్న నిరతిన్ వ్యయపెట్టలే'దట తెల్గువారు. అందులకే వదలివేయబడిన సోదరులు,

" సిగ్గుపడిపోయి శక్తిలో మ్రగ్గిపోయి
కారడవులందు తిరుగుచున్నారు జాలి
బ్రహ్మవిద్యాఫలప్రాప్తి ప్రభలజిమ్మ
మాధవస్వామి కరగి సన్మానమిచ్చి."

అపుడు, 'వందేళ్లుబోయల ననుకరించు వేటకుక్కల తరుము పవిత్ర దేశ మరసి' అచ్చట తన పేర నొకపట్టణము నిర్మించి, హరిహరుని రాజుగా జేసెనట విద్యారణ్యులు :

" విష్ణువర్ధను డపుడు నవ్వెనట, హర్ష
బాష్పపులకితశంపాభవంబు నాత్మ
తేజ మొక్కటి ఆంధ్రభూదేవు నొసట
తోచినది యంట దేవదుందుభులు మొరయ."

ఆశుభసమయమునం దరుదెంచిన భూసురులలో నొకరు 'తృప్తిం జెందగాలేక కోపించె' నట!

" ఆకోప మె శాపంబై
కాకోలనిపాగ్ని రేచి కాల్చినదట సు
శ్రీకము విద్యారణ్యగు
నైకము హంపీపురీమహశ్శేఖరమున్."

విజయనగరవినాశనమును వర్ణింపవలసివచ్చినందులకు దుఃఖించి, కవి, చేయునది లేక, ఒకసారి దాని పూర్వవైభవమును నెమరువేయుచు తుద కెట్లు హృదయమున శాంతిని నెలకొల్పుకొనుచున్నాడో తిలకింపుడు:

" నిలిచినన్నాళ్లు నొకతీరు వెలిగినదియు
వెలిగినన్నాళ్లు మిరుమిట్లు గొలిపినదియు
విజయనగరమ్ము చరితలో విస్మృతమయి
కవికువాక్చిరజీవితాంకము వహించె."

విద్యారణ్యులు :

" తెల్గుభువనప్రళయంబున కడ్డుకట్టవేసిన మహనీయమూర్తి" యగుటచే విద్యారణ్యస్వామిని కవి మిగుల గొనియాడెను. ఓరుగల్లు పురము మహమ్మదీయులవశము కాగా, ఆంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మి నిలువ నీడలేక, అల్లాడుచున్న సమయమున చేరదీసి, విజయనగరమున నివసింపజేయు పరిస్థితులనుగూర్చిన విద్యారణ్యస్వామి ప్రతి యాంధ్రుని వలనను పూజింపబడవలసినవాడేకదా ! అందులకే

" చెరచినదాని బాగుపడచేయుట దుర్లభ, మట్టితెల్గురా
జ్యరమను, ఓరుగల్లునిలయంబున కోటలుపడ్డ రాళ్ల పెన్
బరువుల క్రుంగుదాని సులభంబుగ పైకి తెరల్చి దివ్య సుం
దరరుచిమూర్తి చేసితివి తల్లిఋణంబును తీర్చినావుపో."

అని పలికి విద్యారణ్యుని యశస్సునకు మరింత వన్నెగూర్చుచున్నాడు. పైన, గీటుంచినపద్యభాగమునం దెంతటికావ్య గలదో పాఠకులు గ్రహించి యానందించెదరుగాక. ఇట్టివియే గొప్పపోకడల వరుసలోనికి వచ్చును. సామాన్యులగుకవుల కిట్టివి యలవడుట కష్టము.

నేడు మహాత్మునియందు గన్పట్టుచున్న మానవాతీతమగు స్వభావ మొకటి విద్యారణ్యునియందును కలదని సర్వజ్ఞుడగు కవి కనుగొనినాడు. అందులకే,

" ఇహపరంబుల మతరాజకీయములను
ఒకటికొక్కటి పొసగని వికటవస్తు
జాలముల నైక్యపరచి నిస్సంగమందు
సంగివై, సంగమందు నిస్సంగివైతె?"

అని ప్రశంసించుచున్నాడు. మఱియు,

" అపుడు పురాణకాలమునయందు వసిష్ఠుడు, రాజ్యకర్తలన్
నిపుణుడు సాధుపుంగవుడు నేడు మహాత్ముడు గాంధి, తెల్గుభూ
మిపతిచరిత్రవేళను సుమీ యుగమధ్యమునందు నీవు; మా
తృపదనితాంతపూజను విధించిన బ్రహ్మము మూడుమూర్తులా?"

యని పురాణకాలము, యుగమధ్యకాలము, వర్తమానకాలములందలి రాజనీతివేత్తల మువ్వురను పేర్కొనెను. వీరు మువ్వురును భారత దేశపూజకొరకు మూడుమూర్తులుగా నవతరించిరట. పీఠికాకర్త లనినట్లు 'ఒకమాటవెంట, ఒకపోలికవెంట, ఒకభావమువెంట చేయబడెడు పాత్రపోషణ మహాకవియే చేయగల్గును. మహారసజ్ఞుడే దానిని తెలిసికొనగల్గును. ఇందు గాంధీవిద్యారణ్యుల రాజకీయవేత్తృత్వము, తపోనిష్ఠ మన మెరిగినవే. వసిష్ఠుని తపోనిష్ఠనే మన మెరుగుదుము. ఆయన రాజనీతివేత్తృత్వము మన కేమియు తెలియదు. ఇచ్చట కవి దానినిగూడ మన మనస్సునెదుట విచిత్రముగ సాక్షాత్కరింపజేసినాడు. ఈరీతి ఒకమాటతో ఎంతో పూర్వకథావిషయము ధ్వనించుట కొద్దిమంది చేయగలరు.

" యయాతేరివ శర్మిష్ఠా భర్తు ర్బహుమతా భవ"

అన్నమాటలో శర్మిష్ఠయెడల యయాతికి గల బహుమానము ఎంతో ఊహాకందరానిదిగా నున్నది. దానిని కణ్వుడు పోలికతెచ్చుకొనెను, అట్లున్నది యిచ్చటి యీవశిష్ఠశబ్దప్రయోగము.

విద్యారణ్యుని శిలావిగ్రహమును గాంచి భావనా ప్రపంచమునం దుద్భవించిన పిల్లగాలితరగలపై కవి యేగీతి తేలిపోవుచున్నాడో చూడుడు:

"ఆకన్నుమూతలో నంతర్వినీలపంచానిల స్తంభనాత్మార్చి వెలుగు
ఆబొమ్మమోడ్పులో నసమాత్మఋషెగ కన్నుమంట లేని సఖ్యమాటు
మణుగు
ఆకన్నువిప్పులో నఖిలరాజన్య శిఖాదక్షమైన వర్చస్స మెరయు
ఆచిరునవ్వులో నాంధ్రసామ్రాజ్యసుశ్రీనవ్య శీతనశీల మిముడు.
ఈ శిలావిగ్రహమునందె యింత గొప్ప
కుదురుకొనియుండ నూహలు సుములుకొనిన
ఎంతవాడవో నిను స్తుతియింప గలమె?
విజయనగరాంధ్రదేవుడవే నిజంబు."

కనకాభిషేకము:

కవి కథలో తన్మయుడై కథలో నావేశముకలదోట, ఆయావేశములో తానొకడై కథను నడుపుపట్టుల నిర్వహించగల్గియుండుట అప్రతిమానమైన మహాకవిలక్షణము. సూరన్న మొదలగు మహాకవు లిట్టిలక్షణములను తమగ్రంథములయందు వెలువరించియున్నారు. ఈగ్రంథమునందు 'కనకాభిషేక' మనుకావ్య మట్టిదానికి ప్రబల నిదర్శనము. ఈకనకాభిషేకమునుగూర్చి సీతికర్తలు, "శిల్పమను మాట కున్న అర్థములో కొంతభాగము బీజనిర్వహణముల ఐక్యమని చెప్పవచ్చును. ఇది చాలగొప్పకావ్యగుణము. కావ్యమునకేకాదు నాటకమునకు గుణము. విశాఖదత్తమహాకవి ఆరవయంకములో శిగ్గార్థకునిచే ననిపించెను:

'తా కిం కుకవికిదణాడఅస్స విఅ అణ్ణం
ముహే, అణ్ణం ణివ్వహణే.'

('కుకవి వ్రాసిన నాటకమునందువలె ముఖమునం దొకటి, నిర్వహణమునందొకటి')

ముఖనిర్వహణముల యైక్యము సాధించలేని కవి కుకవియన్నాడు. ఈఐక్యము మహోత్కృష్టముగా నిర్వహించెనా అతడే మహాశిల్పి; అతడే మహాకవి. ఈకావ్యమునందు ప్రతిచిన్నికావ్యమును ఇట్టి శిల్పమునకు ఉదాహరణముగా నున్నది. కనకాభిషేకము చూడుడు. భాషావాదవిషయమైన డిండిముని ఢక్కాప్రశంసతో కావ్య మారంభింపబడినది. తెల్గుభాషాసరస్వతి 'పైడిటంకాలకట్టుల తోడినగలు' విలుచుకొనుటతో నవసానమైనది. కథావస్తువునకు చెందని అనవసరమైన ఒక్కయక్షరము లేదు కావ్యమువెనకిమాదినను. ప్రత్యక్షరము, ప్రతిశబ్దము, ప్రతివాక్యము, ప్రతిఅలంకారము, కావ్యరసోన్ముఖముగానే పరుగెత్తును. ఇది మహాశిల్పము. మిక్కిలిగా మాట్లాడినచో ఇంతకన్న శిల్పము లేదని నుడివియున్నారు.

ఉన్నయూరివా డన్న ప్రతివానికిని అభిమానమే. పొరుగూరివా డెంతప్రజ్ఞావంతుడైనను, వానియెడ ప్రజలు గౌరవమును జూపరు. వానివేషమును గాంచి పెక్కురీతుల బల్కెదరు. లోకప్రవృత్తి నెరిగిన కవిశేఖరు డందులకే, శ్రీనాథునిలపై 'జుట్టు గోష్పాదమంత'యు లేదనియు, 'శైవమతాచారసారాఢ్యసంపదట, కన రాదు పో లింగకాయ మెందను' అని ప్రజ లెన్నిగానో విధముల పలికినట్లు వివరించియున్నాడు. ఈ పలుకులను విని, కవిరాజు తనవెంట వచ్చు శిష్యులను గాంచి నవ్వెనట. ఇంతలో 'తెలుగుకవిరాజు రాయల కొలువునందు చరణమును మోపె సభయు నిశ్శబ్దమును బొందు.' గీటుంచిన వింతపదములపొందికతో శ్రీ సుబ్బారావుగారు పాఠకునియెదుట జరుగుచున్న విషయమునంతయు కన్నులకు గన్పడునట్లు చేయుచున్నారు. రాబోవుకావ్యములందును, ఇట్టివానివలన పాఠకుని హృదయమునం దాసక్తిని గల్పించుచున్నారు. ముం దేమిజరుగనున్నదో యని పాఠకుడు తన్ను దామరచిపోయి కథయందు నిమగ్నుడగుటకును, ఎంతపెద్దవిషయము నైనను విసుగులేక చదువుటకును ఇట్టి వింతపదముల పొందిక సాయపడును. ఇట్టిస్థలములనే ఆంగ్లమునందు dramatic గా నున్న దనెదరు.

శ్రీనాథుడు దక్షిణకరము పైకెత్తి అవనిపతిని 'ఆసుధారల నాశిస్సు లాడినాడు.' తన ప్రతిభావిశేషములను రాజుగారికి విన్నవించినాడు. తరువాత 'కవివంకకు తెలుగురేడు చూచె డిండిమభట్టును చూచెతిగి, రణమువారుకులలో విజృంభణము పెరిగె గుక్కతిప్పుకొనీలు లేకుండె సభకు.'

శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని ప్రతిభ సభ్యులందరకు విదితమయ్యెను. ప్రథమమునందు

"డిండిమభట్టుకీర్తిని గడించుటలో ముని తేరినాడు తత్పాండితి దక్షిణాపథవిభావరి వెన్నెల లారబోసె మాఠ్రాండునితేజ మట్టిపడు తన్ముఖమండల నూమహోష్ణపై దండుకువచ్చినాడు ఫలితం బనుధూతముకాదె వీనికిన్."

అని సభ్యులందరు సంశయించిరి. కాని శ్రీనాథుని పాండిత్యప్రకర్ష మున కచ్చెరువుపడి, తన్మయులై, ఐకకంఠ్యమున "బాగోయీ కవిరాజ, యింతటిప్రభావం బున్నదం చెంచలేదే గర్వం బనుకొన్న నీపలుకులన్ని సత్యమున్ జేసితా."

"అనిరి పండితసభ్యు లందంద లేచి
జయజయార్భటులందు వర్చస్స డింది
పాలిపోయిన డిండిమభట్టుబిరుద
కంకణములెల్ల తెగగొట్టగాన్పడు"

ని యనుమతిని బడసి తదుపరి డిండిముని ఢక్కను పగులగొట్టిరి. ఆ ఢక్కను పగిలించునపుడు 'వలయంబులునై విరళీకృతంబులై కదలెను శబ్దముల్.' ఈపద్యపాదమునందలి రచన కాళిదాసునకు సన్నికృష్టమైన శక్తికలది.

ఓడింపబడిన డిండిమభట్టుసహితము తనమోటమికి చింతపడ లేదు. తనకు గౌరవమే జరిగినదని తలచెను. అందులకే,

"నన్నుమించినవానిగా నెన్నుకొందు
బిరుదములు తీసివేతును భేరి నిచట
పగులగొట్టింతు"

నని పల్కెను, తదుపరి

"నృపు డెవరి నెట్లుగా సత్కరించునో యని
గ్రుక్కిళులు మ్రింగుకొనుచును గూరుచుండి,
నవ్యకవితాసనాథ శ్రీనాథసుకవి
యూహా లంభోధిఁ దేలుచునుండె యుండ"

చుండిన సమయమున

"............సభలోన పైకిగ
ద్దె నిలిపి హేమటంకముల దెచ్చిరి రాసులుపోసినారు రా
జును తనగద్దె డిగ్గి పిలుచున్ కవిరాజును కేలుపట్టి లే
చెను పరిపూర్ణసాన్ద్ర నివశీకృతుడై కవిరాజు పూజకై."

కొంతతడవునకు పూజ సమాప్తికాగా, తెలుగుప్రజలను దీవించుచు, తెలుగురాజును దీవించుచు సింహాసనమునుండి కవిసార్వభౌముడు 'సువర్ణతేజుడై లేచెను.'

పూజించినది పండితప్రభువు. పూజింపబడినది కవిరాజు. ఓడింపబడినది కవి. ఈ దృశ్యమును వర్ణించునది కవి. రసముదిప్పిలు నదియై పాఠకుని హృదయ మీఘట్టము చూరగొనుననుటలో నతిశయోక్తి లేదు. ఆంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మి పసుపుకుంకుమలతో నలరారుచున్న దినములలో నొకమహారాజొకమహాకవిని పండితులమ్రోల పేరోలగంబున కనకాభిషేక మొనరించె నని విని నంతనే అవ్వయూ సంభమునం దోలలాడుచున్న మనమే యాకాలమునందు బ్రతికియున్నచో నెట్లుండెడివో యని పాఠకు డూహాప్రపంచమున కొంతవరకు విహరింపకపోడు.

"విజయనగరాంధ్రలోక మావేళకవిత
కన్నకానుపు ముత్యాలకాంతులందు
తెలుగుభాషాసరస్వతి విలుచుకొనియె
పైడిటంకాల కట్టులతోడి నగలు."

సుబ్బారావుగారు శ్రీనాథుని సీసపద్ధతిని చక్కగా నమర్చుకొనగల్గిరి. కవిసార్వభౌముని సీసపాదములు తెచ్చి తమవానియందు కలిపి తెలిసినవారినే భ్రమింపజేయుచున్నారు. ఇది వీరి ఘనమగు కవితారీతి కొకనిదర్శనము.

రాజ్యప్రదానము :

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు దక్షిణదేశ దిగ్విజయసన్నాహములో నుండెను. చోళరాజులు, పాండ్యులు, ఇదివరకే పెక్కుసారులు రాయలపైకి దండెత్తివచ్చిరి. చోళులది తంజావూరు. పాండ్యులైదుగురు అన్నదమ్ములు, ఏకోదరులుకారు; తల్లులు ముగ్గురు; ఒక కులమునకు చెందనివారు. పాండ్యజ్యేష్ఠునిది మధుర. అది రాజధాని. కొంతకాలమువరకు అన్నదమ్ములొకటిగానే యుద్ధముచేసిరి. కాని చోళరాజువల్ల కులమున తక్కువ ఎక్కువ అనే ద్వేషము లేర్పడినవి. ఇది సందుచేసుకొని చోళరాజు పాండ్యసోదరులను నల్గురిని ఖైదు పట్టుకొన్నాడు. మొదటిపాండ్యుడుమాత్రము కృష్ణరాయని శరణుజొచ్చెను.

దేశమునందల్లెడల నశాంతి ప్రబలియుండెను. "దక్షిణదేశమల్లకల్లోలములో స్పృశించుటకు రోసిన దున్నము నీల్లు వేళకున్." ఇట్టి యల్ల కల్లోలము నణచివేయుటకును, తనసాయము గోరినవానిని రక్షించుటకును సేనానిని బిలచి,

"నాగమనాయడా! సమరనాట్యము సల్పుము......మాకు న
భ్యాగతుడైన యీతనినృపత్వము నిల్పుము, గొల్పు మాశలన్"

అని కృష్ణరాయ డానతిచ్చెను.

"కేలొగ్గి దేవర కృతకృత్యుడైతి
కాచెనువాడనే? కంపింపచేతు
చోళభూపతి మీకు జోహారు సేయ
సెలవీయు డనిపోయె సేనాధిపుండు".

కొలదిదినములు గడచెను. చోళులు, పాండ్యులు, నాగమనీనిచే నోడింపబడిరి. కాని నాగమనీడు స్వార్థపరుడు. తాను సంపాదించిన రాజ్యమును తానే యనుభవింపదలచెను. ఈ యుద్దేశ్యమును ఆంధ్రసమ్రాట్టునకు జాబుమూలమున తెలియజేసెను. ఈజాబు కృష్ణరాయనికొలువునకు వచ్చినప్పుడు, అచ్చటిదృశ్యమును కవిచంద్రు డతిరమ్యముగ నీక్రిందివిధమున వర్ణించెను. ఇచ్చట వృత్తము మార్చబడెను. అందులకే యంతచక్కదన మాఘట్టమునం దలరారుచున్నది. ఆసమయమునం దున్నశోభ, గంభీరత (Grandeur and seriousness) క్రొత్తవృత్తిమును ప్రవేశపెట్టుటచే కలిగినవి. రసపుష్టికి సమయానుకూలముగ తగినవృత్తము నుపయోగింపవలసినవిధ మెల్లరకు తెలిసినవిషయము కాదు.

జాబుచేరినంతనే,

"కృష్ణరాయలమోము కెంజాయ మొలిచి
అతిరోషవృత్తతామ్రాక్షుడైనాడు
కోప మెన్నడురాని గుణరత్నజలధి
నడిరేయివలె శబ్దనష్టమై కొలువు;
మనుజులే లేనట్లు మాటుమణంగ
సభ్యులు జీవచ్ఛవంబుల ట్లొకట
కొయ్యబారినవారు, కొసకన్నులందు
ప్రాణాలతో నల్లబడిపోయినారు;
మంత్రితిమ్మరుసయ్యమాత్ర మారేని
ప్రక్కను కేల నొకపత్రికన్ పూని
నిఃశ్వాస మూదుచు నిల్చియున్నాడు
దీర్ఘచింతామగ్నధీశక్తియుతుడు."

పైన, గీటుంచినపలుకు లెంతటియానందమును పాఠకునకు గల్గించునో యూహింపుడు. తన కన్నతండ్రి తాని నేరీతి వంచించెనో సర్వము గ్రహించినాడు, నాగమనీనిపుత్రుడగు వీరమనీడు.

తిమ్మరుసుమంత్రి నాగమనీనిజాబును 'నిలువునీరైన వీరమనీని' కందించినాడు. అతడు

" నేత్రములు లేఖమీద నే నిలిపినాడు
కాని చూపాత్మలోనె విలీనమయ్యె
తండ్రి—రాజు—సేవాధర్మతత్పరతయు
హృదయమును ముట్టి మంటల నెగయుచుండె. "

'అంతలో రాజు సభికలయంగజూచి',

'ఆ నృపద్రోహిశిరమైన, అతనినైన
బహుమతిగ మాకు నీగలవా డొకండు
కొలువులో నున్న యీకత్తిగొనునతండు'

అని పలికెను.

ఏమి యీ ఆవేశము! ఏవీరు డాకత్తిని గోరుకొనును? పాఠకుని హృదయము తత్తరపడుచున్నది. తండ్రిచేసినద్రోహమువలన కుమారుడగు వీరమనేనికి నిండుకొలువునగలిగిన యవమానమునకు పాఠకుడు చింతపడుచున్నాడు. కాని నల్లనిమేఘముల గములమాటునుండి వెలువడిన సౌదామినివలె, దుఃఖతిమిరముతో నిండియున్న పాఠకుని హృదయమునం దెంతటిహర్ష జ్యోత్స్నను, చతురుడగుకవి వెలయించుచున్నాడో తిలకింపుడు: రాజాకీతి కత్తిని చూపినంతనే,

" వీరమనీడు జాబునటు వీచి మహోద్భుతశాంతలోచనాం
భోరుహముల్ జ్వలింప నృపమూర్తికి నంజలిబద్ధుడై అసిన్
కోరెను కృష్ణభూవిభునకున్ రిపుడై మనతెల్గునాటికిన్
మారకుడైన నాదుపిత దూరకుడేసుమి శాకు నంచునున్. "

ఈపలుకులను విని రాజు, 'దేశభక్తులలోటు తెల్గుదేశంబున చూపట్ట'దని సంతసించెను. 'నిజమైనభృత్యుడు నృపసూళి' కని తన్ జ్ఞులు మెచ్చుకొనిరట. అప్పాజీ 'ఇత డీపనికి చాలు'నని తలయూపెనట. శత్రువులైన పాండ్యులమాత్రము సంశయమును వెల్లడించిరట. ఎంతయౌచిత్యము! సభ్యులం దెవ్వరును వీరమనీని రాజభక్తిని అనుమానింపలేరు. అట్లనుమానించుట రాయలకుగాని, అప్పాజీకిగాని, పండితులకుగాని తగనివిషయము. రాజ్యతంత్రప్రవీణుడగు తిమ్మరుసు (అప్పాజి) అట్లు కలనైన తలంచడు. తనపాలనానైశిత్యమునందు నమ్మకముగల రాజు అట్లనుకొననేరడు. తన్ జ్ఞులగు పండితులునైతే మట్లు తలంపరు. ఏటువచ్చి శత్రువులును శరణుజొచ్చిన పాండ్యసోదరులే అట్లు తలంచుట కర్హులు. వా రట్లనుకొనుటలో నెంతయో యౌచిత్య మున్నది. శ్రీ సుబ్బారావుగారి యౌచిత్యమున కిది పరమోత్కృష్టమైన యుదాహరణము. వీరమనీనిప్రవిమలమగు రాజభక్తి కిది ప్రబలనిదర్శనమై వెలయగలదు. ఈతనిపాత్రనిర్మాణ మత్యంతమనోహరముగ నున్నది.

రాజుకడ నిలిచియున్న వీరమనీని 'చేత కత్తి నిడె సభ్యులకును రక్తములు పొంగ.'

తుదకు వీరమనీడు యుద్ధమున జనకు నోడించి రాజసభకు గొనివచ్చెను. రాజు నాగమనీని క్షమించి 'నీకొడుకుతో సుఖియింపుము పుత్త్రివైభవాభోగములోననే మరచిపొమ్మిక పూర్వపునీదు వర్తనన్' అని నుడివెను.

ఇంతలో అప్పాజి "గొంతెత్తి సభకు
'తంజాపురీ రాజ్య దానోత్సవంబు
జరుగు నాయత్తమై చనుదేరు' డనుచు
ఆహ్వాన మిచ్చినా డానందమొకటె,
నాటి సభాస్థలి నాట్యంబొనర్చె. "

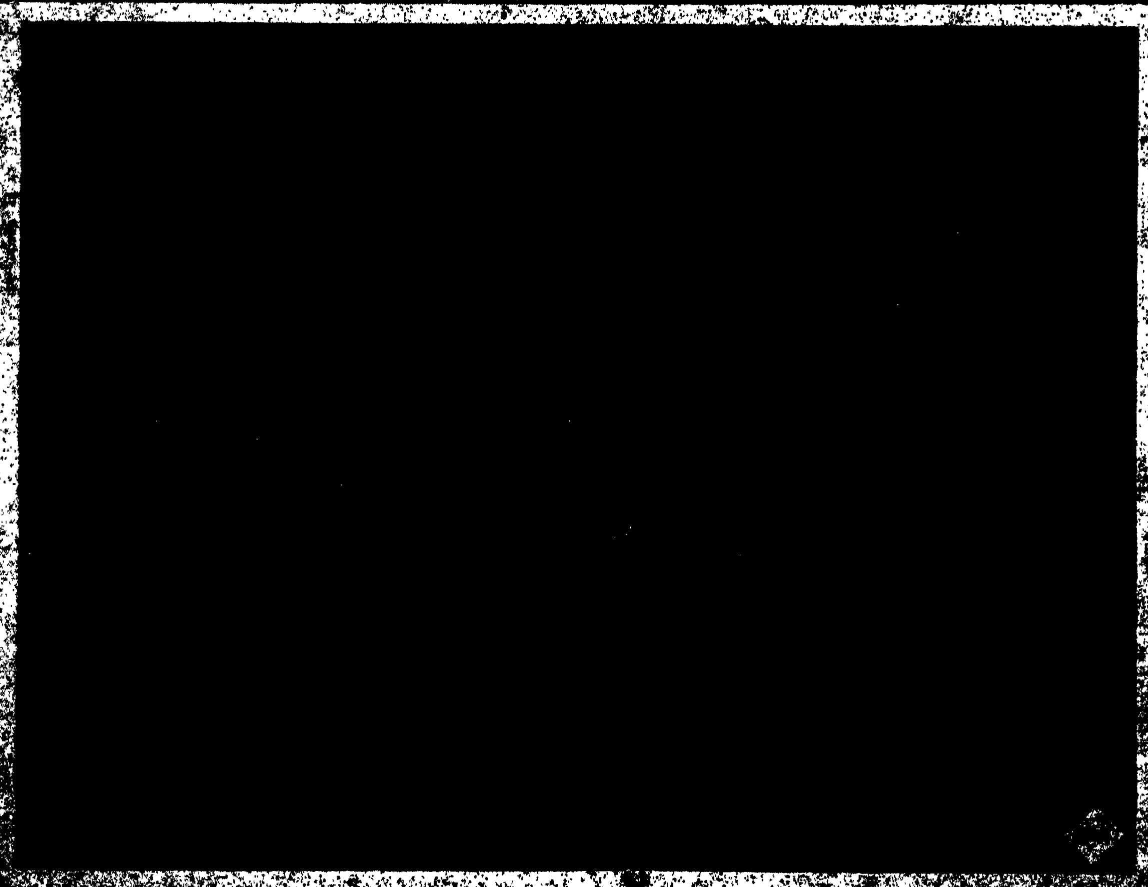
తంజనగరపువీథులవెంట కృష్ణవిభుడు సకలపరివారసమేతుడై చనుచున్నకాలమున సౌధగవాక్షాంతరాంతరముల నిలిచి, ద్రావిడీనిచయము పలికిన పలుకులు, కళ్యాణమంటపమునకు నలు డేగుసమయమున స్త్రీలు వానిని గాంచి పలికినవాక్యములను, మనుచరిత్రలో నిట్టిదే మరియొకఘట్టమును జ్ఞప్తికిదెచ్చును.

వీరమనీనికి తంజనగరమహారాజ్య మొసగబడెను. "పెద్దన గళ్ళమెత్తి ఆశుకవితామధువార్ఝరి నించి, నవ్యరాజ్యనియతుడైన వీరుని ప్రశంస యొనర్చెను, నాటిమాట నేడును కనవచ్చు తంజపురిలోని సరస్వతిమంటపప్రభన్. "

తల్లికోటయుద్ధము:

ఆంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మి కవి తుదిదినములు. నిజాంషా కల్యాణదుర్గమును గోల్పోయినతరువాత దానిని తిరిగి సంపాదింపదలచి, ఇబ్రహింకుతుబ్‌షాతో సంధిచేసికొని వానిసహాయమున అలీఆదిల్‌షామీదికి దండువెడలి, కళ్యాణదుర్గమును ముట్టడించెను. ఆదిల్‌షా రామరాజుయొక్కసాయమును గోరెను. ఏబదివేల యశ్వములతో నేగి శత్రురాజుల నోడించి కళ్యాణదుర్గమును విడిపించెను. ఈకడపటియుద్ధమునందు హైందవసైనికులు పెక్కుదుండగము లొనరించిరి. మహమ్మదీయస్త్రీలను పరిభవించి, మసీదులను నేలమట్ట మొనరించి, అమాయకులగువారిని సంహరించిరి. రామరాజున కీవిషయము తెలిసియు మిన్నకుండెను. మహమ్మదీయరాయబారులు తనకడకు వచ్చినపుడు వారిని దూలనాడెను. ఈకారణములవలననే మహమ్మదీయరాజులయం దైకమత్యము కుదిరెను. ఆంధ్రభూనాయకుని వారు నాశన మొనరింపదలచిరి. తల్లికోటయుద్ధమునందు రామరాజు తానొనరించిన యక్రమములకు తగుశిక్ష ననుభవించెను. కవిచంద్రు డందులకే రామరాయలపట్ల నొకింత కటువుగ నున్నాడు. ఇట్లుండకను తప్పదు. రామరాయలు రాజనీతివేత్త, మహాభుజుడే కావచ్చు. పరాత్పరు డొకింత తనకనుకూలుడుగా నున్నదినములలో, నొరుల నీరీతి హింసించుటపాడియా? 'రామరాయల ప్రాత్రపోషణమును

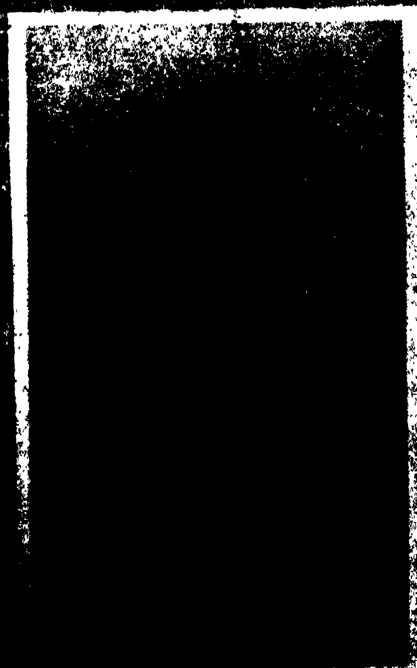

1. శ్రీరాజా మాణిక్యారావు వెంకటగోపాలరావు బహద్దరువారు (రేపల్లె సంస్థానాధిపతులు)
దివాన్ బహదూరు యం. బాలసుందరం నాయుడుగారు, మదరాసు నూతన మేయరు.

1. కొమ్మూరి సంగమేశ్వర కవిగారు. 2. డా. జి. తిమ్మారెడ్డిగారు. 3. డా. పి. గోవిందరాజులుగారు. 4. సెల్లూరు కృష్ణయ్యగారు.
5. డా. యస్. వి. రాఘవన్‌గారు. 6. వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు. 7. విన్నకోట దుర్గారావు శ్రేష్ఠిగారు.

చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్ర వ్యాధులకును శగ (గనేరియా) వ్యాధికిని క్రొత్తగా కనిపెట్టబడిన దివ్యౌషధము

గనోకిల్లర్ (రిజిస్టర్డు)

కృత్రిమములు చూచి మోసపోకుడు. "కోడి" మార్కు గమనింపుడు.

ఈ యౌషధము ఇంగ్లీషుమందులను దేశీయ ఔషధములను పుచ్చుకొనినను గుణము కలుగని యెడలను, యింజక్షనులవలనను వాక్సినులవలనను గూడ లాభము లేక పోయిన యెడలను కడపటి ప్రయత్నముగా మా గనోకిల్లరును గూడ పుచ్చుకొని చూడుడు. పెక్కు యేండ్ల నుండి యున్నను లేక క్రొత్తగా కలిగినను ఏరకము శగసంకటమైనను మరెట్టి మూత్రవ్యాధులైనను స్త్రీలకైనను పురుషులకైనను గనోకిల్లరు తప్పక కుదుర్చును. మూత్రము ఝూరీగా వెడలును మూత్రము పోవుచున్నపుడు కలుగు మంట తగ్గిపోవును. మూత్రనాళమునందలి వాపు తీసిపోవును. శగవ్యాధి (గనోకోకసు) వలన మూత్రము బొట్టుగాబడుట, మేహరోగమువలన మూత్రద్వారమునుండి పోవు తెలుపు, మూత్రద్వారము యొక్క వాపు, మూత్రద్వారము యొక్క చుట్టు వుండు పొరయొక్క వాపు, మూత్రాశయము యొక్క వాపు లేక మూత్రతిత్తియొక్క వాపు, నరముల జబ్బు మున్నగు వ్యాధులన్నియును స్త్రీలకును పురుషులకును గూడ గనోకిల్లరువలన కుదురును. వీర్యము (సెమను) పోవుట మూత్రవ్యాధులు మున్నగునవి గూడ దీనివలన కుదురును. 50 మాత్రలుగల సీసా ఖరీదు రు. 3-0-0. వి. పి. చార్జి ప్రత్యేకము.

కృత్రిమములు చూచి భ్రమ జెందవలదు. మా "పుంజు" మార్కు గమనింపుడు.

అడ్రసు:- **డాక్టరు. డి. యన్. జస్సాని,** గిర్‌గామ్ వెనుక రోడ్డు, బొంబాయి. 4.

Madras Agents:-**Messrs. DADHA & CO., 52, Nainiappa Naick St., P. T. MADRAS.**

REGD. 1444. కారనేషన్ నియూ డైమన్డు, జాతి పుష్యరాగం, ఆర్టిపిషియల్, యిమిటేషన్ & శాస్త్రీన్ పుష్యరాగం, రంగూన్ డైమన్డు, యిమిటేషను చక్కరసానలో తయారుజేయబడిన యెర్రుపచ్చ కెంపు, పచ్చ, వైక్రాంతం, ఇంగ్లీషురాళ్లు మరియు అనేకవిధములైన రాళ్లు దొరకును. వెల సరసము. కేటలాగు ధరలపట్టి ఉచితము.

R. ముత్తుస్వామి శ్రేష్ఠి,

వరాలవ్యాపారం. పెద్దబజారువీధి, తిరుచినాపల్లి.,

హిందూస్థాన్ కో-ఆపరేటివు

యిన్సూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

(స్థాపితము - 1907)

అమలులో నున్న పాలిసీలు	రు.	7,07,69,000
జీవిత నిధి	,,	1,33,29,000
మొత్తము ఆస్తి	,,	1,57,32,000
గత అంచనాయందు ఎక్కువ మిగిలినది	,,	18,97,000
నూతన వ్యాపారము	,,	2,00,00,000

బోనసు

1932 సం॥ 30 ఏప్రియల్‌తో అంత్యమైన అయిదు సం॥లకు

ఎండోమెంటుభీమాపట్టాలకు	యావజ్జీవితభీమాపట్టాలకు
రు. 115/-లు.	రు. 100/-లు.

వివరములకు :—

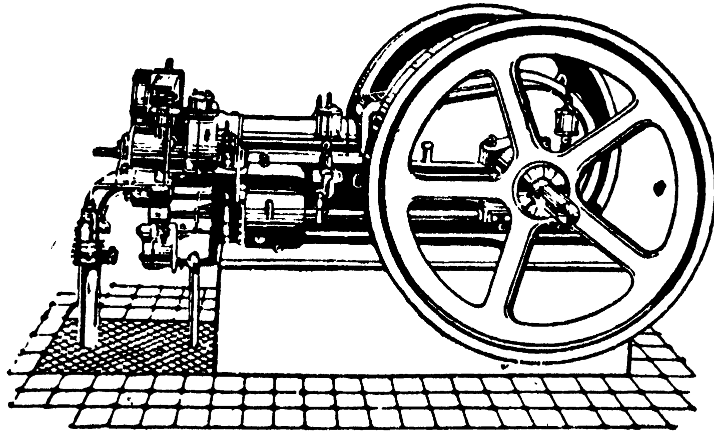
యస్. యం. చౌదరి,

బ్రాంచిమేనేజరు, హిందూస్థాన్ కో-ఆపరేటివు

యిన్సూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్.

"హిందూస్థాన్"-బిల్డింగ్సు,

ఆర్మీనియన్ వీధి, మద్రాసు.

విన్నవారికి కొంతకష్టముతోచినది కూడను' అని పీఠికకర్తలు నుడివి యున్నారు. అట్లెవరికి తోచునో వారికి రామరాయలయొక్క చరిత్ర సమగ్రముగా తెలియదనుట సాహసము కానేరదేమో! అయినను, కవి రామరాయల కట్టియగౌరవమును చూపియుండలేదు.

తల్లికోటయుద్ధప్రారంభముననే కవి పాఠకునియందు భయమును, అనుమానమును, దుఃఖమును రేపుచున్నాడు.

"ఆనాడే ద్విగుణీకృతంబులట, ఆంధ్రాంతఃపురస్త్రీజన
ధ్యానంబుల్, పరిపంథి వీరవరఘంకారావముల్, బహ్మనీ
భూనాథైక మతాగ్ని దీప్తులును శంభుస్వామిపై రాజ్యదీ
క్షానాట్యంబులు తెల్గుభూములను జ్యేష్ఠాదేవిసంచారముల్."

మఱియు నిష్పక్షపాతియగు కవి యేమనుచున్నాడో వినుడు: విని—తల్లికోటయుద్ధమట్లు ముగియుటకు కారణము నూహింపుడు. ఊహించి—మన యాంధ్రరాజునే వెనుకవైచుకొని మాటలాడగలరా?

"అది ఐకమత్యసాధ్యంబైనదే గెల్పు ఒప్పుకోరా నిజమన్నమాట
అగ రామరాడ్దుర్గుణయాభివర్ధితమగ్నె అనినచో అభిమానమన్నమాట,
అది మతావేశమం దంకురించిన వాంఛ లేకున్న చరితమే లేనిమాట
అది పురాతనముగా నవతరించిన యీర్ష్య కాదందురా చేతకానిమాట

ఇవి భ్రమలెయైన, పాదుషా లేవు రొకట
కూడు టదియేల? తెల్గుశక్తులకు జాలి
తూలుటేల? కుట్ర లోనర్చుజోలి యేల?
పూత మదియేల తురకలు పొందుజయము."

పైన, గీటుంచిన భాగమునందలి కవియొక్క నిర్మలమైన హృదయ ప్రకటన మెంతయానందజనకమై యలరారుచున్నదో తిలకింపుడు.

యుద్ధము జరుగుచున్నకాలమున రామరాజు మధ్య బంగారు గద్దెపై ఆసీనుడై యుండెనట. ఇది యెంతటివిరుద్ధచర్య! అందులకే యావేశమున హృదయమునందలి యాంధ్రాభిమానము నణచివైచుకొననేరక, సత్యసంధు డగు కవి

"ఆపదాత్యశ్వసైనికాభ్యంతరమున
నిజకిరీటద్యుతులు తీవి నెరప, రామ
రాజు బంగారుగద్దెపై రణమునందె
కొలువు కుదిరె మాయాంధ్రుల కొంపకాల్ప"

అని మొఱపెట్టుచున్నాడు. యుద్ధమునకు పూర్వమే పెక్కుశకునములు తోచెనట. 'గజరాజు వెంటరాక వెనుకాడె'నట, 'పంచకల్యాణిగుఱ్ఱము సకిలించి మోరసెత్తె'నట, 'కృష్ణవేణీతరంగిణి స్తబ్ధమైపోయి కదలమానినదట'. కాని 'నైజపరాక్రమంబు ముసలిమేధస్సులోపల ముకుళలుపడు' టచే రామరాజు తెలిసికొనలేదు...పోరు ఘోరముగ సాగెను. హైందవసైనికులు తురుష్కులఫిరంగులవలన క్రమముగ నశింప దొడగిరి. తనసైనికులకు తగినయుత్సాహమును పురికొల్పదలచి, రామరాయలు యుద్ధభూమియందు బంగారునాణెములను పంచిపెట్టెను. ఇది ప్రశంసార్హమగు విషయమా? అందులకే,

"...నిధుల్ విరజిమ్మెనట, తెల్గుసైనికో
త్కర మతిలుబ్ధమై ధనరతంబయియుండుటగాంచి, శత్రువుల్
తురగబలంబు నొక్కపరి దూకగజేసిరి కాలమూర్తికిం
కరులటు చెక్కుచుండ్రి తురకల్ చలదాంధ్రపదాతివర్గమున్."

అని కవి వాపోవుచున్నాడు. తుదకు రామరాయలు,

"ఆరిపోవుదీపము గప్పుమనె డిరీతి
గద్దెపైనుండి దగ్గరగా నిలచిన
అశ్వమునకయి లంఘించునంతలోన
శిరముత్రెంచిరి తెగియించి తురకబంట్లు."

కవిచంద్రుడు తనకు చేతనైనంతవరకు తగినగౌరవమునే రామరాజునకు జూపించెను. అందులకే,

"ఎనుబదియేండ్లవృద్ధు, డసినేనియు బాల్యనిగర్వి, ఆహవంబున కొలువున్న సాహసుడు, పూజ్యుడు పూర్వము, అంత్యవర్తనంబున మతిలేనివాడయి, విమూఢుడునై, సతతంబు గెల్పె నమ్మినస్థిరచిత్తు డిప్పుడు సుమీ గ్రహియించె స్వకీయదోషమున్."

అనినుడివి, పైన, గీటుంచినస్థలములం దాతనియెడ తనకుగల యభిమానమును విశదపరచెను. రామరాజుమృతితో "మహదాంధ్రరాజ్యసనాథనము మానముల్ కథలుమాత్రము నిల్చిన వల్లిబిల్లిగన్."

రామరాజు పల్లకీపై నధిరోహించి యుద్ధమధ్యమున నున్నకాలమున, బీజపూరునవాబగు ఆదిల్షాకు చెందినగజ మొకటి బెదరి, పల్లకీపై వచ్చి పడుటచే రామరాజు క్రింద బడెననియు, అంతట శత్రురాజులు వానిశిరము నఱికి, యొకబల్లెమునకు గ్రుచ్చి సైనికులందరకు జూపించిరనియు చరిత్రయందు గలదు. ఇట్లు వర్ణించుట యసభ్యముగా నుండునని తలచి, కవి యొనరించినమార్పు మిగులచక్కగా నున్నది. డాక్టరు కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారీవిషయమునుగూర్చి కొన్నిపరిశోధనలు జరిపి, కొలదిమాసములక్రింద నొకవ్యాసమును హిందూపత్రికయందు ప్రకటించిరి. అందు రామరాయల శిరము నఱుకబడలేదనియు, అతడు ఖైదీగా పట్టుకొనిపోబడెననియు, మొదలగుమార్పులను సూచించియున్నారు. మొత్తముమీద తల్లికోటయుద్ధముతో 'ఆంధ్రసామ్రాజ్యనాటకాభ్యంతరమున చివరతెర జారిపోయిన' దనియే చెప్పకతప్పదు.

ఆనెగొందెకాపు:

రామరాజు తల్లికోటయుద్ధమున కేగకపూర్వము తిరుమలరాయని ఆనెగొందెసంరక్షణకు నిలిపిపోయెను. కాని [illegible] కోటలో రాజుమృతివిని, తిరుమలరాయడు పారిపోయెను. ఇ[illegible]కా నిలదినట్లయిన, ఆంధ్రసామ్రాజ్యమున కిట్టి దురదృష్ట కావల[illegible]డెడిదట. ఈకావ్యమును వ్రాయునపుడు కవి [illegible]ర్థివునక

పూరితుడైయున్నాడు. ప్రతిపద్యమునందును నిరాశ నిండియున్నది. "తెల్గుభువి రక్తంబందు వ్రాయింతె మ్లేచ్ఛుని దౌర్జన్యము నీదు పందతనమున్ శుద్ధాంధ్రచారిత్రమున్" అని రోషము వెల్లివిరియ ప్రశ్నించుచున్నాడు. మఱియు,

> 'రాజ్యరక్షణ కాదు, సంగ్రామమందు
> కలబడుట కాదు, గొందెను కాచుకొనుట
> యింతమాత్రము చేయలేవేని మొదట
> రేనితో నేల చెప్పగాలే వశక్తి.'

అని తిమ్మరాయని పందతనము పాఠకునకు విదిత మగునట్లు ప్రశ్నించుచున్నాడు. కొలదిసేవ చేయనేరక, తిమ్మరాయడు బహుళాంధ్రావని శ్రీరీతి తీరని యప్రఖ్యను దిద్దిపెట్టెనో తనపాఠకునియెదుట బెట్టి కవి తనశిల్పనైపుణ్యము నేరీతి ప్రదర్శించెనో చూడుడు:

> 'రెండువందలగజముల కొండగొందె
> విపులసామ్రాజ్యచక్రము విరిగిపడును
> ఒకపిరికిపందచేతలో నొరగిపోవు
> బహుళమహదాంధ్రజననైభవముల రథము.'

ఈపైపద్యమునందలి ప్రతియక్షరము, ప్రతిశబ్దము, ప్రతిపాదము భావోద్రేకమున నుయ్యాలలూగుచున్నవి. ఎన్నియో పుటలలో వ్రాయవలసినవిషయ మొకతేటగీతియందిమిడ్చినకవియొక్క వైశారద్యము మిగుల కొనియాడదగినది. ఆశాభంగమువలన కవి యీరీతి, తిరుమలరాయని చిత్రించుటయందలి యౌచిత్యము ప్రశంసింపదగినది.

పాణిగ్రహణము :

ఈగ్రంథమునకు తుదిని వ్రాయబడిన 'పాణిగ్రహణము', 'పశ్చాత్తాపము' అనురెండుకావ్యములందును శ్రీసుబ్బారావుగారి లేఖిని భావోన్మాదమున తాండవించినది. వీనియందు దూటలూరుచున్న భావములు, పాఠకుని హృదయకమలమునందు ఆనందమకరందము నుద్భవింపజేయుచున్నవి.

ఈపాణిగ్రహణమనుకావ్యమునందు నాడుకభాష శబ్దములు విరివిగ ప్రయోగింపబడి, వృత్తి మచ్చటచ్చట మూర్చబడెను. తిమ్మరుసు నోట నిందను సూచించుటకొరకును, రాయలనోట వినయము సూచించుటకును వాడుకభాష ప్రయోగింపబడెను.

కళింగరాజు కృష్ణరాయని వంచింపవలయునని కంకణము ధరించినవారిలో నొకడు; కాని కృష్ణరాయలచే యుద్ధమున నోడింపబడెను. ఇందులకు ప్రతీకార మొనరింపదలచి, కూతురు రాయల కొసగి, ఆమెచే నాతని జంపింప యత్నించెను. కృష్ణరాయల కీవివాహవిషయముమార్గము జాబుమూలమున తెలియజేసెను. ఆలోచింపకయే ఆత [illegible]ను. ఈవిషయము తిమ్మరుసునకు తెలియవచ్చెను. [illegible] మునికడ కేగి,

> [illegible]న నోడియును శత్రుడు మామగమారి శాశ్వత
> [illegible]ము కూర్చునం టిహపరంబుల భేదము లేకయుండగా

> సమదగజేంద్రకేసరియు చారుకురంగ విలోకనప్రభా
> భ్రమితముగా నృపా బిడియపడ్డది మందరిమాపు లేకయే."

అని చమత్కారముగ మందలించుచున్నాడు. తెల్లబోయిన రాజునకు, 'సన్నాహం బొకయింత లేకరిగి వస్తామంతయున్ చూచియే' అని సలహానిచ్చుచున్నాడు. తనపొరపాటును గ్రహించుకొని 'తప్పొ, ఒప్పొ, తలంపలే దది ప్రమాదంబేమొ చింతింపలే దప్పాజీ కల దన్నియున్ సరిగసేయన్ తోడ సెల్లప్పకున్' అని కృష్ణరాయ డప్పాజీయెడ తనకుగల గాఢాభిమానమును వెలువరించెను. తగిన కట్టుదిట్టములతో రాయలు "గజపతిపురి, జొచ్చినాడు పెండ్లికి సర్వశోభనముగ."

గజపతి తనకూతునకు ముందే జాగ్రత్తచేయదలచెను. కాని తన భర్తను చంపుట కామె యంగీకరింపలేదు. ఆశాభంగమున గజపతి తన కూతు నొకప్రశాంతస్థలమునకు గొనిపోయి,

> "గజపతియింటిలో పులిముఖంబున గోవుజనించె నేటి క
> క్కజముగ, నిన్న నే మగడుకట్టినతాళికి తండ్రిమాట కే
> గుజగుజపోవు నీరకపుకూతురు పుట్టుటకంటె రాయొ, ర
> ప్పొ జనము లేకయినపుట్టిన సంతస మందియుందునే!"

అని తనమూఢత్వమును వెలువరించినాడు. ఆతనిహృదయమునం దలజడి కలిగినది. 'నేపడిన యుద్ధపరాభవ రోషహేతిమచ్చండతరార్చులార్తునని సంబర మందితిగాని యింటిలో నుండినశత్రువుగా తెలియనోపని యంధుడనైతి నేటికిన్' అని యున్మాదమున కలువరించెను. కృష్ణరాయ డనిన, ఆతనికి, ప్రక్కలో బల్లెమైనాడు. మీదుమిక్కిలి కూతురిపలుకు లాతనిహృదయమునం దంతులేని యాందోళనము నుద్భవింపజేసెను. తనపుత్రిక తనకప్పు డీరీతి నాడలయునట:

> "నాయన తీర్చుకొంటిని ఋణంబిడె శత్రుని మస్తకం బివే
> తీయనివెచ్చనెత్తురులు తెట్టెలుగట్టినచేతి వ్రేళ్లిదే
> కాయపుసందుసందున వికావికచేసినబాకు దీనితో
> పోయినప్రాణముల్ తమకమూల్యపుకానుక లంచు పల్కగన్."

తనకప్డు కారీతి పుత్రిక వచ్చి తన కానందమును గూర్పవలయునట! ఎంతటి ఘోరకృత్యమున కాయబలను ప్రోత్సహించెనో తలకింపుడు! అట్టిబెట్టితపుపలుకులు తనచెవిని బడినంతనే, చేయునది లేక,

> "మొగము త్రిప్పెను రాయలమోజుకత్తె
> క్రొత్తపెండ్లికూతురు, శాంతిగుణము రూపు
> వోలె నిల్చి, తండ్రికరము మూసిచి పట్టి
> నట్టి చురకత్తి తనచేత నట్టెలాగి."

> "మగడను ప్రేమభావ మభిమానము నీకయి వీటిబుచ్చి నీ
> పగ యడగింతు ఆపయినపట్టినిచూడవు నేడె బంధముల్
> తెగియెను నీకు నాకనుచు దివ్యదఖండ కటిల్ల తాధగ
> ద్ధగల కళింగిపోయె ప్రమదామణి తండ్రియె అద్భుతంపడన్."

పైన, గీటుంచిన పద్యపాదము లెంతరమణీయముగ పొందుపరుపబడినవో పాఠకులే యూహింపవలయును. గజపతిపుత్రిక యాప్రతిష్ఠకు గురికాకుండునట్లు కవి ప్రయత్నించెను. ఆమెయందలి సౌజన్యమును నిరూపించి, మరల కొంతవరకు పితృభక్తియుతురాలని నిరూపించుటకే తండ్రియాజ్ఞ నెంతయో కష్టముమీద నెరవేర్చుట కొప్పుకొనినట్లు ప్రదర్శించెను. ఆకేళికామందిరమున, 'ప్రేమస్థానకాళింగసూతదయాపాంగవిలోకన ప్రసరమాత్రత్యక్తకాఠిన్య' యగు రాజు, పాన్పుపయి పరుండియుండినపుడు, జనకుని యభిమతమును నెరవేర్ప ఎట్టులో లేచి, శాటిబిగించి, 'అంతరవ్యథన్ మొద్దయినట్టి లోప్రణయమోహములన్ దిగజార్చు' కొనినది, గజపతిరాజుపుత్రిక. 'నిద్దురగమంపులోన శయనించెను రా'జనుకొనినది; 'తలకడమున్నె గుప్తముగ దాచినకత్తిని తీసికొన్న'ది; 'దోసిలియొగ్గి ప్రియాంఘ్రిపద్మముల్ తలపయి హత్తు' కొనినది; ఒకనిముసము ధ్యానమునరించినది........'మరునిముసంబులోన పిడిమాత్రము నిల్చనకత్తి రాజుపేరురమున నాటుకోవలసియుండెను'—కాని

"కత్తిపోటులతో చంపగా ననేల
కుపితతావకాలోకనకుంతములనె
గ్రుచ్చి హింసింపలేకయ్యకొరకు పడిన
శ్రమము వృథయయ్యె అప్పాడిశక్తి యిద్ది"

అని పలుకుచు రాజు లేచి కూర్చుండెను...........అనుకొనినట్లైయైనది—చేసినది మహాపరాధము—భారతనారీలోకమునం దిట్టిపనికి సమకట్టినవారు మందునకేని లేరు. ఆమె ప్రియుని వదనారవింద మెట్లు తిలకింపగలదు? అందులకే "పార్థివుకరద్వంద్వంబునన్ మూర్ఛవోయెను కాంతామణి పాపపంకిలకళంకీభూత సౌహార్ద్రితన్."

ఈఘట్టమునందు, కవి, పాఠకుని ప్రతిక్షణము తన్మయునిగా నొనరించెను. పైన, గీటుంచినవాక్యములు హృదయము సుళ్లూతలూపుచున్నవి. శ్రీ సుబ్బారావుగారు తమమనస్సువెంట తమపాఠకునిగూడ పరుగెత్తింతురు. ఈరీతి వారుచేయగల్గుటకు వారివిచిత్రపదసామగ్రియే వారికి సాయపడుచున్నది.

కొన్నిదినములకు రాయలును, గజపతిపుత్రికయు సాయంవాహ్యాళి కేగినపుడు తిమ్మరుసు నోటినుండి 'గజపతియింటిలో పులిముఖంబున గోవుజనించె నేటి కక్కజముగ అందుకే తెలుగుకాంతుని నవ్వులలేతతెల్పుటంబుజములు మోముపై విరియపూచిన' దంచు వినబడెను. ఆపలుకులు దంపతులచెవులబడెను. ఆత్మకథను మరువ దికజనమంచు ఆంధ్రరాయలు, రాణియు మురిసికొనుచు పోయిరి. వారి యప్పటితన్మయత్వ మెట్టిదో, పాఠకుని తన్మయత్వ మెట్టిదో!

పశ్చాత్తాపము:

కృష్ణరాయనికుమారుని తిమ్మరుసు చంపినందున, రాయలు తిమ్మరుసుకండ్లు తీయించి, తిండి నీ రీయక చంపినట్లు, తరువాత రాజునకు నిజముతెలిసి, పశ్చాత్తాపపడి మనోవ్యాధితో మరణించినట్లు అనుశ్రుతముగా వచ్చుకథయే దీని కాధారమని నుడివియున్నారు. 'ఆంధ్రచారిత్రచతురానన' బిరుదాంచితులగు శ్రీచిలుకూరివీరభద్రరావుగారి 'తిమ్మరుసు' అనుగ్రంథమునందును ఈవిషయమునకు తగినయాధారము లున్నట్లు గన్పరచలేదు. 'శీర్ణవిజయనగరచరిత్ర'కారులగు కుంపూరి ఈశ్వరదత్తు (బి. ఏ.) గారీవిషయమును కేవలము పుక్కిటిపురాణ మనుచున్నారు. కొందరు చిన్నాదేవిసోదరుడే కృష్ణరాయనిసుతుని పరిమార్చి తిమ్మరుసుపై నేరము మోపెనని తలచుచున్నారు. ఈచర్చతో ప్రస్తుతము మనకుపని లేదు. కవిచంద్రు డిచ్చట ప్రస్తరించినవిషయమే మనపరిశీలనమునకు వేచియున్నది. ఇందు తిమ్మరుసుమంత్రియొక్క సుశీలము, కృష్ణరాయని యమాయకత్వము కరతలామలకమువలె గన్పట్టుచున్నవి. ఇరువుర కట్టియప్రతిష్ఠయు లేకుండ, కవి తనరచనాచాతుర్యమును విశదపరచెను.

ఈకావ్యారంభము మిగుల రమ్యముగ నుండి, పాఠకుని చకితునిగా జేయుచున్నది. ఆంధ్రసామ్రాజ్యనియంతయగు తిమ్మరుసు రాయల పేరోలగమున, న్యాయమూర్తులమ్రోల బందీగా తీసికొనిరాబడి విచారింపబడుచున్నాడు. అతడు సామాన్యమానవుడు గాడు.

"తనమోచనామగ్నతను చూపుమౌనము పరరాజుహృది నాటు
[బాకుపోటు,
తనసార్ధవివశత్వమును చూపు చిరునవ్వు తెనుగురాజుకిరీటమునకు
[వన్నె,
తనసంశయమ్మురీతిని చూపు తలయూపు తత్కాలజయవిరుద్ధమ్ము
[ఫలము
తన నిరుత్తరభావమును జూపుమాంద్యము అవసరానవసర మరయు
[చర్చ
తనమహామూర్తి తెల్గుమేధావి శేష
పరిణతిశ్రీని పండిన పంటగాగ
వెలుగు సచివుడు"

నేడు తనకొలువుముందు 'రాజశిశుహత్యకై అపరాధిగా' కొనితేబడినాడు. ఇట్టిమహామహుని నేరీతి శిక్షించునో యని వేలకొలదిప్రజలు సభాభవనమున కరుదెంచిరి.

విచారణ ముగిసినది. న్యాయమూర్తులు,
'తిమ్మరుసు హత్యచేసినదే నిజమ్మ
టంచు సాక్షులు మమ్ము నమ్మించినారు
రాజశిశుహత్య క్షమియించరాని నేర
మందు కగు శిక్ష బలవంతమైన చావు.'

అని తీర్పుచెప్పిరి. 'తెలుగురాజదె శిక్షవిధించినాడు.' కారాగారమునకు గొనిపోబడుచున్న మంత్రిని గాంచినపుడు జనులు 'కావలయునన్న రాజ్యముకై నిసుంగుప్రాణముల తీయగానేల? పార్థివునకు

నీళ్లుతోడడా ?' అని పెక్కువిధముల తలపోసినట్లు లోకప్రవృత్తి నెరిగినకవి వర్ణించుచున్నాడు.

కారాగారమున తిమ్మరుసుపడిన పశ్చాత్తాప మపారము. ఇచ్చట పాఠకుడు కంటతడిపెట్టకపోడు. కవివర్యుడు తిమ్మరుసు ఆంధ్రసామ్రాజ్యమున కొనరించిన మహోపకారమును చిత్రమగురీతిని అతనిచేతనే పలికించుచున్నాడు. "పెంచితి, పెద్దజేసితి, అభీప్సితసిద్ధికి జీవవాయు లర్పించితి మున్ను దాక" అను తిమ్మరుసుపలుకులు చెవిని బడినంతనే, కృష్ణరాయనిపై పాఠకున కెంతెమోకినుక కలుగకపోదు :

"పూటకి నీటికిన్ వడలుకొంటి బుుణంబు, కనుల్ కృపాణదు
ష్పాటితముల్, మనస్సు వివశం బొకచేయని నేరపున్ విధన్
మాటలు తొట్రిలున్ తలపుమాత్రము నీపయి లగ్నమైన దీ
పాటికినైన ప్రాణములు బాపుము గోపకులాంగనా స్మరః !"

అనుపలుకులు హృదయమును క్రుంగదీయుచున్నవి. తనకు గలిగిన యప్రతిష్ఠకు వగచి కుడువ కూడులేక, త్రాగ నీరులేక, చూప కనులులేక, కారాగారమున,

"........తిమ్మరుసయ్యకైదు
కటకటాలకు చేతులు కలియ బట్టి
మొండివారిన దేహమునుండి వెలికి
ప్రాణములుపోనిదురవస్థ పరితపించి
నాల్గురోజులు చెరలో ననాథవోలె
చితికి కృశియించి మూల్గి త్యజించె తనువు."

కన్నుల నీరుగ్రమ్మ పాఠకుడు తలయెత్తుచున్నాడు. 'తనహర్ష వివశత్వమును చూపు చిరునవ్వు తెనుగురాజుకిరీటమునకు వన్నె' యని ప్రశంసింపబడిన రాజనీతివేత్తయు, సర్వజ్ఞుడును అగు మంత్రిశేఖరునకా యిట్టిదురవస్థ తుదినికలుగుట !

తిమ్మరుసుమరణానంతరము, ఏదియో వ్యక్తి రాయలకనుల ముందు తిరుగుచు "క్షేమమ నీకు నీప్రజల్ తిన్నగ నుందురా? సరిగ దిద్దుదువా నృపనీతిధర్మముల్ ?" అని ప్రశ్నింపదొడగెను. కూలిపోవుచు, మనోవ్యాధిచే కృశించిపోవుచున్న రాజును,

"ఈరక్తపుంజొట్టు నెవరు పెంచి రటన్న 'అప్పాజి' యనురోజు లరసికొనుము,
చనిపోవు తండ్రి యెవ్వని కప్పగించె నాఁ 'అప్పాజి' కనుమాట లరసికొనుము,
ఆమహాసామ్రాజ్య మంతనీగెల్పనాన్ 'అప్పాజి' శక్తియం టరసికొనుము,
ఆమహారాణిపెండ్లాడినదెట్లన 'అప్పాజి'యుక్తియం టరసికొనుము"

అని యామూర్తి ప్రశ్నింపమొదలిడెను. రాజు మంచముపట్టెను. ఇంతలో నిజము బయటపడెను ; తిమ్మరుసు నిరపరాధి యని తెలియవచ్చెను. రా జీవృత్తాంతమును వినెను ; పాన్పుపైనుండి లేచి, కనుల ముందు నటించుచున్న మూర్తివైపునకు తలత్రిప్పి, "తండ్రి క్షమియింపుము, నన్ క్షమింపు మిక కోపము మానుము, దోషమున్న వారికి తగుశిక్ష నీవె పొనరించితి వాత్మను చీల్చినావు పో" అని వినయము వెల్లివిరియ వాపోయెను.

మనోవ్యాధిచే రాజు గతించెను. చనిపోవుటకు కొలదినిముసములకు పూర్వము,

"బాకిచెల్లిన దీమహాకథను చెప్పంజాలువా రెవ్వరున్
నాకేతప్పును కట్టిపెట్టరు, సమానంబైనశిక్షాగతిన్
నీకున్ నాకును చావు సంఘటిలె"

నని ఆతడు తృప్తిపడినాడు.

ఎవరికిని అప్రతిష్ఠ లేదు. పరులపలుకులే ఇట్టిసంఘటనమును గూర్చెను. ఇట్టివిషయము నీరీతి ముగించిన కవివర్యుని సామర్థ్య మపారము.

"హంపీక్షేత్రము" లో సుబ్బారావుగారు :

ఒకగ్రంథమును వ్రాయునపు డందలికథావస్తువున కనుగుణముగ తనహృదయము నుద్దీపింపజేయుచు అందు కలిగిన యావేశములో తానొకడై కథను నవుపుపట్టుల నిర్వహించగల్గినవాడే మహాకవి. ఒకే కథావస్తువును, ఇరువురు కవులు వేరువేరుగ్రంథములుగా వ్రాసినచో, రెండు గ్రంథములును, కొంతవరకు కూర్పునేర్పునందును, పదసామగ్రియందును తప్ప తక్కిన విషయములయం దొకేరీతిగ నుండిన నేమి లాభము ? అట్లుండెనేని కవులు తమ వ్యక్తిత్వమును తమగ్రంథములందు జొప్పించుటకు లోకమునకు వెరచిరని యనవలసివచ్చును. తమ వ్యక్తిత్వమును వెల్లడించుటకు కథావస్తు వెప్పుడును అడ్డు రానేరదు. తమ నిజోద్దేశ్యములను వెలువరించుటకు, కవి కందవకాశము లభింపక పోదు. మొత్తముమీద మన తెలుగునాటియందు, ఆధునికకాలమునందు వెలువడుచున్న గ్రంథములలో రచయితయొక్క వ్యక్తిత్వప్రదర్శన మంతగా కనబడుటలేదు. అట్లు వ్యక్తిత్వమును తమకవనమునందు పాదుకొల్పినవారు ముగ్గురు నల్గురుకన్న నెక్కువగా లేరు.

ఆంగ్లవాఙ్మయముయొక్క ప్రోద్బలమువలన నెన్నియో క్రొత్త విషయములు మనభాషలోనికి వచ్చియున్నవి. ఏకారణముననో, ఆంగ్లవాఙ్మయమున పీనుమిగిలిన పండితప్రకాండుల గ్రంథములందు తొణకిసలాడుచున్న Individualism, అనగా వ్యక్తిత్వమును (లేక మూర్తిమత్త్వము, లేక పృథక్త్వమును) మనవార లెందులకో యలవరచుకొనలేదు. ఈ Individualism ప్రథమమున ఫ్రెంచిదేశమునకు చెందిన టిల్లేయనువానిచే ప్రతిపాదింపబడెను. క్రీ. శ. ౧౬-వ శతాబ్దమునుండి వ్రాయబడిన గ్రంథములం దిది కానవచ్చుచున్నది. ఆంగ్లకవిపుంగవులగు మిల్టను, స్పెన్సరు, షేక్స్పియరు మొదలగువారి రచనములయందు కరతలామలకమువలె నిది గన్పట్టుచున్నది. ఫ్రెంచిదేశమునకు చెందిన మాన్‌టజిన్ (Montaigne) వ్యక్తిత్వముయొక్క ధ్యుత్కృష్టతను పెక్కువిధముల ప్రశంసించియున్నాడు.

నన్ను నేనే వర్ణించుకొనెదను. నావిజ్ఞానచక్షువును నాలోనికే త్రిప్పుకొని నన్ను నేనే పరిశీలించుకొనెదను. నాగ్రంథములు నాతో నేకీభూతమైయున్నవి. నేనును, నాగ్రంథములును ఒకేబాటవెంట నొకేరీతిని నడయాడెదము. లోకము నన్ను తెలిసికొనవలచిన నా గ్రంథములను తెలిసికొనిన చాలును. తన్ను దానే తెలిసికొని, తన్ను దా చిత్రించుకొనుట మానవుడు ప్రపంచమునందు చేయు ఘనమగు పనులలో నొకటి. నేను లోకమున జీవించియుండునది కొలదికాలము మాత్రమే. ఈకాలమునందు నాజీవితానుభవమును గ్రంథములందు వెల యించి, దానియమూల్యతను లోకమునకు వెల్లడింతును" అని యతడు నుడివియున్నాడు. అందులకే Individualism న కంతగౌరవము చేకూరినది. మనపూర్వకవులగు తిక్కనమొదలగువారియం దిది గన్పట్టు చున్నది. ఇప్పటికవులకున్న యవకాశములు వారి కప్పుడు లేవు. వారు, అనువాదముల త్రోవలో పడిపోయినను సమయముదొరకినచో తమ నిజాభిప్రాయములను వెలువరింపకపోలేదు.

ఆధునికాంధ్రకవుల కన్నియో విధములగు నవకాశములు గలవు. తమవ్యక్తిత్వము (Individualism) ను తమరచనములందు వెలువ రించుటకు వెనుకంజ వేయకుండుటయే సమంజసము.

'హంపీక్షేత్రము'ను చదువువారు, కర్త నెపుడెఱుంగకున్నను' అది యొకయువకునిచే వ్రాయబడినదని తప్పక గ్రహింతురు. గ్రంథము నంతయు పరిశీలించిన ప్రతిపద్యమునందును, ప్రతివాక్యమునందును ఏదియోయుత్సాహము వెలువరింపబడినట్లే తోచును. గ్రంథకర్త తన వ్యక్తిత్వము నీగ్రంథమున చక్కగా వెలువరించెను. అతడు లోక మే మనుకొనునో యని వెనుకాడలేదు. అతడు కవి; నిరంకుశుడు. అతని కలమున కేదియు నడ్డురానేరదు. సుబ్బారావుగారిని తెలిసికొనవలయు ననిన 'హంపీక్షేత్రము' నొకింత విమర్శకదృష్టితో చదివిన చాలును.

సుబ్బారావుగారు ఆంధ్రోద్యమముపట్ల మిగుల నభిమానమును జూపెడివారు. ఆంధ్రదేశమనినను, ఆంధ్రభాషయనినను వారి కారవ ప్రాణము.

"పొంగిపోయినయెడదలో పుటముపెట్టి
రగులజొచ్చెను మాదుసామ్రాజ్యనాశ
నంపు తలపులు"

అని ప్రథమముననే వాపోవుచున్నారు. పూర్వకాలమునందలి యాంధ్ర శిల్పులు నిర్మించిన 'గుడిగోపురంబులు సభాస్థలులైనవి కొండముచ్చు గుంపుల' కని వ్యాకులతను విశదపరచుచున్నారు. ఆంధ్రవైభవము పూర్తిగ నశించినట్లు వారికి నమ్మకము లేదు. ఏనాటికైనను మరల నాంధ్రాభ్యుదయమునకు తగినవసతులు గలవనియే వారినమ్మకము. ఈయుద్దేశ్యమును సూచించుటకే తెలుగునర్తనశాలలో నేదియు రేగిపోక, చెరగిపోక నేటికిని నిలచియున్నవని వచించియున్నారు. విద్యారణ్యస్వామివారిని వీరు ప్రశంసించుట కాదికారణము 'తెల్గు భువనప్రళయంబున కడ్డుకట్టవేసిన మహనీయమూర్తి' యనియేకదా! ఇట్టిది వీరి యాంధ్రాభిమానము.

వీరు, ఆంధ్రుల కపకీర్తి వచ్చిన సహింపజాలరు. రామ రాయలు తళ్ళికోటకడ ప్రవర్తించినవిధము వీరికి నచ్చలేదు. అందులకే హృదయమునందలి యావేశము నణచికొనజాలక, ఆంధ్రాభిమానమును చంపుకొన నేరక, తళ్ళికోటయుద్ధమువలన విపులాంధ్రావనికి గలిగిన యపారనష్టమును మరచిపోనేరక "రామరాజు బంగారుగద్దెపై రణ మునందె, కొలువుకుదిరె మాయాంగ్రుల కొంపకాల్ప" అని భావో న్మాదమున పలికిరి.

శ్రీ సుబ్బారావుగారు యువకులు. వారిదేహమునందు వెచ్చని రక్తము ప్రవహించుచున్న దినములందే వారీగ్రంథమును వ్రాసిరి. తిరుమలరాయడు రెండువందలగజముల వెడల్పుగల కొండగొందను కాపాడనేరక పారిపోయి, ఆంధ్రరాజ్యరామ కంతులేనివైధవ్య మునుగూర్చినాడని వినినంతనే, వారిహృదయము పొంగిపొరలినది. తామే యాదినములలో బ్రతికియున్నచో తా మానెగొందను కాపాడి యుందుమని సుబ్బారావుగారు తలచిరి. నిజముగా నాత డట్టిశౌర్య వంతుడే! ఒకసారి బందరుహోస్టలులో, హోస్టలుగేటుమూసి, మడత మంచపు ఇనుపచువ్వ చేగొని నాలుగువందలరౌడీల నడ్డగించిన శూరుడు. ఒకవైపాంధ్రరాజ్యమునకు కలుగుచున్నస్థితి, వేరొకత్రోవ తెనుగువీరుడు పారిపోయినాడే యనెడి నిరుత్సాహము, వేరొకదిక్కు ఆనెగొందను రక్షించుటలో నున్నచులుకదనము సుబ్బారావుగారి హృదయము నొక్కసారి కలచివైచినవి. అందులకే,

"రెండువందల గజముల కొండగొంది
విపులసామ్రాజ్యచక్రము విరిగిపడును."

అని యుద్రేకముతో పలుకుచున్నారు. 'మొదట రేనితో నేల చెప్పగాలే వశక్తి?' 'చావకయే క్షతమైన లేకయే' ఏల పారిపో వలసివచ్చెనని తిరుమలరాయని ప్రశ్నించుచున్నారు. 'వేయికి చాలుపో తెలుగువీరు డొకం'డని వారిధైర్యము.

ఒకింతప్రాయముమిగిలినకవినోటివెంట నిట్టిపలుకులువచ్చునా? తరుణప్రాయమునందలి హృదయావేగమునకిది చక్కని నిదర్శనము.

సుబ్బారావుగారికి భారతీయకర్మలయందు నమ్మకము, అభి మానము కలవు. 'వైదికకర్మలౌకికప్రేరణమయ్యో మంత్రవిధులే గద నిత్యము వృద్ధిమూలముల్' అని 'రాజ్యప్రదానము' న నుడివి యున్నారు. శ్రీనాథుడు, 'హిందూమతోద్ధరణేందూదయవికాస చాలితాధ్యాత్మప్రచారములకు' మనసుపడియే ప్రౌఢరాయల మంది రమున నడుగుపెట్టెనట. మరియు తిరుమలరాయడు ఆనెగొందకడ పారిపోయినందులకు, కవి, 'శాపంబుచేత నాశనమైన దనరోయి అటువంటిశక్తి నేడరుదుగాన', 'గ్రహచారవశము సంగతి నమ్మ జాలరు, కలికాలమందు రిక్తమది గాన' అని పలికి వానియందు తమకుగల యభిమానమును, నేటికాలమున నవి పరిగణింపబడనందు దుఃఖమును వెలువరించిరి.

పురాణములకు, చరిత్రలకు విశేష భేదము లేదనియే వీరిమతము. -వీరికి-పురాణములు కల్పితములు గావు.

"రామయ్య మర్కటరాజుతో భాషించుచుట్ట రాయలవారి కోటకొమ్మ"

....

"ఈశీర్ణకుగ్రామ మేమిమాపింపను తెనుగురాజు పండిన యశస్సు"

అనుపద్యములు వీరు పురాణములకును చరిత్రకును వింతగా సమన్వయమును గూర్చుపద్ధతిని విశదము చేయుచున్నవి.

"ద్రోణులు లేరు భీష్ములును తోచరు..."
"బభ్రువాహను డయ్యాపై నెత్తిగెల్చుట
యాగాశ్వమునకు పోరాడుకొనుట
..............................."

మొదలగుపద్యములు వారికి పురాణములందలి యభిమానమును వ్యక్తపరచుచున్నవి.

శకునములనిన వీరికొకింత నమ్మకము లేకపోలేదు.

"కృష్ణవేణీతరంగిణి స్తబ్ధమై పోయి
కదల మానిన జాడ గాంచ లేదు"

అనుపద్య మిందులకు నిదర్శనము.

కొలదివయస్సునందే భూదేవికి భారమైపోయినను, సుబ్బారావుగారు లోకప్రవృత్తిని అప్పుడే చక్కగా గ్రహించిరి. అందులకే 'ఈ మనుజకోటి స్వభావముమార్చుకోదు; దుర్భరముగ దెప్పిపోయును ప్రపంచకనై ఖరులెల్ల చిత్రముల్' అని నుడివియున్నారు. వేరొకచోట, తిమ్మరుసుచే పరాత్పరుని ధ్యానింపజేయునపుడు, "విధిన్ తలక్రిందొనరించలేవు నీవైనను, మంచిచెడ్డలు స్వయంకృతముల్ అనుభూతిముక్తముల్" అని పలికించి తమువిజ్ఞానమును వెలువరించియున్నారు.

ఇన్ని విధముల సుబ్బారావుగారు తమపాఠకులకు తమయుద్దేశ్యములను వెలువరించిరి.

'హంపీక్షేత్రము' నందు పాఠకులచే మేలు మేలనిపించుకొనగలవారిలో వీరమనీ డొకడు. తిమ్మరుసు, కృష్ణరాయలు మొదలగు వారి పాత్రపోషణలు మిగులచిత్రముగ నున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వానిని ప్రస్తుతము విడువవలసివచ్చినది.

ముగింపు :

శ్రీసుబ్బారావుగారు మరికొన్ని వత్సరములు జీవించియున్న నెట్టి యుద్గ్రంథములను వెలువరించియుండెడివారో యని పాఠకుడు గ్రంథమంతయు చదివినతరువాత వేడినిట్టూర్పును విడువకపోడు.

సుబ్బారావుగారికవితకు రీతియున్నది. అది వైదర్భియని పీఠికకర్తలు నిర్ణయించిరి. అందులకే వీరికావ్యము తెక్కువరకములోనివి కానేరదు.

ఈగ్రంథమునందు శబ్దాలంకారము లచ్చటచ్చట గలవు. అర్థాలంకారములును గలవు. అవి శ్రమపడితెచ్చినవి కానందున కావ్యమున కలంకారమును గూర్చుచున్నవి; అవి యాదృచ్ఛికముగ వెంట కవి కెరుక లేకయే వచ్చుటచేత మిగుల రమ్యముగ నున్నవి.

"వైరికుంతములు వైరి, కాంతలకుంతలములు
కృత్తములుగా గణించి పొంగిరట ప్రజలు."
"ప్రపంచకనై ఖరులెల్ల చిత్రముల్."

మొదలగువానిని ఉదాహరణములుగా తీసికొనవచ్చును. వీరికవనమునందు క్రమాలంకారములు చాల గలవు. మరియు

"దుర్గపట్టణం బెండినయేటిదిబ్బవలె
నెట్టిటు బీటలు విచ్చిపోయెనో!"
"నీలిమబ్బుల నిగనిగలాడు సోయగము"
"తెలిమబ్బుల గబగబనడచు లాఘవము"
"మబ్బుదివ్వెలకు తళతళలాడెడి తళుకు"
"వర్షాభ్రములకు జిలుజిల్లు మనిపించు చలువ"
"పంపాసరస్సులోపల లేతతరగలలో విరుపుకన్పింప వీనోళ గూడ"

మొదలగు పద్యపాదములు ధ్వనిసహితములై, కవివర్యుని ప్రకృతిపరిశీలనాపై పుణ్యమును తెలియజేయుచున్నవి.

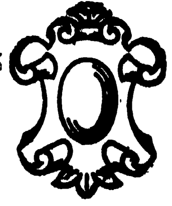
ఈ కావ్యమునందు,

"తెలుగుకవిరాజు రాయలకొలువుముందు
చరణమును మోపె సభయెల్ల నిశ్శబ్దమపుడు."
* * * *
"తెల్గుభువి రక్తంబందు ప్రాయింతె మ్లేచ్ఛుని దౌర్జన్యము!"
* * * *
"గౌతమీగర్భపంకం బెండజెట్టినచాళుక్యశౌర్యవర్చస్సు వెలుగు"
* * * *
"తెలుగురా జదె శిక్షవిధించినాడు
తిమ్మరుసు మోము రాజుకై త్రిప్ప లేదు."
* * * *
"మొగము త్రిప్పెను రాయలమోజుకత్తె"
* * * *

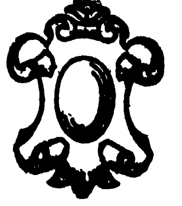
మొదలగు వాక్యములు హృదయము నుద్దీపింపజేయగల్గునవి చాలగలవు.

'అనేకగుణము లీచిన్ని పొత్తములో నున్నవి. ఇందందు శబ్దగతదోషములును కలవు. అవి చాలస్వల్పములు: మహారాజు, కలబడె, నాస్తికుడు మొదలైనవి. పరజాయనుశబ్ద మీయనప్రయోగించెను. ఇది అన్యదేశీయము. దీనినే శిష్టుకృష్ణమూర్తికవి పరదాయని ప్రయోగించెను. ఇది పుర్ద్రోశబ్దభవము. ఈదోషములు బహుగుణకమైన ఈకావ్యములో పట్టింపుకు రావు. 'ఏకోహిదోషోగుణసన్నిపాతే నిమజ్జతి'. అనుపీఠికకర్తలవాక్యములు పేర్కొనదగియున్నవి.

ఏమనుకొనిననేమిలాభము? రెక్కరాలిపోయినది. దానికై పరితపించుచు ఏడిచినను మరల దొరకుననునాశ లేదుకదా!

గురులఘు స్వరూపము

జాస్తి వేంకటనరసయ్య

గురులఘునిర్ణయము ఛందశ్శాస్త్రమునకెల్ల మూలమనువిషయ మందఱికిఁ దెలిసినదే. గణములకూడికచేఁ బద్యము ఉత్పన్నమగుననియు, గణములుకూడ గురులఘుసంయోగముచేతనే యేర్పడుననియుఁ దెలిసియేయుండును. ఇట్లు ఛందశ్శాస్త్రంబునకు మూలభూతంబు లగు గురులఘువుల స్వరూపమును గూర్చి విమర్శించునపుడు శీఘ్రముగా విషయములు గొన్ని బుద్ధిగోచరములు కామింజేసి చిక్కులు సంభవించుచుండుట సహజము. కొంచెము లోతుగా నాలోచించినచో యథార్థస్వరూపము తెలియకపోదు. గురులఘుస్వరూపంబును గూర్చి నాకుఁ దెలిసినవిషయములఁ గవిజనాశ్రయలక్షణప్రకారము గొన్నింటి వివరించెద.

"ఒక్కమాత్ర లఘువై ద్విమాత్రకము గురువయ్యెన్" అని కవిజనాశ్రయంబున భీమకవిగారు గురులఘువులకు లక్షణముఁ జెప్పిరి. అనఁగా నొక్కమాత్రగల వర్ణము లఘువనియు, రెండుమాత్రలుగల వర్ణము గురువనియు నర్థము. కడవ, తలుపు, వనిత- ఇత్యాది పదంబులందలి వర్ణములెల్ల నేకమాత్రకంబులై పైలక్షణముచొప్పున లఘువు లగుచున్నవి. ఇట్లే బాలుఁడు, కాయ- ఇత్యాదిపదంబులందలి దీర్ఘాక్షరంబులు ద్విమాత్రకంబులై గురువు లగుచున్నవి. కాని చెలఁగున్, వనితన్ ఇత్యాదులందలి గున్, తన్ అను నక్షరంబులు సంయుక్తాక్షరపూర్వవర్ణతుల్యంబులే కావున గురువులైనను ద్విమాత్రకములుమాత్రము కాకున్నవి; వ్యంజనమర్థమాత్ర యను న్యాయంబున సార్థమాత్రకంబు లగుచున్నవి. మఱియు 'అనఁగాన్' అనుచో 'గాన్' అను గురువు సార్థద్విమాత్రక మగుచున్నది. ఇట్లే ప్లుతముగూడ త్రిమాత్రక మైనను గురువే యగుచున్నది. కావునఁ గవిజనాశ్రయలక్షణముప్రకారమేకమాత్రకము లఘువనుటలో దోషంబులు గనుపింపకున్నను ద్విమాత్రకము గురువనుటలో నవ్యాప్త్యతివ్యాప్తులు పెక్కులు గనఁబడుటంజేసి పైలక్షణము సర్వత్ర వర్తింపనేరదనియు, ఒక్కమాత్ర గల యక్షరము లఘువనియు, నంతకంటె నధికముగల యక్షరము గురువనియుఁ జెప్పనొప్పునని జయంతి రామయ్యపంతులుగారు కవిజనాశ్రయపీఠికలో వివరించియుండిరి.

కాని యీనిర్ణయముకూడ సరిపడుచున్నట్లు తోఁచదు. పంతులుగారి నిర్ణయముప్రకారము చెలఁగున్, వనితన్-ఇత్యాదులందలి గున్ - తన్ అనునవి సార్థమాత్రకంబు లెట్లగునో తెలియకున్నది. వ్యంజనమర్థమాత్ర యను న్యాయమున గున్ (గ్, ఉ, న్.) అనుదానిలోని వ్యంజనద్వయ మేకమాత్రకమయినను ఉకారముకూడ నేకమాత్రకమై, యయ్యది మొత్తముమీఁద ద్విమాత్రక మగుచున్నది. ఇట్లే తన (త్, అ, న్.) అనునప్పుడుకూడ ద్విమాత్రకమనియే గ్రహింపవలయు. మఱియు 'అనఁగాన్' అనుదానిలో 'గాన్' అనునదియు, దీర్ఘమునకు రెండుమాత్రలు, వ్యంజనద్వయమున కొకమాత్రయుఁ గలిసి త్రిమాత్రక మగుచున్నది. కాని పంతులుగారు చెప్పినట్లు సార్థద్విమాత్రక మగుట లేదు. ఇట్లే యేకమాత్రకములగుటచే లఘువులని నిర్ణయించిన వనిత, కడవ-ఇత్యాదులందలి వర్ణములుగూడ వ్యంజనమర్థమాత్ర యను న్యాయమున సార్థమాత్రకము లగునుగాని యేకమాత్రకములు గానేరవు.

వీనినిబట్టిచూడఁగా నజ్విశిష్టములుకాని వ్యంజనము (పొల్లుహల్లులు) లర్థమాత్రకము లనియు, నజ్విశిష్టములయినచో నావ్యంజనములకు మాత్రాగణన

యుండదనియుఁ బంతులుగా రభిప్రాయపడినట్లు తోఁచు చున్నది. లేకున్న 'వనితన్' అనుదానిలో వకార మేక మాత్రకమనియు, 'తన్' అనునది సార్ధమాత్రకమనియు గ్రహించుటకు వీలుండదుగదా ?

"ఒక్కమాత్రలఘువై ద్విమాత్రకము గురువయ్యెన్" అనులక్షణముచొప్పునను, వ్యంజన మర్ధ మాత్రయను న్యాయమునను గురులఘుస్వరూపము నిర్ణయింపఁదలఁచినచో నవ్యాప్త్యతివ్యాప్తిదోషంబులు రాకమానవు. ఏకమాత్రకము లఘువని చెప్పినచో వచ్చు నవ్యాప్త్యతివ్యాప్తు లేవన,

అతఁడు, ఇతఁడు-ఇత్యాదులం దేకమాత్రకంబు లయిన అకార, ఇకారములు లఘువులే యగుచున్నవి. కాని 'అప్పుడు' అనుపదమున నేకమాత్రకమైనను అకారము గురువగుచున్నది. ఒక్కమాత్ర లఘువను లక్షణ మిచ్చటఁ (లక్ష్యమునందుఁగూడ) బ్రవర్తించుట లేదు. కావున నవ్యాప్తిదోషము గలదు.

ఆపదమునందే వ్యంజనద్వయమునకు నొక మాత్రయు, నచ్చున కొకమాత్రయుఁ గలిసి రెండు మాత్రలుగల 'ప్పు' అనునక్షరము లఘువగుచున్నది. ఒక్కమాత్ర లఘువనులక్షణము లక్ష్యేతరమునందుఁ గూడఁ (రెండుమాత్రలుగల 'ప్పు' అనుదానియందు) బ్రవర్తించుచుండుటచే నతివ్యాప్తిదోషము గలదని యెఱుంగవలయు. ఇట్లే 'కార్త్స్న్య్యము' అనుపదములో నున్న 'ర్త్స్న్య' అనునది సార్ధత్రిమాత్రకమైనను లఘువే యగుచున్నది. ఈవిధముగా నెన్నిహల్లులున్నను మాత్రాసంఖ్య పెరుగునేకాని సంయుక్తాక్షరము గురువు మాత్ర మగుటలేదు. కావున నిట్టిపదములందెల్లయెడల నతివ్యాప్తిదోషము గలదని తెలిసికొనవలయును. ఇట్లేకమాత్రకమగు నక్షరమే కొన్నిచోట్ల లఘువనఁ బడుటయు, మఱికొన్ని తావుల గురువనఁబడుటయు, నెన్నిమాత్రలుగలిగియున్నను సంయుక్తాక్షరము లఘువే యనఁబడుటయుఁ జూడ నేకమాత్రకము లఘువనుట పొసఁగనేరదు. ఇఁక ద్విమాత్రకము గురువనిచెప్పినచోఁ గలుగు నవ్యాప్త్యతివ్యాప్తుల విచారింతము.

అతఁడు, ఈతఁడు - ఇత్యాదులందలి ద్విమాత్రకంబులయిన ఆకార, ఈకారంబులు గురువులే యగుచున్నవికాని, 'అప్పుడు' అనుచో 'ప్పు' అనునది ద్విమాత్రకమైనను లఘు వగుచున్నది. ద్విమాత్రకము గురువను లక్షణ మిటఁ (క్వచిల్లక్ష్యేఽపి) బ్రవర్తించుటలేదు గావున నవ్యాప్తిదోషము గలుగకమానదు.

అదేపదమునందు నేకమాత్రకమైనను అకారము గురువగుచున్నది. రాముఁడిత్యాదులలో సార్ధద్విమాత్రకమగు 'రా' అనునదియు, 'అనఁగాన్' ఇత్యాదులలోఁ ద్రిమాత్రకమగు 'గాన్' అనునదియు గురువులే యగుచున్నవి. ఇట్లు లక్ష్యేతరమునందుఁ గూడ నీలక్షణము ప్రవర్తించుచుండుటంజేసి యతివ్యాప్తిదోష మిట ననివారిత మగుచున్నది. పైరీతిని రెండుమాత్రలకంటెఁ దక్కువగానున్నను, నధికముగానున్నను గూడ గురువే యగుచుండుటంజేసి ద్విమాత్రకము గురువనుట సరిగాదు.

ఇట్లీగడబిడయంతయు మాత్రలఁబట్టి గురులఘు నిర్ణయము చేయఁబూనుటవలన సంభవించుచున్నది. హ్రస్వ, దీర్ఘ, ప్లుతత్వములనునవి యచ్ ధర్మములేగదా! ఈవిషయమునే పాణిన్యాచార్యులవా రజ్ భేదములు నిరూపించునవసరమున "ఊకాలోఽజ్ఝ్రస్వదీర్ఘప్లుత" యని (అష్టాధ్యాయి... ౧ అ. ౨ పా. ౨౭ సూ.) హ్రస్వదీర్ఘప్లుతభేదములచే నచ్చుల త్రైవిధ్యమును జెప్పుచు సూచించిరి. కాని హల్లులకుమాత్ర మీహ్రస్వదీర్ఘప్లుత భేదముల నిరూపింపలేదు. హ్రస్వదీర్ఘప్లుతభేదముల సులభముగాఁ దెలిసికొనుటకుఁగాను సంస్కృతవైయాకరణులే మార్గాంతరములఁ జూపిరి. "ఏకమాత్రో భవేద్ధ్రస్వః ద్విమాత్రో దీర్ఘ ఉచ్యతే, త్రిమాత్రస్తు ప్లుతో జ్ఞేయః" అనఁగా హ్రస్వ మొక్కమాత్రగలదనియు, దీర్ఘము రెండుమాత్రలుగలదనియు, నట్లే ప్లుతముగూడ మూఁడుమాత్రలుగలదనియు నర్థము. హ్రస్వ మొక్క

కేరళ సబ్బులు

సబ్బు లన్నిటిలోను శ్రేష్ఠతరమైనవి

నా ముఖమువలెనే మృదువైన ముఖము!

ప్రియసఖీ! ఔను. కారణమేమన, క్షౌరపుసబ్బే క్షౌరమునకు ఉల్లాసము కలిగించి, చర్మమునకు మృదుత్వము నిచ్చును. స్టిక్‌గాను లేక గిన్నెరూపమునందును దొరకును.

కోల్‌తార్ సబ్బు

ఇది వ్యసనముతో నుండుబిడ్డలకు ఆనందమును చేకూర్చును. క్రిములను నాశన మొనర్చి సొగసును గలిగించును. గజ్జి, గడ్డలు, వాపు, గీరలు, చమటపొక్కులు మొదలగు చర్మవ్యాధులను హత మొనర్చును. చాల్‌మగ్రనూనె యిందులో చేరియున్నది. మిక్కిలిసున్నితమగు శరీరమున కిది వాడతగినది.

కేరళ చందనసబ్బులు

చల్లదనము నిచ్చును. మంచి సువాసనను వెదజల్లును. ఉల్లాసమును గలిగించును.

శరీరముయొక్క అందము వృద్ధియగుటకు కేరళ వేపసబ్బుల నుపయోగింపుడు

ఔషధసంబంధమైన టాయిలెట్. వేపనూనె సత్తువ యిందులో పూర్తిగా చేరియున్నది. దీనితో స్నానము చేసిన మిక్కిలి ఆనందముగా నుండును.

ఇతర మేలైన టాయిలెట్ రకములు

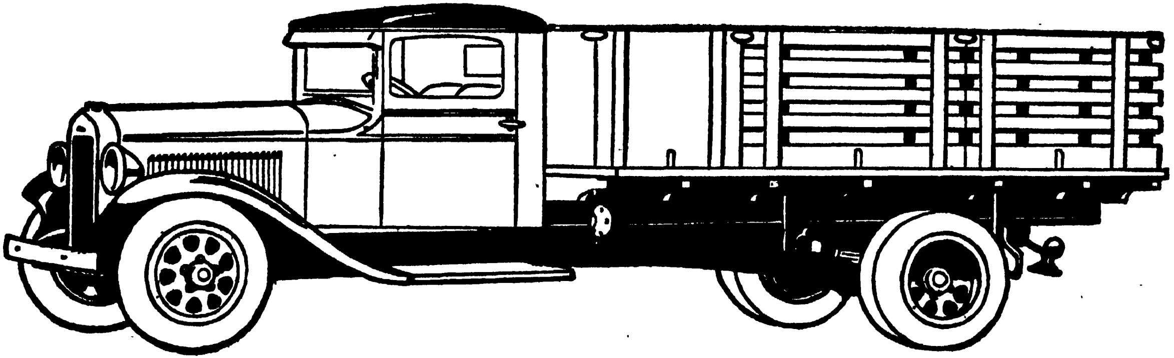
గోల్డ్‌క్రీమ్, మల్లె, వట్టివేరు, రోజా, లవెండర్ వగైరా

కేరళ సోప్ ఇన్‌స్టిట్యూట్,
కల్లికోట.

ఇండియారాజప్రతినిధియు, గవర్నరుజనరలు నగు శ్రీశ్రీశ్రీ అరల్ ఆఫ్ వెల్లింగ్టన్‌గారికిని, శ్రీశ్రీశ్రీ మద్రాసు గవర్నరుగారికిని సబ్బులను తయారుచేసి, సరఫరా చేయువారు.

ర్యా స్పీడ్‌వాగెన్సు అండ్ ట్రక్కులు

1, 1½ టన్నుల క్రొత్తమాడల్సుతో సరుకులు రవాణా చేయుము.
తక్కువధరలతో ఎక్కువ లాభము గూర్చుట్రక్కులు.

ఈ రెండు రకముల ట్రక్కులును ర్యా కంపెనీవారి **30** సంవత్సరముల యింజనీరింగు పరిశ్రమ ఫలితము. మిక్కిలి నిర్దుష్టమయిన యంత్రనిర్మాణము. ప్రజామోదము బడసినవి. అధిక వేగముగలవి. కొలది ఖర్చుల తగులుబాటు మున్నగునవి యీ ర్యా క్రొత్తమాడల్సుయొక్క అపూర్వ లక్షణములు.

డిస్ట్రిబ్యూటర్లు:—
రాణే ... లిమిటెడ్,
...ంటురోడు, మద్రాసు.

1. ఆంధ్రనాటకకళాపరిషత్తు తృతీయసమావేశము, చెన్నపురి-అధ్యక్షులు : టి.

2. కోయంబత్తూరు ఆంధ్రవిద్యార్థి నాటకసమాజమువారి 'రాణాప్రతాప'

1. కవిసార్వభౌమ రవీంద్రునకు విశాఖపట్టణ కవితాసమితి సన్మానపత్ర సమర్పణము. 2. గుంటూరు సాహిత్యమండలి.

([illegible]) 1. చెన్నపురి విశ్వకళాపరిషత్తు నూతనపట్టభద్రులు; 2. అఖిలభారత మహిళా విద్యావిషయక పరిషత్తు, [illegible]

1. నరసారావుపేట మహిళాసారస్వతసమాజపు వార్షికసమావేశము, అధ్యక్షురాలు: రాయసము రత్నమ్మగారు.
2. రాజమండ్రి [illegible]

మాత్రగలదియనఁగా నొక్కమాత్రకాలములో నుచ్చరింపఁబడుననియు, నట్లే దీర్ఘము రెండుమాత్రలకాలములో నుచ్చరింపఁబడుననియు, ప్లుతము మూఁడుమాత్రల కాలములో నుచ్చరింపఁబడుననియు, నిట్లు కాలనిర్ణయముఁ జేసి తద్ద్వారా పాఠకు లాభేదముల సులభముగ గ్రహించునట్లు చెప్పఁబడినదని గ్రహింపవలయు. అచ్చుల నుచ్చరించుటకుఁ గావలసినకాలమును నిర్ణయించిచెప్పుటచేఁ బ్రసంగవశమున హల్లులకుఁగూడఁ జెప్పవలసియున్నందున "వ్యంజనం త్వర్ధ మాత్రకమ్" అనఁగా వ్యంజన మర్ధమాత్రకలదని (అర్ధమాత్రకాలములో నుచ్చరింపఁబడునని) చెప్పఁబడెను. ఇట్లాయావర్ణములయొక్క పరస్పరభేదములఁ దెలిసికొనుటకుఁగాను మాత్రాభేదము కల్పింపఁబడినదే కాని వేఱుగా దానివలన సాధింపఁదగిన ప్రయోజనము లంతగాఁ గానరావు. కావున హ్రస్వాదిసంజ్ఞ లచ్చులకనియే తెలియనగును. ఈ హ్రస్వాదిసంజ్ఞలఁబట్టియే గురులఘునిర్ణయము చేయఁబడినది.

"హ్రస్వంలఘు" (అష్టా. ౧ అ. ౪ పా. ౧౦ సూ.) అనఁగా హ్రస్వమైనయచ్చు లఘువని యర్థము. దీనికిఁ గాలనిర్ణయము చేయవలసివచ్చినచో "ఏకమాత్రో భవేద్ధ్రస్వ" యనుటచే నొక్కమాత్రకాలములో హ్రస్వ ముచ్చరింపఁబడునని నిర్ణయింపఁబడుటచేతను, హ్రస్వమే లఘుసంజ్ఞగలదియని చెప్పఁబడుటచేతను, లఘు వొక్కమాత్ర కాలములో నుచ్చరింపఁబడునని తెలియుచున్నది. అనఁగా లఘువు నుచ్చరించుటకు నొక్కమాత్రకాలము పట్టునని యర్థము.

"సంయోగే గురు" (అష్టా. ౧ అ. ౪ పా. ౧౧ సూ.) సంయుక్తాక్షరమునకుఁ బూర్వమందుండు వర్ణము (అచ్చు) గురువని యర్థము. "దీర్ఘంచ" (అష్టా ౧ అ. ౪ పా. ౧౨ సూ) దీర్ఘవర్ణము (అచ్చు) గూడ గురువని యర్థము. ఈగురువునకుఁ గాలనిర్ణయము చేయవలసివచ్చినచో "ద్విమాత్రో దీర్ఘ ఉచ్యతే" అనుటచే రెండుమాత్రలకాలములో దీర్ఘ ముచ్చరింపఁబడునని చెప్పుటచేతను, దీర్ఘమునకు గురుసంజ్ఞ గలదనుటచేతను గురువు రెండుమాత్రలకాలములో నుచ్చరింపఁబడునని తెలియుచున్నది. గురువు నుచ్చరించుటకు రెండుమాత్రలకాలము పట్టునని నిర్ణయింపఁబడినదికదా? సంయుక్తాక్షరపరకమగు పూర్వవర్ణము (హ్రస్వాచ్చు) గురువేకావున నదికూడ రెండుమాత్రలకాలములో నుచ్చరింపఁబడునని గ్రహింపవలయు. ఇంతకుఁదేలినదేమనఁగా ఛందశ్శాస్త్రప్రకారముగా నచ్చులు గురులఘుభేదముచే ద్వివిధములుగా నుండుననియు, గురువు రెండుమాత్రల కాలములో నుచ్చరింపఁబడుననియు, లఘు వొక్కమాత్రకాలములో నుచ్చరింపఁబడుననియుఁ దెలియుచున్నది. ప్లుతమగునచ్చు మూఁడుమాత్రలకాలములో నుచ్చరింపఁబడునని యెఱుంగవలయును. గణములఁ గూర్చునప్పుడు ప్లుతమునకుఁగూడ గురుత్వవ్యవహారమే కనుక గురులఘుభేదముచే నచ్చులు ద్వివిధములని పైనిజెప్పఁబడినది. (సంస్కృతవైయాకరణమతానుసారముగ నాంధ్రవైయాకరణులచే దూరాహ్వానాదులయందుఁ ద్రిమాత్రకమగు ప్లుత మంగీకరింపఁబడినదేకాని దీర్ఘము నంగీకరించుటయే లఘుమార్గమని తోఁచుచున్నది) ఇట్లే వ్యంజన మర్ధమాత్రకాలములో నుచ్చరింపఁబడునని తెలియుచున్నది. వ్యంజనములలో హ్రస్వాదిభేదములు లేవు గావున వానికి విధించిన గురుత్వాదిభేదములుకూడ హల్లులకు లేవని యెఱుంగవలయు. కాఁగా వ్యంజనములఁబట్టి గణభేదములు గలుగుటలేదనియు, గురులఘుభేదములుగల యచ్చులనుబట్టి గణభేదము లేర్పడుచుండుననియు విశదమగుచున్నది. గణభేదము లేర్పడుటలో వ్యంజనములతో బొత్తుగాఁ బనిలేదని తలఁపఁగూడదు. గురులఘుభేదములఁబట్టి గణభేదములు గలుగుటచేతను, గురుత్వలఘుత్వము లజ్ధర్మములగుటచేతను నట్లు చెప్పఁబడినదే కాని హ్రస్వాచ్చులకు గురుత్వము నాపాదించుటలో వ్యంజనములేకదా హేతువులగుచుండును. పైవిషయములవలనగురులఘుభేదమునుబట్టి మాత్రానిర్ణయము

చేయునట్లెఁగాని మాత్రాభేదమునుబట్టిమాత్రము గురులఘునిర్ణయము చేయరాదని వ్యక్తమగుచున్నది గదా? ఈవిధమగు దృష్టితోఁ బరికించిన బూర్వోక్తలక్ష్యము లన్నియు సరిపడఁగలవు.

గురులఘువు లేవో నిశ్చయించుకొని పిమ్మట నుదాహరణంబులఁ బరికింతము. ఆంధ్రభాషయం దచ్చులలో దీర్ఘాక్షరములు, జడ్డక్కరముల బొట్టుల పిఱుందకడ నూఁదినయక్కఱములును గురువులనియుఁ, దక్కినవి లఘువు లనియుఁ దెలియనలయును. ఇట 'నూఁదిన' యను విశేషణసామర్థ్యముచే నుత్తరపదాదియందు సంయుక్తాక్షర ముండి పూర్వపదాంతమున హ్రస్వాక్షర ముండినచో నా హ్రస్వాక్షరము లఘువేయని గ్రహింపవలయును. నెఱసున్నకుఁ బూర్వమందున్న యక్షరము లన్నియు నూఁదిపలుకఁబడునని తెలిసికొనవలయును. షిరల్, అనిన్ - ఇత్యాదిపదములందుఁ బొల్లులతోఁ గూడిన హ్రస్వాక్షరములుగూడ సంయుక్తాక్షర పూర్వవర్ణతుల్యములుగానే గ్రహింపవలయు నని తెలిసియే యుండును. ఇఁక నుదాహరణములఁ బరికింతము.

అతఁడు, ఇతఁడు-ఇత్యాదులందలి అకార, ఇకారములు లఘువులు కనుకను, లఘువు నుచ్చరించుటకు నొక్కమాత్రకాలము పట్టునని నిర్ణయింపఁబడుటచేతను నావర్ణము లేకమాత్రకములని గ్రహింపవలయును. అప్పుడు, ఇప్పుడు ఇత్యాదులందలి అకార, ఇకారములు సంయుక్తాక్షరపరకము లగుటచే గురువు లయినవి కావునను, గురువు నుచ్చరించుటకు రెండుమాత్రలకాలము పట్టునని నిశ్చయింపఁబడుటచేతను నావర్ణములు ద్విమాత్రకము లని చెప్పవలయును. ఆపదములందే యున్న 'ప్పు' అను నక్షరమునందలి ఉకారము దీర్ఘాక్షరములలోను, జడ్డక్కరముల బొట్టుల పిఱుందకడ నూఁదిన యక్కరములలోను జేరకుండుటంజేసి గురువుకాదు గావున లఘువే యని గ్రహింపవలయు. దీనికిఁ గాలనిర్ణయము చేయవలయునన్న నొక్కమాత్రకాలములో నుచ్చరింపఁబడునని యెఱుంగునది. ఇట్లే మంచము, వనితన్ ఇత్యాదులందలి మకారతకారములయం దున్న యచ్చులు పైలక్షణమ్ముప్రకారము గురువులనియు, వాని నుచ్చరించుటకు రెండేసిమాత్రలకాలము పట్టుననియుఁ దెలిసికొనవలయు. మఱియు నాపదములందలి చ, ము, వ, ని అనునక్షరములందున్న యచ్చులు లఘువులే యగును గావున వాని నుచ్చరించుటకు నొక్కొక్కమాత్ర కాలము పట్టునని యెఱుంగునది.

ఇదియంతయుఁ జూడ లఘు వేకమాత్రకమనియు, గురువు ద్విమాత్రకమనియుఁ జెప్పుట సమంజసమని తోఁచెడిని. అట్లుకాక యేకమాత్రకము లఘువు, ద్విమాత్రకము గురువు అని చెప్పినచో మాత్రలఁబట్టి గురులఘునిర్ణయము చేయవలయునని యపార్థస్ఫూర్తి గలుగుచుండును. దీనికే (ఈభీమనగారి లక్షణమునకే) యన్వయక్రమమునఁ బదవిపర్యాసముచేసి చెప్పినచో సరియైనయర్థము లభింపఁగలదు. అనఁగా నర్థముచెప్పుకొనునప్పుడు లఘువొక్కమాత్ర, గురువుద్విమాత్రకమని పదక్రమము మార్చుకొనవలెనని గ్రహించునది. భీమనగారు పద్యములోఁ జెప్పునప్పు డీపదములనే క్రమము మార్చి చెప్పిరి. పాణినీయసూత్రపరిచయ మేమాత్ర మున్నను బ్రతివారికి నయ్యది స్పష్టముగా నర్థము కాకపోదని తోఁచెడిని.

భీమా గురించి బాగుగా యోచింపుము.

1. ప్రపంచమునందంతటను భీమావ్యాపారము గాంచిన గణనీయమగు అభివృద్ధి కేవలము యుద్ధానంతరము యిటీవలినాటిదే యైయున్నది.

2. ముఖ్యముగా హిందూదేశమున, గత 10 సంవత్సరములనుండియే యీ వ్యాపారము సక్రమవికాసము పొందుచున్నది.

3. ఈయభివృద్ధి రంగములో హైందవ సంస్థలు తమపాత్రలను బాగుగా నిర్వహించినవి.

4. జూపిటర్ జనరల్ యిన్సూరెన్సు కంపెనీ స్థాపింపబడిననాటినుండియును, క్రమ క్రమముగా నభివృద్ధి గాంచుచు, అన్నిరకముల భీమాశాఖలను నెలకొల్పజాలినది.

5. అగ్ని భీమా కావలెనన్నయెడల, జూపిటర్ జనరల్ రక్షణ యొసంగుటకు సంసిద్ధముగ నున్నది.

6. అగ్నిప్రమాద ఫలితముగ, అద్దె బాడుగ, లాభనష్టము రాబట్టుకొన దలచినచో, సంపూర్ణరక్షణమైన పాలిసీ యొసంగబడును.

7. విదేశ, స్వదేశ సంబంధములగు నౌకావ్యాపారములందు గూడ జూపిటర్ జనరల్ సరకుల యోచనను జాగ్రతపెట్టుకొనును.

8. చిన్నదిగాని, పెద్దదిగాని మోటారుకారు చెడిపోయినందువలన కలుగు నష్టమును రాబట్టుకొనుటకు, జూపిటర్ జనరల్ పాలిసీ యొసంగును.

9. కూలీల సంరక్షణకై యజమానులకు పాలిసీ గలదు.

10. జీవిత భీమా కావలెనన్నచో, తండ్రికి బిడ్డకు పాలిసీ గలదు. తండ్రికి వృద్ధాప్యమున రక్షణ గల్గుటకును, బిడ్డకు విద్యాభ్యాసము మున్నగు సౌకర్యములకును పాలిసీ జారీ చేయబడును.

11. ప్రజాసేవ మా సాంకేతికపదము. మర్యాద మా మతము. హైందవ భీమా ప్రజాసముదాయమునుండి ఆదరణ పొందుట మా జన్మహక్కు.

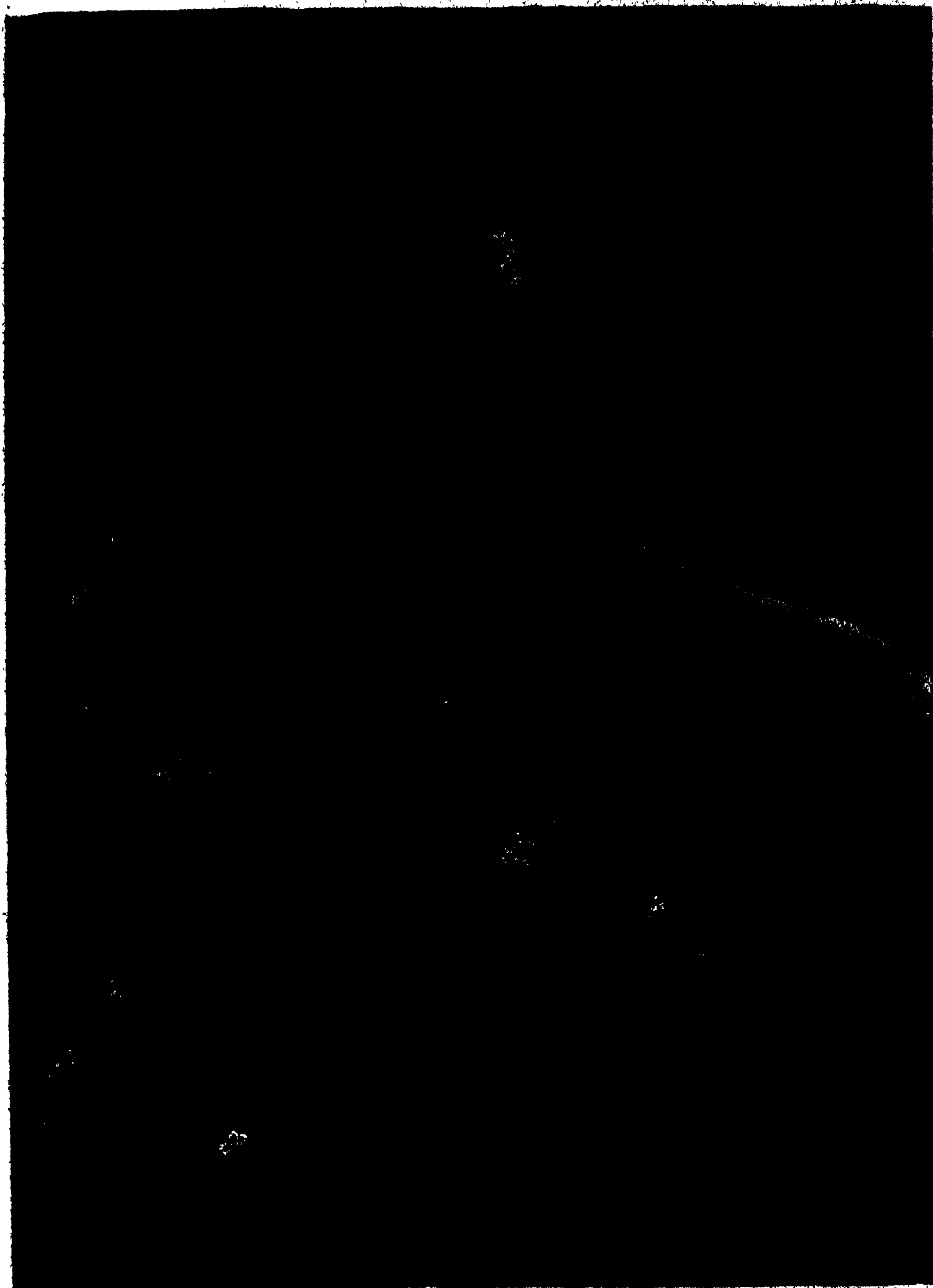
ది జూపిటర్ జనరల్ యిన్సూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్.

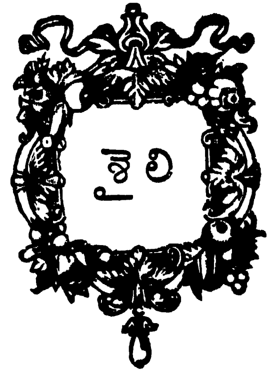
లోకల్ మేనేజర్లు:—నారాయణదాస్, గిర్ధర్ దాస్,

10, మార్క్లీవీధి, మద్రాసు.

ఉపవనమున

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి, యం. ఏ., బి. యల్.,

శైలివాదమున అధునాతనయుగమున పృథ్వీజాతులందు ఆంధ్రులగ్రగణ్యులని నొక్కిచెప్పవచ్చును. శైలికలహ మొక్క ఆంధ్రావనిలోతక్క నింకెక్కడను లేకుండుటే యిందులకు హేతువు. శైలీరణముగాక, శైలి ఆంధ్రులదృష్టి నాకర్షించియుండినయెడల, ఆంధ్రభాష యీవఱలోనే ముకుటముదాలిచి, అవనియందలి సారస్వతాచార్యుల ముత్తెపుసేసల నందియేయుండెడిది.

దృష్టి ఆంతరంగికమైనది, మనసునందు ధగధగజ్వలించు జిజ్ఞాసానలమునుండి వెడలు నెరసులే దృక్కులై వెడలును. లోఁగల శక్తి పురికొలిపినపుడే మనుజుఁడేవస్తువునైనను పరీక్షించును. లోఁగల శక్తి జిజ్ఞాస. జిజ్ఞాసలేని చూడ్కి వెఱ్ఱిచూపు—చూపుగాని చూపు. అసంతృప్తినుండి వెడలి, మనసునందు సలసలగ్రాఁగి, మనుజునిఁ గూర్చుండనీక, మానవకులభద్రమై రాళ్యమును, అలసదనమును తన యావిరిచే బాహ్యవాతావరణమున చెదరఁగొట్టి, కర్మపథమున జిజ్ఞాస నరుని వడివడిగ నడపుచుండును. సంతృప్తిజీవనము కాంక్షించు ఆంధ్రులం దిట్టి జిజ్ఞాస, ఇంధనములేక చల్లవడియుండుటచే భాషాహృదయమును వీరంతగా నెఱుఁగలేకున్నారు.

ఆత్మజిజ్ఞాస లేకున్నను, అంగవ్యాయామము ఆంధ్రులలో నెక్కుడుగ నున్నది. శైలివాదమున తెలుఁగులను ముందు పేర్కొనవలెనని తెలుపుటకు కారణము భాషావ్యాయామమున వా రాఱితేఱిన మల్లులగుటయే. ఆరోగ్యమునకు ముఖ్యమైన వ్యాయామ మందఱికిని ఆవశ్యకమే. ఆత్మనుగాని, అంతరంగమునుగాని తలఁపనేతలఁపక, కండలను పెంచి, దెబ్బగొట్టువాఁడు జెట్టికావచ్చునుకాని ఆత్మోన్నతి నందిన ఆదర్శపూరుషుఁడు కానేరఁడు. దండెములందును, బస్కీలందును, మాటలను క్రిందుమీఁదులుచేసి, ముచ్చెమటలందు మునిచివేసితిమేని, వానియందు స్థూలమైన మాఱుపు కానంబడవచ్చును. కాని పెటిగిరికండ, లోనిదివ్యకు గాజుకుప్పెగాక దానివెలుఁగు నణఁచు కావరపు ఆవరణము కావచ్చును. సేవాదర్శముగాని, కళామరీచిగాని ఆత్మజ్యోతినుండి ప్రసరించునుగాని మాటలప్రోవునుండికాదు. మాటలందు పైలామనుగంతులు ప్రదర్శించుటగాక, మాటలందలి భావమందు మనసునిలిపి, దృష్టినింపి, బుద్ధిని ముంచి, ఆత్మనిడి, సారస్వతాశయములు పూర్ణమగుటకును, ప్రజాభ్యుదయము చేకుఱుటకును మానవుఁడు సేయు పరిశ్రమయే భాషాసేవ యనిపించుకొనును.

గ్రామ్యవాదులును, గ్రాంథికవాదులును చాలకాలమునుండి ఆంధ్రసీమయందు కురుక్షేత్రకదనమును సాగించుచున్నారు. గ్రామ్యవాదులు వాడుమాటలు గ్రాంథికవాదులకు కానిమాట లగుచుండెను. గ్రాంథికవాదుల భాషాప్రయోగములు గ్రామ్యవాదులకు క్రూరాస్త్రప్రయోగము లగుచుండెను. తెలుఁగున నిపుడు తోఁచు వ్యాకరణనిబంధనములును, లక్షణసూత్రములును ఇటీవలఁ బుట్టినవేయనియు, జాతిమతనిరంకుశత్వములవలె భాషానిరంకుశత్వము విజృంభించెననియు, రాజులను మెప్పించి పొట్టలను పూరించుకొనుటకు ప్రబంధకవు లేమేమో వ్రాసిరికాని ప్రజల కుపయోగించు వ్రాఁతలకై తమ కలములను పురికొలుపలేదనియు నేఁటి గ్రామ్యవాదు లందురు. "సభ్యతకును, సౌందర్యమునకును, నాగరికతకును, నాజూకునకును విరుద్ధములైన 'అడు', 'ఈడు' మొదలగు పదములను ప్రయోగించి, నియమబాహ్యక్రియకుఁ గడంగి భాషకు వికృతరూపుఁదెచ్చువారు మీ" రని గ్రాంథికవాదు లెదుటివారిని జూచి హుమ్మనుచున్నారు. వీరు వజ్రాయుధమును చేబూనిరి; వారు బ్రహ్మాస్త్రమును ప్రయోగించిరి! వీరు కాఱుమాటలు విడిచిరి; వారు బండమాటలు వదలిరి. వీరు మాటలను వెలివెట్టినకొలఁది వారు వానిని మెలివెట్టి మలిద్రిప్పుచుండిరి. "'అడు', 'ఈడు' అనుపదములు 'చేయగలాడు', 'మొక్కలీడు' అనుపదములం దుండ వానిని గ్రాంథికవాదులు ప్రయోగించుచునేయున్నారు. ఉన్నవానినిగుఱించి కానిపెనగులాటకు మన ప్రముఖులు డీకొనుచున్నా"రని ప్రసంగవశమున గతవత్సరము విశాఖపట్టనమున శ్రీసాంఖ్యాయనశర్మగారు పలికి, యీవాక్కలహము వ్యర్థమైనదని తేల్చిరి. ఇది వ్యర్థమైనదని నేఁటి భాషాశూరు లింకను గుర్తింపలేదు. కన్నెఱ్ఱలును, కానిమాటలును పెఱుగుచునేయున్నవి. నన్నయకుముందునుండియు తోఁచిన తెలుఁగును తఱచితఱచి "వాడుకమాటలు పుస్తకముల కెక్కలేదనువా రెవ" రని పర్లాకిమిడిపంతులుగారు సవాలుచేయుచున్నారు; త్యాగయ్యకీర్తనలందు గ్రామ్యభాష లేదాయని గొంతెత్తి పలుకుచున్నారు. దేవమందిరమైన ఆంధ్రభాషయందు అస్పృశ్యమైన శబ్దములకు ప్రవేశము లేదని స్వంతస్మృతుల నుదాహరించుచు, సనాతనవాదులు మఱింత బిరుసెక్కుచున్నారు. ఈవిగ్రహమున సంధిగోచరించు చిన్నెలు కానవచ్చుటలేదు.

భాష సంఘమువంటిది. సంఘస్థజాతులపై నేఁడు ధూళి క్రమ్మియున్నను, ప్రకృతులును, ప్రవృత్తులును, అక్కఱలును, వాంఛ

లును వేఱైయున్నంతకాలము వేఱువేఱువృత్తు లవసరము. అన్నిఁటికిని దానే తగుదునని సర్వవృత్తుల నొకఁడే తలకుఁ గట్టుకొనుచో, అభివృద్ధి అందరానిపం డగును. సంఘచలనమునకు వృత్తిపరిచాలన మెట్లవసరమో, భాషాచలనమునకు విభిన్నభావసంచలన మవసరము. ప్రకృతినిబట్టి వృత్తి గోచరించులాగున భావము ననుసరించి భాష పుట్టును.

సృష్టినుండియు, జీవనమునుండియు భావ ముద్భవించును. సృష్టిచిత్రములందును, మానవజీవనమందును భేదమున్నంతకాలము భావమందుఁగూడ భేదము తోఁచుచునే యుండును. అవ్వలచిగిరించు జీవనము తన లేనవ్వును, తన చక్కఁదనమును అంతరంగమునుండియే అందును. కనులపండువొనరించు పూలతలు తమ లావణ్యమును లోఁగల భావపూరమునుండియే తోడుకొని, బాహ్యావనియందు విరజిమ్మును. మృదులమైన తీవలు మధురములైన పద్యపంక్తులు. చక్కని పూగుత్తులు రూపుదాల్చిన లలితభావపుంజములు. సురుగంభీరభావము మహోన్నతమైన వటవృక్షమై పెక్కుజీవుల చేమోడుపుల నందును. ఉన్నతోర్వీరుహమందలి భావము బక్కమహాశయునివంటిది. లలితలతికలందలి భావము మెన్నిసనుచామహారకవుల మనసువంటిది. ద్విజేంద్రుని మనసునంటిన తాళవృక్షము అలంకారరహితమై, సహజరూపున గోచరించు తొయ్యలివంటిది. ఆడంబరములేని తిన్ననిజీవనమున సహజసౌందర్యము సుధాభాండమగునని తాటిమ్రాఁకు తెలుపుచున్నది. ఏదృశ్యమైనను తేటయైన కనులందు ప్రతిఫలించునుకాని బండబారిన తోలునందుఁగాదు. ప్రభాతనభమును, గానబంధురవాతూలమును కమలకాసారమునఁ దేలునుగాని నల్లఱాళ్లగుట్టయందుఁగాదు. చల్లనై చక్కనైన చంద్రికలు చకోరములందును, కైరవములందును ప్రస్ఫుటించునుగాని బోడిమాటలందును, బొమ్మరాళ్లయందును గాదు. మధ్యందినమార్తాండుని ప్రతాపము, సైనికులను సమరమునకు పురికొలుపు శూరుని వాక్కులందు మంటలుజిమ్మునుగాని, కౌముదీస్నాతశర్వరిపగిది సీమంతినిసుధామధురోక్తులందుఁగాదు. టక్కుటక్కున నులుకులెత్తు వాక్కులు, రణోర్వినుండి వెడలు ఘోటకపదశబ్దములను తెలుపుటకు పనికివచ్చును గాని పతివియోగమున పొగులు పడతియారెలుంగును వినిపించుటకుఁగాదు. కలస్వనశైలి మధురకంఠరయగు వరూధినికే చెల్లినదిగాని వట్టిగొడ్డువలె నార్చు మోటుగయ్యాళికి కాదు. ఱాళ్లును, అప్పలును, అంకెలును, అఱ్ఱులును సౌందర్యసౌష్ఠవసంపన్నమైన సారస్వతమునకుఁగాక మందరవంటి కాఠిన్యమునకును, పూతనవంటి దౌష్ట్యమునకును నని ఎవ్వరెఱుఁగరు? తాడకిక్రౌర్యమును వర్ణించు కవి లలితలతికాసంకాశములైన పదములను ప్రయోగించినయెడల, అగ్నికోటనుండి సుగంధమును వెదలింపఁదలఁచినవాఁడగును. తాటకికథఁ దెలుపు కలమున తాటకి లేకున్న, అది కలమనిపించుకొనుటకు తగదు. రామబాణముఁ జూపు కలము రామబాణము గాకున్న, తాటకిగొంతుకయందే యది అదృశ్యమైపోయెడిది. తాడకిశైలి తాడకియంతరంగము. రక్తమును త్రావునది రక్తధారలవంటి భయదపదములనే ప్రయోగించునుగాని, ఉడురాశివంటిగాని, నవప్రోవుపగిదిగాని జిలిబిలిపలుకులను గాదు. గులాబియధరమునుండి స్వర్గసామ్రాజ్యము స్రవించునుగాని విషవాయువుగాని, బొగ్గుపులుసుగాని కాదు. సుగంధమయమైన సూనభావము సుకోమలమైన దళములందే వ్యక్తమగును. పుష్పభావమును తెలుపు చక్కని అక్కరములు పుష్పదళములు. గులాబిరేకలు దొలిచివైచి, కాకియాకలను గులాబిహృదయమున పాతిపెట్టఁగలవాఁడు మధురమైన భావమును వికృతమైనమాటలందు వ్యక్తీకరింపఁగలఁడు. కోకిలకంఠమున తోడేలును గ్రువ్వఁగలవాఁడు గీతవంటి తియ్యనితలఁపును పెడబొబ్బవంటి శైలియందుఁ దెలుపఁగలఁడు. మందానిలమున అల్లనల్లన స్రవించు గుసగుసలు మహానిలమును కురిపించు పిడుగులకు సహజమైననాఁడే మృదులభావము నిర్ఘోషశైలియందు తోలుకాడును. శీతవర్షధారలట్లు కురియు శైలిపంక్తులు ఆశీస్సవలెనుండుఁగాని కాషాయధుని క్రోధకంపితస్వరమ ట్లుండునా? సెలయేరుపోలు శైలి చల్లనైన రాధాకృష్ణుని హృదయమునుండియే అవిరళానందమున పలుమాఱు ప్రవహించెనుగాని, న్యాయస్థానములందు వ్యాఘ్రముమట్లఱచిన రసనిహారి యెడఁదనుండి వెడలెనా?

ప్రకృతియందలి భేదము, భావమందలి భేదము శైలియందలి భేద మగును. ఒకేగమ్యస్థానముగల ప్రకృతియందుఁగూడ ప్రకృతి వ్యక్తిత్వమును వ్యక్తీకరింప శైలియే గోచరించును. కోయిలకంఠమును తుమ్మెదగొంతుకందును, పుష్పంధయకంధరమును కోకిలగళమందును చొప్పించుట ఈవికిరమును, ఆకీటకమును పుట్టించిన సృష్టికర్తకే సాధ్యముకాదు. ఉన్నతకుజములందు తీవలను పుట్టింపఁగలిగిననాఁడును, కుంజవాటియందు దీర్ఘశాఖలను వెదలించిననాఁడును మానవుఁడు ప్రసూనశైలిని కోకిలకును, కోకిలహృదయమును భృంగికిని, కుజశైలిని షట్పదమునకును, షట్పదశైలిని కుజమునకును, పుష్పహృదయమును కోయిలకును, కోయిలయెద నిందిందిరమునకును నొసఁగఁజాలును.

శైలిభేదము ప్రకృతిభేదముల ననుసరించియు, ఒకేయుద్దేశసిద్ధికై వేఱువ్యక్తులనుండి వేఱుతెరువుల నడచు నొకేప్రకృతి ననుసరించియుమాత్రమే కాక విషయప్రకృతి ననుసరించియు, స్థలకాలపరిస్థితుల ననుసరించియు మాఱుచుండును. విషయప్రకృతి అనుకూలమైన మనుష్యప్రకృతియందే యిముడును. సహజగుణమునకు వేఱైన బాహ్యగుణము నలవఱిచికొనుట సుసాధ్యముకాదు. అట్లలవఱిచికొన నొరులయుద్బోధనమువలన నొకఁడు ముందంజవేసినయెడల, తప్పక బోరలపడును. రాధాకృష్ణుఁడు భౌతికశాస్త్రమును, రామమూర్తి తత్త్వశాస్త్రమును పరిశీలించుటకుఁ గడంగియుండిరేని నేఁ డిరువురును మహామేరువులుగాక అణువులై ఎందో యణఁగియుండువారు. ఇరువుర వృత్తులును, ఇరువుర మానసికప్రవృత్తులును వీరిశైలియందు తొలి

నుండియు గోచరించుచునేయున్నవి. ఎట్లో క్రమించి బారిస్టరు పరీక్షయం దుత్తీర్ణుఁడైన స్కాట్ మహాశయుఁడు న్యాయస్థాన మెఱుఁగక నవలారచనయందే తనతనువును గడపెను; వర్తకమునకుఁ గడఁగి, వెలికిలపడి దురంతకష్టములందుఁ గూలెను. గ్రంథరచన యందైన నాతని ప్రకృతి ప్రత్యేకమైనది. కవిత్వసంపదయందు బైరనుల్లో నెగ్గలేక Lady of the Lake, Lay of the last Minstrel మున్నగు కొలఁదిమాత్రపు రచనలతో పద్యములకు తిలోదకములు వదలి గద్యరచనకుఁ గడంగి అందే యాతఁ డనర్ఘమగు ప్రతిభనందెను. నవలారచనయందైన నీతనిప్రకృతికిని జేన్ ఆస్టిన్ ప్రకృతికిని, యామె శైలికిని స్కాట్ శైలికిని భేద మున్నది. కొండొకవిషయవర్ణన యందుఁ దన కామెశక్తి లేదని వాల్టర్ స్కాట్, ఆస్టినునకు స్పష్టముగ వ్రాసెను. ఒకేమార్గము ననుసరించి చనినను, వీరిరుచులు వేఱని వీరివ్రాతలే తెలుపుచున్నవి.

ఆంగ్లసారస్వతచరిత్రయం (Romantic Period) దొక్క సమయమున వర్ధిల్లిన వర్డ్స్‌వర్తు, షెల్లీ, కీట్సు, బైరన్, కోలెరిడ్జి, సౌదేల శైలులం దంతేని భేద మున్నది. డైసీపువ్వుల కాల మందలి ఎండవరుసవంటి శైలి కడచినపిదప, వీరిశైలి కుసుమించినది. ప్రాతయాకులు రాలినంతన, వీరిశైలి ఆంగ్లసారస్వతమున వసంతోదయప్రభలు చిమ్మినది. ఉత్సాహపూరితమును, రాగరంజితమును, సౌందర్యవంతమును, ఆనందపూరితమును నైన రచనయందే యీకవులు వర్ధిల్లిరి. అయినను వీరిశైలియం దంతేని వ్యత్యాస మున్నది. వర్డ్స్‌వర్తులోఁగల తత్త్వసంపద బైరనులో సున్న. చిత్రరచనమందును, అలంకారశోభయందును బైరనునకు బైరనే సాటి. గ్రీకుకవులను దిగమ్రింగి, సౌందర్యకామియై, 'శబ్దములయెడల నెంతేని మక్కువఁ జూపి', షేక్స్పియరుప్రజ్ఞ కొంత చూపఁగలిగి (Vide: Matthew Arnold's Criticism on the genius of Keats) న కీట్సు, తెవులుగొంటైన కీట్సు, యిరువదాఱేండ్లకుపూర్వమే తన యద్భుతశక్తిని జూపఁగలిగిన కీట్సు, కీట్సునకే యెనయై యుండెను. ఇఁక షెల్లీ చూడుఁడు. మిత్రుఁడు కీట్సుకంటె నాలేం డ్లధికము గను, బైరనుకంటె నాలుగేండ్లు తక్కువగను మనఁగలిగిన యీతఁడు, నుప్పదిరెండవయేట దివంగతుఁడు కాకమున్నే, పెక్కుమాఱులు దివిజేస పరుగులెత్తెను. షెల్లీయందలి భావోద్రేకము, ఉత్సాహము, చక్కనైన గమనిక మఱొకనికి లేదు. పాండిత్యమందు కోలెరిడ్జి సమకాలికులను మించెను. ఈతఁడు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి వంటివాఁడు. పండితప్రకాండుఁడైన కోలెరిడ్జియందు కవితాసంపద అంతగా గోచరింపదు. షేక్స్పియరును సుజించిన యీతని విమర్శనలు భావబంధురమైనవి. మహనీయుల సఖ్యమందు (Lake Poets) మసలి సౌదే సాంగత్యవాతూలమును కొంత తనరచనయందుఁ జూపఁ గలిగెను. నెల్సన్‌గుఱించి యీతఁడు వ్రాసిన గద్యగ్రంథమమాత్రము గణనీయమైనది. విభిన్నప్రకృతులుగల వీరిశైలి, విభిన్నమై యున్నది.

వర్డ్స్‌వర్త్, షెల్లీ, కీట్సులు ముగ్గురునుగూడ శకుంతములపై పద్యములు వ్రాసిరి. (Vide: "The Sky Lark", "A Sky Lark", "The Nightingale") వర్డ్స్‌వర్తుకవి వృద్ధుఁడు, యోచనాపరుఁడు. ప్రకృతిసౌందర్యమున మునిఁగియుండువాఁ డయ్యు, కట్టెమోపునందును, ఱాళ్లగుట్టయందునుగూడ నీతఁడు లోతులఁపులను గనుగొనును. ఈతని మానసమే శకుంతమై, అవనిపై గభీరయోచనాగర్భితదృష్టిని పఱపుచు, దివియం దొప్పెను. ఈపక్కి చూడ్కు ఐహిక, ఆముష్మిక, భౌతిక, ఆధ్యాత్మిక ప్రపంచములను గలుపు అద్భుతమైనదీవ ("True to the kindred points of Heaven and Earth"). కెన్ని సనువలెనే మిల్టనుపై నీకని కంతేని మక్కువ కలదు. మిల్టనుతత్త్వమును గొంత నీతఁడు తనది గావించుకొనెను—ఈతనిపక్షి భావమయ మైనది. ఇఁక షెల్లీపక్షిని చూడుఁడు. గానకళయట్లు చరచర నిది వాతూలపథమున వినువీథి కెగసెను. షెల్లీహృదయందలి ఉద్వేగమును, ఉత్సాహమును, ఉద్వేలమును శకుంతమై ముక్తినందిన పరమహంసవలె, గగనసీమ యందు నృత్యమొనరించెను. సత్యము సౌందర్యమనియు, సౌందర్యము సత్యమనియు ("Truth is Beauty, Beauty is Truth") వచించు కీట్సుకవివిహంగము, పక్కియై యెగసిన ఆతని మానసమే కాని ("The Viewless wings of Poesy") వేఱుగాదు. ఈ కవిపుంగవులశైలి, వీరి ప్రకృతులుదాల్చిన దువ్వలువ.

షెల్లీ వాతూలకాంక్షి—ఈతని మనసు చిఱుతప్రాయము నుండియు వాతూలమై వీచుచుండెడిది. తుద కది వాతూల సంక్షుభిత వార్ధియందే యీతని ముంచివేసినది. హిల్లోలమున నెగసిన ఈతని పక్షికిని, ఆకుమాఁకకును, (Vide: "Shelly's Ode to the Western wind") మేఘమునకును (Vide: Shelley's "Cloud") ఒక్క ప్రకృతి కలదు. భారతషేక్స్పియరు మేఘమునకును, షెల్లీ మేఘమునకును నెంతేనిభేదము కలదు.

భిన్నదేశములవారలయ్యు కాళిదాసుషెల్లీలు ఒకేవిధమైన సారస్వతమునఁ గ్రుంకులిడిరి. మరుభూమిమాడ్కి భావమునుగాని, వట్టి గడ్డిపరకలఁబోలు మాటలనుగాని కాళిదాసు అభిలషింపలేదు. రాగరంజితములైన చూపులను, మధురమైన మాధవీలతలను, తియ్యనితీవల కెనయగు గీతకళలను, పట్టుదారములను, పొందామరలను, కుసుమకేసరములను, జాబిలిరేకలను, కన్నీటిదొంతరలను, చిన్కుగములను, రవికిరణములను, మధురోక్తులను, ముత్తెపుఁజేరులను, పైడితమ్ములను, నీలకేశములను కైతనెలంతకు జడగా నల్లి, ఆమెసోయగమునకు మురియుచు, తనహృదయసీమ నామెను జేరిచి, కాళిదాసు స్వర్గసామ్రాజ్యము నేలెను. షెల్లీకూడ శృంగారము నభిలషించిన కవిశేఖరుఁడు. వ్యర్థమైన మెకాలే (Lays of Ancient Rome తక్క తక్కిన యీతనిపద్యములు రసరహితము లైనవి) కవిత్వమువలెఁగాని, పాడి మాటలందు పోరళు తన పూర్వశతాబ్దపు సారస్వతమువలెఁగాని

యీతని కవిత వెల్లనై యుండదు. ఈతని వీణాయంత్రము (Vide: Shelley's "Guitar") ఈతని హృదయము. ఈతని వచనములు సురపురవారాంగనలట్లు నృత్యమునలుపును. అయినను కాళిదాసునందలి సింగారముగాని, మధురకవితాసలిలముగాని షెల్లీ మొగులులో లేదు. ప్రకృతిసౌందర్యమున కెందును దీసిపోని కాళిదాసుహృదయము పాఠకుల హృదయములందు ప్రకృతివిభూతిని గుమ్మరించును. ఈయమృతప్రజ్ఞయందు భారతకవిసమ్రాట్టు కేవలము షెల్లీనేకాక, షేక్స్పియరుమహాకవినిగూడ మించెను. కాళిదాసు కేవలము శృంగారపురుషుఁడే కాఁడు. ఒక్కొకసందర్భమునందు సభ్యతకు విరుద్ధముగా నున్నట్లు తోఁచు ఆతని రచనలందు గభీరతత్త్వముకూడ ఇమిడియున్నది. ఇది కాళిదాసుప్రజ్ఞయో, కాళిదాసును గనిన సంస్కృతసారస్వతముయొక్క ప్రజ్ఞయో పాఠకులే యూహింపవలెను. సంస్కృతమున కెనయైనభాష పృథ్వియందు లేదు. దీనియందలి ప్రత్యక్షరము—ప్రత్యక్షరమే యననేల, ప్రత్యక్షరప్రత్యంగము-బహుళ భావబంధుర మైనది. లేటిన్, గ్రీక్, ఏంగ్లోశాగ్సన్, ఐస్లాండిక్ ధాతువులను ఆంగ్లపదములనుండి పెల్లగించిచూచినను, సంస్కృతమందుఁ జిక్కినట్లు అద్భుతభావమూలము లందు చూపట్టవు. పండినచేనువలె సంస్కృతమున నుత్పత్తియగు భావకేదారము ఆంగ్లమున కానంబడదు. శ్లేషకవిత్వము నవలీలగ చేఁజిక్కించు సంస్కృతమున కాళిదాసు తనకైతను వ్రాయుట కాళిదాసు భాగ్యము. కాళిదాసు భారతీయుఁడు. లోఁతుయోచనయు, గభీరతత్త్వమును భారతీయుని సహజలక్షణములు. వర్డ్సువర్తు, బ్రౌనింగులందు వేఱువేఱుతీఱుల నీగుణ మించుక తోఁచినను తక్కినఆంగ్లకవులందు చూపట్టలేదు. గోల్డుస్మిత్ మన హైడాస్పిస్‌నదిని (Vide: "Traveller"), మిల్టన్ లక్ష్మీయుతమై ఒకప్పుడు వరలిన లాహోరునగరమును (Vide: Paradise Lost) ప్రాచీవిభవమును కొలఁది మాటలలో పొగడినట్లు, షెల్లీ మనచంపకము నొక్కమా ఉల్లేఖించినను, మన గభీరతత్త్వము నీతఁ డెఱుఁగఁడు. అందుచే నీతఁడు మన కాళిదాసునకుఁ దీసిపోయెను. ఈశక్తిభేదము వీరిశైలియందలి గుణభేదమును తెల్లమొనరించుచున్నది.

కాళిదాసు నటుంచి అధునాతనభారతమహాకవియగు రవీంద్రుని షెల్లీతో పోల్చిచూడుఁడు. తన కవితాజీవనమున తొలుత రవికవి, షెల్లీని ఆదర్శపురుషునిగాఁ జేకొనెను. చెప్పనేల, రవీంద్రుని వంగపద్యములను కొన్ని యేఱి వెలుపలఁబెట్టితిమేని, వీని నీతఁడు షెల్లీనుండి దొంగిలింపలేదా యని తోఁచును. నకలుపని కవిపనికాక మకిలిపని యనిపించుకొనును. కాని యీనకలు రవీంద్రుని నకలుకాకః రవీంద్రుని ప్రకృతియందలి షెల్లీనకలని విమర్శకులు గుర్తింపవలెను. షెల్లీహృదయము వీణాయంత్రము—రవీంద్రుని హృదయమును వీణాయంత్రమే. సంగమేశ్వరుఁ డీవీణను మీటినపుడు రవికవిమనసు షెల్లీమనసువలె అద్భుతముగ నృత్యమునలిపెడిది. ఒకేప్రకృతిగల వ్యక్తుల భావములును, శైలివిధములును ఒకేరీతి నుండును. దొంగయొరవడికిని ఎదుటిదానియం దాత్మజ్యోతిని గాంచిన ఒరవడికిని ఎంతేని భేద మున్నది. స్కాట్‌కవి "ఐవన్హో"ను చూచి యెఱుఁగని బంకించంద్రుని "దుర్గేశనందిని" యం "ఐవన్హో" భావములు నిండియున్నవి. ప్రకృతియైక్యత రవికవిని షెల్లీకవితయందు ముంచినది.

రవీంద్రుఁడు వంగీయుఁడు. వంగీయుఁడు ఉత్సాహము. వంగవాసిసహజ గుణమునకు, వంగసారస్వతమును తూఁగుటుయ్యాలల దూపిన వంగవైష్ణవమతము తోడై రవీంద్రుని మనసునఁ జొచ్చెను. చైతన్యుని వైష్ణవము తన్మయమై, ఆనందమయమై యుండును. తాండవనృత్యమునకు గౌరాంగుఁడు వేఱుపేరు. వంగవైష్ణవతత్త్వమును రవీంద్రుఁడు తనివారఁ గ్రోలెను. ఆనందకామియగు షెల్లీ నీతఁడు ప్రేమించుట కిదియే కారణము.

చైతన్యుని వైష్ణవమతమునకును, రామానుజమతమునకును వ్యత్యాసము కలదు. తురక యొకఁడు చైతన్యదాసుఁడై, హరిదాసు కాలేదా? అక్బరు ఊహించివిడచిన మతమును తనది గావించుకొని, మూఢాచారములను తెగనఱకిన రామమోహనుని బోధనలను దిగమ్రింగి, స్వాతంత్ర్యకాంక్షియైన రవీంద్రునకును, స్వాతంత్ర్యాభిలాషియైన షెల్లీకిని పోలిక కుదిరెను. చెప్పనేల, ఇరువురును కవలలై వర్ధిల్లిరి.

కాని రవీంద్రుఁడు భారతీయుఁడు-మహర్షినందనుఁడు- గభీరతత్త్వసింధువు. యువకుఁడైన రవికవి, ఉత్సాహమందే తేలి భారతషెల్లీ యాయెను. వయసుపెఱిఁగినకొలఁది భారతమహత్త్వ మాతని హృదయమందు సమధికమై పెంపొందినది. నిజవ్యక్తిత్వమున శోభిలు రవీంద్రుఁడు తన తరువాతికవనమున బాహ్యప్రకృతిచిత్రములనేకాక, అంతరంగప్రకృతిచిత్రములనుగూడ ప్రదర్శించెను. గభీరములైన సత్యములను వ్యక్తీకరించెను. లేఁతపిందెయై యున్నపుడు షెల్లీయై, పరిపక్వమైనపుడు తానెయై రవీంద్రుఁడు నేఁడు పృథుకవీంద్రుఁడాయెను. నేఁటి రవికవిశైలి షెల్లీశైలికి ప్రతిబింబ మనరాదు.

కాలపరిస్థితులకును, శైలికిని సంబంధ ముండు నంటిమికదా. దేశచరిత్ర సారస్వతమున మార్పులుపుట్టించుట ప్రసిద్ధవిషయము. జిజ్ఞాసయు, విమర్శయు విశేషముగా పెంపొందుకొలఁది, ప్రాఁతతలఁపులు నేలరాలి, నూతనభావములు తలయెత్తును. తలఁపులనుబట్టియే సారస్వతమును, శైలియు మాఱుచుండును. ప్రపంచచరిత్రలను పరికించితిమేని, ఎన్నేని దృష్టాంతములు కనులఁబడును. గ్రీకురాజకీయములందు ప్రజల నుత్సహించుటకు చల్లని ఫోసియన్‌స్వరము గాక డెమస్తనీస్-జలదగంభీరస్వర మవసరమాయెను. రోముపరిస్థితులు సిసేరోను పుట్టించెను. డెమస్తెనీసు, సిసేరోల యుద్దేశములును, ప్రకృతులును వేఱుకావున వారిశైలియందు భేదముండెను. గ్రీకుప్రకృతికి సహజమైన కళాసౌందర్యము డెమస్తెనీస్‌శైలియందు కుసుమించెను. సిసేరోశైలియందు రోముప్రకృతికి సహజమై, నిబంధనశాస్త్రమున కనుకూలమైన స్పష్టోచ్చారణ మున్నది. ఉదాహ

నిరంకుశత్వమును చీల్చు కత్తిపోటువలె వాల్టేరురూసోల శైలి వాడియై, ఫ్రాన్సుసీమయందు విప్లవమును రేకెత్తించెను. అమెరికనులపై వ్రాలిన సుంకముల (Tax on Tea, Glass and Paper) నెదిరించుపట్ల బర్కుమహాశయుఁడు తన కేసును స్పష్టముగ బోధింపఁదలఁచిన న్యాయవాదివలె సాధారణశైలినే ప్రయోగించెను (Vide : Burke's speech on American Taxation). అమెరికనులయెడ నిర్బంధవిధానముఁ జూపినయెడల, దలపడు ముప్పును దెలుపుచు తదుపరి యీతఁడు కావించిన మహోపన్యాసమును, వారన్‌హేస్టింగ్సు నిరంకుశత్వమును బయటబెట్టుచు నీతఁ డొనరించిన ఉపన్యాసమును (Vide : Burke's speeches on Conciliation with America and Impeachment of Warren Hastings) ఉద్వేగసంభరితమై, గంభీరభావబంధురమై యున్నవి. ఫ్రాన్సువాసుల చిక్కుల నంతగా గుర్తింపక, వారి నాతఁడు దూషించుచు వెల్వరించినగ్రంథము ఆంగ్ల సారస్వతముయొక్క పటుత్వమును ప్రదర్శించు మహాద్భుతగ్రంథమయ్యు క్రోధోజ్జ్వలమై, అనుచితవాక్కులతో నిండియున్నది. (Vide: Burke's "Reflections on the French Revolution") అన్నిటియందును నొకే వ్యక్తిశక్తి గోచరించినను, విషయభేదమును బట్టియు, విషయము ననుసరించిన వ్యక్తియభిప్రాయము ననుసరించియు శైలి మారినది. ఆటితేరిన షిల్లరుశైలి గెటేశైలికి బోలకపోవుటకు కారణము, గెటేయందలి తత్త్వచింతగాని, గభీరతగాని షిల్లరులో లేకపోవుటే. గెటేహృదయము అలంకారముల ఊట! లోఁతునకును అందమునకును గెటే గెటేకే సాటి. ఈతనిశైలి జర్మనీదేశమునకు నూతనజన్మమును, నూతనరూపును ఒసఁగెను.

ఎలిజబెత్‌రాజ్ఞి కాలమున ఆంగ్లసారస్వతము అద్భుతతేజమును దశదిశలఁ జిమ్మినది. ప్రాతసీలుగులు కడతేఱ యుద్ధాంగణములందును, వాణిజ్యసీమలందును, నేలయందును, నీటిమీఁదను ఆంగ్లేయులు అద్భుతక్రియలను సెఱపుటచే—ఆంగ్లచరిత్రమున అపూర్వసంఘటనలు తోఁచుటచే ఆంగ్లసారస్వత మపూర్వరూప మందినది. తొంటిపద్ధతులు ఈగిపోఁ దొడఁగినవి. గ్రీకుకవులును, రోమనుకవులను ఆంగ్లేయుల కాచార్యులై యుండువారు. తనకాలమందు స్రవించు భావధునియందు మునిఁగి షేక్సిపియ రీయాచార్యుల కంజలెత్తఁదలఁచుకొనలేదు. ఒరులవ్రాఁతల (Holinshed's Chronicle and (Menaechmi of Plautus) సాధారముగాఁగొనినను, ఈతఁడు తన పుంతను తాను త్రొక్కెను. ఎరువుయీకలను గొని మురియువాఁడని యీతని గేలిచేసిన గ్రీసున కీతని పద్ధతి నచ్చలేదు. బెన్‌జాన్‌సన్, బ్యూమంట్, ఫ్లెచర్ మున్నగువారి శైలికిని షేక్సిపియరుశైలికిని భేద ముండుటకు కారణము స్థలకాలనిబంధనలను, (Unities of Time and Place) ఇతరప్రాచీననియమములను (Classical Rules) ఈతఁడు పాటింపకపోవుటని ఆంగ్లసారస్వతవిద్యార్థు లెఱుఁగుదురు. ఆంగ్లచరిత్రయందు నానాఁటఁ దోఁచు మాఱుపులు ఆంగ్లశైలియందు తోడ్తోడనే తోఁచుచున్నవి. వివిధసమయములందలి (The Early period, the Chaucorian age, The Spencerian and Shakesperian period, The Miltonic age, The Restoration period The Augustine age, The Romantic Period, The Ninteenth century and Twentieth century literary periods) కాలపరిస్థితుల ననుసరించి ఆంగ్లసారస్వతమున గోచరించిన మార్పులను, శైలిభేదములను చర్చించుట కీవ్యాసమున చోటుచాలదు. అధునాతనయుగమున రాజైనది భౌతికశాస్త్రమగుటచే నేఁటిసారస్వతము భౌతికనియమముల ననుసరించి యుండవలెనని మానవప్రపంచమంతయు ఘోషించుచున్నది. భౌతికశాస్త్ర వృద్ధివలన, మానవదృష్టి—బాహ్యదృష్టియే యనుఁడు—అధికమాయెను. భేదరాహిత్యభావమును, స్వాతంత్ర్యకాంక్షయు, ప్రజాపాలనమును, ప్రత్యేకవ్యక్తిస్వత్వమును దలయెత్తి ఏమినుడివినను అది స్పష్టమై, ప్రజలకు గ్రాహ్యముకావలెననియు, ఏకాలఁదిమంది ప్రత్యేకవిభూతియో కాకుండవలెననియు వాకొనుచున్నవి. శైలి సులభమై యుండవలెనని నేఁటి ప్రజాసేవకులును, ప్రజాసేవకుల అడుగుజాడలందు తమకలములను నడపు సాహిత్యసేవకులును పలుకుచున్నారు.

ఎడ్గరువాలెస్, హెచ్. జి. వెల్సు, గాల్సువర్దీ, బెర్‌నార్డ్‌షాలు అధునాతనయుగ ఆంగ్లసారస్వతాచార్యులలో ముఖ్యులు. బ్రౌనింగుయుగమునుండి వీరు వేఱైరి. ఇబ్‌సెన్‌మార్గమునుబట్టి చనిన గాల్సువర్దీ మున్నగువారు సాంఘికసేవకై కలము లెత్తి, సంఘదురాచారములను కనులెదుటఁ బెట్టి సంఘజీవనమందే మనసు నిలిపిరి. (Vide: Galsworthy's Social Drama "Justice") ఎడిసన్ మున్నగువారి క్లబ్‌యుగమందలి సారస్వతమునకును, రమారమి రెండు శతాబ్దముల సైన్సుసామ్రాజ్యమును, సైన్సుచెఱుగులను జూచిన నేఁటి సారస్వతమునకును ఎంతేని భేద మున్నది. తనముందరివారి గోడుగాని, గొప్పగాని కన్నెత్తిచూడని బెర్‌నార్డ్‌షా తన తెన్ను తాను త్రొక్కెను. స్పష్టమై, తీవ్రమైన ఉచ్చారణమును కాంక్షించు ప్రజ లీతని Apple Cart ను నమలిమ్రింగిరి. నేఁటి Adventures of a Black Girl ను దోసెయట్లు దవుడలందు మెలివెట్టుచుండిరి.

నేఁటి భావవాతావరణము పృథ్వియం దన్ని సీమలందును నొకతీఱున వీచుచున్నది. నేఁడు భారతసీమయందు గణనీయమై యున్న వంగసాహిత్యము నించుక పరిశీలింపుఁడు. స్వదేశమన్నను, స్వరాష్ట్రమనినను చెవిగోసుకొను వంగీయులు ఆంగ్లసాహిత్యము ననుసరించిరే తమ సారస్వతమును నడపిరి. ఇది వంగేతరులకు విరుద్ధముగ చూపట్టవచ్చును. అభివృద్ధిగోరువారు అవసరమగుపట్ల అనుకరించుటకు వెనుదీయరు. వీరి యనుకరణము అంధానుకరణము కాదు. ఒరుల యాదర్శము ననుసరించి కొంతదూర మరిగి, వీరు తమవ్యక్తిత్వమును తాము తేటపఱుచు

కొందురు. ఆంగ్లసారస్వతమును వెలివెట్టని వంగసాహిత్యము, నేఁడున్నతినందినది. బంకించంద్రుని యుగము అద్భుతములను, విడ్డూరములను, ఉన్నతాశయములను, గంభీరభావములను, సౌందర్యమును, సౌఖ్యమును, ఆనందమును, ఆర్తిని, ఆశాభంగమును వ్యక్తీకరించెను. కావున నాఁటి వంగసారస్వతము గంభీరమై, సౌష్ఠవసంపన్నమై యుండెను. దేశదారిద్ర్యమును, ప్రజాదుఃఖమును విజృంభించుచుండ కళాకౌశల్యమునకును, కవితాసైపుణ్యమునకును, ప్రకృతిసౌందర్యమునకును తావేలయని నేఁటి వంగీయు లనిరి. అందుచే నాఁటి యుత్సాహమును, చిత్రవిచిత్రరచనమును నేఁటి వంగీయునకు రుచింపవు. ఇపుడు వంగసీమయందు బంకించంద్రునిగాని, పాంచకడీదేనుగాని ఆదరించువారు లేరు. "కపాలకుండలి"ని గాని, "నీలవసనసుందరి"ని గాని, "చంద్రశేఖరు"ని గాని, "ప్రతిజ్ఞాపాలనము"నుగాని నేఁడు తెలియు వంగీయుఁడు లేఁడు. వంగసంఘస్థితిని ఉన్నదున్నట్లు తేటమాటలందు తెలుపుగ్రంథములే నేఁటి వంగసాహిత్యప్రపంచమున ప్రసిద్ధి నందుచున్నవి. శరశ్చంద్రచట్టోపాధ్యాయుఁడు వంగనభమున శరశ్చంద్రుఁడై నేఁడు వెలుఁగొందుటకు కారణ మిది. శరశ్చంద్రునందలి కవిత శరశ్చంద్రచటర్జీయందు లేదు. చటర్జీ శరశ్చంద్రుఁడు సంఘసేవను ఆదర్శముగాఁ గొనియే తనకలమును సాగించుచున్నాఁడు. పల్లెవాసులపై నీతనికిఁ గల ప్రేమ ఈతని "పల్లీసమాజ్" వల్లను, నిరంకుశత్వమునెడల నీతనికిఁ గల క్రోధము "పథేర్ దాబీ" వల్లను గుర్తింపఁబడును. ఇపు డీరెండవగ్రంథముయొక్క ప్రతి నొక్కఁబడెను. ఇది జీవింపరాదని ప్రభువులు శాసించిరి. ఈతని "బిందూర్ ఛెలే", "రామేర్ సమితీ", "దత్త", "బడోదిది" "మేజదిది" "బిరాజ్ బౌ", "పరిణీతా", "చంద్రనాథ", "పండితముషాయి"లు ఆమూలము సంభాషణలతో నిండియుండును. ఈతని "చరిత్రహీన్" "శ్రీకాంత"లు ఉద్గ్రంథములుగా నెన్నఁబడుచున్నవి. ఈతని "గృహదహనము" నిఘంటువువలె నుండును. ఈగ్రంథములందు కథాచమత్కారము సున్న. అధునాతనవంగసంఘమును ప్రతిబింబించు దర్పణము లీపుస్తకములు. శరశ్చంద్రుఁడు వాడుకమాటలనే ఉపయోగించును. నూతియందుఁ బడిన తాలవలె నీమాటలు చివాలున చదువరిహృదయమునఁ బడిపోవును. వంగదేశమందలి పండితపంచాస్యులు, శరశ్చంద్రుని మాటలకు అంకుశ పెట్టక "దిగ్విజయమందితి"వని యీతని నాశీర్వదించిరి. "నాపని ముగిసినది—నీ వింకను చేయవలయు సేవ యెంతేని యున్నది. అభివృద్ధి నందుము" అని రవీంద్రుఁడు, గతవత్సరము, వంగసీమ, శరశ్చంద్రోత్సవము సలుపునవసరమునఁ దన యాశీస్సు నంపెను. ఏకగ్రీవముగ వెడలిన ఈయాశీస్సులు, వంగసీమయందు నేఁడు పట్టాభిషేకమందిన వాడుకమాటకే యని ఆంధ్రసోదరులు గుర్తింతురుగాక.

వంగసోదరిదెస ఆంధ్రసోదరి దృక్కులు పఱపుచునేయున్నది. సంస్కృతమును పఠించినట్లు, మన పండితపంచాస్యులు వంగభాషనునకుఁ గడంగిరి. కొందఱు అనువాదములకు పూనుకొనిరి. వంగసీమయందలి వాడుకమాటకుఁగాని, వాడుకమాటయందలి జాతీయమునకుఁగాని అవగతులుగాని తెలుఁగుసోదరులు కొందఱు అనువాదములకు సాహసించి 'తప్పులతడకలు' ఆంధ్రసీమయందు వదలుచున్నారు. వంగసారస్వతహృదయమును గుర్తింపని వీరి వ్రాఁతలవలన ఆంధ్రసోదరులు మోసపోకుందురుగాక. వంగసాహిత్యమును రుచిమాచిన శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు వంగీయుల ననుకరించుచుండిరి. వెనుకటి పద్ధతులను, పురాతననిబంధనలను వెలికిఁ ద్రోయవలె ననుచుండిరి. ప్రజాసేవ చేయవలెనన్న, వాడుకమాటలనే ప్రయోగింపవలెనని వర్తమానాంధ్రసారస్వతోద్యమాచార్యులు, మహోపాధ్యాయులు శ్రీ గిడుగు వేంకటరామమూర్తిగా రనుచున్నారు. సారస్వతము సంపూర్ణముగ ప్రజాసేవయే అగుచో, వీరి యుద్దేశము మహత్తరమైనదని చెప్పకతప్పదు.

ప్రజాసేవ విపులభావసమన్వితమైనది. ప్రజలదుస్థితిని పాపుటే ప్రజాసేవ చేయుటని పల్వురు నేఁ డభిప్రాయపడుచున్నారు. సారస్వత మొక్క సేవమాత్రమే కాక కళకూడయని వీరు గ్రహింపవలెను. టాల్ స్టాయి జీవనమున సారస్వతోద్దేశములు ప్రస్ఫుటించెను. పల్లెవాసులును, నిరుపేదలును, కూలివాండ్రును, అభాగులును టాల్ స్టాయ్, అస్సెసీసన్యాసి, రస్కిన్, గాంధులఁబోలు యోగుల కుండె పేగులైరి. సన్యాసికాకమున్న టాల్ స్టాయ్ హృదినుండి వెడలిన శైలికిని, యోగియైనపిదప ఆతనికలమునుండి స్రవించిన శైలికిని ఎంతేనిభేదమున్నది. తొలిశైలియందలి సౌందర్యలహరి మలిశైలిలో లేదు. నీతిప్రబోధమును, సాంఘికాభ్యుదయమును స్పష్టోచ్చారణమునఁగాని ప్రజలను జేరవు. నిరుపేదలైన రష్యన్ వాసుల కష్టనిష్ఠురములను చూచి, రష్యాయోగి, పేదరికమును కవుంగలించుకొనెను. న్యాయస్థానములందును, ఉన్నతసౌధములందును దాఁచిన అనుచితవిధానములను వెల్లడించెను. ఐశ్వర్యమందు పొరలాడు దురాచారములను బయటఁబెట్టెను. ఈతనియుద్దేశమును గ్రహింపఁజాలక సుప్రసిద్ధమైన యీతని "Resurrection" నీతిబాహ్యమైయున్నదని John Bellows టాల్ స్టాయిని వెక్కిరించెను. వినీతభావమున ప్రత్యుత్తరమొసఁగుచు (౩-౧౨-౧౯౦౧) రష్యాయోగి తనయుద్దేశమేమో ఆతనికిఁ దెలిపెను. యుద్ధమువలని అరిష్టముఁజూపిన పాశ్చాత్య మహనీయులలో రస్కిన్ మొదటివాఁడు. ఈతని వ్రాఁతలే ఆంగ్లేయసంఘసంస్కరణమునకు పునాదు లాయెను. గాంధిశైలి గాంధివలెనే యుండును. ఈశైలియందు పట్టుపుట్టముకాక అంగవస్త్రము తోఁచును. భూగోళమునంతను గప్పగలిఁగిన యీచిన్నిగుడ్డవలె, చులకనైన ఈతనిశైలి అధునాతనపృథ్విని సత్యాగ్రహభావములచే నింపివైచెను. గాంధిచేతియందు దనారతము సాగుకండెకును, కదురునకును, కలమునకును భేదము లేదు. గాంధిశైలి మృదులమైన ఖద్దరువంటిది.

దరిద్రనారాయణులను కొలుచువారు దైవభక్తులు. భక్తియోగుల శైలికిని వీరి శైలికిని భేద ముండదు. తులసీరామాయణమును

1. ఆంధ్రజనసంఘము, పంచమవార్షికోత్సవము—కల్యాణి, అధ్యక్షులు: ప్రతాపగిరి రామమూర్తిగారు; 2. ఆంధ్రజనసంఘము సభ్యురాండ్రు.

1. మైలాపూరు శ్రీ వేంకటరమణ ఆయుర్వేద కళాశాల విద్యార్థులు, పండితులు. 2. ఆంధ్రభక్త యువజనసంఘము, సిరియాం.

తెలిసిచూడుఁడు. అక్కరములు చదువఁగలిగిన ప్రతివానికిని, అద్దమందలి నీడవలె, అందలి భక్తిభావము స్పష్టమైయుండును. భక్తుని వలెను, భగవంతునివలెను, రెండేసిపంక్తులు తియ్యనైన యమకమున నడచుచు, తిన్నఁగఁ బోయి హృదయపీఠమునఁ జేరుకొనును. ఏసు కథలు చులకనైయుండునని బైబిలువిద్యార్థు లెఱుఁగుదురు. మహమ్మదు వాడుకమాటలందే మతప్రబోధముఁ గావించి, జనసామాన్యముయొక్క దృష్టి నాకర్షించెను. భక్తిపూరితములైన పోతనపద్యములు సులభశైలియందుఁ దేలియాడును. నిర్మలనీతిగర్భితములైన వాక్కుల నుచ్చరించుటం దాఱితేఱిన మార్కస్ యురేలియస్ శైలియును, ఇటీవల గతించిన హాల్డేన్ శైలియునుగూడ సులభమైయుండును. తత్త్వశాస్త్రవేత్తలును, జ్ఞానయోగులును క్లిష్టమైన భావములతోను, జటిలసమస్యలతోడను పెనఁగులాడుదురు. కావున వీరిశైలి కూడ సాధారణముగ జటిలమయ్యే యుండును. శంకరాచార్యుని శైలి సామాన్యులకు బోధపడదు. శంకరునిబోలు మేధాసంపన్నుఁడు పృథ్వియం దేకడనైనను, ఏకాలమందైనను పుట్టియుండలేదు. ఈతని వైదికధర్మప్రతిభ పామరులకు దురూహ్యమైయుండెను. పోతనశైలియందు భేదములు చూపట్టుటకు కారణము భాగవతము వ్రాయుతఱి సందర్భానుసారమైన భిన్నభావములు ఆతనిమనసునఁ దోఁచుటయే. సాధారణముగా స్త్రీలకు బోధపడునది భక్తియోగము గాని జ్ఞానయోగముకాదు. ప్రౌఢకావ్యములు వీరికి బోధపడవని యెఱిఁగి భక్తిబంధురములైన ఉత్తమాశయములను కొందఱు కవులు ద్విపదలందే వెదఁజల్లిరి. రంగనాథ రామాయణము, సిద్ధేశ్వరచరిత్రము, నలచరిత్రము, రాజయోగసారము, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, పరమయోగి విలాసము మున్నగు గ్రంథము లిట్టివి. ప్రాకృతభక్తుల మహితచరిత్రలను విశదమొనరించు బసవపురాణమును తెలిసిచూడుఁడు. జాతిభేదములను పాటింపక, జనసామాన్యమునకు మతప్రతిభను దెలుపదొరఁకొనిన వీరశైవమును దొలుకాడించు ఈపురాణశైలి మిగుల సులభమై యున్నది. ఆళ్వారుల నుడువును, శైవుల లింగమును పోలియే పాల్కురికిసోమనాథకవికల ముండెను. రామదాసుకీర్తనలును, యక్షగానములును, భక్తిరసముతో నిండిన పాటలును ప్రతినిరుపేదకును బోధపడును. భక్తునకు ఏడుగడ దృఢవిశ్వాసముగాని గభీరయోచన గాదు. అంతయు రామమయమని రామస్మరణ మొనరించు భక్తున కేవిమర్శనలును, ఏ మీమాంసలును గిట్టవు. తర్కశాస్త్రమును, తత్త్వశాస్త్రమును ఈతనికి బోధపడవు. తరంగములును, పదములును ఈతని తారకమంత్రములు. సులభభావమును కాంక్షించువానికి సులభశైలిగాక కఠినశైలి యెట్లు బోధపడును? కఠినభావబంధురములైన వేదాదిగ్రంథములు పామరుల కెట్లు బోధపడును? పతంజలి, జైమిని, యాజ్ఞవల్క్య, పాణినులు సాధారణులను వెదరింతురుగాని ఆదరింపరు. ఇఁక పాళీగ్రంథములను తెలిసిచూడుఁడు.

పాళీభాష బౌద్ధమతప్రబోధమునకు సాధనమైనది. బౌద్ధమతము జాతిభేదములను పాటింపదు. సర్వజనులకు నుద్దేశింపఁబడిన బోధనము సులభమైయుండును. పాళీభాష పల్లెవాసుల మాటవలె నుండును. సంస్కృతమందలి కఠినవర్ణక్రమ మిందు కత్తిరింపఁబడెను. దృష్టాంతము చూడుఁడు:

"అతీతే బరాణాసియామ్ బ్రహ్మదత్తే రజ్జంకారెంతే, బోధిసత్తో కపియోనియామ్, నిబ్బతిత్వా,—నాగబలో, థామసంపన్నో, హిమవంతపదేసే వాసంకప్పేసి ("సుంసుమారజాతకము"ను చూడుఁడు)." నమోతస్సఅరహతో భగవతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స".

(Prayer)

కఠినసంస్కృతపదములు పామరులకు వాడుకమాటలగుటకై మార్పులందెను. "భద్రే" "భద్దే" యాయెను. "స్తోకమ్" "తోకమ్" ఆయెను. ("తోకమ్గన్త్వా" సుంసుమారజాతకము) "మృగ" "మిగ" యాయెను ("నిగ్రధమిగ" జాతకమును చూడుఁడు.) "వస్తు" "వత్థు" ఆయెను. "స్థవిర" "థేర" ఆయెను. "స్నాయువు" "నాహారు" ఆయెను. "అద్భుతము" "అబ్భుత" మాయెను. "దృష్టి" "దిట్ఠి" ఆయెను. (Buddha's Eight fold Path).

"సూత్తం గెయ్యం గాతు ఇదాని ఇతివుత్తకం
జాతికబ్భుతవేదల్లం నవాంగం సత్థుశాసనం."

"విద్యుల్లతవిద్యోతమానములు" "విజ్జులత విజ్జోతమానము"లాయెను. ("వానరింద"జాతకము చూడుఁడు). సంస్కృతధాతువు "కర్" నుండి పాళీయందలి "కారేసి", "కప్పేసి", "కప్పతి" పుట్టెను. "ప్రతిష్ఠతి" నుండి "పతిట్ఠతి." పుట్టెను—"సుమేరువాసుప్పతిట్ఠతి" ("దీపవంశ" చూడుఁడు). సంస్కృతసమాసములు మార్పుచెందియే పాళీయందు ప్రవేశించెను. "ధనవస్సాపవకనక్ఖత్తయోగే లద్ధే" ("వేదబ్బ" జాతకము చూడుఁడు) "నిమ్మక్ఖికమధుపటలసదిశమ్", "మజ్జపానపమత్తో" మొదలగునవి గమనింపదగును. "అభ్భంతరమ్ తే అట్ఠిగహనమ్" ("ధమ్మపదము"), "కప్పతీసింగిలోనకప్పో, కపతిద్వంగులకప్పో", "పాణాతిపాతవేరమని", "పరినిబ్బుతంహి బుద్ధస్స", "వరమ్మయమ్ ఉదంబరమ్", "అనాథపిండికస్స ఆరామే" ("మంగళసూత్తమ్"), "మతకభత్తమ్" మొదలగునవి పాళీభాషయందు మార్పుతోఁ బ్రవేశించిన సంస్కృతపదసముదాయము. వాడుకమాటలను నిర్మించుపట్ల మనపూర్వుల కున్న సాహసము నేఁడు మనకు లేదని నిరూపించుటకే కొలఁదిమాత్రపు పాళీమాటల నిం దుదాహరించితిని. చోద్యమేమన, పాళీలోని వాడుకమాటలకును మనతెలుఁగునందలి వాడుకమాటలకును అచ్చటచట పోలికలు కలవు. బౌద్ధయుగమున నాంధ్రులు భరతభూమి సేరినందున, బౌద్ధప్రచారమునకు ఆంధ్రమహోపకులు పూనుకొనిరి. కావున, నాకాలమున తెలుఁగుపాళీలు సైదోడులట్లు మసలియుండును.

తెలుఁగుశాసనములందలి ప్రాచీనాంధ్రమును గుర్తించుటకు లక్ష్మణ రావుగారును, మిత్రులు సోమశేఖరశర్మగారును పాళీపండితుల సాహాయ్య మపేక్షించియుండిరి. తెలుఁగుపదములందలి తీఱునందును, పాళీశబ్దములందలి పోఁడికయందును పోలికచూపినపుడు నాకు మిగులఁగూర్చు నాచార్యులును పున్నానందసిద్ధార్థులను భిక్షుకసన్యాసులు అచ్చెరువొందువారు. జనసామాన్యమున కనుకూలించు సారస్వతములందు పోలికయుండుటకు హేతు వవి వాడుకమాటలతో నిండియుండుటే. బౌద్ధయుగమున తెలుఁగుపాళీల సమ్మేళన మున్నట్లు నిదర్శనములు తోఁచుచున్నను, ఆకాలమున ప్రత్యేకాంధ్ర మెట్లుండెనో స్పష్టముగ తెలుఁగుటకు తగు నిదర్శనములు కానవచ్చుటలేదు. ఆంధ్రము ఋగ్వేదమునాఁటిదయ్యు, ("ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక" ఆశ్వయుజకార్తీకమాసముల సంచికయందు ప్రచురింపఁబడిన మహాకవి కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారి 'ఆంధ్ర-తద్విశిష్టత' అనువ్యాసమును చూడుఁడు) అత్యంతప్రాచీనవాఙ్మయములగు పాళీప్రాకృతములతోడను, వేదభాషలతోడను సంబంధముఁగలదయ్యు, శ్రుతి స్మృతిపురాణేతిహాసాదు లన్నింటియందును, ఖండాంతరసీమలందును ప్రశంసనందినను, క్రమమగు నాంధ్రభాషాచారిత్రము కానరాకుండుట దుఃఖకరము.

ఆంగ్లవంగసారస్వతచరిత్రలనుబోలు చరిత్రలు మనతెలుఁగున లేవు. చిలుకూరివారును, భావరాజువారును, మల్లంపల్లి వారును ప్రశంసనీయమైన పరిశోధనము చేయుచునే యున్నారు. కాలక్రమమున నాంధ్రసీమయందు ఒక రికెట్ గాని, సునీతికుమార ఛటర్జీగాని తలయెత్తి ఆంధ్రభాషయందలి ఈలోపమును దీర్చివేయుదురు గాక.

బహువర్షములనుండి తెలుఁగును సంస్కృతము పూర్తిగ నాక్రమించివైచినది. తెలుఁగువ్రాయుతఱి సంస్కృతైశ్వర్యమును చూపు పండితుఁడు గొప్పగ్రంథకర్తయని గణింపఁబడుచుండెను. ఏభాషయందును లేని వ్యాకరణనిబంధనములును, ఛందోనియమములును మన తెలుఁగునఁ బ్రవేశించినవి. తన నిరంకుశత్వము తన్నే చెఱచినట్లు, నిరంకుశభాషాశాసనమునకుఁ దలపడిన ప్రముఖులనే ముప్పుతిప్పలు పట్టివైచినవి. వ్యాకరణసూత్రములనుబట్టి చూచినయెడల, సాధారణుల మాటటుండ పండితుల వ్రాఁతలే 'తప్పులతడిక'లై యున్నవని ఋజువాయెను. తాము గుర్తింపని తప్పులున్న వ్రాఁతలను సాహిత్యమనియు, కొంతవఱకు ఛందోనియమములను పాటించి, ఒకఁడు పసవడ నాలుగుమాటల నుచ్చరించినంతన నతఁడు కవికంఠీరవుఁడనియు, మూలిఁగినను, నీలిగినను ఆతఁడాశుకవనమునే ప్రయోగించుననియు, ఛందోనియమముల నెఱుఁగనిదికావున గద్యము ఎన్నఁదగినది కాదనియు, గద్యమువ్రాయువాఁడు పద్యమువ్రాయువానివలె పూజనీయుఁడు కాఁడనియుఁ దలఁచు మహనీయులు నేఁడును మన ఆంధ్రసీమయం దున్నారు. కానంజేసియే తెలుఁగుసారస్వతమున గద్యగ్రంథములు మిక్కిలితక్కువగా నున్నవి. ఆంగ్లవంగసీమలందు గద్యగ్రంథకారులు మూర్ధాభిషిక్తులైయున్నారు. గద్యమందు కళవముండునా యనియు, గద్యలేఖనమున గొప్పందన మేమున్న దనియు తెలుఁగులు పెదవివిఱచుచు, భావశూన్యమయ్యు నాలుగుపంక్తులను పద్యమువలె పేర్చి, దీర్ఘముదీసి, చవుకబిరుదములు మెడదాల్చియొకఁడు ప్రత్యక్షమైనంతన నాతనికి 'జయమంగళ' మనుచున్నారు! సారస్వతమేమో, సారస్వతహృదయమేమో యెఱిఁగినవా రాంధ్రసీమయందు మిక్కిలితక్కువగ నున్నారని బిగ్గఱగ పలుకుటకు నేను జంకను. సారస్వతముగాని సారస్వతమును విడఁగొట్టుట, భాషాసేవకులను తప్పుగొప్పులనుండి తప్పించుట యగును.

నిరంకుశత్వము రాజ్యములను, రాజన్యులను నేలఁగూల్చునట్లే భాషాచక్రవర్తులనుగూడ కూల్చును. పాలనము ప్రజాక్షేమమును చేకూర్చునట్లు సాహిత్యపురోభివృద్ధిని పెంపొందించును. మితిమీఱిన నిబంధనములు పెచ్చిల్లినపుడు నిరంకుశత్వము తలయెత్తును. అక్కఱగల నియమములు లేకున్నయెడల, నరాజకము విజృంభించును. ఎవరికివారే రాజులైన, విప్లవము పుట్టునట్లే, ఎవరికివారే భాషాశాసనమునకుఁ గడంగిన, భాషావిప్లవ ముద్భవించును. ఎదుటివాని స్వాతంత్ర్యమును పాటించి, నడచు స్వాతంత్ర్యమే స్వాతంత్ర్య మగునుకాని విచ్చలవిడిగా త్రాగుబోతువలె గంతులిడ దలఁచు ప్రవృత్తి స్వాతంత్ర్య మనిపించుకొనదు. నిరంకుశత్వ మెట్లనర్థదాయకమో, నియమరహితాచరణమును నట్లే యనర్థదాయకము. శైలిపెనగులాటయందు అరిష్టగర్భితములైన ఈ రెండు శక్తులును మనసీమయం దొకదానితో నొకటి డీకొని ఘోరరణము సలుపుచున్నవి. కట్టుత్రాళ్లను దెచ్చి, భాషాసతికి కట్టఁబెట్టు పండితులును, భాషాయోషశరీరగఠనమునకు వలయు ధమనిస్నాయువులను తెగవమెయి తెంపుటకు సంశయింపని ఇష్టవిహారులునుగూడ దోషులనియే నాయభిప్రాయము. తెలుఁగుభాషపై పూర్తిగ సంస్కృతమును దాడివెడలనిచ్చు టెంత దోసమో, సంస్కృతమునుండి తెలుఁగునకు రాఁగల సొంపును తుడిచివేయుటయు నంతదోసమే. ప్రబంధములనాఁటినుండియు నెట్టిప్రతిఘటనము నెఱుఁగని నిరంకుశత్వమునకు గొప్పదెబ్బ నేఁడు తగులుట శుభదాయకమే; కాని, యీదెబ్బ సమయించునదిగాక, ఉద్ధరించునది యైయుండవలెనని నాయుద్దేశము.

అన్యభాషాచరిత్రలందలి మార్పులను సంక్షేపముగ విమర్శించుపట్ల, తోఁచిన శైలిభేదములు మనభాషయందు అంతగా లేవు. డ్రైడను, బైరనుయుగములుగాని, బంకించంద్రశరశ్చంద్రయుగములుగాని మన భాషాచరిత్రయందు లేవు. సాహితీహృది నెఱిఁగిన శంకరకవి, వేంకటకవి, తిక్కన మున్నగువారు కొందఱు గోచరించినను, బండ్లకొలఁది సంస్కృతపదములను దెచ్చి విసరివైచినవారే బహువర్షములనుండి పూజనీయు లగుచుండుటచే ఒక బంకించంద్రుఁడుగాని, అతని కెదురై నిలుచు నొకశరశ్చంద్రుఁడుగాని మనశైలియందుఁ

దోఁచలేదు. ఏభావయందును దోఁచని అపూర్వగ్రంథకర్తలు, కాలనేమిపై తమ స్యందనమును నడుపుచు, అపూర్వయుగమును మన భావయందుఁ బుట్టించిరి.

ఇపుడు మనకన్నులెదుటఁ దోఁచిన శైలిభేదములు నాలుగు. అలెగ్జాండరుపోప్‌శైలి, కీట్స్‌శైలి, భట్టుమూర్తిశైలి, నేఁటి స్వచ్ఛంద శైలి. పోప్, స్విఫ్టుల ప్రకృతులును, వారి కాలపరిస్థితియు వారిశైలిని నిర్దిష్టమొనరించినవి. కీట్సుషెల్లీల ప్రకృతులును, వారి కాలపరిస్థితులును వారి శైలిని వారియట్లు కావించెను. "ఆమాటలు వల దీమాటలు వ్రాయుము" మని వీరిలో నెవ్వరికైన నిర్బంధించినను, వారు వేఱు తీఱున వ్రాయఁజాలరు. డ్రైడను వర్డ్సువర్తు కాఁగలుగునో, అతని శైలియందు వర్డ్సువర్తు Pantheism ప్రవేశింపఁజాలును. త్రవ్విపాతర వేయుదునని జోనాథన్ స్విఫ్టును నిలువంబెట్టినను అతఁడు షెల్లీవలె వ్రాయఁజాలఁడు. నిలువునఁ జీల్చివేయుదునని కీట్సును అడలించినను, అతఁడు లేంగలండ్ వలెఁగాని, లాంగుఫెలోవలెఁగాని వ్రాయలేఁడు. "నీ మచ్చ మాపుదును; నీవు షేక్స్పియరువంటి పాత్రను తయారుచేయు"మని మారిస్ మెటర్లింకును జడుపెట్టినను, అతఁడు డ్రైడనుదెసఁ దొంగియైనఁ జూడఁడు. "డొక్క వాలికలుచేయుదును; నీవు రాసెలీస్‌ను మార్చి Junius Letters శైలిలోనికి దిగు"మని స్థూలకాయుఁడగు జాన్సన్నును భయపెట్టి గుంజీలుతీయించినను అతఁడు తన శైలిని మార్చుకొనలేఁడు. డిక్కెన్సును నిలువంబెట్టి, "నీబ్రదుకు కీడ్చ—ఆస్టీయన్ లెటర్సును ఎందుల కనుకరింపలే"దని అతని గూబను గుబేలుమని చిన "నమ్మా!" యని అతఁడు పాఱిపోవునుగాని చెప్పినట్లు వినఁడు. "డివైన్ కమిడియా" గ్రంథకర్త "త్రిమస్క్వెటీర్సు" గ్రంథకర్త కాలేఁడు. "షేల్మా", "వెండెట్టా"లను వ్రాసిన కలము, "లామిసరబుల్స్", "కెనెల్వర్తు"లను బుట్టించిన కలముల కెనరాదు. న్యూమేన్ జెరెమెటేలరు కాఁజాలఁడు. స్విన్‌బర్న్ ఏమియన్ కాఁజాలఁడు. జార్జియిలియట్, జేన్ ఆస్టిన్ కాఁజాలదు. మిసెస్ బ్రౌనింగు, మిసెస్‌కార్లైలు కాఁజాలదు. Miracles, Mysteries, Interludes నాఁటి పుంతను ప్రవేశింపుమని మార్లో నెవ్వరైనను నిర్బంధింపఁగలిగిరా? టెన్నిసను తన ప్రిన్సెస్‌ను చెఱిపివేసి, ఇలియడ్‌ను వ్రాయఁగలఁడా? ఒకరి శైలి యింకొకరి కలవడకపోవుటకు కారణము, ఒకరు వేఱొకరు కాఁజాలకపోవుటే. ఒకరి శైలి అధికమైనదనియు, వేఱొకరి శైలి అల్పమైనదనియుఁ దెలుపఁజెల్లదు. పోప్‌యొక్క "Dunciad," "Rape of the Lock"లును కీట్సుయొక్క "Hyperion," "Endymion" లును, బైరనుస్విఫ్టుల "Childe Harold", "Gulliver's Travels" ను, టెన్నిసను షెల్లీల "In Memorium," 'Prometheus unbound" లును, బెన్‌జాన్సన్ గోల్డుస్మితుల "Valpone", "The good natured man" లును విభిన్నశైలియందున్నను, ఆంగ్లసారస్వతమునకు సరిసమముగ వన్నెఁదెచ్చిన లేఖనములు. స్విఫ్టుశైలిలో నొక్క అలంకారమైన నుండదు. ఈతని గద్యశైలి అద్భుతమైనదని పల్వురు సాహిత్యాచార్యులు వాకొనిరి. ("Swift is one of the greatest masters of English prose" Vide: History of English Literature by Saintsbury.) షెల్లీ "Defence of Poetry" యును, మిల్టన్ "Areopegatica"యును, ఎడ్మండుబర్క్ ఉపన్యాసములును, వ్యాసములును, లేఖలును అలంకారభూయిష్ఠములైన గద్యరచనలు. మరల వీరల రచనలకును కార్లైలుడీక్వెన్సీల (Vide: Carlyle's "Sartar Resartus", "Heroes and Hero worship" "Frederick the Great of Prussia", "Cromwell", "Life of Schiller", Etc. and Dequincey's Famous Essays on "The Mail Coach", "Confessions of an English Opium-Eater" Etc)అద్భుతగద్యరచనలకును ఎంతేని భేద మున్నది. కార్లైలు ఎమర్సనువలెతత్త్వమయుఁడు. కార్లైలుతనరచనలందన్నే నిజర్మనుమాటలను గలుపుటకు సంశయింపలేదు. నేఁటి సరోజినిగద్యరచనలును, రవీంద్రుని గద్యరచనలును అలంకారములతో నిండియుండును. రాధాకృష్ణ శ్రీనివాసులు సులభశైలినే కాంక్షింతురు. వీరిశైలి కవితాగర్భితమై యుండును. అరవిందుని శైలి సులభముగాక వీర్యవంతమై, తేజోవంతమై యుండును. వ్యక్తిప్రకృతి ననుసరించి వ్యక్తిహృదినుండి అల్లుకొని వచ్చు శైలిని మార్చుటకు భాషాశాసన మొనరించు మనుష్యమాత్రునకేకాదు, సర్వశక్తిమంతుఁడైన జగదీశునకైనను తరముకాదు.

తక్కిన రెండు తెలుఁగుల శైలి విస్తారమైనది. రామరాజభూషణుని శైలి సహజమై, ప్రకృతి ననుసరించిన శైలికాదు. ఈతని వసుచరిత్రముతోఁ బోల్పఁదగు శ్లేషకావ్యము ఆంధ్రమున మఱియొకటి లేదనుట నిక్కము. ఆదికవులు ప్రయోగింపని పదముల నెన్నేని యీతఁడు తన వసుచరిత్రయందు ప్రయోగించి, ప్రశంసనీయమైన స్వాతంత్ర్యము గొంతజూపెను. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములు వ్రాసి యీతఁడు ప్రసిద్ధినందెను. ప్రజ్ఞాధురీణుఁడయ్యునీతఁడు తన శైలిని కటికిరాళ్లతో నింపివైచెను. రామకృష్ణపెద్దన్నల మీఁది పంతమును, రాజసమ్మానము నెడల ఆశయు, భావనుగుఱించిన వెట్టిఅపోహయు నొండొంటితోఁ గలిసి, మోటుజడవంటి శైలిగా నల్లుకొనియెను. తన్నుఁబోషించువాఁడు తనను తరుమగొట్టియుండిన యెడల, గిడుగు మెతుకులను నమలుటకై, యీతఁ డేపల్లెకిమిడిన్నో చేరి, వాడుకమాటలలోనికి దిగియుండును. తానుగానివాఁ డెట్లయినను మాఱఁగలఁడు. తనశైలిగాని శైలి నెన్నితీఱులనైనను మనుజుఁడు మార్పఁగలఁడు.

వాలవశైలి నేఁటి స్వచ్ఛందశైలికాదా? ఇది యొక్క ఆంధ్రసీమయందే నేఁడు ప్రబలఁదొడఁగినది. దీని గాథ మిగులఁ బెద్దది. వాడుకమాటలు వెలిపడదనువారికి వందనములు. వాడుకమాటలను తెలుఁగునుండి బహిష్కరించుట దోషమని నేను ఒగ్గడిగ

నయితును. ఇరువదియవ శతాబ్దమున మసలుచు, సెనిమిదవ శతాబ్దసాంప్రదాయమును పునశ్చరణ మొనరించుట అవివేకమని తెలుపుటకు సంశయింపను. వాడుకమాటను త్రోసిరాజనఁజెల్లదనినంతన నే సాధనైనను, ఏరోపనైనను భాషలో గుప్పుటకు నే నొల్లను. వాడుకమాటలకై వాదించు గిడుగురామమూర్తిగారు రవీంద్రుని దృష్టాంతమును తఱచుగ పేర్కొందురు. రవీంద్రుని మూలమున వంగభాష నోరవడిగ నుదాహరింతురు.

వంగీయుల వాడుకమాటకును, ఆంధ్రుల వాడుక మాటకును ఎంతేనిభేద మున్నది. ఆంధ్రులందువలెనే, తోడిహిందువులగు వంగీయులందు జాతిభేదము లున్నను, ఆంధ్రులందలి ఆచారభేదములును, వారివాడుకమాటలందలి వ్యత్యాసములును వంగీయులందు లేవు.

వంగబ్రాహ్మణులు మత్స్యమాంసములను తినువారైనను, సనాతనాచారములను పాటింతురు. వంగశూద్రులింట బ్రాహ్మణుల యిండ్లయందువలెనే దేవతార్చనాదినిత్యక్రియలు జరుగుచుండును. వివాహాదిక్రియలందుఁగూడ వంగశూద్రులు బ్రాహ్మణులట్లు వర్తింతురు. రజస్వలానంతరవివాహములపట్ల సాధారణవంగబ్రాహ్మణులకెట్టి నిరాదరణమో, బ్రాహ్మణేతరులకును నట్టినిరాదరణమే. ఆచారములం దగ్రజాతులతో నైక్యముఁ జూపు వంగశూద్రులు, బ్రాహ్మణులయెడల విశేషభక్తిశ్రద్ధలు చూపుదురు. బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణేతరులయిండ్లు పల్లెలందుఁగూడ నొక్కతీఱున నుండును. ఆచారములందు భేదములేని వంగసంఘమందు భాషాభేదము లేదు. మాటను బట్టి యితఁడు బ్రాహ్మణుఁడో, బ్రాహ్మణేతరుఁడో ఆంధ్రసీమయందు గుర్తింపఁజాలుదుముగాని, వంగసీమయందు గుర్తింపలేము. వంగనిమ్నజాతులమాటయం దించుక భేదమున్నను, వీరిమాట నిర్దుష్టమైన వాడుకమాటగా వంగసంఘీయులు తలఁపరు. వంగవాతావరణమున మసలి, బంగాళీవాడుకమాటయం దేకత యున్నదనినొక్కి చెప్పఁగలము. తెలుఁగువాడుకమాట తెన్నే వేఱని తెలుఁగు లెఱుఁగుదురు.

వేఱువేఱు జాతులందేకాక జాతులందలి వేర్వేఱు తెగలందు, వేర్వేఱుచోటులందు తెలుఁగున తేడాలున్నవి. వైదికబ్రాహ్మణులు 'ఏవంటావు?' అనక 'ఏమంఛావు?' అందురు; 'అన్నాడట' అనుటకుమాఱు 'అన్నాడవ' అందురు. జాతులందలి భాషాభేదము లందరికిని దెలిసినవే. "కూకో, లెగు, కేత్తిరి, బిరికి, గిని, లేదుగందా, కిందమడేసి" అను పదములను వాడువారనేకులు మనసీమయందున్నారు. సాలిపేటలను, చాకలిపేటలను, గమళ్లగూడెములను, ఈడిగగుడిసెలను, మాలపల్లెలను తిరిగి చూచితిమేని ఎన్నేనిరీతుల నుడువులు చెవిఁబడును.

స్థానస్థానములందలి భాషాభేదములు ఆంధ్రసీమయందు మెండుగా నున్నవి. గంజాము విశాఖపట్టణజిల్లాలందు "అన్నదమ్ముడు" "అక్కచెల్లెలు" "వెళ్లిపోయివచ్చేకాడు" "పుల్లలావు" "పొత్తు పంచి" అనుమాటలు వాడుకయందున్నవి. భూతకాలమునకుమాఱు వర్తమానకాల మొక్కొకపుడు తలయెత్తును. 'రాలేదు' అనుటకుమాఱు 'రావడంలేదు' అని యచటివారందురు. బాగుగ నుత్తరపల్లెలందు ఒరియాగాలి సోకుచుండును. గోదావరిజిల్లావాసుల ఆంధ్రము పరిశుద్ధమైనది. అయినను వీరు దీర్ఘములుదీసి మాట్లాడుదురని ఇతర మండలములందలి తెలుఁగు లందురు. వీరిమాటకును, బందరుగుంటూరు ప్రాంతములందలివారి మాటకును కొంత తేడా యున్నది. 'ఆలా అనిరి' అని గోదావరితీరవాసు లందురు. 'అట్లా అన్నారు' అని పల్నాడు మున్నగుచోటులందలివా రందురు. "నాకు సరిపడదు" అనుటకుమాఱు "నాకు పట్టదు" అనువా రున్నారు. ఇఁక నెల్లూరు చిత్తూరు మండలములనుగుఱించి తెలుపనక్కఱలేదు. వీరు తెలుఁగు కూడునందు అరవసాంబారు కలుపుదురు! వీరి తెలుఁగున ఆంధ్రరసముగాక అరవరసము పొంగుచుండును! దత్తమండలములందలి తెలుఁగు వేఱుతీఱున నడచుచున్నది. బొంబాయిరాజధానియందును, ధార్వారుమున్నగు చోటులందును, కేరళమందును దెలుఁగు లున్నారు. వీరి వాడుకమాట వేఱొకరీతియందున్నది. రంగము తెలుఁగు రంగు దేఱియుండును. అన్యదేశములకువలసపోయిన తెలుఁగులమాట చిత్రరీతి నుండును. ఆంధ్రసాహిత్యమున వాడుకమాటలు చేరవలెనన్న, నెన్నితీఱుల మాటలో ప్రథమసంభావనకై ముందులకు పర్వెత్తుకొని వచ్చును. వంగసీమయందు వాడుకమాటల ప్రయోగమున కష్టమే లేదు. ఆంధ్రభాషయందు ఇచ్చవచ్చినరీతిని వాడుకమాటలను ప్రయోగింపవలెననిన, తలకు బొప్పికట్టుట తథ్యము.

పాకీవానినిగుఱించిన వంగపద్యమును రవీంద్రుఁ డింగ్లీషులోనికనువాద మొనరించెనని ఇటీవలజరిగిన కవితాసమితిసభలో శ్రీ గిడుగురామమూర్తిగా రనిరి. పాకీపని పాకీవానికి దైనిక క్రియయే యయ్యు, మహాభక్తుల కాదర్శమైన మహత్క్రియయని నేఁటి మహాపురుషులు గుర్తించుచుండిరి. తలవెంట్రుకలు పాకీచీపురుకావలెనని రామకృష్ణపరమహంస పలికెను. ఒకప్పుడు చాకలిపనియందు గోఖలే మెప్పుఁబడసిన గాంధిమహాత్ముఁడు పాకీపనియందు పాకీవాండ్రు తనకు సాటిరారని నిన్నగాక మొన్నఁ బలికెను. గాంధిగారి జర్మనీ శిష్యురాలు (స్పీజిల్) పాకీవీధులు తుడిచి, మద్రాసుపౌరులకు అబ్బురముఁగొలిపెను. పాకీచీపురునకు నేఁడు గల గౌరవము వింజామరకు లేదు. వింజామరనంటిన వెండికంటె, చీపురునుగూర్చిన కూరిమిసూత్రమగు తడపయే నేఁ డెక్కుడాదరము నందుచున్నది. కావుననే, తళుక్కులనీను శైలికంటె తడపవంటి శైలికే నేఁ డధికాదరము చేకుఱుచున్నది.

తడపపై రవీంద్రున కాదరమున్నను, రవీంద్రుఁడు తడకును తలఁదాలపలేదు. ఈతని శిరోజములు వింజామరకేశములట్లును, వెండితీవలట్లును నుండును. గాంధిజీవలె నీతఁడు పురీషభాండమును తలపైఁ ధాల్చి, శాంతినికేతనమున కవ్వలఁ బాతిపెట్టలేదు. ఈమహాకార్యమునఁ దాను గాంధి ప్రోల నేమియుఁగానని పృథుకవీంద్రుఁ డొప్పు

కొనెను. తనపాదరేణువుల నొరుల కిచ్చు రవికవి, కాంతివంతమగు శైలి, సులభశైలి కొరలినట్లు గాంధి మ్రోల పలుమారు సాగిల పడెను. గాంధి క్రియాకామి, రవి భావకామి. భావము క్రియకు తొలిపుట్టువు. మలిజన్మమునఁగాని రవికవి గాంధి కాఁజాలఁడు. రవీంద్రుని శైలియందు గాంధి సూపర్ణములు ప్రతిబింబించిననాఁడే, యిది శుద్ధఖద్దరువలె నుండును. రవీంద్రుఁడు ఖద్దరుధారి కాఁడని ఆచార్య రాయి మొఱపెట్టెనుకదా! భావపోషణకనువగు శైలిని రవీంద్రుఁడుపయోగించును. పసిబాలుర కేడేండ్లు పాఠములు చెప్పుతరి మిల్టను కవి Paradise Lost శైలిని ప్రయోగించెనా? సందర్భమునుబట్టి రవీంద్రుని హృదయ మవసరమగు శైలి నల్లుకొనును. రవీంద్రుఁడొక్క వాడుకమాటలకే అంజలి ఘటించెనని తెలుపుట పొరపాటు. తనకు మిగులఁ బ్రియమైనకథ "ఏకుకథ"లంపలి హైమంతినికథయని ఈతఁ డొకప్పుడు వచించెను. ఇంపలి గభీరభావ మందఱికిని ఒలిచిన, అనటిపండని తెలుపరాదు. చోకేర్ బాలీ, నౌకాఘబి, గోరా మున్నగు ఈతని నవలలను—నవలారచనమున రవీంద్రుఁడు విజయుఁడుకాఁడేదు—తెఱచిచూడుఁడు. వాడుకమాటలును, వాడుకమాటలుకానిమాటలును వీనియం దున్నవని చదువరు లెఱుఁగకపోరు. రవీంద్రుని "Creative unity", "Personality", "The Fugitive", "King of the Dark Chamber", "Crescent Moon", "Stray Birds", "Lover's Gift", "Broken Ties", "Sadhana", "Garden", "Cycle of spring", "Fruit Gathering", "Chitra", "Mashi", "The Home and the Wor'd". "Red Oleanders", "Hungry Stones", "Post Office." "Sacrifice", "Re niniscences", "Gitanjali", "Letters addressed to C.F. Andrews", "Essay onNationalism", "Religion" Etc. ప్రతివానికిని అర్థమగునని పలుకుట కల్ల. ఈతనిగీతాంజలిలో నేమియు లేదని, వాసిగాంచినఆంధ్రకవులు—కవులని పేర్కొనఁబడు కవులుపలికిరి. పృథ్వీతలమందలి అధునాతన మహోత్కృష్ట గ్రంథములలో నొక్కటియని ప్రసిద్ధినందిన గీతాంజలియం దేమున్నదో ఈయూశుకవు లెటెంగిరా? రవి వాడుకలో నేయున్నాఁడు. రవిఅంతటిని చేరుచునేయుందును రవినిచేరఁగలిగినవా రెందఱున్నారు? ముక్తికి రవి ద్వారమని మన తత్త్వశాస్త్రము తెలుపుచున్నది. రవియందుఁ బ్రవేశించి, రవి-తత్త్వమునుగ్రహించి, సారస్వతమందలి ముక్తియానందము నెందఱు కోరిరి? వట్టిమాటల పెనగులాటతోఁ గాలముఁబుచ్చు నేఁటి శైలివాదులు, భావగభీరతలోనికి తొంగిచూడని నేఁటిశైలివాదులు, వాడుకయగుట, వాడుక కాకపోవుటే భాషాతత్త్వమని యుపోహపడు నేఁటి శైలివాదులు, భాషాపునరుద్ధరణమున భావపునరుద్ధరణ మవసరమని గుర్తింపని నేఁటిశైలివాదులు హిమమ్రించు రవిదెస నెగిరి మూతులు కాల్చుకొననేల?

వాడుకమాటయరదు వంగసీమలో రెండువిధము లున్నవని చదువరులచెవిలో చెప్పవచ్చును. ఈ వాడుకమాటలు రెండుభాషల వాడుకమాటల ట్లుండునుగాని, తెలుఁగువాడుకమాటలవలె నొకేభాష యందలి వేఱుతీఱునుడువులవలె నుండవు. పడమరబంగాళమందలి భాషకును, తూర్పుబంగాళమందలి భాషకును ఏపోలికయు లేదు. తూరుపువంగవాసి మాటలాడుచుండ పడమటి వంగీయుఁడు, బంగాళి యెఱుఁగనివానివలెనే నోరుతెఱచుకొని నిలువంబడును! తూరుపు వంగీయులు తాము వ్రాయు పాత్రములందు పడమరవంగీయులు వాడుమాటనే ఉపయోగింతురు. అందుచేతనే వాడుకమాటపెనగులాట వంగసాహిత్యమున నుండ నేరదని వాకొనియుంటిని. చిత్తరంజనదాసు తూర్పువంగీయుఁడని వింటిని. దాసు, కవనమల్లువాఁడు పశ్చిమవంగమునే యాతఁడు వాడెను. తద్భవములందును, తత్సమములందును, దేశ్యములందును, గ్రామ్యములందును, వికృతులందును, పెక్కురీతుల వాడుకమాటలందును ఎగుడుదిగుడునడకలు నడచు తెలుఁగులు, ఒగులవు లేక తమకే సంక్రమించియున్న యిబ్బందులను గుర్తించి, ఒరుల యొరవడి ననుకరించుతఱి, వీనిని తొలఁగించుకొనుటకు పూనుకొనరేని ప్రాతపుంతలును, ముండ్లపొదలును, కటికిగొప్పులును, బుకదగోతులును తెలుఁగురచనకు తప్పవు.

భావప్రకాశమునకు సముచితమైన భాష సాధనము. భాషాగమనికకు వ్యాకరణసూత్రము లవసరములు. ఇవి కట్టుత్రాళ్లుకాక, పట్టుదారములట్లు మృదులములై, అనురాగసూత్రములట్లు అదృశ్యములై యుండవలెను. తెలుఁగక్కఱములు ముత్తెములవంటివి. ముత్తెపుసరములోనిదారము వెలుపలికి తోఁపనట్లు, తెలుఁగులోని లక్షణసూత్రములు బట్టబయలుకానప్పుడే తెలుఁగుశైలి చక్కనిదై యుండును. పగ్గములను, ఉరిత్రాళ్లను తెలుఁగమ్మకంఠమునుండి పండితులు తొలఁగించుటపాడి. ఆంధ్రభాషాప్రపంచమున ద్వంద్వయుద్ధమునకు తొడరియున్న ఇరుపక్షములవారును తమదోసములు గుర్తించి, ఉత్తమసారస్వతోద్దేశములకు తోడుపడు సూత్రములను శాసించుపట్ల నిరువురు చేతులుగలుపుకొని, విశ్వవిద్యాలయముల సాహాయ్యమందవలెను. ఇట్లొనరించిరేని, ఎన్నెనిబాధలు తొలఁగిపోవును. వాడుకమాట నంగీకరింపని విశ్వవిద్యాలయములును, వాడుకమాటలనే అంగీకరించు గ్రంథాలయములును, విఱుగుడుమాటలను త్రుంపుడుమాటలను కాంక్షించు భాషాసమితులును, వాడుకమాటలని చెప్పి వంకరమాటలను దెచ్చి సింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి చుట్టును రామభజనముచేయు అపూర్వభాషాభక్తులును పెడమొగములను బెట్టుకొనక, ఒకరిమొగముల నొకరు పరికించుకొని, వెక్కిరింతలకును, పండ్లపటపటలకును, కాఱుమాటలకును, కన్నెఱ్ఱలకును స్వస్తిచెప్పి, సౌమ్యసిలియున్న భాషాసతికి శాంతియు, జ్ఞానందమును ప్రసాదించిరేని, దారితెన్ను లేక అల్లాడు పాఠకులును, విద్యార్థులును ధన్యు లగుదురు.

ప్రముఖు లందఱునుగూడి, తెలుఁగురూపును మాపుచేయు సంస్కృతపదజాలమునకు త్రోసిరా జనుట చెల్లును. తెలుఁగువ్రాయుతటి విభక్తిప్రత్యయములనుమాత్రము తెలుఁగునుండి తెచ్చి, తక్కిన

భాషనంతయు గీర్వాణమునుండి దిగుమతిచేయు నలవాటును రూపటుఁజేయు శిక్షనును ఇండియన్ పీనల్ కోడ్‌లో వీరు ప్రవేశపెట్టించినను పెట్టింపవచ్చును. ఇట్లనిన, నోం(డ్రె)త్తు బ్రదుకు బ్రదుకుఁడనియుఁ తెలుఁగును చీఁకటికైదునం దుంపుఁడనియు నేను పలుకను. భారవహాములైన నగలుదాల్చి, నేలఁగూలిన టార్పియనుకన్యగాక తెలుఁగు తనకుఁగాని, తాను తాల్పఁజాలని సంస్కృతభారమును తలపైఁజేర్చుకొనక, అవసరమువప్ప సొంపుఁగూర్చు భూషలను ధరింపవలెననియే నా తలంపు. ఒక్క సంస్కృతమేగాక, అన్యభాషలుకూడ తెలుఁగునకు తోడ్పడినచో, మనతల్లిమాట గమనికకలదై యుండును. బంగాళమును పరికింపుఁడు. Chain, Table, Bracket మున్నగు మాటలకు వంగానువాదములు లేవు. ఆంగ్లపదములే వంగమందుఁ గలిసిపోయినవి. ఒకప్పుడు కొంతస్వేచ్ఛయొసఁగెన తెలుఁగున నుర్దూమాటలు చేరినను, ఇటీవల నన్యభాషాపదములను మనపండితులు వెలివెట్టుచున్నారు. విశాలదృష్టిగల వీరేశలింగముగారుకూడ కలెక్టరుపదమునువాడుట కిష్టపడక "మండలకరగ్రాహి" యని కటికితాలివంటి ముక్కను విసరి, సామాన్యులకు బొప్పిగట్టించిరి. ఈకలెక్టరుపదమునకుముందు టికట్ అనిగాని, మఱికొన్ని విశేషణములుగాని ఉన్నయెడల, ఇనుపదారివలె తెలుఁగుశబ్దము పొడవెక్కును. భాషాశాసనమునకుఁ గడంగుమహనీయులు ఛాందసపుఁవ్రాఁతలందలి కష్టనిష్ఠురములను గుర్తింతురుగాక.

పదప్రయోగములనుగుఱించిన శాసనము సాధ్యముగాని, శైలినిగుఱించినశాసనముకాదు. పదప్రయోగమే శైలియని ఊహించువారు పెక్కండ్రగుటవలనను, శైలియనఁ బదప్రయోగముగాకున్నను, పదప్రయోగము శైలిలోనిది కావునను, త్రుప్పుపట్టిన కొన్ని ప్రాతకట్టుబాట్లు నేఁడు ఆంధ్రవాఙ్మయప్రపంచమున నెంతేని అనర్థమును దెచ్చుచుండుటచేతను, అధునాతనపరిస్థితుల ననుసరించిన భాషాశాసనమవసరమని తెలిపితిని. ప్రజాసేవకు ఒక్క వాడుకమాటయే అక్కఱ కలదనువారి యుద్దేశము మహత్తరమైనదని వాకొనియేయుంటిని. ప్రజాసేవకై కావింపఁబడు నుపన్యాసములును, వ్రాయఁబడువ్రాఁతలును మనమపేక్షింపకయే వాడుకమాటలందు వ్యక్తమగును. ఆర్థికపునరుద్ధరణమని ఎంచఁబడు ప్రజాసేవకుమాత్రమే సాహిత్యము ఉపయోగపడదు.

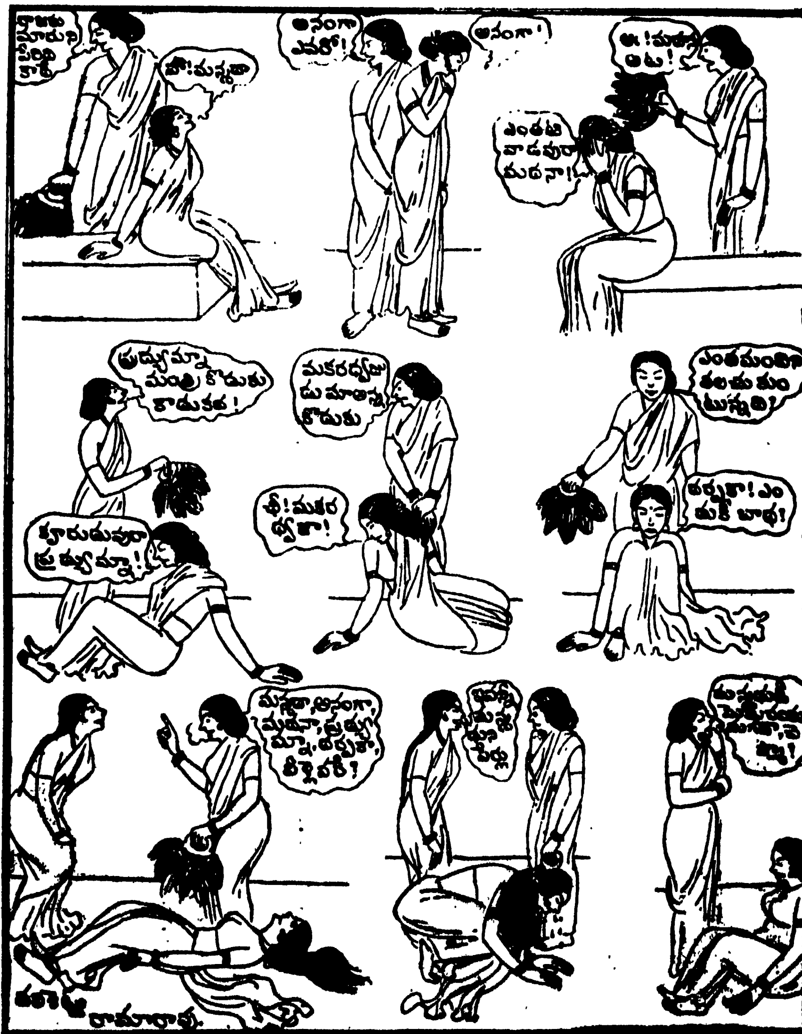
ప్రజాసేవ సారస్వతమందలి ఉద్దేశములలో నొక్కటైనను, సారస్వతము ప్రజాసేవమాత్రమే కాదు. సారస్వతము ఆధ్యాత్మికమైన కళ. సారస్వతము నిష్కామకర్మవంటిది. ఫలితమును ముందిడికొనియే అది తన సౌందర్యమును గుమ్మరింపదు. కళయొక్క సహజప్రకృతి ఆత్మవికాసము. ఇది యాత్మవికసనమునఁ దెంపారుతటి ఒరులు అనంతానంద మందుదురు. కళయన కాంతికాదా! దీనినారగించుతటి ప్రకృతి తన్మయనృత్య మొనరింపదా! కళయు ఆనందమును హేతుఫలితములట్లు తోఁచుచున్నను, ఫలితము నభిలషించి హేతువు, తనహృదయమును విప్పుకొనదు. తన దైశ్వర్యమును తనయెడఁదయందు బిగించుకొనియుండుట కళాప్రకృతికి ప్రతికూలము. సహజగుణప్రకాశమున కళ శోభిలునుగాని, తనగుణఫలములను తానూహించి, ఒరులప్రశంసను గాంక్షించికాదు. అడవిని వెన్నెలకాయదా! ఆత్మహృదిని వెడలించుట కాముదిసహజగుణము. మానవుఁడు కనివిని యెఱుఁగని తావులందు చక్కని పూవులు కుసుమించుటలేదా?('Full many aflower is born to blush unseen. Vide: Gray's Elegy) సుందరివదనము కవితావిభూతి నొప్పదా? తనదెస నొకరు చూచినను, చూడకున్నను ఇంద్రధనువు నభోసీమంతినికటిసీమయందు వివిధరాగరంజిత విచిత్రమేఖలయట్లు కాంతిలదా? తమ్మొకరుచూచినను, చూడకున్నను తమ కొరులు చేటు తెచ్చినను లేకున్నను, శిశిరబిందుసందోహములు ప్రభాతసమయములందు ప్రభాకరమరీచులనుగూడి, పచ్చికపానుపులపై పరితోషక్రీడలఁ దేలవా? ప్రాణులన్నియు నిదురించువేళ మిణుగురుపుర్వులు కాఱుచీఁకటులపై వింతకాంతులను విరజిమ్మవా? కవితాసంపదఁ గల హృదయము తన సహజసౌందర్యమును నలుకెలంకులందును కలువడింపదా? సారస్వతహృదయము కవిత్వము పుస్తకములు చదివినందువలనఁగాని, ఆచార్యప్రబోధమువలనఁగాని అలవడదు. బోధవలనఁగాని, కృషివలనఁగాని, పూవులను, జాబిలిరేకలను, మంచుతుంపురులను, ముత్తియపుదొంతరలను పుట్టింపఁగలవా రుందురో, పాఠమువలనను, శిక్షణమువలనను వారొరులకు కవిత్వము నలవడఁజేతురు. ఈనుడువు కవిత్వమునకును, సారస్వతమునకుమాత్రమే కాక, సోదరకళలగు సంగీతచిత్రలేఖనములకుఁగూడఁ జెల్లును.

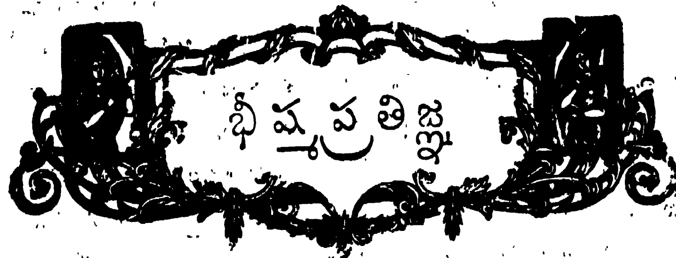
భాష భావముయొక్క బాహ్యరూపమై యుండ, సుందరమైన భావమును వెలువరించు భాష సుందరమైయుండక వేఱుతీరున నుండునా? కవి, తనమాటలను తానెన్నుకొనఁడు. వాడుకమాటేమో, వాడుకమాటకానిదేమో ఆతఁడు లక్షింపఁడు. కవివాక్కు, కవిదికాక, కవియొడందదని కవిత్వ మెఱిఁగినవా రెఱుఁగుదురు. ఒకవిధమైన శైలి వ్రాయవలెనని గట్టిగఁ గూర్చున్నవాఁడు కవియేకాఁడు. గణములను పేర్చి, అక్కరములను లెక్కించి, యతిస్థానమును కన్గొని, ప్రాసయతి నూహించి, వచ్చిన పదములను పంక్తులం దిరికించి, పద్దెములు వ్రాయు మహనీయుని కైత సహజమై, ఆత్మవికాస మొందు నెమలిపింఛముకాక, కాకియీకలకట్ట యగును.

కవిశైలిని నిర్దిష్ట మొనరించునది కవియంతరంగముకాని, కవియెన్నఁడో వర్ణించిన అమరకోశముకాదు. వ్యాకరణమునుండి కొలబద్దనుదీసి కొలిచితిమేని, ఈతనిశైలియందు భాషాస్ఖాలిత్యములు తోఁపవచ్చును. ఇవి దోషములని వైయాకరణులు కనులెఱ్ఱఁజేసినను, నిరంకుశత్వము నల్లేరుమీఁదిబండియై కవిపైపడినను, కవి, కన్నెత్తి చూడక తనభావమున తాను మునిఁగియుండును. సింధువుమీఁదిఅలలను, చారలను, భీషణవాతూలములలోఁగల గభీరకాంతినెన్నఁడైన కన్నెత్తి

చూచునాఁకాలుచున్న కరుకోలను మీఁదికెత్తినను, కవి తనప్రకృతిని తానుమార్చుకొనఁజాలఁడు. తనప్రకృతిని మార్చుకొననికవి, తనమాటల నోరులు చేఁబూనిన తక్కెడలందుంచి, మొగ్గఁజూచుకొని, వాని నెఱుకొనుట కిచ్చగింపఁడు. కవియనఁ బద్యకవియే కాక గద్యకవియని కూడ తెలిసికొనుట కలవాటుపడని ఆంధ్రభాషాశాసకులు సహజభావ విభూతి నొప్పులేఖకునకు శైలిని చెప్పసాహసించుట దుడుకుదనము నకుఁ దలపడుటనియు, వ్యర్థపాండిత్యమును చలాయించుటనియు, తలదిరుగుడు నిరంకుశత్వమును విజృంభించుటనియు, సాహితీహృది నెఱుఁగక మాటలగుట్టపైఁ బోరలాడి, ఒరులను పొరలాడించుటనియు తమమాధ్యమును తామెఱుఁగక ఒరులతలకు తప్పులుకట్టుటనియు, తమసంఖ్య అధికమై, తమశక్తి మిన్నయై, తమపలుకుబడి గొప్పదై, తమనోరు పెద్దదై, తమయచ్చుయంత్రములును, తమప్రయోగాస్త్రములును ఒరులకు బహిష్కరణాస్త్రములై తమ్ముఁ గట్టెక్కించి ఒరులను లోఁతుగోఁతిలోఁ ద్రోయునని విఱ్ఱవీగి తెయ్యిమనుట తమ కరుణావంధ్యత్వమును, తమ యసురనిష్ఠురతను వెల్లడించుటనియు గుర్తించి, యిఁకముందు తప్పుడు బ్రదుకునుండియు, తాఱుమాఱు తెరువులనుండియు తొలఁగి, విశాలదృష్టిఁగలిగి, యుక్తాయుక్తవిచ క్షణపక్షులై మెలఁగుదురుగాక! శైలినిగుఱించిన నేఁటికయ్యము ఆంధ్రసీమనుండి అచిరములో నంతర్హితమై, సాహిత్యమోహనకు స్వాతంత్ర్యమును, సౌందర్యమును, సౌష్ఠవమును చేకూర్చుటకు భాషా సేవకులను, ప్రజాసేవకులను, కళాసేవకులను పురికొలుపు నుత్సాహము నకు తావొసఁగునుగాక!! ఆంగ్ల వంగసారస్వతములట్లు ఆంధ్రసారస్వ తము అధునాతనయుగమున అపూర్వతేజమును విరజిమ్ముఁగాక!!! తెలుఁగుశైలి, జ్ఞానశైవలినియై ప్రవహించి, జిజ్ఞాసులను తనుపుఁగాక!!!!

ప్రబంధములలోని విరహము

దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణా రెడ్డి

"తనవుడుఁ బాండురాజతనయాగ్రణి సంజయుతోడఁ జూచి యి
ట్లను నదియేల నీపలికినట్టిద ధర్మువు ట్లయుండి బో
ధను లరయంగ వచ్చిన నధర్మములై చెడుఁగొన్ని ధర్మవ
ర్తనములు గాక తోఁచి తుదిధర్మములై చనుఁ గొన్నికర్మముల్"

—ఉద్యో. ౧ ఆ. ౩౩౫

ఈ భీష్మప్రతిజ్ఞ శిఖండి విషయమైనది. ఈ సందర్భమున పైపద్యార్థము సార్థకమైనది.

ఈ వ్యాసమున కొన్ని అసందర్భములు ఆంధ్రభారతము లోనివగుటచే పూజ్యులగు కవిత్రయమువారి నాక్షేపించుటకుగా తలంపకుందురుగాక. ఇవి సంస్కృత జయ భారత మహాభారతముల సంపుటీకరణములోని వ్యత్యాసములుగా తోచుచున్నవి. ఆంధ్రభారతమున చూపిన పరస్పరభేదములు సంస్కృతభారతమున కలవా, లేవా? అని సంస్కృతభాషాకోవిదులు పరిశీలింతురుగాక యని ప్రార్థన. తిక్కనాదులు వారి యుగాచారముల ననుసరించి, భావము చెడకుండ మూలకథానువాదమును చేసిరి.

"శిఖండిని నొక్కరునిఁ జంపగాని కుమారా!"

—ఉద్యో. ఆ. ౪-౨౭౫

శిఖండిపూర్వజన్మవృత్తమగు అంబోపాఖ్యానము భీష్ముడు దుర్యోధనునకు, సభాసదులకు జెప్పునపుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞలలో ఇతరములు విడచి శిఖండివిషయమైనదిమాత్రమే కైకొనెదను.

"అంగనాపూర్వుండగు శిఖండి నాకు భండనంబునం గోదండ పాండిత్యంబు మెరసి నన్ను జంపను నోంపను గడంగినను నేను బ్రతిగా గడంగితినేని నింతకంటెను దుర్యశంబు గలదె యే నెట్టులైన నగుదుం గాని భగ్నవ్రతుండ నగుట కోర్వను"

—ఉద్యో. ౪. ఆ. ౪౦౬

ఇదియే నిజమైన భీష్మప్రతిజ్ఞ. దీనినే ముందు యుద్ధాలాపములుగా వివరించి, ఆచరించియుండెను. కాని రహస్యప్రకారమున ధర్మజాదులకు భీష్ముడు తన వధోపాయము చెప్పుటలో వ్యత్యాసమును చూడుడు.

"అంగనాపూర్వుని......గని యెటుఁ బోటుఁదక్కి సమరంబు చేయమానుదు......విశేషించి మంచజీపుట్టువున నంగనయగుట వాని (శిఖండి) కెదురీయకుందురు. నర్జునుండు వానిం బురస్కరించుకొని వచ్చి యే నేయుట మానినయెడ నొప్పించి పడవైచునది."

భీష్మ. ౩. ఆ. ౩౦౨

ఇది మన్యుకల్పితము గనుకనె పూర్వప్రతిజ్ఞానుకూలముగ యుద్ధము చేసెను.

ఇక ప్రతికూలములు గమనింపుడు :

రాయబారిగా వెళ్లిన సంజయుని ధృతరాష్ట్రుడు 'అర్జునుడేమనియె' నని అడుగగా నతడు అర్జునునిమాటలుగా నిట్లనియె :

(భీష్ముడు శిఖండివిషయమైన తనప్రతిజ్ఞను దుర్యోధను సభలో వెల్లడించుటకు పూర్వము)

తఱిమి శిఖండి దన్నొరులు దాఁకఁగ నెవ్వరిదిక్కుఁ జూడక
క్త్రొంఁవనపూన్కిమై మనము ధీరత నిల్పి రథంబు బల్విడిం
బఱపి కురుక్షితీశుఁడను బ్రహ్మకు వేయును నిండ భీష్ముపై
కుఱికినఁగాక మాకు సగ మూరక యిత్తురె మీరు మేదినిన్."

—ఉద్యో. ౨ ఆ. ౧౪౮

మరియు,

సుయోధనుడు సంధివిషయమై చెప్పు సంజయు నిట్లు ప్రశ్నించెను :

"వాఁడు వడియో సంజయ, కైవారము సేసె దీవు కౌంతేయుల వా
కేవి రణసాధనమ్ములుగా వెరవక నడచువారు కౌరవులపయిన్."

—ఉద్యో. ౨ ఆ. ౨౨౭

సంజయుడు అతనితో వారు నిట్లు నిశ్చయించి రని పలికెను:

"గంగాసుతుండు శిఖండిపాలతనికిఁ బ్రాపుమత్స్యేశ్వరుబలముగుంభ
భవుదుధృష్టద్యుమ్నుపాలఁనిఁ ద్రోణుకుఁ ద్రౌపదీపుత్త్రపంచకంబు."

—ఉద్యో. ౨ ఆ. ౨౪౯

1. పాకాలబోర్డు మాధ్యమిక పాఠశాలా జీవకారుణ్యసంఘము. 2. తణుకుతాలూకా గ్రంథాలయసంఘము.

1. తణుకుతాలూకా తేతలి శ్రీరాజేశ్వరగ్రంథాలయ కార్యనిర్వాహకవర్గము.

2. [illegible]

శిఖండివృత్తాంతము రాయబారములనాటికే అర్జునాదులకు తెలిసియుండ, భీష్మయుద్ధప్రారంభమునను, తొమ్మిదవనాడు రహస్యముగను భీష్ముని మరణోపాయ మడుగవలసిన ఆవశ్యకత లేదుకదా! 'కైవారము చేసెదీవు కౌంతేయుల' అని సంజయుని దుర్యోధనుడు ఆక్షేపించినాడుగనుకను, ఉపప్లావ్యమున అర్జునాదులు సంజయునితో నీవృత్తాంతము చెప్పకపోయిరి గనుకను ప్రమాణములు గావని అంగీకరింపకపోవచ్చును. కాని,

ధర్మజుడు ఇట్లు సంజయుని మందలించెను:

"........అని వారలగెలువ నరిదియుని పొత్తుగఁ జె
ప్పినమాటకు సేనోడఁబడ విను సంజయ, పక్షపాతవృత్తి విడువుమీ!"

—ఉద్యో. ౧ ఆ. ౩౧౩

ఇట్లు రెండుపక్షములవారిచేతను మాటలుపడినవాడు సంజయుడు. విశ్వాసపాత్రుడు గానివానిని రాయబారిగా బంపరుగదా! కాన అతడు పరస్పరముగ పాండవుల మర్మములు తెలిసికొని చెప్పినాడనుటయే సమంజసము.

మరియొక సాధనమును ఆలోచింతము. భీష్మప్రథమదివసయుద్ధానంతరమున ఆరాత్రి ధర్మతనయుండు విషణ్ణచిత్తుండై తమ్ములం దగువారల గూర్చుకొని గోపాలదేవుపాలికిం జని యతనితో నిట్లనియె:

"నరపతులనెల్ల భీష్మున కెరగా నొప్పింపఁజాల నే నడవులకుఁ
మరలం బోయెద నచటం దిరిగెదఁ గూరారుఁగోసితినియెద ననఘా!"

—భీష్మ. ౨ ఆ. ౭

దానికి పద్మనాభుండు పాండవాగ్రజున కిట్లనియె:

"నెవ్వగ ఇంతయేల విను నీ కెదురెవ్వరు నీమతమ్ములం
దెవ్వరు సూచినఁ జగము లిన్నియు గెల్వఁగలారు లావునం
గ్రొవ్విన భీష్ము నోర్చు రణకోవిదుఁడైన శిఖండి యేను నీ
కొవ్వనివారినెల్లఁ గ్రమయుక్తి లయంబొనరింతు నెమ్మియిన్."

—భీష్మ. ౨ ఆ. ౧౧.

శ్రీకృష్ణుడు భీష్మునికి శిఖండిని ప్రతియోధునిగా నిర్ణయించినాడు. దీనినిబట్టి సంజయుడు వెనుక అర్జునునిమాటలుగా చెప్పిన విషయము పాండవవీరుల నిర్ణయముగా దోచుచున్నది. పునరుక్తిదోషము లేకుండుటకు ఉపప్లావ్యమున అర్జునాదులచే కవిబ్రహ్మ చెప్పింపలేదని కాని, పాండవరహస్యరక్షణార్థము చెప్పకపోయిరని కాని తలంచవచ్చును. వీరిమతమును సంజయుడు పరస్పరము కనుగొనినాడనుటకు బాధకము లేదు. లేక ముందుతెల్పబోవునటులు కృష్ణుడు చారులవలన తెలిసికొనియుండును.

వెనుక ఉద్యోగపర్వమున భీష్ముడు పాండవవీరులం దతిరథమహారథుల నిరూపించి చెప్పుటలో

"శిఖండిని నొక్కరునిఁ జంపఁగాని కుమారా!"

—ఉద్యో. ౪ ఆ. ౨౬౫

అను ప్రతిజ్ఞను సభలో భీష్ముడు చెప్పెను. దానిని చారులవలన ధర్మజుడు తెలిసికొనియుండెను. చూడుడు:

"ఇవ్విధంబున నీకొడుకుకడం బుట్టినవిశేషములు ధర్మతనయుండు
చారులవలన విని తమ్ముల రాఁబనిచి వారలతో నిట్లనియె"

—ఉద్యో. ౪ ఆ. ౪౨౪

శిఖండివృత్తాంతమున నీవాక్యము గలదు:

"కొలువునం గల యందఱు సమరవిష... ...లైన సల్లాపములు
చేయుచుండ"

—ఉద్యో. ౪ ఆ. ౪౦౬

ఒకసభలో జరిగిన మహారథుల నిర్ణయమును శిఖండిప్రస్తావమును ధర్మజుడు చారులవలన తెలిసికొనియుండెగదా! కృష్ణునకు దీనిచేతనే తెలిసియుండియుండును. ధర్మజుడు కాతరుడైనాడు గాన శిఖండివృత్తాంతము మరచియుండును. దానినే కృష్ణుడు జ్ఞప్తిపరచినాడు. లేక శ్రీకృష్ణుడు సర్వజ్ఞుడుగాన ప్రభావమువలన తెలిసికొని చెప్పినాడందమనుకొనిన బాధకము గలదు.

"అయ్యజాతశత్రుఁ డనుజులు నతఁడును
దాను (కృష్ణుఁడు) సౌమ్యవేషధరణమొప్ప
నతినిగూఢవృత్తి నాపగాసుతు మంది
రమున కరిగి సముచితముగఁ జొచ్చి"

—భీష్మ. ౩ ఆ. ౨౯౨

భీష్మవధోపాయము నడుగుటకు తానుకూడ వెళ్లుటెందులకు? మరియు ఏతత్పూర్వమే క్రొవ్విన భీష్ము నోర్చు రణకోవిదుడైన శిఖండి యని తెలిసినవాడుగాననా?

"........చనుదేక తక్కిన శాపమిత్తు
వచ్చితి మేలయ్యె వైరులనిర్జింపు మిదిగాకయును వర మెద్దియైన
నడుగుమునీకుఁగానని సేయుటొక్కటి దక్కఁగ"

—భీష్మ. ౧ ఆ. ౧౫౭

భీష్మశాపమునకు వెరచికాబోలు!

ఇంతకంటెను మరియొకయుక్తి గలదు. ద్రుపదమహారాజు ద్రౌపదీధృష్టద్యుమ్న శిఖండుల తండ్రి, పాండవులమామ. పాండవపక్షమున ప్రబలుడు. భీష్మద్రోణులపై విరోధము తీర్చుకొనుటకు శిఖండిధృష్టద్యుమ్నుల వరపుత్రులుగా బడిసియుండెనుగదా! ధర్మజుడు తనమామకు తెలిసిన రహస్యమునకుగా భీష్మద్రోణాదుల జేబరించుట ఎందులకు? భీష్మద్రోణులకు మహిమలు తగిలించి పూజ్యులగువారిని భ్రష్టులుగా జేయుటకు కాబోలు!

ఇక తొమ్మిదవనాటిరాత్రి ధర్మరాజాదులతో చెప్పిన రహస్యప్రతిజ్ఞాపాలనము సేమాత్రము భీష్ముడు నెరవేర్చినాడో చూడుడు:

"శిఖండిని నొక్కరునిఁ జంపఁగానిఁకుమారా!" అని భీష్ముడు తన్ను వధించి పాండవులు జయముఁగొందురుగాక అని దురుద్దేశ్యముతో చెప్పినాడనుకొనినను,

"పాండవులకుఁ గలుగుబలము లన్నియు సమ
యింప నీకు దినములెన్ని పట్టు—" —ఉద్యో. ౮ ఆ. ౮౦౫

అని ప్రశ్నింప కుతూహలియగు సుయోధనుడు, భీష్ముని వధోపాయమగు అంబోపాఖ్యానము ఏకాంతముగా నైనను గాక, సభలో నడిగినాడనుట కంటె అసందర్భ మేమికావలయును? శత్రువులు చారులవలన తెలిసికొనెదరను భయములేకనా? ఈసభావృత్తాంతమునే ధర్మజుడు చారులవలన తెలిసికొనెను. భీష్ముడు చెప్పదలచినను వారించవలసిన సుయోధనుడు ఈప్రశ్న వేయజాలడు. శిఖండి జన్మవృత్తాంతమగు అంబోపాఖ్యానము శివవరములపై నాధారపడినదిగద! శిఖండిచే భీష్ముడు చావవలసియుండ అర్జునునిచే బడెను. అంబోపాఖ్యానము శివుని వ్యర్థవరప్రదాతనుగా చూపి కళంకము నాపాదింపజేయుచున్నది. ఇది అపచారము.

ఇక శిఖండిపూర్వవృత్తమగు అంబోపాఖ్యానములో అంబను సాల్వుడు తిరస్కరించినపిమ్మట పరశురాముడు మరల విచిత్రవీర్యునకే అంబ నిచ్చి వివాహము చేయించుటకు భీష్మునివద్దకు తీసికొని వచ్చి విఫలుడై పట్టుదలతో యుద్ధముచేసి ఓడిపోవుటవరకు నిజమైన కథగా నుండవచ్చును. మిగతభాగము క్రిందిగాథపై కల్పితము.

పాండవులచే తనకు ప్రతియోధుడుగా నిర్ణయింపబడిన శిఖండి యుద్ధమునకు తలపడి ప్రోత్సహించినపుడు మగతనము, పూనికగల భీష్మునకు తనశపథవృత్తాంతము చెప్పక తప్పినది కాదు. ఇదియథార్థశపథమేగాని, ఆచెప్పుదానినైనను పరిహాసముతో గూడిన యుద్ధాలాపములుగా జెప్పినాడు. చూడుడు:

"కనుఁగొని శిఖండి వెసమూఁడు నొక్కని భీష్మునిసేసె మూఁడు క్రూరాస్త్రములన్
గని యతఁడు మరలిమాడ కతని నుద్దేశించిపలికె దరహాసముతోన్.

ఎవ్వతెనేని ధాత సృజియించెఁ దగన్ మగవానిఁగాఁగ నా
కొవ్వమిఁజేయ నట్టినిను నుగ్మలి నేయఁగనొల్ల నాపయిం
గ్రొవ్వుసలార నీవు శరకోటి వెసం బరఁగించితేని నే
నవ్వుదుఁగాని కోపము మనంబునఁ బుట్టదు నూ శిఖండినీ!

అనినం గోపించి శిఖండియు నతని కిట్లనియె:

గెలిచితి రాజులనెల్లను, బలియుండగు పరశురాము ప్రతివీరుఁడవై
యలవుకలిమి నెఱపితి నీ, చలముబలము నాకుఁజూపఁ జాలవుకంటే.

ఏయది మొకనేర్పుమైని, ట్లేయక క్రీడించియరుగు మెట్లయినను మ
త్సాయకములనిమఁగూల్చెద, జూ యెవ్వతనైతి నేమినూ చెదునన్నున్.

నేఁడె మ్మొయినైననునీ, పోడిమిసెడఁదోన తవిలి పొదువుదునిన్నున్
వాఁడి మగఁడనుట యుడుపుదు, వేఁడిమి సొంపెసఁగ నస్త్రవిద్య మెఱయుదున్."

—భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౨౦-౩౨౫

ఈప్రతిజ్ఞను శిఖండి నెరవేర్చలేదు. (మరియొకచో చూపెదను.) భీష్ముడు ఈప్రతిజ్ఞను పాలించినాడు. ఇక ధర్మజునకు భీష్ముడు వధోపాయము చెప్పలేదా? ఈగాథ అంతయు కల్పితమా? అని విచారించిన యీక్రిందికథ బీజము కలదు. కాని అదియు ఒకఉపాయముగా నుద్దేశించియే భీష్ముడు చెప్పెను. తాను కురుపితామహుడుగాన తన్ను చంపమని చెప్పినను ధర్మజుడు చంపడనియు, పశ్చాత్తాపపడి యుద్ధమునే మానుననియు విశ్వాసముగలవాడగుటచేత చెప్పినాడనుకొనుటయే సమంజసము. ఏలయన సంజయుడు చెప్పినఅభిప్రాయముకలవాడగుటచేత నె చెప్పెను.

"తుదిఁబోయి క్రూరకర్మ, స్పదమను తెఱఁగునఁదొడంగి బంధులగురులన్
వదకి వధియించు సౌఖ్యం, బదియేటికి నార్యనింద్యమస్థిరమరయన్"

—ఉద్యో. ౧ ఆ. ౩-౩౩

కాన భీష్ముడు అదియొకసాధనముగా ప్రయోగించినాడు. ఆచెప్పుటలో అధర్మయుద్ధమును చెప్పినాడు. తనహితముకోరి చేయమనెను. చంపమనిన చంపరుగదా! పరిశీలింపుడు:

భీష్ముడు:

"డొల్లెడు సూతులుఁ బెలుచం, ద్రెళ్లెడు తురగములుఁగా నతిక్రూరగతిం
బెల్లేయుచు సత్వరముగ, నెల్లెడలం దానయగుచు నేత్తెఱఁబొదివెన్."

"ఇట్లు పెద్దయుంబ్రొద్దు విహరించి యపరాహ్ణంబగుటయు నతండాత్మగతంబున,"

"ఉత్తమక్షత్రియుల నెల్లను గ్రవృత్తి, నేఁడుపదినాళులేనివానిశితశరనయములఁగూల్చితి వేసరినట్టులయ్యె మేనితోడిపొత్తింకిటమానుటొప్పు"

"అని తలంచి తొలంగి బలంబులం దెరల్చికొనుచుం గయ్యంబుసేయుచందంబునం గౌంతేయాగ్రజుంగదిసి యల్లనయతనితో నిట్లనియె"

"జనియించి నంతనుండియు, జనపతుల్గన్ గ్రూరవృత్తిఁజంపుచునుండం
జనియెం గాలము విసివితి, ననఘా, సేనింకఁజాల నాసురవిధికిన్"

"మీరు నాహితంబుఁ గోరుదురేని శిఖండిమున్నుగాఁగఁ గడఁగియంత
నట్టువారునొక్క పెట్టకాఁబైఁబడి, యేయుఁడింకఁదడవుసేయఁ గలదు"

"అని పలికి సమరప్రకారంబునం జేరు మరలం దోలించి పాంచాలబలంబుల పయి నడరి నప్పు డయ్యజాతశత్రుండు సమీపవర్తియగు ధృష్టద్యుమ్ను నాలోకించి,"

"దేవవ్రతు పలుకులువిం, టే వేగమపనుపు మొక్కటిగఁ దఱుమఁగరో
ధావళి నెల్లమభీయుఁడు, నీవునవరులో డఁగూడినిగుడుఁడు పెలుచన్."

—భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౬౧-౩౬౭

అని ధర్మజునితో చెప్పుటలో దొమ్మిదగా తనపై బడవలయు నని చెప్పినాడేగాని శిఖండిని చూడగనే తాను శస్త్రసన్న్యాసము చేసెదనని మనవలేదు. ఈఘట్టము నీవిధముగ సమన్వయించుకొనక పోయిన భీష్ముడు నవమదివసనిశీథమున తనవధోపాయము తాను రహస్యముగ చెప్పియు ప్రతిజ్ఞాపాలనము గావింపలేదు. చూడుడు:

"అట్టియెడ శిఖండి యాపగాసుతునిపైవాలుటమ్ములేయ వానిసేయ
నొల్లకతఁడుగలనిమోఘవీరావళి సేయుచుండె శౌర్యమెసక మెసఁగ"
—భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౬౭

దీనిచే ఉపాయాంతరముగ జెప్పి ధర్మజుని యుద్ధపుపూనికను గ్రహించి శత్రువులపైకి వెడలెననుటయే యుక్తియుక్తము. మరియు తొమ్మిదవనాటిరాత్రి తన మరణరహస్యమును తెల్పి దానికి విరుద్ధముగ తానుబట్టిన ఆయుధము వీడలేదు. ఇప్పుడు యుద్ధములో ధర్మజునితో చెప్పిన మరణోపాయముగూడ నవమదివస రహస్యార్థము గలదేని ఇప్పుడును యుద్ధమును మానలేదు. ఉపాయాంతరముగ భీష్ముడు రెండవసారియు మరణోపాయము పాండవపక్షపాతిగనుక చెప్పినాడేమో యనుకొందమనినను, ఒకటికి రెండుమారులు బాసతప్పినవాడగుటయే ప్రతిఫలము కాని, ఊపిరియున్నంతవరకు యుద్ధమున పోరిన వీరుడు స్వామిద్రోహి కాడుగదా! చూడుడు :

శపథము శిఖండియొక్కనిపై బాణము ప్రయోగించననియేకాని యుద్ధము మానుటకు గాదు కాన

"అరిబలంబుపై నొక్కదివ్యాస్త్ర మేయఁదలఁచి యరిఁబోసి తిగిచి యుదగ్రవృత్తిఁ, గవిసి ముందటనున్న శిఖండిఁజూచ్చి దొడరుటయుఁ దాల్మిమై సేయుటుడిగె నధిప."—భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౭౬.

"ఇవ్విధంబున శతానీకుంజంపిన"

"మొనలెల్ల విఱుగమధ్యందినమున నినుఁజూచ్చి మెఱయు తేజోనిధిశంతనుసూనుఁడొప్పెనప్పుడుగనుఁగొనియిట్లనియెశౌరిగాండివితోడన్"

"మన మోహరములు సెడికను కనిఁబాఱెడునిప్పుడాపగాసుతునకుఁగ్రక్కున నీవు మార్కొనక తక్కినఁ గార్యము దప్పుఁ బోదివి గెలువుము కడఁకన్." —భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౯౧-౩౯౩

అని శపథమునకు ప్రతికూలముగా శ్రీకృష్ణుడు ప్రోత్సహించినాడు. అర్జునుడు కడపట భీష్ముని పడవైచెను.

"........సురక్షితుండైన శిఖండిం బురికొల్పికొని మాతండ్రిసేయించుచు నతం డెన్నివిం డ్లత్తిన నన్నింటిం దోడ్తోన తునుమాడుచుండెనా క్రీడిపై నతం డుగ్రశక్తి ప్రయోగింప నదియునుం ద్రుంచి నూతునిం గేతనంబునుంగూల్చిన." —భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౯౪

ధర్మజునితో ఒకటికి రెండుమారులు రహస్యము చెప్పియు ధనుర్బాణము త్రుంచినను అంగనాపూర్వుడగు శిఖండి ప్రక్కనుండి వేయుచుండినను, తుటుదాకా దక్కి సమరంబు మానలేదు. యుద్ధావేశమువలన నిటుల చేసినాడేమో యనుకొందము. కాని తనశపథము క్షత్రికి దెచ్చుకొనియు దేవతలుచెప్పినను యుద్ధము వీడలేదు.

"మనమున భీష్ముఁ డిట్లని వితర్కించుఁబాండవుల నాయొక్కవింటన కడంగి
గెలువనే వీరికిఁ గృష్ణుండు ప్రాపుగాకున్నని నరియట్టులుండనిమ్ము
కృష్ణుఁ దోడుగఁగొని కీడ్పడి వీరలు వచ్చినఁ జెప్పితి వధవిధంబు
సమర ముపేక్షించి శాంతిమై నుండెద నడిచిపాటేటికి ననఁగ నెఱిఁగి
చదల సురలిట్లు మేలిది సమ్మతంబు
మాకు నని ప్రీతిమైఁ జెప్పుమాట లాతఁ
డొక్కరుండును వినియె నేనొకఁడ వింటి
మునిమహానుభావంబున మనుజనాథ"—భీష్మ. ౩. ఆ. ౩౯౫

ముందుయుద్ధమున "అమ్మహాత్ముం డూరకున్నం గెలని కొక భంగిమై తోఁచుననితలంచి" కపటయుద్ధము చేసినవాడగును. ఇవి మహిమలపుట్టలోనివి. ఔచిత్యమేమో అడుగంటినది. ఇక శాంతనవుండు సముల్లాసంబున చేసినయుద్ధమును జూడుడు:

"ఒక్కవి ల్లెక్కువెట్టంగ నుఱక వెస శి
ఖండి పటుమార్గణంబులఁ గడఁగి యేయ
నతఁడు మిసిమింతుఁడును గామి కల్ల నవ్వి
పఱపెఁదనయమ్ము లతనిపై ఫల్గునుండు."—భీష్మ. ౩. ఆ. ౩౯౭

"......వెఱఁగుపడి చూచుచుం........కెలంకులం గలయం గనుంగొని మాతండ్రి రారాజుతో నిట్లనియె:

అని దేవాసురకోటికైనను నశక్యుం డిమ్మహావీరు మా
ర్కొన వీఁడల్గిన మర్త్యులే యెదు రుదారుండైన యాక్రీడి ద
క్కిన నిప్పాండవసైన్య మింతయును భ్రమ్గింపంగ నేఁజాలుదున్
విను సత్యం బిది వీనివంటి కెదురన్ వి ల్లెత్తలేఁ డెవ్వఁడున్."
—భీష్మ. ౩ ఆ. ౪౦౦-౪౦౧

ఇంతకుపూర్వము "పాండవుల నాయొక్క వింటనకడంగి గెలువనే కృష్ణుండు ప్రాపుగాకున్నని" అని కృష్ణమహిమగా వీరాలాపములాడినవా డిపుడు "యాక్రీడిదక్కన" అని దీనాలాపములాడుట తిలకింపుడు. ఇంతకు పాత్రౌచిత్యమైనను గమనింపక మహిమలు తగిల్చిరి.

"అనునెడ శిఖండిచాపమువెనుకం దనవిల్లు నిల్పి వెస నాతం డేసినభంగిగ నరుఁ డేసెను జననాయక, దొడ్డనారసంబుల భీష్మున్"

"అప్పుడు దేవవ్రతుండు దుశ్శాసను నాలోకించి,"

"అశనికల్పములివి యర్జునబాణముల్ గాని శిఖండివిగావు సుమ్ము"
—భీష్మ. ౩ ఆ. ౪౦౨-౪౦౪

ఇవు డీవితర్క మెందులకో! దుర్యోధనుచే దెప్పించుటకు శపథమునకు గతి కల్పించుటకు! ఇంతకుపూర్వము శిఖండి బాణములు వేయలేదనియా? వేసినాడు, చదివితిరిగదా!

"అనుచుఁ బటుశక్తి నప్పార్థునిపై చిననదియతండుదునుమాడుడుశాం తనవుఁడువాలుం బలకయుఁగొనియరదముడిగ్గెఁజూచుకొలఁదిం బెలుచన్.

ఏసి యాశంటిఁ దునియలు చేసి యెలుఁగు
నూపి యేసుండ వెలిపేల నాపగాత
నూజుఁబోదువుఁడు మీరని యోజఁ జెప్పె
శక్రతనయుండు దనయోధజనులకెల్ల.

అప్పలుకు లాకర్ణించి, ౪౦౮

ఏయుం డనువుఁడు పొడువుఁడు
వ్రేయుఁడనుచు వారు జాహ్నవీతనయుఁగడున్
డాయుడు మనసైనికులుం
గోయని తలపడ్డఁ జోరు ఘోరంబయ్యెన్.

అప్పుడు,
ఏచి గాండీవి కురుసేన నెగవ నతని
వారు వెఱవక భీష్మునిఁ జేరి యుడల
వ్రేలెఁ దెవ లేనియట్లుగ వివిధభంగి
నిష్ఠురాస్త్ర శస్త్రంబుల నినిచి రథిప.

అంత నంశుమంతుండు శాంతుండగుచు వచ్చునట్టియెడం గదిసి కవ్వడి గాంగేయుపైఁ గ్రూరనారాచనికరంబులు నిగిడించి పడంద్రోచిన—

తూర్పుతలగాఁగ నీసుతు లేర్పడ గనుఁగొనుచునుండ నిల గంపింపన్
దర్పోజ్జ్వలుఁ డాభీష్ముఁడపార్వతి యస్త్రాద్రిచేరునట్లుగఁ బడియెన్."

—భీష్మ. ౩ ఆ. ౪౦౫-౧౨

పాండవులు భీష్ముని అధర్మయుద్ధములో పడవైచిరి. కావున పద్మవ్యూహములో కౌరవులు అభిమన్యునిగూడ దొమ్మిగా వధించి నారు. భీష్ముడు వ్యంగ్యోపదేశకుడు, మార్గదర్శకులు పాండవులు, దుర్యోధను తూలనాడుట పక్షపాతము.

ధృష్టద్యుమ్నుడు మృతుండైన ద్రోణుని కంఠంబును దునిమి తన జన్మను సార్థకము గావించుకొని తనతండ్రి ద్రుపదునిపగను సాధించె నుగదా! భీష్మ వధింపుటకై తపస్సుగావించి శివప్రసాదమున జన్మిం చిన శిఖండి శివవరమును సార్థకము గావించుటకైనను భీష్ముని వధిం పక ఉత్తరాయణమువరకు బ్రతుకనిచ్చుటయా?

ఇట్లు బొందిలో ప్రాణములుండువరకు బోరి వీరస్వర్గమును చూరగొన్న భీష్ముని మహిమలచే స్వామిద్రోహిగా జేసివైచినారు. ఇదుగో వేరొకటి చదువుడు:

కర్ణుడు భీష్మునిపై రోషముచే నస్త్రసన్యాసము చేసిన పిమ్మట శాంతనవుండు దుర్యోధనుతో నిట్లనియె:

"అంతకుఁ జాలఁడె కర్ణుం డింతకుమను బాసయిచ్చి యెన్నఁడుబోంకం, డింతటిమానిని యళిగినఁ గౌంతేయుల కెట్లు బ్రతుకఁగావచ్చు ననిన్.

అని వెండియు నిట్లను నాతనిమాటల కెట్లుఁ గడఁగిధర్మతనయులతో, నని సేయక తక్కవు నీవనుమానము పాయఁజూడుము కనిని నన్నున్."

—ఉద్యో. ౨ ఆ. ౨౯౧-౨౯౨.

అని శపథము చేసినవాడు తన వధోపాయమును శత్రువులకు చెప్పినాడనుటకంటె పాపము కలదా! కల్పితగాథలను విషచిన, భీష్ముడు ఈబాసనాటినుండియు కౌరవపక్షమున పాటుపడెను.

"......గాండీవి మున్నుగాఁ గవిసినం గౌరవసేన దెరలి మరలినం జూచి కురురాజు సురనదీసూనుతోడ నీవు గలుగ మనసైన్యంబు దైన్యంబునొందనగునే యనవుడు రారాజుతో నతండు మును పదివేవురఁజంపుదు నని యిచ్చినబాసవచ్చె నవనీశ్వర నీ మనిచిన ఋణంబుఁ దీర్చితివిను లా నిటమీఁదఁ దలుపనిధమైతోఁచెన్."

—భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౨౭-౩౨౯

ఇది ధర్మరాజుతో తొమ్మిదవనాటిరాత్రి రహస్యము చెప్పిన పిమ్మట చెప్పినమాటలు. ఇట్లు భీష్మ ననుమానించని రారాజుతో భీష్మడు చెప్పుట అసత్యదోషము కదా! కాని బలము క్షీణించుట యథార్థము. భీష్ముడు తన వధోపాయము రహస్యముగ జెప్పినది తెలి యని ద్రోణుడు అశ్వత్థామను భీష్మునకు సహాయముగా బంపుచు చెప్పినసాక్ష్యము పరికింపుడు:

"తడఁబడె దివ్యబాణముల తంత్రము మంత్రముఁ దప్పెడుం గడు
న్వడఁకెడుఁజాపదండము మనంబును నాకు వశంబుగాదు వీ
డ్వడియెడు చెయ్వు లంగము గడంక దొలంగెడు నేఁటిభంగి క
వ్వడి తనపూన్కి దీర్చుట ధ్రువంబని బుద్ధి జనించెఁ బుత్రకా!"

—భీష్మ ౩ ఆ. ౩౫౦

భీష్ముడు విశేషించి బాస నుల్లేఖించి యుండెను. నమ్మకుండు టెట్లు? లావు తరిగిన వృద్ధుడయినను శూరుడు, స్వామిభక్తి పరా యణుడుగాన

"నేఁటిభంగిచూడ నృపవర పాండవులొండె నన్ను వారినొండె నేను
సమయఁజేఁతగలుగుసమసెదరేయొకమర్త్యుచేత వారమర్త్యబలులు"

—భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౩౦

ఇచట తాను మానవుడనని యే నిరూపించెను.

"ఐనను నాచేతిబలువు నూడుమీయని పలికి పేర్చి పటుతరశ రార్చులం...బొదివి పాండవులకుం దేరిమాడరాక వారిం బడలువడ జేయ దొడంగిన"

—భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౩౧

బలహీనుడైనను బాసతప్పనిశూరుడు, చూడుడు.

"ఏనునా చాలెడికొలంది సెప్పెదఁ దక్కటివారు తమతమ చాలుటలు దారచెప్పెద రదియెల్లను బిదప విందుగాని మున్ను నీ కొక్కబాస యిచ్చెద నాకర్ణింపుము:

"మీఁటుగల రాజరథికుల నాఁటికి వేవుర వధింతు నరుశరములఁనో
నాఁటి పడవైచునంతకు వేఁటాడెదఁ బ్రతిబలంబు వీరులకెల్లన్.

"అట్లు నాకయ్యంబు సేయు దివసంబులలోన
"పదివేలఁ జంపఁగానోపుదు నే నని సత్తికోలు వుట్టినయది నీ
పదునొక యక్షౌహిణులను జమురునడపింతు నెదిరిసైన్యముగలఁతున్

....

నీవడిగినపని యేర్పడఁగా విను మేనొక్కనెలఁ దెగంజేయుదు నా
నావిధ దివ్యాస్త్రంబుల లావున నప్పాండవుల బలంబుల నెల్లన్."

—ఉద్యో. ౪ ఆ. ౪౧౧-౪౧౬.

ఈశపథములలో ఒక్కనెల తెగంజేయుదునని చెప్పినది పూర్ణము కాలేదు. తాను తనశక్తిని ఉజ్జాయింపుగ చెప్పెను. మానవుడుగాన మధ్యనే మృత్యువు సంభవించినది.

"ఏను ముదిసినవాఁడ మహీశ, యెట్టులయిన నోపినభంగి నీయనుఁగుఁ జాత
సాలినన్ని దినంబులఁ జాలవచ్చు నబ్బలంబులనని సమయంగఁజేయ."

—ఉద్యో. ౪. ఆ. ౪౧౭

ఇట్టివాఁడు స్వామిద్రోహియా ?

ఇట్లుగాక ధర్మరాజాదులకు తన వధోపాయము చెప్పినది వాస్తవమని తలంచునెడల ఒక్కనెల తీరినపిమ్మటనె చెప్పి తన శపథమును నెరవేర్చుకొనియే యుండును.

భీష్ముఁడు కౌరవపక్షమున కెంతటివిశ్వాసియో అవధరింపుఁడు.

కర్ణుఁడు భీష్మునిపై రోషముచేత నస్త్రసన్యాసము చేసినపిదప

"......దుర్యోధనుండు గర్ణపక్షపాతియు నవినీతుండును నగుటం జేసి సహింపక పితామహుతో నిట్లనియె:

"ఎఱిఁగెదో యెఱింగియుండె మది నేదియో యుంగకయుండె నెప్డు నం
దఱు వినఁ బాండునందనులు దర్పితులై యని గెల్తు రంద్రు ముం
దఱ నినుబాహ్లికున్ గురునిఁ గక్కటివారిని నమ్మి యొక్కయే
డ్తెఱ నని సేయఁబూనితిఁ గసిందిమగంటిమతోడఁ జాలదే!

"కర్ణుఁడు దుస్ససేనుఁడును గల్గఁగ నాకొరు లేల సద్భటా
కీర్ణవిరోధిసైన్యముల గెల్వఁగఁజాలుదు మేము మాకు నీ
యర్ణవవేష్టితక్షితి యనర్గళవిక్రమ మొప్పఁ దక్కమా
నిర్ణయ మెల్ల నిట్టి దవినీతియొ నీతియొ చూడుమీ తుదిన్.

"అనుపలుకులకు విషాదము దనుకఁగ ధృతరాష్ట్రవిభుఁడు దననందను నే
మనియెడుఁ బలుకఁగఁజాలక వెనుఁబాటున నిట్టులనియె విదురునితోడన్."

—ఉద్యో. ౨ ఆ. ౨౯౩-౬

ఇట్టులు పలికియు వారి నాశ్రయించియుండుటయే భీష్మాదుల స్వామిభక్తిని ప్రకటించెను. నిజముగా వీరు పాండవపక్షపాతులైన ఇపుడు యుద్ధప్రయత్నము చేయుపాండవులలో చేరిన వారు పోషించెదరుగదా!

ధృతరాష్ట్రుఁడు భీమసేనాదుల పరాక్రమము దలంచి దుఃఖించుచు సంజయునితో భీష్మాదులయందు చూపి చెప్పిన స్వామిభక్తి చూడుడు :

"భీమార్జునుల కోలందులు భీష్మద్రోణు లెఱుంగునంతకంటె నెక్కు డెఱుంగుదురు. ఎఱింగియు మానవంబు పాటించి సేనమొగంబున నిలుతురు. కీర్తి వట్టిప్రాణంబులు విడుతురు. ఇంతియకాని చేయునది లే దదియునుంగాక పౌత్రులగుటయు శిష్యులగుటయు గాంగేయునకు గురునకు సామాన్యంబగుటం జేసి రెండుదెఱంగులవారికి వీ రొక్కరూప మనకడనున్న తప్పునకు మనముందర నిలువవలయుననుచు నుండుదురు. ఇంతమాత్రకుంగా వీరల కింతవలసె నేను దైవాధీనతకతంబున బిడ్డల నొత్తిచెప్పను నియమింపనుంజాల"—ఉద్యో. ౨ ఆ. ౧౯౭

కాని యుద్ధమునకు పూర్వము రాయబారములలో భీష్మాదులు పాండవపక్షమున మాటలాడి యుద్ధము లేకపోవునటుల చేయుటకు ప్రయత్నించి విఫలులైరి. పిమ్మట కౌరవపక్షమున శక్తివంచన లేక పాటుపడినయోధులు కావునే,

శరతల్పగతుడగు భీష్ముడు (శస్త్రసన్యాసముచేసిన) కర్ణునితో "ఒక్కకరంబు మలంచి కౌఁగలించుకొని యచ్చటనున్న రక్షకాదిజనంబుల నవలం బోవంపనిచి యతనితో నిట్లనియె:

"నీదెసఁ గోపింతునె కుల భేదముగాఁ బలుకుటయును బిడ్డలఁ దెలుపం
గాదని కినియుదు లేదన........

"అది శిక్షగాని రోషంబుగాదట్లుంగాక"—భీష్మ. ౩ ఆ. ౪౪౦-౨

"........ఏను గురుపాండవుల వైరం బుడిపి పుచ్చితి నీవును
నొండు తలంపు దక్కి యక్కాంతేయులం గలసియుండుః మనినం
గర్ణుం డతని కిట్లనియె." భీష్మ. ౩ ఆ. ౪౪౪

"దైవాధీనము సర్వమున్ మనమతిం దప్పింపఁగా వచ్చునే
నీ వింకన్ నను నొండుపల్కక పరానీకంబుపైఁ బంపు మ
త్సేవాధర్మము నిర్వహించెద బలోత్సేకంబు లోకంబు సం
భావింపన్ విహరించెదన్ మురరిపుం బార్థుం దలంకించెదన్."—౪౪౫

స్వామిభక్తి ఇట్లుండవలదా!

"అనుటయు భీష్ముఁ డిట్టులను నంతయుఁ జాలు టెఱుంగనే సుయో
ధనునకు నెప్డు నీదుభుజదర్పము కాదె సహాయ మెద్ది యా
తనికి హితంబు దానిన యుదాత్తమతిం దగ నాచరింపు నీ
మనమున సంతసింపు మనుమానము దక్కు మనుజ్ఞ ఇచ్చితిన్"—౪౫౦

భీష్ముడు తనచావునకు వెరచి కర్ణుడు పాండవుల కలియునేమో యని పరీక్షింపదలచి పాండవపక్షముగా బలికెను. కర్ణునిర్ణయము వినినపిమ్మట "అనుమానము దక్కు మనుజ్ఞ ఇచ్చితిన్" అని చెప్పుటలో తన చావుకరకు శస్త్రసన్యాసము చేసిన శత్రువగుకర్ణుని యెటుల గౌరవించెనో తన జీవితపరమార్థము నేమనిచెప్పెనో చిత్తగిం

పుడు. దుర్యోధనుని హితము కోరనివాడైన "గురుపాండవులవైరం బుడిపినవాడు" చావుతరువాతను పక్షపాతమహాపాతకమునకు పాల్పడునా? సామాన్యుని మరణవాఙ్మూలము విలువగలసాధన మగుచుండ పూజ్యుని యెడ భిన్నాభిప్రాయ మెందులకు? ధర్మరాజు పాదచారియై భీష్ముని యొద్దకు వచ్చినపుడు

"...అక్కట నీవిట్లు సనుదేక తక్కిన శాపమిత్తు,
వచ్చితి మేలయ్యెవైరుల నిర్జింపు, మిదిగాకయును వర మెద్దియైన
నడుగుము నీకుఁగానని చేయుటొక్కటి దక్కఁగ"—భీ.౧౩.౧౫౯

శాపాధికారియగు భీష్ముడు తన చావుకోరిన కర్ణుని ఇపుడైనను శపించక "ఆతనికి హితంబు దానిన యుదాత్తమతిం దగ నాచరింపు" మనుటలో వారి స్వామిభక్తి విశదమగుటలేదా?

ధృతరాష్ట్రుడు ఆశ్రమవాసమున కరుగుటకు పౌరసమ్మతికోరి తంభువను విప్రుడు పౌరజనసమ్మతి నిటుల నుపన్యసించెను. ప్రజాప్రభుత్వసాక్ష్యము పరమప్రమాణముగదా!

"ధాత్రి శంతనుఁడు విచిత్రవీర్యుఁడు బాండు
రాజు నెట్టు లట్ల రాజరాజు
ప్రజకు సంతసముగఁ బాలించె నీయందు
నతనియందుఁగలదె యధిప యొగ్గు?" —ఆశ్రమ ౧ ఆ. ౧౦౦

కావుననే వీరిని భీష్మాదులు విడువజాలక యుద్ధకారకులైరి. ఇంకను చూడుడు:

"భీష్మద్రోణకృపద్రౌణి కర్ణకృతవర్మశల్యు లొక్కడిక్కునభీమార్జునకులసహదేవ ద్రుపదసాత్యకు లొక్కదెసయునై విధిప్రేరణంబునఁ బోరిరి వారివలన నఖిలక్షత్రియ సంక్షయంబావహిల్లె నది యొక్క దుర్యోధను నిచేతనే యయ్యెనే......." —ఆశ్రమ ౧ ఆ. ౧౦౧

భీష్మద్రోణాదులు యుద్ధమునకు పూనక బలరామునివలె తీర్థయాత్రకు వెళ్లిన భారతయుద్ధమే జరిగియుండదని పౌరులసాక్ష్యము గాదా!

ఇక వరముల ప్రాతికూల్యమును సంగ్రహముగ చర్చించెదము.

"యువరాజగు గాంగేయునకు తండ్రి శాంతనవుడు అతిమానవంబైన యాభీష్మసత్యవ్రతంబునకు సంతసిల్లి యాతనికి స్వచ్ఛంద మరణంబుగా వరమిచ్చెను." —ఆది ౪ ఆ. ౧౯౧

ఇది యోగసాధనోపదేశముగా నుండును. దీనికి విరుద్ధముగ దక్షిణాయనమున భీష్ముడు మృతుడగునని అనిమిషులు వగబొందుచుండ వారితో తనతండ్రి ఇచ్చినవరమును చెప్పుచు భీష్ముడు "అవధ్యత్వమును" కలిపి చెప్పెను. చూడుడు:

"సత్యవతీవివాహం బొనర్చుటకు మాతండ్రి మెచ్చి, అవధ్యత్వంబును, స్వచ్ఛందమరణంబును నిచ్చినవాఁడు గావున తద్వరప్రభావంబున నావధంబున కేనొడంబడక కానేరదయ్యె ప్రాణంబులు నాకుఁ దంబ........." —భీష్మ. ౩ ఆ. ౪౧౫

ఈ వరములకు ప్రతికూలము కలదు. యోచింపుడు:

అంబ శివునికోరినది:—

"భీష్ముని నాకుఁ జంపఁగా దొరకొనునట్లుగ నొసఁగుము."
—ఉద్యో. ౪ ఆ. ౩౭౧

శివుని ద్రుపదుడు ప్రార్థించినది:

"భీష్ముని వధించునట్టివాని నొక్కపుత్రుని నొసంగవలయు."
—ఉద్యో. ౪ ఆ. ౩౭౪

ప్రత్యక్షమై "కూతురై పుట్టి పదపడి కొడుకుదనము గాంచి భీష్ముని నాజిరంగమునఁ జంపు" నని రుద్రుండు చెప్పిచనియె. అవధ్యత్వమునకు ప్రతికూలముగా చంపుధాతువు ప్రయోగింపబడినది. ఇది ఇటులుండ నవమదివసమున ధర్మరాజుకృష్ణాదులు రహస్యప్రకారంబున భీష్మునియొద్దకు బోయి వధోపాయము శిఖండియని వారిచే చెప్పించుకొనినపిమ్మటగూడ కృష్ణుడు అర్జునునితో నిట్లు పలికెను:

"నినువిధిపంచె శాంతనవునిం దెగటార్పఁగ వేయు నేటికిక." —భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౦౯.

అర్జునుడు శివవరము నిట్లు జ్ఞప్తి చేసెను.

"......అద్రుపదాత్మజుజన్మ మాపగా
తనయ వధార్థమం డ్రదియుఁ దప్పదు......

"అనవుడు నవ్వి కవ్వడికిం గమలనాభుం డిట్లనియె.

"నీ వొకరుండు దక్కఁగ ననింద్య పరాక్రమశాలి భీష్మునిం
జావఁగనేయ నెవ్వఁడును జాలఁడు నీతలఁ పెన్నిభంగులన్
దైవము చూపువోలెఁ దుది దాఁకునె యవ్విధ మిట్టులుండఁగాఁ
ద్రోవఁగవచ్చునే యెటులుఁ ద్రోచినఁబోవదు చూచుచుండుమీ!"
—భీష్మ. ౩ ఆ. ౩౧౦-౩౧౨

శివుడు శిఖండిజన్మోత్పత్తికిగా నిచ్చిన వరమును కృష్ణుడు త్రోచివైచెను. శైవవైష్ణవ మతవిరోధమున కాబోలు!

మరియు దీనినే సమర్థించుట పరికింపుడు.

తొడలు విరిగిపడిన దుర్యోధనుడు కృష్ణు నాక్షేపించునప్పుడు కౌంతేయులు వగ బొందుచుండగా వెన్నుండు వారితో నిట్లనియె:

"గాంగేయగురుకర్ణకౌరవపతులజక్కటియని బరిమార్పఁగానసైతిమని మీరువగవకుఁ డద్దోర లుగ్రాస్త్రవేదులుప్రస్ఫుటవిక్రమమున నడరి వారలఁగెల్వ టరిదిగావుననేను బహువిధోపాయముల్ వన్ని యిటులఁ, దీర్చితిఁగాక యత్తీవ్రపరాక్రములలఁటులఁ బొదుకేయట్లు కాక, వారివిధి యివ్విధమునఁజావంగఁజేసె-దైవఘటనలు దప్పింప

మావశంబె, సురలు దనుజుల గెల్చినచొప్పు లిట్ల - సంతసమునకు
బున వంత లేల? " —శల్య. ౨ ఆ. ౩౩౧

ఈ యూరడించుటయె యథార్థకథనము. దీనినే కర్ణుడుగూడ నంగీకరించెను.

"వారు మహాబలుల్ హరియు వారికిఁ బ్రాపుగలండు వారలం
బోర జయింప రామయును బుద్ధినెఱుంగుదు నైనఁ గౌరవ
ప్రాకారమణుండు సేయు తను మన్ననలెల్లఁ దలంచి చూచినన్
భూరివివేక యే విడిచిపోవుట ధర్మమె వీరకర్మమే"—భీ ౩ఆ.౨౨౮

భీష్మద్రోణులు గూడ నిదే అభిప్రాయముతో బొందిలో ప్రాణము లుండువరకు పోరిగతించిరి. ద్రోణుడు తన వధోపాయమును పాండవులకు చెప్పినటుల భావించుట తప్పు. ఒకవేళ వధోపాయము చెప్పుట యథార్థమని తలంచినవారును ప్రతిజ్ఞాపాలనమును గావింపలేదని మరియొకమారు విన్నవించెదను.

శరతల్పగతుడైన భీష్ముడు ఉత్తరాయణమువరకు బ్రతికెనా, లేదా యని విచారించి ముగింతము.

"అత్తెఱంగాచరింప(దృఢరథు)తాత్పర్యంబున రక్షింపను దమతమ(కురుపాండవుల)యందుండఁ దగినవారల నియోగించి రంతఁ జికిత్సకులు వచ్చి శల్యచికిత్స చేసెదమని తొడంగిన గాంగేయుండు వారించి వారి కభిమతార్థము లొసంగి వీడ్కొలిపె గీతవాద్యనృత్తప్రవీణంబులగు పాత్రంబు లామహాత్మునకు వినోదంబు సల్పుచుండె."—భీ. ౩ ఆ. ౨౭౫

దీనిచే జీవితాశలేక భీష్ముడు శస్త్రచికిత్సను నివారించెనని ఊహించవలెను. ఇది ప్రపంచధర్మము. "మర్త్యుఁడేత" అని తానే చెప్పకొనెను. ఇంకను "శారద్వేవరుండు కోపాయత్తచిత్తుండై పిఱుందు మోవ లేచి చేతుల భూతలం బూదికొని (తొడలువిరిగి) భీమముడి తోడి చూడ్కి అతనిపయిం బఱపి...అగ్గోపాలదేవుతో నిట్లనియె:

"...శిఖండి గడంగి యేసె ననఁగ, నర్జునుఁడు శాంతనవుఁ గూల్చునట్లుచేసి." —శల్య. ౨ ఆ. ౩౨౫

అనుటచేతగూడ శిఖండి భీష్ముని వధించలేదనియు శివవరము వ్యర్థమైనదనియు దృఢమైనది.

"అక్కాంతేయులు దారు ధర్మంబు దొఱంగి ద్రోణ కర్ణ శల్య దుర్యోధనాదుల వధించుటకు... ... జిత్తంబుల సిగ్గయు లజ్జయు మిగులఁ బొడమి మొగంబులవోఁప విన్న "నైరి. దీనిచే భీష్మాదులు మృతి చెందినటుల వాచ్యముగా కాన్పించుచున్నది. కాని తొడలు విరిగిన దుర్యోధనునివలె భీష్ముడు బ్రతికియుండునా అని సంశయ మొదవుచున్నది.

దుర్యోధనుడు కృష్ణునితో,

"చదివితి నెల్లవేదములు జన్మము లొప్పఁగఁ జేసితిన్ రమా
స్పదమగువృత్తిఁ బొల్చి నరపాలకులెల్లను గొల్వఁగంటి దు
ర్మదరిపుగాఢగర్వపరిమర్దనకేళి యొనర్చితిం దగన్
దుది నని మిత్రబాంధవులతోఁ ద్రిదశంబున కేఁగు టొప్పదే."

"నీకుం జాడనెట్టివాఁడనైనను నాకేమి మీరింకఁ బశ్చాత్తాపదుఃఖితు లగుచునుండుదురు గాక యనియె నప్పు డతనిపైఁ బుష్పవర్షంబులు గురిసె దేవదుందుభులు మొరసె."—శల్య. ౨ఆ. ౩౨౯-౩౩౦

ఇవి ఆసన్నమరణవాక్యములు. భీష్ముడు దుర్యోధనునకు పూర్వమే మరణించియుండును. భీష్ముడు యోగవిధానముచే బాధకు తాళజాలక నసువులు బాసెనుగాన స్వచ్ఛందమరణమే యనవలయును. ఇది ఇంకను పరిశోధింపదగినవిషయము. నృత్తగీతవాద్యములచే బాధోపశమనము చేసికొనుభీష్ముడు ధర్మోపదేశముల నెటులచేసెను? శస్త్రచికిత్సను నంగీకరింపకుండుట జీవితాశ లేకయే. కాకపోయిన చికిత్సకుల నివారించినటుల నృత్యగీతాదుల పరిహరించి, చికిత్సకులకు, నటకులకు, విదురాదులకు ధర్మోపదేశములు జేయవలసినది. యుద్ధములో మునిగితేలుచున్న కృష్ణాదులకు ఉపదేశించినగాని ఫలము లేదని అట్లు చేయలేదుకాబోలు. ద్రుపదునిపగ దీర్చుటకైనను శిఖండి భీష్మునితల నరుకకపోవుట ఆజ్ఞాభంగము. తమ్ముడగు ధృష్టద్యుమ్నుడు చచ్చినద్రోణుని శిరమును ఖండించి సార్థకనామధేయుఁ డయ్యెను. అన్న వెనుకబడెను.

వారితండ్రి స్వచ్ఛందమరణమునేకాని అవధ్యత్వము ప్రసాదించలేదు. శాంతిపర్వధర్మములు భీష్మజీవితములోనివని మనము వాని నాదరించుట భీష్ముని పూజించుట. దివ్యుడగు భీష్ముడు స్వామిద్రోహి. మానవభీష్ముడు సర్వోత్తముడు.

ధర్మజాదులు సముద్యతనానాయుధబహుళంబైన కురువ్యూహము దరిసి భీష్మాదుల మరణోపాయము లడుగుట ఎట్లు? భీష్మద్రోణుల వధోపాయమును సిగ్గులేక అడిగిన ధర్మజునకు, కృపాచార్యు నడుగుటకు మరల సిగ్గెందులకు?

"...కృపాచార్యునిఁ బరిమార్చు తెఱంగు నడుగందలంచి యేర్పడం బలుక నేరకున్న నతం డెఱింగి తానువధ్యుండుగామి యెఱిఁగించి గెలువుమని దీవించె." —భీష్మ. ౧ ఆ. ౧౬౨

"ఇట్టిట్టన నేఁగు మిప్పరుస యింతకుఁ గాలముగాదు దానికిన్." —భీష్మ. ౧ ఆ. ౧౬౦

అని భీష్ముడు మందలించెను. కాని ద్రోణుడు,

"...నాచేత నాయుధం బున్నంతసేపు నన్నుం జంప నెట్టివారికి నశక్యంబేను బ్రాయోపవేశంబున సన్యస్తశస్త్రుండనైనం జంపుటకు నోపునట్టివారికి నదిదొరకొనుఁ బెద్దయు నమ్మఁగలవాఁడు సెప్పనత్యంత దుస్సహంబైన కీడుమాట వింటినేని నట్టివాడ నగుదు నప్పు డట్టిపగఱు నప్పనిఁ దీర్పవనమై యుండు." —భీష్మ. ౧ ఆ. ౧౬౨

ఇంత దండకమును చదివివైచెను. కాని ప్రతిజ్ఞాపాలనము గావింపలేదు. ఇంతమాత్రము ధైర్యము లేకకాబోలు! "క్రమ్మర

"సేతెంచెదుగాక" యని ఆజ్ఞాపించి భీష్ముడు ధర్మజాదులను పంపివైచెను. భీష్ముడు పదియవనాటి యుద్ధమున ధర్మరాజును సమీపించునపుడు "కయ్యముచేయుచందమున", "కదియుట", "అల్లన" మొదలగు విశేషణములతో గూడి స్వాభావికముగా నున్నది. ఇచ్చటసందర్భశూన్యముగా నున్నది. పదియవనాడు ధర్మజునితో భీష్ముడు వ్యంగ్యముగా జెప్పిన వధోపాయముపై నీకల్పితగాథ లేర్పడినవని దృఢముగా జెప్పవచ్చును. ఆచార్యుల కందరకు వర్తింపజేసిరి.

ధర్మరాజు పాదచారియై ఒంటిబోవునపుడు బద్మనాభుండు మరుత్తనయాదులతో నిట్లనియె:

"ఇతని (ధర్మజుని) తలంపే నెఱింగితి నితండు భీష్మద్రోణకృపశల్యులకు నమస్కరించి వారలచేత ననుజ్ఞాతుండై ఖండనంబు సేయువాఁడుగాఁదలంచి చనియెడు పెద్దలయనుజ్ఞగొని కయ్యంబుచేసిన జయంబగుట నిశ్చయంబని యార్యులు చెప్పుదురు గావున నాసుకర్మం బాచరించుట మేలుగాక"

—భీష్మ. ౧ ఆ. ౧౫౮

ఆచార్యులవధోపాయ మడుగుటకు ధర్మజుడు పాదచారియై పోవుటయే సత్యమగునెడ సర్వజ్ఞుడగు కృష్ణుడుకూడ పొరబడినవాడగును. నమస్కరించుటకె అయిన సర్వజ్ఞుడగును. సత్య మింతియె. యుద్ధకథాబీజమును వృక్షము చేసిరి. కాని ఫలించక గొడ్డుపారినది.

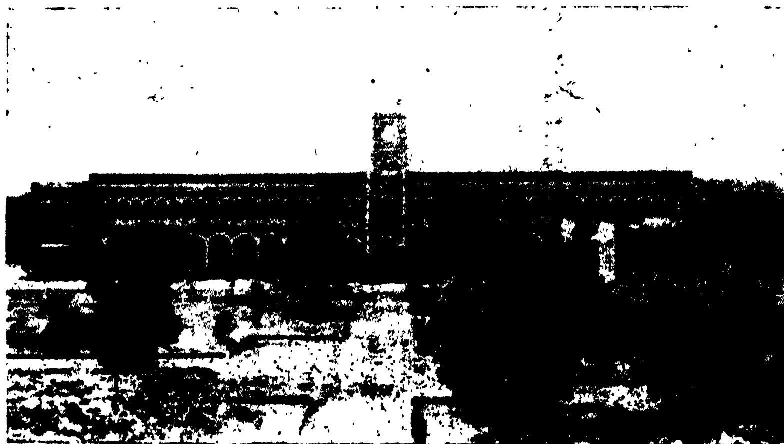
కాన భీష్ముడు స్వామిద్రోహము చేయక శరీరమునుదాచక 'వ్రేలెడ డెడలేని' యట్లు గాయపడెను. కర్ణునకు "అతనికి (స్వామియగురారాజునకు) హితంబు దానిన యుదాత్తమతిం దగనాచరింపు" మని ప్రోత్సాహము గలిగించిన స్వామిహితైషి. ఒకవేళ ధర్మజునకు వధోపాయము యుద్ధములో చెప్పినాడనుకొనినను స్వామిభక్తిపరుడుగాన "నేఁబట్టినఆయుధంబు నెడబాసినఁగాని వధింపఁబోలదు." అను ప్రతిజ్ఞను తిరస్కరించివైచి బొందిలో ప్రాణము లుండువరకు యుద్ధము చేసినవీరుడు. దుర్యోధనుడు, ధృతరాష్ట్రుడు వీరిని నమ్మిరి. కాన కీర్తిబట్టి ప్రాణంబులు విడచిరి. ధర్మరాజు యుద్ధములో భీష్ముడు వ్యంగ్యార్థముగ చెప్పిన అధర్మయుద్ధమునకు అర్జునాదుల బ్రోత్సహించి భీష్ము బడవైచునటుల జేసి, "ధర్మనూతి మెత్తనిపులి" యని కవిబ్రహ్మచే సత్కరింపబడినాడేకాని, అడుగులో హంసపాది యనునట్లు ఆచార్యులవధోపాయము నడిగినపాపమున బోయి 'గండుపులి' కాలేదు. మరియు,

"...పాదు లేఁగనేని న్నిమ తలపాలమునన కాని నిలువదు సుమ్మీ"

—ఉద్యో. ౨ ఆ. ౧౩

సామెతకు పాత్రీభూతుడైనాడు

"దేవత్వము రాగద్వేషావేశము లేమిగాదె!"

అటవీ (ఫారెస్టు) కళాశాల, కోయంబుత్తూరు

—యస్. మీనాక్షిసుందరము.

1. నాగేశ్వరరావుగారి దుర్గావిలాసము, బెజవాడ-మహాత్ముని నివాసమందిరము. ఆంధ్రదేశహరిజనసంచారమునందు అంతట మహాత్ముడు పంతులుగారి అతిథిగనుండిరి. 2. చెన్నపురిలో శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారి శ్రీబాగ్‌లో బసచేసినపుడు మహాత్ముడు:

1. బందరు జాతీయకళాశాలలో కృష్ణాజిల్లాబోర్డు అధ్యక్షులు చల్లపల్లి రాజాగారు మహాత్మునకు సన్మానపత్రమును సమర్పించుట.

ది నార్తరన్ ఇండియా ఇన్ష్యూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్, లాహోరు.

Our "All in one Policy"

మా "సర్వసంయుక్త" భీమావలన

అదనపువార్షిక యేమియు లేకుం డగనే మీకు ఇతర కంపెనీల స్టాండర్డు కంట్రాక్టుకంటె ద్విగుణీకృత ప్రతిఫలములు సమకూర్చును.

సహజమైన మరణము
రు. 5,000
ఆకస్మిక మరణములు
రు. 10,000
కొన్ని ఆకస్మిక మరణములు
రు. 15,000

శాశ్వతముగా అశక్తులగుచో ప్రీమియము చెల్లింప నక్కరలేదు. స్త్రీలును భీమాచేయవచ్చును.

పోషకులు :—హిస్ హైనస్ ది రాజాబహదూర్ ఆఫ్ మాండి

కర్నల్ సి. ఆర్. బక్లె, ఐ. యం. యస్. (రిటైర్డు) అధ్యక్షులు.

ఇన్ష్యూరు చేయించుకొనువారి కిది గొప్ప యవకాశము

ఏజెంట్లకు మంచికమీషన్ యివ్వబడును. వివరములకు క్రింది విలాసమునకు వ్రాయుడు.

గురురాజా అండు కో.,

తిరువల్లిక్కేణి. మదరాసు రాజధానికి, భారతసంస్థానములకు చీఫ్ ఏజెంటు. మదరాసు.

G. S.

ధనము తక్కువ వ్యయముచేయుము. అదియును వివేకముగా. మీరు మీ దుస్తులకు ధనవ్యయముచేయునపుడు, స్వదేశిలో శ్రేష్ఠమైన దుస్తులు విదేశములనుండి దిగుమతిచేయబడుచున్న దుస్తులకంటె చాల తక్కువ ఖరీదగును.

స్వదేశి దుస్తులు దొరకు స్థలము :

THE GENERAL SWADESHIS Ltd.,

Opposite High Court, Madras.

G. S.

1

ప్రార్థన

పానుగంటి విజయరాఘవరావు

మహాత్ముని ఉపవాసాంతమున

ఆతఁడు ప్రకృతిలోనొకతునుక యాతఁ
డాడు

పలుకు మాలలనిట్టూర్పు పడెడుపాటు
లగ్రజాతుల కుద్బోధ లతని చేష్ట
లధికవిజ్ఞానపథమున కమరుమెట్టు
లతని స్వేదాంబువులు మాల లకట! కనుల
నింపు నిర్మలహృదయరక్తంపు బొట్లు.
ఒకని దోషము తనదని యొప్పుకొన్న
వాఁడు, మాలలే లేరన్నవాఁడు, దేహ
మాత్మబానిసయని చూపినట్టివాఁడు,
పరమపూజ్యాతిపూజ్యుఁడు భరతమాత
కడుపుచలువచే మన భాగ్యగరిమచేత
సత్యపాలకుఁ డౌ రామచంద్రు కరుణ
దారుణోపవాసపిశాచి నోరినుండి
కీడుఁబొరయక వెలిఁబడినాఁడు నేఁడు.

కామధేనువ, పాలిచ్చి కావుమమ్మ!
కల్పవృక్షమ ఫలమిచ్చి కావుమమ్మ
హిందువుల పుణ్యధనమగు నితని సతము.

పుట్టినరోజున

గడ్డిపూవుల కనువిప్పు కళుకుమొదలు
తారకల కన్నుగీటుల తళుకువఱకు
మొదలు తుద లేక నివసించు ముసలియువతి,
అఖిలలోకేశు ప్రతిబింబమైన యువతి
ప్రకృతికన్య మహాత్ముపైఁ బరమకరుణ
పులకరించెడి చూపులఁ జిలుకుఁగాక
ఒక్కనూఱేండ్లవఱకైన నొక్కబిగిని.
అరుల ఈర్ష్యావాక్యాళికి సురిగిపోక
యెంతకాలమునుండియో యింకియున్న
సర్వమతసమత్వమునకు సారమిచ్చి
ఆత్మవృద్ధియే జీవుని కధికతరమ
టంచు బోధించి, చేసిచూపించి, దశది
శాంతములఁ గీర్తినించిన శాంతమూర్తి
దేశదాస్యాంధకారపు దీపకళిక
పంచముల గోడు పాడు విపంచి, గాంధి
నొక్కనూఱేండ్లపాటైన నోము మీఁశ!
ఇంక నుపవాసములను జేయింపకుండ.

బమ్మెర పోతన

బందా ఆదినారాయణ

శ్రీ నాశ్రయింపకే మన
నేనేరన ? " యంచు వాణి యెంత
మ్మాని ధర నవతరించెనో [యుఁ బంత
నా ననఘుఁడుపుట్టెఁ బోతనమహాత్ముఁ డిలన్.

భక్తిజ్ఞానవిరక్తులం గలిపి త
త్త్వమ్మున్ బ్రబోధించుచున్
ముక్తిం గూర్చు మహాంధ్రభాగవతమున్
మోక్షార్థియై రాము స
ద్భక్తిం బల్కి సరస్వతీ వదన చిం
తాబాష్పముల్ వాపు శ్రీ
సూక్తుం గొల్తుఁ గవిత్వధీవిభవవి
ష్ణుం బోతనామాత్యునిన్.

అక్షరుఁ డైన రామునకు
నంకితముం బొనరించి భక్తి, దు
ష్టక్షితిపాలురన్ గణన
సల్పక భాగవతమ్ముఁ బల్కి, ప్ర
త్యక్షమునం బరోక్షమున
నాదృతి వాణివగం దొలంచు నా
దక్షత యబ్బు నెట్లు కవి
ధాతవు నిక్కము నీవు గానిచో ?

గోపికలు మెచ్చ మురళిని గోపబాలుఁ
డాగమమ్ములఁ బాడినయట్లు నీవు
పండితులు మెచ్చఁ దెనుఁగునఁ బాడినావె
యాగమమ్ముల సారమ్ము భాగవతము!

గ్రంథములకెల్ల రాజు భాగవత మవనిఁ
గవులకెల్లను రాజ వీ వగుదు కాన
గ్రంథమును గవి యొండొంట ఘనతఁ గనియె
గ్రంథరాజము కవిరాజరచితమౌట.

మూలమున లేని మధురకథాళి నన్య
కృతుల గ్రహియించి తెనిఁగించు కతన నెట్టి
కథను, నేకృతిఁ జదివిన క్షుధ తనియదు
నీదుభాగవతంబునన్ విననఁగాని.

ధర రామాయణ భారతమ్ములను నాం
ధ్రమ్మందుఁ బెక్కండ్రు ప
ల్కిరి, నీవొక్కఁడె తక్క భాగవతమున్
లీలం దెనింగింప నో
క్కరుఁడుం బూనమి చాటఁజాలదె యమో
ఘంబైన నీశక్తి, ను
ర్వర నీ కెందును నీవె సాటి, కవితా
ఫాలేక్షణా, పోతనా !

వాగనుశాసనుండుఁ గవి
పద్మజ కేతనరంగనాథు లెం
తేగరిమం బ్రబంధపర
మేశ్వర భాస్కర సోమ భీమనల్
భాగవతామృతమ్ము శ్రుతి
పర్వముగాఁ దనివారఁ గ్రోలి తా
రేగతి మెచ్చియుందురొక
దే భువి వారలు నేఁటి కున్నచో !

నవరసమ్ములె కాని యీయవని భక్తి
గర్భితమ్మగు నవరసకలితకవితఁ
జవులుపుట్టించి చెవులపండువుగఁ బల్కు
సహజపండితుఁ డిల నీకు సాటి లేఁడు.

నన్నయఋణమ్ము ననఘు తిక్కన్నఋణము
నెఱ్ఱనఋణమ్ము నింతయు నీఁగలేని
ప్రజకు భాగవతమ్ము నాంధ్రమునఁ బల్కి
యింకను భరమ్ము సేసితే ఋణము నీవు !

స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి

ఓలేటి సీతారామమూర్తి

౧

మరుపులురులించు వేఁకువఁ బొడుపుమలను
బాలభానుని దరహాసలీలవోలె
హైందవస్వాంతసీమఁ బ్రేమార్ద్రవగుచుఁ
దల్లి, సాక్షాత్కరింపు స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి!

౨

గళితభవ్యపురాణవికాసయగుచు
అవనతాననమున నిస్పృహాప్రవృత్తి
మల్లడింపఁగ భరతక్షమామతల్లి
దైన్యమున నిల్చెఁ గనుము స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి!

౩

అమితదాస్యదారిద్ర్యక్షుధార్తితోడఁ
బ్రబలు యుష్మద్వియోగభరమ్ముతోడ
సత్త్వమును బాసి భారతజాతి క్రుంగె;
తల్లి, చేయూఁత నిమ్ము స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి!

౪

సతతజాతీయమానితోత్సాహపటిమ
దైన్యరహిత సాంఘికజీవితప్రశాంతి
సీమృదుపదమ్ము హత్తిన సీమయందె
తాండవించునుసుమ్ము స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి!

౫

కలుషహేయదాస్యధ్వాంతగహ్వరమున
నమసిపోయిన జీవితచ్ఛవులతోడ
ఎంతకాలమొ ఈ దేవురింపు మాకు?
తల్లి, దర్శన మీవె స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి!

౬

కాయమును గ్రుచ్చు దారిద్ర్యకంటకమ్ము
తావకీనహాసజ్యోతి తళుకుమనఁగఁ
ద్రెల్లు నీఱయి; పూవుపొత్తిళ్లలోన
తల్లి, కనుమోడ్తు మవల స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి!

౭

నీదు లేనవ్వు తొలకరినీటిజల్లు
కురియ జాతీయభావవిస్ఫురత సూన
రాజి విచ్చును; భారతప్రకృతి సొగయు;
తావకవిలాస మిద్ది స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి!

౮

నీవలపుమేని పన్నీటి తావికలిమి
ప్రిదులుకొనుచును జీరువాఱినతలమ్ము
పూతవీరరక్తస్వాంత; భోగభూమి;
ధన్యసుగుణవిఖ్యాత; స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి!

౯

మాసుధాస్వాంతకవితాకుమారి కీవు
జిలుఁగులొడఁగూర్చు నెయ్యంపుచెలివిసుమ్ము!
తద్వియోగప్రవృత్తిని దలఁచితలఁచి
నాకలమ్ము చలించు స్వేచ్ఛాకుమారి!

పుష్పబాణ విలాసము

(అనువాదము)

దివాకర్ల వేంకటావధాని

అనిశ వ్రజాంగనావిహారణార్పితచేతసుడైన నందనం
దనుని విచిత్రగాథ భువనత్రితయప్రచిత ప్రశస్తమున్
ప్రణయసుధామయమ్మును; అది వస్తువుగా రసవత్ప్రబంధమున్
పనివడి గూర్చు నారసనపైని సరస్వతి తాండవించుతన్.

కాంతుడు దృష్టిగోచరుడు కాన్ వికసించెను కన్నుదోయి; యే
కాంతగృహమ్మునన్ గలసినంతనె దేహము పుల్కలెత్తె; న
త్యంతముదంబునన్ కుచములందిన కంపము పుట్టె; కంధరా
ప్రాంతము కౌగిలింప దృఢమయ్యెను నీవి విడెన్ లతాంగికిన్.

అతిశీఘ్రగమన పర్యాకులత్వమునందు కచభారమంతయు కలగిపోవ
ఆయాసజనిత ఘర్మాంబుసంతతియందు కమ్మకస్తురిబొట్టు కరగిపోవ
కంటకావిలవల్లికానికుంజములందు కాయంబు వ్రణితమై కందిపోవ
పతనస్ఖలన వికంపిత బాహుముఖహైమ కంకణమ్ములు కటుక్వాణన మ్రోవ
ఏల పరిపక్వబింబమనీష నీదు - కెంపువాతెర కొరకి యేగిన శుకమ్ము
నరసి శిక్షింప భ్రమియించె దబల, నీదు - ఆడుబిడ్డయ కొనిపోయె నన్నిపూలు.

తెలతెలబారె హేమలత; తెల్లని ముత్యము లుద్భవిల్లె ను
త్పలయుగళంబునం; దుహినభానుడు పద్మమునన్ శయించెడిన్
జలరుహకోశసంగమమునన్ పువుదండలు వాడుదెంచె; నీ
ట్లలమిన దుర్నిమిత్తముల యానముదంబు తొలంచె నెచ్చెలీ!

ఒకచిగురాకుకేల విడనున్న శిరోజభరమ్ము దాల్చి వే
రొకట పయోధరద్వయమునుండి తొలంగు దుకూల మూని, కా
ముకుని గృహంబు వెల్వడెడి మోహనమూర్తి యొకర్తు, పుష్పసా
యక జయలక్ష్మియో యనగ నారయు చందనచర్చితాంగియై.

సఖుడు విదేశ మేగునని స్వాంతము కొందలమందు, చందిరుం
డఖిలజనప్రమోదకరుడయ్యెను వైరము సేయు నాయెడన్

సఖి, కలకంఠకంఠకలనాదము దుఃఖముగూర్చు; హావ్యభు
క్సఖుడు, వచింపనేల, అసుసంతతినే పెకలించివై చెడిన్.

సరసిజసుందరస్మితలసన్ముఖి యూహరిణాక్షి, చారుపీ
వరపృథులస్తనాంతరనిపాతగళన్మృదులోత్తరీయయుం
బరిసరధారుణీస్థజనవంచనకామయు నై విలోచనో
పరి, నను కేలు సాపినను వారక దూరమునుండి చూచెడిన్.

వనితా, చూచితె మాధవీలతలలో భ్రష్టప్రసూనావృతం
బును నీరంధ్రము నైన కుంజసదనంబున్, దాన ప్రౌఢాంగనల్
మణితంబుల్ కలిపింతు రేని విను, తన్మధ్యస్థపుంస్కోకిల
క్వణవిస్తారమునందు వానిని వినంగాజాల రెవ్వారలున్.

పరితాపాపనయమ్ము పొంటె రచియింపంబడ్డ యీపల్లవా
స్తరణమ్ము న్నిజపాణిపంకరుహసంసర్గమ్మునన్ వాడ్చు నీ
సరసీజానన; చిత్తజన్మశిఖిదత్తాంగారభావంబునన్
పరమేశా, తదసహ్యవేదన వచింప న్శక్యమే యేరికిన్?

మలయజవాయునిర్దయయు మంజులకోకిలకంఠనిస్స్వనం
బుల యతినిష్ఠురత్వమును పూర్ణశశాంకుని తిగ్మభావమున్
కలసి లతాంగి మృత్యుగత కాపుటకై యొనరించు యత్నముల్
ఫలితముతప్పె కర్తృణలవప్రచలభ్రమితత్వదాగతిన్.

ఆరమణీలలామ హరిణాయతలోచన చక్రవాక శృం
గారవతీసమాన తుదికంటకమయ్యెడు నీవసంతమం
దోరువలేక దారుణవియోగరుజ న్మరణింప పుంజితాం
గారనిభమ్ము నీకిసలకల్పితతల్పము నాశ్రయించెడిన్.

కన్నుల నీరుపెట్టకుము కాటుక యంత కరంగిపోవు, కం
దు న్నవకంఠమాలికలు తూలగనీయకు వేడియూర్పులన్
క్రొన్ననపాన్పు జేరకుము కొంచెపడున్ తనురాగ మెల్ల నో
అన్నువమిన్న, నీమగని యాగమకాలము దాటదింకనున్.

కలువలబోని నీకనులు క్లాంతము లైనవి; ఘర్మవారిబిం
దులు నవమౌక్తికప్రభలతో తులతూగెడు నీలలాటికా
స్థలి; బహుళమ్ములయ్యెడిని శ్వాసలు; వెన్నెలలోన రాకపో
కలు పొనరించి యెంతగను గాసిలితోసి వృథామదర్థమై!

చాన యొకర్తు సర్వజనసమ్మత విభ్రమమూర్తి నెయ్యపుం
జానలమధ్య భ్రూచలనసంజ్ఞల దూతికతోడ పల్కుచున్
మానుగ సంజనంబు నయనంబుల దిద్ది పటాంచలంబునన్
పీనతరీభవత్కుచమణీ నవహారము కప్పె, వేగమై.

నీహారకిరణాస్య, నీయాననము చూపు చక్షుర్జడత్వవిశ్రాంతి రస్తు!
శుకవాణి, మధురవాక్యాకమైన వినిపించు శ్రవణామృతస్రుతిసౌఖ్య మస్తు!
పద్మాక్షి, శిశిరదృక్పాతమ్ము గావించు మమితాంగపరితాపశమన మస్తు!
అమృతాంగి, నాపార్శ్వమందు నిల్వు మొకింత సౌరలోకావాస సంపదస్తు!
పలుగు చెలికత్తియల మృషావాదములనె-కాని, నాయందు ఇంత ఉత్కటము దీర్ఘ
తరము నా రోషమునకు కతమ్ము లేదు,- కుటిలకుంతల, నాపైని కోపమేల?

వనరుహాకోశచారురుచి భామకుచంబుల తాకనెంచు, చుం
బనమొనరించు బింబఫలభాసము మోవి; ముఖమ్ము జ్యోత్స్న మూ
ర్కొను; నరుణాబ్జశోభ సుమకోమలిహస్తము లూనియాడు; సే
వనమొనరించు నబ్జముఖిపాదయుగంబుకు పల్లవద్యుతుల్.

అనుగుసఖి, చేసితేను చెప్పినది యెల్ల-ధరణి నీవంటి పరహితార్థప్రవణలు
కలరె! నాకయి యరిగి యింతలసిపోయి-తౌను శ్రమలేక సఫలమ్ము లగునె పనులు?

బెడగగురీతి ఫాలమున బెట్టదు కస్తురిబొట్టు; పూసరు
ల్ముడువదు కేశపాశమున ముందటివోలె లతాంగి; నెయ్యపుం
బడతులతోడ నాయెదుట మాటికిమాటికి సంచరింప; దే
నడిగినయప్పుడైన తెగనాడదు నాయపరాధలేశముం.

శ్రుతికటువౌను కిన్నెరల మ్రోత పొలంతుక పాటపాడినన్
స్మితము వెలార్చినన్ మలినమేయని వెన్నెల తోచు; క్లాంతమౌ
నతికనుదోయిముందు వికసన్మృదులోత్పలమయ్యునున్ తటి
ల్లతిక లతాంగిమైసొబగు లక్షితమైన వివర్ణమై చనుం.

కనుదోయి రాత్రిజాగరణజన్యంబైన రాగరేఖావాళి ప్రచురమగుట
వక్షస్థలమునందు వరకుంకుమోదిత రాగచిహ్నములు తోరంబులగుట
అలికభాగంబునం దాలక్తికములైన రాగలింగము లవిరళములగుట
వేగకమున్న న న్వీక్షించు నభిలాష మించ నాయింటి కేతెంచియుంట
'ప్రాణనాయకి, నాయనురాగరసము-గాఢతరమౌను నీయాత్మకలుగుదాని
కంటె' నని నీవు పల్కిన యనుగుపలుకు-పొచ్చెమేలేని దని కానవచ్చె నేడు.

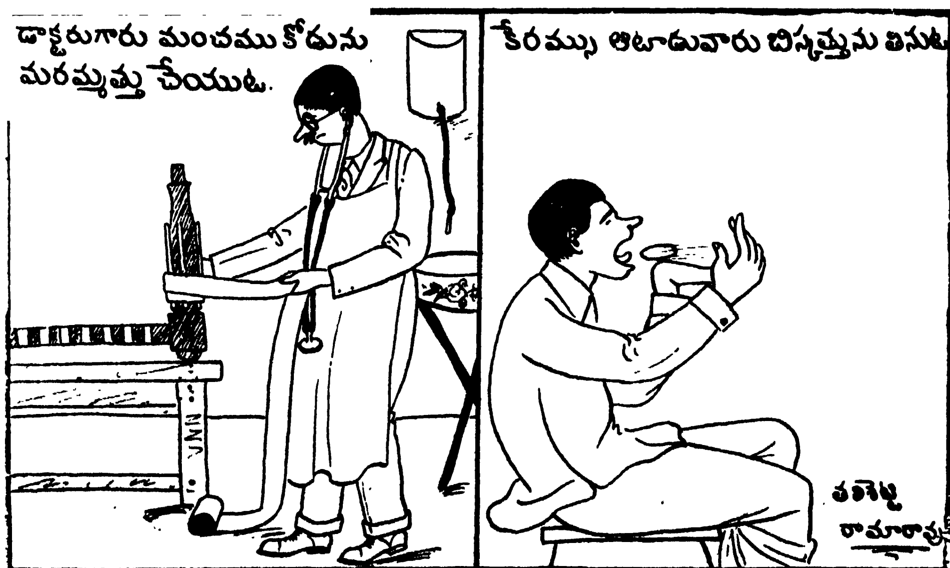
వారిజగంధబంధురము వాయువునూర్చ్వన, వాక్కుచే మనో
హారిశుకారవమ్మును, శశాంకుని చారుహాసన్ముఖమ్ముచే
నే రమణీలలామ హసియించునో, యామెయ త్వద్వియుక్తయై
దారుణరుక్శరవ్యముగ దా జలుపంబడె వానిచేతనే.

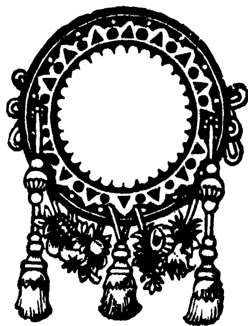
దెసలన్ కైరవగంధబంధురసరస్తీరానిలం బొప్పగా
నిశలన్ చాంద్రమసాచ్ఛసౌధకిరణానీకమ్ము జృంభించుటన్
కుసుమోచ్ఛ్రాయలసద్వసంతమున నాకున్ తాఃసంభావిసా
ధ్వసమే యుండదు దూరదేశమునకున్ ప్రాణేశ, నీ వేగగన్.

నతుడౌ వల్లభు చూడ దించుకయు మానమ్లానచేతస్కయై
పతి నిర్యాతుడుకా నపారపరితాపం బందు నీబాల; తా
నతిహానంబు వహించు చెల్వొదు బలాదానీతుడైనప్డు; జీ
వితశంకాస్థితి నందు నాతడు పునఃప్రీతప్రయాణుండు కాన్.

కోమలివాక్కు విన్నయెడ కోకిలకంఠము లౌ కఠోరముల్
సోమునియందు లోకరుచి చూడకపూర్వమె తన్ముఖాభమున్
భామను గాంచుదనకనె సువర్ణలత ల్లలితమ్ము లౌట; యా
సేమము నేత్రమీలనమె చేడియకన్నులముందు లేళ్లకున్.

అలవాటు ౨

గృహకల్లోలాలు*

(ఏకాంకనాటకం)

టేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు

[దీంట్లో వచ్చేపాత్రలు

నారాయణరావు	స్కూళ్ల డిప్టీయినస్పెక్టరు
వెంకమ్మ	నారాయణరావు తల్లి
లక్ష్మమ్మ	" భార్య
సుబ్బమ్మ	" చెల్లెలు
సీతమ్మ	లక్ష్మమ్మ తల్లి
రత్నమ్మ, రాజమ్మ	ఇరుగుపొరుగువాళ్లు
వెంకటేశ్వర్లు	నారాయణరావు స్నేహితుడు
సోములు	బంట్రోతు
చామాలు	సోములుతల్లి

నాటకమంతటా రంగం ఒకటే.]

౧-వ రంగం

[స్కూళ్ల డిప్టీయినస్పెక్టరయిన నారాయణరావుగారి యిల్లు. నారాయణరావుగారి భార్య లక్ష్మమ్మ వంటింటిముందరవున్న సావిట్లో కూచుని పిల్లాడిచొక్కా కుట్టుకుంటూవుంటుంది. ఇరుగు పొరుగువాళ్లయిన రత్నమ్మ, రాజమ్మ వస్తారు.

లక్ష్మమ్మ యిరవైయేళ్లమనిషి. పల్చగా, చామంచాయగా వుండును. మొహంలో కొంచెంవిచారం కనబడుతుంది.

రత్నమ్మ నలభైయేళ్లమనిషి. లావుగా వుండును. విధంతువు. జుత్తువుంది. సగం నెరిసిపోయినతల. చెంగావిపంచ కట్టుకు వచ్చును.

రాజమ్మ పాతికేళ్లమనిషి. పునిస్త్రీ. ఊలుటోపీ కుడుతూవుండును. మనిషిలో నేమీ విశేషం లేదు.]

లక్ష్మ:—(లేచి) రండి రత్తమ్మపిన్నిగారూ, రాజమ్మవదిన గారూ! మిట్టమధ్యాన్నవేళ వచ్చేరు, యింతయెండలో. పీటలుతెస్తా వుండండి, కూచుందురుగాని.

రాజ:—పీట లెందుకమ్మాయి, బాగానేవుంది!

రత్న:—పీట లక్కర్లేదమ్మా. ఇక్కడే కూచుంటాంలే. సుఖ్ఖర మైనగచ్చు. మనలో మన కెందుకు మర్యాదలమ్మా! ఇక్కడ కూచుంటాం.

రాజ:—పీటలు తేకుసుమండీ వదినగారూ!

లక్ష్మ:—మంచిమాటే అన్నారు! పోనీ చాపవేస్తాను, కూచుందురుగాని, వుండండి. (వెళ్లి చాపతెచ్చి వేయును) ఇలా చాపమీద కూచోండమ్మా.

రత్న:—ఇదేంచాదస్తమమ్మా!

రాజ:—మొత్తంమీద వూరుకోరు వదినగారు.

(రత్నమ్మ, రాజమ్మ చాపమీద కూచుంటారు.)

రత్న:—మీపిల్ల లేరమ్మా, కనపడరేం? ఎక్కడా సందడి లేదు.

లక్ష్మ:—నిద్దరపోతున్నారు. మంచంమీద వొకణ్ణి, వుయ్యాలలో వొకణ్ణి పడుకోబెట్టేను. ఇద్దరూ వుయ్యాలలోనే పడుకుంటామని దెబ్బలాట. ఒకళ్లకొకళ్లు తీసిపోరు. వాళ్ల తగవులు తీర్చేటప్పటికి నాతాతలు దిగొచ్చేరు.

రత్న:—(రహస్యంగా) మీఆయన ఆగదిలో లేరుకదా.

లక్ష్మ:—ఊఁ.ఊఁ. లేరు. ఎక్కడో వీధిగదిలో ఆఫీసుపని చేసుగుంటున్నారు.

రత్న:—ఏమో, పెద్దమనిషి అక్కడవుంటూవుంటే మేమిక్కడ గొడవచేస్తున్నామేమో అని.

రాజ:—ఏకోమాట వేగిరం చెప్పండి, యింటికిపోతాం, ఆయన్ని యిబ్బంది పెట్టక.

లక్ష్మ:—లేరమ్మా, ఇక్కడ లేరు. ఆయన వీధిగదిలో యెక్కడో ఆఫీసుపని చేసుగుంటున్నారు. మన మిక్కడ మాటాడుకున్నా ఫర్వాలేదు.

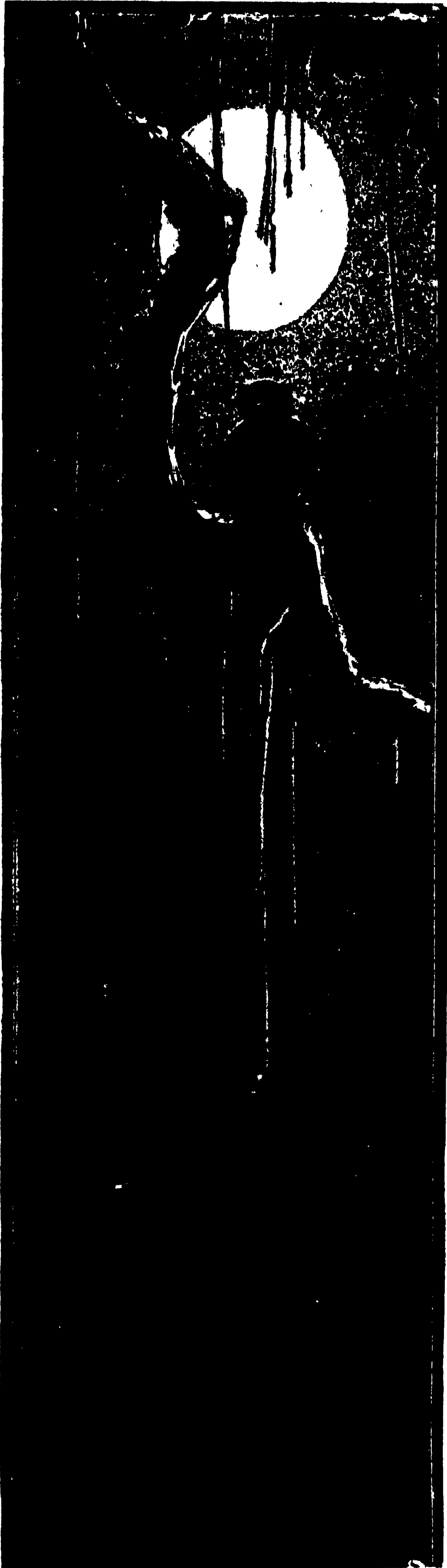
రత్న:—ఔనుగాని మీ అత్తగారు యింట్లో లేదా యేమిటి?

* ఈ యేకాంకనాటకం రాజమహేంద్రవరంలో ౧౯33-వ సం. జూన్ నెలలో రచించబడింది—టే. కా.

హైమవతీమనోహరుడు

—పెండ్యాల వెంకటరామారావు.

వెన్నెలరాత్రి

—జి. హనుమంతరావు.

లక్ష్మి:—ఆవిడ మరేమో మాఅకబోడుచుగారివూరు వెళ్లేరు.

రత్న:—ఏమీ, యెందుకూ?

లక్ష్మి:—ఆవిణ్ణి యిక్కడికి తీసుకొద్దామని.

రత్న:—(బుగ్గలుమీద వేళ్లువేసుకుని) అదేమిటమ్మా! మొన్న మొన్ననేకదూ శ్రావణమాసంలో వెళ్లింది. యిక్కడికొచ్చి చాలానాళ్లయిపోయిందని, అప్పిడే యేంతీసుకురావడమమ్మా! రెణ్ణెల్లేనా అయిందోలేదో.

రాజ:—వున్నంవెళ్లేక వున్న మింకావెళ్లిందే!

లక్ష్మి:—ఆవిడ మరి కూతుర్ని విడిచిపెట్టివుండలేరు. పచ్చగా వున్నది యీవొక్కకూతురేగా.

రత్న:—అయితే కూతురిదగ్గిరే వుండిపొమ్మను. చీటికిమాటికి యీతీసుకురావడాలేమిటి, తీసుకువెళ్లడాలేమిటి?

రాజ:—కూతురింట్లోనే వుంటే సరి తీరిపోతుంది.

లక్ష్మి:—అల్లుడికి యింట్లో యెవరూ పెద్దవాళ్లు లేరు. తల్లి చచ్చిపోయి రెండేళ్లయిందిపాపం!

రత్న:—అయితే యిల్లరికం చేసుగుంటుందా యేమిటి?

లక్ష్మి:—ఇల్లరికం చేసుగుంటుందని నేనేనడం లేదు, పిన్నిగారూ! కూతురు వచ్చేక తనూ, కూతురూ కలిసి నన్ను బతకనిస్తారాఅని పగలురాత్రి యేకయిదైపోతున్నా. వాళ్లు యింట్లోవుంటే తింటారా, నేను తింటం లేదూ. అదేంఖర్మమోగాని వాళ్లిద్దరూ నాతో దెబ్బలాడనిరోజంటూ వుండదమ్మా. అందుకన్నినేనేనుస్తున్నా. ఒహరుంటే నే చస్తున్నాకదా,యిద్దరూవుంటే యింక యేలాబతకడమని.

రత్న:—నిజమేనమ్మా, రాక్షసుల్లాంటివా ళ్లిద్దరూను.

రాజ:—ఇద్దరూ లంఖిణీ తాటకీన్నూ.

లక్ష్మి:—ఇంట్లోవుంటే దెబ్బలాట. అవట్టును మూడుమూడు నాళ్లకి యింట్లోంచి వెళిపోటం. వెళ్లినవాళ్లు పోనీ అక్కేవుంటారా అంటే మళ్లా అదిలేదు. ఇట్టే వెళ్లడం, యిట్టే రావడం. ఆవెళ్లడం రావడంఖర్చులు మళ్లా మావే. ఇలా చస్తున్నామమ్మా!

రత్న:—సరేగాని, వాళ్ల సంసారంకూడా మీనెత్తిని వెయ్యడమేమిటో! వాళ్లది వేరేకుటుంబంకాదా, వేరేసంసారంకాదా. అలాంటప్పుడు మీయింటిమీద కెందుకూ తీసికొచ్చిపెట్టడం?

రాజ:—అదేమో, నాకూ వింతగానే వుంది.

(లక్ష్మమ్మ వూరుకుంటుంది.)

రత్న:—మీరిద్దరూ చిన్నవాళ్లుకదా. ఇద్దరూ చిలకాగోరింకల్లాగ వుంటూవుంటే తను చూసి సంతోషించవలసిందికదా. అటువంటప్పుడు వాళ్ల సంసారంకూడా మీనెత్తిని పెట్టడమేమిటమ్మా. ఇప్పుడు కాకపోతే మరెప్పుడూ సుఖపడదా!

రాజ:—ఇంత కాల్చుకుతినే అత్తగారిని నే నెక్కడా చూడలేదమ్మోయి! మాచెల్లెలికత్తగా రొకర్తె వుందిగాని ఆవిడేనా యింత కాల్చుకుతినడం నేచూడలేదు, విన లేదు.

లక్ష్మి:—నా వొక్కర్తెతో దెబ్బలాడితే పోనీ అదేపోయిందని వూరుకుందును. ఆయనతోకూడా దెబ్బలాటే. ఆయన నన్ను కొట్టడం, తనబుర్ర గోడకేసి కొట్టుగోడం, యేడవడం, చచ్చిపోతాననడం, యీబాధలు సేహించలేననడం, ఇహ యేమిచెప్పనుతల్లీ! ఇల్లు యుద్ధరంగ మయిపోతుంది. ఇవన్నీ తలచుకుని యేమిరాదైవమా నా కేమిదారని యేడుస్తున్నా.

రత్న:—కడుపుతోవున్న మనిషివి నువ్వు. రేపో నేడో నీళ్లాడతావు. నీచేత పనులు చేయించుగుంటుందేమిటమ్మా!

రాజ:—నిండుపొద్దులమనిషిచేత చాకిరీ చేయించుగోడమేమిటి నా మొహం.

లక్ష్మి:—అటుమొన్న సాయంత్రం తలకాయినొప్పొచ్చి లేవలేక ఆవిడికి రాత్రికి బియ్యపుపిండి విసరలే నన్నాను. దానికోసం తెగతిట్టిపోసింది.

(రత్నమ్మ నోరు నొక్కుగుంటుంది.)

రాజ:—ఏమి ఆశ్చర్యం. చూడగాచూడగా యమురాలులాగుంది.

(బంట్రోతు సోములు వస్తాడు.)

సోము:—అమ్మగారండీ!

లక్ష్మి:—ఏమిటి?

సోము:—అయ్యగారు మరేమో నన్ను పడవలరేవుకాడి కెళ్లిరమన్నారండి. అమ్మగా రొత్తారంటండి. అమ్మగారు, సెల్లాయిగారూకూడా వొత్తారంటండి. పడవలరేవుకాడి కెళ్లి తీసుకురమ్మన్నారండి అరిని. బజారెంటే యెల్తాగాదండి. ఏమేనా కూరగాయ లట్టుకురావలసొస్తే సెప్పండి. ఒచ్చేటప్పు డట్టుకొత్తానండి. సిక్కాం తీసుకెళతా, డబ్బులిప్పించండి.

లక్ష్మి:—ఇప్పుడేమీ కూరగాయ లక్కర్లేదు. ఇంట్లో చాలా కూర లున్నాయి. పడవలరేవుకు వెళ్లి వాళ్లిద్దరినీ తీసుకురా.

సోము:—సిత్తమండమ్మా. పడవలరేవుకాడి కెల్తానండి. అమ్మగారిని, సెల్లాయిగారిని తోడుకొత్తానండి.

లక్ష్మి:—సరే, వెళ్లు. (సోములువెళతాడు.)

రత్న:—మళ్లా ప్రళయం వచ్చి పడుతూందమ్మోయి!

రాజ:—తల్లీ కూతురూ కలిస్తే రెండుప్రళయా లయిపోతాయి.

లక్ష్మి:—నాఖర్మానికి నే నేంచెయ్యగలనమ్మా! ఇంట్లో యింతమంది నాకున్నంటూవున్నా మళ్లా పనిపాట్లన్నీ నేనేచెయ్యాలి.

గుడ్డలుతకాలి, లాంతర్లుతుడవాలి, పిండ్లువిసరాలి, ఒకటేమిటి ? సమస్తం నేనే చెయ్యాలి. (విచారంగాని) ఒకవేళాగయితే ఆవిడ వూరుకుంటుందమ్మా. వారికొచ్చే జీతంకనక నెలనెలకీ ఆవిడచేతిలోపోసేస్తేమా వూరుకుంటుంది. 'అంతా మీ అల్లుడికీ మీకూతురికీ యిచ్చేసుగోండి. కూళ్ళమక్కర్లే' దంటేమా పరమానందం. ఇక మమ్మల్ని యేమీ అనదు. కాని మాకు తిండెలాగ? మేమెలాగబతకడం? అదెలా చెయ్యమండీ పిన్నిగారూ !

రత్న:—నిజమేతల్లీ ! నువ్వెంతేనా క్షోభపడిపోతున్నావు. నువ్వెంతక్షోభపడిపోతున్నావో ఆపరమాత్ముడికే తెలుసు.

రాజ:—కూతుళ్ళని కనుక్కున్నవాళ్ళే యిలాగ చేస్తావుంటే కూతుళ్లు లేనివాళ్లమాట చెప్పేదేమిటి !

రత్న:—కొడుకు బతికుండాలి, కోడలు ముండమొయ్యాలనేరకంమనిషి. దేవుడేనా తగినశిక్ష చెయ్యకుండావున్నాడమ్మా !

రాజ:—పాపం పండితేగాని బద్దలవదంటారు పెద్దలు. అలా పెర్గ్గా పెర్గ్గా ఆఖరికి వాళ్ల పాపం వాళ్లనే కొట్టేస్తుంది. చూడండి నామాట అబద్ధమయితే.

లక్ష్మ:—తనకూతురుచేత ఆవగింజంతపనిచేయించదు, ఆవిడ వొళ్లు యెక్కడ అలిసిపోతుందో అని. చాకిరీచెయ్యడానికి మళ్లా నేను. ఊరికే చెప్తున్నా, మీరు వింటున్నారుకదా అని, వాళ్ల కావిడపెట్టడాన్నిగురించి. వేవుగతిని తనకు కట్టుగోడానికి పంచలున్నాకూడా లేవనిచెప్పి ఆయనచేత ఒకసైనుపంచ కొనితెప్పించిందమ్మా. తెప్పించుకున్నమనిషి తను కట్టుగోవాలా ? మళ్లా అదిలేదు. తిన్నగా తీసుకెళ్లి కిందటిసారి వెళ్లినప్పుడు అల్లుడిచేతి కిచ్చేసొచ్చిందమ్మా ! ఏమిటి చెప్పను పిన్నిగారూ ఆవిడచేసే పనులుగురించి. ఏమయినా, వొకళ్ల కిచ్చిందని నేనేడవడంలేదు. నన్ను చంపకండర్రో యని యేడుస్తున్నా. నేనన్నా మాపుట్టింటారెవరన్నా కూడా ఆవిడికి కిట్టవమ్మా, ఆవిడికీ కూతురికీ కూడా. అమ్మయ్య మా తమ్ముడొచ్చేడు. వుర్రాడుకదా. ఆరేళ్లవాడు- వాడిని పెట్టినబాధలు యేమనిచెప్పమన్నారు. ఇన్నీఅన్నీ కావు. చూడలేక చివరికి వాడిని వాళ్లింటికి పంపేసేను.

రత్న:—ఆవిడి 'ధామత్తు 'అలాగుంది !

రాజ:—చక్రం తిరుగుతుంది లెండి. కిందు మీదికీ, మీదు కిందికీ వస్తుంది.

లక్ష్మ:—ఒకరోజునుంచీ, రెణ్ణాళ్లనుంచీ పడుతూన్నభాదలా యివి. ఆరేళ్లనుంచి పడుతున్నా. పెదిమ మెదపకుండా భరిస్తున్నా.

రత్న:—నిజమేతల్లీ ! వింటూవుంటే నావొళ్లే ఝల్లుమంటూంది. పగవాళ్లకేనావద్దు నువ్వు పడేబాధలు. నేను వినే భరించలేకుండావున్నాకదా ! నువ్వు పడుతున్నావు. పాపం ! చిన్నపిల్లవి. దేవుడే రక్షిస్తాడు నిన్ను. దిక్కులేనివాళ్లకి దేవుడే దిక్కంటారు. ఓపికపట్టివుండు తల్లీ. (స్ఫురించి) అమ్మాయీ ! ఇంక మీవాళ్లు వచ్చేవేళయింది. మళ్లా రేపో యెప్పుడో వస్తాలే, వెళతాం. దేవుణ్ణే నమ్ముకో. నీ కింకేమీ ఫర్వాలేదు. ఇలాంటి వెల్లకాలం వుండిపోవు. లే, రాజమ్మా, లే పోదాం, మరి. వెళ్లొస్తామమ్మా.

రాజ:—వెళ్ళొస్తానండీ వదినా.

లక్ష్మ:—మంచిదమ్మా. (రత్నమ్మ, రాజమ్మ వెళతారు.)

(లక్ష్మమ్మ చొక్కాకుడుతూవుండును. సోములు వస్తాడు.)

సోము:—అమ్మగారు, పెల్లాయిగారు వొచ్చేరండి. రెండు మూటలూ లోనడేసేనండి.

(వెంకమ్మ, సుబ్బమ్మ వస్తారు.)

(వెంకమ్మ నారాయణమూర్తిగారితల్లి. నలభైయైదేళ్లుంటాయి. వితంతువు. బక్కపల్చగా వుండును. చూడడానికి మనిషి కొరకొరలాడుతూవుండును.

సుబ్బమ్మ వెంకమ్మకూతురు. తల్లిలాగే పల్చగా వుండును. తల్లికి ప్రతి. వయస్సు యిరవైయేళ్లు.)

లక్ష్మ:—(నిలుచుని) ఏంవదినా ! క్షేమంగా వున్నావూ ? ఏమత్తా ! వచ్చేరూ ?

వెంక:—అబ్బాయి యెక్కడ ?

లక్ష్మ:—సావిట్లోనే వున్నారు. ఆఫీసుపని చేసుకుంటున్నారు. (సుబ్బమ్మతో) ఏమివదినా ! అన్నయ్య కులాసాగా వున్నారా ?

సుబ్బ:—ఊఁ. దేవుడిదయవల్ల.

లక్ష్మ:—అంతా దేవుడిదయే. లేకపోతే మరి మనయిష్టమూ యేమిటి ?

సుబ్బ:—ఊఁ. ఔను.

వెంక:—అబ్బాయిని చూసొద్దాం రా పిల్లా.

సుబ్బ:—ఊఁ. పద. (ఇద్దరూ వెళతారు.)

౨ - వ రంగం

[నారాయణరావు కుర్చీమీద కూచుండును. లక్ష్మమ్మ వచ్చును.

నారాయణరావు స్కూళ్ల డిప్టీ యినస్పెక్టరు. సామాన్యంయెత్తు మనిషి. క్రాపింగుతల. నవ్వుమొహం. సర్కీటువెళ్లడానికి దుస్తులు వేసుగువుండును. చేతిలో దండకడియం పట్టుగొనును.]

లక్ష్మ:—సర్కీటువెళ్లడానికి బట్టలు వేసుగున్నారూ ?

(నారాయణరావు అడావిడిగా దండకడియం జేబులో పెట్టుగొనును. లక్ష్మమ్మ పరికించును.)

నారా:—వచ్చేవూ? ఇంకా రాలేదేమని చూస్తున్నా.

లక్ష్మి:—ఏదో యింట్లో పనిచేస్తున్నాను.

నారా:—ఇంకా పనులేమిటే, నీమొహం. ఇప్పుడాట్టే కష్టపడి పనిచెయ్యకూడదు. చూసేవా? నీళ్లాడేరోజులొచ్చేయి. చాలా ప్రమాదం.

లక్ష్మి:—అలాగేలెండి. (కొంచెం సేపయేక)

నారా:—వచ్చింది.

లక్ష్మి:—ఏమిటదీ?

నారా:—అయినా చెప్పాగో.

లక్ష్మి:—నాకేం కేరళ మెచ్చుననుకున్నారేమిటి?

నారా:—నే నిన్నాళ్లూ అలాగే అనుకుంటున్నా.

లక్ష్మి:—మందిమాటే!

(నారాయణరావు జేబులోనుంచి దండకడియం తీయును.)

లక్ష్మి:—అదేమిటది?

నారా:—మొదట చేతికి పెట్టుగో.

లక్ష్మి:—తర్వాత పెట్టుగుంటాను లెండి.

నారా:—పెట్టుగోమరి.

లక్ష్మి:—పెట్టుకుంటానులెండి.

నారా:—నువ్వు పెట్టుకుంటే మరి నేను చూసి సంతోషిస్తా. నా కానందం అక్కర్లే దనుకున్నావేమిటి.

లక్ష్మి:—పెట్టుకుంటాలెండి. ఇదెందుకు చేయించేరూ?

నారా:—నువ్వు కొంచెం బలుస్తావేమోఅని. కడుపుతో వుండే మనుష్యులు సాధారణంగా నీరుపట్టి బలిసివుంటారు. కాని నువ్వు బక్కగా నేవున్నావు. ఈదండకడియం పెట్టుగుని, యిది దండను నిలవడానికేనా కాస్తతిని బలుస్తూవుంటావని చేయించేను.

లక్ష్మి:—సరేలెండి. వేళాకోళాల కేమిటిగాని, మీఅమ్మకు తెలుస్తే యేమేనా అంటారు.

నారా:—అది అనేదేమిటి దానిమొహం. నాయిష్టం. నా డబ్బు. నాయిష్టం.

లక్ష్మి:—మీయిష్టమని మీ రనగానే సరా యేమిటి. ఆవిడ వూరుకుంటారేమిటి?

నారా:—అయితే నన్ను వెళ్లి చెప్పమన్నావేమిటి? వెళ్లి చెప్తాను, నే నిలా చేయించేను, నా ఇష్టమని. (నిలుచొనును)

లక్ష్మి:—ఏమీ చెప్పక్కర్లేదు, కూచోండి.—

(నారాయణరావు కూచొనును.)

నారా:—పెట్టుగో మరి.

లక్ష్మి:—పెట్టుగుంటానులెండి.

నారా:—నువ్వు పెట్టుగుంటేగాని నే నివాళ అసలు సర్కీటే వెళ్లను.

లక్ష్మి:—పోనీండి అయితే. (చేతికి దండకడియం తొడుగుకొనును.)

నారా:—చూసేవూ, నగ కెంత అంద మొచ్చిందో!

లక్ష్మి:—అయితే, నగ కందంరావడానికేమిటి నగలుపెట్టుగుంటారు?

నారా:—కొంతమందికి నగలు పెట్టుగుంటే అందమొస్తుంది. కొంతమందికి నగలుపెట్టుగుంటే వికారమొస్తుంది. కొంతమంది నగలు పెట్టుగుంటే నగల కందమొస్తుంది. చివరజాతిమనుష్యులలో చేరిన దానివి నువ్వు.

లక్ష్మి:—మీరే అన్నిటికంటే పెద్దనగ నాకు.

నారా:—నిజమే. నిన్ను పెళ్లాడితే నాకు అందమొచ్చింది; ఆజాతిమనిషివని అననేఅన్నానుగా.

లక్ష్మి:—పోదురూ! అన్నీ యిలాగే అంటారు.

నారా:—నిజంచెప్పితే నిష్ఠూరం. ఉన్నమాట ఆడకతప్పదు.

లక్ష్మి:—అన్నినిష్ఠూరాలూ మీకే తెలుసు. నా కేం తెలీవు.

నారా:—ఇంక వెళతాను మరి. (దండను ముద్దాడును.)

లక్ష్మి:—చాలులెండి. బొత్తిగాను.

(నారాయణరావు మళ్లా ముద్దాడును.)

నారా:—మరి వెళ్లొస్తాను. ఇదిగో, అన్నట్టు చెప్పడం మరిచిపోయేను. మీఅమ్మకు ఉత్తరం రాసేను, వచ్చి నిన్ను తీసుకువెళ్లవలసింది పురిటికని.

లక్ష్మి:—చెప్పడం మరిచిపోవడమేమిటే, మీరు ఉత్తరం రాసి నాకు చూపించేరుకదూ, పోస్టులో వెయ్యకముందు.

నారా:—మందమతిని, బొత్తిగా జ్ఞాపక ముండడంలేదు అంతకంతకి. ఇప్పుడు జ్ఞాపకమొచ్చింది, నీకు చూపించేవేసేను పోస్టులో అని. ఎప్పుడువేసేను పోస్టులో?

లక్ష్మి:—అటుమొన్న బుధవారంనాడుకదూ.

నారా:—ఔను. మొన్నబుధవారంనాడే వేసేను. ఇంక రేపో నేడో వస్తుందన్నమాట మీఅమ్మ.

లక్ష్మి:—ఊఁ.

నారా:—నేను క్యాంపులోవుండగా వస్తేమట్టుకు నేనువచ్చేవరకూ వుండమని చెప్పు. చెప్పేం, తెలిసిందా?

లక్ష్మి:—ఉండ కేంచేస్తుంది? మీరు రాకుండా తీసుకెళ్ళకుండేమిటి నన్ను. తీసుకెళతానంటేమట్టుకు నేను వెళతానా ?

నారా:—అలాగేలే, నేను వచ్చేక వెళుదూగాని. ఔనుగాని వాళ్ళు యీవూరునుంచి బదిలీఅవుతుం దనుకుంటున్నారు అంతా. అంతా అదేమాట. విచిత్రం.

లక్ష్మి:—అయితే బదిలీవద్దని కోరుకోండి.

నారా:—కోరుకోవాలంటే చెన్నపట్నంవెళ్లి డైరెక్టరాఫీసులో గుమాస్తాలకాళ్లు పట్టుగోవాలి.

లక్ష్మి:—పోనీ కోరుకోండి. ఇక్కడే వుండిపోదాం. ఈవూరు అన్నివిధాలా అనుకూలంగా వుంది. మనవూరికి దగ్గిర. ఇట్టే వెళ్లివస్తూ వుండవచ్చు. ఇక్కడే సుఖంగావుందాం.

నారా:—ఇంకా యేమీచెప్పలేను దాన్నిగురించి. ఇంతకీ యిప్పుడు తొందరేముందిలే......మరి వెళ్లొస్తానోయ్.

లక్ష్మి:—ఊఁ. మంచిది.

నారా:—ఇదిగో! పిల్లలు జాగ్రత్తసుమా. వీథిలోకి వెళతారు. బళ్లూ గిళ్లూ, పశువులూ తిరుగుతూ వుంటాయి. బళ్లకింద పడతారు. జాగ్రత్త. వీథిలోకి వెళ్లనియ్యకు. వెళ్లొస్తానుమరి.

లక్ష్మి:—ఊఁ. మంచిది. జాగ్రత్త కుమండీ. మూడునాలుగు రోజులవరకూ ఆఫీసువాళ్లంటే తిరగాలి, బాడిబందలోను. రోడ్డేనా వుండదు. చేలగట్లంబడి తిరగాలి.

నారా:—కొత్తాయేమిటి ?

లక్ష్మి:—కొత్తనిగాదు. అయినా మీశరీరం మీరు జాగ్రత్తగా చూసుగోడం అలవాటు లేదు. అందుకని.

నారా:—ఊ. అలాగే. వెళతాను మరి.

లక్ష్మి:—మంచిది.

నారా:—జవాన్! (లోపల 'అయ్యా'అని వినవస్తుంది) పెట్టె, పరుపు పట్టుగు నడుస్తూవుండు. (లోపల 'చిత్తమంపయ్యా' అని వినవస్తుంది) వెళతా నింక.

లక్ష్మి:—మంచిది. (నారాయణరావు వెళ్లును.)

లక్ష్మమ్మ:—(తనలో) ఈనగ మాఅత్తగారయినా, మావదిన యినా చూస్తే యేమేనా అంటారేమో. (సుబ్బమ్మ వచ్చును. లక్ష్మమ్మ కొంచెం కంగారుపడును.)

సుబ్బ:—ఏమమ్మా, మాఅమ్మ పిలుస్తూవుంటేనే నిన్ను. విన బడలేదూ? (దండకడియంమాసి) ఇదెక్కడిదో! చాలా బాగుంది.

లక్ష్మి:—మీ అన్నయ్య యిప్పుడే యిచ్చేరు.

సుబ్బ:—మాకెవరికీ చెప్పందే!

లక్ష్మి:—అత్తగారికి చెప్పే చేయించేవన్నారు.

సుబ్బ:—అమ్మేనా చెప్పలేదు నాకు. చేతికి చక్కగావుందో.

లక్ష్మి:—నువ్వుకూడా చేయించుకుందూగాని లే.

సుబ్బ:—ఈనగకోసమే యిప్పుడు దేవుళ్లాడుతున్నాను. ఉన్న నగలు పెట్టుకుంటే చాలులే. నీచేతి కీనగ చాలాచక్కగావుంటో. నగకే కళకాంతులొచ్చేయో.

లక్ష్మి:—వదినవుకాబట్టి హాస్యమాడుతున్నావు, తప్పలేదు.

సుబ్బ:—నువ్వే హాస్యమాడుతున్నావు. నేను నిజమే అను తున్నాను. చక్కగా వుంది. రావో. అమ్మకుకూడా చూపిద్దాము.

(వెంకమ్మ వచ్చును, నడుముమీద చేతులుపెట్టుగుని.)

వెంక:—ఏమేపిల్లా! నువ్వుకూడా యిక్కడే వుండిపోయేవు. సరే, దానికంటే పనిలేదు. అది అన్నింటికీ తెగించింది.

సుబ్బ:—చూడేఅమ్మా! అన్నయ్య వొదినికి దండగడియం చేయించేడు.

వెంక:—(బుగ్గలునొక్కుకొనుచు) అలాగు వాడు డబ్బు తగలేసుకుంటూవుంటాడు. స్వయంరాజు, స్వయంమంత్రి. వాడలాగుతగలేసుకుంటే యొవళ్లకికావాలి. తగలేసుగోనీ. తల్లిమాట వినని కొడుకు బాగుపడేదేమిటి......పిల్లా! నేను వెళ్లి జపంచేసుగోవాలి. ఇవాళ యేకాదశి ఉపోసంకదా. అప్పుడే అస్తమానవేళ అవుతూంది. ఏదో కాస్త చలిమిడి గొంతుకులో వేసుగుంటూ, జపం చేసుకుని. రెండుమంచినీళ్లచుక్కలు వేగిరం తాగితేగాని వొంట్లో ప్రాణాలు లేచిపోయేటట్లా వుంది. (లక్ష్మమ్మతో) ఏమే! నువ్వు అబియ్యం పూర్తిగా బాగుచెయ్యి.

లక్ష్మి:—అలాగే.

వెంక:— నేను వెళతా. ఇంక మరి జపంచేసుగోవాలి. (వెళ్లును.)

సుబ్బ:—కూచో వదినా!

లక్ష్మి:—అత్తగారిప్పుడే చెప్పివెళ్లేరు చూసేవా బియ్యం బాగుచెయ్యమని. అంచేత కూచోనుబాబూ. వెళిపోవాలి. వెళ్లి బియ్యం బాగుచేసుగోవాలి. బాగుచెయ్యకపోతే మళ్లా యేమేనా అంటారు.

సుబ్బ:—కాస్సేపు కూచో. నేనూ సాయంచేసిపెడతాను.

లక్ష్మి:—నువ్వు సాయంచేయక్కర్లేదమ్మా. నాపని నేనే చేసుగుంటాను.

సుబ్బ:—ఫర్వాలేదు. కూచో కాస్సేపు.

లక్ష్మి:— (విసుగుతో) నువ్వు కూచోమంటావు. ఆవిడ బియ్యం బాగుచెయ్యకపోతే యేమేనా అంటారు. (కూర్చొనును.)

సుబ్బ:—అత్తగారిమాటమీదే నడుస్తూన్నట్టు మహాచెప్తా వేమిటి కబుర్లు.

లక్ష్మి:—అత్తగారిమాటమీద నడవ కేంచేస్తున్నాను ?

సుబ్బ:—ఆవిడమాటమీదకాదు, నోటిమీద నడుస్తున్నావు. నువ్వంతగా అత్తగారిమాటమీదే నడిచేమనిషివయితే యిన్ని దెబ్బలాట లెందుకు వస్తూవుంటాయి ?

లక్ష్మి:—నాఖర్మం.

సుబ్బ:—నీఖర్మంకాదు, నాఖర్మం ; మాఅమ్మఖర్మం. మా అమ్మ యెంతముచ్చటపడి చేసుగుందో అంత దూర మయిపోయింది, కొడుక్కి. సరా, తీరిపోయింది.

లక్ష్మి:—నువ్వు వున్నమాట, లేనిమాట అనకుమరి.

సుబ్బ:—నామీదా నువ్వు అధికారం చేసేదానివి పుట్టేవిన్నాళ్లకి.

లక్ష్మి:—నా కెందుకమ్మా. నా కేగొడవలూ తెలీవు. అలాంటప్పుడు వూరుకుంటేనే మంచిది.

సుబ్బ:—పోనీగాని నిన్నటికి నిన్న రాత్రి కాస్త వొంటిమీద నీళ్లోసుగుని దిబ్బరొట్టి చేసిపెట్టలేకపోయేవా ? ముసిలిముండకదా! ఆమాత్రం కనికరం లేకపోతే అ దెలాజరుగుతుంది? నలభైయేళ్లు దాటేయికదా ! అది బతకాలని మనస్సులోవున్న మనిషివేనా నువ్వు. ఉన్నమనిషివయితే అలా వూరుకుంటావా? ఒంట్లో ప్రేమ పుట్టాలికాని ఒకరు చెప్తే వస్తుందా ?

లక్ష్మి:—రాత్రి స్నానంచేసి చెయ్యలేదనేనా నువ్వనడం.

సుబ్బ:—చేస్తేమట్టుకు యేం మునిగిపోయిందని. ఉన్నపాటి నాళ్లయితే చెయ్యరూ, కడుపులోవుంటే మట్టుకు. నువ్వేగాని మరే యిల్లాలూ కడుపులోవుండడం లేదు కామోసు. ఇంతోటినాజూకు దానివీ పుట్టేవు. (లక్ష్మమ్మ వూరుకొనును) పోనీ, యెన్నడేనా రెండు రాగిడబ్బులు నీచేత్తో దానిచేతిలో పెట్టి యెరుగుదువా? నాకు తెలియక అడుగుతున్నా, చెప్పు.

లక్ష్మి:—ఆయనే యిస్తూవుంటేనే. ఇంతకీ నాదగ్గి రేముంవనీ, నేనియ్యడానికి మానడానికిన్నూ.

సుబ్బ:—పెట్టితాళాలు మెళ్లోనే కట్టుకొన్నావుకదూ పుస్తెల్లాగా, పూసల్లాగా. మరెవరికీ కనపడనియ్యవుకదూ.

లక్ష్మి:—నాకెందుకూ తాళాలూ, యీలిట్లూ. ఆయనకే యిచ్చేస్తా, మీరే అడిగి తీసుకోండి.

సుబ్బ:—నీఅంత కుచ్చితంమనిషిని నేచూడలేదంటే నమ్మ. ముక్కోటికి నమ్మ. పైగా యివన్నీ అతగాడితో చెప్పి తాళాలు దానిమొహాన్ని కొట్టిస్తావా. అయితే నేడిపిస్తావా! ఇదా నువ్వుచేసే పని. నువ్వే 'తాళాలు నాకువద్దు. మీ అమ్మగారి కిచ్చెయ్యండి. మీఅమ్మగారికంటే నేనెక్కువా? కన్నతల్లికంటే యీయింట్లో నాకెక్కువఅధికార ముందా?' అని అతనితో చెప్పి ఆతాళా లిచ్చెయ్యొద్దూ. ఒకళ్లు చెప్పేకా బుద్ధిరావడం. చీవాట్లుపెట్టేక డక్కాకేనా బుద్ధొస్తుంది.

లక్ష్మి:—నువ్వన్నట్టుగానే చేస్తానమ్మా, నా కేగోలా అక్కర్లేదు.

సుబ్బ:—నువ్వు తాళాలు వదుల్తావా. నువ్వు తాళాలు వదిలే మనిషివే. నువ్వు తాళాలకంటే ప్రాణాలు తొందరగా వదులుతావు. ఆసంగతి నాకు తెలుసు.

లక్ష్మి:—(పుస్తినుంచి తాళాలు తీస్తూ) నాకెందుకమ్మా యీ వెధవతాళాలు. నన్ను దెబ్బలాటలు లేకుండా బతకనియ్యండి. అంతే చాలు. నాకు తాళాలూవద్దు, గీళాలూవద్దు. తీసుకోఅమ్మా తాళాలు. (తాళాలు సుబ్బమ్మకాళ్లదగ్గిర పడవేయును.)

సుబ్బ:—అమ్మోయ్! నాయనోయ్! చచ్చేనర్రోయి, చచ్చేనర్రోయి, చచ్చేను. కొట్టేసిందర్రోయ్, కొట్టేసింది. తాళాలు మీద విసిరేసింది. (ఏమిటే ఏమిటే ఏమిటే అంటూ వెంకమ్మ వచ్చును.) నాకాళ్లు విరక్కొట్టేసిందర్రోయి, తాళాలు విసిరేసిందర్రోయి నాకాళ్లమీద. కాళ్లు విరిగిపోయేయర్రోయి.

వెంక:—(సుబ్బమ్మను కౌగలించుకొని యేడుస్తూ) అయ్యో, అయ్యో, అయ్యో! నేనేంచేసుకునేతల్లీ. నువ్వెందుకొచ్చేవే అమ్మా. నువ్వుచచ్చిపోతే నేనుండలేనేఅమ్మా. నే నేగోతులోనో, నూతులోనో పడిపోతానే తల్లీ! (లక్ష్మమ్మతో) లంజా, నాపిల్లను చంపేస్తావుటే! నీపొట్ట నెట్టుకుంటావుటే. నా కొక్కకూతురేనే పచ్చగావుంది. నా కొడుకునీ, కూతురినీ కూడా పొట్టపెట్టుకుంటావుటే. అది చచ్చిపోతే నువ్వేంచేస్తావే. నీలాంటివాళ్లు లక్షమంది చచ్చినా నాపిల్లతో సమానంటే. నీయిల్లు వల్ల కాడుగాను. నీవాళ్లంతా నాశనమైపోను. మీఅమ్మ చచ్చిపోను. మీనాయన బూడిదైపోను.

లక్ష్మి:—అసలు ఆవిడకాళ్లకు తాళాలు తగలందే.

సుబ్బ:—అమ్మోయి. ఎంతదెబ్బతగిలిందేవ్. దాని కేంతెలుసునేవ్. మోకాటిచిప్ప విరిగిపోయిందేవ్. ముట్టుగోళ్లవ్. నేచచ్చిపోతానేవ్. నన్ను విడిచిపెట్టెయ్యేవ్. నన్ను చంపేసిందేవ్ నీకోడలు.

వెంక:—నువ్వు నాశనమైపోను. నీవాళ్లంతా గంగలో కలిసిపోను. మీవంశం నాశనమవా. అలాగు కొడతావుటే పిల్లను.

లక్ష్మి:—మావాళ్ల నెందుకు తిడతారూ. కావలిస్తే నన్ను తిట్టండి.

వెంక:—నీమొగుడు సంపాదించేదంతా మీవాళ్లకు పెట్టెయ్యలేదని యేడుస్తున్నావు నువ్వు. మేమంతా చచ్చిపోవాలని నువ్వు

ప్రతిరోజూ దేవుణ్ణి ప్రార్థిస్తున్నావు. మేమంతా చచ్చిపోతే ఆవెధవల్ని యింట్లో పెట్టుకుని కులుకుతూవుందామని చూస్తున్నావు. మేము తింటున్నామని ప్రతిక్షణం యేడుస్తున్నావు.

లక్ష్మ:—రామ! రామ! మీరు తిన్నారని నామనస్సులో నేనెప్పుడూ అనుకోందే! నమ్మండి నమ్మకపోండి.

వెంక:—ఓసి నీఅబద్ధాలు కాలిపోనూ! ఎంతదానివే నువ్వు! ఎంతకైనా తగుదువే నువ్వు! నీఅబద్ధాలు మండిపోనూ! నిజం చెప్పు. మేము తింటున్నామని యేడవడం లేదూ, యేడవటం లేదుటే నువ్వు. నిజంచెప్పు. నామొహంవేపు చూసి చెప్పు.

లక్ష్మ:—నిజంగానే చెప్తున్నా. నేనెప్పుడూ మీరు తింటున్నారనీ, మీరు వున్నారనీ, యెన్నడూ యేడవలేదు.

వెంక:—మీవాళ్లందరిమీదా వొట్టేసుకుచెప్పు. మీవాళ్లంతా చచ్చేరని వొట్టేసుకు చెప్పు చూతాం.

లక్ష్మ:—మావాళ్లంతా యెందుకుచస్తారూ. మావాళ్లేం చేసేరనీ చావడానికి. ఎన్నితిట్లు తిట్టినా నన్ను తిట్టండి కాని వాళ్లనేమనకండి. నాళ్లేంచేసేరూ మిమ్మల్ని. మిమ్మల్ని యెప్పుడేనా 'కాదు' అన్నమాటేనా ఆడియెరుసుదుగా? వాళ్ల నెందుకు తిడతారూ? నన్ను తిట్టండి. కావలసినన్ని తిట్టండి.

వెంక:—(సుబ్బమ్మవైపు తిరిగి) చూసేవా దానితమాషా! అది అలాతెగించి జవాబుచెప్తూవుంటే నే నేంమాటాడగలనమ్మా. నానోరెందుకు పనికొస్తుందమ్మా. మాటకు పదిమాటలు జవాబు చెప్తూంది. దాని రాక్షసినోటిముందర మననోళ్లు పనికివస్తాయా! ఇదిగో! యివాళ చెప్తున్నా. నువ్వు పెంద్రాడే చస్తే నాకొడుక్కి తిరిగి పెళ్లిచేసుకుంటా. అందరం సుఖంగా వుంటాము. నీశార్ధంనాడు పరవాణ్ణం వండుకుతింటాను.

సుబ్బ:—అదెప్పుడేనా నిన్ను అత్తగారూ అని పిల్చియెరుగునుటే. దానినోరు పుచ్చిపోనూ! దానినోరు మండిపోనూ! దానివాళ్లు నాశనమవా! మళ్లా పెళ్లిచేస్తేనేగాని మాఅన్నయ్యకు సుఖం లేదమ్మా. వాడు బతకడమ్మా. వాడింక చచ్చిపోతాడమ్మా.

లక్ష్మ:—అలాంటిమాటలు యెందుకూ అనడం. నన్ను తిట్టండి యెన్నయినా.

వెంక:—నీవల్లే వాడు చచ్చిపోతాడు. నీవల్లే వాడు దేశాలంట పోతాడు. నువ్వే వాడిని మింగేస్తావు. నువ్వే వాడిపాలిటి యమురాలివి. నిన్ను నూకాలమ్మ యెత్తుకుపోనూ!

సుబ్బ:—అయినా యిది మనని తెగకాల్చుకుతింటూందే. ఇది మనందర్నీ మింగేస్తుందే, యింక. ఎందుకూ, మాఅన్నయ్యవచ్చేక వాడితో చెప్పు, ఇదిగో యిలాగుల్లా జరిగిందని.

వెంక:—వాడొచ్చినవెంటనే యెలాగా చెప్తాను. చెప్పి దీన్ని యెలాగా చంపించేస్తాను. (లక్ష్మమ్మతో) నీకూ వాడికీ యెడబాపులు చెయ్యకపోతే నాపేరు మారుపేరెట్టు. వాడిచేత నిన్ను కొట్టి చంపించెయ్యకపోతే నేను బ్రాహ్మణజన్మ యెత్తలేదు, చండాలుడికి పుట్టేననుకో. ఇదే నాపంతం.

సుబ్బ:—అమ్మా, యెందుకే యింక. నాఖర్మం, నీతలరాత, వాడిఖర్మం. అది యింట్లో కాలుపెట్టినప్పటినుంచి యిప్పటిదాకా యిలాగే యేడుస్తున్నాం. మనం బతికున్నన్నాళ్లూ యిలాగే యేడుస్తాం. దానిజీవాని కేడుస్తూనే వుంటాం. ఎంతేడ్చి యేంప్రయోజనం? ఇంకెందుకుగాని, నువ్వు వెళ్లి జపం చేసుగో. ఉపవాసం, ఉపవాసంతో వున్నమనిషిని యిలాచేసినందుకు దేవుడు దానికు తగిన శిక్ష వేస్తాడు. ఎంతనొప్పిపెట్టినా యేడవకుండా నోరుమూసుగుని వూరుకోవలసింది. ఊరుకోలేకపోయేనే అమ్మా! సొమ్మసిల్లిపోతానను కున్నానే అమ్మా! చచ్చిపోతా ననుకున్నానే తల్లీ! నిన్ను మళ్లా కళ్లతో చూస్తా ననుకోలేదే అమ్మా! గుడ్లు తేలేసేనే అమ్మా! చచ్చిపోయేననుకున్నానే తల్లీ! ఎందు కింక. అమ్మా, నువ్వు వెళ్లి జపం చేసుగో. నామాట విను. పద.

వెంక:—(లక్ష్మమ్మతో) నావంటి ఋషివంటిదాని జపం చెడగొట్టినందుకు నువ్వూ, నీపుట్టింటివాళ్లూ కూడా బుగ్గయిపోకపోతే నాపేరు వెంకమ్మకాదు. ఏమిటే! నే నెవరనుకుంటున్నావే. నావంటి వుత్తమురాలిని, నావంటితపోశాలిని క్షోభపెట్టినందుకు నీవాళ్లు వృద్ధికొస్తారుటే. నాశనమైపోరుటే! ఋషుల్ని భాదపెట్టినవాళ్లు యెక్కడేనా బతికివున్నారుటే.

సుబ్బ:—(వెంకమ్మచేతులు పట్టుకొని) శాంతించు. శాంతించు. తల్లీ, శాంతించు. ఋషివి నువ్వు. సామాన్యురాలివి కాదు. నీమహిమ అల్పులికి తెలీదు. నావంటివాళ్లకి తెలుస్తుంది. మహాప్రభో! నువ్వు కోపించకూడదు. కోపించకు. కోపించకు. వాళ్లెలాగా నాశనమైపోతారు. దేవుడే వున్నాడు వాళ్లవంశం దుంపనాశనం చేసెయ్యడానికి. అందుకనే యిలాంటి పని చేయించేడు దానిచేత. (చేతులు విడిచిపెట్టి) నావంటి సత్తైమైన యిల్లాలిని, మహాపతివ్రతను, పరపురుషుణ్ణి యెరుగనిదాన్ని, నావంటిదాన్ని భాదపెట్టినవాళ్లు యెన్నడూ ముందుకురారు. రారంటే నమ్మ. ఎప్పుడేనా ముందుకొస్తారుటే. వాళ్లు నాశనమైపోరుటే, ధ్వంసమైపోరుటే.

వెంక:—చూడు యెలాగ యేడుస్తూందో, దానిమొహం కాల్చెయ్యా. అది మంగళవారంనాడు, శుక్రవారంనాడు తప్ప మరోకప్పుడు యేడవనేయేడవదు. దాన్ప్రతిజ్ఞ అది. మన నది సర్వనాశనం చేసెయ్యాలని చూస్తూంది. కాని దానివాళ్లే కాట్లోకలిసిపోతారని యెరగకుండావుంది,

(లక్ష్మమ్మ యేడుస్తూ వెళ్లిపోవును. చామాలు వచ్చును.

చామాలు సోములుతల్లి. నలభైయేళ్ల మనిషి. మురికిగుడ్డలు, కంపుకొడుతూవుంటుంది.)

వెంక:—(చామాలుతో) ఇప్పు డెంతరణరావణయుద్ధ మయిపోవాలో అంతయుద్ధ మయిపోయింది. మమ్మల్ని చంపేస్తానని అది కత్తియెత్తింది. హా! హా! వద్దన్నాము. అప్పటికి యిద్దరం పిసుసుల్లాంటివాళ్ల మున్నాముకాబట్టి యెలాగయితేనేం కిందపడి మీదపడి దానిచేతుల్లోంచి కత్తి లాక్కున్నాం. లాక్కుని ఆమట్టుగు పెట్లో దాచేసేం.ఇంక బతికేంకదా అని అప్పు డనుకున్నాం. అప్పటికే మాపిల్లకి మోకాలికి తగిలింది వెనకకంచు. ముందుఅంచు తగిలితే కా లక్కడికి యెగిరిపోవలసిందే.

చామా:—(విచారంతో) అమ్మతల్లో! ఎంతపనిజరిగిందమ్మో!

వెంక:—ఎంతపని జరిగిందేమిటే, చచ్చి బతికింది పిల్ల. మళ్లా పునర్జన్మమెత్తింది.

చామా:—మా పెద్దదెబ్బ తగిలిందమ్మా!

వెంక:—మాపిల్లను నేను కళ్లచూస్తా ననుకోలేదమ్మా. నాబిడ్డ కేవలం నాఅదృష్టంవల్లే బతికివుంది. పూర్వజన్మాన నే చేసుకున్న సుకృతంవల్లే బతికివుంది. అది మమ్మల్ని చంపివెయ్యాలని చూస్తూంది.

సుబ్బ:—ఎందుకమ్మా చెప్పుగోడం. ఇంటిగుట్టైప్పుమా చెప్పుగోకూడ దన్నారుపెద్దలు. అందుకే రెండుచేతులా నోరుమూసుగుని వూరుకోడం. అంచేతే నే నేడవలేదు, ఇంతదెబ్బతగిలినా. సొమ్మసిల్లిపోవలసిందే.

చామా:—అయ్యోబిడ్డా!

వెంక:—ఏమేచామాలూ! మీకోడలు నీతో యెప్పుడేనా దెబ్బలాడుతుందిటే.

చామా:—మాయమ్మో? నాతో దెబ్బలాడడమేనండి! దెబ్బలాడితే బతికుంటదండి! శాపనుతరిగేసినట్టు తరిగెయ్యనండి. నేను మాకోడలిని కొడతానేవుంటానండమ్మా. కొడితే సీపురుగ ట్రిరిగి పోద్దండి. నిన్న పులుసులోకి దుమ్ములులేకుండా కొట్టేసేనండి నన్నేదో అడిందని.

వెంక:—(ఆశ్చర్యంతో బుగ్గలునొక్కుకుని) ఎంతఅదృష్టం! ఎంతఅదృష్టం! ఆహా! (సుబ్బమ్మవైపు తిరిగి) చూసేవేపిల్లా, అలా గుండాలమ్మా. అలాకొట్టకపోతే లొంగుతారా? ఎన్నటికీ లొంగరనుకో. ఒకమాటి కొకమాటు తగలనిస్తూవుండాలి. అయితే నీకొడుకేమీ అనడుటే చామాలూ, నువ్వుకొడుతూవుంటే.

చామా:—అడే కొట్టమంటాడండమ్మా. తప్పొస్తే అడే సంపెయ్యమంటాడండమ్మా.

వెంక:—(బుగ్గలునొక్కుకుని) ఎంతపుణ్యం! ఎంత పుణ్యం! ఎంతఅదృష్టంచేసుకుపుట్టేవే, కోడల్ని కొట్టడానికి. నీకేనా అతికారముంది కాని నాకు లేదు. మాయింట్లో మాకోడల్ని కొడితే మావాడు చంపేస్తాడేమో అనిభయం. అంచేతే దాని కొక దండ మెట్టేసి వూరుకుంటున్నా. దానికి నాదగ్గిర చీమతలకాయంత భయం లేదంటే నమ్మ. మాటకిముందు యెదిరించడం, పెడసరం జవాబులు చెప్పడం, తిట్టడం. నేనూ నీలాగే కొడుతూవుంటే అది యిలాచేస్తుందా చెప్పు చూతాం? గజగజ వణికిపోయి నాపేరు చెప్పేటప్పటికి. నన్ను చూసేటప్పటికి కేవలంగు వాలిపోయి. మరి యేదీ అలాజరుగుతూందా? దానికి భయంలేందే. నీకోశాన్ని నేనంటే బెదురులేందే. నువ్వు యెంతో పుణ్యం చేసుకు పుట్టేవు. మహాఅదృష్టవంతురాలివి, శూద్రదానివైతే అయేవుగాని.

సుబ్బ:—దానిపుట్టుక మన కెక్కడొస్తుందమ్మా. పేదబ్రాహ్మణజాతి. దరిద్రపుపేదజాతి. ఈ జాతిలో పుడితే సుఖమెక్కడ?

చామా:—నిజమేనండి. ఇప్పుడు బ్యామ్మర్లంతా యింతేనండి. మాసూద్రోళ్లే నయమండి. (కొంత సేపయేక)

వెంక:—(సుబ్బమ్మతో) ఏలాగుంది పిల్లా నీకాలు?

సుబ్బ:—అప్పిడే యేంనిం పాదమ్మా! అప్పిడే యేంనిం పాదే తల్లీ. ఇంతకీ నా దొక్కబుద్ధిపొరపా టొచ్చిందంటే నమ్మ. ఇక్కడికిరాకముందు నువ్వు నాతో చెప్పనేచెప్పేవు 'దానితో మాట్లాడుతూవుండక' అని. నాదే బుద్ధిపొరపా టొచ్చింది. నీమాట వినకపోవడమే యింతముప్పొచ్చింది.

వెంక:—దానిజోలి కెళ్లొద్దే అని నీకు మొదటే చెప్పేనా. చూసేవా యెంతమట్టు గొచ్చిందో. అందుకే దాన్ని బియ్యంబాగు చెయ్యిపో అన్నాను, నీతో కబుర్లుచెబుతూకూచుంటుందనే.

సుబ్బ:—అమ్మా, నేను చెబుతూనేవున్నాముకదూ. నావల్ల బుద్ధిపొరపా టొచ్చింది. నాబుద్ధి గడ్డితింది. ఇకనైనా బుద్ధితెచ్చుగుంటా. మరింక మైకంలో పడిపోను. పడిపోను. ఎందుకమ్మా, వెళదాంరా. ఎందు కీశవజాగరం. పోదాంరా, జపం చేసుగుందూ గాని.

వెంక:—ఇంకేంజపమే తల్లీ! నాజపాలన్నీ బుగ్గయిపోయే యిలాంటిబతు కొచ్చింది.

సుబ్బ:—చెంబుడునీళ్లో సుగుని యింతచలిమిడి నోట్లో వేసుగుందూగాని రా. అమ్మా! లే.

చామా:—ఏదో కూంత తాగండమ్మా. ఇన్ని సల్లనినీళ్లు తాగినా కడుపులో సల్లగుంటదండమ్మా.

వెంక:—నాకు పిండీవద్దు బిగ్గీవద్దు. (సుబ్బమ్మతో) నీవంటిదానిభాద చూసేక నాకు యేమీవద్దు, ఆఖరికి పచ్చిమంచినీళ్లేనా

వద్దు. ఇలాగే పస్తుపడుక్కుంటూ, వునూరుమని. దేవుడా యింత చేస్తివా అని కడుపులో కాళ్లెట్టుగు పడుక్కుంటూ.

సుబ్బ:—అలాగు కాదమ్మా! కాస్త నోట్లో వేసుకుందూగాని లే.

చామ:—లెగండమ్మా. కాసిన్ని మంచీళ్లు తాగండి. ఆకలి తీరద్ది.

వెంక:—నేను రాను.

సుబ్బ:—నువ్వుతినకపోతే నేనూ యివాళరాత్రి తినను.

వెంక:—అమ్మోయి! నువ్వుమా నెయ్యాడమే! నాతల్లీ, యింత దెబ్బ తగిలేక తిండితినకపోడమే!

సుబ్బ:—అయితే రామరి.

వెంక:—(లేచి) ఎదో యింత మింగుతాను దానికార్ధం మింగినట్లు, పద. (ముగ్గురూ వెళతారు.)

3-వ రంగం

[సాయంత్రంపూట లక్ష్మమ్మ లాంతర్లు తుడుస్తూవుండును. రత్నమ్మ వచ్చును.]

లక్ష్మ:—రండివదినగారూ! యేదేనా పనిమీద వచ్చేరా యేమిటి?

రత్న:—లేదమ్మా. ఊరికే వచ్చేను, ఒక్కక్షణం కూచుని పోదామని. ఇంటిదగ్గిర వొక్కర్తినీ కూచుంటే యేమీ తోచడం లేదు. అంచేత బయలుదేరి చక్కావచ్చేను.

లక్ష్మ:—ఇలా కూచోండి యీబల్లమీద.

రత్న:—ఎందుకమ్మా! కిందే కూచుంటాను. (కూర్చొనును.)

లక్ష్మ:—చూస్తూనేవున్నారుకదూ, మా నాటకమంతా.

రత్న:—(రహస్యంగా) ఇంట్లోలేరా యేమిటి మీఅత్తగారూ, ఆడపడుచూ?

లక్ష్మ:—ఇప్పుడిప్పుడే బిందెలు పట్టుకు కాలవకెళ్లేరు.

రత్న:—ఒకరువెళితే సరిపోకాయేమిటి యిద్దరూవెళ్లడం.

లక్ష్మ:—ఒకరికొకరు తోడు. నామీద నేరాలు చెప్పుకుంటూ వెళ్లొచ్చు. ఎంతదూరంవెళ్లినా యింతేనా అనిపిస్తుంది. అందుకోసమని యిద్దరూ వెళ్లడం.

రత్న:—వాళ్ల మొహం యీడ్చిరిలే.

లక్ష్మ:—మున్న జరిగినయుద్ధం చూసేరా!

రత్న:—ఇదేమియుద్ధమమ్మా! రెండుపక్షాలవాళ్లూ వుంటే యుద్ధంకాని లేకపోతే యుద్ధమేమిటి నామొహం! రెండుపక్షాలూ లేందే! ఒకపక్షమే యుద్ధంచేస్తూవుండడం; రెండోపక్షం వూరుకోడం. దీన్నే శాంతియుద్ధ మంటారు పత్రికలవాళ్లు. గాంధిమహాత్ముడు చెయ్యమంటూన్న దీరకంయుద్ధమేట.

లక్ష్మ:—ఏదో శాంతియుద్ధ మనండి, నావల్లకా దనండి. నన్నుమాత్రం కాల్చుకుతినడం తప్పదుకదా! మొన్నటియుద్ధమంతా విన్నారా?

రత్న:—వినకేం. పూసగుచ్చినట్టు మీ అత్తగారే చెప్పింది. ఆవిడచెప్పినదంతా తారుమారు చేసుకుంటూ అర్థం చేసుకున్నా. ఇన్ని అబద్ధాలు యెలావస్తాయమ్మా ఆవిడనోటంట! ఆవిడిది మనిషి జన్మ కాదేమో!

లక్ష్మ:—మా ఆయన యింటికి వచ్చిరావడంతోటే ఆవిడ వున్నవీ లేనివీ చెప్పి ఆయనచేత నన్ను కొట్టించి నాకూ ఆయనకీ యెడబాపులు చేస్తారుట.

రత్న:—(బుగ్గలు నొక్కుకుని) అమ్మయ్యో! ఎంతమాట!

లక్ష్మ:—నన్ను చంపించేస్తారుట.

రత్న:—ఇంకేం, చాలాబాగుంది. దానికేంగాని, నేనోమాటి చెప్తావిను. ఏమిటంటే—

లక్ష్మ:—అమ్మా! నన్నెన్ని భాదలుపెట్టినా నేనోర్చుగుంటాకాని, పిల్లలిని పెడితేమట్టుకు నే నోర్చుకోలేను. వాళ్లెందుకూ పసిగుడ్డుల్ని భాదపెట్టడం. నాకు సరే, తిండి తిన్నగా పెట్టడమేలేదు, వాళ్లు తింటూన్నంతసేపూ నేను నిలొచ్చడం, నిలువుకీతవేస్తూన్నట్టు. వాళ్లిద్దరూ తిన్నాక యేదోరెండుమెతుకులు నాకు పారేస్తారు. ఉత్తన్నం బుక్కలేకుండా చచ్చిపోతున్నా. పోనీ నాకేం పర్వాలేదు. ఇంతట్లోకి చచ్చిపోను. మరి పిల్లలిసంగతో. వాళ్లకీ అంతే. ఆపాడిమెతుకులు వాళ్లకి పెట్టలేక యేడుస్తున్నా. నిన్న మీయింటికి పచ్చడికోసం రావడం పిల్లలకోసమనే. నన్నెంతకాల్చుకు తిన్నా కిమన్నాస్తి, యేమనను. పిల్లలి నెలా మాడ్చి చంపనమ్మా, పసిగుడ్డుల్ని.

రత్న:—అమ్మా! అంతా వింటూనేవున్నాను. నువ్వుపడే భాదలు చూస్తే రాళ్లేనా కరిగి యేడుస్తాయి. మరి మనుష్యులమాట చెప్పే దేమిటి. ఇంతకీ నే వొకటిచెప్తా చెయ్యి. 'ఇలాయిలాగుంది. ఇలాగిలాగు భాదలు పెడుతున్నారు, అత్తాకూతురూ కలిసి. నేను బతకలేను. కాబట్టి మీరు యీవుత్తరంచూసిన తక్షణం బయలుదేరి రావలసింది' అని మీఆయన కోవుత్తరంముక్క రాయి. రాసి మీ బంట్రోతుచేతి కిచ్చి పంపించు వెంటనే. విన్నావా?

లక్ష్మ:—ఆయన యేమేనా అంటారేమో?

రత్న:—నీకెందు కాభయం? నే నున్నా, సరా. అంతమట్టుకొస్తే తెగబడి వచ్చి నేనేచెప్తా. ఇక అలాంటివాటిలో వూరుకునే మనిషిని కాను. అవసరమొస్తే నేనే చెప్తా యిలాయిలాగు జరిగిందని. విన్నావా? అంచేత ఇవాళ ఒకవుత్తరం తక్షణం రాసిపంపు. మీఆయనకొకటి, మీఅమ్మగారికికూడా ఒకటి రాసిపడేస్తే పడెయ్యి. అలాచేస్తే

(౧) 1. [illegible] శ్రేష్ఠిగారు. 2. [illegible] పంతులుగారు,

1. కీ. శే. బాలసరస్వతి ఇంటూరి పద్మావతీ దేవిగారు. 2. కీ. శే. మల్లంపల్లి శారదాంబగారు.

మరీ మంచిది. 'ఇక్కడ సంగతులు లీలాగున్నాయి, నాకు సెలవు నిండేయి కాబట్టి నువ్వువచ్చి నన్ను తీసుకువెళిపోవలసింది' అనిరాయి.

లక్ష్మ:—మా అమ్మకికూడా రాయమంటారా ?

రత్న:—మీఅమ్మకొకటి, మీఆయనకొకటి, రెండు రాసెయ్యి. తక్షణం రాసెయ్యి. మీఅమ్మకి నింపాదిమీదేనా రాయొచ్చులే. అట్టే తొందరలేదు. మీఆయనకిమట్టుకు యిప్పుడు కూచున్నపాళంగా రాసేసి సోములికిచ్చేసి పంపించెయ్యి. విన్నావా మరి ? మీఅత్తగారొస్తుందింక. మరి నేను వెళుతున్నా. మొట్టమొదట మీ ఆయనకి వుత్తరంరాసి పంపించెయ్యి.

లక్ష్మ:—అలాగే.

రత్న:—ఇవుల్లా వాళ్ళొస్తారు. రాసెయ్యి మొదట.

లక్ష్మ:—ఊఁ. వెళుతున్నా. (రత్నమ్మ వెళ్లును.)

(లక్ష్మమ్మ కలం కాగితం తెచ్చుకుని వుత్తరం రాస్తూవుండును. కొంచెం సేపయేక సోములు వస్తాడు.)

లక్ష్మ:—సోములూ, నువ్వు కాస్సేపు అవతల కూచో, యిప్పుడే పిలుస్తాను, పనివుంది.

సోము:—చిత్తమండమ్మా ? (వెళ్లును.)

లక్ష్మ:—(తనలో) మాఅమ్మకి రాసేవుత్తరం యింకా పూర్తవలేదు. మరోరెండుముక్కలు రాయాలి. ఈవుత్తరం పోస్టులో వెయ్యాలి కనక దీనికేం తొందరలేదు. మొదట మాఆయనకి రాసిన వుత్తరం సోములుచేతికిచ్చి పంపించేస్తాను. సోములూ !

('అమ్మగారూ' అంటూ సోములువస్తాడు.)

సోములూ !

సోము:—అమ్మా !

లక్ష్మ:—మరేమో అర్జెంటుపనివుంది.

సోము:—అమ్మ !

లక్ష్మ:—ఈవుత్తరం తీసికెళ్లి మీఅయ్యగారికి యెక్కడుంటే అక్కడ యిచ్చేసిరా. విన్నావా ?

సోము:—అమ్మా !. అయ్యగారు యేవూళ్లోమకాంచేసేరో యేంటోనండి.

లక్ష్మ:—వెళ్లి కనుక్కో. ఆఫీసులో కనుక్కుంటే తెలుస్తుంది. గుమాస్తా మంగయ్యగారి వడుగు. అడిగి ఆవూరికివెళ్లి యీ వుత్తరం యిచ్చేసిరా. ఇప్పుడే బయలుదేరు. వెళ్లు. విన్నావా ? (ఉత్తరం సోములుచేతి కిచ్చును.)

సోము:—చిత్తమండమ్మా.

లక్ష్మ:—వెళ్లు మరి. బయలుదేరు.

సోము:—చిత్తం. సెలవండమ్మా. యెల్లొస్తానండి. (వెళతాడు.)

లక్ష్మ:—(తనలో) మాఅమ్మకి రాసినవుత్తరం రేపుపొద్దున్న పూర్తిచేసి పోస్టుకు పంపించేస్తా. ఇప్పటికిట్టుకు యెవరికీ తెలీకుండా యిది నాపక్కకింద దాస్తాను. (లక్ష్మమ్మ వెళ్లును.)

(వెంకమ్మ, సుబ్బమ్మ నీళ్లబిందెలతో వచ్చి వంటగదిలో బిందెలు దించుకుంటారు.)

వెంక:—ఏదీ యెక్కడికివెళ్లింది యిది ?

సుబ్బ:—ఏమో ! యెక్కడికిపోయిందో ! అత్తభయమా, మొగుడిభయమా, మరెవరిభయమా ! (లక్ష్మమ్మ వచ్చును.)

లక్ష్మ:—గదిలో లాంతరు తుడుస్తున్నాను.

వెంక:—ఇప్పుడేంతొందరొచ్చింది దొరసానిగారికి.

సుబ్బ:—ఆవిడికేం మహారాణీ. నీలాగా నాలాగా అనుకున్నావులే ముష్టిబతుక్కు. ఎప్పుడైనా పెట్టిపుట్టాలమ్మా. అదిలేందే అడుక్కుతినేబతుకే అయిపోతుంది.

(సీతమ్మవచ్చును. సీతమ్మ లక్ష్మమ్మతల్లి. నలభైయేళ్లమనిషి. లావుగావుండును. పునిస్త్రీ. నవ్వుమొహం. చురుకైనకళ్లు.

ఆవిడవెనక బండివాడు పెట్టె, మూట పట్టుకువస్తాడు. వచ్చి కిందపెట్టి 'అమ్మా, డబ్బులు బేగిప్పించండి. యీదిలో యెద్దొలి పోద్దండి' అంటాడు.)

సీత:—(లక్ష్మమ్మతో) పిల్లా ! ఈపావలాతీసుకుని బండీవాడికి రెండణాలియ్యి.

లక్ష్మ:—అక్కర్లేదులే. నాదగ్గిర చిల్లరుంది. (చిల్లరకోసం గదిలోకి వెళ్లును.)

వెంక:—ఏం వదినగారూ ! ఇంతఅకాత్తుగా వచ్చేసేరు ?

సీత:—మీఅబ్బాయి వుత్తరంరాస్తేనే, వచ్చి పిల్లని మీయింటికి తీసుకువెళ్లండని.

వెంక:—ఆమధ్య రాస్తానని నాతో అన్నాడు మరి. రాసేడనుకోలేదు.

(లక్ష్మమ్మవచ్చి బండీవాడికి డబ్బులిచ్చును. బండీవాడు వెళ్లిపోతాడు. లక్ష్మమ్మ పిల్లాడిచొక్కాకుడుతూ నిలుచుండును.)

సీత:—(సుబ్బమ్మతో) ఏంకోడలా ! సుఖంగావున్నావా ?

సుబ్బ:—మీదయవల్ల.

సీత:—మాదయేమిటమ్మా. అంతా దేవుడిదయ.

సుబ్బ:—ఏమో ఆవేదాంతం నాకుతెలీదు.

సీత:—కాలం మళ్లితేగాని అలాంటివి తెలీవు. మాలాంటి వాళ్లకు తెలుస్తాయి. ఏంవదినా ! నిజమేనా ?

వెంక:—అప్పిడే నన్ను ముసిలిదాన్ని చేసేసేవుటమ్మా, ఎంత మందిపిల్లల్నికన్నా ! మీరంటే ముత్యంలాగ ఒక్క కొడుకుని, ఒక్క కూతుర్ని కన్నారు

సీత:—తిండిపెట్టలేక. మీలాగే భాగ్యవంతులమయితే మరింతమందిని కందుము.

వెంక:—అదంతాయేమిటీ మమ్మల్నీ ఆక్షేపించడం. మాకే భాగ్యముంది మీకులేదని. అంతేనా ?

సుబ్బ:—ఎవర్లకిభాగ్యముంటే వాళ్లుతింటారు. అంతేగాని వొకళ్లకి పెడతారాయేమిటి ? గుర్రానికి రోకవుంటే తనువిసురుకుంటుంది. అంతేగాని సాలలోవున్నగుర్రాలన్నిటికీ విసురుకుంటా రేమిటి ?

సీత:—కోడలు అత్తగారివేపు మాటాడుకుందిటమ్మా యెంత మంచిదైనా ?

సుబ్బ:—అయితే మీరన్నమాటలకర్థం అత్తగారు మంచిదనా, కోడలుమంచిదనా ?

సీత:—మీపిల్లలికా అర్థాలన్నీ తెలుస్తాయి, మాకు తెలీవు. మేమొకఅర్థంతోటే మాట్లాడుతాము.

సుబ్బ:—అది యెదుటివాళ్ల మొహంమీద యిరవైఅర్థాలతో పేలుతుంది.

వెంక:—మాపిల్ల మీగుట్టంతా బైటపెట్టేస్తూంది.

సీత:—ఎన్నిఅన్నా కోడలిదే మీదుచెయ్యయితే అత్తగారికి సంతోషమే, తనకంటే మంచికోడలిచేతిలో సంసారంపెట్టేనుకదా అని.

వెంక:—మీమాటల కేంలెండి.

సుబ్బ:—అదేమిటేఅమ్మా ! వియ్యపురాలొస్తే మంచినీళ్లు దాహానికిచ్చి కాళ్లుకడుక్కుంటారా అని అడగవు. కూచోబెట్టి పీటవెయ్యవు. ఇదేమిశోద్యమే.

సీత:—చూసేరా కోడలిమాటలు !

వెంక:—రండివదినా ! కాళ్లుకడుక్కుని మంచినీళ్లు తాగుదురుగాని.

సుబ్బ:—పదండి అత్తా.

సీత:—ఊఁ. పదమ్మా కోడలా. (అంతా వెళతారు.)

౪ - వ రంగం

[సాయంత్రం 4 - గంటలప్పుడు వెంకమ్మ, సుబ్బమ్మ, సీతమ్మ, లక్ష్మమ్మ సావిట్లో కూచుంటారు. సీతమ్మ పూరీకి కూచుంటుంది. సుబ్బమ్మ పూలుకట్టుకుంటూ వుంటుంది. వెంకమ్మ, లక్ష్మమ్మ వియ్యంలలో వడ్లూ, బెడ్డలూ యేరుకూవుంటారు.]

సీత:—ఏంవదినా ! యీమధ్య రామేశ్వరంయాత్ర చేసొస్తున్నారు. చేసొచ్చేరా యేమిటి ?

వెంక:—చేసొచ్చేను ! నాబతుక్కి యాత్రలుకూడాను! నాబతుకే వొకయాత్రలా వుంది. ఇల్లు సుష్టుగా వుంటే యాత్రలుగాని లేకపోతే యేమియాత్రలమ్మా ! ఇల్లు సుష్టుగావుంటే యెన్నోనాయాత్రలు చేసేవద్దును. లేందే యాత్రలేమిటి నాపిండాకుడు!

సుబ్బ:—సంసారం చక్కబెట్టుకుంటేప్పటికే అయిపోతూంది మాఅమ్మకుని. తలప్రాణం తోకకొస్తూంది.

వెంక:—అంటే అనకూడదుగాని మీకూతురు యింట్లో కోతి కాపరం చేస్తూంది.

సుబ్బ:—నిజంచెప్పాలసొస్తే మీకూతురు కొంతసముద్రం కాపరం చేస్తూంది. ఆమాట చెప్పకతప్పదు. మాఅమ్మకాబట్టి అలా భరించుకొస్తూంది తల్లీ. మరొకయిల్లాలైతే యీపాటికి తోకతెంపుకుని దేశాలంట పారిపోను.

వెంక:—అమ్మా ! నేనెప్పుడూ అబద్ధమాడియెరగను. జిహ్వకోసేసినాసరే అబద్ధమాడను. నేనూ పిల్లలిదాన్ని, చూసేరామరి. మీకేకనక యిలాంటికోడలుంటే పదేళ్లకిందటే యీలోకం విడిచి పైలోకానికి వెళ్లిపోదురు. నన్నిలా మాయచేసి పెళ్లిచేసేరో, కన్నుకప్పి పెళ్లిచేసేరు. అమాయలవాడు చేసేను. లేకపోతే కళ్లారా చూసి చూసి చేసుకుంటానా యిలాంటిదాన్ని.

సీత:—నిజమేనమ్మా, మాకూ కళ్లుకప్పేసేడు. లేకపోతే యిలాంటివాళ్లతో సంబంధం చేసుకుంటామా ?

వెంక:—మాతప్పేమొచ్చిందమ్మా అలాగంటున్నావు ?

సీత:—మాపిల్లతప్పేమొచ్చిందో చెప్పండి ముందర.

వెంక:—మీపిల్లంత పరమభండారాలురాలు లేదు.

సుబ్బ:—అది పరమభక్తురాలు. అత్తగారిని కాల్చుకుతినడానికి పుట్టింది. మలమల మాడ్చేస్తూంది అందరినీ.

సీత:—(సుబ్బమ్మతో) ఊరుకోతమ్మా వెర్రిమొర్రిగా మాటాడక.

లక్ష్మ:—ఎందుకే అమ్మా వాదన.

సుబ్బ:—(కోపంతో) నేను వెర్రిమొర్రిగా మాటాడుతున్నానా, మీరు వెర్రిమొర్రిగా మాటాడుతున్నారా ? ఇదేం అనకాపిల్లి కాదు, అతికారంచెయ్యడానికి. ఇక్కడ ఋజువుచేసేరు మీకాళ్లు పట్టుకుంటేనా తెలివిగా లేదు. కొంచెం కింమాసిపోయూ చూసి మాట్లాడండి.

సీత:—మవ్వూ కాస్త అలాగే మాట్లాడుతూవుండు.

సుబ్బ:—నాకా [illegible] చెప్పడం. నాకటమ్మా [illegible] చెప్పడం, నాకడ [illegible]. [illegible] మమ్మ [illegible]మ్మా.

వెంక:—అది కాపరానికొచ్చింది మొదలు యింతవరకూ (పేటలోనుంచి బియ్యపుగింజలేస్తూ) బియ్యపుగింజంతపని చేసిపెట్టేర గదు. ఎప్పుడూ పిండి నేసేకదా రాత్రుల్లు వండుకోడం.

సీత:—ఏమేపిల్లా నిజమేనా? (లక్ష్మమ్మ వూరుకుండును.)

సుబ్బ:—చూసేహా ఎంతముద్దరక్కురాలులాగ వూరుకుందో. తప్పు తనమీద వుందికాబట్టి వూరుకుంది. లేకపోతే వూరుకుంటుందా? వూరుకుంటుందిటమ్మా. మానం అంగీకారం అన్నాడు. అదే నిజంకాకపోతే యీపాటికి మాజుత్తు పట్టుగు మమ్మల్ని నేలను రానీదు!

సీత:—ఇ దెక్కడి ఆడపడుచువమ్మా! ఇన్నినోళ్లెక్కడున్నాయమ్మా నీకు! మాటకి పదహారుమాట లంటున్నావు!

లక్ష్మ:—ఊరుకోవేఅమ్మా అంటే నీకుకాదుటే చెప్పడం?

సుబ్బ:—నన్నొక్కమాటంటే నేను వూరుకునేది లేదు. నే నొక్కమాటపడను. కావలిస్తే మీకూతురు ననుకోండి, మీఅల్లుడి ననుకోండి, మీవియ్యపురాలి ననుకోండి, ఊరందరినీ అనుకోండి. అంతే గాని నన్నన వాటం కాదు. ఇదే పదిసార్లు మీకు చెప్పడం.

వెంక:—నాకు రవ్వంతపని చేసిరొరగదమ్మా. సరే రాత్రీ పగలూ తెగకాల్చుకుతినేస్తూంది. మలమలమాడ్చేస్తూంది, మంగలం మీదపెట్టి వేచేసినట్టు.

సీత:—మీరు పెట్టేసినపెట్టుకేనా అది తెగకాల్చుకుతినేస్తూందని అంటున్నారు. పోనీ, అది కాల్చుకుతిందనే అనుకోండి. మీరుపెట్టినపెట్టేముందని. ఇన్నేళ్లయింది వొక్కవస్తువేనా చేయించి పెట్టేరా. పుస్తి, నల్లపూసలు తప్ప మరోక పెరుగునా పిల్ల. ఆఖరికి కడియా లేనా వుంచలేదు. చెన్నుగాళ్లతో అలాగే తిరుగుతూందికాని.

వెంక:—మేముపెడితే యిట్టే మాయంచేసీదుటమ్మా.

సుబ్బ:—మీపిల్లేం సామాన్యురాలనుకున్నా రేమిటి?

సీత:—ఊరుకోవమ్మా బుద్ధిమాలినమాట లాడతావు. ఊరుకొంటూన్నకొద్దీ మితిమీరిపోతున్నావు. పెద్దాచిన్నా తారతమ్యం లేకుండా మాటాడుతున్నావు మరీను.

సుబ్బ:—ఇదిగో నన్ననవాటంకాదని మీకు మొదటేచెప్పేను. నేను వూరుకునేమనిషినికాదు. నన్నన్నవాళ్లని పట్టుగుదులిపేసి ఝాడించెస్తా.

వెంక:—మీపెట్టుపోతలేం మహావున్నాయని మమ్మల్ని దెప్పడానికి. మీపెట్టుపోతలు అలాగవుండబట్టే మాపెట్టుపోత లిలా గున్నాయి. అవి బాగానేవుంటే యివీ బాగానేవుండును.

సీత:—పెళ్లిలో యిచ్చినకట్నమంతా యెవళ్లమొహాన్ని కొట్టేరూ!

వెంక:—ఎవళ్లమొహాన్ని కొట్టేమా? మీపిల్లమొహాన్ని కొట్టేము, మీమొహాన్ని కొట్టేము.

సీత:—కొడితే వస్తువు లేవీ?

వెంక:—అది అమ్మవారమ్మకాబట్టి తినేసింది. అదే బుద్ధిగా వుంటే మేము పెట్టకపోయేమా? మాపిల్లకి కట్టుకాసులపేరు చేయించుగున్నవాళ్లం దానికి వస్తువు చేయించి పెట్టలేకపోయేమా?

సీత:—మీఅందరిబుద్ధికి దాన్ని ఆక్షేపించవచ్చేరు. మీరు చేస్తూన్న పనులు యేం మహాబాగున్నాయనో. పిల్లనిచ్చుగున్నవాళ్లం కదా అని యెంతవోర్చుకూన్నా మరింత నల్లేరుపైబండి అయిపోతూంది మాబతుకు.

సుబ్బ:—వీళ్లని మీరు అతాపాతాళంలోకి తొక్కేస్తున్నారు. ఆసంగతి మీరు గమనించేరా.

సీత:—(వెంకమ్మతో) మేమిచ్చినపంచ లెప్పుడేనా మాఅల్లుణ్ణి కట్టుకోనిచ్చేరా? ఎక్కడికి మాయమైపోతాయో యేమిటో? ఇట్టే యిలాయిస్తే అట్టే అలా మాయమైపోతాయి మరోవూరు. మీరు మాయంచేస్తున్నారో, యెవరు మాయంచేస్తున్నారో?

సుబ్బ:—మాఆయన కట్టుకున్నారనేనా మీయేడుపు. ఆపంచలు రెండున్నాయి. అవి ముక్కలుముక్కలుచేసి మీమొహాన్నే పారేస్తాను. అప్పటికి మీకడుపు నిండుతుంది.

సీత:—మీమొహాన్నే పారేసుగోండి.

వెంక:— అమ్మాయి! మాఅల్లుణ్ణి అంటేమట్టుగు వూరుకునేది లేదు. బావమరిదికదా అని మావాడు యిచ్చుగున్నాడేమో! యిచ్చుగుంటే తప్పా?

సీత:—అన్నీ యిచ్చుగోడమేనా! పంచముక్కయిస్తే అల్లుడికా, రొక్కమిస్తే కూతురికా. ఏదిస్తే అది యెవరికోవొకరికా. మే మిచ్చినకట్నం మాపిల్లకు పెడతారా, లేక కట్టకాసులపేరూ గాడిదగుడ్డూ చేయించేసుకొంటారా?

సుబ్బ:—మాభూములు మండి బుగ్గయిపోయే యనుకున్నా రేమిటి?

సీత:—మాకు తెలియని ఆస్తిపాస్తు లేమున్నాయమ్మా మీకు? భూములూ గీములూ అంటావు, పుట్టింట్లో పడివుంటున్నావని తెలియక. ఉన్నమాటాడితే వుడుకుమోత్తనం నాబిచ్చం నాకు పెట్టమన్నాడుట.

వెంక:—ఏమమ్మాయి! మీరు యెన్నడూ వొక్కచిల్లిగవ్వ పెట్టలేదు. మీరిచ్చినకట్నంరాళ్లు మీఅల్లుడే తగలబెట్టుకున్నాడు కాఫీహోటేళ్లకి, నాటకాలకి. పైగా మాఅల్లుడిదగ్గర అప్పుచ్చుగుని తగలపెట్టేసేడు.

సీత:—మీ అల్లుడికున్న ఆస్తికి అప్పుచ్చుగోడంకూడాను!

వెంక:—పోనీగాని నేనొక్కమాట అడుగుతాను చెప్పండి. దానికి మీరు ఆచారమేనా ఆఖరికి శాస్త్ర నేర్పిపంపేరా? అంట్లం చేత్తో అన్నీ ముట్టుగోడమే. పేడఅంటే అసహ్యం. చేతులు తిన్నగా కడుక్కోదు, గిన్నెలుముట్టుకుని. ఏమేనా శాస్త్రనేర్పేరా ఆచారమేనా పోనీ?

సీత:—మీవంటివాళ్లుంటేగా మేము వేరే నేర్పడమేమిటమ్మా! ఆచారానికి గురువులు. పేడతట్ట నెత్తి నెట్టుకుపుట్టేరు.

వెంక:—(గొంతుకచించుకుని) మేము పేడతట్ట నెత్తినెట్టుకు పుడితే మీరు అశుద్ధంతట్ట నెత్తి నెట్టుకు పుట్టేరు.

సీత:—అదే నేనుచెప్పడమున్నా.

వెంక:—మమ్మల్ని అంతమాట అంటారా? మీయిల్లు బుగ్గయిపోనూ, మీరు చచ్చిపోనూ, నువ్వు నాశనమవా, నువ్వు వల్లకాడవా. నన్నంతమాటంటావా?

సుబ్బ:—మీకొంప సుభ్భంగా బుగ్గయిపోవకపోతే నన్నండి. తెల్లారేలోగా ఆకబురొస్తుంది. ఆ, నేనన్నమాట శాపమే.

వెంక:—ఇక్కడికి తినడాని కొచ్చి నన్నడానికేమి అధికారముందమ్మా నీకు?

సుబ్బ:—మళ్లా మారువిస్తరి వేస్తుందా యీ యింట్లో.

సీత:—తిండికి వాచి చచ్చి పొరుగూరినుంచి వొచ్చేననుకుంటున్నా వేమిటమ్మా. అలాంటివాళ్లం మేము కాము.

సుబ్బ:—ఎంతేసిమాట లాడుతూందో చూడు. చమత్కారం మనిషి. నాకు రక్తం వుడికిపోతూంది.

వెంక:—తిండికి వాచి చచ్చి రాలక్కర్లేకపోతే మాయింట్లో ఒక్కఘడియ వుండక్కర్లేదు. ఇప్పుడే పోవచ్చు.

సీత:—ఎంతతెలివితక్కువదానైనా యింకావుంటాననుకుంటున్నా వేమిటమ్మా. ఇదిగో యిప్పుడే వెళిపోతున్నా. (లేచి) ఇన్నిసార్లు మీరు నాకు చెప్పాలా! (లక్ష్మమ్మతో) పిల్లా! మీ ఆయన వొచ్చేక నాకోసారి కబురుపంపించు. నేను పెళ్లి రత్తమ్మగారింట్లో వుంటాను, అతనొచ్చేవరకూ. (వెంకమ్మతో) మీకోరిక సిద్ధించిందా? వెళిపోతున్నా. మీయింట్లో విస్తరివెయ్యను.

వెంక:—వెళ్లు. ఎవళ్లుండమని నీకాళ్లు పట్టుగున్నారు? కాళ్లావేళ్లా పడి బతిమాలుకుంటున్నాము వుండిపోవమ్మా అని.

(సీతమ్మ వెళ్లును. లక్ష్మమ్మ తన గదిలోకి పోవును. వెంకమ్మ, సుబ్బమ్మ రహస్యంగా మాటాడుతారు.)

సుబ్బ:—మంచిపనిచేసేవు. ఇలాంటిముండను కొంపలో వుంచడం తాచుపాము నుంచడంలాంటి దనుకో.

వెంక:—మళ్లీ యీకొంపల్లో కాలుపెట్టనిస్తానా?

సుబ్బ:—మాఅన్నయ్య నేడోరేపో వస్తాడు. వచ్చేక యివన్నీ చక్కగా బోధపరుచు. అత్తగారిమీంద యెంతచెడ్డదో వాడికి తెలియచెయ్యి.

వెంక:—అసలు వాణ్ణి దానితో మాటాడనిస్తేగా.

సుబ్బ:—మొట్టమొదట వాడి పెళ్లాంచేసినపనులు చెప్పు.

వెంక:—అవి చెప్పేకే ఈఁవిణ్ణిగురించి చెప్తా. అలాగే పోవాలి పడతకి. మరింక యీగుమ్మం తొక్కకూడదు.

సుబ్బ:—పెరట్లో దాసీది పిలుస్తూన్నట్టుంది, పద. అంట్లకోసంకమోసు, పోదాం. (ఇద్దరూ వెళతారు)

(తెరపడును)

౫-వ రంగం.

[సాయంత్రం ౫-గంటలప్పుడు లక్ష్మమ్మ యిల్లు తుడుస్తూవుంటుంది.]

లక్ష్మ:—(తనలో) ఇంకా సోమ లేనా రాలేదు. ఏంచెప్మా. ఒంట్లో యేమీ పాలుపోకుండా వుంది. అసలు సోములుకేనా కనపడ్డారో లేదో? ఏవూళ్లో వున్నారో యేమిటో? ఈవాళల్లా ప్రతిక్షణం ఆయనకోసమే చూస్తున్నా. తలుపు చప్పుడైతే ఆయనే అనుకుంటున్నా. కేకవినబడితే ఆయనే వచ్చేరనుకుంటున్నా. అప్పుడే సాయంత్ర మయిపోయింది. ఇంకేం వస్తారు! (సోములు వస్తాడు.)

సోము:—అమ్మా!

లక్ష్మ:—సోములూ! వచ్చేవా? ఇప్పుడేనా వచ్చేవు? ఇప్పుడేనా?

సోము:—అమ్మా! అయ్యగా రొచ్చేరండి. సామా నట్టేంచుకుని లేవుకాడినుం చొస్తున్నారండి. నన్ను బేగెల్లి తమరెలాగున్నారో మూసి కబురు బేగట్టుగురమ్మన్నారండి.

లక్ష్మ:—బాగానే వున్నానని చెప్పు. వేగిరంతీసుకురా. వెళ్లు వేగిరం.

సోము:—సిత్తమండి. (వెనక్కిచూసి) అరుగోనండి. అయ్యగారే వొచ్చెత్తున్నారండి. నే నెల్లక్కర్లేదండింక. (నారాయణరావు వచ్చును.)

నారా:—ఏం యెలాగున్నావు, కులాసాగా వున్నావా? మరేంవిశేషాలు లేవుకదా. పిల్ల లెలాగున్నారు? ఉత్తరం చూసుకున్నతక్షణం బయలుదేరి వచ్చేసేను.

లక్ష్మ:—ఊఁ.

నారా:—పిల్లలు కులాసాగావున్నారా?

లక్ష్మ:—ఊఁ. బాగానే వున్నారు.

నారా:—(సోములుతో) ఒరే సోములూ! ఆసామాను లోపల పడేయించి వాడికి యీఅణా యిచ్చెయ్యి. (అణా యిచ్చును. సోములు వెళిపోతాడు.)

లక్ష్మి:—ఇదిగో! ఈమాట వినండి. మీఅమ్మ మరేమో లేని పోనినేరాలు నామీద కల్పించి చెప్పి మీకూ నాకూ యెడబాపులు చేస్తానన్నారు. అలాచెయ్యకపోతే తనది బ్రాహ్మణజన్మకాదని శపథం పట్టేరు.

నారా:—ఏమిటే, ఎడబాపులు చేస్తుందా? నీకూ నాకూ యెడబాపులు చేస్తుందా? ఇంకేం చాలాబాగావుంది! నేనేమిటి పిచ్చి పుల్లయ్య ననుకున్నావేమిటే, ఆముండచెప్పినమాటలన్నీ విని నమ్మడానికి. వెఱివాణ్ణేమిటే నేను!

లక్ష్మి:—ఇదిగో, మొన్న సాయింత్రం మా అమ్మ వచ్చింది. నిన్న సాయింత్రం ఆవిడితో తల్లీకూతురూ దెబ్బలాడి యింట్లోంచి గెంటేసేరు.

నారా:—(ఆశ్చర్యపడి) ఏమిటే! ఏమిటే! అంతపని చేసేరా! అయ్యో. వీళ్లమ్మకడుపులుకాల! వీళ్లని గెంటెయ్య! నామర్యాద నాశనం చేసేస్తున్నారు ఈ వెధవలు. వీళ్లని చంపెయ్య. సోములూ!

(సిత్తమండయ్యా అంటూ సోములు వచ్చును.)

నారా:—(లక్ష్మమ్మతో) మీఅమ్మ యెక్కడున్నారు?

లక్ష్మి:—రత్తమ్మగారింట్లో వుండే భోంచేస్తాంది.

నారా:—సోములూ, వెళ్లి రత్తమ్మగారింట్లోవున్న మాఅత్తగారిని నేనొచ్చేనని చెప్పి వేగిరం పిలుచుకురా. పో వెళ్లు. వేగిరం రమ్మన్నా రయ్యగారని చెప్పి జల్దీ తీసుకురా. వెళ్లు. పో.

సోము:—సిత్తమండయ్యా! (వెళ్లును)

లక్ష్మి:—నిన్న యేమిటిచెప్పమన్నారు, తెగయేడ్పించుకు తినేసే రావిణ్ణి! ఏడ్పించి దెబ్బలాడి రాత్రి ఫలహారానికైనా వుండనియ్యకుండా పొమ్మన్నారు. ఆవిడ అప్పుడువెళ్లి రత్తమ్మగారింట్లో ఫలహారం చేసింది.

నారా:—అబ్బా!......వాళ్లపని చెప్తాలే. ఇంక వాళ్లకి రోజులు దగ్గిరపడ్డాయి. ఇంట్లోంచి గెంటేస్తా వెధవల్ని.

(వెంకమ్మ, సుబ్బమ్మ వస్తారు.)

వెంక:—వచ్చేవుట్రా నాయనా! ఎప్పుడొస్తావో అనుకుంటు—(చూసి) అదేమిట్రోయ్ అలాగున్నావు (సుబ్బమ్మవైపు తిరిగి) అప్పిడే ఏమిటో చెప్పేసిందేవ్! అయ్యో నాకళ్లు కాలిపోనూ! ఇంక వీడు నన్ను కాల్చుకుతినేస్తాడేవ్!

నారా:—నాకూ దానికీ యెడబాపులు చేస్తావుట కాదూ. నీవీ యెలాచేస్తావో చూస్తాను, చెయ్యి చూద్దాం. దుష్టశాకిముండవి. నీఅంతపాపపుముండ పుట్టదు.

వెంక:—అదిగో! నేననుకున్నంతపని చేసేసిందమ్మా. నాకంటే అదే ముందు చెప్పేసింది. ఇంకేముంది. నాకూ వాడికీ యెడబాపులయి పోయింది. నాకూ వాడికీ యెడబాపులు చెయ్యడానికే అది పుట్టింది.

నారా:—మీరిద్దరూ యింట్లోవున్నవాళ్లనీ, వచ్చినవాళ్లనీ కాల్చుకుతింటూవుంటారుకదూ.

సుబ్బ:—నన్నేమేనా అన్నావంటే నేనొప్పుకునేది లేదు.

నారా:—దానికూతురువేకాదుటే నువ్వు. దానికిపుట్టినదానివే కాదుటే. చింతచెట్టుకు పుట్టినచింతపండు పులుపు.

సుబ్బ:—నువ్వుమట్టుకు చింతచెట్టుకు పుట్టలేదేమిటి?

నారా:—నేనా? నేను బదనికను. చింతచెట్టుపులుపు విరిచెయ్యడానికి పుట్టేను. దానిసారం పీల్చి చంపెయ్యడానికి పుట్టేను.

సుబ్బ:—ఏడిసేవ్. వెధవగొప్ప. అంతకంతకి విఱ్ఱవీగి పడిపోతున్నావు.

నారా:—నువ్వు సామాన్యపుఆడబొమ్మవుటే. పిండిబొమ్మను చేసి ఆడబొమ్మంటే తైతక్కలాడిందిట.

వెంక:—దాన్నెందుకురా అంటావు? నీపెళ్లాన్ననుకో. నీ అత్తగారి ననుకో. అంతేకాని దాన్ని అనబోకు. నీపెళ్లామే కాల్చుకు తింటూంది యింట్లోవాళ్ల నందరిని.

(సీతమ్మవచ్చును.)

నారా:—అత్తగారూ! వచ్చేరాఅండి. మీరు వచ్చేరన్న సంగతి యిప్పుడే తెలిసింది. వీళ్లెంతదెబ్బలాడినా మీరు యిల్లువిడిచి పోడం యేమీ న్యాయంగా లేదు. అలాగెప్పుడూ వెళిపోకూడదు.

సీత:—తండ్రీ! నన్నేంచెయ్యమన్నావు? ఇంట్లో వుండనిస్తేగా నన్ను. ఇద్దరూ కలిసి నన్నవతలికి సాయంపట్టేసేరు. నావశంలో లేకపోయింది విడిపించుకుని వుండడానికి.

నారా:—ఇదిగో దానికి తగినమందు వేస్తున్నా లెండి, వాళ్లకి.

సీత:—నాయనా! వాళ్ల నేమనకు. వాళ్లు నీతోవుండవలసిన వాళ్లు, తల్లి, చెల్లెలు. నేనా పరాయిదాన్ని. ఏదో అప్పుడప్పుడు, మీరు పిల్చినప్పుడు చుట్టరికంచూపుగా వచ్చి పోవలసినదాన్ని. అంతే కాని మరేంకాదు కదా. అలాంటప్పుడు వాళ్ల నేమనకు నాయనా!

నారా:—వాళ్లెంతముఖ్యులో మీరూ అంతేముఖ్యులు నాకు. విన్నారా? వాళ్లెంతముఖ్యులో మీరూ నాకు అంతేముఖ్యులు. ఇదిగో నామాట తీసెయ్యక మీరు మాయింట్లోనే వుండాలి.

సీత:—నాయనా నేనుండలేను. ఇంట్లోవాళ్లకి యిష్టంలేక పోతేను యింట్లో వుండకూడదు. అది చాలాతప్పు. ఎప్పుడూ అలా చెయ్యకూడదు.

నారా:—వాళ్ల యిష్టమేముందండీ నాయింట్లోను, నాయిష్టం కాని.

సీత:—ఈమాటికి వూరుకో నాయనా! రత్తమ్మగారింట్లో కూడా చాలాఅనుకూలంగానే వుంది. ఆవిడా అక్కగారికి చేసిపెట్టినట్టు చేసిపెడుతూంది పాపం. ఉత్తమమైన యిల్లాలు. అంచేత నన్ను పిలవకు నాయనా! నువ్వు చెప్పిన పని చేసుకుపోడానికొచ్చేను నేను.

నారా:—అలాగు కాదు. మీరు నామాటతీసెయ్యక యిక్కడ వుండిపోవాలి. ఉన్నతరవాత, సంగతులు మాటాడదాం.

సీత:—నువ్వింతబలవంతం చేస్తూవుంటే నేనేంచెప్పగలను? నిన్ను అయిష్టపరచడం నాకు యిష్టంలేదు. అంచేత నువ్వు చెప్పినట్టేకానీ. అలాగే వుంటాను.

నారా:—అదీ మంచిపని. అలాగు చెయ్యండి బాగుంది. ఒకళ్లని మనం లెక్కచెయ్యకూడదు. మనపని మనం చేసుకుపోతూ వుండాలి, యెవళ్లేమనుకున్నా సరే.

సీత:—నాయనా! మీబావమరిది తనచదువునుగురించి నిన్నడగమన్నాడు, ఏదిచదువుకుంటే మంచిదో యేమిటో!

నారా:—అలాగా. మంచిదే, మాటాడదాం రండి. అక్కడ ఆరకైటకూచుని మాటాడదాం, యిక్కడ వుక్కపోస్తూంది.

(నారాయణరావు, సీతమ్మ, లక్ష్మమ్మ వెళతారు.)

వెంక:—(గుండెబాదుకుని) అమ్మదీనమ్మకడుపుకాల, యింత రాక్షసిదాని నే చూపులేదే. యింతవరకూ విననేలేదు ఆఖరికి. అదెక్కడరాక్షసోగాని. అదెలాకనిపెట్టిందే వాడు రాకడం.

సుబ్బ:—గోతికాడనక్కలాగ కనిపెట్టుకు కూచుంది. ఇంతకీ, అమ్మా! ఒక్కతప్పుపని చేసేవంటే నమ్మ. పైకి చెప్పేసేవు నువ్వు 'నీకూ నీమొగుడికీ యెడబాపులు చేస్తా' నని. పైకి చెప్పెయ్యకుండా వుండి చెయ్యవలసింది. మహబాగా వుండిపోను.

వెంక:—నిజమే, నావల్ల అదొక్కపొరపాటొచ్చిందే. ఇంకేనా బుద్ధితెచ్చుగుంటా. ఇకముందు అలాగేచేస్తా. అదెంతచిత్రమోకాని తల్లితోకూడా దెబ్బలాడేమని చెప్పేసిందే, ఎలాచెప్పేసిందో కాని. అమ్మదీనిల్లుమాసిపోను. ఇంతఘటికురాలిని నేచూపులేదు. ఇంక పుట్టబోదంటేనమ్మ.

సుబ్బ:—ఎంతఘటికురాలు కాకపోతే నిన్నూ నన్నూ యిలా కాల్చుకుతినెస్తూంది!

వెంక:—ముందుంది ముసళ్లపండుగ. దానిపాట్లింకా ముందున్నాయిలే. దీనిపని పట్టిస్తా.

సుబ్బ:—ఇదిగో వాళ్లు మననిగురించే చెప్పుకుంటున్నారు. రహస్యంగా విందాంరా, ఏమేంచెప్పుకుంటున్నారో.

వెంక:—ఔనౌనుపద. దానితో తేలిపోతుంది వున్నదంతా.

(వెళతారు.)

(తెరవాలును.)

౬-వ రంగం

[సాయంత్రం ౫-గంటలప్పుడు నారాయణరావు కుర్చీమీద కూచుండును. ఒకఉత్తరం చదువుతూ వుండును]

నారా:—ఇది యెవరికి రాసినఉత్తరం?...వాళ్లవాళ్లకిఅంటే వాళ్లఅమ్మకి రాసినఉత్తరమన్నమాట. అయినా యేమిటి రాసిందో చూద్దాం. నామీద యేమేంనేరాలు రాసిందో యేమిటో (ఉత్తరం చదువును) 'సౌ. సీతమ్మఅమ్మగారికి, అనేకనమస్కారములు. మీక్షేమం రాయవలెను. ఇక్కడ నాక్షేమంగురించి చెబుతున్నాను. ఇక్కడ యింట్లోవుంటున్నానన్నమాటేగాని నావొంట్లోమట్టుకు ప్రాణాలుండటంలేదు. మీఅల్లుడుగారెంతమంచివారో అంతచెడ్డవాళ్లు మాఅత్తగారు, ఆడబొడుచున్నూ. ఇద్దరూ చెరోరాజ్యం యేలగలరు.'...అయితేనన్నుగురించి పితూరీ లేమీ రాయలేదన్నమాటే. బతికేను. పాపం! స్వతాః మంచిమనిషి. నాకే వొకొక్కప్పుడు పిచ్చికోపంవేసుకొస్తూవుంటుంది, కొడుతూవుంటాను. (మళ్లీచదువును) 'మా అత్తగారు నన్నుపెడుతూన్నభాదలు యిన్నీఅన్నీ కావు.'...నిజంగానే. నిజమే. ఇంతవరకూ నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు. ఆసంగతి యెరగనే యెరగను. మాఅమ్మ మంచిదనే అనుకుని దాన్ని శిక్షిస్తున్నాను. (చదువును) 'ఆవిడ లేనిపోనివన్నీ నామీద కల్పనచేసి ఆయనతో చెప్తూ వుంటుంది. మొగవారు. ఆయనకేంతెలుస్తుంది పాపం! ఆయన ఆ మాటలువిని నన్ను కొడతారు. ఆయన నేమీఅనడానికి వీలులేదు. చెప్పుడుమాటలెంతేనాపనిచేస్తాయి. ఆయనికి నిజంగా నేనంటే యెంతో ప్రేమ. పాపం! యీమధ్య వంటగడియం చేయించియిచ్చేరు. కాని మాఅత్తగారు యెన్నివిధాలయినా ప్రయత్నంచేసి మమ్మలినిద్దరినీ సుఖంగా వుండనియ్యరు. ఇదీ ఆవిడప్రతిజ్ఞ. తల్లివికాబట్టి నీకు దాచకుండా అన్నీ చెబుతున్నాను. నాభాద లెప్పుడు విరగడవుతాయో యేమిటో. ఆదేవుడికేనా నామీద దయరాకుండావుంది. వాడిదయకోసమని రోజూ వెయ్యిదండాలు పెడుతున్నాను.'...... అబ్బా! యెంతమాటాడింది! ఎంతమాటాడింది! నాగుండెలలో శూలంలాగ గుచ్చుగుంది. తనుదచ్చిపోవాలనా కోరుకొంటూందా? తను చచ్చిపోతే నేనుండగలనా? ఒకక్షణమేనా బతకగలనా? ఒక్కక్షణం, అమ్మయ్యో......అబ్బా! నిష్కారణంగా నేను దాన్ని యిన్ని బాధలు పెట్టేను, అమాయకురాలిని, నిర్దోషిని, చిన్నదాన్ని. అబ్బబ్బ! దీనికంతాకారణం నాతల్లి. నాతల్లిముండ కల్పించి చెప్పిన అబద్ధాలన్నీ నేను పరిశుద్ధమైనవని నమ్మి దాన్ని కొట్టేను, తిట్టేను. నాఅంతపాపి లేడు. నాఅంతదురాత్ముడు లేడు. నన్ను నరకకూపంలో పడేసినా తప్పులేదు. నరకంలోవుండే ఘోరశిక్షలన్నీ

దేవుడు నాకు విధించినా నాకు తగినదండన కాదు. అయ్యో! అమ్మా! యింతదుర్మార్గప్రదానివి నువ్వని నేను కలలోనైనా అనుకోలేదు. నాభార్యను కాల్చుకుతినడమంటే నీకు పరమాన్నంతినడం వంటిదని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు. ఎంత అజ్ఞానం! ఎంతమోసం! ఆమోసగుట్టుమాటలన్నీ నమ్మి దాన్ని కొట్టేను. కానీ యింకెంత కాల ముంటుంది యిలాగ. మరెంతకాలముంటుంది యిలాగ. ఇంకా యేమేంఘోరబాధలు పడుతూందో పాపం బిడ్డ. చదివిచూస్తాను. (చదువును) 'అమ్మా! మాఅత్తగారు నన్నొకపువ్వు తాంబూలమేనా పట్టనియ్యను— ఇతరనోములమాట అసలు తలపెట్టేపూడదు. పువ్వులు కొని తలలో పెట్టుకుంటానంటే నువ్వేమి సానిదానివా పువ్వులమీద పడిచావడాని కని అడుగుతుంది. ఆవిడ అనే మాటలు వినలేక నేను చెవులు మూసుకుంటున్నా' ... హరహరా! నేనూ చెవులు మూసుకుంటున్నా. నేనూ వినలేను, అదిఅన్నమాటలు. దానిక్రౌర్యం నేను వినలేను, చూడలేను. ఇన్నాళ్లకి నాపాపాలన్నీ బైటపడ్డాయి, నా అదృష్టంవల్ల. నేను బాగుపడేరోజు లొచ్చేయి. ఇంక నే నీవుత్తరం చదవలేను. కన్నీళ్లు దృష్టిని కప్పివేస్తున్నాయి. అక్షరాలు కనబడడం లేదు. అబ్బా! మహాపాపీ! మహాపాపీ! ఇంతదుర్మార్గుణ్ణి, యింత దుష్టుణ్ణి,యింతపాపిని నేనని యింతవరకూ గ్రహించలేకపోయేను. ఎంత అజ్ఞానంలో పడివుండిపోయేను. ఎంతఅజ్ఞానం. నాకూ మంచిరోజులు వచ్చేయి. రావడంబట్టే యీవుత్తరం నాకళ్లపడింది. ఇంతవరకూ నేచేసిన పాపాలుకు నాభార్యను నేను క్షమించమని కోరుకోవాలి. అప్పటికిగాని నాకు పాపపరిహారం లేదు; దేవుడిదయకు పాత్రుణ్ణి కాను. దాన్ని యిప్పుడే పిలిచి క్షమించమని కోరుకుంటా. ఇప్పుడే పిలుస్తా. ఇదిగో, ఔనా, ఓయ్('ఎందుకూ, వస్తున్నా'అనిలోపల కేక. లక్ష్మమ్మ వచ్చును.) ఇలారా. కూచో.

లక్ష్మి:—ఏమిటో చెప్పండి. ఇంట్లో బోలెడుపను లున్నాయి. చేసుకోవాలివెళ్లి. అంట్లు తోమమన్నారు అత్తగారు. వెళ్లి చేసుకోవాలమ్మా. తీరిక లేదు.

నారా:—ఇంక ఆఅత్తగారిముండమాటలు వినకు. నువ్వు వినవద్దు. తెలిసిందా. అ దేంచెప్పినా చెయ్యవద్దు. ఇలారా కూచో.

లక్ష్మి:—(ఆశ్చర్యపడి) బాగా[illegible]ంది. మంచిహితోపదేశమే.

నారా:—నామాట విను. ఇలారా. కూచో. కూచో, చెప్తా అన్నిసంగతులు. (లక్ష్మమ్మకూర్చుంటుంది.) అయితే యీవుత్తరం నాకు చెప్పేసింది యింట్లోస్థితి అంతా.

లక్ష్మి:—(భయాశ్చర్యాలతో) ఈవుత్తరం మీచేతులలోకెందుకు పడింది.

నారా:—ఎందుకుపడిందా! నాపూర్వజన్మసుకృతంవల్ల పడింది. నాకు బాగుపడేరోజు లొచ్చేయికాబట్టి పడింది. నాపాప కార్యాల[illegible]ట్టేరోజులొచ్చేయి కాబట్టి కనపడింది.

లక్ష్మి:—సరే, బాగానేవుంది. మీ కెక్కడ దొరికిందీ యీవుత్తరం.

నారా:—నీపరుపుమీద పిల్లలు పడుకున్నారు కదా! పోనీ రేపు యెండలో వేయిద్దాం. ఇది తీసెస్తే మరోపరుపు వేసుకుంటావని చుడుతున్నాను. చుడుతూవుంటే యీ కాగితం కనబడింది. ఏమిటోఅనిచూసేను. నీదస్తూరీ కనపడింది. పోనీకదా అని చదవడం మొదలెట్టేను. ఇంట్లోవున్నస్థితిఅంతా విశదమయింది. నేను చేస్తూన్నపాపాలన్నీ నాకు బోధపడ్డాయి. నే నెంతపాపినో గ్రహించేను. నీక్షమాపణ కోరుకుంటేగాని నాకు పైలోకాలు లేవని అనిపించింది. నిన్ను పిలిచేను. నేను నీకు చేసినఅపకారాలూ, పెట్టినబాధలకీ నన్ను క్షమించు. నువ్వు క్షమించకపోతే నాకు పుట్టగతు లుండవు.

లక్ష్మి:—అదేమిటీ. మీవెర్రి బాగానేవుంది. అంతకంతకు మతి పోతూందా యేమిటి?

నారా:—దేవతలాంటిభార్యను నేపెట్టినబాధలు నాకు జ్ఞాపకమొస్తున్నాయి. జ్ఞాపకమొచ్చినప్పుడల్లా నావొళ్లు జలదరిస్తూంది. నిన్నిన్నికష్టాలు పెట్టేను కదాఅని కళ్లంబడి నీళ్లు కాలువలు కట్టికారుతున్నాయి.

లక్ష్మి:—మీరు పెట్టిందేమిటీ, ఆవిడ పెట్టించిందిగాని.

నారా:—ఔను! ఆపాడుముండ నాపాలిటి రాక్షసి అయిపోయింది. ఆముండచేసినపనే యిది. ఆముండను చంపేసినా పాపం లేదు. ఇదిగో యిప్పుడే వెళ్లి దానితల బద్దలుకొట్టినంతపని చేసొస్తా.

లక్ష్మి:—ఎందుకండీ మళ్లా దెబ్బలాటలు. అవి క్షేమనవద్దు. ఊరుకోండి. (వీధిలో 'అయ్యగారూ' అని వినవస్తుంది.)

నారా:—పోస్టుబంట్రోతు వచ్చేడు. వెళ్లొస్తానుండు. (వెళ్లి కవరుపట్టుకువచ్చును. విప్పిచదువును.)

లక్ష్మి:—ఏమి టాఉత్తరం?

నారా:—నేను నీతో వెనక అన్నమాటే. బదిలీఅయింది.

లక్ష్మి:—అయిందీ! ఏవూరూ?

నారా:—చాలాదూరం. బళ్లారి అయింది.

లక్ష్మి:—అబ్బా! చాలాదూరమండి. 'నన్ను బదిలీ చెయ్యొద్దు. ఈవూళ్లోనే వుంచిపోతా' నని ఉత్తరంముక్క రాసెయ్యండి పైవాళ్లకి.

నారా:—ఉత్తరంముక్క సరిపోదు. చెన్నపట్నంవెళ్లి అక్కడిగుమాస్తాలకాళ్లు పట్టుగోవాలి. డైరక్టరుకాళ్లు పట్టుగో అక్కర్లేదు గాని యీగుమాస్తాగాళ్ల కాళ్లుమట్టుకు పట్టుగోకపోతే మనకు మోక్షం లేదు సరికదా నష్టంకూడా వుంది. ఈవుద్యోగాలన్నీ ఆగుమాస్తాగాళ్ల చేతుల్లో వుంది యెంతేనాపని.

లక్ష్మ:—పోనీ వెళ్లి అపనే చెయ్యండి.

నారా:—ఇంకా ఆలోచిస్తాను. ఇప్పుడప్పుడే చెప్పలేను.

(కొంచెం సేపయేక)

లక్ష్మ:—ఏదీ నావుత్తరం నా కిచ్చెయ్యండి.

నారా:—అది యిప్పుడప్పుడే యిచ్చెయ్యడమే! ఎంతమాట అన్నావు! ఇప్పుడప్పుడే యిచ్చెయ్యడమే! వీలులేదు. అది పూర్తిగా చదవాలి. పదినూట్లు పారాయణ చెయ్యాలి. చేసి నా పాపాలు క్షమించమని దేవుణ్ణి ప్రార్థించాలి. అప్పుడేనా యిది నీకిస్తానో యియ్యనో, నాదగ్గిరే వుంచుకుని మనస్సులో పూజించుకుంటూవుంటానో చెప్పలేను. (లేచి) ఇదిగో! వెళుతున్నా. ఆముండను కొట్టి నంతపని చేసాస్తా. (లక్ష్మమ్మ పట్టుకుని 'వొద్దువొద్దనును. కాని నారాయణరావు విడిపించుకుని వెళ్లును. లక్ష్మమ్మకూడా వెంటవెళ్లును.)

(తెరవాలును)

౭-వ రంగం

[పొద్దున్న 7½ గంటలకి నారాయణరావు కుర్చీమీద కూచుని వుండును. లక్ష్మమ్మ కాఫీ పట్టుకొని వచ్చును.]

నారా:—కూచో అలాకుర్చీమీద.

లక్ష్మ:—కూచుంటాను లెండి.

నారా:—తాగుతాలే, నువ్వలాకూచో.

లక్ష్మ:—ఏమి అలాగున్నారేమి! ఒంట్లో నీరసంగా మందంగా వుంధాయేమిటి?

నారా:—ఏమనిచెప్పమన్నావు. ఇంట్లోసంగతుల్ని గురించి నాకేమీ తోచకుండా వుంది. తిన్నతిండి వొంటపట్టడం లేదు. కంటికి నిద్ర రావడం లేదు.

లక్ష్మ:—అయితే వెంగెట్టుకుంటే బాగుపడుతుందేమిటి?

నారా:—ఏంచెయ్యడానికీ నాకుతోచడం లేదు. ఈగోడకలు యెలావొదులుతాయా దేవుడా అనిచూస్తున్నా. ఎలావొదుల్చుకోడమో యేమిటో. దారేమీకనపడడం లేదు. (సోములు వస్తాడు.)

సోము:—అయ్యగారూ, మరేమో యెంకటేశర్లుగా రొచ్చేరండి.

నారా:—(తొందరతో) ఏడీ వచ్చేడా? ఇలారమ్మను.

లక్ష్మ:—మీప్రియస్నేహితుడు వచ్చేడుకాబట్టి నేను యింక వెళిపోతాను.

నారా:—ఊఁ. తర్వాత మాట్లాడదాంలే. వెళ్లు యిప్పటికి.

(లక్ష్మమ్మ వెళ్లును. వెంకటేశ్వరులు వచ్చును)

(వెంకటేశ్వరులు ముప్పైయేళ్లమనిషి. సన్నగా పొడుగ్గా వుండును. సరదామనిషి).

నారా:—ఏమోయ్, వెంకటేశ్వరులూ, యిలా దయచేసేవు? పనివుంటేగాని కనపడకుండావున్నావులే యీమధ్య.

వెంకటే:—నువ్వు వూళ్లో లేవని విన్నా. (కుర్చీమీద కూచుండును.)

నారా:—మళ్లా వూళ్లోవున్నానని విని వచ్చేవేమిటి?

వెంకటే:—నిన్న మీసుమాస్తా మంగయ్య కనపడ్డాడు. కనపడితే 'ఎప్పుడొస్తాడయ్యా మాగాయీ, మీయినస్పెక్టరుగారు' అని అడిగేను. అతనూ నవ్వుతూ, 'అయ్యా, వూళ్లోనే వున్నారండి' అన్నాడు. అలానా అనుకుని యివాళ వచ్చేను.

నారా:—ఏమిటీ విశేషాలు?

వెంకటే:—ఏముంది. మరేం లేదు. ఏమున్నాయి విశేషాలు. మరేం లేదు. కాని,నువ్వొక్క వుపకారం చేసిపెట్టాలోయ్. నీచేతిలో వున్నపనే అది. తలుచుకుంటే యిట్టే చేసెస్తావు. మావా డొకడు—మామేనల్లుడున్నాడులే. వాడికి అక్షరంముక్క లంటలేదు. ఎలాగయితేయేం నాలుగోఫారందాకా డేకించేను. మరింక పైచదువు వీడికెలాగాఅబ్బదని ఆ తర్వాత హైయ్యరుఎలిమెంటరీ ట్రయినింగులో పడేయించేను. ఏదో పాసయేడు. వాడికిప్పుడు వుద్యోగంకోసం తంటాలు పడుతున్నా. మునుపు తిరగనివూళ్లు యిప్పుడు తిరుగుతున్నా, యెరగని మనుష్యుల్ని యిప్పుడు యెరుగుతున్నా. ఎంతచచ్చినా యెక్కడా పుట్టకుండావుందోయ్ వుద్యోగం.

నారా:—నిరుద్యోగసమస్య యెక్కువౌతూన్న యీరోజుల్లో వుద్యోగా లెక్కడొస్తాయి? అసలు ఖాళీలంటూ లేందే యెక్కడా!

వెంకటే:—ఏదో కాస్త వాణ్ణి సాయంపట్టి పడేయిస్తివా నీపేరు చెప్పుకుబతుకుతాడు. ఇంతతిండిపెట్టినవాడి వౌతావు. కాస్త వాణ్ణి కనిపెడుదూ.

నారా:—మాడిప్టీయినస్పెక్టర్లచేతుల్లో యేదోపెద్దఅధికారం వుందనుకుంటున్నావు నువ్వు. అంతేనా? అది వుత్తమాట. వెనక సబస్టెంటుయినస్పెక్టర్లుగా వుంటూవుండినప్పుడు కొంతఅధికారం వుండేది. అప్పుడు మేము రెకమెండుచేస్తేగాని డైరెక్టరు వొప్పుకునేవాడు కాదు. ఇప్పుడు తాలూకాప్రెసిడెంటుగారే అన్నిటికిన్నీ. వారి చేతుల్లోనేగాని మరెవరిచేతుల్లో యేమీలేదు. అందుచేత యేమయినా అయన్నే ఆశ్రయించి పని కానిచ్చుకోవాలి.

వెంకటే:—అయితే బొత్తిగా మీచేతిలో యేమీ లేదంటావు!

నారా:—ఉన్నా బహుస్వల్పం. ఇంచుమించుగా లేదనే చెప్పుకోవచ్చు. అంత్రబొత్తిగా తక్కువలేని విధవనికవళ్ళ బోర్డు ప్రెసిడెంటుగారు మెప్పరుగా వేయిస్తే అవదవని తీయించవచ్చు.

1. నూజివీడు హైస్కూలు స్కౌటుసంఘము. 2. తెనాలి శ్రద్ధానంద హరిజన పాఠశాల బాలబాలికలు హరిజనదినోత్సవ సందర్భమున సంపన్నులయిండ్లకువెళ్లి కానుకలు వసూలుచేయుట,

1. నంద్యాల శ్రీమహాకాళీహనుమద్బాలభారతీవ్యాయామసంఘపు ద్వితీయ వార్షికోత్సవము; 2. జాగర్లమూడి కుప్పుస్వామిచౌదరి గారికిని, పాములపాటి వెంకటకృష్ణయ్యగారికిని దక్షిణఇండియా లిబరల్ ఫెడరేషన్ చీరాలశాఖసభ్యుల సమ్మానము,

ప్రేమ బంధములు

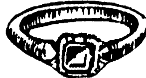

1

2

3

4

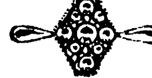

5

6

7

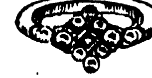

8

9

10

11

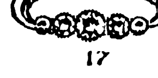

12

13

14

15

16

17

18

"........రాయిలోను, పనితనములోను, ఎటులుండిన బాగుండునని తలంచితినో, అటులనేయుండి, యుంగరము నాకెంతో ముదముగూర్చెనని మీకు నమ్మకముగా తెలుపుచున్నాను దానిని చూచినవారు గూడ మిగుల సంతోషించి, మెచ్చుకొనిరి........."

(సం) పి. శివశంకరం పిళ్లె, బి. ఏ., బి. యల్.

హైకోర్టు జడ్జి.

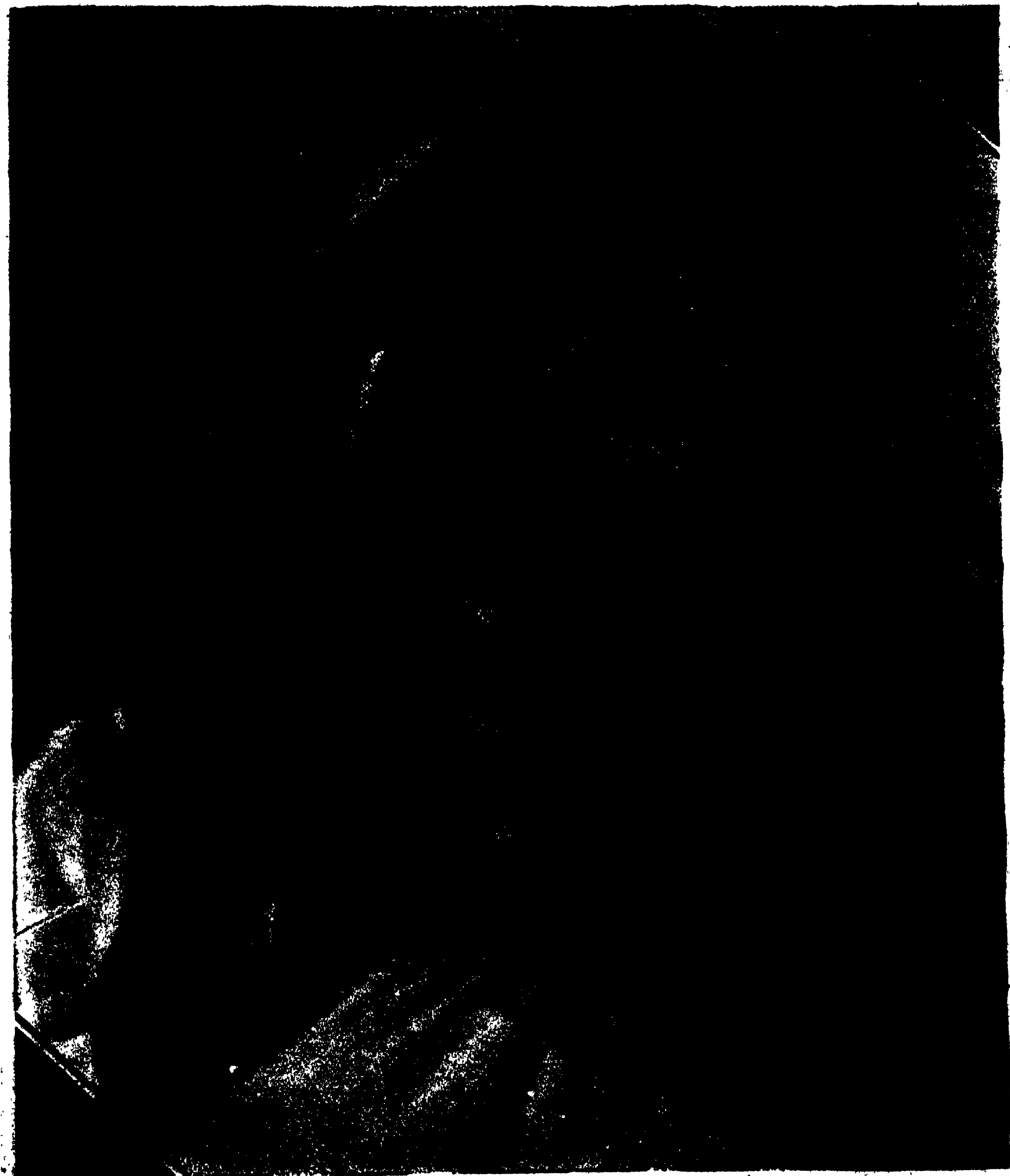
సురాజమల్స్

రత్న వర్తకులు, నగల వర్తకులు.

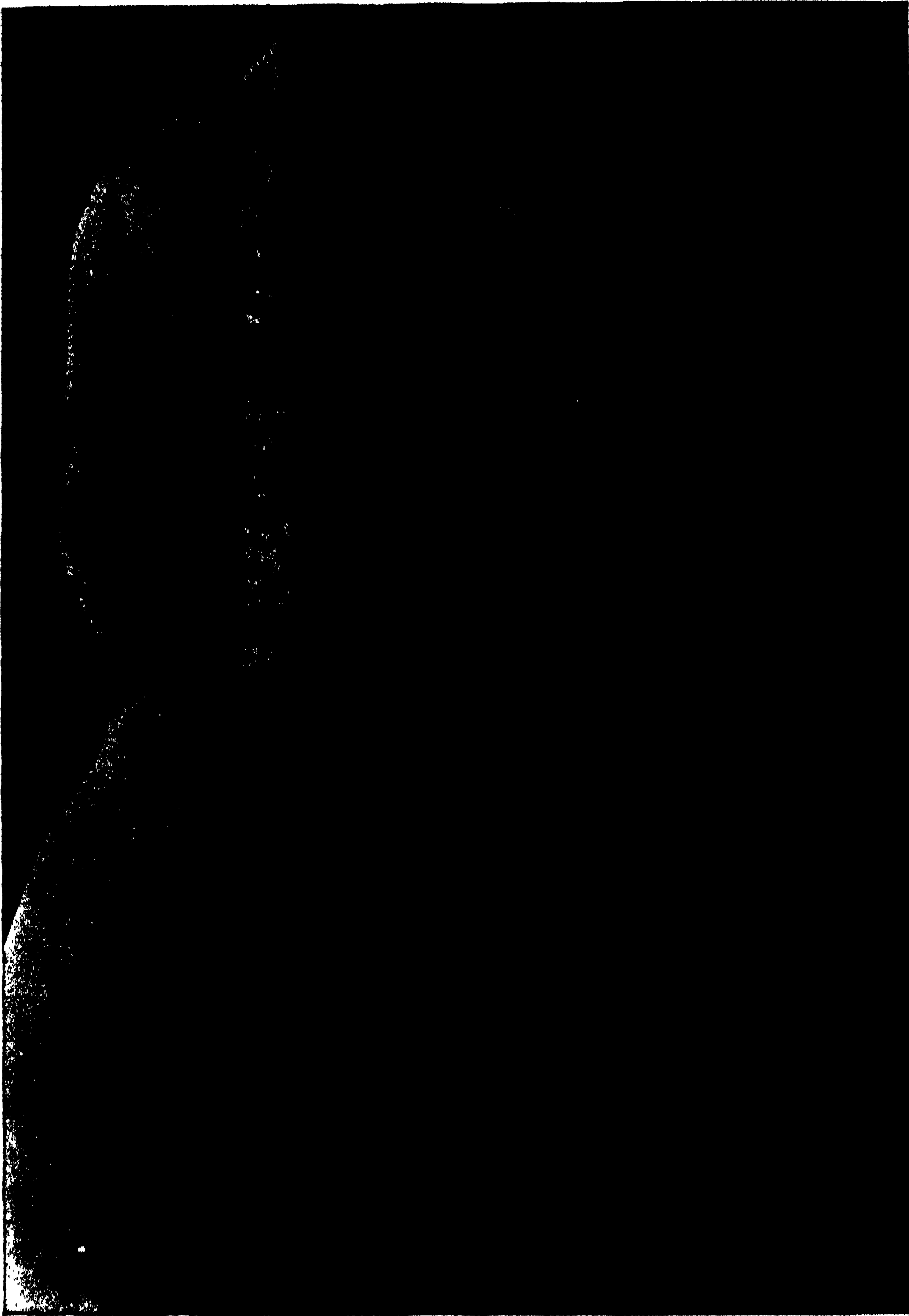
313 యెస్ప్లనేడు — మదరాసు.

యితర ఆఫీసులు :

బొంబయి. రంగూన్. ఆన్ట్వర్పు.

గ్రేటా గార్బొ

ದೇವಿಕಾ ರಾಣಿ

ఆయుర్వేద మాబోర్డు ప్రెసిడెంటుగారు తన మంగలాడికి మేస్త్రిగిరీ యిప్పించేరు—వాడు బాగా క్షవరం చేస్తాడని. ఆమంగలాడో మరి, కాగితంమీద అక్షరాలు రాసియెరగడు, చూసి యెరగడు. ఆసంగతి యెలాగో వోహలాగ నాకు తెలిసింది. వెంటనే డైరెక్టరుకి రాసిపారేసేను, యిలా గిలాంటిసంగతని. ఆతర్వాత ఆమేస్త్రీ ఆమంగలాడి కూడిపోయిందిలే.

వెంకటే:—అలాగుటోయ్!

నారా:—అలాగున్నాయి సంగతులు. దానిమాటకేంగాని నాలుగుకబుర్లు చెబుదూ, కులాసాగా కాస్సేపు మాట్లాడుకుందాం. సరదాకబుర్లు మాట్లాడి చాలాకాలమయింది.

వెంకటే:—ఔనుగాని, నువ్వు మనిషివి నీరసంగా కనపడుతున్నావేం. వెనకున్న చలాకీ లేదు. ఒంట్లో మరేం లేదుకదా.

నారా:—ఒంట్లో మరేంలేదుగాని యింట్లో మామామ్మాలుగానే వుంది.

వెంకటే:—ఏమిటే, దెబ్బలాటలేనా?

నారా:—లేకపోతే మరేమిటింక. మాఅమ్మవొకర్తె కాల్చుకు తినేస్తూందోయ్. దానికితోడు మాచెల్లెలొకర్తె. ఆపడుచుఅధార్టీ పూరాగా చలాయిస్తూంది.

వెంకటే:—సరే చెల్లెలుమాటకేంలే మనమీద ఆధారపడిన మనిషికాదు. వాళ్ల అత్తారింటికి పొమ్మంటే తీరిపోతుంది.

నారా:—ఆమాట నిజమే. దాన్ని పొమ్మనొచ్చుకాని మాతల్లి సంగతే వొచ్చిందోయ్.

వెంకటే:—నే నేంచేసేనో చూసేవా మాతల్లి నిగురించి. నన్నూ, నాపెళ్లాన్నీ కూడా కాల్చుకుతినేసేది మాఅమ్మ. ఆతర్వాత నీయేడుపు నువ్వేడువని వేరేవుండమన్నాను. నాసుమ్మం తోకొద్దన్నాను. మాస్వగ్రామంలోనే వుంటూంది యిప్పుడు. నేను నెలకి నాలుగోఅయిదో పంపిస్తూవుంటాను.

నారా:—అవునుగాని నే నొకసంగతి అడుగుతాను చెప్పు. మనిషిఅన్నవాడికి తల్లిపై వొకధర్మం, పెళ్లాంపై వొకధర్మమంటూ వుందా లేదా? అలాంటప్పుడు తల్లిని యింట్లోంచి తరిమేస్తే తల్లినైపు నెరవేర్చవలసిన ధర్మాన్ని నెరవేర్చలేదన్నమాటా, కాదా?

వెంకటే:—మంచిసందేహమే కలిగింది నీకు! ఇద్దరూ వొకచోటవుండి కుక్కలులాగ, పిల్లులులాగ కాట్లాడుకుంటూవుంటే మంచిదా! వేరేవుంటే చెడ్డదా! తల్లినైపు, పెళ్లాంనైపు విధి, ధర్మం అనిపేరెట్టుగుని వాళ్లనిద్దరినీ వొకచోట వుండనిచ్చి పికిలిపిట్టలులాగ కొట్టుగోనిస్తూవుంటే అది విధి ధర్మం నెరవేర్చుగున్నట్టా!

నారా:—మరి?

వెంకటే:—మరి. అయితే విను చెప్తున్నా, నువ్వడిగేవు కాబట్టి, వాళ్లిద్దరినీ సుఖపడనియ్యాడమే మనధర్మం. వాళ్లిద్దరూ కూడా వొకచోట వుంటే సుఖం లేకపోయినప్పుడు యిద్దరినీ కూడా వొకచోట వుండనియ్యకూడదన్నమాట. పెళ్లాన్ని విడిచిపొమ్మనకూడదు కదా. అదికేవలం అన్నిటికీకూడా భర్తమీదే ఆధారపడివున్న మనిషి. భార్యాభర్తలిది యెటువంటి సంబంధం? భార్య అర్ధశరీరం అన్నారు. అన్నిటికీ యిద్దరూ వొక్కచోటే వుండితీరాలి, మనస్సు మనస్సు కలిసినవాళ్లు. మరి తల్లివిషయమా. తల్లికి కొడుక్కి అలాగువిడదియ్యడానికి సాధ్యంకాని సంబంధం యేమీలేదు. తల్లిని వేరేవుంచడానికి వీలుంది. అన్నిటికీ మనమీదే ఆధారపడినమనిషి కాదు. తన బతుకు తాను బతకవచ్చు. కాబట్టి అటువంటిస్థితిలో భార్యాభర్తల శ్రేయస్సుకోసం తనే ఆలోచించి తల్లి వేరేవుండవలసింది. ఆసంగతి ఆవిడకే తోచి వేరేవుంటుందా మహామంచిమాట. వేరేవుండదా, మనం వేరేవుండేటట్లు చెయ్యాలి. ఆవిణ్ణి యేదో పల్లెటూళ్లో వుండమని చెప్పు. ఏదో నాలుగైదురూపాయిలు పంపిస్తూవుండు నెలకి. ఆపల్లెటూళ్లోనే పడివుంటూ, అంతగా మిమ్మల్ని చూడాలనిపిస్తే ఆవిడకుంటే యెప్పుడేనా వొకమారు వచ్చి, యేమూడునాలుగురోజులో వుండి చూసి పొమ్మను. స్థిరనివాసంమట్టుకు పల్లెటూళ్లోనే. ఈమోస్తరుగా చేస్తివా యెంతేనా సుఖపడతావు. ఈమోస్తరుగా చేసే నేను యిప్పుడు యెంతో సుఖంగా వుంటున్నా.

నారా:—అదృష్టవంతుడివి కాబట్టి సుఖపడుతున్నావు.

వెంకటే:—నేను చేసినపనే అదృష్టం. అలా చేసేను కున్నానుకాబట్టే సుఖపడుతున్నా. ఇంక మరొకటి. ఆస్తులుపాస్తులువున్నవాళ్లు వొకళ్లతో వొకళ్లకి పడకపోతేనే వేరేవేరేవుండి సుఖపడుతున్నారు. వాళ్లెంతోమంది వున్నారు. లక్షలకొద్దీ వున్నారంటే నమ్ము.

నారా:—ఎందుకూ, నేనే చూసేను అలాంటివాళ్లని. ఎంతోమంది వున్నారు, ఆమోస్తరుగా పరిష్కారంచేసుగు సుఖపడుతూన్నవాళ్లు.

వెంకటే:—మరి మనలాంటివాళ్ల సంగతంటావా? నేను చెప్పనేచెప్పేను యెలాగచెయ్యాలో. నేనలా చేసుగున్నాను. కాబట్టే సుఖపడుతున్నా. నిన్నుకూడా అలాగు చేసుగుని సుఖపడమని చెప్తున్నా.

నారా:—నిజమే. నువ్వు చేసినపని చాలాబాగుందయ్యా. నువ్వుచేసినట్టు చేసి చూడవలసిందే. చేసి చూస్తా. దానివల్ల యీగొడవంతా వొదిలిపోతే సుఖపడతాను.

వెంకటే:—నాకు వొదిలిపోయేయి చూసేవా మరి. అలాగే నీకున్నూ.

వెంకటే:— కాని దీంట్లో వొకసంగతి వుందిసుమా. విధికి ధర్మానికి పిచ్చిపిచ్చిఅర్థాలు పెట్టుకుని పనిచేస్తే లాభంలేదు. నేను చెప్పిందే విధి, ధర్మంప్రకారమే. వాళ్లిద్దరినీ సుఖపెట్టడం మనకువిధి. మనం సుఖపడడం మనవిధి. అంచేత వాళ్లిద్దరినీ వేరేవేరే వుంచక తప్పదు. విధి, ధర్మానికి వ్యతిరేకంగా నేనూ వెళ్లలేదు. ఆమో స్తరుగా చెయ్యి, మంచిది.

నారా:— బాగానేవుంది నువ్వుచెప్పినమాట. నాకు నచ్చింది. అలాగే చేసిచూస్తా.

వెంకటే:— చేసేవో సుఖపడ్డావో. ఏరట్టూ లేక బతుకుతావు బతికున్నాళ్లూ.

నారా:— అలాగే.

వెంకటే:— మరి నేను వెళ్లొస్తా. వేగిరం వస్తానని యింటి దగ్గిర చెప్పి బయలుదేరేను. వెళ్లొస్తామరి.

నారా:— మంచిది. మళ్లీ కలుసుకుంటాను.

వెంకటే:— ఊఁ. వెళ్లొస్తా. (వెళ్లును.)

(తెరపడును.)

౮-వ రంగం

[సాయంత్రం వెంకమ్మ, సుబ్బమ్మ వత్తులుచేసుకుంటూ సావిట్లో కూచుంటారు]

సుబ్బ:— అమ్మా! నన్నివాళే మావూరు తీసుకుపో. వాడన్ని మాటలన్నాక నే నుండను, వుండలేను. ఆడబోడుచుతనం యేం చేనా చేస్తున్నాడు. తనపెళ్లాన్ని కాల్చుకుతింటున్నాడు.

వెంక:— ఔనమ్మా! నిజమేతల్లీ! నిన్నన్నిమాటలేనా అనేడు. అప్పటికీ నేనుచెప్పనేచెప్పేను 'నన్నన్నిమాటలన్నా నేనుపడతాను గాని దాన్ని వొక్కమాటేనా అనవద్దని. కాని వాడు వూరుకుంటాడా? బుద్ధి వుంటేకదా! దానివలలో పడిపోయేడు.

సుబ్బ:— నువ్వు పడతావంటే నీఖర్మం, నీలలాటలిఖితం అంతేగాని నా కేంవచ్చిందే, నాఖర్మంకాలా, వాడన్నమాటలన్నీ పడడానికి. పంతులాంటి నాసంసార ముండగా యిక్కడ వుండడ మేమొచ్చింది నానుదుటిరాత కాకపోతే. వీడిచేత నానాబూతులూ తినడం నానెత్తిని రాయలేదు దేవుడు ఎప్పుడైతే వాడికీ నాకూ పడ లేదో అప్పుడే తెగతెంపులు చేసుకునిపోతాను. నేను నీలాగ యింటిని కుక్కలాగ కనిపెట్టుకు కూచుంటాననుకున్నావు కమోసు!

వెంక:— నేనుమట్టుకు కుక్కలాగ కనిపెట్టుకు కూచున్నానుటే. నారాజ్యం నాయిష్టం కాబట్టే యిన్నాళ్లూ వున్నాను. ఈమూడురోజులాప్పేమే వాడు నామీద తిరగబడ్డాడు. సరే అయిపోయింది. ఇంతవరకు యెన్నడేనా నామాటకు యెదురాడి యెరుగునా వాడు. నామాట విన్నన్నాళ్లూ అది భయభక్తులతోటే వుండేది. ఇప్పుడో, తాడెక్కిపోయింది.

సుబ్బ:— వాడికి అది మందుపెట్టి లొంగతీసింది. ఆసంగతి నాకు తెలుసు. మరెవ్వరికీ తెలీదు.

వెంక:— నిజమే అయివుండవచ్చు. అది యేంతేనా సాహసురాలు. లేకపోతే వొక్కమాటున గిరుక్కున తిరిగిపోతాడా? చిన్నటి దాకా నాఅనుపాజ్ఞలలో వున్నవాడు? దీని కేదో వైద్యం తగల పెట్టించాలి.

సుబ్బ:— ఇంక నిన్ను దగ్గిరికి రానిస్తేగా.

వెంక:— ఆమాట నిజమే. అది బతికున్నాళ్లూ నన్నింక వాడిదరికి రానియ్యదు. వాణ్ణి కళ్ల పడనియ్యదు. వాడు నెత్తికెక్కించుకుంటున్నాడు. అ దెక్కుతూంది.

సుబ్బ:— ఇంకేముందిలే. ఎప్పుడైతే అది నెత్తికెక్కిందో అప్పుడే అది దిగజొక్కుస్తుంది. అది జష్టాదేవమ్మా! ఎవరికీ తెలీదాసంగతి. ఒకమాటు నాకు కలలో వచ్చి లక్ష్మిదేవి చెప్పింది. ఇలాంటి వంపరికి తెలీదమ్మా. ఎవరో మహాపుణ్యాత్ములుంటారు మాసేవూ, వాళ్లతో దేవుడు కలలోవచ్చి చెప్తాడు. కలలో తననిజస్వరూపం చూపిస్తాడు. నాకొకమాటు కలలో కనపడి లక్ష్మిదేవి చెప్పింది 'మీయింట్లో జష్టాదేవుంది సుమా, జాగర్త జాగర్త' అని. అప్పుడు నే ననుకున్నాను 'హా! దైవమా! నాలాంటిదాన్ని కాబట్టి నువ్వు నిజంచెప్పి రక్షించేవు. తక్కినవాళ్ల పని అంతేకదా పరమాత్మా' అని. అప్పటినుంచీ దానినిపరించి మెలకువగానే వుంటున్నా.

వెంక:— నిజమే, అది జష్టాదేవి అవతారమే. లేకపోతే అత్తగారిని, ఆడబోడుచుని యింత కాల్చుకుతినదు.

సుబ్బ:— అయిందిలే. వాడిసంసారం కూలబడేదినాలు దగ్గిర కొచ్చేయి. ఎందుకనీ, నేను చెప్పడంలేదు, నిజంచెప్తే నిష్ఠూరమని.

వెంక:— నిజమే పిల్లా, నువ్వు చెప్పేవన్నీ నిజమే.

సుబ్బ:— ఔనుగాని అమ్మా! వాడికి ట్రాన్స్‌ఫర్ అయిపోయిందిటేమిటే?

వెంక:— ఏదో దూరదేశాని కయిపోయిందిట. దేవుడు వాడికి తగినశాస్తి చేసేడు.

సుబ్బ:— నువ్వు వెళతావాయేమిటి అక్కడికి?

వెంక:— నేను వెళ్లేదేమిటి, నాముహం. నాతక్కినయిద్దరి కొడుకులదగ్గిరికీ వెళ్లేదేమిటి. వాళ్లిద్దరూ దూరదేశాల్లో ఒకడు బొంబాయిలోనూ, ఒకడు కలకత్తాలోనూ పడియేడుస్తున్నారనేకదూ వాళ్ల దగ్గిరికి వెళ్లకపోడం. సరే వీడుకూడా దూరమయిపోయేడు. మిమ్మలినందరినీ విడిచిపెట్టి, చుట్టాలిని విడిచిపెట్టి, దేశంవిడిచిపెట్టి

వెళ్లేదేమిటి నా ముఖం. వాళ్లూ, అదీ పోతారు, ముష్టెత్తుకోడానికి. అంతేగాని నేను వెళ్లను.

సుబ్బ:—మంచిపని. అలాచేసేవంటే నిమిషాలమీద బుద్ధొస్తుంది. 'నా' అన్నవాళ్లు లేనిచోట వుంటేగాని వాడికి బుద్ధిరాదు.

వెంక:—నిజమే. అప్పుడువచ్చి నా కాళ్లమీదపడి క్షమించు, క్షమించు, మహాపాతకం చేసేను, తల్లి కింత ద్రోహం తెలియకచేసేనని వేడుకుంటాడు. వాడిగడ్డి వాడుతిన్నాక అప్పుడు పోనీగదా బిడ్డడని వూరుకుంటాను.

(నారాయణరావు వచ్చును.)

నారా:—(తల్లితో) ఇదిగో నేను పరదేశం వెళిపోతున్నాను. బళ్లారి బదలీఅయింది. నువ్వు నాతో రావడానికి వీలులేదు. అసలు నిన్నెప్పటికీ నాదగ్గిరికి రానియ్యను.

వెంక:—అదివున్నన్నాళ్లూ యీ గడప తొక్కను.

నారా:—అదే నేను కోరేదీ.

వెంక:—నాకు వండిపెట్టేవాళ్లు దొరక్కపోయిందేమిటి, నీపంచను వుంటేగాని?

నారా:—నా కిన్నిమాటలు పనికిరావు. నేను నీకు నెలకి అయిదురూపాయిలుచొప్పున పంపిస్తూవుంటాను, యెక్కడవుంటే అక్కడవుండు. నాయింటికిమాత్రం రావద్దు. నువ్వు యెన్నడూ నాగొంప తొక్కవద్దు.

వెంక:—నువ్వసలు కాళ్లమీదపడి బతిమాలుకున్నా నేను రానుగోయి. అలాంటిది నాఅంతట నేనే వస్తానుట్రా. అది చచ్చేవరకూ యింతే ప్రతిజ్ఞ.

నారా:—అదీ నేనూ చచ్చేవరకూ నువ్వు చావనేచావవులే. నా కాసంగతి తెలుసు. మా చావులు చూసేక ప్రాణాలు విడిచిపెడతావు.

వెంక:—దేవుడు దాయుర్దాయం పోస్తే యెవరేం చెయ్యగలరు? అర్ధాయుష్షువెధవలు పోతే పోతారు.

నారా:—'పాపేచిరాయువు' అని వూరికే అన్నాడుటే. నీలాంటి వాళ్లని చూసే అన్నాడు.

వెంక:—నేనుట్రా పాపిని! ఓరిదుర్మార్గుడా! నేను సత్యఋషినిరా. నేను బ్రహ్మఋషినిరా. ఈకాలంలో నాఅంతటివుత్తమురాలు, నాఅంతటిఋషి లేదురా. నీకేం తెలుస్తుంది కుక్కవి. నరకలోకంలో పడవలసినవాడికి నీకు తెలుస్తుందిరా.

నారా:—నాకు తెలియక్కర్లేదు. నాకుతెలియకుండానే వుంటేనే సుఖంగా బతుకుతాను.

(సీతమ్మ, లక్ష్మమ్మ వస్తారు. వెంకమ్మ, సుబ్బమ్మ వెళతారు.)

నారా:—అత్తగారూ!

సీత:—నాయనా!

నారా:—మిమ్మల్ని వొక్కమాటఅడుగుతా చెయ్యండి. చూసేరా నాకు బదలీఅయింది దూరదేశం.

సీత:—నాయనా, బదలీచెయ్యవద్దని రాసుకోలేకపోయేనా?

నారా:—నేను కోరే యీబదలీకి వొప్పుకున్నాను. మాతల్లి దగ్గిరనుంచి కొన్నాళ్లుపాటు యెంతదూరంగావుంటే అంతమంచిది, అంత సుఖపడతానని కోరుకున్నా. దూరదేశంలో వుంటే అది నావూసేనా తలపెట్టదు. నానుమ్మమేనా తొక్కదు. ఆసంగతి తెలియడంచేతే దూరదేశంబదలీకి నేనే వొప్పుకున్నా.

సీత:—మంచిది నాయనా! నీకు మంచిపని యెలాతోస్తే అలా చెయ్యి.

నారా:—వినండా. ఇప్పుడు మీరు చెయ్యవలసిందేమిటంటే, మీపిల్లను యిక్కడినుంచే మీరుతీసుకువెళ్లడం నాకు యిష్టంలేదు. మాఅమ్మ, చెల్లెలూ కూడా తనభార్యవంకవాళ్లంటే యిష్టమో, వాళ్లు చెప్పినట్టు చేస్తాడో అని యేడుస్తారు. కనుక వాళ్లు యిప్పుడు యేడవకుండావుండడానికి మీరు నేను బళ్లారి వెళ్లేక తర్వాత అక్కడికి రండి. అక్కడినుంచి పిల్లని మీరు తీసుకువెళుదురుగాని. రైలు ఖర్చులు నేనే యిచ్చుకుంటాను.

సీత:—రైలుఖర్చులకేం మునిగిపోయిందిలే బాబు, యింతోటి రైలుఖర్చులు.

నారా:—అలాగుకాదు చెబుతున్నా. అలాచేస్తేనే బాగుంటుంది. అందుచే యిక్కడినుంచి మీవూరు ప్రయాణమయి వెళ్లి తర్వాత అక్కడికి రండి. విన్నారా మరి.

సీత:—మంచిది నాయనా! అలాగే చేస్తాను. నీయిష్టంవచ్చినట్టే చేస్తాను.

(లోపలనుంచి 'అమ్మగారూ' అని కేక. 'ఎవరు వారు' అని సీతమ్మ వెళుతుంది.)

నారా:—ఏమిటి సమాచారం. మా సీతా యేలా పరిష్కారమయిపోయిందో.

లక్ష్మి:—ఏముంది?

నారా:—భేషుగ్గా వదిలేసేనా మాతల్లిని.

లక్ష్మి:—మీకు సుఖపడేరోజులు వచ్చేయి.

నారా:—నాకు కాదు నీకు. లేకుంటే యింకా వెనకటిలాగే వుండును అంతా.

లక్ష్మి:—ఊం.

నారా:—ఇంట్లో యిప్పుడెంత ఆనందంగా నేనావుంది.

లక్ష్మి:—పంపకేం, అన్నీ పరిష్కారంచేసుగుంటే.

నారా:—ఏదీ యిలా దగ్గరికిరా.

లక్ష్మి:—నడివాకిట్లోనేనా!

నారా:—ముద్దుకు తప్పేమిటే.

లక్ష్మి:—అదేమో బాబో అలారండి (గదిచూపించును.)

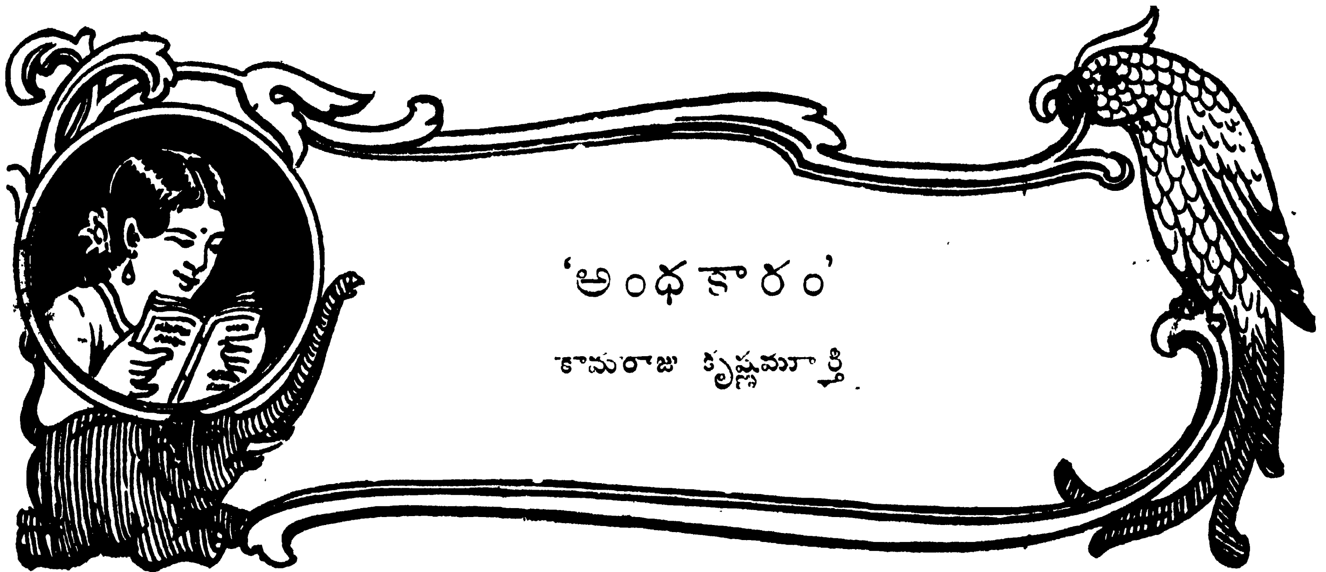
నారా:—రమ్మంటే. (లక్ష్మమ్మ పారిపోవును) నువ్వన్నమాటే నెగ్గించుకున్నావులే. పద.

(వెళ్లును)

(తెరవాలును)

ఉద్యోగ ప్రయత్నము

'అంధకారం'

కామరాజు కృష్ణమూర్తి

(ఇందులో వచ్చువారు:—తండ్రి, తల్లి, కొడుకు, పూజారి, యిద్దరు పురుషులు.)

అంకం ఒకటి—మొదటిసీను

[ఒక గుడిశె. లోపల ఒక నులకమంచం. ఒక తలుపు. లోపల తూర్పువైపున ఒకతాడు కట్టివుంది. ఆ తాటిమీద చినిగిపోయిన గుడ్డలు. పడమటివైపున ఒకపొయ్యి. ఆపొయ్యిమీద ఒకకుండ. దాని ప్రక్కన చిన్నిచిన్ని పిడతలు మూతపు వున్నాయి. ఆగుడిశెలో ఒకదీపం మిణుకుమిణుకు మంటుంది. అది ప్రమిదలో వుంది. ఆనులకమంచంపై కొడుకు పడుకొని వుంటాడు. చామనచాయ. తల్లివయస్సు సుమారు ముప్పై. ఒక చాపమీద నూలువడుకుతున్నది. ప్రక్కన ఏకులు పడివున్నాయి. లోపలికిపోయిన బుగ్గలు, బరువయినకళ్లు. చిక్కుపడిన జుట్టు వెనక చుట్టచుట్టింది కొప్పుమోస్తరు. అప్పు డప్పుడు మంచంవంక చూస్తుంటుంది. ఒక దీర్ఘశ్వాస వదులుతుంది. కళ్లు మిలమిలలాడి నీటిచుక్కలు క్రింద పడుతాయి. అంతా నిశ్శబ్దం. ఆమెమొహంచూస్తే కష్టజీవి అని తోస్తుంది. అడుగులచప్పుడు వినిపిస్తుంది. తలుపు దభాలున తెరచుకొంటుంది.]

(ప్రవేశం తండ్రి—ఏభయి ఏళ్లు వుంటాయి. మంచి ఒడ్డూపొడవు. చేతిలో ఒకకఱ్ఱ. నెత్తిమీద ఒక చినిగిన తలగుడ్డ. పెద్దమీసాలు. నోట్లో పొగాకు. తూలుతూ వుంటాడు.)

ఒసేవు.........(వెకిలినవ్వు)......హి......
...హి...హి... బువ్వ వండావు... (అని కుండదగ్గ రకు వెళ్లి చూస్తాడు. ఏమీవుండదు)...దొంగముండా ...బువ్వ వండకుండా ఏమి చేస్తున్నావు......

తల్లి

(లేచి) గంజికని గూట్లోపెట్టిన డబ్బు ఎత్తుకు పోతే—బువ్వ ఎక్కడనుంచి వస్తుంది అనుకున్నావు: పిల్లోడు యిందాక ఏడ్చిఏడ్చి పడుకున్నాడు.

తండ్రి

(తల్లిదగ్గరకువచ్చి) నామీద దొంగతనాలు కడ తావు... నే నేమనుకొన్నావు...హి...హి...నామీద ...దొంగతనాలు కడతావు...ఊ...నామీద. ఎన్ని సార్లు చెప్పినా బుద్ధిలేదు—ఎన్నిసార్లు చెప్పినా (అని తల్లిజుట్టు పట్టుకొని జరాజరా లాగి కొడతాడు.) ఇప్పు డయినా బుద్ధివచ్చిందా? (మళ్లీ తన్నుతాడు. 'అమ్మో' ...'అయ్యో' అని తల్లి కేకలు వేస్తుంది).

కొడుకు

(ఏడుస్తూ లేస్తాడు.) అయ్యా, అమ్మ నెందుకు తెగలాగివచ్చి కొడతావు. (అమ్మదగ్గరకువెళ్లి) అమ్మా ...లేవే (అయ్యో...అయ్యో అనే కేకలు)

తండ్రి

వెధవగాడిదా ... ఏడ్చి — ఏడ్చి పడుకొన్నా వుటగా ... దొంగ యేడ్పులు ఎక్కడ నేర్చావు ... గూట్లో రెండణాలు తీశావుకదూ ... దొంగవెధవా ... ఎక్కడ పెట్టావో చెప్పు ... (కఱ్ఱతో కొడతాడు. కొడుకు పెద్ద పెట్టున రాగాలు)

కొడుకు

అమ్మోయి ... నన్ను అయ్య చంపుతున్నాడు ... అమ్మా ... అమ్మా ... అబ్బ (అని గుడిశెలోనుంచి బయటికి పరుగెత్తుతాడు. తలుపు బార్లా తీసివుంది.)

తండ్రి

నేర్చాడు బయటికి పరుగెత్తటం ... ఈ ముండే నేర్పింది ... వాడ్ని గారాబాలుపెడుతుంది ... ఎందుకన్నా పనికొస్తాడా ... యివన్ని చెడిపోవటానికి ... హి ... హి ... యిదే నేర్పింది (అని రెండుతన్నులు తంతాడు ఆమూలుగుతూన్న తల్లిని.)

తల్లి

రామా ... రామా ... ఎన్నికష్టాలు తెచ్చిపెట్టావురా (ఎక్కి ఎక్కి ఏడుస్తుంది, బాధకు ఓర్వలేక.)

తండ్రి

బువ్వ లేనే లేదు ... ఒక అణా యియ్యి ... బయటికె వెళ్లివస్తా ... యియ్యి ... యిస్తావా లేదా?

తల్లి

నాదగ్గరవుంటే బువ్వే వండిపెట్టేదాన్ని ... ఏమి ... అబ్బా ... లేదు ... రామా!

తండ్రి

లేదు ... లేదూ ... ఆమెళ్లో పుస్తె తెంచి యియ్యి ... నీకెందుకు ... నేను యిచ్చినదేగా ... ఏం ఆలిశ్యం (అని మీదపడి ... అయ్యో — అయ్యో అని ఏడుస్తుంటే తెంచుకొని బయటికి పోతాడు)

తల్లి

(వళ్లు పట్టుకొంటూ — యిటు అటూ సర్దుకొని) ఒరేయి ... నాయ ... నా ... రారా! వేళయింది ... పడుకొందువుకాని ... నాయనా!

కొడుకు

(తలుపుదగ్గరనుంచి తొంగిచూస్తూ) అమ్మా ... అయ్య బయటికిపొయ్యాడూ? నన్ను తెగకొట్టాడే — అమ్మా నేను పరుగెత్తకపోతే ... నన్ను చంపేశేవాడే అమ్మా ... తెగ తాగివచ్చాడు. (లోపలికి వస్తాడు.)

తల్లి

అవునురా! నన్ను పళ్ళుములువిరుగకొట్టాడు — రెండు అణాలు తీసుకొన్నావని అంటే. రోజురోజు ఎక్కువయిపోతున్నది త్రాగుడు.

కొడుకు

నాకు నిద్ర వస్తున్నదే అమ్మా (అమ్మకాళ్లమీద పడుకుని నిద్రపోతాడు. తల్లి కొడుకుఒళ్లు తడుముతూ వుంటుంది.)

తల్లి

(ఆశ్చర్యముతో) అయ్యో, నీబొడ్లలో ఎక్కడివిరా రెండణాలు (కొడుకు నిద్రపోతూవుండటం చూస్తుంది.) కర్మం! తండ్రి అంతవాడు అవుతాడు కాబోలు. తండ్రికి దొంగతనాలు లేవు. నాప్రారబ్ధకర్మం కాలింది. నాజీవితం అశ్రుధారలతో గడవాలసిందే. రామా! నీకయినా దయరాదా! నే నేమపాపం చేశాను? రోజూ నీ ఆలయంలో నిత్యసేవ చేస్తా. నాకొడుకుని, నాకు అలివిఅయినన్నాళ్లు నీపాదాలదగ్గరకు తీసుకొస్తాను. తండ్రీ! నాకొడుకుని కాపాడు. వానిని రక్షించు. (అంటూ ఆవులించి ఒరిగి పడుకుంటుంది.)

గుడిశెముందర వీధి

(ప్రవేశం యిద్దరు పురుషులు)

మొదటిపురుషుడు

రోజు యిదే ఏడ్పుకదా! ఆమహాతల్లి ఏలా ఓర్చుకుంటుందో కదా!

రెండవపురుషుడు

ఏంచేస్తుంది, తెగత్రాగి వచ్చి యింకా డబ్బివ్వమని చావబాదుతుంటే! ఆకొడుకు తండ్రిలాగే తయారయ్యేటట్టున్నాడు. ఎంత ఓర్పు. ఎంతనిదానం. రోజూ తన్నులేకదా! మనకీ విసుగు పుడుతున్నది.

(వెళ్లిపోతారు)

౨

[రామాలయం. ఊరిబయటవున్న అడవిలో వుంది. ఒక పూజారి వుంటాడు. ఆలయంలో దీపం వెలుగుతూ వుంటుంది. జిమ్మని శబ్దం. అడుగులచప్పుడు. దీనాలాపం. నెమ్మదిగా తల్లిప్రవేశిస్తుంది.]

తల్లి

రా...మా! నన్ను ఎంత కష్టపెట్టాలో అంత కష్టపెడుతున్నావు. నాజీవితం నిరర్థకమయింది. ఎంత శరీరకష్టం చేసి సంపాదించినా రెండణాలు రావు. భర్తకు త్రాగుడుకు కావాలి ఆడబ్బు. ఇంటిదగ్గర బువ్వకు లేదు డబ్బు. ఇహ పిల్లవాని సంగతి చెప్పక్కరలేదు. వాడిదోవన వాడు తిరుగుతున్నాడు.

పూజారి

(అరవయి యేళ్లు వుంటాయి. పంగనామం పెట్టాడు. వెనకాల జుట్టు. దానిలో పువ్వులు. వంటిమీద గంధంపూత.)

అమ్మా, నీఅబ్బాయి ఏడి? ప్రతిరోజు వెంబడిపెట్టుకు వస్తుండేదానివి. నాలుగురోజులనుంచి రావటం లేదు. అయినా పెద్దవాడు అవుతున్నాడులే. చెడ్డ సహవాసాలు ముదిరాయని విన్నా. నీ వేంచేస్తావు పాపం, ముసలిదానివి!

తల్లి

(కళ్లనీళ్లు కారిపోతూ, యిదివరకు కొడుకు నుంచునే స్థలం చూచి) నాయనా, వీడు పెద్దవాడయి నన్ను వుద్ధరిస్తా డని—వాడు ఏళ్లలో పెద్దవా డవుతున్నకొద్దీ—నాఆశలు పెద్దవయి— నాకష్టాలు గట్టెక్కకపోతాయా అని అనుకొన్నా. ఎన్నిసార్లో వాడ్ని చూసి నాహృదయం పొంగి—ఆరిపోతూన్న నా జీవితాన్ని నిలుపుకున్నా. నా ఆశలన్నీ వాడిమీద నిలిపాను. కాని... రామా! నాకు గతి ఈరామాలయం, వేరేగతిలేదు. నాకు యిదే శరణాలయం.

పూజారి

అమ్మా, ఎందుకు అంతగా విచారిస్తావు? అయ్యేది కాకమానదు కదా. కొందరిజీవితాలు నిరంతరకష్టాలతో నిండిపోతాయి. అందులో నీజీవితం ఒకటి. నీకేమయినా సహాయం కావాలంటే నాదగ్గరకు రా. నాకు చేతనయినంతమటుకు సహాయం చేస్తా.

తల్లి

అయ్యా, ఈ ప్రపంచకంలో దయ, కరుణ, జాలి, మృదుత్వమయినపలుకులు అనేవి నేను జన్మించినది మొదలుకొని అనుభవించలేదు; అనుభవించపోను. నా కొడుకు, యింకాకొందరు కలసి దారిదోపిడి చేసి వాళ్లను కొట్టి పొడిచి — ఒకడు చచ్చిపొయ్యాడుట. ఇప్పుడే దోవలో ఎవరోచెప్పుకొంటున్నారు—ఆడబ్బు తీసుకొని పారిపొయ్యారుట. దీన్నించి ఏంకష్టాలు ప్రాప్తిస్తాయో తెలియదు.

పూజారి

నీకు తెలియదేమో ననుకొన్నా! తెలిసిందీ. ఎవరుచేశారో ఎవరుచెప్తారు. నీకొడుకు వున్నాడని మటుకు విన్నా. న్యాయాన్యాయములు ఎవరికి తెలుస్తాయి. ఆరాముడే రక్షించాలి.

తల్లి

నిజమేనా నాయనా! సరిపడనివాళ్లు అన్నారనుకొన్నా. నాలుగు రోజులనుంచి యింటిచాయల రాలేదు. వాళ్లతండ్రి అసలే రావటంలేదు. రామా! రామా! నాకు పుత్రభిక్షం పెట్టవూ (అని పెద్దపెట్టున ఏడుస్తుంది.)

పూజారి

కేసు విచారణకు వెళ్ళాము. నిన్ను తీసుకొని వెళ్తాను.

తల్లి

ఇంకెక్కడికొడుకు—యింకెక్కడి విచారణ. నాకొడుకుని చూసేప్రాప్తి లేదు... నాకు చావే శ్రేయస్కరం... నేను ఈకష్టాలు చూడలేను. ఈపుత్రశోకం అనుభవించలేను. నేను చచ్చిపోతే ఈ రామాలయం సమీపంలో ఒక చెట్టుక్రింద పూడ్చివేయించండి. అంతకంటె ఈజీవితంలో నాకు ఆశ లేదు. (వెళ్ళిపోతుంది)

3

వీధి

[ప్రవేశం యిద్దరు పురుషులు]

మొదటి పురుషుడు

విన్నావా ఎంత ఆశ్చర్యం అయినదనో—ఆ ముసలిది, తెలియదటమ్యా—పాపం! ఎప్పుడూ మొగుడు కొడుతూవుంటాడు — ఆమెకొడుకు దారిదోపిడీలో ఒకర్ని చంపేశాట్ట. ఈరోజున కేసు విచారణ అయి ముద్దాయి నేరస్థుడని ఋజువయిందట. ఆముసలిదానికి దిక్కెవ్వరు? ఆమె మొగుడా! ఎప్పుడూ తాగి తూళ్లుకొని తిరుగుతూవుంటాడు.

రెండవ పురుషుడు

నేరము ఋజువయితే ఉరిశిక్ష, అన్నమాటే.

మొదటిపురుషుడు

అన్నమాటే. ఉరిశిక్ష వేశారుట. మొద్దులాగు నిలబడ్డాడుట.ఒకఏడుపు—ఒకవిచారం—ఏమీ లేదుట. ఎంతరాయిగుండె అయితేనేమి—తల్లి కోర్టుకు వచ్చిందిట. వచ్చి శిక్ష వినంగానే 'నాయనా' అని క్రింద పడిపోయిందిట. కోర్టు అంతా గందరగోళం. ఈతల్లి కేక వినేటప్పటికి—ఒకతుపాను వచ్చినట్లు వచ్చింది—ఆ దుఃఖం పొంగిపోయి వాపుర్న ఏడ్వటం మొదలు పెట్టాడు. తల్లి కొడుకు ఒకర్నిఒకరు కౌగలించుకొని అదే ఏడుపు, పోలీసులు విడతీసేవరకు. వెళ్లేటప్పుడు 'నీకడుపు చెడపుట్టాను. క్షమించాలి' అన్నాట్ట కొడుకు. నాకుమటుకు ఆముసలిదాన్ని చూస్తే గుండె తరుక్కుపోతుంది.

రెండవ పురుషుడు

ఇంకేముందిరా! ముసలిది చచ్చిపోతుంది. ఎన్ని కష్టాలు అని ఓర్చుకుంటుంది. మంచియిల్లాలు.

మొదటిపురుషుడు

కాని జడ్జిగారు ఒకటిమటుకు చెప్పారుట. 'నావిధి నేను చేశాను. కాని ముద్దాయి వయస్సులో చిన్నవాడవుటచేతను, దుర్జనసహవాసంచేత చెడిపోయినాడు కాబట్టిన్ని, ఉరిశిక్షను యావజ్జీవశిక్షకు మార్చేందుకు సిఫార్సు చేస్తాను' అని చెప్పాడుట!

రెండవ పురుషుడు

అది ఎంతవరకు నిజమవుతుందో.

మొదటివాడు

తల్లికిమట్టుకు రోజూ కొడుకుదగ్గరకు వెళ్లేందుకు అనుమతి యిచ్చారుట.

రెండవవాడు

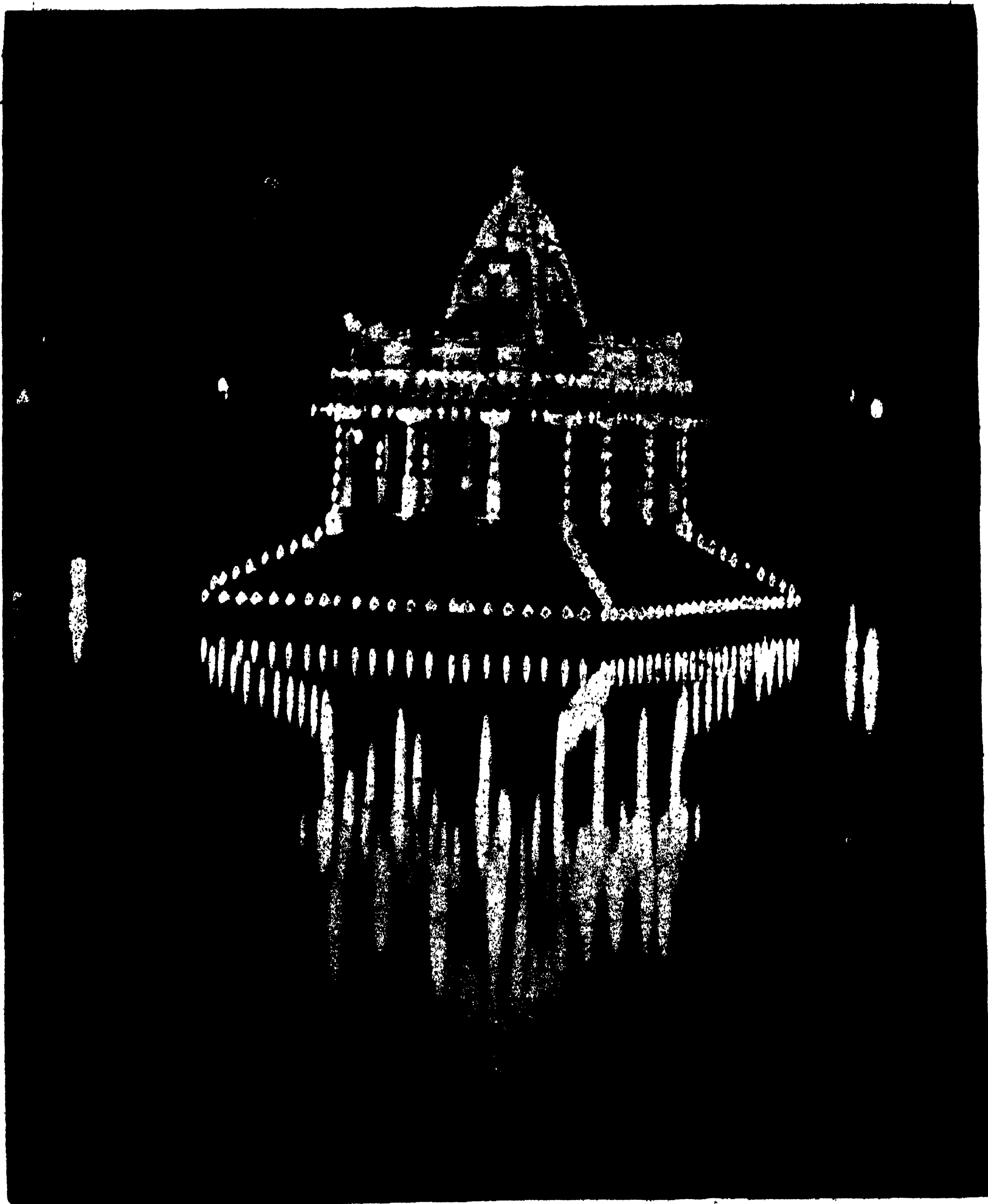
ఏముంది—అంతా విచారమేగా. ఉరిశిక్ష ఖాయపడితే ఎన్నాళ్లు వెళ్తుంది. ఎవవాళ్లకయినా ఆతల్లి కష్టాలు వద్దురా. (వెళ్లిపోతారు)

౪

[రామాలయం. గుళ్లో దీపం. ఆలయముకు యిరవయిగజాలదూరాన వున్న ఒకచెట్టుక్రింద తల్లి పడుకొని వుంటుంది. మూలుగుతూ ఆవేదన పడుతూఉంటుంది. కళ్లనీళ్లు కారిపోతూ ఉంటాయి.]

తల్లి

నాయనా! నేను నిన్ను చూడలేనురా. నా వళ్లు నాస్వాధీనం కావటం లేదు తండ్రీ! రోజూవచ్చే అమ్మ రాలేదని ఎంత దుఃఖిస్తున్నావో—పాపం. ఆ పూజారిని పంపాను, నేను రాలేనని చెప్పమని. మంచి

జ్వాలామంటపము S. S. S.

తల్లి, బిడ్డ
(కాశ్మీరము)

V. R. C.

ఉదారస్వభావుడు. దిక్కులేనివారికి దేవుడే దిక్కు. ఎన్నాళ్లని భరించేది ఈకష్టాలు. ఈ పాడు కృశించి పోయినశరీరాన్ని ఎప్పుడు విడిచిపోతాడు ఈజీవుడు. రామా! నాప్రాణం తీసుకొని నాకొడుకుని రక్షించు తండ్రీ. వాడిప్రాణాలు కాపాడు రామయ్యతండ్రీ! చిన్నప్పటినుంచీ పెంచి పెద్దచేసిన వాత్సల్యం చంపుకో లేకుండావున్నాను రామా! నాప్రాణాలు నీ కర్పిస్తాను. (అడుగులచప్పుడు. పూజారిప్రవేశం. చేతులు చాచి లేవబోతుంది తల్లి. కాని క్రింద తూలిపడిపోతుంది.) అయ్యా!...నా తండ్రి—నాపిచ్చితండ్రి—నాయనా— ఏంచెప్పాడు. దేవుడిలాగా నీవు కనుపించావు. నాదుఃఖ యాత్రలో నీవు నిలబడ్డావు సహాయంగా— చెప్పు— త్వరగా నాయనా!

పూజారి

ఏముంది. నీవు రాలేదని జైలుకొట్టు అంతా తిరుగుతున్నాడు. మాటలు తడబడుతున్నాయి. రేపు వస్తే వస్తాయిట ఆర్డర్లు యావజ్జీవశిక్షవేశామని...రాక పోతే...ఎల్లుండి.

తల్లి

(ఆదుర్దాతో) అంతవరకు వచ్చింది—రామా! నేను ఈకష్టాలు చూడలేను. నేను యింక బ్రతకను. నాకు దడగావుంది. ఆయాసం ఎక్కువగా వుంది. (రొప్పుతూ) మానాయన—ఏలావున్నాడు.

పూజారి

ఏలావుంటాడు. మొహం అంతా పీక్కుపోయి ఎంతముసలివాడులాగున్నాడమ్మా! తల అంతా నెరసి పోయింది—ఒకపదిరోజులలో. మనస్సులో ఆందోళన ఎంతపని చేస్తుంది. ఆ...ఆ...యిది ఏమిటి (పడిపో తున్న తల్లిని పట్టుకుని తల ఒళ్లో పెట్టుకొని కూర్చుం టాడు.)

తల్లి

ఉ....ఊ....నాకు శ్వాస...తిరగటం లేదు. దా...హం...నాకొడుకు...ఉరి...శిక్షా...ఏలా భరి ...స్తావు....తండ్రీ....రామా....నీకు ఒప్పచెప్పా.... పోతున్నా...రా...మా. (కళ్లు తేలవేస్తుంది...గురక. పూజారి గబగబ ఆలయంలోకి పోయి అర్చనజలం ఒకతులసిదళం తీసుకొనివచ్చి తల్లినోటిలో పోసి, తులసి దళం నోటిలో పెడతాడు. తల్లి కళ్లు మూస్తుంది.)

పూజారి

(లేచి) ఎంతభక్తురాలు. మహా పతివ్రత. భర్త మాటకు కొట్టినా తిట్టినా ఎదురాడలేదు. మహాసాధ్వి. పుత్రశోకంతో మరణించింది. రాముని సేవ చేయనిరోజు లేదు. ఇటువంటి భక్తాగ్రేసరులు—ఏకులం అయితే మటుకు ఏమి—వున్నారుకాబట్టే భూదేవి బ్రోయ కలుగుచున్నది. లేకపోతే పాపాలతో భూమి క్రుంగి పొయ్యేది. రామా! ఈమె నీపాదసన్నిధికి చేరుకొన్నది. ఈమెఆత్మకు శాంతి చేకూర్చుము.

(ప్రవేశం యిరువురు పురుషులు. శవంవంక చూచి)

మొదటివాడు

తల్లి చనిపోయిందా! ఎంతవార్త. ఈమెను తెలి యనివాళ్లు ఈ గ్రామంలో లేరు. ఎన్నికష్టాలు భరిం చింది. ఈమె కొడుకునకు ఉరిశిక్ష తప్పించారుటగా! తల్లి ఆకబురుకూడా వినలేదా. ఎంతకష్టం...

రెండవపురుషుడు

ఈమెకు యిచ్చటనే సమాధిచేయించాలి. నేను డబ్బుయిస్తాను. ఒక చలువరాతిపయిన "తల్లి...సాధ్వి ...భక్తురాలు.....పతివ్రత...... పుత్రశోకమున చని పోయెను" అని చెక్కిస్తాను.

పూజారి

అంతకంటేనా...మీరు ఉదారస్వభావులు.

మొదటిపురుషుడు

మంచిఉద్దేశ్యం. (అందరూ వెళ్లిపోతారు.)

※

[ఒక ముసలివ్యక్తి ప్రవేశం. తలఅంతా నెరసి పోయింది. పెరిగినగడ్డం. చిరిగిపోయినవస్త్రాలు. చేతిలో

ఒకకళ్లు. జడలుకట్టి జుట్టు మొహంమీద పడుతోంది. వెఱ్ఱిచూపులు చూస్తున్నాడు. ఇటూఅటూ చూస్తున్నాడు. ఆవీధివెంబడి నడుస్తున్నాడు. వీధులన్నీ తిరుగుతాడు. ఆ గుడిశెవంక చూశాడు. తాను చిన్నప్పుడు గంతులు వేశినగుడిశె. కంటివెంబడి అశ్రుధారలు కారుతున్నాయి. కాశేపు అక్కడ నిలబడి తిరిగి ప్రయాణం సాగించాడు—చిన్నప్పుడు తనబాల్యస్నేహితుల గృహాలవంక చూస్తూ. జనం పోతూవుంటారు వీధివెంబడి. కాని ఎవరూ మాట్లాడించరు. మొహం చూచి తెలియనట్లు వెళ్లిపోతారు. కాల్వలుకట్టి కంటివెంబడి నీరుకారుతున్నయి. ఒకనిట్టూర్పువిడిచి వూరిబయటవున్న రామాలయందగ్గరకు వస్తాడు. రెండుచేతులు జోడించి నమస్కరిస్తాడు. పూజారి ఆశ్చర్యంతో చూస్తూవుంటాడు—ఎవరా యిది అని. ఈవ్యక్తి రామాలయంసమీపంల్లో వున్న సమాధి, ఆవృక్షం చూస్తాడు. ఆ చలువరాయిమీద లిఖించినవి చదివి "అబ్బా! పాపిని—పాపిని" అంటూ తల బాదుకొని హృదయం పగిలేటట్లు విలపిస్తాడు. ప్రతిమవలె నిలబడిపోయినాడు రెండునిముషాలు. తిరిగి పయనం సాగించి ఆవూరిప్రక్కన వున్న నదీతీరం దగ్గరకు వెళ్తాడు. జలం ప్రవహిస్తూవుంటుంది. చీకటులు పడుతున్నాయి. పక్షులకోలాహలములు తప్ప వేరే శబ్దములు లేవు. ఆగట్టుమీద కూర్చుంటాడు. కాసేపు కూర్చుని క్రిందకు ఒదిగి పడుకొని చేతులు వెనక్కి జాచుతాడు. ఒకశరీరం తగులుతుంది. లేచి కూర్చుంటాడు.]

కొడుకు

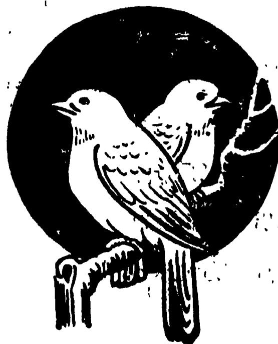
ఎవరది (అని ఆశరీరంవంక చూస్తాడు. శరీరం కదలి, తలయెత్తి కొడుకువంక చూస్తాడు. అది త్రాగి పడియున్న తండ్రి. ఒకర్ని ఒకరు గుర్తిస్తారు. యిద్దరు లేచి నుంచుంటారు.)

తండ్రి

నీవా....దూరంగా....వుండు... పాపివి...దొంగవి...యింకా బ్రతికివున్నావా... (అంటూ చేతిలో ఉన్న కఱ్ఱతో కొడుకుతలమీద కొడుతాడు. కొడుకు ముందరికి వస్తున్నాడు. ఇంకోదెబ్బ వేస్తాడు. కొడుకు తండ్రిమీదవురికి క్రిందపడవేసి గొంతుపట్టుకొని పిసుకుతాడు. తండ్రి చేతులు వ్రేలవేసి నెత్తురుకక్కి ప్రాణం విడుస్తాడు.)

కొడుకు

అబ్బా...నాతల పగిలింది...నావళ్లు తూలిపోతున్నది. మంచినీళ్లు తాగాలి... (అని నదిలో దిగి నీళ్లు త్రాగటానికి ముందరికి వంగి తూలిపోతాడు నదిలోనికి. నదినుంచి గుటకలువేసినశబ్దం. అంతా అంధకారం.)

భావయుగము

కుందుర్తి నరసింహారావు

వింటివా? సుఖస్వప్నపుష్పితము లైన
    అడవితీగెలు మనత్రోవ కడ్డువచ్చె;
అర్థరాత్రసంగీతమోహాస్రవంతి
అడ్డుపరచెను తీవయిల్లాండ్ర సొగసు.

కేకిసలుగొట్టు, పడమటి కెంపుగిరుల
పరచియుంచిన లేయెండపరుపుమీద
నిదురకన్నుల నిసుగైన నిండునెలను
లేచిరమ్మని తల్లి లాలింపలేదు.

చెలి, ముఖస్నిగ్ధ పర్యంకసీమలందు
ప్రాతవెన్నెల కలవాటుపడిన మనము
కోమలీలోచనవిషాదకుంచితములు
నవ్యహృదయపథాలలో నడచు టెట్లు?

ఆరిపోయెను గగనవింధ్యాద్రిగుహాల
మిణుగురుల ప్రోవు వెలిగించు మేలుకొలుపు;
మారిపోయెను మోహసంబంధమధుర
ప్రాక్తనవిషాదసంశయప్రణయపథము.

భావపురుషప్రపంచక ప్రాంగణమున
అగరువత్తులు వెలిగించినట్టి నీవు
చెలి, చిరంతనవిషదృశ్యమలిన మైన
తులువకనుగవ నీచేత తుడిచిపొమ్ము.

కట్టుకొన్న పాపాల శంఖారవంబు
హోరుమని కర్ణపుటములలో రుతించు:
తెచ్చుకొన్న శత్రువుల సాధించలేక
బధిరత నటించుచున్నాను పరులముందు.

తూరుపుమొగాన పొడిచిన తోకచుక్క
అందుకొనియె ప్రతీచీలతాంగి కేలు:
ఇతరతారకలటు పరుగెత్తబోయి
మాయమయ్యెను రోదసీమధ్యమందె.

జర్జరితలతికా భుజస్కంధమందు
వచ్చిపడె స్వీయసంతానభార మొకటి,
పారలౌకిక చింతానిబద్ధగగన
వాయునిర్మితశిర మట్టె వాల్చవలసె.

తొలుత నాయింట పగడాల తోరణాలు,
ముంగిటను మల్లెమొగ్గలే ముగ్గులయ్యె:
ఇపుడు నే నిల్లువాకిలి యెల్ల వీడి
అడవితీగెల నీడలో ఆడుకొందు.

'నవ్యయుగసృష్టి యింక నెన్నాళ్లుపట్టు,
మానవులకు రెక్కలువచ్చు మార్గ మేది?'
అనుచు నన్నేల ప్రశ్నింతువయ్య నీవు?
యువకుడా, అది నీచేత నున్న దేమొ—

మబ్బుసడిలేని యీమధుమాససమయ
విపిననిశ్శబ్ద సౌందర్యవీథులందు
కోకిలాంగన తన గొంతుకోసికొనును
పట్టపగ లింటియుడురాజు పగలబడగ.

చెలి చెలీ, ముగ్ధగాత్రమీసికతభూమి
త్రోవతప్పితి, నను వీడి తొలగిపోకు:
వెనుక నదులెల్ల ప్రౌఢలై వెంటవచ్చి
త్రోవ చూపించెడివి మాకు లేవు నేడు.

శిథిలశృంగారసౌధవాసిని యొకర్తు
ప్రియవియోగచింతాభరవివశ యగుచు
నేటి చంద్రుని గని, కట్టుబాటు విడిచి,
ప్రియుని మారుగ వానిపై ప్రేమగురిసె.

పుష్పొడివిదిర్చిన గులాబిమొగ్గ విరిసి
తన యశస్సు జగాల నింపినది సగుచు;
మూసికొనియున్న గన్నేరుమొగ్గసొమ్ము
దాచుకొనెనంచు పొగడెను తాత నచ్చి.

రక్తరాగాట్టహాసముద్రావికాసి
పశ్చిమాశాకుమారుని పైడిడాలు
నిముసమున ఋక్షగణరంధ్రనిలయమగుట
చెప్పకేచెప్పు నీనాటి చిత్తశుద్ధి.

లెమ్ము, పూదండ సవరించుకొమ్ము, చెలియ
వాడిపోయె నీయుద్యానవనములెల్ల
మన ప్రబంధములో! పేదవాడనైన
నేను తేలేను నందనోద్యాననిధులు.

నీవు రమ్మింక, విరహపాండిత్యబధిర
గహనరోదన విషకర్మకాండ విడిచి:
ప్రణయ మొదవక యెట్టులో బ్రదుకవచ్చు,
పట్టెడన్నము నేడు కావలయుగాదె?

పసరుపిందెల గొరికిన పక్కిరేడు
నటకుజచ్ఛాయలో మేను వాల్చియున్న
తీర్థసేవకు డితని కాతిథ్యమిచ్చె,
దినకరాతపమున బోవు మనల విడిచి.

చెలి, యిదే, లేతయుసిరిక చెట్టుకొనల
వగరుపిందెలపై ఈగ వ్రాలలేదు,
నిసుగు లాచాయలకు బోవనేర్వలేదు:
ఈయనుభవజ్ఞు లేల లెక్కింతు రిట్లు?

విమతసహిత చింతాభగ్న విప్రలంభ
జనితతాపానలజ్వాల చల్లబడగ
మలయపవనుడు దిగిచిన మంచుతెరల
మన తొలిపథాల వెన్నెల మరుగుపడియె.

నికటదేశచరన్మేఘశకటములకు
వెండిజండాలు గట్టిన వింధ్యశిఖరి
తనకు దూరమైపోనున్నతరిని వాని
రజతగతి లాగికొని వట్టిరాళ్లు చూపె.

లేచిర మ్మింక, పెంపుడులేడినొసట
బొట్టు పెట్టుకాలము దాటిపోయె నిపుడు;
సరసికెరటాల దిరుగు చందురుని జూచి
తామరాకంత కన్నులు తడుపు నిదియె.

మంచికో చెడ్డకో త్రోవ మారిపోయె:
వెలిసినది నూత్న దేవతా విగ్రహమని
త్రోవ కడ్డమువచ్చిన తొలగిపోతి,
కాని-చో, కాదె ఘోరసంగ్రామ మపుడె?

వీడిపోలేక యేడ్చుచున్నాడు తరణి
ప్రాగమృతభాండమునకు కరంబు సాచి,
పొడుచు రిక్కల తూరుపు ముసిముసినగు
పగులువారిన దానిమ్మపండువోలె.

మోహితుడనైతి, చెలి, భవన్ముఖతలస్థ
తరళమధుపాత్ర గని! దయార్ద్రవు, నిజమ్ము,
నీవె క్రోలుము మధువెల్ల, నేటినుండి
పాత్ర నానోటి కందించి బ్రదుకనిమ్ము.

మోసగించుచున్నది కనుల్ మూసి తిగిచి
మానవ్వుల వింతరూపాలు మరుగుపడగ,
భిదురమో, మెరపో అనిపించుచున్న
మొగిలు ముత్తైదువులచేతి ముద్దుబిడ్డ.

కళవళించెడు మనగుండ్లకమ్మదరుల
పొదలమాటున బెబ్బులి పొంచియుండె,
నిన్ను గని వెరగందిన వన్నమాట!
ఏల, లేకున్న, దాగుట యేడ్చుటయును?

రజనిశిరమున నవరత్నరాశి గురిసి
బేలతనము నటించిన పిన్నవాడు
ఆమె తలవాల్చువేళ మోహాంధు డగుచు
సోయగము వ్రాయుచున్నాడు, చూచిపొమ్ము.

పగలు గడచినగాన్ని సంపెగలు పూచి
మగలుగావు శిరోజంపు నిగనిగలకు;
చెలి, ముడిచికొమ్ము, నిగళవిచ్ఛిన్నమైన
దానిపై వచ్చిపడునో యేకానిపూలు!

వినుము, రిపుదుర్గగోపురధ్వనితగగన
హాసవిన్యాసచరమఘంటారవంబు
జననిపగడాల మొగసాలచాయ నిలిచి
విని తెలిసికొమ్ము నిదురకు వేళ యెపుడొ!

అభిసారిక

శిరోమణి, సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి

మైమఱచి నిద్రగొన్న సమస్తజంతు
వితతిహృదయబిలంబుల వెలికివచ్చి
మసలెడు తమశ్చయంబన దెసలనెల్లఁ
గటికచీఁకట్లు కార్కొని క్రమ్ముకొనియె.

పడకగది వీడి మెలమెల్ల గడియఁదీసి
తలుపుఁ జీమకు దోమకుం దెలియరాక
తనదు వలపులరాయని, ధనపుమూటఁ
గొల్లగొన నేగుచున్నది కొమ్మ యోర్తు.

తన్నుఁ జూచియుఁ జూడకయున్నపగిదిఁ
బ్రకృతియెల్లఁ దటస్థభావము వహింప
బయలుపడనీక తన నడవడి నొకింత
మింటఁ జుక్కలగమి యొక్కకంటఁ గావ.

తనదు ముఖచంద్రు వెలుఁగుమొత్తంబు లంధ
తమసముల నొత్తగించుచు దారిఁదెలుప
మలయమారుతములు దన కొలువుకత్తె
లట్లు నలువంకలం జుట్టి యనుసరింప.

హృదయ మాశంసితంబైన మదనకేళి
కలన నానందసాంద్రంబుగా లయింపఁ
బాదములు తొట్రిలంబడఁ బైఁట జాఱ
నవశభావంబు నొంది యాయువతి నడచి.

మెలిక తిరుగుళ్ల సందుగొందులను దాఁటి
కాలిబాటను బొదలును జేలు గడచి
పంటచెఱువు కెలంకునఁ బాడువడ్డ
గుడిని నిద్రించు బుద్ధునిఁ దడవి తాఁకె.

తాఁకుటయు లేచి కూర్చుండి తత్పరమతిఁ
బుణ్యనామసంకీర్తనంబును జలుపుచు
ధర్మసూక్తముల్ చదువుచుఁ దరుణయోగి
శిష్య విభ్రాంతి నాపైపైఁ జేయివైచె.

అతని గాత్రసంస్పృష్టిమహత్త్వమేమొ?
మదనకేళీప్రసంగంబుమాటు మఱచి
శిష్యగాఁ గొని దీక్ష నొసంగ వేఁడ
సప్రయత్నంబుగా వ్రాలి యడుగులందు.

తల్లి—బిడ్డ

ఉభయభాషాప్రవీణ, మిన్నికంటి గురునాథశర్మ

ప్రణయమనుచుఁ గూర్మియనుచు రాగమనుచు - వలపటంచుఁ గస్నేటి తర్పణమటంచు
హార్దమనుచుఁ బల్కునవెల్ల స్వార్థపరము - లోక్క తల్లి ప్రేమంబె యత్యుత్తమంబు.

నాకనుంగవ గిట్టునం దొట్టు నీర మయ్యువిదశోకాబ్ధి కర్ధోదయంబు
నాబోసినోటి చిర్నగవుసొం పామెమొగముచందురునకు రాకాగమంబు
నా వచ్చిరాని ప్రన్ననిపల్కుఁజా లామె జానుగుంగవకు రసాయనంబు
నామెయి నాఁచికొన్న యలంతిబాధ యాయమధైర్యశాఖికి నశనిపాత
మస్మదీయపాదోల్లసద్దైమనూపు-రోదితఝుళంఝుళన్నినాదోల్బణంబు
ఆమెమేనికిఁ బులకవర్షాగమంబు - జననివాత్సల్య మెంత ప్రశస్యతమము!

ఇది చేయందగు, నిద్ది చేయఁదగ ది ట్లీకార్యముం జేయఁగ
గ్గి, దిటుల్ చేసినఁ గల్గుఁ గీ డని యెఱుంగన్ లేని పౌగండు న
న్నదిరా వేగనులం గనుంగొనుచు నెం దావంత యావంతయేఁ
గదురన్ రాని తెఱంగున న్మనిచె వేడ్కం దల్లి దైవంబెకా.

ఏను దిన్నచో గట్టునఁ దాను ద్రేంచు - నే నలంకృతుండను గాఁగఁ దాను మురియు
నేను బాధితుండనుగాఁగఁ దాను గుందు - నేను సుఖపడ నానంద మెనయుఁ దాను
వింతమైనదిగద తల్లి ప్రేమవృత్తి.

నాకుఁ బెట్టికాని యాకె భుజింపదు - తాను దినక నోటిలోనిదైనఁ
దీసి నాకుఁ బెట్టి తృప్తినొందును దల్లి - కడుపుఁదీపికంటెఁ గడుపు దీపె?

నాయారోగ్యము నాసౌ-ఖ్యాయతి నే నెఱుఁగకున్న యప్పుడు నాకె
న్నో యుపచారములు మురిసి - చేయుచుఁ బెంచినది తల్లి చెల్లదె పొగడన్!

తన కందమైన రవణము-లను బెట్టుం దనకు మెప్పులంగొల్పు దుకూ
లనికాయము గట్టున్ సొగ-సు నెఱుంగని నాకుఁ దల్లి శుద్ధప్రేమన్.

పగవాఁడైనను బాలుం-డుగదాయని తాను దినియెడు పదార్థం బే
పగిదినో పెట్టును మాకు నో-సఁగునట్టులఁ దల్లిగుణము శంసయొనర్తున్.

ఘుమ్మున కమ్మతెమ్మెర బుగుల్కొన నప్పుడు కాఁగు నావునా
జ్యమ్మున దొప్పదోఁగి మృదువై చవులూరెడి రాజనాల య
న్నమ్మును బల్మి నాదు వదనంబున నించుచు బుజ్జగించుచున్
సమ్మతి మ్రింగఁజేసెడిని సాధ్వి మదంబ యదెంత ప్రేమయో!

చూచినవెల్ల బెట్టు మనుచున్ హఠమూని పదాల కడ్డమై
రాచుకపోవు గొంతు పెనుఅంతులఁ జింతిలుచుండఁ జంకలో
వైచుక యశ్రులాలలను బాపుచు నేడ్వకుమంచు నాయభీ
ష్టాచరణంబునం బొదలు నమ్మతుమాగుణ మేఁ దలంచెదన్.

తీయనిపండొ ఖాద్యమొ యెదే భుజియింపుమటంచు నెవ్వరే
నీయఁగ మాకు నిర్వురకు నేఁ ద్రుటి నాయది మ్రింగివైచి పై
నాయమఁ జూడ నామె దరహాసముమై నను జేరి నాయనా,
యీయది తిన్మటంచుఁ దనదిచ్చెడిఁ దల్లి యదెంత ప్రేమయో?

అల్లరి చేయుచునుండఁగ - మెల్లఁగ నను జేరి నగుచు మేనునిమురు చీ
'పిల్లఁడు' కృష్ణుఁడు సుమి యను - తల్లిసహానశక్తి ప్రేమ తత్త్వము తెలియన్.

నను జూచి యొరులు రోఁతవడినఁ గాంచి సహింపలేదు డెందంబుననై
నను దాఁ దలపోయద నల్లని నాయాకృతిని లాలలన్ జనని తమిన్.

జడకుప్పెలతో వ్రేలాడెడి జడ ముంగురులపై ముడిన్ గల్కితురా
మెడసొమ్ములు కాల్గజ్జెలు - కడియము లుంగరము లొప్పఁగా నాశిశుతన్.

నిగనిగలాడు మొగమ్మున ఘుమ్మను నీలపుఁ గస్తురిబొట్టిడి క
న్నుఁగవను గ్రప్పుఁ గాటుకరేకలు నూల్కొనఁజేసి కరమ్మున నె
మ్మొగ మొకయించుక యెత్తి కనుంగొని బుద్ధి నెటుల్ దలపోయునొ న
ల్లగ నొకచుక్కను వామకపోలతలంబున నుంచెడుఁ దల్లి భళీ!

అడుగఁగ నోరులేక నడయాడఁ బదంబులులేక చిత్తమం
దడరిన వస్తు వియ్యది యటంచును జూపఁగఁ గేలులేక చే
డ్పడిన శిశువ్రజంబునకు బ్రహ్మ ఘటించెనొ యేద్పుసత్తియం
చెడఁదఁ దలంచుఁగాని యెపుడుం గసరం జన దమ్మ యింతయున్.

పోకిరిబాలురఁ గలిసి యెవో కొంటెపనుల్ వొనర్పఁ బొడమెడి కినుకన్
'నీకడుపు పండ' యనియెడిఁ - గాక జనని నన్నుఁ దిట్టఁగడఁగద యెపుడున్.

తాఁకునది తప్పునది యేవీఁకం దెలియంగలేక, విన్నఁదనంబున్
శోకం బభీష్టసిద్ధికి - సాకుగ శైశవము జాఱె సౌఖ్యాంబుధిలో.

నెడుగుజ్జొకి చెఱపట్టియొ కుందుడొ బంతియొ పుట్టచెండొ దొరయాటయొ దాఁ
గుడుమూఁతయొ బిళ్లాటయొ - యొడలుచెమటవోయ నాడుచుండుం, బిదపన్.

ఇంటికి నక్కుచు రా నొక-కంటం గనిపెట్టి నానగా రెఱిఁగిన-చోఁ
దంటా లుభయులకును నీ - వింటనె చదువుకొన కిట్టు లేగుదువటరా!

వేళాపాళా లేదా?- కూళలతోఁ గలిసి యాడుకొనుటయె యిఁకఁ బా
ఠాలను జదువుట యెప్పుడు? - చాలవె యాటవిడుపుదివసంబులు రెండున్?

అని తెప్పవడనిచూపునఁ - గనుచు నపట్కార్ణరవముగాఁ బల్కుచు న
క్కున నొత్తి ముంగురులఁ దన - కొనగోళ్లం దువ్వుఁ దల్లి కొండిక నన్నున్.

మీఁదంతు లేల రాలే - దాపద్యం బనుచుఁ గినుక నఱచుచు బాదన్
వాపోవు నిన్నుఁ గని నిలు-పోపునె నాప్రాణ మనుఁ బ్రసూత్తంసంబున్.

ఇచ్చినవాఁడున్ మఱచిన - నొచ్చెల యేండ్లింతలోన నొట్టవె? వీఁడుం
బచ్చంగ నున్న నెన్నఁడొ - ముచ్చటగాఁ గనుట యనుచు మురియు జననియున్.

నాపున్నెమ్ముల పంటయు - నీపగిదిం గృతుల వ్రాయు నిటునలుగురిలోఁ
జూపట్టు మిన్నయై యని - చూపు శుభోదర్కమునను జొనుపుఁ గనికవిన్.

పౌరాణికకథాప్రపంచంబు వినిపించెఁ బ్రతిదినంబును నుగ్గుఁబాలతోడ
భక్తిప్రబోధ మాసక్తిఁ గావించెను బాటించుచును లాలిపాటతోడ
నీతులుగఱపె మేల్చేతలఁ జేయ నొప్పెడురీతి జోకొట్టునుడులతోడ
ఆశ్రమాచారధర్మాళి బోధించె సంప్రీతి బోర్కాడించు క్రియలతోడ
భళి! యుదాత్తాదులం బల్కు పద్ధతులు గ-డుం గఱపె నాకు వెన్నఁబెట్టుటలతోడ
నస్మదీయ భావ్యభివృద్ధి కన్నియున్ని-యనఁగరాని యిడుమ లందె నమ్మగారు.

తలిదండ్రులు పేదఱికము-వలనం బాదవడుచున్నఁ బాటింపక ని
చ్చలుఁ జూచినవెల్లం గా-వలయు ననుచుఁ బోరువెట్టు బాల్య మ్మరిగెన్.

ప్రొద్దున నేడ్చుచు లేవ - న్నిద్దుర, తత్క్షణమ చెంత నిలిచి పిలుచుచున్
ముద్దిడి కేలంగొని య-క్కద్దకొనెడిఁ దల్లి నన్ను నాసుఖ మరిగెన్.

అన్నము దిని చని నాయీ - డున్న సఖులతోడఁ గూడి యుల్లాసమునన్
వెన్నెలకుప్పల నాడుచుఁ - గన్నమ్మకు ముదముఁగూర్చు కాల మ్మరిగెన్.

అవి చిన్ననాఁటి సుఖములు - నవుదేఱెడిమోముతో జనని త్రచ్చుచుఁబాల్
నవనీతము మీఁగడపెరు - గవశ్య మిడి కొసరికొసరి యన్నముపెట్టున్.

అయ్యాపి యెన్నటి మాటలొ - క్రయ్యం ద్రాడుగల బుజ మొరసి వ్రేలెడి యా
కొయ్యపలక దస్తరముం - జయ్యనఁ గొని శ్రీకి బడికిఁ జకచక చనుదున్.

అవి చిన్ననాఁటి సుఖములు - రవిపుట్టనికాలమున శిరఃస్నానము మో
ము విభూతి బద్ధపరిధా-తవస్త్ర మఖిలేశు ధ్యానతత్పరత భళీ!

ఇది కష్టం బదిసౌఖ్యం - బిది లే దది యున్న దను వికృతిపొందని నె
మ్మది హాయిగఁ దినితిరిగెడు - నదృష్ట మది బాల్యమందె యరిగెను నాకున్.

కవిశేఖర పండిత కాళ్లకూరి గోపాలరావు గారి

సుప్రసిద్ధాంధ్ర కావ్యములు

సౌందర్యమంజరి –

క్రొత్తగా వెలువడిన యభినవభావకావ్యము; భారతీయసనాతనతత్త్వమును అధునాతనప్రకృతిశాస్త్రవిజ్ఞానమును సమన్వయింప సమకట్టిన యపూర్వగ్రంథము. "శక్త్యుపాసన, భాషోపాసన, రసోపాసన, మన్మథోపాసన" — ఇవి యిందలి ప్రధానాంశములు. డాక్టర్ సర్ యస్. రాధాకృష్ణన్ గారి మున్నుడియు దేశోద్ధారక విశ్వదాత్మ మహాశయ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారి కావ్యపరిచయమును విశేషవిషయములు. ఘనమైన కాగితము, ముచ్చటైన యచ్చు, సర్వాంగ సుందరమైన సంపుటీకరణము; హస్తభూషణమైన పుస్తకము.

"సౌందర్యమంజరి విశ్వసౌందర్యధ్వనిసుబద్ధమైన కావ్యము. పాదపాదమునందును ధ్వనియుక్తమైన భావభాషారసయోగానందము ప్రతిధ్వనించుచున్నది ... గోపాలరావుగారు ప్రాచ్యపాశ్చాత్త్యసంస్కారములం దనుభవజ్ఞులు, పండితకవులు, రసజ్ఞులు; కావ్యమున ఉభయసంస్కారములను రసయోగానందమందు లగ్నము చేసిరి."—కావ్యపరిచయము

(1 రూపాయ)

వాల్మీకినాటకము –

తస్కరనాయకుఁడు తాపసకవీంద్రుఁ డగుట. మనఃపరిణామనిరూపక మగు నభినవరూపకము. మద్రాసులోను బైటను పెక్కుసమాజములచే ప్రదర్శింపఁబడినది.

(1 రూపాయ)

వసంతసేన –

గోల్డుస్మిత్తు 'హెర్మిట్టు' ననుసరించిన స్వతంత్ర ఖండకావ్యము. పండితారవుల కవితాశైలీలక్షణము లిందుఁ గల వని వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి గారు వ్రాసిరి. తంజనగరము దేవరాజసుధి గారి కావ్యప్రశంస యద్భుతము.

(14 అణాలు)

అపూర్వసంఘసంస్కారణము –

అద్భుతమైన వివిధవిషయకహేళనకావ్యము. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గా రుపోద్ఘాతము వ్రాసిరి; కన్నడభాషలోనికి కూడ పరివర్తింపఁబడినది.

(12 అణాలు)

నీతికథాసంగ్రహము –

చిన్నచిన్న కథలు; సులభమైన పద్యములు. సచిత్రము, సటిప్పణము, బాలికాబాలకు లందరును పఠింపఁదగినది

(4 అణాలు)

చంద్రరేఖావిలాపము –

కూచిమంచి జగ్గకవి ప్రణీతము; హాస్యరసప్రబంధరాజము. 'ఈ కృతికి సమముగాఁ గృతి నే కవులును జెప్పఁజాలరిది బిరుదము.' తంజనగరము దేవరాజసుధి గారి కృతిప్రశంస యద్భుతము. గోపాలరావు గారు సంస్కరించిన కూర్పు.

(14 అణాలు)

స్నానఘట్టము –

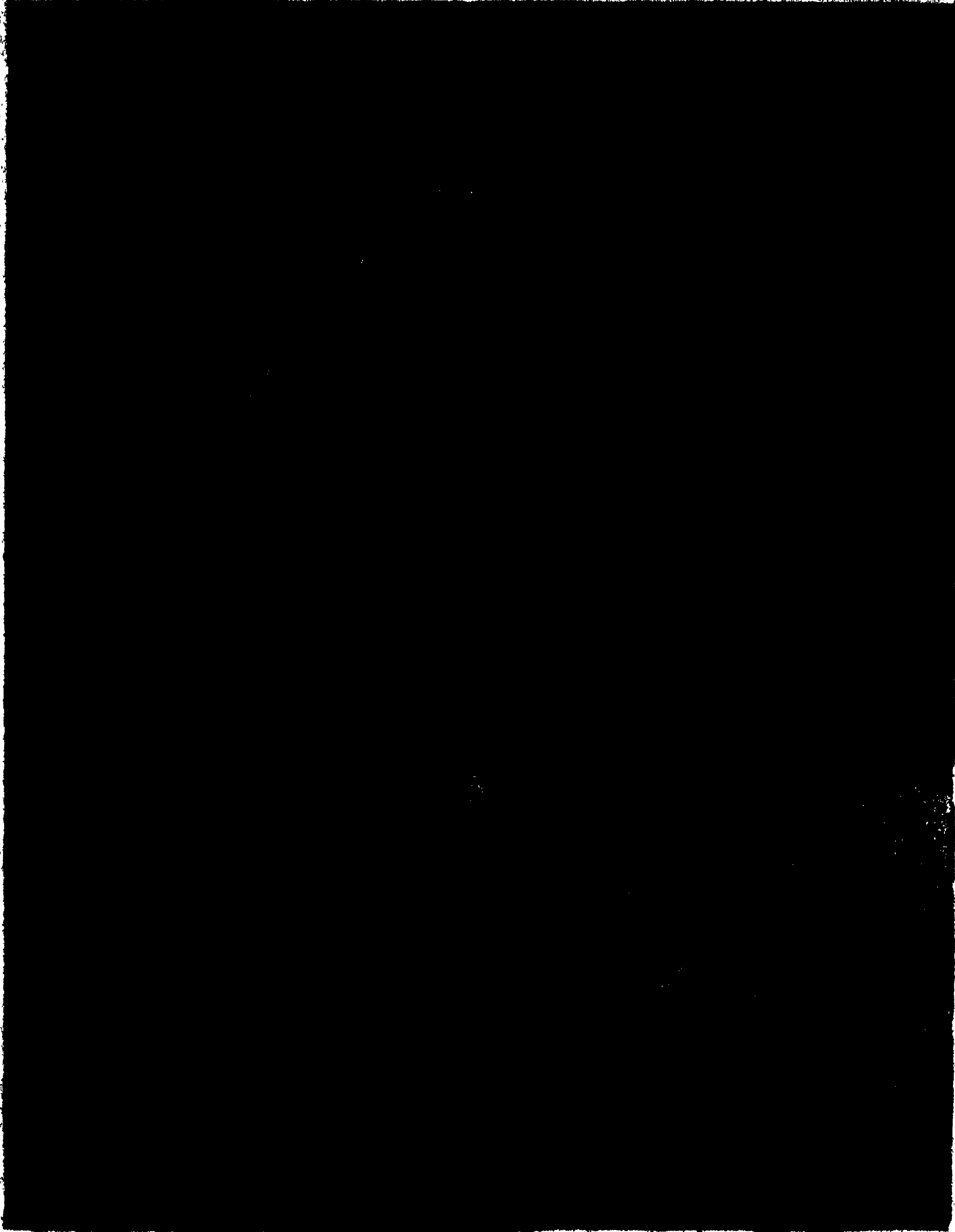
అపూర్వమైన కావ్యచిత్రము. పేరును బట్టియే యిది శృంగారతరంగిణి యని యూహింపఁదగును.

(అచ్చగుచున్నది)

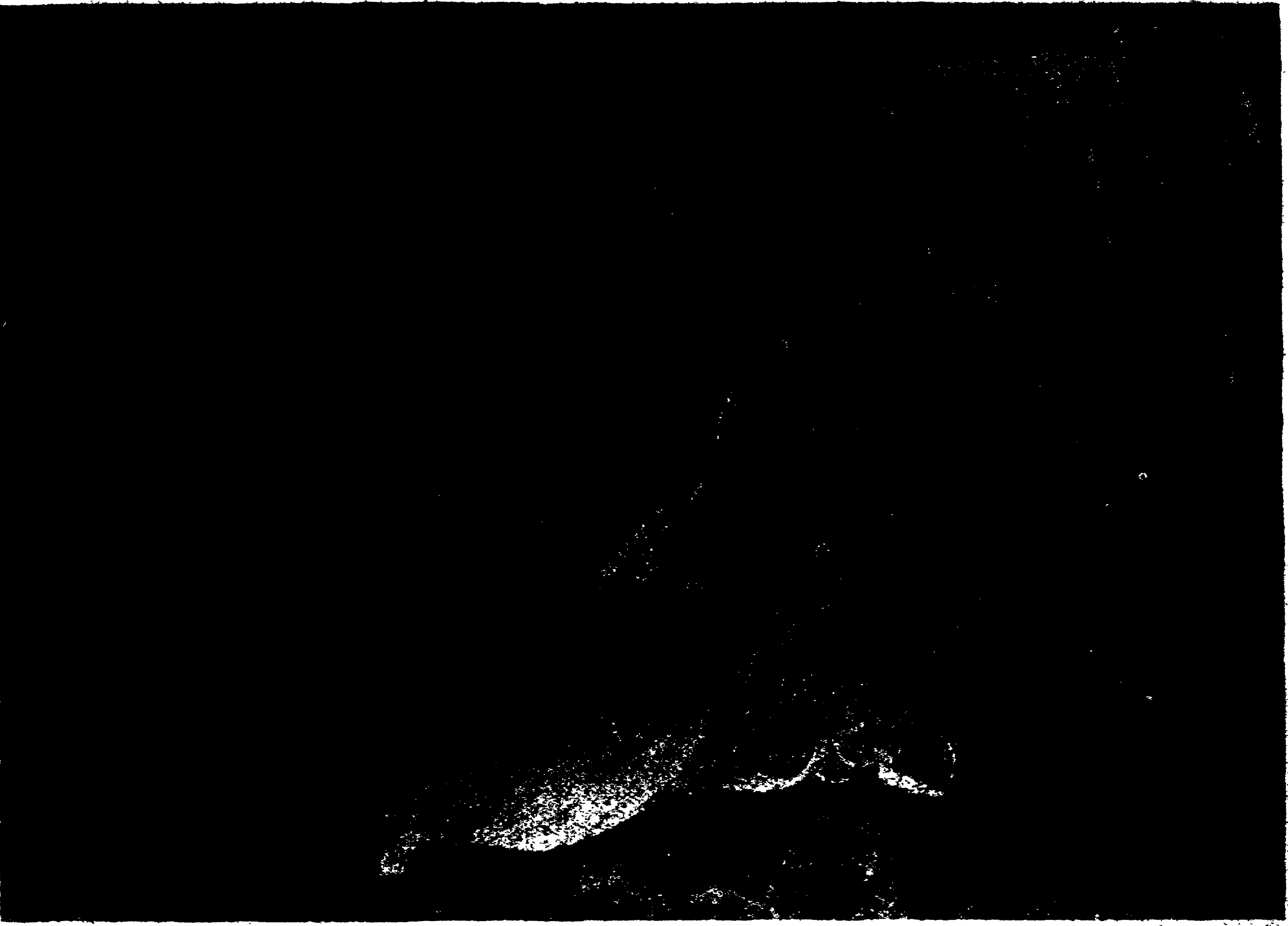
ప్రకాశకులు — పిశల్యా డిపోవారు, 4, ఆచారప్పన్ సందు, జార్జిటవును, మదరాసు

గ్రంథములు వెలకు దొరకు స్థలము — ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయము,

పోస్టు బాక్సు 212, మద్రాసు

ంప్యాకితన్య

భావన

బ్రాహ్మణాగ్రహారం

పండిత శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

"ఎవరు వారు?"

"నేను కొండుశ్రౌతిని. చయనులుబాబయ్యలా వుంది."

"అవునురా నాయనా! అంతా క్షేమంగా వున్నారా?"

"నీఆశీర్వచనం. నువ్వు కులాసాగా వచ్చావా?"

"జిల్లున చీవలేమరా యీమాటు."

"చాలారోజులికి వచ్చావు. ఫాల్గునంలో కామా—"

"అవునవును. పదిమాసా లయింది."

"వెళ్లినపని తృప్తిగా—"

"తృప్తన్న తృప్తా? కురిసి పోయాయిరా రూపాయలు. చెట్టు దులిపినట్లే. మహామంచిసంపాదన జరిగిందిరా యీప్రయాణంలోను."

"పునహాసశారాలు వెళ్లి ను వ్వెప్పుడూ తక్కువ తేలేదు; కాని నిలవమాత్రం చేశావుకాదు."

"దానిసిగ్గోసిన నిలవ. డబ్బా ప్రధానం దర్జాకానీ......... ఇంతకీ; మనిషిని ధనం నిలవచేస్తుందా, ధనాన్ని మనిషి నిలవ చేస్తాడా?"

"అదీ నిజమే."

"ఇంకేం మరీ? ఎప్పుడు కావాలంటే అప్పుడే అవుతుంది సంపాదించేవాడికి నిలవ. పిడికిలి గట్టిగా బిగిస్తేసరి."

"తలుచుకుంటే నువ్వు నిముషాలమీద వేలు నిలవచేస్తావు."

"అవునుగదా?.....కాని చిప్పలగామిగాణ్ణి మట్టంచేసే దాకా నిలవచెయ్యడంమాట తీసెయ్యి నాదగ్గిర."

"నీపట్టుదల మహాచెడ్డది బాబయ్యా!"

"కాకపోతే వా ణ్ణిక బతకనిస్తానుట్రా నేను!"

"నీకు కోపంవస్తే అంతే."

"నేను దేశంలోనే లేనుకదా అని కిలకిల్లాడుతున్నాడూ కామోసునేం వాడు?"

"ఇంకేనా శాంతించవూ పెద్దబాబయ్యా?"

"శాంతించమంటావా? శాంతించేపనే చేశాడా వాడూ?"

"................."

"నాఅంతర మేం, తనఅంతర మేం? నిండుసభలో తీసి పారేస్తాడా నన్ను? రెండోతాంబూలం యిప్పించడూ నాకూ?"

"నిజానికి వాడు తొందరేపడ్డాడు; కానీ—"

"ఇక కానీయెందుకూ మరీ?.....తోటపంపుతనఖా అయి పోయింది కదా? కొంపవేలంవెయ్యడమే తరవాయిగదా? ఇకరంగ సానిబాడవా? చూస్తూవుండు, ఈ దెబ్బతో అది క్రియమే."

"నువ్వు తలుచుకున్నావంటే—"

"తిండికేనా సరిపడ్డ ధాన్యం రావుకదా నామీద కష్టపడ తాడా?"

"

"నాతో విరోధపడ్డాకేనా వాడికి దిగతీత ప్రారంభం?"

"అవును."

"అజ్ఞానం వుండాలా అక్కర్లేదా? దీపంమీద పడ్డ శలభం లాగ మాడిపోవాలి; గాని నాతోపోరి—"

"ఇప్పటికేనా వాడికి బుద్ధిరావలసింది."

"ఇంకా యేమేనా వాగుతున్నాడా యేమిటి?"

" వాడి మాటకి జమేమిటి, పద్దేమిటి పోనిస్తు బాబయ్యా! "

" అయినా సంగతేమిటో కాస్త చెబుదూ వోరే! "

" చెప్పేదేమిటి పదిమాట్లు? ఎవ్వరికి తెలవం దేవుందీ? "

" తిడుతున్నాడా యేమిటి? "

"........................."

"కవిత్వం అల్లుతున్నాడా?.........ఆమధ్య ఛందస్సేది కొడుకామూ భట్రాజుదగ్గిర?"

" వాడిమొఖం. కవిత్వమే?"

" మరేమిటి? "

" ఇక మూడోతాంబూలంకూడా ఇప్పించెడుట నీకు"

" ఏమో? "

" రెండుతాంబూలాలు మొదట కర్మజ్యేష్ఠులికి వెడుతున్నాయి కనక యిక మూడోతాంబూలం విద్యాధికుడికి వెళ్లడం ధర్మమట. "

" అలాగేం? "

" చాలాబింకంగానే చెబుతున్నాడు కథుర్లు. "

" ఆ? "

" ఇంతకీ: కొంపెల్లె వెంకప్ప వాడితో కలిశాడు నువ్వు వెళ్లిన వెల్లాళ్లకి. "

" బాగుంది.........ఇది వాడి పురమాయింపే అనుకుంటాను. "

" ఇద్దరూ వొక్కమాటమీద— "

" జోగీ జోగీ రాసుకుంటే బూడిదరాలిందిట. "

" మహాబాగా చెప్పావు. "

" వెంకప్పగాడి ఐకుకు మనచేతిలో వుంది. "

" ఎలాగా? "

" వాడు బొడ్డుపెరుమాళ్లుశెట్టికి యేనిమిదివందలికి నోటు రాశాడు, యెరుగుదువా? "

" రెండేళ్లు దాటింది. "

" శెట్టి యెన్నిమాట్లడిగినా "యిదిగో", "అదిగో" అంటూ వచ్చాడుగాని దమ్మిడీఅయినా వసూలుపెట్టలేదు. "

" అయితే? "

" శెట్టి యిక ఆగడు. "

" దావా-

" సగంఫాయిదా యిస్తే నోటు నాకు ట్రాన్సుఫరుచేస్తానన్నాడు శెట్టి. "

" అదెప్పుడు? "

" ఇక వెల్లాళ్లకి నేను వెడతా ననగానూ. "

" ఇక పొలమూ, కొంపాకూడా జప్తన్నమాటే. "

" ఇక చూసుకో నాప్రతాపం. "

" ఇంతకీ జమ యేమాత్రం బాబయ్యా? "

" అంచనాకట్టు. "

" సహ్రాసం. "

" ఛా! ఎప్పుడూ లేదూ. "

" రెండు— "

" దాన్ని రెండింట గుణించు. "

" అబ్బా! "

" ఏమనుకున్నావు మరి? "

" అయితే రామదీక్షితులూ, వెంకప్పా చచ్చారన్నమాటే. "

" వెధవల్ని తిప్పితిప్పి కొడతాను చూస్తూవుండు......... నువ్వు నాలోవాడవేనా? "

" నాలోవాడినేనాఅంటే నాసంసారంసంగతి నువ్వెరగంది కాదు. ఏరోజున అర్ధరూపాయి లేకపోతే ఆరోజున— "

" ఏమంటావు? "

" నాదారిని నన్ను పోనియ్యి. "

" నువ్వు దివాన్గిరీ బాగా చేస్తావు. నువ్వు నాపక్షంలో వుంటే తక్కిన నాపనులు ఆగిపోవు. "

" నేను పూనుకోవడమే వస్తే ప్రాణం యిచ్చేయ్యవలసిందే. వెధవకృత్రిమం నాచేతకాదు బాబయ్యా! "

" అందుకోసమే—వొక్కకాగితం పారేస్తాను, పుచ్చుకో. "

" .... "

" ఏమంటావు? "

" .... "

" ఆలోచించుకో. "

" .... "

" ఎన్నిపెళ్లిళ్లూ వొడుగులూ చేయిస్తే రానూ పంచ రూపాయలు: ఇంతకీ! నీ కెన్ని ఆశ్రమా లుండినా యేడాది కన్ని శుభకార్యాలు తగులుతాయీ పెద్దవీ? "

" భయపడకు. "

" కొడతారనీ, తిడతారనీనా? "

"నే నేం తక్కువచెప్పలేదు. మూడుపుట్ల ధాన్యం అన్న మాట."

"..................."

"గాది బాగుచేయించుకో."

"అలా అన్నావా?"

"అంతే అనుకో. యాభైచాపులు అసమానమైనవి దొరికాయి. నాలుగు—అరడజ నిచ్చేస్తాను, దర్జాగా కట్టుకో."

"..................."

"నీకొడుక్కి కూడా బట్టలూ, పుస్తకాలూ యిచ్చేస్తా నీయేటికి. ఏం?"

"నువ్వు పేరుపేరువరసని యింటిల్లిపాదికీ—"

"ఇక కోడలికిమాత్రం బంతిలో బాలపక్షం చెయ్యడం యెందుకూ? వొకపునహాచీర దానిక్కూడా పట్టుకుపో."

"మాఅత్తారేనా యెప్పుడూ యిలాగ సంతోషపెట్టలేదు—"

"వాళ్ల మొఘం. ఏమంటావు మరి?"

"ఇక తప్పుతుందా?"

"ధీమాగా చెప్పావుకాదు."

"పనిచెయ్యాలా, మాటచెప్పాలా ధీమాగా?"

"అయితే సరే...మధ్యాహ్నం కనపడతావుకాదూ?"

"రాయవరం వెళ్లాలి వొకక్షణం వుండి. అక్కడ నవగ్రహ శాంతి-అర్ఘ్యపాదులేనా ముట్టుతుంది."

"పోనియ్యకు."

"పున్నానికి బియ్యం అయిపోతాయంటోంది నీకోడలు."

"రేపే కొలిపించేస్తాను ధాన్యం, కొలగాడితో చెప్పి. వాయిదావేస్తా ననుకున్నావా యేమిటి?"

"అబ్బే. నువ్వు దాటేస్తావనా?"

"మరి వెళ్లు. సాయంత్రం—"

"తప్పకుండానూ."

"గప్‌చిప్."

"వేరే చెప్పాలా?"

"అయితే......వూళ్లో వున్నట్టేనా?"

"ఎవరూ?...ఆ! ఆ! నిన్న పొద్దున్నే వచ్చింది మేళానికి వెళ్లి. దండిగానే లాక్కొచ్చిందిట యీమాటు. కోనసీమ దోచేసిందని చెప్పుకుంటున్నారు."

"అసాధ్యురాలురా అదీ.........నేటికనక లొంగి నమ్మకంగా పడివుంది."

"అవునవును. రామదీక్షితుల్ని నోరెత్తాటప్పటికి విసికి కొట్టింది, మరిచిపోతానా?"

"అపరాభవం చాలదుట్రా వాడికి? నీలాచలాన్నలా నిలపగలిగేడా వాడూ? నన్ను చూసిందంటే కుక్కయిపోదూ అదీ?"

"నీచేతికి యెముక లేదుకనక."

"చూస్తూ, పారేసిచోట పారెయ్యాలి. వొక్కమాసం తిరిగానంటే సానికి సంవత్సరంపోషణ. లేకపోతే మర్యాదా నిలుపుకోగలమా?"

"నీశక్తి అలాంటిదే. మరి తోటలోకి వెళ్లి చక్కా వస్తాను."

"పద.........పోనియ్యరా కుర్రాడా బండి. పెద్దవీథికే పోనియ్యి, కరణంగారి యింటిదగ్గిర మళ్లించవచ్చు. చూడూ. వూళ్లోకి వెళ్లాక గాలప్పరుసుమీద వెళ్లాలి గుర్రం. తెలిసిందా?"

౨

"ఏమట్టుకి వచ్చిందిరా కథా?"

"ఏమట్టుకయితే యేం? నేనేమో తప్పకుండా నెగ్గేస్తాను; కాని మూడురోజులకిందట వూరికి వెళ్లింది."

"ఏవూరూ?"

"రామేశ్వరం."

"ఏమిటీ?"

"అదే వచ్చింది చిక్కు."

"చక్రం అడ్డుపడెయ్యలేకపోయావా?"

"కుదిరిందికాదు."

"ఇక ముందుమాట యేమిటి?"

"నేనూ అదే ఆలోచిస్తున్నాను."

"పోనీ, యిదేఅన్నమాట యేమిటి? మరోటి చూడు."

"తీరా, ఫలోన్ముఖం అయినాక యీస్వల్పకారణంకోసం విడిచిపెట్టనా? చేదాయేమిటి? మీరంతా వుండనేవున్నారుకదా మార్గదర్శకులు?"

"మాలాగే వుండాలా నువ్వూనూ? అయినా అంతఅశ్రద్ధగా యెందుకున్నావూ?"

"అశ్రద్ధకాదు. వ్యవహారం అంతా వడిదుడుగ్గా వచ్చేసింది."

"ఏమిటదీ?"

"అసలు రామేశ్వరంయాత్ర హఠాత్తుగా—అంటే ముందు చెప్పా లేకుండా తటస్థించింది. సోమిదేవమ్మత్త తనకూతుర్ని తీసుకు వెడుతూ దీన్నికూడా పంపిస్తారేమో అని శనిగ్రహంలాగ వచ్చి

పడింది. దానితో సోమిదేవి యెంత మెత్తుకున్నా భీమన్నశాస్త్రులు మామ పదపదమంటూ పడగొంటేశాడు."

"ఇంకా యిరవై సంవత్సరాలేనా నిండాయో లేదో, అప్పుడే యీపుట్టిమునక యేమిట్రా ?"

"మనమతం వోక్తి వెధవమతంరా. జుట్టుతీసేస్తేమాత్రం గుణం మారుతుందా యేమిటి ?"

"మరి మీచెల్లెలికి——"

"మంచో చెడ్డో అది పదోనాడే అయిపోయిందికదూ ?"

"అదో కప్పదాటు......సరే, తరవాత ?"

"ఎలాగేనా తప్పించేద్దామని రెండురోజులు మహాతిరిగాను; కాని మాట్లాడ్డానికే వీలయిందికాదు."

"ఏం ?"

"ఎప్పుడు వెళ్లినా సుందరంగాడు వాకట్లో కూచునివుండేవాడు యములాడిలాగ."

"అదేమిటి ?"

"శాకుంతలం పాఠం మొదలుపెట్టాడురా వాడు భీమన్న మామదగ్గిరా."

"వుద్దేశం యేమిటో ?"

"ముప్ఫయ్యేళ్లు దాటాయిగదా నీకింకా చదువేమిట్రా అని నేనడగ్గా, "సర్వేశ్వరుడి దయవల్ల భుక్తికి లోటు లేకుండాపోయిందిగదా, చదువుకోక యింకేం చెయ్యను" అన్నాడు."

"అంతేనా ?"

"అంటే ?"

"నీకు పోటీ——"

"ఛఛా! నల్లమద్దిమొద్దులాగ కారునలుపూ వాడూ——లాటరీలో పదివేలు రావడంతోటే అందగాడయిపోయాడా యేమిట్రా వాడూ ?"

"నలుపైనా వాడి కళ్లల్లో మంచి తేజస్సూ, ఆకర్షణశక్తీ వున్నాయిరా. పైగా నోరువిప్పాడంటే చకచకచక——కిన్నెరలు మోగుతూ ఆకంఠమూ, ఆరాగవరసా——ప్రస్తావన మొదలుపెట్టాడంటే వోకటేధోరణికదా గంటలకొద్దీని? మధ్యమధ్య శ్లోకాలు విడిచిపెడుతూ, చేతులు తిప్పుకుంటూ——అసలు వాడు మాట్లాడితేనే నవరసాలూ వొలికిపోతాయి. అందచేతే యెక్కడికి వెళ్లినా పెద్దపెద్ద పండితులతో సరిగ్గా వాడికి సత్కారాలు జరుగుతున్నాయి."

"ఆసత్కారాలకీ, దీనికీ సమ్మంధం యేమిటోయ్?"

"అలా అనకు. అమ్మాణ్ణి చూశావా యెలా యెదిరిస్తోందో వాడికి?"

"అదో పిచ్చిముండ."

"వాణ్ణిచూస్తే చాలామంది ఆడాళ్లు పిచ్చిముండలైపోతారు."

"అయినా సోమిదేవిదగ్గిరమాత్రం ఆమాట తీసెయ్యి. దాని మనస్సు నామీదే పూర్తిగా లగ్నం అయిపోయింది. ఇక ఆరుమూడైనా అది తిరిగిపోదు. అసలు దాని మనస్సు కదిపినవాణ్ణి నేనే కనక చలించినవెంటనే నామీదే పడిపోయింది దానిచూపు."

"ఎప్పుడేనా——వొక ముద్దేనా?"

"ఇంకా లేదు——కాని అది నాసొత్తే."

"బాగా నమ్మకమే?"

"ఇటు సూర్యుడటు పొడిచినా తిరిగిపోదిక."

"సరేమరి. నీ కంతధైర్యం వుంటే నేను కాదంటానా? కాని సుందరానికి పెళ్లయింది సుమా!"

"ఏమిటీ?"

"ఇప్పుడే తెలిసింది నాకు."

"ఎప్పుడు, ఎక్కడ?"

"నిన్నకాక మొన్న సాయంత్రం, చెన్నపట్నంలో."

"తెలుకోయి మాచారం అన్నట్లదేమిట్రా?"

"అదో గమ్మత్తు."

"పిల్ల నిచ్చిన అభాగ్యు డెవర్రా?"

"ఇవ్వడమూ, పుచ్చుకోడమూ కాదు, కోరడమూ అంగీకరించడమూనూ."

"అంటే?"

"స్వయంవరం అన్నమాట."

"అంత యేబ్రాసిపిల్ల——"

"పిల్లంటే పిల్ల కాదు. మంచి ముమ్మరంలో వుంది."

"వెధవముండా యేమిట్రా?"

"సరిగ్గా కనిపెట్టావ్."

"చెన్నపట్నంలో అయితే రాయవరం కృష్ణయాజులు గారి అల్లుడు చేసివుంటాడు."

"అదీ అంతే. తేడా లేదు. కానీ——"

"ఇంకేమిటి ?"

"పెళ్లిమట్టుకే ఆయన చేశారు."

"బోధపడలేదు."

"మాకు పెళ్లిచెయ్యండంటూ పెళ్లికొడుకూ, పెళ్లికూతుర్నూ వెళ్లి కోరేదాకా ఆయన యిదేమీ యెరగడు."

"వులిక్కిపడ్డావేం?"

"ఏమీ లేదు...అయితే—"

"ఆంధ్రపత్రికలో దంపతుల ఫోటోకూడా పడింది...... చూడు."

"పేర్లు మూసేస్తావేం?"

"పెళ్లికూతు రెవరో కనిపెట్టూ, చూస్తాను."

"...ఎక్కడో చూసినట్టుంది. మన ప్రాంతమే అనుకుంటాను."

"బాగా పరకాయించు."

"రామచంద్రపురంలో చూశా నిలాంటి మనిషిని. అయితే ఆమనిషి రాచది; కాని వెధవముండల్ని పెళ్లాడేవాళ్లకి జాతిభేదం అక్కర్లేదేమో."

"అదంతా నీకెందుకోయ్?"

"అయితే యిది చూసిన మనిషిమాత్రం—"

"మాట్లాడిన మనిషికూడా—"

"ఆ! ఆ! ఆసి రంకుముండా! సోమిరా."

"ఈమాటు చదువుకో కిందవున్న విషయం."

"..................ఎంతపని చేసిందిరా దంకుముండా?"

"తిట్టకు."

"తిట్టాలా, పాతిపెట్టాలా? నన్ను దగాచేస్తుందా?"

"అదేమీ చెయ్యలేదు నిన్ను."

"నన్నే కాదు, యింకా యెందర్ని మోసంచేసిందో యిలాగ. లేకపోతే మళ్లీ పెళ్లాడ్డానికి సిద్ధపడగలదా?"

"ఇప్పుడే కాదుట్రా మహాపతివ్రత అన్నావూ?"

"ఎవడిమట్టుకి వాడికే పతివ్రత; కాని సుందరంగాడి పని పట్టాలి. ఎంతపని చేశాడూ పాడువెధవా?"

"ఏంచేస్తా వేమిటి?"

"బోలెడుసొమ్ముతోటీ, వొంటెడు నగలతోటీ లేవతీసుకు పోయాడని భీమన్నమామచేత ఛార్జీ తగిలిపిస్తాను. ముందు వాళ్లిద్దరికీ అరదండాలు వేయిస్తాను మూడునిమిషాలలో."

"లాభంలేదు, వూరుకో."

"నువ్వూరుకో. నా కడ్డువస్తాడా ఫాదీ?"

"లేవకు. నామాట విను. వా డేమీ చెయ్యలేదు నిన్ను."

"అదిగోరిలేమాత్రం? గ్రాండంతా నేను ప్రిపేరుచెయ్యగా మధ్యవచ్చి వాడు తన్నుకుపోతాడా?"

"బాగుంది వాదం!"

"ముందు పత్రిక యిలాతే."

"వుండు. వులాక్కోకు. పత్రిక యెందుకూ?"

"భీమన్నమామకి చూపించాలి."

"గుమ్మంలోకి వెళ్లావంటే మొగమ్మీద—తెలిసిందా?"

"ఏం?"

"సోమిదేవి అతనికి వుత్తరం రాసింది."

"ఆ?"

"నువ్వు చేసిన కుట్రఅంతా రాసేసింది. నువ్వు చెరపడానికి సిద్ధపడ్డావుట. సుందరాన్ని తానే కోరగా పెళ్లిచేసుకుంటే వొప్పుకుంటానన్నాట్ట వాడు. వాడామాట అన్నాక నీబుద్ధి అంతా బోధపడిందిట దానికి. మద్రాసుస్టేషన్లో తాను జట్టులోనుంచి తప్పించుకుపోవడమూ, సుందరం ఆబండిలోనే జట్టువాళ్లకి తెలవకుండా రావడమూ, తనజట్టువాళ్లు బళ్లు కుదుర్చుకొంటూవుండగా తానూ, సుందరమూ మోటారెక్కి యెగిరిపోవడమూ, సుందరం అదివరకే రాసివుండడంవల్ల కృష్ణయాజులుగారి అల్లుడు ఆసాయంత్రమే తమకి పెళ్లిచేసెయ్యడమూ—అంతా పూసగుచ్చినట్టు రాసేసింది."

"దానిల్లు వల్లకాను—"

"అదేం కర్మం? ఇక దానిల్లు వోసతోట అయి కలకల్లాడుతూవుంటుంది."

"అదీ వొకబతుకే!"

"బుద్ధి చలించాక అదే నయం."

"అయితే నువ్వుకూడా కానియ్యవోయ్!"

"అది తరవాత ఆలోచించుకుందాం."

"అయినా నే నూరుకోను. వాళ్లని సుఖపడనివ్వను నేను."

"వాళ్లకి పెద్దపెద్దల ఆసరా వుంది. ఎగిసెగిసిపడకు."

"ఏంచెయ్యమంటావురా మరి?"

"కిక్కురుమనకు. ఏమీ యెరగనట్లు—"

"సిద్ధాన్నం తన్నేకాదురా ఛండాలుడు."

"పెట్టిపుట్టాడు వాడు. ఇప్పటిదాకా పెళ్లికాకపోయినా చివరికి నిక్షేపమూ, నిక్షేపంలాంటి పెళ్లామూ—"

"పోతూపోతూ నాకూడా వెగించిందిరా దంకుముండవురి!"

"కనక చప్పచప్పగా వూరుకో. శాస్త్రుల్లుమామ కదిపితే "అదే నన్ను కోరింది" అని బుకాయించు."

"నమ్ముతాడా?"

"అయితే నెల్లాళ్లు వూళ్లో వుండకు."

" ఎక్కడికి పోనురా ? "

" మండపేట వుండనేవుందికదూ ? "

3

" కొప్పవరంనుంచి కబురు వచ్చిందా ? "

" ఇప్పుడిప్పుడే. మురుక్కాలవ దాటతా డీపాటికి గుమాస్తా."

" నీమాట పంతులుగారితో నిన్న చాలామారం చెప్పాను. నాతోపాటు నలుగురికీ ముట్టచెప్పించాలని చూస్తానుగాని నామట్టుకే చూసుకోను నేను. "

" నంచునే మాట్లాడుతున్నావు. "

" స్నానాని కిప్పటికే అలస్యం అయిపోయింది. అల్లుడు కూడా వచ్చాడు రాకరాకా. "

".వొక్కక్షణం. "

" ....చాపెందుకోయ్ ? "

" వుందికాదూ ? "

" .... "

" అయితే యెవరెవరి కేర్పరిచావు ? "

" నాకు, నీకు, సీతాపతిశాస్త్రికి, సుబ్బావధానికి, రామభద్ర చయనులికి—— "

" మొన్ననే నాలుగువేలు కొట్టుకువచ్చాడుగదా——"

" అలాకాదు. వాణ్ణికూడా కట్టుకోకపోతే చిక్కులున్నాయి. వాడు నోరుగలవాడు. డబ్బులక్ష్యం లేదు. చేతిలో లేకపోతే నిమిషంలో సంపాదిస్తాడు. పైగా అధికారిప్రాపకం వున్నవాడు. "

" నువ్వు కొంచెం లౌక్యం—— "

" ఇంతకీ : పెద్దకూతుర్ని మక్కా ప్రయాణం తప్పించి రామేశ్వరం తీసుకునెళ్లినందుకు వాడిమీద పంతులుగారికి చాలావిశ్వాసం వుంది కూడాను. పదిమాట్లు చెప్పారు ఆయన వాడిమాట. "

" అప్పుడు చేదుమేళాడా యేమిటి వాడు ? "

"వచ్చేచోట నువ్వుమాత్రం వొదులుకుంటావా యేమిటి? "

" నామాట కేంగాని, రామదీక్షితులు వొప్పుకో డనుకుంటాను."

" కుర్రకుంక, వాడి కేం తెలుసునోయ్, వ్యవహారాలూ?"

" ఇంతకీ: నూరేసే యేర్పరిచా వేం? "

" అక్కడికే యెక్కువ. నీకువెళ్లా డన్నమాటేగాని సుబ్బారావు కేమేనా అంటిం దనుకున్నావా యేమిటి ? బారిష్టరనిపించుకున్నాడు. అంతే. నోరూ వాయీ లేదు. వొక్కకేసు నడపగలడని తోచదు."

" దానితో మనకి పనిలేదు కాదూ?"

"నిజమే. తాలూకామొత్తంమీద సనాతన ధర్మసభకి ప్రెసిడెంటుగా వున్నారు; కనకగాని లేకపోతే రామచంద్రుడు గారు మాత్రం సిద్ధపడతారా యేమిటి కొడుక్కి ప్రాయశ్చిత్తం చేయించడానికి? సుబ్బారావయినా తండ్రి కెదురుచెప్పలేక తల వూపాడు; గాని యిది కాస్తా అయిపోయినతరవాత——అవేమిటీ స్టేషన్లో వుంటాయీ? వాట్లలో అయినవీ, కానివీ తినడం మానతాడా యేమిటి రుచిపడ్డాక? మన మామోతాదు గ్రహించవద్దూ? పైగా మనకే ఐదువంద లయినాయి. సంతర్పణకీ, సంభావనకీ మరో మూడువందలేనా కావాలి. ఆపైని చిల్లర లుంటాయి. లౌక్యులికి కాఫీలూ అవీకూడా పోస్తారుట. సాయంత్రం హరికథా, రాత్రి గొల్లవేషమూ కూడానట. మొత్తానికి సంచీ పూర్తి అవుతుంది."

"సరే మరీ. వచ్చేదుంటే నువ్వుమాత్రం పోనిస్తావా యేమిటి ? దీనితో ప్రిబవరికి స్త్రీ చెల్లి పోతుంది కదా?"

" వెంకుసోదెమ్మ చెల్లిస్తుందిలే మార్చికి స్త్రీ. బెంగపెట్టుకోకు."

"అదికూడా సిద్ధమన్నమాటే?"

"సిద్ధంఅంటే ద్వాదశినాడయిపోవాలి. ఏకాదశివుపవాసమూ ద్వాదశిపారాయణా——అన్నీ కలిసిరావద్దూ? కొడుక్కి శేషావధాని కూతుర్ని చేరమాడుతోంది. వాడుకూడా మొగ్గుతున్నాడు. అందుచేతే తలోవందా యివ్వడానికి వొప్పుకుంటోం దది."

" శేషిగాడు మొగ్గుతున్నాడంటే ఆశ్చర్యమా? యాభైవేలున్నాయి ముండదగ్గిర. కానిపనిచేస్తేమాత్రం దానికేం పోయిందీ? మేమమ్మా మహామహా చదివేశామని విర్రవీగుతున్నాము; గాని మనలో వొక్కడిదగ్గిరా పదివేలేనా లేవు."

" మన దేవతార్చనలే మనకి ఆస్తి. అవి లేకపోతే మనల్ని చూసేవా రెవరోయ్ ? "

" అదీ నిజమే; కాని దేవతార్చనవంట తాను చేస్తానంటుందేమో వెంకుసోదెమ్మ ? "

" అది తప్పదు. లేకపోతే దాని కేంలాభం ? మనం స్వయంపాకాలు చేసుకోడానికా యేమిటి అయిమువందలూ, పైఖర్చులూ——"

" దిక్కుమాలినముండ రంగూనుకూడా తగులడిందని చెప్పుకుంటారుగదా, చూస్తూచూస్తూ మాలకూడు తినమా ?"

" ఇక అదంతా కట్టిపెట్టు. పంచగవ్యప్రాశన చేశాక——మంత్రాలికి శక్తి వుందంటావా లేదంటావా ? "

" లేకపోతే అయిన నూరేసీ కరుకులు గుమ్మరించి మనల్ని బతిమాలుకోడం యెలా వస్తుందీ ? "

"ఇంకేం ? ఇంతకీ: శంకరాచార్యపీఠం మూలపడిందికనక సరి పోయిందిగాని లేకపోతే మన కేంవుందీ? నాలుగేసి రూపాయలతో తృప్తి—"

"అవునవును."

"లోకం యెలా వుందో మనం కొంచెంచూసుకుంటూ వుండాలి. బిగించనూకూడదు; విడిచిపెట్టనూకూడదూ. పదిరూపాయలు చేతిలో పడే వుపాయమే ముఖ్యంగా చూసుకోవాలి."

"శాస్త్రంమాత్రం యేం చెబుతోందీ? శాస్త్రంలో వున్న బండారం అంతా ప్రాయశ్చిత్తాలే కామా?"

"అదిగదీ మాట. చాంద్రాయిణం చేస్తే అన్నిపాపాలు చెల్లూ. చాంద్రాయణం అంటే?"

"మనకి తలోవందా—"

"అంతే. అంతే. "విత్తశాఠ్యం నకారయే" త్తనికామా కారికా? ఎంతచెట్టు కంతగాలి అన్నట్లు నడిపించాలి మనం."

"అవును...అయితే సుబ్బలక్ష్మి రామభద్రచయనులు వెనక్కాల తిరుగుతోందిట యేమిట్రోయ్?"

"నిజమే. ప్రస్తుతం తోడికోడలు తెచ్చిన మనోవర్తిదావాలో పనిచేసిపెట్టమనిమాత్రమే. కాకపోయినా, ముప్ఫయ్యేళ్ల పీనుగు. ఏదోయేడుస్తుంది పోనిద్దూ."

"వూరంతా చుట్టబెట్టేలా వున్నాడు వాడు."

"పోనీ తోడికోడలిపక్షం నువ్వు కాసుకో."

"నా కక్కర్లేదుసుమా, నన్నిలా పోనియ్యి."

"రామసోదమ్మే చాలు నీకు."

"పామ్మంటే యెన్నివిధాల గెంటినా విడవనంటుం దది. బలవంతాన పొమ్మనడానికీ మనస్కొప్పడంలేదు నాకూ. పాపం మాట లనుకోకూడదు. అడుగంటిపోయేసమయంలో నన్ను లేవతీసిం దదే. విశ్వాసం అంటే దానిదేచెప్పాలి."

"పెట్టిపుట్టావు......రేపు సోమేశ్వరంలో సదస్యం నిశ్చయమేనా?"

"చల్లపడేటప్పటికి కబురు వస్తుంది."

"తలోరూపాయా—"

"అయిదుగురికి పిల్లకాసులు- అయిదుగురికీ కోనసీమచాపులు, పాతికమందికి రూపాయలు—"

"సెలగోసెలగ. అస లంతమంది పండితులేరోయ్ మన ప్రాంతంలోనూ? అయితే కాసులు—"

"నీకూ నాకూ తప్పదు."

"రామభద్రచయనుల్ని కూడా కలుపు."

"ఏం?"

"చెబుతాకామా."

"వాడి కూతుర్ని నీమనమడికి—"

"అప్పుడే యెక్కడికిశావూ?......నిశ్చయం కావాలిగదా?"

"ఏమాత్రం?"

"వెయ్యిన్నూటపదహార్లిచ్చి వుభయఖర్చులూ పెట్టుకోడం."

"పోనియ్యకు."

"జామార్లు కట్టుకోడం తరవాయి. రేపు దశమినాడు స్థిరపరిచాం."

"బాగుంది."

"మరి వెడతా. పదకొండుకామా?"

"అదిగో......సరిగ్గా కొడుతోంది విన్నావా?"

"మీరంతా సంపాదించారోయ్ తలోటినీ. నాకే శ్రద్ధ లేకపోయింది."

"నువ్వు పాతికరూపాయలు మాలాగ గంగలో పోస్తావుటోయ్?"

"గంగలో పొయ్యడానికేంగాని—మరి పోతా."

"పద."

౪

"నువ్వు లక్షచెప్పు, కోటిచెప్పు, నేను మానను."

"నే నెందుకు చెబుతున్నానో కొంచెం ఆలోచించుకో."

"మాచెల్లెలు వెధవ, రజస్వల అయినప్పుడు వాడుచేసిన అల్లరి మరిచిపోయావా? తరవాత దానికి పెళ్లి అయిందనిపించాటప్పటికి నాగడ్డి నేను తిన్నానే?"

"మీనాన్న వాణ్ణి తిప్పలుపెట్టాడు. వాడు మిమ్మల్ని వీథిలో పెట్టాడు."

"ఇంకేం? ఈవిరోధం మాకు తరతరాలనుంచీ వస్తోన్నదే. నేను దాన్ని భంగపరచడం యెందుకూ?"

"అలా కాదు. కాస్త పస్తాయించు."

"బుద్ధిపూర్వకంగా కోడల్ని విషంపెట్టిచంపుతే వాడెక్కడో దేవుడంటూ నన్ను దిగతీస్తావేమిట్రోయ్?"

"నూతికవచ్చి చచ్చిపోతే విషంపెట్టాడంటూ వేమిటి నువ్వూ? రాజుచంద్రపురంనుంచి పెద్దడాక్టరు వచ్చి రెండురోజులుయింజెక్షన్లు కూడా చేసివుండగా ముందూ వెనకా చూడకుండా గంతులేస్తావేమిటి? కేసు నిలుస్తుందా?"

"నిలిచీదాకా యెందుకూ? దహనం కాకుండా రెండుపూట లావుచేస్తే చాలదూ వాడికి ప్రాయశ్చిత్తం?"

"నీమాటమీద మనసబు బకీరురానీ శవాన్ని అటకాయిస్తా డన్న నమ్మకం యేదీ?"

"లేకపోతే అతన్నిమాత్రం వదిలిపెడతానా నేనూ?"

"నువ్వే మొగాడవు వూళ్లోకల్లానూ. ఇంకెవడికీ యేమీ చేత కాదు. ఏం?"

"ఈవిషయంలోమాత్రం నా కడ్డులేదు."

"వాడిపక్షంలో రామభద్రచయనులుగా రున్నారు, తెలుసునా?"

"వుం-టే?"

"కే పీపాటికి నీసంగతి యింజెక్షన్లో పడిపోతుంది. యెగిసెగిసిపడకు."

"పారేస్తాను మరోనోట తెచ్చీ. ఆయనే మహా వడ్డీవ్యాపారం చేస్తున్నాడా యేమిటి?"

"అంత చులాగ్గా డబ్బుపుట్టేవాడవు నిన్నగాక మొన్న యెందుకు తిరగరాశావూ నోటూ?"

"విషమప్రశ్నలు వేసి నువ్వు చంపుతా వేమిట్రా నన్నూ?"

"నిన్ను చంపడంకాదిది, అనవసరపు గొడవల్లో మునిగి పోకుండా తేల్చడం."

"శవం యింకా అవతలికి వెళ్లకుండానే నీకూతుర్ని స్థిర పరుద్దా మనుకుంటున్నట్టున్నావు నువ్వు, ధోరణి చూడగానూ."

"పోనీ, నీకూతురికి మాట్లాడనా?"

"నాకు మరోసమ్మంధం దొరకదా యేమిటి?"

"నాకే దొరకదు పాపం! అవునా?"

"అయినా నన్ను విడిచిపెట్టేస్తూ."

"పట్టుకున్నానా యేమిటి? ఇక నీయిష్టం వచ్చినట్లు తంటాలుపడు. నడుంగా యీరొప్పంతా నాకెందుకూ?"

"నుంచో......వొరేయ్! మాట పూర్తికాకుండానే తారకం అంటితే యెలాగరా దానిల్లు వల్లకాడయితేనూ?"

"నే నవతలికి పోయినా తప్పే?"

"పోయి వూరుకుంటావా యేమిటి నువ్వు? పట్టామణీని తిరగ దీస్తావు. మూడువే లివ్వాలి నీకతగాడు. నువ్వు కష్టైరచేస్తే కుంయి మనలేడు."

"రామభద్రచయనులుగారు యెదుట నిలబడితే మహాపాడి చేస్తావుకాబోలు నువ్వు!"

"నాకు కడుపు మహామండిపోతోందిరా వాణ్ణి తలుచుకుంటేనూ. వొక్కమాటు బదులుతీర్చుకోనివ్వరా!"

"కానియ్యి. నీకడ్డేమిటే? నేను వెళ్లిపోతా నన్నానుగానూ?"

"అబ్బా! తడిగుడ్డతో గొంతుకోస్తావురా నువ్వూ!"

"నువ్వే మహాధర్మరాజవు. కదూ?"

"పోనీ, వాడప్పు డలా అల్లరిచెయ్యవచ్చునా?"

"చేశాడుకనకనే నువ్వు బదులుతీర్చుకోవా లనుకుంటున్నావు. అది వొకవిధంగా ధర్మమే; అయితే నువ్వు బదులుతీర్చుకోవాలంటే అవకాశం వుండాలా అక్కర్లేదా? వాడికోడ లిప్పుడు చచ్చిపోయిందంటే అందులో యేమేనా అనుమానాస్పదం వుందా? అలాంటికోడలు మళ్లీ దొరుకుతుందా వాడికి? అది పోయినందుకు ఇంటిల్లపాదీ యెంతగోలపెడుతున్నారో చూశావా నువ్వూ?"

"కనక తప్పకుండా అల్లరిచెయ్యాలి."

"కానియ్యమన్నానుగా నేనూ?"

"నవనాడులూ కుంగదీశావు, కానియ్యమంటున్నావు. కింద మంటపెడుతున్నావు, పైని నీళ్లు చల్లుతున్నావు."

"నీకంతకష్టంగా వుంటే—"

"నుంచో.........పోనీ నాక్రోధం పోయే వుపాయం చెప్పు."

"నేను చెప్పింది నీకు నచ్చదు."

"అయినా చూద్దాం........."

"నీకిలాంటి కష్టం వచ్చిందా అని మనస్ఫూర్తిగా పరామర్శ చెయ్యి వాణ్ణి."

"చ-ప్ప-గా వుంది."

"జ్వరితుడికి పంచదార చేదు. పచ్చకామెర్లరోగికి జగత్తంతా పసుపు. అసలు నీజన్మ చప్పనిదీ. నీబుద్ధి చప్పనిదీ. నీహృదయం చప్పనిదీ—"

"ఇక నీదారిని నువ్వు వెళ్లు నాయనా! ఇక నేనేమీ చెయ్యనులే."

"వాణ్ణి నువ్వేంచేసినా నాకు పోయీ దేమీలేదు. నీకు వొరిగేదంతకంటే లేదు. కడుపు చించుకుంటే కాళ్లమీద పడుతుంది."

"అది అందరికీ వుండొద్దూ?"

"వుండాలి. లేదు కనకనే యిప్పుడు బ్రాహ్మడంటే కంపుకంపు."

"మాట్లాడితే నువ్వు లెక్చరు మొదలుపెడతావు."

అక్కా, చెల్లెలు
(కాశ్మీరము)

V. R. C.

బుడబుడక్కలవాడు M. K. R.

(81)

"తప్పా?......ఇంతకీ నీచెల్లెలు రజస్వల అయిందని వాడల్లరిచేస్తే నీకు వచ్చిన నష్టం యేమిటి? వెంటనే దానబ్బసమ్మంధం మరోటి వచ్చిందిగాని పెళ్లి ఆగిపోయిందా? పోనీ, నువ్వు మొదట స్థిరపరిచిన కొంకుదురు సమ్మంధం మహాశాస్త్రీయమైనదేమో అంటే ఆపెళ్లికొడుక్కి పద్ధెనిమిదో యేటగదా వోడుగయింది?ఈలోపున—"

"చెప్పకురా."

"ఏం? ఇవాళ వెగటుపుట్టిందా? "

"వొరేయ్! ఇక నువ్వు నోరు మూసుకుంటావా లేదా? పీగులు తోడేస్తావేమిటి పిశాచంలాగ?"

"నీకంతకష్టంగా వుంటే పోతానులే."

"ఈ వుపకారానికి వాడు నీ కేం చేసినా చెయ్యవచ్చు."

"నేను చేసింది వుపకారం అని నీకు బోధపడినప్పుడు అది వాడికిగాక నీకని తెలవకపోవడం ఆశ్చర్యమే!"

*

"విన్నారా?"

"ఏమిటి?"

"పోనీ తెలిసిందా?"

"ఏమిట్రా అదీ?"

"ఇవాళ శంకరప్పతండ్రితద్దినం."

"అయితే?"

"నిన్నరాత్రి తొమ్మిదింటికి ప్రవేశించాడు పిచ్చాయి మేడ. మళ్లీ యివాళ వంటలయిపోయా యని కబురుమీద కబురువెళ్లగా యిప్పు డిప్పుడు వచ్చా డివతలికి."

"మీరంతా అంతేగామా? ఇప్పటి కుర్రకారుకి మంచీ చెడ్డా యేమేనా వుందా? పుట్టింది బ్రాహ్మణకులం అన్న జ్ఞానం వుందా? వాళ్లని మేళాలకి వెళ్లనివ్వడం లేదుగదా మీరు సరిగ్గాను?"

"పెద్దపెద్దలుమాత్రం—"

"పెద్దలేమిటి చిన్నలేమిటి, చెడ్డపని అన్నప్పుడు అందరిదీ తప్పే. కాని వొక్క తేడా వుంది. పెద్దవాళ్లు వూరుమాటుమణక్కుండా వాళ్లయింటికి వెళ్లరు. తెల్లవారితే అక్కడ వుండరు. వ్రతం పాడుచేసుకుంటున్నారు; గాని వాళ్లు కులం చెరుపుకోవడం లేదు. మీకు ఆహారపానాలు సాధారణంగా అక్కడేకదా ?"

"అదే నేను చెప్పవచ్చేది."

"మాకు తెలవం దేమిటి ?"

"ఇది వినాలి."

"కానియ్యి, పోయిం దేమిటి ? ఇదివరకి విన్నవాళ్లకంటే చెడ్డది వుండదు."

"బోగందాని చేతి కాఫీ తాగివచ్చాడు వాడు."

"ఇంకా ?"

"వుప్మాకూడా తినేవుంటాడు."

"నువ్వు చూడలేదన్నమాట."

"మీ రిలా అంటారని నాకు తెలుసు."

"ఏమనాలో ?"

"అలా చేసినవాళ్లందరికీ సమానంగా గడ్డిపెట్టరేం ?"

"రుజు వేదీ ?"

"నేను చెప్పినదంతా అరణ్యరోదనమే ?"

"నువ్వు చూశావా ?"

"ఆ."

"మరి తినేవుంటా డన్నావేం ?"

"అదిమాత్రం నేను చూడలేదు."

"కాఫీ పుచ్చుకోడం—"

"కళ్లారా చూశాను.మా మేడవసారాలో మంచుంటే స్పష్టంగా కనపడుతుంది."

"ఏంజరిగిందో చెప్పు."

"పిచ్చాయితల్లి, వాళ్లు కూచునివున్న గదిలోనుంచి రెండు వెండికప్పులు తెచ్చి వసారాలో కడిగింది."

"అయితే ?"

"వొకటి వాడు తాగిందీ, వొకటి అది తాగిందీనీ."

"పోరా !"

"పోనీ, పిచ్చాయి తమలపాకుల చిలకలు వాడినోటి కందిస్తూ వుంటే నేను చూశానండీ !"

"వాడు పట్టే వేస్తాడుకాదూ ?"

"..............................."

"అది నల్లమందులాంటిది. తద్దినం అయేది, చివరికి శ్రాద్ధం అయేది అలవాటయినవాడు మానలేడు."

"ఏమంటారు మీరూ ?"

"ఏం వుందీ ?"

"మరి నేను సుభద్రాచలం యింటో సగ్గుబియ్యపుపరమాన్నం పుచ్చుకుంటే మీరంత తర్జనభర్జన చేశా రెందుకూ ఆవేళా ?"

"నువ్వు ఆపని చేశావుకనక."

"మరి వాడు ?"

"సాక్ష్యం ?"

" ప్రతీఅక్షరానికీ సాక్ష్యం కావాలంటే సాధ్యమా ?"

" లేకపోతే మేమేంచెయ్యమూ ? నువ్వు కోడిగుడ్లు తిన్నావంటాడు వొకడు వచ్చి. తగినంత నిదర్శనం లేకుండా నమ్మవలసిందేనా ? "

" .... "

" .... "

" నిదర్శనంవున్నవికూడా మీరు వదిలేస్తున్నారు అనేకసంగతులు. "

" ఏమిటేమిటి ? "

" చెప్పమంటారా ? "

" వొకటి...... "

" .... "

" పోనీ రెండు...... "

" .... "

" నాలిక కదలదేం ? "

" .... "

" చెవలవాజమ్మా ! నోటికివచ్చినట్లల్లా పేల్తావూ ? "

" .... "

" వాడూ నువ్వూ యెక్కడో పోటీలు తగులడ్డారు. అక్కడ గుడ్డిగవ్వకి మారలేకపోయావు. ఇలా వేస్తున్నావు యెత్తు. "

" .... "

" అనవసరపు గొడవల్లో దిగక వొళ్లుతెలిసి మసులుకో. "

" సీతప్పసూతురు బ్రూణహత్య చేసిందా లేదా మొన్నమొన్న ? రామచంద్రుడుకూతురు రంగూన్‌దారి పట్టిందా లేదా ? జోగన్నశాస్త్రి మనమరాలు అత్తింటోనూ కాకుండా, పుట్టింటోనూ కాకుండా—వారంరోజులు మాయమైపోయిందా లేదా ? నాగావధానులుగారి శంభన్న మాలపాలికాపుకి గడ్డిమో పెత్తాడా లేదా ? "

" సాక్ష్యం. సాక్ష్యం. పొడిమాటలు పనికిరావు నాకు. "

" అలా అయితే: రంగూనులో నాలుగేళ్లు జమాబందీ చేసి వచ్చిన వెంకుసోదెమ్మయింటో మీరంతా దేవతార్చన చేశారా లేదా ? "

" దానినాలిక తెగ్గాల్చాం. పంచగవ్యాలు పడపోశాం—"

" తలోవందా కొట్టారు. "

" అదా నీయేడుపు?...మా కా తాహతు వుంది. మా కాఅధికారంవుంది. మా కాప్రామాణికత్వంవుంది. తప్పుచేసినవాళ్లని శిక్షిస్తాం. పశ్చాత్తాపపడ్డవాళ్లని ప్రాయశ్చిత్తంచేసి వుద్ధరిస్తాం. "

" వెళ్లండి మీనీతులూ మీరూనూ. "

" మేం కదలం. మేం చలించం. నువ్వు వెళ్లవలసిందే శీఘ్రంగానూ.

" హు.

" పుండాఖోరా ! నువ్వు మహాశిష్టాదిగురువులా యేడుస్తావు ....వీళ్లంతా వొక్క తాటిమీదే వున్నారు. అప్రాచ్యులు."

" ఎక్కణ్ణుంచోయ్ ?"

" పిచ్చాయియింటోనుంచి వస్తున్నాను. సూర్యనారాయణ సోమయాజులుగారి శంకరప్ప—"

" అవునుట. ఇప్పుడే చెప్పాడు భాగన్న. "

" నిజంచెబుతావా లేదా అని నిలవతీస్తే కాఫీపుచ్చుకోడం నిజమే అంది. "

" ఇలా వుంది బ్రాహ్మణ్యం. "

" ఏమిటి చెయ్యడం ? "

" తద్దినం పెట్టాడు. అంతకే సంతోషిద్దాం మనం."

" కాస్తకాస్త మధ్యమధ్య తూకలేస్తూ వుండకపోతే—"

" చయనం చేసినవాడవు నువ్వే వేశ్యాలోలుడవై యున్నావు గదా—? "

" వొదిలేద్దాం ఆ ప్రస్తావన. "

" ఏం ? ఎందుకు వొదిలెయ్యాలి ? "

" నీకిప్పుడు అవసరం లేదుకనక. "

" చాలాదూరం వెళ్లింది ఆమాట—ఇక కట్టిపెట్టు. "

" ఏం ? ఎందుకు కట్టిపెట్టాలి ? "

" .... "

" .... "

" ఇంకేవీ లేవాయేమిటి చెప్పుకోవలసినసంగతులు ? "

" ఇవి కాకపోతేగాదూ ? "

" అన్నీ వుడిగినవాడితో ఆ ప్రస్తావన లేమిటి పోనిస్తూ. "

" అలాగేం ?.........పోనీ, జ్ఞాపకంవస్తే యెంతబాధ కలుగుతుందో పాపం! వెడతాను."

" సాయంత్రం వోమాటు కనపడు. "

" ఆ. "

౬

" వుసూరుమంటూ వస్తున్నావు. "

" శ్రాద్ధేకాడు. "

"ఆఁ?"

"పైగా ఖర్చులుకూడా మువరాయిచ్చుకోవాలిట."

"అయ్యో!"

"మిమ్మల్ని నమ్ముకున్నాను——"

"నే నేమేనా అసందర్భాలు చెప్పానా?"

"రామరామా! మీ రెలా చెప్పాలో అలా చెప్పారు. నాకోసం మీరు మొదణ్ణుంచి చివరదాకా శుద్ధాబద్ధాలు చెప్పారు.——"

"నువ్వుకనక. తెలిసిందా? మరొక డిలా చెప్పమంటే గుమ్మంలోకి రానివ్వకపోదును."

"అవునవును. నేనెరగనూ? మాఅమ్మ బతికివున్నంతకాలమూ మావ్యవహారాలు మీరే దిద్దారు. తరవాత మామామగారు పూనుకోడం చేత నై తేనేమి——"

"ఏమైతేయేమిలే."

"చెప్పవచ్చిం దేమిటంటే? మీ రేమీ లోటుచెయ్యలేదు; కాని——"

"నన్ను బాగా—అంటే నేను చయనం చెయ్యాకమే కాకుండా గొప్పవిద్యాంసుణ్ణనీ, కర్మిష్ఠినసీ, ప్రామాణికుణ్ణనీ బాగా యెరుగును. పొగడుతాడు. ఇంటో కొత్తకుండతడుపుకుంటే నేను వెళ్లాలి. నాసాక్ష్యమేనా మంజూరుచెయ్యకుండా——"

"వొక్క సంగతి విన్నాను."

"ఏమని?"

"కనకాచలం వొకరాత్రి మకాంవేసిందని తెలిసింది——"

"అలా చెప్పు."

"రామభద్రచయనులుగారు పురమాయించారుట. పాతిక రూపాయ లిచ్చాట్ట వెంకటేశం దానికి."

"జాలాయితనంవుంది మనిషిదగ్గిర. సందేహం లేదు. మున్సబీ అయినాక హెచ్చుకూడా అయిందిట. పోనీ నువ్వుకూడా పంపలేక పోయావా యేవెంకటాచలాన్నేనా?"

"తీర్పు చెప్పింతరవాత తెలిసింది. ఇంతకీ: కొండుశ్రౌతి నిలువునా దగాచేశాడు."

"నేను చెప్పలేదూ వాడు రామభద్రచయనులుకాలూకు మనిషనీ?"

"ఎంతచమత్కారపు రాకడ వచ్చాడో చూశారా? దస్తూరీ తన దేటు; కాని సొమ్మివ్వడం తాను చూడలేదుట. తనచేత నోటురాయించి, తనయెదటే సాక్షిసంతకాలుచేయించి నోటు నాచేతి కిచ్చి వెంకటేశం నాతోకూడా మాయింటికేసి వచ్చాడుట. తన కంతే తెలుసుట."

"సాక్షులుకూడా బాగా దగా చేశారు."

"రాధాకృష్ణమూర్తి కొంతవరకు బాగానే చెప్పాడు గాని-"

"వాడి మొగం. నువ్వన్నీ రూపాయలే యిచ్చావనగా వాడు కొన్ని నోట్లుకూడా యిచ్చావన్నాడు. ఇక సుందరప్ప సరేసరి!"

"రామభద్రచయనులుగారు నామీద యింతకక్ష కడతా రను కోలేదు. చివుకుల రామదీక్షితులునిబట్టి నన్ను దిబ్బచేశా డాయన."

"అసలు తొమ్మిదివందలా?"

"ఫాయిదాతో పదకొండువందల యిరవై దాటాయి. వెయ్యి న్నూటపదహార్లు——"

"పెద్దదెబ్బ నీకు."

"రామదీక్షితులు మంచి వ్యవహారత అనుకున్నాను; గాని-"

"అధికారి గడ్డితింటే వాడేం చేస్తాడు పాపం?"

"కొండుశ్రౌతి నాదగ్గిర గడ్డి మేసి—"

"తరవాత వాడిదగ్గిర నుగ్గిల్లు మేశాడు. ఇటూ అటూ కూడా కొట్టేడు వాడు. గుండెలు తీసినబంటు."

"సూరపరాజుగారిమీదకూడా దావా పడెయ్యాలి. చయనులు గారు దానిలోకూడా——"

"పూనుకుంటాడు. తప్పదు. పోనీ నువ్వు అతగాణ్ణి ఆశ్రయించ రాదూ?"

"ఆశ్రయిస్తే రామదీక్షితులుమీద దావా పడెయ్యాలి. లేక పోతే నోటు ఆయనికి ట్రాన్సుఫరు చెయ్యాలి. ఇందులో యేం చేసినా వాడికి కైదే."

"అదీ నిజమే."

"ఆయన కోటిరెడ్డికికూడా రాయబారాలు పంపుతున్నాడుట. కానిరోజులు వచ్చిపడ్డాయి. కన్ను పొడుచుకున్నా డబ్బుపుట్టక ప్రతివాడూ ఐపీకో, అబద్ధాలకో సిద్ధపడుతున్నాడు. అసలికికూడా ఆశవుండేటట్లు కనపడదు."

"భూమి కొనెయ్యరా అంటే విన్నావా?"

"శనిగాడు నెత్తిమీద కూచున్నాడు. ఏం చెయ్యనూ?"

"అప్పీలు చేస్తావా లేదా?"

"మానడం యెలాగా?"

"ఈమాటు ప్లీడర్ని నేను కుదురుస్తాను. నువ్వు తొందర పడకు."

"అలాగే."

"ఏమంటాడు?"

"వినిపించుకుంటేనా ఏమైనా అనడానికి మానడానికీనీ?"

" ...."

"కొన్ని కొన్ని చిక్కులు చూపించాను. చివరికి భయపెట్టాను."

"ఏమనీ?"

"దావాపడితే చాలా నష్టం అనీ, పైగా అప్రతిష్ఠ అనీ."

"..........................."

"ఏంచేసినా వొకటేమాట. "అది నాపెళ్లాంకాదు. దాన్ని నేను కోరలేదు. నే నంగీకరించలేదు. నా కేమీ తెలవనివయస్సులో మావాళ్లు చేసినదానికి నేను బాధ్యుణ్ణికాను—"

"ఎవరుట బాధ్యులు?"

"తల్లీ తండ్రీనిట. ఇవతల మీరుట. మీ అమ్మాయికూడా అలాంటి అధికారమే వుందిట. మళ్లీ పెళ్లాడవచ్చుట!"

"వాడికి ఘటశ్రాద్ధంకూడా చెయ్యవచ్చా?"

"........................"

"గొప్పవిద్వాంసు డవుతాడని యింగ్లండు పంపిస్తే పశువై వచ్చాడు. బోలెడుసొమ్ము—"

"అవునుట. ఆమాటకూడా వాడేచెప్పాడు. తనకోసం మీ రెంత ఖర్చుపెట్టారో అంతటికీ ప్రస్తుతం నోటు రాసియిస్తాడుట. తరవాత రెండేళ్లలో అణాపైసలతో తీర్చేస్తాడుట."

"ఆ?"

"ఎంతసేపూ ప్రేమ, ప్రేమ—మరోమాట లేదు. ప్రేమ కలగనిచోట పెళ్లేమిటంటాడు. వధూవరు లిష్టపడి పెళ్లి చేసుకోవాలి; గాని మధ్య మీరంతా యెవ రన్నాడు."

"పోనీ వొకపని చెయ్యమనలేకపోయావా?"

"ఏమి టది?"

"మాపిల్లతో స్నేహం చెయ్యమను. త నిక్కడికి వచ్చినా సంతోషమే. దాన్ని తనదగ్గిరికి పంపమన్నా సంతోషమే. మా కేమీ అభ్యంతరంలేదు. ప్రేమ కుదురుతుందా, ఏలుకోవచ్చు. అవసరమైతే తనయిష్టంవచ్చినపద్ధతిలో మళ్లీ పెళ్లి చేసుకోవచ్చు. ప్రేమ కుదరమా? మాపిల్ల మాయింటోనే వుండిపోతుంది. ఇంకేమీ మాట్లాడము. అదీ, మేమూ మాకర్మానికి యేడుస్తూపడివుంటాము."

"ఇంత ఆలోచన తోచలేదు నాకు; కాని మరొకవిధంగా చెప్పాను."

"ఎలాగ?"

"దాన్ని రహస్యంగా మాయింటికి తీసుకువస్తాను. మీరిద్దరూ మాట్లాడుకోండి, నచ్చి నీకు దానిమీద ప్రేమకలిగితే తీసుకు వెళ్లు. లేకపోతే మానెయ్యి— "

"ఏమంటాడు?"

"చదువురాని మూఢురాలితో స్నేహం యేమిటిట!"

"తనచదువు యిలా తగులడుతోంది...పోనీ, నాకూతుర్ని ప్రేమించవద్దు. దాన్ని తనపెళ్లాంగా భావించవద్దు, పెళ్లాంగా చూడవద్దు. తనయింటికి తీసుకుపోతే చాలు. దాసీపనులు చేయించుకుంటూ అయినా తనదగ్గిర వుండనిస్తే చాలని యేడుస్తాం దది. తాను మరొక దొరసాన్ని పెళ్లాడినా సంతోషమే."

"అదీ చెప్పాను. అంతఔదార్యం వుండేవాడి కిలాంటిబుద్ధి యెందుకు పుడుతుందీ?"

"ఏం చెప్పాడు?"

"నీకూతుర్ని వాడు ఇటీవల చూడలేదుట; కాని అందంగానే వుండవచ్చుట. కనక దాన్ని తనయింటో అట్టే పెట్టుకుంటే సెలో, రెణ్ణెల్లో చూసేటప్పటికి తనమనస్సు చలించవచ్చుట. దాని మీద తనకి మోహం కలగవచ్చుట. అది పెరిగిపోవచ్చుట. స్వాధీనం కాకపోవచ్చుట. దాంతో కొన్నిసంవత్సరాలు ఆజంజాటలో పడి వుండిపోవలసివస్తుందిట. అది వోపట్టాన వదలదుట. ఈసంఘటనవల్ల తనకిక పెళ్లి కాదుట. యావజ్జీవమూ యీ మూఢురాలితో వుసూరుమంటూ కడపవలసివస్తుందిట. సుఖం వుండదుట. ఆనందం వుండదుట. శాంతి వుండదుట. తన అమూల్యజీవితం దుఃఖభాజనమైపోతుందిట!"

"అబ్బా!"

"ఎంత గడుసుతనంగా—"

"ఇంతకీ: ఈతప్పంతా నాది."

"..................."

"చిన్నతనంలో చురుగ్గా వుండడం చూసి నేనే యింగ్లీషులో ప్రవేశపెట్టమని సలహాచెప్పాను. తరవాత ఆస్తి తక్కువైనా పిల్లనిచ్చాను. ప్రొఫెసర్లంతా మంచి తెలివైనవాడని పొగడితే యింగ్లండు పంపించాను. సొమ్మూ పోయింది, దిమ్మూ పట్టింది."

"..................."

"నేను చేసినదానికి శిక్షకూడా నాకే అయితే బాగుండిపోను. మా అమ్మాయి గొంతుకోసినట్టయింది. దాన్నిచూస్తే కడుపు చెరువైపోతోంది."

"పైవాళ్లే చూడలేకుండా వున్నారు."

"ఇంకోటిచూడూ. ప్రేమ ప్రేమ అంటూ అంత గుంజుకుంటాడు గదా? నిజంగా ప్రేమవున్నవాడయితే యింత మొండికెత్తగలడా? ప్రేమ హృదయాన్ని మృదువుపరుస్తుందా, రాయిగా చేస్తుందా? తాను ప్రేమకలవాడే అయితే నాకూతురుస్థితికి జాలి కలక్కుండా వుంటుందా?"

"నిజమే. ప్రేమవున్నచోట యింత కాఠిన్యంవుండడం అసహజం."

"కనక వాడికి నిజంగా ప్రేమించడం తెలవదు. ఎవర్తిమీదో కన్నువేశాడు. అది వీణ్ణి యింకా లక్ష్యపెట్టడంలేదు. దాన్ని మరిచి పోలేడు. దీన్ని సుఖపడనివ్వడు. ఇలాంటివాళ్లకి చివరి కెలాంటిగతి పడుతుందో యెరుగుదువా?"

"ఆశ్చర్యమూ?"

"ఇలాచూస్తే బ్రాహ్మణలక్షణమూ లేదు. అలాచూస్తే ప్రేమికుని లక్షణమూ లేదు. చివరికి మనిషి అనికూడా చెప్పడానికివీల్లేదు."

"ఇంతకీ: ఇంగ్లీషు మన గొంతుకోస్తోంది."

"అది తెలివితక్కువమాట. ఆచారాల్లోనూ, నడతలోనూ భేదం కలిగించవచ్చు. ధర్మంలోనూ, నీతిలోనూ కొత్తదారి తొక్కించవచ్చు. హిందువుగా పుట్టినవాణ్ణి క్రిస్టియనుగా మారిస్తే మార్చవచ్చు; గాని పెళ్లామనీ, బిడ్డలనీ, సంసారమనీ తెలవకుండా చేస్తుందా యింగ్లీషు?"

"ఏమో! నాకు—"

"అలాకాదు; కాని వొక తెలివితక్కువ పనిమాత్రంచేస్తున్నాం మనం. ఇంగ్లీషు చదువుకున్నవాళ్లకి ఆడాళ్లుకూడా చదువుకోవాలని వుంటుంది. మనం మొగపిల్లలికి యింగ్లీషుచెప్పించి వూరుకుంటున్నాం గాని ఆడపిల్లలికూడా చెప్పిస్తే యీ కుగ్రకారురోగం చప్పగా కుదురుతుంది."

"అది మరీ—"

"చివరికంటా విను. ఇంగ్లీషు మొగపిల్లలికి పడమటిచూపు కలిగిస్తోంది. ఆడపిల్లల చూపు తూర్పుకే వుండిపోతోంది. దీనితో—"

"కాని ఆడపిల్లలికికూడా యింగ్లీషు అలవాటుచేస్తే మన సంప్రదాయాలు నిమిషంలో గంగలో కలుస్తాయి."

"అది నిజమే; కాని యీవుప్పెనచూశేవా?"

"ఏంచెయ్యడానికీ తోచదు."

"కానియ్యి. ఇంకా యెంతకాలం యిలా యేడవాలోమాపిల్ల. వొక్కపిల్ల. పైగా వజ్రపుకునక. ఎన్నిముచ్చట్లు తీర్చుకోవాలని ఆశపడ్డామురా దీనిమూలంగానూ? ఎంతవిఘాతం............"

"అదేమిట్రా?"

" ... ."

"ఛా! ఆడదానిలాగ—"

"ఆడదానికేగాని మొగాడికి దుఃఖం వుండదూ? పదిహేడేళ్లపిల్లాయె. దాన్ని చూస్తూ యెలాగ భరించడం? దానికి గతియేమిటి? పురిట్లో వొకబాధ ఆశపడుతున్నాం. అప్పుడే పోయివుంటే యింతకోత లేకపోవును కూడు. వొక్కొక్కప్పుడు దాన్ని కిరస్తానీలలో కలిపేసి—నేంకూడా కలిసిపోయి మరొకడికి పెళ్లి చేసేద్దామా అన్నంత వుద్రేకం కలుగుతూవస్తుంది. కాని వాడు దారికి రాకపోతాడా అని ఆశపుడుతూవుంటుంది. చూడూ. ఇంతవూరుంది. నూరిళ్ల బ్రాహ్మణాగ్రహారం. అంతా పండితుల్లోనే జమ. అంతా కర్మిష్ఠుల్లోనే లెక్క. మాట్లాడితే ప్రాయశ్చిత్తా లంటారు; కాని వాడికి గడ్డిపెట్టరేం? మాపిల్లకి మళ్లీ పెళ్లిచేస్తే-"

"ఇక తరవాయా? అవి కారికలు కావు, అవిసభలు కావు, అవి చర్చలుకావు, అవి తీర్మానములుకావు, అవిబహిష్కారాలు కావు—"

"ఛీ! ఏంజాతిరా మనదీ?"

౮

"........నూతినీళ్లుకాబోలు."

"ఆవునండి."

"చాలా బాగున్నాయి........ఈమధ్య తమయింటో శుభకార్యం యేమేనా జరిగిందా?"

"మాచెల్లెలిపెళ్లి చేశాం. అందుకోసమే యీపందిరి వేశామండి."

"బాగుంది........మీయింటిపేరు?"

"చావలివారు."

"నామధేయం?"

"వేంకటావధాని."

"మీరేం అధ్యయనంచేశారు?"

"అన్నీ అయినాయి—"

"ఏమేమిటి?"

"మొదట సంహితఅంతా అయిపోయింది. తరవాత పరాయణం పూర్తిచేశాను. స్మార్తం అయిందనిపించాను. చివరికి పంచకావ్యాలుకూడా పాడేశాను; కాని—"

"ఇంకా కానీయేం?"

"వాట్లవల్ల యేమీ లాభం లేకపోగా స్కూలు మాస్టరుగా ప్రవేశించాను."

"ఇంగ్లీషుకూడా—"

"తెనుగే చదవలేదూ. నాలుగోక్లాసు. ఇనస్పెక్టరుగారి నాశ్రయించగా వా చిన్నతనంలో తారీఖువేసి ప్రయిమరీ సర్టిఫికెట్టు దయచేశారు. ట్రెయినింగుకికూడా వారే—"

"తాంబూలం యేమాత్రం—?"

"ఇంటర్మట్టిందే పడమటూవుపెయ్యి, తొలిచూలుది వుండగా తోలిపెట్టాను. నూటపాతికరూపాయలికి తరిమితరిమి అడిగారు బేరగాళ్లు దాన్ని."

"బాగుంది. ఇహంలో భుక్తికి దారి. పరంలో— అయితే; ఆయన బ్రాహ్మడేనా?"

"మనవాడే. చేబియ్యంవారు."

"అయితే; పరంలో ముక్తికి సోపానం. కిరీటంలేని రాజన్నట్లు ధారపొయ్యనిదానం."

"చిత్తం, చిత్తం."

"జీతం యెంత?"

"పదిహే డిస్తారిప్పుడు."

"అంతేనా?"

"అదేనా కడిగేసీ."

పగా—వుల్లో—"

"అవి పూర్వపుమాటలు. ఇప్పుడు దమ్మిడీకూడా ముట్టదు. గిలకలు పట్టిస్తామంటే సగం గుమాస్తాలకి దాఖలుచెయ్యాలి. ఆపైని ఇనస్పెక్టరుగారికి విందుచెయ్యాలి. ఇప్పటి ఆయునికి లంచా లక్కరలేదు; కాని పిండివంటలతో భోజనాలూ, టీపార్టీలూ—"

"మొత్తానికి మనలో మనమాట. ఇప్పుడు చదువులూ ఆలాగే వున్నాయి."

"నిజమే. మీదగ్గిర దాచడం యెందుకు? బోర్డువా రొకందుకు పాఠశాలలు నడుపుతున్నారు. మే మొకందుకు మేష్టరీ చేస్తున్నాం. తల్లిదండ్రు లొకందుకు పిల్లల్ని పంపుతున్నారు. పిల్లలు మరొకందుకు వస్తున్నారు."

"సరిగా చెప్పారు. అందరికీ కాలం గడిచిపోతోంది."

"కాని దీల్లోకూడా వుచ్చులు బిగుస్తున్నాయి. బ్రహ్మిగాళ్లకి ట్రెయినింగుఆశ లేదిప్పుడు. చేర్చుకోవడం లేదు."

"అదోటికూడానా! అయితే చిక్కే..........మీకు సంతానం..... ..."

"ఇద్దరు కొడుకులతరవాత వొకకూతురు. పెద్దవాడికి మొన్ననే మాచెల్లెలిపెళ్లిలో వొకపోచ వేశాను."

"మీచెల్లెలి నేవూ రిచ్చారు?"

"ఇక్కడే పులుగుర్త. కల్లూరివారి అబ్బాయి. ఫోర్తుఫారం చదివి, ట్రెయినింగు కానిచ్చేశాడు; కాని యింకా మేష్టరీ దొరకలేదు. అక్టింగులు—"

"కట్నం యేమాత్రం యిచ్చారు?"

"రెండువందలు కరుకులు గుమ్మరించాను. పైగా లాంఛనాలు—"

"రెండో మూడో వందలు. చెప్పేదేమిటి? ఇదంతా—"

"పొలం తనఖా పెట్టానండీ!"

"ఊహూ?అద్దీ వొదిలేటప్పటికి మరొకటి తగులుకుంటుంది."

"వొదిలీదాకా వుంటే అదీ వొకఅందమే. మీదటికి నాలుగో చెల్లెలికి పెళ్లి చెయ్యాలి. అదలావుండగా మాపెద్దకుర్రవాడికి సమ్మంధాలు వస్తున్నాయి. నలుగురైదుగురు తొందరచేస్తున్నారు."

"కట్నం యేమాత్రం యేర్పరిచారు."

"అయిదువందలికి గుడ్డిగవ్వ తగ్గితే మాట్లాడ నక్కరలేదు."

"పైగా లాంఛనా లివ్వాలి. బాగావుంది."

"వృథయఖర్చులూ పెట్టుకోవా లంటా మనుకుంటున్నాను."

"ఆలోచన యెందుకూ?"

"ఆలోచనే లేదు. అనేవేశాను—"

"తమకి వసతి యేమాత్రం వుంనండి?"

"నలుగురం పంచుకోవాలి; కాని నాసంగతి—మా అత్తవారు సాయం—"

"ఇంకేం? అది అనేకవిధాల కాపుదల. సమిష్టికుటుంబంలో ఆమాత్రం ఆధారంవున్నవాడు చులాగ్గా తేలిపోతాడు."

"వొకాయన దానికూడా సిద్ధపడుతున్నాడు; కాని పిల్లతాత—పితామహుడు గంగాధరత్వం—"

"ఆ? కొట్టిందాయేమిటి?"

"ఇంతకీ: ఆయన పోయి పాతికేళ్లయింది. పిల్లతండ్రి చిన్నతనంలో వారసత్వం నిలిపా డంటారు; గాని యిప్పుడు వడ్డీ వ్యాపారం చేస్తున్నాడు."

"ఇప్పుడు బంగారపుపిచికేగదా? పోనివ్వకండి."

"తాంబూలాలు పుచ్చుకోడం తరవాయి."

"భేషుగ్గావుంది."

"మరి తమరు పొద్దుండగా—"

"ఈవూరే వచ్చాను. ఆవీథికి వెళ్లి భోజనంసంగతి చూస్తాను లెండి. మాచుట్టాలయింట్లో పెళ్లి. బోగంమేళం కావాలి. ఈరాత్రే మాట్లాడుకొని తెల్లవారగట్ల కూడా తీసుకుపోవాలి."

"కావలిస్తే పేరుపడ్డ నాయకురాలు నేను చెబితే వినేదుంది. కబురంపుతాను. భోజనంచేసి దయచెయ్యండి."

"తమకి అలాంటి అలవాటుకూడా వుంటే చాలామంచిదే; మరి సెలవూ.."

"చిత్తం. పెద్దవేమూరివారియింటికి వెడితే మీకు భోజనం దర్జాగా—ఇవాళ వారియింటో నామకరణంకూడా అయింది. నేనుచెప్పిన నాయకురాలు మజ్జిగవాణీచేసింది వారియింటోను. వారి నడిగితే దాని సంగతి మీకు తెలుస్తుంది."

"చిత్తం."

"మీరు వచ్చేటప్పటికి కబురుపంపి రప్పించమంటారా?"

"నేను వచ్చాక—"

"అప్పటికి దానికి యిల్లు కదలడానికి వీలవుతుందో కాదో? ఈలోపునే కబురువెడితే మంచిదీ."

"దానిపే రెవరండీ?"

"పుదేనాపువ్వుఅని దానికి మారుపేరు. మంచి చురుకైనపిల్ల."

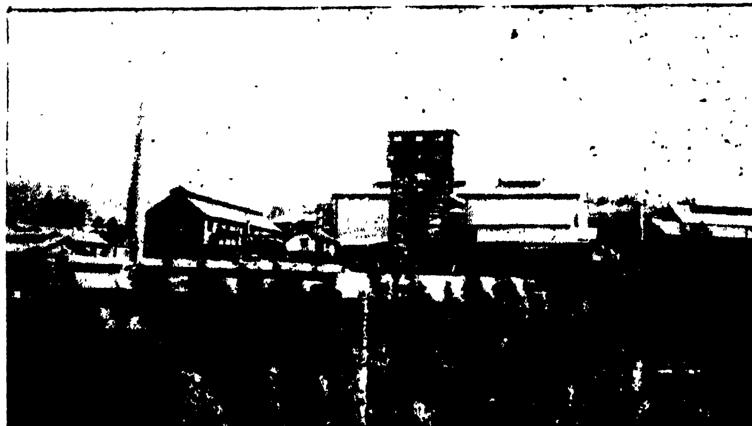
"దానికోసమే నాప్రయత్నం. అయినా నేను వచ్చేదాకా మీరు శ్రమపడవద్దు."

"మీరే దానియింటికి వెడతారా?"

"కొంచెం పరిచయం వుందండి."

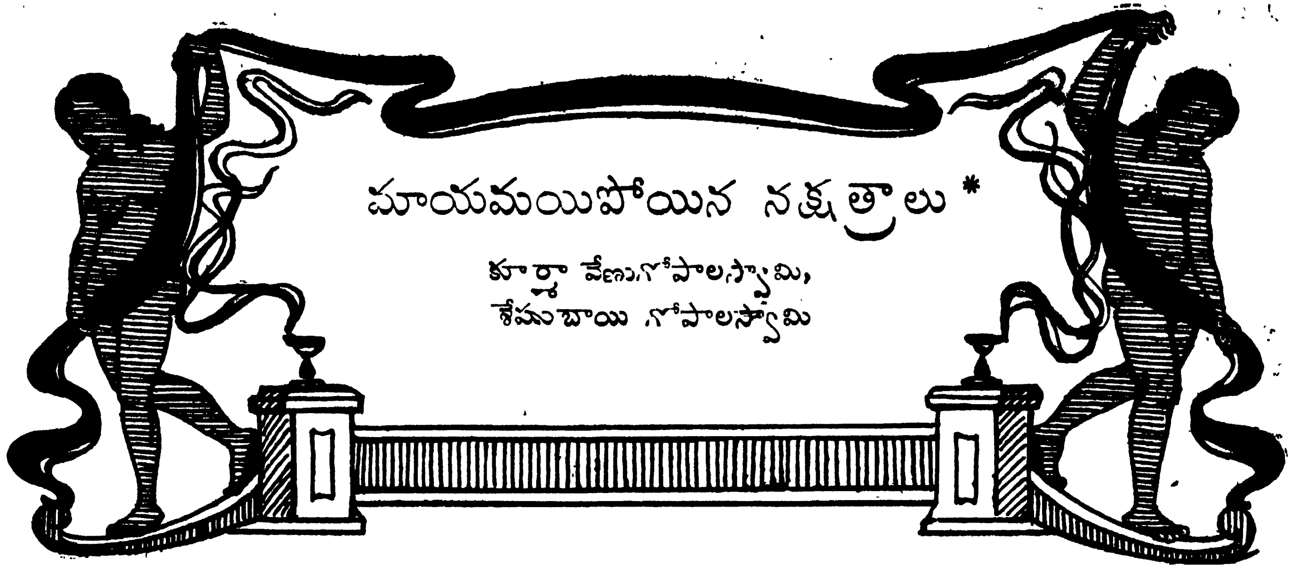
"సరిసరి. ఇంకేం? మహాబాగావుంది."

సీ. ఔటునై నిది బ్రాహ్మణాగ్రహారమునకు;
వివిధప్రవృత్తుల, వివిధగతుల
ఛాయలేగాని అసత్యముల్ లే విందు;
పెంచను లేదు, కుదించ లేదు;
ఆత్మవృత్తము వాఙ్మయాదర్శమునయందు
తనరూపు మించుటద్దమునతోచు
నట్లవగాహనమ్మగునంచు కూర్చితి
భిన్నస్థలమ్ముల వృత్త మొకట;
ఋషులు తీర్చిన ధర్మప్రవృత్తి యిదియె?
బ్రాహ్మణుని బ్రతు కేమికావలయు ముందు?
ఊడికిన ఫలమ్ములే; దూరకుండగాదు,
దిద్దుకొనుట యొక్కటె మంచి తెరువు నేడు.

తేయాకు ఫ్యాక్టొరి, నీలగిరి

—యస్. మీనాక్షిసుందరము.

మాయమయిపోయిన నక్షత్రాలు *

కూర్మా వేణుగోపాలస్వామి,
శేషుబాయి గోపాలస్వామి

"సార్" అన్నాడు మా నౌకరు, నేను వ్రాస్తోన్న పద్యంలో రెండో చరణం పూర్తి చేస్తోండగా. "ఇద్దరు దేవతలు మీతో మాట్లాడ్డానికి వచ్చి గుమ్మంలో ఉన్నారు సార్."

"ఏవీ, విసిటింగు కార్డులు ఇచ్చారా?" అని నేనడిగా.

"ఇవిగోండి సార్."

ఒకదానిమీద 'హేలియల్' అనీన్నీ, ఇంకో దానిమీద 'జేఫెయిల్' అనీన్నీ ఉండగా చదివాను. ఇద్దరూ దేవతలే. అనుమానం ఏమీ లేదు.

"సరే వాళ్లను లోపలకు రమ్మను." అన్నా నేను.

అంతటి గొప్పవాళ్లు నన్ను చూడ్డానికి వచ్చినప్పుడు వాళ్లని ఆదరించడం నాకు సంతోషం ఇవ్వక పోలేదు. వాళ్లు పెద్ద రెక్కలు ధరించారు. ఒకొక్క రెక్కకు ఏడేసి ఈక లున్నాయి. వాట్లమీద ఉండే మెత్తటి బొచ్చులోంచి ఇంద్రధనుస్సులో ఉండే ఏడు రంగులూ తెల్లవారుజామునవచ్చే మంచుపొగలాగ తళ తళ మెరుస్తోన్నాయి. వారి శరీరాలు, కనబడినంతవరకూ, స్వచ్ఛమైన మంచుతో కొంచెం గులాబీరంగు కలిపినట్లున్నాయి. వారిని కూర్చోమని చేతిని ఊపుతో ప్రార్థిస్తూ నాకీ పరిచయంకలుగచేసి గౌరవపరచడానికి కారణమేమని వినయంగా అడిగా.

"క్లుప్తంగా చెప్తాం." అన్నాడు హేలియల్. "పదహారు సంవత్సరాల క్రిందట జూలై నెల్లో ఒక చక్కని రాత్రి మేము బిలియర్డ్సు ఆడుకొంటున్నాం, జేఫెయిలున్నూ నేనున్నూ, పచ్చని తివాసీ యగు ఆకాశంమీద."

"క్షమించండి" అని నే నడ్డం వచ్చా. "నేను ఆకాశం నీలివర్ణం అని అనుకున్నా."

"అంతటి విస్తీర్ణంలో కొన్నిచోట్ల నీలివర్ణమే; కాని యితరచోట్ల, ముఖ్యంగా పర్షియాదేశంలో ఉండే పట్నాలమీదా, బయలుప్రదేశాలమీదా అది కంటికి మిక్కిలి ఇంపైన చక్కని ఆకుపచ్చనివర్ణంగలది."

నే నేం జబాబు చెప్పలేదు.

హేలియల్ తిరిగి చెప్పడం మొదలుపెట్టాడు:

"మాకు కనబడ్డ నక్షత్రాల్లో మిక్కిలి అందమైనవాటిని బంతులుగా వాడాం."

"మరి బంతుల్ని కొట్టేకఱ్ఱలో?" అని నే నడిగా.

"తోకచుక్కల తోకలు: కనుకనే సహజంగా, ఆ ఆట చాలా ముచ్చటగా ఉంది. నేను గెలువడానికి సిద్ధంగా ఉన్నా. అప్పుడు ఒక పెద్దదెబ్బతో రెండు బంతులూ ఒడ్డుదాటిపొయ్యేటట్టు కొట్టేసాను."

"ఒడ్డు దాటిపొయ్యేటట్టా?"

* ఫ్రెంచ్ గ్రంథకర్త యగు కాతూల్ మెన్డీసునుండి తెనిగించబడ్డది.

జీలమునది

V. R. C.

సూర్యాస్తమయము

V. R. C.

"అవును. దిక్చక్రం ఒడ్డు. ఇట్లవడంవల్ల పెద్ద విపత్తు వచ్చింది. ఎందుకంటే స్వర్గంలో రెండు నక్షత్రాలు తక్కువ అవడం చాలా ఆందోళన గలిగించేవిషయం అని మీకు తెలిసే ఉండవచ్చు. మే మా నక్షత్రాల్ని వెదికి తెచ్చి వాటిస్థలాల్లో ఎప్పట్లాగ తిరిగి పెట్టేసే వరకూ, స్వర్గంలో ఉండే ఆ[illegible]దాన్ని పాల్గొనడానికి వీల్లేదని స్వర్గాధిపతి మమ్మల్ని ఆజ్ఞాపించాడు.

"మేము ఈ పదహారేళ్లనుంచి, భూమికి పైన క్రింద, నక్షత్రాలు సాధారణంగా పడేచోట్లంతా ఎంత వెదికామో మీరే ఆలోచించుకోవచ్చు. కాని మా అన్వేషణా లన్నీ వృథా అయిపొయ్యాయి.

"అనంతమైన దేశభ్రష్టతే మాకు గతి అని గుండె నిబ్బరం చేసుకోబోతున్నాం. అంతలో ఒకయువతి యొక్క అసమానమైన కండ్లను గురించి విన్నాం. ఆమె మీ ప్రియురాలట—దేశం అంతా వెల్లడి అయిన పుకారు నమ్మదగిందయితే. మామూలుగా మానవులకు ఉండే కండ్లకు బదులు మేము వెదికేనక్షత్రాలే ఆమెకు కండ్లుగా ఉన్నాయని అన్నివిధాల సూచించడం వల్ల ఆమె వాటిని తిరిగి ఇచ్చివేయడానికి ఇష్టపడుతుందని మేము అపేక్షిస్తోన్నాం."

ఈ మాటలు నన్ను విపరీతంగా కలవరపెట్టేశాయి. నాప్రియతరమైన ప్రియురాలి కండ్లు నాదగ్గర నుండి తీసుకుపోతోన్నారనే మాట వినేటప్పటికే నాకు చెప్పతరముకానటువంటి దిగులు పుట్టింది. ఇద్దరు దేవతలకు వాళ్ల దైవికమయినప్రతిష్ఠితం వాళ్లకి తిరిగి స్వాధీన పరచుకొనడంలో సాయంచేయడం నాచేతుల్లో ఉంది! నేను మెసాస్సీని పిలిపించి, ఆమెకు కొద్దిమాటల్లో ఈ విషయాన్ని స్పష్టపరిచా.

ఆమె ఆశ్చర్యపడ్డట్టుగాని, వ్యాకులత చెందినట్టుగాని కనబల్లేదు. కాని కొన్ని క్షణాలు ఆలోచించి, వచ్చినవాళ్లవంక తిరిగింది. తిరిగి తనకండ్లరెప్పలు తెరవడానికి సాధ్యమయినంతవరకూ తెరచి, "చూడండి, ఓ చక్కని దేవతలారా, మీనక్షత్రాలని గుప్తపట్టగలరేమో చెప్పండి." అని అంది.

వాళ్లు దగ్గరకువచ్చారు. మెసాస్యోనిర్మలమైన కళ్లను చాలా జాగ్రత్తగా పరీక్షచేసారు. కొన్నినిమిషాలు, న్యాయమూర్తులు తమఅభిప్రాయాలు మార్చుకునేటట్లు, ఒకళ్లతో ఒకళ్లు మెల్లగా సంభాషించారు. తర్వాత హేలియల్ అన్నాడు: "కాదు. పదహారేళ్ల క్రిందట మాయమయిపోయిన నక్షత్రాలివి కావు. ఆ జాతిరాత్రి అవి ఎంతప్రకాశంగాఉండేవో అంతప్రకాశంగాఉన్నా, వాటికి ఈకాంతిగాని, ఈమెరుపుగాని లేదు."

అంతట వాళ్లు మిక్కిలి విచారిస్తూ వెళ్లిపోయ్యారు. అయితే నాప్రియురాల్ని వాళ్లు నాదగ్గర నుండి అపహరించలేదని సంతోషపడినప్పటికి వాళ్లను చూచి మనఃపూర్తిగా జాలిపడ్డా.

ఇక మెసాస్యోయో? ఆమె కడుపుబ్బ నవ్వింది. "నేను వాళ్లను బాగా మోసం చేయలేదా" అన్నది. "వాళ్లు చెప్పింది నిజమే—నేను పుట్టిన కొద్దిరోజుల్లోపల కటికీలు తెరచిఉండే రెండు నక్షత్రాలు వచ్చి సరిగ్గా నాకనురెప్పల్లో పడ్డట్లు మాఅమ్మ నాకు వంద నూరుసార్లయినా చెప్పింది. అయితే ఆదేవతలు నన్ను పరీక్షించేటప్పుడు, మొదటిసారి మీరు నాపెదిమలమీద ముద్దును ముద్రించినప్పటి సంగతి తలుచుకున్నా. ఆ ఆనందాన్ని జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటే, ఇదివరకు పోయిన నక్షత్రాలైన నా కళ్లు ఆకాశంలో ఉన్న ప్రకాశతరమైన నక్షత్రాల కంటె ఎక్కువ కాంతివంతం అవుతా యని నాకు బాగా తెలుసు, ప్రియుడా."

పండగ మామూలు

వెంపటి నాగభూషణం, యం. ఏ.,

పండగనీ-పర్వమనీ, సంబరమనీ-సంతోషమనీ లోకమంతావుంది. తత్సందర్భాలలో బంధువులు నలుగురూ కూడుకోవడం, కులాసాగా కాలం గడపడం రివాజు. కాని అట్టిసమయాలలో ప్రత్యేక గౌరవం వుండేది ఒక్క అల్లుళ్ళకే. అన్నీ దర్జాగా జరిగిపోతాయి- మరీ ముసిలిఅల్లుళ్లు అయితేతప్ప. క్షమించాలి, 'ముసిలి' అనేపదం యథాలోపాన వాడాను. 'పాత' అని ఉపయోగించాలిసింది ఎంచేతనంటే ముసిలివాళ్లుగూడా (రెండో పెళ్లి, మూడో పెళ్లి మొదలైనవి చేసుకున్నవాళ్ల సంగతి మనవిజేస్తున్నాను!) ఒకప్పుడు క్రొత్తఅల్లుళ్లుగా మారకం పొందుతారు. అట్టిపరిస్థితులు సంభవించినప్పుడు-ముసిలి- పడుచు తారతమ్యాలు సమసిపోతాయి. అల్లుడు!-ఆమాటలోనే వుంది, మంత్రం-మహిమ. ఎండిపోయి వంగివున్న తాడిచెట్టును 'అల్లుడా' అని సంబోధిస్తే, తక్షణమే లేచి నిటారుగా నిలబడ్డదిట. అల్లుడు-అంటేసరి, బుద్ధులు, చేష్టలు ఎల్లా వున్నాసరే, అత్తవారింట్లోనేగాక, చుట్టుప్రక్కల యిళ్లల్లోనూ, అదృష్టముంటే ఊరంతాను, గౌరవం కట్ట కట్టుకొచ్చి కాళ్లమీద పడ్తుంది.

నాకూ అంతే అనుకున్నాను. మమ్మాటికి అనుకున్నాను. మీమీద ఒట్టు! దీపావళికి రావలిసింది అని మామగారిదగ్గరనుంచి ఉత్తరం వచ్చింది. పెళ్లి జరిగి రెండేళ్లయినా పండగకు రావలిసిందని ఆహ్వానంరావడం యిది మొదటిమారే. అందుచేత అత్యావేశంతో ఆహ్వానాన్ని అందుకొని, ఫలానా తేదీకి, ఫలానారైల్లో వస్తానని మర్నాడే వ్రాసివేశాను. ఇంకా నాలుగుదినాలు వుండవనగానే ప్రయాణసన్నాహం ప్రారంభించాను. వెళ్లేది అత్తవారింటికాయె; అందులో పండగకాయె; అందులో మొదటిసారాయె. ఉన్నవాటిల్లో ఉత్తమమైనవన్నీ రెండు పెద్దపెట్టెలనిండా సర్దుకుని, వర్జంలేకుండా నిర్ణయించబడ్డవారంనాడు బయల్దేరాను. మాఅమ్మ వాకిలిదాకా వచ్చి-"నాయనా, జాగ్రత్తసుమీ. ఎప్పుడూ పరాయిచోటికి వెళ్లివుండి ఎరుగవు. ఎట్లా నిర్వహించుకొస్తావో. వెంటపంపుతామంటే ఒక్క ఆడదిక్కైనా లేదు. పోనీ నేనే వద్దామంటే, మీనాయనకు చేసిపెట్టేవాళ్లు లేరు. నానాయిబ్బందీ పడ్తారు. కాన్లే, మాదుకోజూ కే గదా, వాళ్లుమాత్రం నీ కేం లోపం చేస్తారు? ఏదన్నా కావలిస్తే మొహమాటపడకు బావమఱది వున్నాడుగా, అన్నా అడిగి చేయించుకో. మరేం తప్పులేదు." అని సాగనంపింది.

నాలుగుగంటలుమాత్రమే రైలుప్రయాణమైనప్పటికీ, వెళ్లేది అత్తవారింటికిగదాయని ఇంటరుక్లాసుటిక్కట్టు కొనుక్కొని, కంపార్టుమెంటంతా నాదేనన్న ఠీవితో కూర్చున్నాను. రైలు కదలడానికి యింకా అరగంట టైం వున్నది. పెట్టెలో నేను ఒక్కణ్ణే. ఏకమేవాద్వితీయంగదా, హాయిగా వుంటుంది ప్రయాణం అని లోపల ఆనందిస్తూ, జరుగబోయే గౌరవ మర్యాదల్ని గురించి ఊహాగానం చేస్తూన్నాను:—వెళ్లడం మొదటిమారుగదా, తప్పకుండా మామగారు స్టేషనుకు వస్తారు; బహుశః తోడిప్లీడరు లెవరిదైనా మోటారుకారు తీసుకురావచ్చు; వెంటవచ్చే నౌకరు రెండుచేతులూ జోడించి దణ్ణంపెట్టి సామాను మోస్తాడు; దర్జాగా వెళ్లవచ్చు: ఒకటేమిటి, లక్ష ఆలోచనలు దొర్లిపోయినై. ఇంతలో ఏమి టాగాలిమేడలు అన్నట్టుగా-గార్డు ఈలవేయడం, పచ్చజెండా ఆడించడం, రైలు కదలడం అన్నీ ఒక్కమారు జరిగినై. ఆ అవసానకాలంలో ఒక పొట్టి నల్లటి మనిషి ఒకచారలపెట్టె, రెండుమూడు మూటలు మోసుకుని, రెండుకాళ్లతుపానల్లే గభాలున తలుపుతెరిచి నాపెట్టెలో ప్రవేశించాడు.

"ఇదికాదు, ఇదికాదు, ప్రక్కపెట్టెలో ఎక్కు." అన్నాను.

"ఏం, ఎందుచేతనేం?" అన్నాడు శ్వాసకోసం పెనుగులాడుతూ.

"ఏం, ఏమిటి? ఇది ఇంటరుక్లాసు. కనపడ్డంలేదూ?"

"నాకూ ఆమాత్రం తెల్సు. ఇడియట్ ననుకున్నావా?"

"భ్రమపడ్డాను" అన్నాను.

రైలు సాగిపోతోంది. ఆనల్లటిమనిషి పెట్టె భద్రపరచి, మూటలు మూలకు త్రోసి, కోటు విప్పి కొంకెకు తగిలించి, ఓవైపున కూలబడ్డాడు. అతనివంక చూడ్డానికిగాని, అతనితో మాట్లాడ్డానికి గాని యిష్టంలేక, కొన్న "హిందూ" పేపరు ముఖానికి అడ్డుపెట్టుకుని చదవడం ప్రారంభించాను. అయిదునిమిషాలు అయిందో లేదో, అతను "ఇదిగో చూడండి, పత్రిక ఓమారు యిప్పించండి" అన్నాడు, చొరవగా. వినీవినిపించనట్టుగా వూరుకున్నాను. అందుచేత అతను మరోమారు పూర్వంకన్న బిగ్గరగా—"ఇదిగో చూడండి, మిమ్మల్నే. కాస్త ఆపత్రిక యిల్లా పారవెయ్యండి

అంటే, వినపడలేదా ?" అన్నాడు గకుసుభార్యగొంతులో చెప్పద్దూ, నాకు కోపం వచ్చింది. కాని దిగమింగుకుని, "వినపడ్డ దండీ. ఇది ఇంగ్లీషుపేపరుగదాయని పూరుక్కున్నాను." అన్నాను. ముప్పైరెండుపళ్లు బయటపెట్టి "ఏదో అమాత్రం యింగ్లీషు నాకూ వచ్చండీ. మీదయవల్ల బి. యే. బి. ఇడి. ప్యాసైనాను. యం. ఏ. కు ప్రైవేటుగా వెళ్లా లనుకుంటున్నాను. ఎప్పటికప్పుడు అల్లాగే అశ్రద్ధ అయిపోతోంది. ప్రస్తుతం బందరుహైస్కూల్లో మాష్టరీ వెలగబెట్టి నాలుగురాళ్లు సంపాదించుకుని భార్యాపిల్లల్ని పోషిస్తున్న సకుటుంబీకుణ్ణి. మరీఅంత తీసివెయ్యక్కరలేదు." అని సవినయంగా టూకీగా స్వీయచరిత్ర వెల్లడించాడు. పడ్డతొందరకి కొద్దిగా నాలుక కరచుకొని, మరోమాట మాట్లాడకుండా పైకాగితం తీసి ఆయనకు అందిచ్చి, తిరిగి పేపరుచాటున ముఖం దాచుకున్నాను. రెండు మూడునిమిషాల్లో ఆయన మళ్లీ ఎలుగెత్తి "చూడండి, యిది ఎడ్వరు టైజుమెంటుకాగితం. ఆ మధ్యకాగితం ఇప్పించండి" అన్నాడు. వొళ్లు మండింది. అణన్నర తగలేసి పేపరు కొంటే, ఒక్కపేజీ అన్నా సరిగ్గా చూడ్డానికి ప్రాప్తిలేకుండా శిఖండిమాష్టరు అడ్డు పడ్తూన్న సైతాన్ని మనసారా తిట్టి పేపరంతా మడతపెట్టి "తమరు చూడండి. నేను సావకాశంగా తర్వాత చూస్తాను." అని అందిచ్చాను. ఆనందంతో అందుకొని తిరగవేయడం ప్రారంభించాడు. ఏమిచేయడానికీ తోచక, కిటకీలోంచి బయట చంక్రమణంచేస్తూన్న ప్రకృతిలీలావిహారాలను పరికిస్తూ, ఉన్నతభావాలకు, ఊర్ధ్వలోకాలకు పునాదులువెయ్యడం ఉపక్రమించాను. పట్టుమని పదనిమిషాలైనా జరగలేదు. వీపుమీద గుద్దినట్టుగా "అయితే చూడండి." అని సంబోధించాడు. అప్రయత్నంగా ఆయనవైపు చూచాను. పేపరు మడతపెట్టి విసురుకొంటూ "ఎందాకా ?" అన్నాడు. కల్గిన విసుగునంతా క్రోడీకరించుకొని, "రైలు పోయిందాకా" అన్నాను.

"అంటే ?"

"అంటే అదే. రైలు ఎక్కడ ఆగితే అక్కడదాకా."

"అయితే, బందరా ?"

"ఊఁ."

"మనపేరు ?"

....

"ఊరు ?"

....

"బందరులో బంధువు లున్నారా ?"

....

"చదువా, ఉద్యోగమా ?"

ప్రశ్నావళి హెచ్చిపోయి క్రుతిమించి రాగానపడ్తోంది, ఊరొక్కన్నకొద్దీ. వెనక సి. ఐ. డి ప్రశ్నలన్నీ వినేసరికి అరకాలిమంట నెత్తికెక్కింది. ముఖం ఎర్రజేసి ఒక్కసారిగా అన్నాను: "పేరు పార్థసారథి. ఊరు బెజవాడ. హరితసగోత్రం. ప్రవర జ్ఞాపకంలేదు. ఇరవైనాలుగో ఏడు. కాశీలో యం. ఏ. చదువుతున్నాను...... మీదగ్గర ఎవరన్నా పెళ్లికి ఎదిగిన గుంటలున్నారా ఏమిటి ?"

ఇకిలిస్తూ, "కాదండీ––" అని ఏమోమో అనబోతుండగా అడ్డంవెళ్లి అన్నాను: "ఒకవేళ అటువంటి అపేక్ష ఏమైనా ఉన్నట్టయితే క్షమించాలి. అదృష్టంవల్లో, దురదృష్టంవల్లో పెళ్లి అయింది. ప్రస్తుతం అత్తవారింటికే వెడ్తున్నాను. కోదండరావుగారు మామామగారి పేరు. వకీలువృత్తి." అని పనసచెప్పాను.

"కోదండరావుపంతులుగారు తమరి మామగారాఅండీ, చెప్పరూ. మహాదొడ్డపురుషులు. మాస్కూలుకమిటీలో మెంబరు. మహాఉదారహృదయులు. వారి అబ్బాయికి––అదే మీబావమఱదికి క్రిందటేడు పరీక్షలముందు ఆరునెలలు రాత్రింబవళ్లు కష్టపడి ట్యూషన్ చెప్పాను. తత్ఫలితంగా ఈ సంవత్సరం నాఉద్యోగం ఖాయంచేయించారండీ. మహాఉదారస్వభావులు.........అలాగా, చిత్తం––వారు మీమామగారాఅండీ, చెప్పరూ,...అయితే మీకు కావలసినవారన్నమాట...ఏదో పూరుక్కక పలుకరించాను. చీకాకు పడ్డారు. కాని నాఅదృష్టం, క్రిందటిమారుమల్లేకాకుండా యీమాటు మంచిసహవాసందొరికింది." అన్నాడు దగ్గరగా జరిగి.

అతని ఫక్కీ చూస్తే చిత్రంగా కన్పడ్డది. అందుచేత ఏదన్నా వాగిద్దామని అన్నాను––"క్రిందటిమారల్లేకాకుండా అన్నారు, ఏమిటి ?"

"ఏదోలెండి అయిపోయింది. కదుపుచించుకుంటే కాళ్లమీద పడ్తుంది. అదో నాటకం. బుద్ధి గడ్డితింది."

"అబ్బే, అట్లాకాదు. దాంట్లో ఏముంది. ఎవరికన్నా వస్తాయి కష్టాలు. ఏం జరిగిందో చెప్పాలి. మనలోమన కేమిటి" అన్నాను ఆప్యాయంగా.

అమాయకుడు పడ్డాడు వల్లో. ఇంకా కొంచెందగ్గరకు జరిగి షేక్స్పియరుమొహం పెట్టి ఊసు మొదలుపెట్టాడు.

"మీరు కావాలంటున్నారుకాబట్టి చెప్తున్నాను. కాని అది మన యిద్దరిమధ్యే. మూడోవాడికి తెలియగూడదు."

"అబ్బే.అంతేనండి. మళ్లీ తభావతా ? నాకుమాత్రం తెలీయదూ." అనిఅభయహస్త మిచ్చాను.

ఉపక్రమించాడు.

"మొన్నండీ, మొన్నంటే మొన్నేనండీ, బందరునుంచి తెనాలి బయలుదేరాను. బందరుప్లాటుఫారంమీద పచార్లు చేస్తుం

డగా, ఓకంపార్టుమెంటులో ఒక్క స్త్రీయే కూర్చొనివుంది. చెప్పద్దూ మీకు, ఆడవాళ్లంటే అమితభయం నాకు. మాఆవిడే అల్లా అను కున్నాను. కాని ఆరోజు ఏదేమో బుద్ధి వక్రించింది. రైలు కదలేవేళకి ఆపెట్టెలో ఎక్కాను......బ్రహ్మాండమైన ప్రయత్నం మీద నేనుకూడా ఆపెట్టెలో వున్నానుఅనేవిషయం ఆవిడకు స్ఫురింపజేయగలిగాను. మెల్లగా సంభాషణ నడిపాను. తర్వాత గుడి వాడలో ఆగినప్పుడు ఆవిడ మరచెంబులో నీళ్లు తెచ్చిపెట్టమంది. దిగ్గాను పోయి, స్వప్నసుందరికలరు - అయిస్ నివేదించుకున్నాను. బెజవాడలో గనుక తర్వాత ఆవిడ పెట్టెలు నాకూలీవాడిచేత మోయించడమేమిటి అనే అహంభావంతో చచ్చీచెడి సామానంతా, బుజాలు క్రుంగేటట్టు,నడుం పిక్కచ్చేటట్టు నెయిటింగురూముదాకా మోశాను. హోటలునుంచి కారియరులో అన్నం అందించాను. తిరిగి సామానంతా తెనాలిబండిలో ఎక్కించాను. ఇక ఒకటేమిటి లెండి, పుచ్చినకుక్కల్లే 'అహం' అనేది పంపుకుని అష్టమైన చాకిరీ చేశాను. దేవ్యాఁడం మరిచాను. బెజవాడస్టేషనులో వుండగా ఫ్లాజనమైనతర్వాత ఆడిబా గ్రత్తగా ఒక్క కానీ చేతులో పెట్టి కిళ్లీ కొనుక్కురమ్మంది. ఇంకో కానీ యిచ్చి నన్నుకూడా కొనుక్కొమంటే ఏంపోయింది చెప్పండి? ఇంతా అయింతర్వాత, ఒక్కసారైనా దనునిచ్చినప్పుడూ మాట్లాడకుండా, చేసిన ఉరవచాకిరీని గురించి ఒక్క కృతజ్ఞతా వాక్యమైనా అనకుండా, నాతోపాటు తెనాలిలో దిగనైనా దిగ కుండా వక్కా పోయింది. ఇంతకన్న ఏమున్నా వుండండి ఘోర కలి. రామ, రామ, చెప్తే నమ్ముతారో లేదో, రైలులో దిమ్మడి అంతే దిమ్మ కోసం, నాగడి నేవిని, హాల్గాలకు సైకా అంటూ అ సైనా సంతోషికి దిగను. నాడిళ్లో కిరగానే అప్పుడే ఏళ్ల అత్తగారు ఆవ్వాయంగా, "ఏం, బండిని రకలానాయనా. పాపం నడిచివచ్చా నా?" అనేసరికి గుండెకాయ మోకాళ్లదాకా జారిపోయింది. వచ్చిన కర్మం-వెళ్లింది అత్తవారింటికి. హా, హా, నానా థంరాలం అయింది. అదేమిటోనండీ గ్రహచారం నాకెప్పుడూ యిటువంటి గ్రహచా రాలే సంభవిస్తాయి. పూర్వజన్మసుకృతం అనుకుంటూ. ఏమిటో లెండి, వెనకముందుకు చూరికేవన్నీ......అన్నట్లు. ఇంతవూ నా మొగాను యిటువంటి అనుభవాలే ప్రాణాంతకాలోలు దేవుడు. ఊం ఏమిటో లెండి......మరిచిపోయినాను, అత్తగారు బట్టలు కొనుక్కో మని వచ్చిస్తే, కొంత ఖర్చుపెట్టి దగ్గాగా ఇంపరుటికట్టు కొను క్కొని యిందులో పడ్డాను. అదృష్టభాగ్యంవల్ల మీసహవాసం లభించింది......అల్లాగా, కోదండరావుగారి అల్లుడుగారా మీరు, చెప్పరూ? "

"అబ్బ, ఎంతకథ జరిగిందండి. గ్రీకుట్రాజిడీని మించిపో యింది. కాళిదాసువంటి కవిపుంగవుడికూడా అందనటువంటి బీభత్సరసవద్ఘటం. మీరు నిజంగా రాతిగుండెకాబట్టి ప్రాణాలు నిల్పు కున్నారు. మరొకరైతేనా, పరాయి ఆడదానిచేతిలో అనవసరంగా పడ్డ పరాభవానికి ఉద్ధరిణెడునీళ్లల్లో పడి ప్రాణత్యాగం చేస్తారు. కాని, ఏమిటోలెండి, కష్టాలు యిల్లుకట్టుకు కాపరంచేస్తాయా?"

"అవునండి. అభావాలు కల్గే నేనూ అనుజాయింగాను. లేకపోతే యింతనేపా. మీరు చెప్పింది ముమ్మాటికీ నిజం. కాని ఏంచెయ్యను చెప్పండి. ఇంటిదగ్గర గంపెడు సంసారం. ఇంకా పుట్టేవాళ్లు, పెరిగేవాళ్లూను. జీవితం దిక్కుమాలింది, మహాచెడ్డదండీ. ఆదర్శాలకు, అనుచరణలకు సమన్వయం చేసుకొచ్చేసరికి తాడు తెగుతుంది......"

"పాపం. నిజమేలెండి. మీరుమాత్రం ఏంచేస్తారు. అక్క డికీ సూక్ష్మబుద్ధితోనే ప్రవర్తించారు. కాస్తవూ, కూస్తవూ ప్రాణం తీసుకుంటామూ ఏం?—తీసుకుంటే తిరిగి రమ్మంటే వస్తుందా? మరి తప్పనిసరి వస్తేతప్ప, ఈశ్వరుడిచ్చిన ప్రాణం అనే సొత్తుతో మన యిష్టం వచ్చినట్లుగా చెలగాటం ఆడకన్నా. ఇప్పుడెక్కడికండీ?" అంటూండగా రైలు బండరు సమీపించింది. అది గమనించి, అతను తన సూటుకేసు దీసుకుని" మరి సెలవు. ఇక వెళ్లివస్తాను. తిరిగి ఊళ్లో దర్శనం చేస్తాను......మాగ్రంథాలవిషయం కొంచెం ప్రసంగించాలిలెండి" అన్నాడు.

"మీగ్రంథాలేమిటి?"

"అంటూ ఒకటి లేవదీశాలెండి. సావకాశంగా చెవినేస్తాను. కాని మరోమనవి. మీమామగారితో మాగ్రంథ నాటకం, ఏవో జనసం ఘంలో ఎప్పుడో, కాస్త చెవినెయ్యాలి. అశ్వమేధ యాగం చేసినంత పుణ్యముంటుంది."

"అల్లాగే లెండి. దానికేముంది?"

"చాలాథాంక్స్ అండీ...అయితే మరచిపోయినాను, మీ పేరేమిటి యిందాక సెలవిచ్చారు?"

"చెప్తేనికాదు, పార్థసారథి అని...కాని యింటిదగ్గరమాత్రం పార్థుడని చలామణి."

"పార్థఅనే పేర పద్యాలు, కథలూ వస్తూంటాయి పత్రికల్లో. మీరేనా ఏమిటి?"

"ఆహా, నేనే—అంటూ కూర్చున్నచోటునుంచి లేచాను, రైలు ఆగడం గమనించి.

"చెప్పరూ, ఎంతవారండీ. అల్లాగా, ఆ'పార్థ' మీరేనా? మీవి చాలా చదివానుమండీ, మహాజోరుగా వుంటాయి."

"ఏమిటోలెండి. ఈరోజుల్లో ఆంధ్రవాఙ్మయానికి అన్ని విధాలా అదృష్టకదినాలు వచ్చినట్టున్నై. అడ్డమైనట్టుగా వ్రాసేందుకు వస్తాదు లున్నారు. అవన్నీ ప్రచురించడానికి పత్రికలూ వున్నాయి. ఉదాహరణకు చూడండి, మీకు సంభవించిన ట్రాజిడీ వుందిచూ డండి, అటువంటివన్నీ కథలుగా రూపాంతరం పొంది, తగుదునమ్మ

అంటూ వాఙ్మయరంగంలోకి ప్రవేశిస్తాయి. కుక్కగొడుగుల్లే పుట్టి గిట్టిపోయే "పత్రికారాజముల"కు ఏచేత్తయినా చాలు."

"అవునవును. మీరు చెప్పింది ముమ్మాటికి నాస్తవం. నా మట్టుకు నేను, పత్రికాధిపతిఆహ్వానం లేనిదేనూ, నాలుగురాళ్లు రాలకపోతేను పత్రికలకు వ్రాయను. ఏది ఎట్లాగున్నా, మన గౌరవ ప్రతిష్ఠలని అమ్ముకోకూడదు మాటంటే......" అని ఇంకేమో చెప్పబోతూ, రైలు ఆగిందనే విషయం తెలుసుకొని, మామామగారు కంటబడ్తారేమో అనేభయంతో, తెలవుతీసుకుని గభాలున, ఎక్కినంతతొందరగానూ దిగి, అదృశ్యుడైనాడు.

ఇక నానాటకం:

సామానంతా ఓవారగా పెట్టి కిటికీలోంచి చూస్తూ నిలబడ్డాను—మామగారి ఆహ్వానాన్ని అందుకోనేందుకు సిద్ధంగా. కాని వెళ్లేవాళ్లేగాని నావైపుకు వచ్చేవాళ్లొకరూ కన్పడరు. అయిదు నిమిషాలయినతర్వాత, ఒకవేళ మామగారొచ్చి నేను కన్పడలేదని దేవుళ్లాడుతున్నారేమోనని, రైలుదిగి ప్లాట్ఫారంమీద నిలబడ్డాను. ఎవ్వరొచ్చినజాడా కన్పడలేదు. తనకు వీల్లేకపోతే కొడుకు బ్రతికున్నాడుగదా, పోనీ వాణ్ణిఅయినా పంపకూడదా అని కోపం వచ్చింది. రైలుస్టేషనులోనే ఆగిపోయి, తిరిగి సాయంకాలంరైల్లో వెళ్లిపోదామా అని ఆలోచనకల్గింది. కాని తమాయించుకున్నాను... చివరకు సామాను కూలివాడినెత్తిన పెట్టించుకుని స్టేషనుబయటికి వచ్చాను. దూరాన కారు కన్పడ్డది. దాన్ని బహుశః నాకోసమే పంపివుంటారని ఊహించి, కూలివాణ్ణి అడిగాను "అది లేడీ డాక్టరుగారిదండీ" అని ఘాటుగా జవాబిచ్చాడు. తిక్క తలకెక్కింది; విచారం విషమల్లే శరీరమంతా ఆవరించింది. కాని ఏం చెయ్యను? సరాసరి జట్కాబండిదగ్గర కెళ్లాను. దాన్ని ఎక్కబోతుండగా ఒకనొకరు మెల్లగా పక్కకొచ్చి—"బా, ఆఅ...అబు, మీ...యూయీ...యీ పేరేంటి?"—అని, వాడి నత్తితోపాటు తుంపరలతుపాన్ను అంతా నా మొహానే విడిచాడు. నోళ్లు మండిపోయింది. చేతుల్లో రివాల్వరు లేకపోయిందిగాని, వున్నట్టయితే ఢమామని వాణ్ణి పేల్చేశేవాణ్ణి. ఎందుచేతనంటే, బందరంతా సి. ఐ. డీల మయమనీ, ఒకసారి అంటుకుంటే వదలరనీ, కాలేజీ విద్యార్థులదగ్గిరనుంచీ కద్దరు వేసుకుని ఆవృత్తికి లోబడ్తారనీ, కాఫీ హోటళ్లలో నేస్తం చేసుకొని, కుట్రకేసుల్ని పట్టియిస్తారనీ, అదీగాక వచ్చిపోయే కొత్తవాళ్లని ఆపాదమస్తకం పరిశోధించి అవస్థపెడ్తారనీ—అనేకం విన్నాను. అందుచేత వీడుగూడా ఆ బృందంలో చేరినవాడే అనుకుని విముఖత్వం చూపాను. కాని వాడు మామామగారి బంట్రోతని తెలుసుకుని, నత్తి వున్నదని గమనించి బాధపెట్టదల్చుకోక—"నేనే అల్లుణ్ణి" అన్నాను. వాడు వంగి వంగి దణ్ణాలుపెట్టి బండికి ముందు అధిష్ఠించాడు. నేనూ ఎక్కిన తర్వాత వాహనం కదిలింది.

పావుగంట, ఇరవైనిమిషాల్లో ఇల్లు చేరుకున్నాం. బండి దిగ్గానే బావమరది కాళ్లు కడ్డుకడి, సామాను చేరవెయ్యడంలో, బండివాడికీ నౌకరుకీ చేయూతయిచ్చి నన్ను లోపలికి ఆహ్వానించాడు. ఉంటాయి పదహారు, పదిహేడు ఏళ్లు. కాని కాయశరీరం—వామనావతారం అవడంచేత అంతకంటు వున్నట్టుగా అవుపించదు. —ఏటవాలు మొహం, కోలకళ్లు, చదరపుముక్కు—ఒక టేమిటి—వుండవలసిన అవలక్షణాలన్నీ వున్నాయి......ఓగదిలో గృహప్రవేశమైనాను. బట్టలువిడిచి సావకాశంగా కుర్చీ ఆక్రమించాను. అత్తగారిపనే అనుకుంటాను—ఇంట్లోవున్న సకలవస్తువులతో గదంతా అలంకరించి వుంది......పదినిమిషాలు జరిగినతర్వాత బావమరది కాఫీ-ఫలహారం పట్టుకొచ్చాడు. బలవంతంచేసినా తినకుండా (అలవాటుంటేగా!)—అన్నీ నాకే నివేదించాడు. సోదరి నివేదితను తలతన్నిపుట్టాడు అని లోలోపల నవ్వుకుంటూ, ఆశ్టే మొహమాటపడకుండా చాలా భాగం ఆరగించాను. అప్పటికి నాలుగున్నరగంటలైంది. చీకటిపడకముందు స్నానం చేద్దామనే వుద్దేశ్యంతో శ్యాలకుణ్ణి పిల్చి చెప్పాను. ఆజ్ఞలనన్నీ "శిరసాగృహ్ణామి"గా నెరవేరుస్తున్న అతను అన్నీ సిద్ధంచేసి వచ్చి లోపలికి కొంచుకుపోతుండగా మామగారు వేంచేశారు. సవినయంగా నిలబడ్డాను.

"స్నానానికి వెడ్తున్నావా?" అన్నారు.

"ఊఁ."

"అయితే పదకొండుగంటలరైల్లో బయల్దేరావా?"

"ప్రయాణం కులాసాగా జరిగిందా?"

"ఊఁ."

"వంట్లో కులాసాగా వుందా?"

"......బావా, రావూ?"

"ఛీ, వెధవా! బుద్ధిలేదూ, మాట్లాడుకుంటే చావబాదేవేళలేక......ఊఁ-మీయింట్లో అంతా క్షేమమా?"

"ఊఁ."

"సరే, నేను క్లబ్బుదాకా వెళ్లివస్తాను. ఇంట్లో వుంటావుగా."

"ఊఁ."

నిష్క్రమించారు మామగారు. 'నీళ్లాడ్డానికి' వెళ్లాను నేను.

*   *   *   *

రాత్రి సుమారు ఎనిమిదిన్నరకి భోజనానికి లెమ్మని కబురు తెచ్చాడు శ్యాలకుడు. పాపం, అంతచాకిరీ అతనే. ఇంకెవ్వరు చేస్తారు మరి. మాఅత్తగారికి—మామగారికి—ఇంతవరకు ఒక్క కొడుకు, కూతురుమాత్రమే కల్గారు. వారు తర్వాత సంతానవృద్ధికై స్వయంకృషిగాని, దైవప్రార్థనగాని చేసినట్లు తోచదు. ఎందుచేత

సంటే, చాలావర్షాలు గడచినై. కొడుక్కి పదిహేడు; కూతురికి పదిహేను. మానవులయొక్క శక్తిసామర్థ్యాలు తెలుసుకోడానికిగాని, దేవుడుయొక్క ఆశీర్వచనం ఫలించడానికిగాని పదిహేనేళ్లు చాలు. మీఅభిప్రాయం అంతే ననుకుంటాను.

పిలుపు నందుకుని, వర్తమాత్రం తీసేసి, బట్ట - బనీనుతో వంటింట్లోకి వెళ్లాను. తలుపుక్కన మెరసి గెంతేసి పారిపోయింది, దొడ్లో వరాండాలోకి, ఒకఅమ్మాయి. తెల్లచీర జరీచెంగుమాత్రం దిఙ్మాత్రంగా గోచరించింది. మాఅవిడే అయివుండాలి. కాని రూఢిగా చెప్పలేను. ఎంచేతనంటే, రెండున్నరఏళ్ల క్రిందట పెళ్లిలో తలవంచుకుండగా ఏంచూశానో అంతే! తిరిగి చూడలేదు. అవకాశ మొస్తేగా! మన హిందూసంఘంలో వుండే దిక్కుమాలిన కట్టుబాట్లే యివి. బాసపడమని, ఎంతమంది ఘోషిస్తే ఏంప్రయోజనం? ప్రవక్తలు, సంస్కర్తలు పుట్టిపోతూనేవున్నారు. మనం, మనసంఘం, కల్మషం– యిట్లాగే వున్నాం. అచలాయతనం– కాదండీ మన జీవితమకుటం–మరి!......
సరే ఈనీతిబోధల కేంగానీండి, పెళ్లిలో సరిగా చూడనిమాట వాస్తవం. మీతోడుసుమండి! అందుచేత యిప్పుడు మనస్సు ఆఅమ్మాయి నిష్క్రమించినవైపు జోరబడి కొంచెం సంచలనం చెందినమాట రూఢి. మళ్లీ ఎందుకు మీతో అబద్ధం చెప్పడం. కాని అన్నిభావాలు సమరతితో బిగబట్టుకొని–నాకెగదా అని వూహించి కొండికంచం వున్న ఆసనం ఆక్రమించాను. అంతవరదాకా, నాసికాగ్రం హస్తాగ్రంతో మూసుకొని విశ్వామిత్రుడు పోజుపెట్టి, ఉద్ధరిణెడు నీళ్లతో ఊర్ధ్వలోకాల్ని దర్శిస్తూ తపస్సమాధిలో మగ్నుడైయున్న మామగారు, వేనక అప్సరాంగనావతరణంచేత భగ్నపరుపబడినవాని వలె కళ్లుతెరిచి నావంకచూచి, నివ్వెరబోయి, కొంచెం వొత్తిగిలి,

"అయితే పట్టుబట్ట తేలేదూ?" అన్నాడు.

"ఊఁహూ."

"బనీనుగూడా విడవడం మానేశావా?"

"లేదు. కొంచెం చలిగావుంటేను."

"చలిగావుందీ. చలి. మేమంతా మనుష్యులం గామూ. చలివుందనుకుంటే వుంది; లేదనుకుంటే లేదు. మొన్నే క్లబ్బులో చెప్పారు. ఇటీవల నవంబరులో మనమహర్షి సాంబమూర్తిగారు ఉత్తరహిందూస్థానం వెళ్లినప్పుడు కాశీలో తెల్లవారుఝామున నాలుగున్నరకే లేచి గంగలో స్నానం చేసేవారట. రాత్రిళ్లుకూడా అట్లాగే అంగవస్త్రంతో వుండేవారట. యూనివర్సిటీ విద్యార్థులందరూ ఫ్లానలుసూట్లు, సర్జ్‌కోట్లు, ఫుల్ ఓవర్లు, స్వెటర్లు, స్కార్ఫులు దట్టంగా వేసుకుని, "ఇక్కడ చలి చాలా తీవ్రమండీ, కాలువగాని, రగ్గుగాని కప్పుకోండి" అని ఆయన్ను బ్రతిమాలుకున్నప్పుడు, "ఛలా, ఎక్కడ నాకేం అనిపించడంలేదే."–అని ఆంధ్ర అసోసియేషను మీటింగులో హాస్యం చేసారట. నీకు తెల్సుగా కాశీలో ఎంతచలో"

నేను మొండికేసి కంచంవంకే చూస్తున్నాను. జవాబు చెప్పలేదు. ఇంతలో, నా అల్లుడుతనంమీదికి ఎగిరివచ్చే మామగారి బాణాన్నికి అత్తగారనే సుదర్శనచక్రం అడ్డుపడి, "పోనీండి. ఎల్లా సూర్చుంటే ఏం? విస్తళ్లు ఎడం, ఎడంగానే వున్నాయిగా. మీరు కావలిస్తే యింకా కొంచెందూరంగా జరుపుకోండి...అందరూ ఒక్కమోస్తరుంటారూ?" అని ఎత్తిపాడిచింది, వడ్డనసాగిస్తూ. అత్తగారు నాపక్షమేగదాయని ఆనందించాను. కాని మామగారేనా మెత్తగా వూరొక్కనేవాడు? అగ్నిపర్వతంలాగ పేలి—"ఛండాలం ముండా, నువ్వా చెప్పేదానివే నాకు; సిగ్గులేక" అని గర్జించాడు. ఆ ధాటికో, లేక విధివశాత్తుగానో తెలియదు, పైన దండాన ఆరవేసిన గావంచా జుర్రుల్లి క్రిందపడ్డది. నా పండెల్లో రాయి ప్రవేశించింది. మామగారి వైఖరీని గురించి, కోపాన్ని గురించి, శబ్దజాలప్రయోగాన్ని గురించి, యిదివరకే వినివున్నా గాని, స్వయంగా అనుభవం లేదు.

"ఏమిటి గీపిండామాడు........రేపే చేతితప్పాలా బయటపడేస్తావా ఏం?"

అందుచేత యీస్వల్పందానికే చెదిరిపోయి, భోజనం సవ్యంగా ఎల్లా వెళ్తుందాఅనే సంశయంలో పడ్డాను. నా ఎడంప్రక్కను కూర్చున్న బావమరిదికి ముఖాన నెత్తురు అప్పుడే నిష్క్రమించింది. అత్తగారు ఆశేకకు హడిలిపోయి కిక్కురుమనకుండా వడ్డనపూర్తిచేసింది. నాకు మొదట్లో కొంచెం భయమేసిందన్నమాటేగాని, ఎంత చెడ్డా అల్లుణ్ణి గదా, తలతిక్కగా వుంటేమాత్రం వచ్చిన నష్టమేమిటి అనే బింకంతో వున్నా.

కలియబడ్డాం!

భోజనానికి! వణుకుతూన్న చేతుల్తో అత్తగారు నేతిఝూకీ పుచ్చుకొని, చాలు అన్నా ఆగకుండా ఓపావునేరు గ్రుమ్మరించింది కంచంలో. చూశాడు యజమాని. ఛప్పున కన్నెర్రజేసి, ముక్కోళ్లు ఎత్తిపెట్టి: "ఏమిటె నీపిండాకూడు, సత్రబొక్కన్యాయంగా వుంది. అంతంతబోర్లిస్తా వెందుకు? రేపేనేతి తప్పాలా బయట పడేస్తావా ఏం? .... అదేమిటె నీబొంద. ఆదరువులు అంతంత వడ్డించావు కంచంచుట్టూ-గేదెకట్టు మొదలల్లే. కావాలిసి వుంటే అడిగివేయించుకోరూ. మొహమాటమా ఏం?" అని స్వరయుక్తంగా వనస ప్రారంభించాడు. ఇటువంటి ధాటీలకు అలవాటుపడ్డ అత్తగారు లక్ష్యంచేయకుండా తనపని చూచుకుంటోంది. నాకు లోపల నవ్వూ వస్తోంది, రోషమూ వస్తోంది. కాని ఏమీ అనలేక నాపనిమీద నేనున్నాను. మామగారు లోటులేకుండా అడిగివేయించుకుని తింటూ, అటూయిటూ చూపుతో తనికీ మొదలుపెట్టాడు...గ్రహచారం...కంటపడ్డాడు!—బావమరిది నోరు తెరవడానికి భయపడి, విస్తట్లో వున్న ఆదరువు ఒకదానిమీద వ్రేలుపెట్టి, అది కావాలి అని తల్లికి సంజ్ఞచేశాడు. పట్టుకున్నాడు తండ్రి: "దరిద్రుడా! పానకాలరాయణ్ని, బాడీరాయణ్ణి మించి పోతున్నా వేం? సత్రాలవెంబడి పంపుతా రేపటినుంచీ——" అన్నాడు. నాకు ఫక్కున నవ్వువచ్చింది. సహించుకుని, మామగారివైపు తిరిగి "పోనీండి, చిన్నపిల్లాడు. ఎందుకల్లా కసురుతారు?" అన్నాను.

"చిన్నపిల్లాడు...చంటిపిల్లా డన్నావుకాదు, నయం రేపు రోగమొస్తే ఎవరు చేస్తారు? సంపాదనంతా తిండికీను డాక్టర్ల బిల్లుకీనా? అవ్వతీసిన గంథం...సరిసరి! అల్లా వుంది."

నేను మరేమీ అనలేదు. ఇంతలో అత్తగారు వినీవినబడకుండా "చాలు, నాటకం" అని ముఖం చిట్లించుకొని, "ఒసే అమ్మాయి, అరొమాలులో వున్న వెండిగిన్నెయిలా పెట్టిపోవే. మర్చిపోయినాను." అని పొలికేక పెట్టిందిమా ఆవిడేగదా వచ్చి యివ్వాలిసింది. తప్పనిసరిగా కంటపడ్తుంది అని ఉవ్విళ్లూరుతూ, ద్వారంవంక కొంచెం దొంగతనంగా చూడ్డం ప్రారంభించాను. చూస్తూనేవున్నానుసుమండీ, కాని అదృష్టంమనవా అన్నీ వున్నాయికాబట్టి ఆ అమ్మాయి మేము కూర్చున్న తట్టున వెనకవున్న ద్వారంలోంచి వచ్చి, ఆత్రంతో గిన్నె మాకనక జారవిడిచి చక్కాపోయింది. గిన్నె చప్పుడవడం, మామగార్లు గర్జించడం—రెండూ ఒక్కమారే సంభవించినై "ఉండాలా, పూడ్చిపెట్టుకుపోవాలా. పాడుపిల్లా, ఎన్నిసార్లు చెప్పాను శ్రద్ధగా వుండమని!" అన్నాడు. శ్యాలకుడు గిన్నె అందుకొని నాకు అమర్చాడు. అత్తగారు పాయసం వడ్డించింది. ఆద్రవం ఏమిటో తెలియక ఓగిరి బెడదు పోసిందాకా ఓపికపట్టి, చెయ్యి అడ్డుపెట్టాను. ఆవిడకు ఏంచెయ్యడానికీ తోచక చూస్తూండగా యజమాని అందుకుని. "ఊ, చాలుట. తెలియడంలా కావలిస్తే అడుగుతాడులే." అన్నాడు. "అబ్బే, చాలడం, చాలకపోవడం కాదు. నాకు పాయసం సయించదు" అని విన్నవించాను.

"సహించదూ. నిక్షేపం లాగుంటేను. కాశీహోటళ్లల్లో అయితే వెళ్తుందీ లోపలికి." అని ఎత్తిపొడిచాడు. ఊర్కొన్నాను. అదొక్కటే భక్ష్యం అవడంచేత, అది నేను ఆరగించకపోవడంచేత అత్తగారి నవనీతపు మనస్సు చివుక్కుమని, "నా చేతులు పడిపోనూ. అల్లాగని తెలిస్తే మరోటే చేసేదాన్ని" అన్నది సన్నగా. విన్నాడు పాములచెవుల మామగారు. "ఏం, దీనికేం, తెగులా, పెద్దరోగమా. అందరి యిళ్లల్లోను యింతకంటె ఎక్కువ చేసుకుంటూరా?" అని ఘుమఘుమలాడుతూ, తాను మరినాలుగు గరిటెలు వడ్డింపించుకొని, క్షీరాన్నంయొక్క గుణగణాల్ని విశదీకరించి పొగుడ్తూ జుర్రడం ప్రారంభించాడు. నక్క-కొంగ కథ జ్ఞప్తికి వచ్చి నవ్వుకొన్నాను. తర్వాత, పెరుగు వడ్డించేటప్పుడు మరింత రాద్ధాంతంతో—అక్కడికి భోజనకాండ సమాప్తి.

సరాసరి నాకు ఏర్పరచబడ్డ గదిలోకి వచ్చి ఈజీచైరులో విశ్రమించాను. శ్యాలకుడు తాంబూలంతెచ్చి బల్లమీద పెట్టివెళ్లాడు. అంతలోకే మామగారు ప్రత్యక్షమై, "ప్రయాణ బడలిక వుంటుంది పడుకో. మాట్లాడేది ప్రత్యేకం ఏముంది?" అని నేనేమీ బదులుచెప్పకపూర్వమే చక్కాపోయినాడు. చేసేదేమీ కనపడక, తాంబూలం వేసుకోవడం పూర్తిచేసి, ఎలిక్ట్రిక్ లైటు ఆర్పేసి పాన్పుమీద ఒరిగాను. భుక్తాయాసంచేత కొంత, క్రొత్తస్థలం అవడంచేత కొంత, చాలాసేపటివరకు నిద్రపట్టక ఆలోచనాపరంపరలు విజృంభించినై. రైల్లోసేస్తమైన పల్లటీనునిషి, తిక్కశంకరాయి అయిన మామగారు, తటిల్లతాప్రభతో మెరసి మాయమైన మాఆవిడ-వరుసగా తలపుకు వచ్చినై. తుద కెప్పుడు నిద్రపట్టిందో నాకే తెలియదు.

* * * *

కొంతజాము గడచిపోయింది. బహుశః పన్నెండుగంటలు అయివుంటుందేమో అనుకుంటూ—లోపలయింట్లోంచి కేకలు, రాద్ధాంతం వినబడ్తోంది. రంగం వంటింటివైపు అవడంచేత మాటలు స్పష్టంగా వున్నాయిగావు. కాని, మామగారు, అత్తగారు ఏదో వాగ్వాదంలో ఉన్నారనిమాత్రం సుబోధక మైంది. ఇంటివ్యవహారాలేమైనా నేమోనని ఊర్కొన్నా. మరికొన్ని నిమిషాలకు వారిద్దరూ ఒక ర్నొకరు

తడుముకుంటూ, నేను పడుకున్న గదికి ఎదురుగా వున్న మామగారి ఆఫీసుగదిలోనికి వచ్చారు. ఆయన గబగబా ఏదో డ్రాయరులాగడం వినబడ్డది. అత్తగారు అంటోంది: "ఊరుకోండి, బాసుండదు. అతను వింటే బాసుండదు ఇంతసూ మనం కంటితో చూడ లేదాయె. దొంగతనం కట్టడం ధర్మమా?" "మాటకపోతే మాత్రం, అతనుతప్ప యింకెవ్వరు రావడానికి అవకాశం వుంది? దరిద్రం లుచ్చా. ఇంటికి పండగకని పిలిస్తే యింతపని జేస్తాడా! తెల్లవారనీ, పోలీసులాకప్పులో వేయించి మక్కెలు విరగేయించి, డబ్బు కక్కిస్తాను. ఫ్రంఫాకోర్ వెధవ."

"ఊరుకోండి, ఊరుకోండి. బాసుండదు. పక్కగదిలోనే పడుకున్నాడు. వినబడ్తుంది. నేను తగ్గినకొద్దీ, మీరు హెచ్చుతారేం? ....పోనీండి, నాకాసులపేరు తీసుకు ఖుర్చుపెట్టండి. మీ నాలుగువందలు మీకు వస్తాయి."

"అప్రాచ్యపుముండా. నీ కాసులపేరు అడ్డమేసి అల్లుడి దొంగతనం దాస్తావా? వాడు చేసిన అపభ్రంశంపని నచ్చిందేం? ఇల్లాంటి అత్తలుండబట్టే అల్లుళ్ల ఆటలు సాగుతాయి. కాశీచదువుకు వెళ్తానని, రామేశ్వరం యాత్ర చెయ్యాలని, తిరుపతిమొక్కు తీర్చుకుంటానని—మామగార్లకి ఉత్తరాలు బరాతం. అవేమీ జరక్కపోతే గదిలోకి పోనని, అమ్మాయిని వల్లనని, మీ గడపెక్కనని బెదిరింపులు. శుంఠముండావాళ్లు. అన్నింటికి అత్తగార్ల ఆమోదన. అల్లుళ్ల కోర్కెలు తీర్చిందాకా యింట్లో రొమ్ముమీద కుంపటివడు. దిక్కుమాలిన ఆడజాతి......ఇవన్నీ యిల్లా వుండగా, నీపోరు పడలేక, పోనీ పండక్కి నాలుగు మెతుకులు తినిపోతాడు, మళ్లీ దూరదేశం వెడ్తాడు గదా అని పిలుస్తే— నాలుగువందలరూపాయల నోట్లూ అమాంతం మాయంచేస్తాడా. వొళ్లు మండిపోతోంది. చెప్పు లేక్కసి యిప్పుడే అడుగుతాను."

"వద్దు, వద్దు. నామాట వినండి. దణ్ణం పెడ్తాను. తెల్లవారనీండి, పోనీ మీసందేహం అట్లాగే తీర్చుకుందురుగాని. మీరు కాకపోతే, నేను అడిగి తెల్సుకుంటాను. పోలీసుదాకా వెళ్ళకండి. నలుగురినోళ్ళల్లోనూ పడ్డంతప్ప వేరే ఏం లేదు. ఇప్పటికే మన సంగతంతా వూళ్లో తెలుసు. నామనవి వినండి."

ఇంతలో నాగదితలుపు తోసినట్టుగా శబ్దమయ్యేసరికి కన్నెత్తి చూశాను. నల్లటి చీకట్లో, తెల్లనిదుస్తులు ధరించిన వ్యక్తి వాకిలి దగ్గర గోచరించింది. చావగొట్టడానికి మామగారే పరశురామావతార ప్రభతో వచ్చారేమోనని బెదిరిపోయాను. కాని కొంచెం నిదానంగా చూస్తే స్త్రీరూపం. అత్తగారేమో ననుకున్నాను. కాని పోలిక సరిపోలేదు. కాని మాఆవిడేమో ననుకోడానికి ఆట్టే ఆధారాలూ కన్పడలేదు.

రెండుమూడు నిమిషాలు ఆవ్యక్తి అక్కడే తలుపుదగ్గర నిలబడ్డది. ధైర్యం తెచ్చుకొని పలుకరించాను.

"ఎవరు వారు?"

....

"ఎవరు వారు?"

"నేనే—" మా ఆవిడకంఠం స్ఫురించింది.

"ఎందుకు రాధా?"

....

"ఎందుకు యిప్పుడు వచ్చావు?"

"కొంచెం మాట్లాడ్డానికి—"

ఏమీ అర్థంకాక, మంచం దిగి స్విచ్ వెయ్యబోతుంటే "వద్దు" అన్నది. దగ్గరకు వెళ్లి అప్రయత్నంగా రెండుచేతులూ రాధభుజం మీద వేసి, మంచందాకా తీసుకెళ్లి కూర్చోపెట్టాను. ఇంకా తల వంచుకునేవుంది.

"ఏమిటి విషయం చెప్పు" అని చేత్తో రాధముఖం పైకి యెత్తాను. కన్నీళ్లు కారిపోతున్నై.

"ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు?"

....

"చెప్పు, ఫరవాలేదు. ఎందుకు?"

"చెప్తాను, కోపం రాదుగదా?"

"రాదు."

"నేను చెప్పినట్టు చేస్తారా, మరి?"

"ఏమిటో చెప్పు."

"చేసి తీరాలి. లేకపోతే బ్రతకను."

"చేస్తాను, చెప్పు."

మా నాన్నగారు ఆఫీసుడ్రాయరులో, సాయంకాలం క్లబ్బుకుపోతూ, పార్టీ యెవరో యిచ్చిన నాలుగువందల రూపాయలకట్ట పెట్టారట. ఇందాక అరగంటక్రింద చూస్తే లేదుట. మీరు తీశారని ఆయననమ్మకం. ఊరుకోమని అమ్మ ఎంత బతిమాలినా వినడం లేదు. రేపు పోలీసుల్తో చెప్తారేమోనూడి"

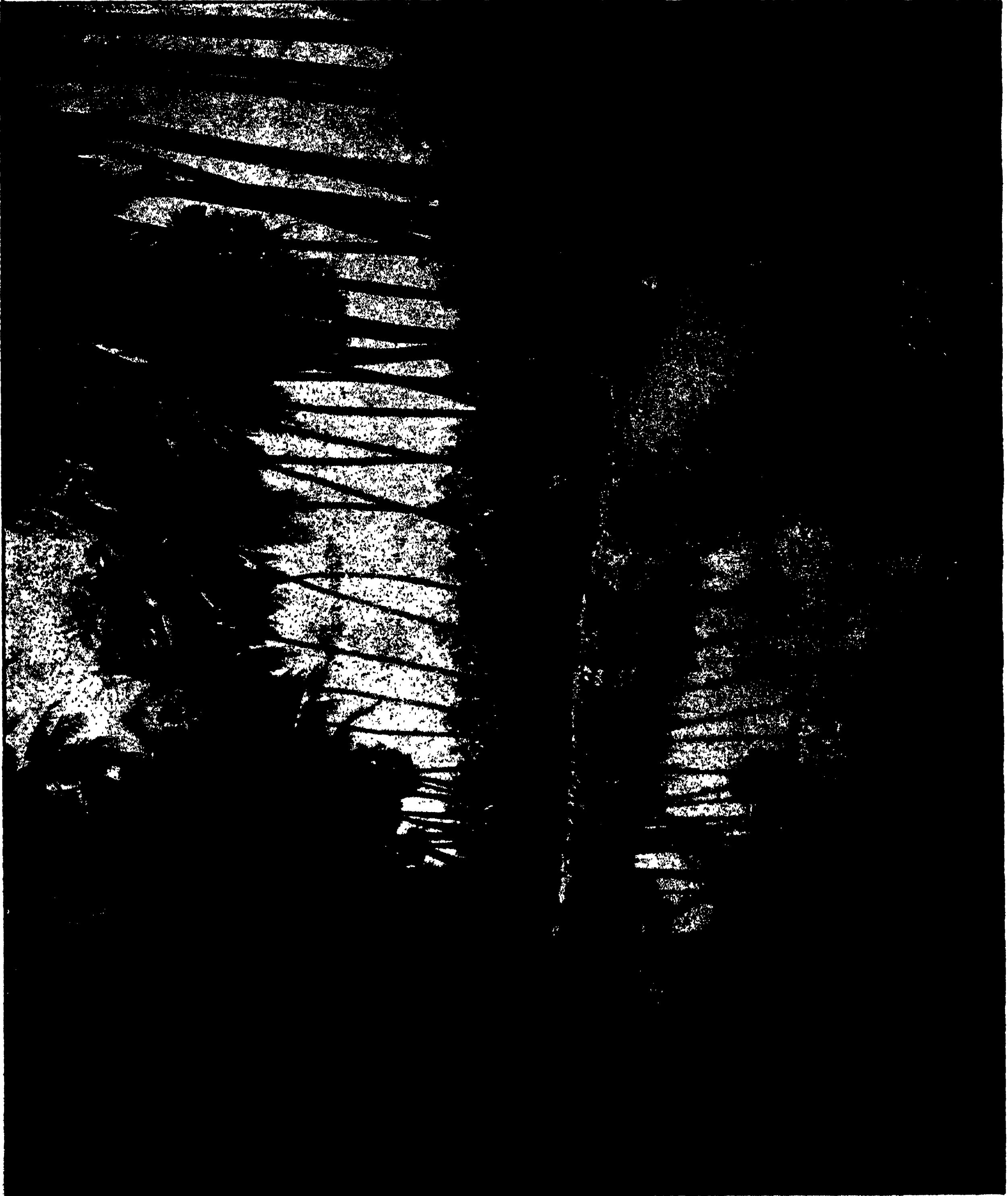
"నామీదే ఎందుకు ప్రత్యేకంగా అనుమానం?"

"సాయంకాలం మీరేగా యింట్లో వుంది. ఈగదిలోంచి మెల్లగావచ్చి తీశారని నమ్మకం."

"డ్రాయరు తాళంవెయ్యలేదా?"

"వేశారు. కాని యథాలోపాన తాళంచెవులు బల్లమీదనే మరిచిపోయినారట."

"నాకర్లు తీసివుండకూడదూ?"

గుడుకాలువ

M. K. R.

శ్రీనగరపు పడవ   V. R. C.

ది భారత్ యిన్స్యూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్.,

హెడ్ ఆఫీసు :

భారత్ బిల్డింగ్సు, లాహోరు.

(స్థాపితము 1896.)

భారత దేశమందలి పురాతనపు జాతీయ భీమాసంస్థ.

జీవిత భీమావిషయమున సమస్త సౌకర్యములొసంగి ప్రజాసేవ నొనర్చుటకు స్థాపింపబడినది.

గత అంచనా బోనసు— } రు. **25/**-లు. యావజ్జీవిత భీమాకు.
సం॥కు రు. 1000 లకు } రు. **21/**-లు. ఎండోమెంటు భీమాకు.

భీమావిషయమున అత్యధికమగు బోనసు ప్రథమముగా ప్రకటించినది భారత్ మాత్రమే.

"భారత్"లో యిన్స్యూరుచేసి దానిలాభములను పొందుడు"

"భారత్"యొక్క యేజన్సీ అనగా, ప్రజాసేవజేయుచు, గౌరవప్రదమైన స్వతంత్రజీవనోపాధి సంగ్రహించుకొనుట యగును.

వివరములకై యీక్రిందిస్థలములలోని యేమేనేజరు కేనైనను వ్రాయుడు.

మద్రాసు. మధుర. కాలికట్టు.

THE COCHIN CHEMICAL Co.,

ది కొచ్చిన్ కెమికల్ కంపెనీ,

ఆయలూరు - కొచ్చిన్ స్టేటు

(మాచే తయారుచేయబడినవి)

1.	"క్లీన్‌యీజీ" టూత్ పేస్టు, ట్యూబు	రు.	0	8	0
2.	"క్లీన్‌యీజీ" టూత్ పౌడర్, (ప్యాకెట్టు 0 1 0) సీసా	,,	0	4	0
3.	"టాజ్ మహాల్" గుడ్డలసబ్బు 50 పౌనులు	,,	8	0	0
4.	"హెచ్ అండ్ యస్" రబ్బర్ సొల్యూషను డజను	,,	1	5	0
5.	"హారిసన్సు" ఉష్ణప్రదేశపుతేనె, "డి" విటమిను కలిసినది సీసా	,,	0	12	0
6.	"చాకొలాక్సు" ఆదర్శనీయమైన తీయని భేదిమందు 50 బిళ్లలు	,,	1	0	0
7.	కోకమికో" సువాసన గల తలనూనె 4 ఔన్సుల సీసా	,,	0	12	0

హరి అండ్ సన్సు, మేనేజింగు ఏజంట్లు.

HARI & SONS,
MANAGING AGENTS.

"ఇద్దరునౌకర్లూ, దాసీకి, నిన్న అయిదంటికే వెళ్ళిపోయినారు."

"మీ అన్నయ్య ఏమైనాడు?"

"వాడు ఆడుకోడానికి వెళ్ళివచ్చి, మీతోపాటు భోజనం చేసి పడుకున్నాడు."

"అయితే యిక మిగిలింది నేనే నన్నమాట. అందుచేత నామీద అనుమానం బాగానే వుంది. మీనాయన వచ్చి పోనీ నన్ను అడగలేదు?"

"అడుగనే అడుగుతారేమో తెల్లవారి. లేకపోతే పెంకె మనిషి. సరాసరి వెళ్లి పోలీసులో రిపోర్టుయిస్తారేమో......అబ్బా! భయ మేస్తోంది." అని వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ నాచేతుల్లో మొహం దాచుకుంది.

దగ్గిరగాతీసి, పమిటికొంగుతో కన్నీళ్లు తుడుస్తూ అన్నాను—"ఏడవవద్దు. ఏం చెయ్యాలో ఆలోచించు. యథార్థానికి నాకేం తెలియదు."

"అవును. లేకపోతే మీరుతీస్తారా. ఆయన కేమో మతిపోయిమిమ్మన్ని అంటు న్నారు కాని."

"అదే యిప్పుడు విచారించవలసింది. నిందారోపణచేసి అల్లరి పెడ్తారేమో?"

"అందుకే వచ్చాను. ఇదిగో వడ్డాణం. ఉంచండి. తెల్లవారి త్వరగా అంగడికివెళ్లి, వస్తువు మార్చి పైకం తీసుకురండి. నాలుగు వందలకు పైగా వస్తుంది. నవరున్నధర హెచ్చుగా వుంది." అని నడుమునుండి ఆభరణం తీసి చేతులో పెట్టింది.

"అంతపని నాచేతుల్తో చెయ్యనా? వేరేమార్గ మేమీ లేదూ?...ఇంతకూ నేనేమీ ఎరగనే. డబ్బు యిస్తే నేరం వొప్పుకొన్నట్టు కాదా? అదిమాత్రం అపర్దిష్టకాదా?"

"నిజమే.....పోనీ, ఓపని జేదాం. మీరు డబ్బు పట్టుకురండి. నేను తిరిగి దాన్ని డ్రాయరులో రహస్యంగా పెడ్తాను. ఆయనే చూసుకొంటాడు."

"ఆఆలోచన బాగానే వుంది. కాని నామనస్సు యింతపనికి వొప్పుకోవడం లేదు."

"నాకోసం చెయ్యండి. దణ్ణం పెడ్తాను. ఇందాకటినుంచీ నా గుండె బ్రద్దలైపోతోంది." అంటూ రెండుచేతులూ పట్టుకుంది.

మనస్సు కరగింది. రాధ చెప్పినట్టే చేద్దామని నిశ్చయించుకున్నా. సరేనని మాట యిచ్చాను...రాధముఖం విప్పారింది. కన్నీళ్లు కట్టిపై. ముఖం తుడుచుకుని, వడ్డాణం నాతలగడక్రింద భద్రపరచి, "తెల్లవారగానే ఆలస్యం చెయ్యకుండా పని పూర్తి చెయ్యండి. వెళ్తాను" అని లేచి నిలబడ్డది.

"వెడ్తావా?"

"ఊఁ."

"మరి, మీనాన్న నీవడ్డాణ మేదని అడుగుతే?"

"ఏదో చెప్తాను...తర్వాతసంగతి అది."

"నాకోసం వడ్డాణం దానంచేస్తావా?"

"ఇందులో పిసద్దానమా? తర్వాత మీరు సంపాదిస్తే తిరిగి చేయించకోకూడదా? అయినా వడ్డాణమెందుకు నాకు? ఎవరికి ప్రీతి నగలంటే.....మాదొడ్డమ్మగార్ని ఎరుగన్నారుకాదూ. ఆవిడె తన నగలన్నీ విద్యార్థులకు దానంచేసింది. దొడ్డయిల్లాలు. చదువంటే అంత ఆపేక్ష. దానము ధర్మము అంటే ఆమర్దా......నా కెందుకు నగలు. అన్నిటికీ మీరే వున్నారు......వెడ్తాను."

"ఊఁ. వెడ్తావా?"

"ఊఁ."

"వెళ్లిపోవడమేనా? నీయొక్క మాటలచేత, చేష్టలచేత నాహృదయకుంజంలో ఆనందాన్ని పల్లవింపజేశావు. ఉన్నతభావాలతో ఉత్తేజితుణ్ణిగా జేశావు. నా భాగ్యానికి గర్విస్తాను......ఒక్కమారు.....వెళ్లడమేనా?".........

"అని నడుమునుండి ఆభరణంతీసి చేతులోపెట్టింది"

జవాబులేదు. ఆమెకళ్లుమాత్రం నవ్వినట్టుగా కనపడ్డాయి. చెయ్యి చాచాను...అందుకుంది. దగ్గరకు తీశాను......

....

చెదిరిన మాలతీచెండును, నలిగిన చీరెను సర్దుకుని, త్రపతో తలవంచుకుని, "ఇక వెళ్లవచ్చునా?" అన్నది మెల్లగా. ఏమీ అనలేక నవ్వాను. తనూ నవ్వుతూ చీకట్లో మెరుపుతీగల్లే మెరుస్తూ, తిరిగిచూడకుండా వెళ్లి పోయింది.

క్షణమాత్రమే సంభవించిన సౌఖ్యాన్ని గూర్చి అదృశ్యమైన ఆనందమూర్తినిగూర్చి ఆలోచన నెమరవేస్తూ పడుకోగా, జరిగిన కలహం, జరుగనున్న యుద్ధకాండ తలపుకు వచ్చినై. కలతనిద్దరతో తెల్లవారింది.

* * * *

కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని, ఛప్పున దుస్తులు వేసుకుని బయల్దేరాను. శ్యాలకుడు ప్రత్యక్షమై "బయటికి వెడ్తున్నావా బావా? ఉండు కాఫీ త్రాగి వెడ్దుగాని."

"కాఫీ లేదు, నీమొహం లేదు. మాట్లాడకు."

"ఎందుకు, కోపంగా వున్నావు?"

"కర్మంచేత—" అని ఉత్తరీయం మీదవేసుకుని చర్రున బయటికి బయల్దేరాను. వాకిలిదాకా వెళ్లేసరికి మామగారు ఎదురొచ్చారు. ఆగాను.

"ఎక్కడికి బయల్దేరావు ప్రొద్దున్నే?"

"బయటికి."

"ఎందుకు?"

"పనుండి."

"ఏం పని?"

"ఏదైతేనేం?"

"అల్లాగేం? సరే అయితే......నేను నీతో మాట్లాడాలి."

"మాట్లాడవచ్చు."

"నిన్నొకవిషయం అడగదల్చుకున్నాను, నిష్కర్షగా."

"అడగవచ్చు."

"నిన్న సాయంకాలం నాఆఫీసు డ్రాయరులో నాలుగువందలరూపాయల నోట్లకట్ట పెట్టాను. రాత్రిమూస్తే కనపడలేదు."

"అయితే?"

"ఆవిషయం నీకేమన్నా తెలుసా?"

"ఎల్లా తెలుస్తుంది?"

"తెలియదేం?......అంచేతే. నీమీద నాకు అనుమానముంది!"

"సరే అయితే?"

"ఏమిటి ఆమొండితనం...మర్యాద వుండక్కర్లేదూ?"

"సరే."

"ఆమొండితనమే వద్దన్నాను. ఇచ్చేసినెయ్యి; డబ్బు."

"ఇవ్వకపోతే?"

"ఏం చెయ్యాలో అదేచేస్తాను. తమాషా చూడు."

"సరే."

"మర్యాదగా యిచ్చెయ్యి."

"నిజం చెప్తాను. ఆవిషయం నాకేం తెలియదు. మీఅనుమానం, ఆగ్రహం—అంతా ఆధారంలేనివి. ఎందుకు అనవసరంగా గల్లంతుచేస్తారు?"

"గల్లంతు, గల్లంతుచేస్తున్నానేం? నాలుగువందల రూపాయలు, కష్టపడి చెమటోడ్చి సంపాదించినవి పోతే నోరుమూసుకు ఉండమన్నావేం?"

"అయితే నామీద ఎందుకు అనుమానం?"

"నువ్వుతప్ప తస్కరించడానికి మరెవ్వరికీ అవకాశం లేదు. నౌకర్లు లేరు. అబ్బాయి ఆటకి వెళ్లాడు. ఆడవాళ్లు యింట్లో పనిలో వున్నారు. నీగదిలోనుంచి ఆఫీసులోకి ఉన్న ద్వారం తెరిచేవుంది. ఆసమయం కనిపెట్టి చేచిక్కించుకొనివుంటావు."

"అల్లాగేనని నిశ్చయించుకొన్నారా?"

"ముమ్మాటికి."

"అయితే సరే. ఏంచేస్తారో అది చెయ్యవచ్చు."

"సరే, సరే. ఆమొండి 'సరే' ఏమిటో తెల్పిస్తాను. దబాయిస్తే సరిపోతుందనుకున్నావేం? ఆపొగరుబోతుతనం వదిలించి, డబ్బు కక్కిస్తాను. కబడ్దార్."

"సరే."

"అదే, అదే, ఆజులుబునీళ్లే వదిలిస్తాను."

"సరే".........

ప్రాణం విసుగుకెట్టి, ముఖం చిట్లించుకొంటూ గబగబా లోపలికి వెళ్లి పోయినాడు. నాత్రోవన నేను అంగడికి నడిచాను.

* * * *

గంటన్నర గడిచింది. బజారు వెళ్లి కార్యం చక్కబెట్టుకొని తిరిగివచ్చాను. వచ్చి గదిలోకి ప్రవేశించగానే రాధ మెల్లగా

వచ్చింది. నాలుగువందలనోట్లకట్ట అందిచ్చి, "పైన యింకా అరవై రూపాయలు వున్నాయి." అన్నాను.

"అవి మీదగ్గర వుంచండి. ఇవి నేను డ్రాయరులో పెడ్తాను చెప్పకుండా." అని సంతోషితస్వాంతంతో నిష్క్రమించింది. మరి ఐదునిమిషాలకు అత్తగారు కాఫీ–ఫలహారం పట్టుకొచ్చి నా ప్రక్కన బల్లమీద పెట్టి, గడపదిగి కొంచెం చాటుగా నిల్చొని, "ఎందుకు అంతతొందరగా వెళ్లారు, ప్రొద్దున, కాఫీయైనా త్రాగకుండా?...తీసుకోండి. (అని నేను నిశ్శబ్దంగా వుండడం గమనించి రెండునిమిషా లుండి) మామగారి కేకలకు ఏమీ అనుకోవద్దు. వారి ధోరణి ఎప్పుడూ అంతే. ఏళ్లువచ్చినకొద్దీ ఆగ్రహం ఎక్కువవుతోంది."

"అవును. ప్రొద్దున నాదగ్గర కొచ్చారు."

"మీదగ్గరకా? ఎప్పుడు? నాకు తెలియదే."

"వచ్చారు. వచ్చి రాత్రికాండను గురించి అడిగారు."

"నిజంగానా నాయనా?...ఆయనకు అదేం పోయేకాలం. నేను అల్లా అడగవద్దన్నానే. అయ్యో యిదేం పాపం!"

"అడిగారు, పోయినడబ్బువిషయం!"

"అయ్యో, అయ్యో, అపర్దిష్ట! ఇంటికి పండక్కని పిలవడ వేమిటి, యీ లేనిపోని మాటలేమిటి!"

ఇంతట్లో వాకిటిముందర మోటారుకారుచప్పుడు, బైసికిలు గంటచప్పుడు. ఎవరో వచ్చారని అత్తగారు లోపలికి వెళ్లింది. ఎవరో మామగారికోసంకాబోలు అనుకొని, కాఫీగ్లాసు, న్యూసు పేపరు దగ్గరకు తీసుకొని, ఈజీచైరులో జార్లగిలాను. ప్రక్కఆఫీసు గదిలో మామగారిది, మరి అయిదారుగురివి గొంతుకలు వినబడ్డాయి. తరువాత క్షణంలో నాగదితలుపుకు అడ్డమున్న తెరచాటునుంచి 'శార్, శార్' అని వినబడ్డది.

"ఎవరూ?"

"శార్!"

"ఎవరూ?"

కర్టను తొలగించి, ఎర్రజరీతలపాగా పెట్టుకుని, కాకిషార్టు, షర్టు అలంకరించుకున్న అయ్యంగారు సబ్ యిన్స్పెక్టరు అవతరించాడు.

"ఎవరికోసం?"

"మీకోసమే, శార్"

"అయితే రావచ్చు."

"వస్తాను, శార్, వచ్చేటందుకుదా వచ్చాను." అని దర్జాగా వచ్చి ఓకుర్చీలో ఆసీనుడై, "అయితే శార్, నిండా మంచికార్యం చేయించారే?" అన్నాడు.

"ఎవరికార్యం? నే చేయించడ మేమిటి. అర్థంకావడం లేదు. నే నెరుగున్నంతవరకు యీయింట్లో ఎవరి గర్భాధానకార్యం జరగలేదు. మీకు యిచ్చేందుకు ఫలప్రదానం ఏమీలేదు."

"అంతా జోక్‌గా వుందాశార్. అదిదా చెప్తాను. మామగారివి నాలుగువందలు అట్టనే గబక్కన మాయమైందే. షుమ్మజోర్‌గా వుందా?"

"అయితే ఏంకావాలి యిప్పుడు?" అన్నాను, జరిగిందాన్ని, జరుగుతున్నదాన్ని, జరుగబోయేదాన్ని సమన్వయంచేసుకొని.

"మీరుదా కావాలి శార్. ఈచోరీ వున్నదే, శార్, యీ చోరీ, దానివిషయందా, మీకేమన్నా కొంచమైనా తెల్చునా, అందును. ఆఁ. ఆమ, అదిదా కావాలి శార్."

"ఊఁ. కావాలిస్తే?"

"ఎన్నయిదీ. నిండాట్రబుల్‌గా మాట్లాడుతారే శార్. అడిగేదిదానికి నేరుగా సమాధానందా చెప్పుమీ."

"అంటే, ఆదొంగతనానికి నాకూ ఏమన్నా సంబంధ మున్నదేమోనని ప్రశ్న?"

"ఆఁ. ఆమ. అదిదా ముఖ్యమూ."

"ఆవిషయం నాకేం తెలియదు."

"అదంతా ఇల్లెశార్. మీమామగారుదా నాకు చెప్పినారూ, మీరే తీసివుండేది అని."

"అయితే ఆయన్నే అడగండి ఆవిషయం."

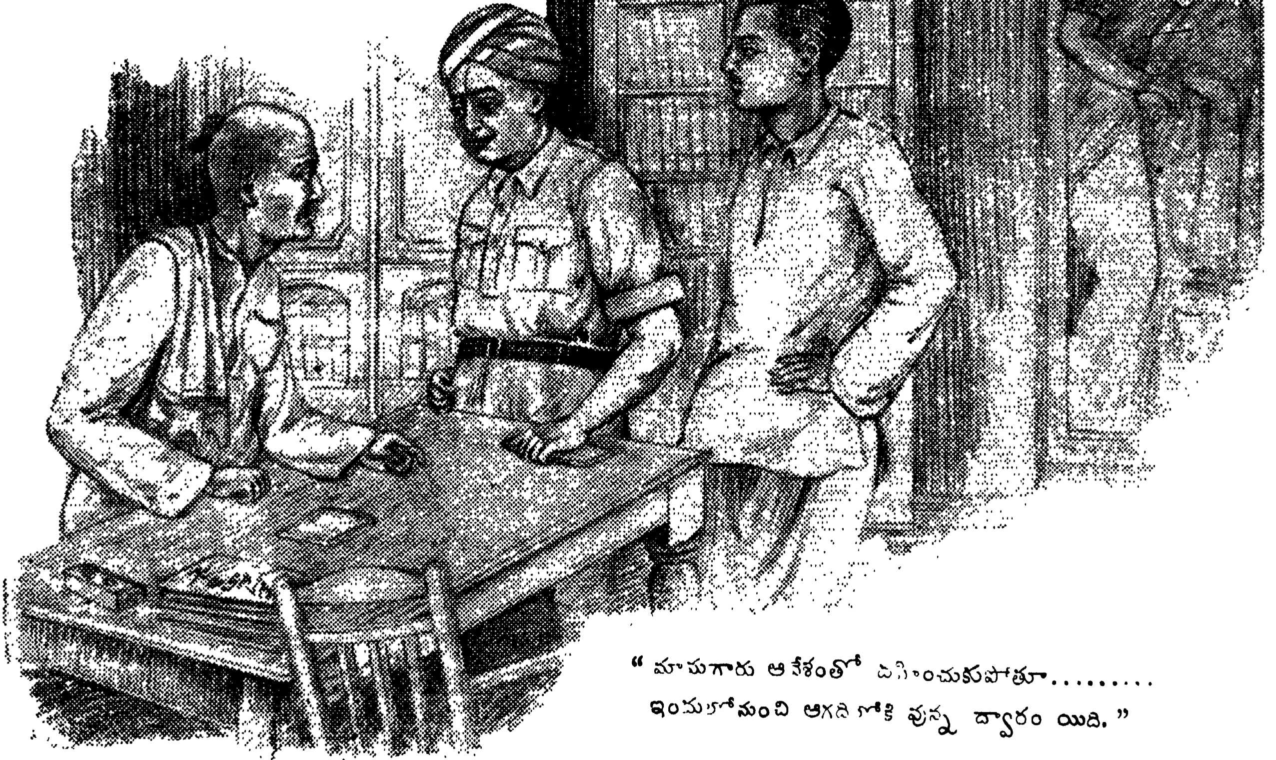
"షుమ్మ. ప్రయోజనమిల్లె కబుర్లు యెందుకు శార్. నిజందా చెయ్యకూడదా? అట్లా దుడ్డుదా ఎత్తితే, నిండా ఆక్వర్డ్‌గా లేదా సామీ!"

"నోరుముయ్. సాంబారుకబుర్లు చెప్పక. అనవసరంగా బొల్లి మాట లంటే చెవు లెక్కుస్తాను."

ఇంతలో మామగారు "రండి, డ్రాయరు చూపిస్తాను." అని ఇన్స్పెక్టరును కేకవేశారు. అతను నన్నుగూడా రమ్మన్నాడు. పోనీ గదా అని వెళ్లాను. ఆఫీసుగదిలోకి పోయేసరికి అఖండమైన దృశ్యం గోచరించింది. వాకిట్లో ఎర్రతలపాగావాళ్లు విచ్చుబాకులతో డజను మంది. ఈ కలవరమంతా గమనించి మూగిన ఇరుగుపొరుగు వాళ్లు రెండుడజన్లు. అవతలగదిలో కన్నీళ్లతో కుమిలిపోతూన్న రాధ, అత్తగారు.

మామగారు ఆవేశంతో దహించుకుపోతూ, "ఇదిగో నండీ, యిదీ డ్రాయరు. తాళంచేతులు యిక్కడ మరిచిపోయి నాను. ఇందులోనుంచి ఆగదిలోకి వున్న ద్వారం యిది. తెరిచే వున్నది. నిన్న సాయంకాలం అదృష్టవశాత్తు నాకర్లందరు పెందరాడే వెళ్లిపోయినారు. కాబట్టి నే చెప్పేదేమంటే..."

ఇంతలో యిన్స్పెక్టరు నావంక

"మామగారు ఆవేశంతో దహించుకుపోతూ.........
ఇందులోనుంచి ఆగదిలోకి వున్న ద్వారం యిది."

చూచి, "ఏమంటారు?" అన్నాడు.

"ఏమిటి అనేది. అందులో పెట్టారుకాబోలు. మాయమైంది."

"మాయమైందా, శార్, తమరు తీస్తేదా మాయమౌతుంది." అని, మామగారివైపు తిరిగి, "తాళం గట్టిదిగాదా శార్!" అన్నాడు.

"అయ్యో, గట్టిదేనండి. నాలుగులివర్లది. కాని ఏం లాభం? చెవులు బల్లమీదే మరిచిపోయినాగా? ఇదిగో చెవి, దీనితో తీసి వుంటాలి." అని చెవి అందులోపెట్టి డ్రాయరు లాగాడు. లాగి లాగకముందే "ఆఁ" అని ఆంబోతురంకె ఒకటేసి, "ఉన్నది, ఉన్నది" అని వెర్రివాడల్లే గంతులేశాడు. ఇన్స్పెక్టరు మామగారివద్దరకుపోయి, చేతులో కట్ట పరికించి "ఉన్నాయా, శార్, చాలగమ్మత్తుగుందే, శార్. మాడిపార్టుమెంటుపేరు చెప్పేసరికే అట్లుండాలి శార్" అని ఆత్మస్తుతి చేసుకొన్నాడు. మామగారు నోట్లు సరిగా లెక్కపెట్టు కొని, ఉదారహృదయంతో, ఇన్స్పెక్టరుకి, బృందానికి వందనసహ స్రాలు అర్పించారు. వచ్చి చేసిన ఘనకార్యానికి సంతోషిస్తూ, అంతా తనమహిమేనని దృఢంగా నమ్ముతూ, నావైపు తిరిగి, "పోదునా, శార్. నిండా బుద్ధిశాలివని జేస్తిని. ఒకవేళ తీస్తివే అనుకో, తిరిగి అట్లా పెట్టివేయవలెదా. నిండా మంచివాడవు శార్" అన్నాడు ఇన్స్పెక్టరు. "నోరుమూయ్. ఆశ్చ్చే వాగకు. ప్రాణంతో వెళ్తున్నందుకు సంతోషించు." అని గిరాలున నాగదిలోకి వచ్చి, నాసామాను సర్దుకోవడం మొదలుపెట్టాను.

ఇంతలో ఎక్కడనుండో రాధ వచ్చింది. తానుచేసిన ఆలో చన, ప్లాను నెగ్గినదిగదా అనే సంతోషం ముఖంలో తాండవి స్తోంది. కాని నాహడావిడి గమనించి కొంచెం తెల్లబోయి, "ఎందుకు సర్దుతున్నారు?"

"వెళ్లిపోతున్నాను, మాఊరు."

"వద్దు, వుండండి. వెళ్లద్దు, నాకోసం..."

"వుండను, రాధా. అడ్డుపెట్టకు. ఒక్కనిమిషంగూడా వుండడానికి నాకు ఆస్కారంలేదు. జరిగిన అవమానం చాలు. పెళ్లి అయిన రెండేళ్లకు మొదటిసారి వచ్చినందుకు మీనాన్నగారు దయ

చేసిన పండగమామూలు చాలు. చాలాసంతోషం. కాని వచ్చినందుకు విచారం ఏమాత్రం లేదు. చాలాసంగతులు క్రొత్తవి తెల్సుకున్నాను. ముఖ్యంగా, నీయొక్క ఆపేక్ష, అనురాగం ఎంత ఉత్తమమైనవో తెల్సుకొన్నాను. నిన్ను యిటువంటిచోట వుంచడం యిష్టంలేదు. వీలైనంతత్వరలో పిలిపించుకుంటాను, నాదగ్గరకు." అని సర్దడం పూర్తిచేసి, కన్నీళ్లు వరదలుకట్టిస్తూ దీనంగా నిలబడ్డ రాధదగ్గరకు వెళ్లి, "విచారపడద్దు. మీనాన్న చేసిందానికి నువ్వేమి చేస్తావు? త్వరలో యిద్దరం సుఖంగా వుందాం. నే వెళ్తున్నానని విచారం వద్దు. వెళ్లడమే మంచిది." అని కన్నీళ్లు తుడిచి, "మంచిపిల్లవు—బంట్రోతును బండీ తెమ్మని చెప్పు" అన్నాను. చెప్పినదానినంతా క్షణంలో గ్రహించి, మారుమాట లేకుండా గబగబ వెళ్లింది రాధ.

మరి అయిదునిమిషాలకు అత్తగారు వచ్చింది, మామగారి చర్యకు క్షమాపణ చెప్దామని. కాని సామాను సర్దివుండడం చూచి నిర్ఘాంతపోయి, "ఏమిటి?" అన్నది.

"ఏమీ లేదు. ఊరికి వెళ్తున్నాను" అన్నాను.

"అయ్యో, అయ్యో! అంతపనే నాయనా! నామీద ఒట్టు. ఈదినం పండగ. అట్లు వెళ్లకూడదు. జరిగినదంతా మరచిపోవలసింది. నా మామగారి సంగతి తెలియనిదేముంది. నాకోసం ఉండండి. నా మాట కాస్త వినవచ్చు. మా కింక తలెత్తుకు తిరగడానికి ఆస్కారం వుండదు. బ్రతిమాలుకుంటాను." అంటూండగా బంట్రోతు బండి వచ్చిందని కబురుచెప్పాడు. "క్షమించాలి, వెళ్తాను. వెళ్లడమే మంచిది. రాధతో యిప్పుడే మాట్లాడి అన్నివిషయాలు చెప్పాను. మీకు సావకాశంగా తెలియజేస్తుంది" అని, మాట్లాడానికి ఆవిడెకు యిక అవకాశ మివ్వకుండా బయల్దేరాను. బంట్రోతు సామాను చేరవేశాడు బండిలోకి. శ్యాలకుడు యింట్లో లేడు. మామగారు పోలీసుదళాన్ని సాగనంపడానికి కచ్చేరీదాకా వెళ్లాడు కృతజ్ఞతా సూచకంగా. బిక్కమొహాలతో అత్తగారు, ఆమెచాటున రాధ వాకిలిదాకా వచ్చారు. అత్తగారికి తిరిగి నమస్కరించి, రాధవైపు చూచి, "వెళ్తాను. సంతోషంగా వుండు." అన్నాను.

"ఉత్తరాలు వ్రాయండి" అన్నది మెల్లగా.

"అలాగే వ్రాస్తాను. బాగా చదువుకో" అని బండి ఎక్కి కదిలాను.

పూర్వం, బృందారణ్యసీమను, పరిసరాలను తన మృదుమధుర గానామృతంతో పునీతంచేసి, నదీనదముల్నీ, తారాగణముల్నీ రస ధారల తానమాడించి, తాండవింపజేసిన నవనీరదశ్యాముని, మదన మోహనుని, మురళీకృష్ణుని ఉత్సాహపరచి, ఉత్తేజితునిగా జేసిన ఆనందామృతమూర్తి రాధాదేవియే, అదృష్టవశాత్తు నారాధగా పున రుద్భవించినదా - ధవళచంద్రికాతుల్యమగు మందహాసంతో, ఉమః కాంతిసమన్వితమగు విశాలనేత్రరోచిస్సుతో, తంత్రీస్వనభూయిష్ఠ వాగ్విలాసంతో?... ...అనే లావణ్యభావసముద్రఫేనమాలికాడోలి కలలో ఉయ్యాలలూగుతూ రైలుప్రయాణము పూర్తిజేశాను.

* * * *

ఇంటికి వచ్చానన్నమాటేగాని మనశ్శాంతి ఏమాత్రం లేదు. జరిగిన ఉదంతమంతా మొదటినుంచి చివరదాకా తల్చుకుంటే గొప్ప ఇతిహాసరూపం దాల్చింది. లోపల్నుంచి రోషానలం అగ్ని పర్వతంలాగ మండిపోవడం. ఇల్లా వుండగా, మర్నాడు ఉదయం, ఏదన్నా గ్రంథకాలక్షేపంతోనైనా శమను పొందుదామని అర్మాలు దగ్గరకు పోయి, ఒక్కొక్కటే దొర్లించి ఆప్యాయంగా, పింగళి మాష్టరుగారి "సంక్రాంతి" పుచ్చుకొన్నాను. చదువుతూండగా కంటబడ్డది:

"అన్ని పండువులందు ముఖ్య మిదిగాన
నత్తవారింటి కేగు మో క్రొత్తపెండ్లి
కొమరుడా! యందు నీకు నెక్కుడు సుఖమ్ము
ముద్దుమరదలు నీతోటి ముచ్చటాడు,
వదినె నీతోడ మాటికి వరుసలాడు,
....
....
ఊరివారలు నిన్నతిగారవమున
మన్నలు సల్పుదురు, నీదు మామకూడ
నడుగులకు భృత్యుడై మడుగులొత్తు (?)
నత్తవారింటి కేగరావయ్య నీవు!

మన్మథునిచేత భగ్నపరుపబడ్డ తపోనిష్ఠాగరిష్ఠుడు శివుని కూడా అంత ఉద్వేగం పుట్టియుండదు. తోకత్రొక్కబడిన తాచల్లే, హరనేత్రజ్వాలలను మించిన ఉష్ణంగల బుస్సలు కొడ్తూ స్వగతం ప్రారంభించాను:

"ఏమిటి, ఏమిటీ అపభ్రంశం వ్రాతలు! చేతకాకపోతే ఊరొక్కవాలి. మానవస్వభావసాగరాన్ని కూలంకషంగా మథించి వెలికితెచ్చిన అమృతభాండంలాగ ప్రదర్శించారు. హాలాహలమని గ్రహించాలి గ్రంథకర్తలు. వ్రాసిన యిర్వురికవులకీ వారివారి అత్తవారింట అనుభవాలు అంతే అయితే కావచ్చు కాని అందరికీ అంతే అవుతుంది—తప్పకుండా అత్తవారింటికి వెళ్లండి అని ఉద్బోధన ఎందుకు చెయ్యడం? అదే రాజకీయమైతే ౧౨౪ ఎ. శిక్షను పని జేసేది. కాని సారస్వతసామ్రాజ్యానికి నాథుడు లేకపోవడంచేత... వారి అనుభవమే అధికనుక అయితే "అయ్యా, మాఅదృష్టంవల్ల మాకు యిట్లా జరిగింది. మీయిష్టం. మీజాతకాల్లో ఎల్లా వుంటే అట్లా జరుగుతుంది. మమ్మల్ని నమ్మకొనిమాత్రం వెళ్లద్దు." అని సవినయంగా విన్నవించుకోవలసింది. నా ఒక్కని విషయమే చెప్పడంలేదు. ఎంతమంది అల్లుళ్లకి—అత్తవారికి—సఖ్యత వుంది లోకంలో? అత్తవారింటి మర్యాదలతో, ఆదరణలతో, ప్రవర్తన

లతో తప్పుపట్టుకొని, విసుగుజెంది, విరక్తిపొందని అల్లుళ్లు ఎంత మందివున్నారు లోకంలో? తుదకు ఇల్లరికం వెళ్లిన అల్లుళ్లలో మాత్రం అత్తవారిని దుమ్మెత్తిపొయ్యనివాళ్లు ఎవరున్నారు? భోజనం సరిగా లేదనో, ఫలహారాలు సరిగా అమరలేదనో, బట్టలు నవరుతాళలేదనో, చదువుకు డబ్బుయివ్వలేదనో, ఆస్తివ్రాసి కట్టబెట్టలేదనో, ప్రతిఅల్లుడికీ ఏవో ఒక కంప్లెయింటు వుంటుంది. ఉండకపోతే శిసలైన అల్లుడు కాదన్న మాట. ముమ్మాటికీ కాదు!

ఇంత వివిధప్రకృతిగల సమస్యలు పదిపంక్తుల్లో క్లుప్తంగా, సున్నితంగా, తియ్యగా, లిఖిస్తే, ఏమిటి యీ జంటకవుల ధైర్యం? షేక్స్పియరులో వుండే గొప్పతనం ఏమిటి?— విశాలత్వం! ఎవరికి ఏసమస్యకు సమాధానం కావలసినా అతని రచనల్లో ఉన్నాయి. అపారము! అట్టి ఉత్తమలక్షణాలు ఏమీ చూపెట్టకుండా, గీతాలు వ్రాస్తే—రామలింగారెడ్డిగారిపీఠికవుంటేమాత్రం—ఎట్లా సర్వజనాదరణం అవుతాయి. అవకపోవడమే కాకుండా, అపచారంకూడాను. కాబట్టి యీకవులు రాబోయే ముద్రణములోనైనా తప్పకుండా మార్చివ్రాయాలి. ఈలోపున కంటపడితే వారిపని ఉండనేవుంది! 'నీదుమామగూడ నడుగులకు నీకు భృత్యుడై మడుగులొత్తునట!— విన్నారా? మామామగారుమాత్రం మామగాడా! పండగమామూలు!" అని ఏమిటో వైరిధోరణిలోపడి మహాబాధ పడ్తూండగా పోస్టువాడు పిల్చి ఉత్తరం యిచ్చాడు. విప్పి చూచాను. రాధ దగ్గరనుంచి. నేబయల్దేరిన మరిరెండుగంటలకే వ్రాసింది.

"నమస్కారములు—

నిన్న మీరు వెళ్లిన మరిగంటకు మానాన్నగారు యింటికివచ్చి మీరు వెళ్లారని తెలిసికూడా ఎటువంటిచింతా కనుపర్చలేదు. డబ్బు దొరికిందిగదా అని ఒక్కటే సంతోషం. తర్వాత, కోర్టువేళకి, స్నానంచేయడానికి లేచి, తువ్వాలు తీసుకోడానికిపోయి, పొరబాటున మాఅన్నయ్యపెట్టె తెరిచారు. అందులో బట్టలమధ్య జేబురుమాలు పొట్లం ఒకటి కన్పించగా అనుమానంతో విప్పిచూచారు. నాలుగువందలరూపాయలకట్టా మడతపెట్టివున్నది. కెవ్వున కేకవేసి మా అమ్మదగ్గర కొచ్చి, "అబ్బాయిపెట్టెలో దొరికింది చూశావా!" అన్నారు. మాఅమ్మకు ఎక్కడలేని రోషం, కోపం వచ్చి, ఆయన్ని నానామాటలూ అన్నది. తను మీమీద అన్యాయంగా చేసిన నిందారోపణకి, అన్నమాటలకు కించిత్తు పశ్చాత్తాపమన్నా కనుపర్చకుండా, మానాన్నగారు, "అబ్బాయి ఓవేళ తమాషాకు దాచాడేమో! వాడి కింతవరకూ చెడ్డబుద్ధులు లేవు." అంటూండగా, అన్నయ్య పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చి, "అవునునాన్నా, తాళంచెవులు యథాలోపంగా పెట్టినందుకు తమాషాచేద్దామని, దాచాను." అని ఆయన్ను కౌగలించుకొన్నాడు. మాఅమ్మ మండిపడ్తూ, "వెధవా! కడుపున చెడబుట్టావు. తమాషాకు దాచావా? ఇంతకాండ జరుగుతూండగా దొంగను తేలుకుట్టినట్టు వూరుకొన్నావు. ఇంటిదొంగను ఈశ్వరుడేనా పట్టలేడు. ఎంతఅపర్దిష్ట! అల్లకల్లోలం! అల్లుడిమీద అనవసరంగా దొంగతనం కట్టారమ్మాఅని బ్రతికున్నన్నాళ్లు శాశ్వతంగా వుంటుంది. దరిద్రంవెధవా" అని చేతులో వున్న గరిటె విసిరివేసింది. విధివశాత్తు తప్పింది. ఇక అక్కడ వుంటే తనకు, పిల్లవాడికి మర్యాద దక్కదనికాబోలు మానాన్నగారు స్నానానికి వెళ్లి, అన్నయ్యనుగూడ అక్కడనుంచి పంపేశారు. ఆయన వెళ్లినతర్వాత అమ్మతో రహస్యంగా నేచేసిన సాహసం చెప్పాను. మొదలు కొంత గాబరాపడ్డదిగాని, సమయానికి తెలివిగా చేసినందుకు సంతోషించి "అవునే, అమ్మా, మంచిపని జేశావు. ఆడబ్బు అప్పుడు డ్రాయరులో కన్పడకపోతే, ఆయన్ను పోలీసుకు వప్పచెప్పేవారే మీనాయన. మంచిపనిజేశావు! నాకు ఆలోచన తోచనేలేదు...ఆడబ్బు తీసుకుని మీనాన్నగారిదగ్గర నుంచి, వడ్డాణం తిరిగి చేయిస్తానులే. మీఆయనదగ్గర మిగిలిన అరవై రూపాయలతో బట్టలుగాని, ఆయనకు యిష్టమైనది మరేమన్నగాని కొనుక్కోమని వ్రాయి. తప్పకుండ—" అని నన్ను బుజ్జగించింది. కాబట్టి మీరు జరిగినదంతా మరచిపోయి ఆసొమ్ము పెట్టి మీకు యిష్టమొచ్చింది పండుగప్రెజంటుగా కొనుక్కోండి. ఏం నిశ్చయించుకుంది వ్రాస్తే సంతోషిస్తాను. మీరు సుఖంగా ప్రయాణంజేసి యిల్లుజేరారుఅని తలుస్తాను. మళ్లీ వారంలో కాశీకివెళ్లి ఆరునెలల దాకా రారుకాబోలు. క్షేమసమాచారం అప్పుడప్పుడు తెలియజేయండి, దయయుంచి.

—రాధ."

ఉత్తరం ఒకటి–రెండు–మూడుమార్లు చదువుకొని డైరీ తెరిచి రాధఫోటోకి పక్కగా పెట్టాను. డైరీ మనిషిహృదయం మోస్తరు. ఎన్నిరహస్యాలు, ఎన్నిరహఃసందేశాలు, ఎన్నిఫోటోలు, ఎన్నిపూరెమ్మలు–గుప్తంగా కాపాడుతుంది.

ఇక ఉంటాను.

శోభనముల బావి

నేలపైఁ దెట్టులై తేలిన యాంధ్రరక్తపుసారమే జలధారగాఁగ
కాకతీయుల దానగతజలపూరమే యుడివోక పొంగు క్రియ్యాటగాఁగ
కాకతమ్మ రసార్ద్రకరుణాకటాక్షవీక్షణములే భంగసంగతులుగాఁగ
మహితరాణ్మందిర మణిగణచ్ఛాయలు నిరతసంధ్యారాగగరిమగాఁగ
ఆంధ్రసామ్రాజ్యకలితకల్యాణవేది - నమృతవర్షంబుఁ గురిసి, మహాప్రతాప
రుద్రపట్టాభిషేకాంబురుచిరమైన - శోభనంబుల బావి; నిన్ స్తుతియొనర్తు.

గణపతిరాజు తిక్కకవికాంతుపదంబుల నే జలంబుతోఁ
బ్రణుతియొనర్చి మున్గడిగె, భారతి మంజులకావ్యనౌకపైఁ
బ్రణయవిహారముల్ సలిపె భావ మెలర్పఁగ నెందు, నమ్మహా
మణిరుచిరంబు, కూపము, క్షమాసదృశంబయి రూపుమాయు నే.

ప్రత్యహమ్ముఖమున బ్రాహ్మణబృందంబు సాహిత్యగోష్ఠుల సల్పె నెందు
శ్రీ స్వయంభూదేవ శీర్షస్థశీతాంశు పీయూషధారలు ప్రిదిలె నెందు
యాదవాదుల గెల్చి యలనాఁడు రుద్రాంబ ఖడ్గరక్తంబును గడిగె నెందు
కవిరాజకంఠస్థకల్హారమాలికాగంధంబు జలములఁ గలిసె నెందు
ఆమహాకూపరాజమా! ఆంధ్రభూప-మకుటమణిగణశోభాసమానచంద్ర
కాంత పాషాణసోపానకలిత మైన-శోభనంబుల బావి, నిన్ జూచి వగతు!

రాజపురంధ్రు లెచ్చట నిరంతరమున్ జలకంబు లాడిరో
రాజకళాధరుండు గిరిరాజకుమారి; ప్రతాపరుద్రరా
డ్యోజితనౌకపైఁ దిరుగుచుండిరొ యెచ్చట; తన్మహాజల
భ్రాజితకూప మీప్రకృతివక్త్రగతంబయి సొంపుమాయు నే.

పనితనమందు నేర్పుగల ప్రాజ్ఞులు శిల్పులు ముప్పదేండ్లొన
ర్చినకృషి కాకతీయనృపశేఖరలక్ష్మికి నాటపట్టు, మా
తెనుఁగుతనంపుఁబాటవము దెల్పు మనోహరమైన చిన్నె, శో
భనముల బావి మేలిమిసాబం గణగారుట చింతగూర్పదే. (?)

కలహంసాదివిహంగసంవృతమునై కల్హారపద్మాదిగం
ధిలవాఃపూరితమై నృపాలతరుణీ దీవ్యత్తనూసాంకవా

కలితంబైన మనోజ్ఞరూపమునకా, కాకత్యభూపాలని
ర్మలశిల్పంబునకా, అవాచ్య కలుషప్రారంభ సంరంభముల్ !

శిథిలముల్ దిలకించి శిల్పవిన్యాసంబు లరయుకోరిక మున్నె యంతరించె
ప్రభుపదాంకితములౌ పాషాణములపయి కను లద్దుకొనువాంఛ గంగఁగలసె
జాతీయచిహ్నముల్ చారిత్రగతము గావించు రౌచికుల ధీ సంచలించె
అన్యజనాసాధ్యమగు నాంధ్రశిల్పంబు నరయువేడుక మదియందె యణఁగె
కాలగతిచేఁ బ్రతాపభూపాలరాజ్య - మంతరించినయందుకుఁ జింతలేదు
నాఁటి కీర్త్యంకముల పరిపాటి దలఁచి - నగతుఁ గన్నీరు పొంగి కాల్వలయి పార.

కాకతీయుల భోగభాగ్యముల నరసి - సమ్మదాశ్రులు విడిచిన జనుల నెఱఁగి
శిథిలరూపంబునకు నశ్రుసేచనంబు - నాచరింతువుగాని ర మ్మాంధ్రపుత్ర !

ఉదకమండలము రైలుస్టేషను

—యస్. మీనాక్షీసుందరము.

(18) ఆంధ్రపత్రిక రజతోత్సవము

1. వీరభద్రవ్యాయామమండలి, బందరు. 2. కోయంబత్తూరు వ్యవసాయకళాశాల ఆంధ్రవిద్యార్థిసంఘము.

సంసారి

కీ. శే. పండిత జంధ్యాల శివన్నశాస్త్రి

ఘన కష్ట నష్ట నక్రగ్రాహ సందోహ ఘోరభీకరము సంసారజలధి
శశ్వదాయాస్యద్వినశ్వరద్విపదూర్మివారపూరితము సంసారజలధి
మహితశుభాభాసమానకార్యానేక జాలవేల్లితము సంసారజలధి
ఉత్తమర్ణద్విపదుపలగర్తముహుర్ముహూరోధకమ్ము సంసారజలధి
సారహీనమ్ము నిట్టి సంసారజలధిఁ - దాఁటఁజేయఁగ హరిపదధ్యాన మనెడు
నౌకయే యింక లభ్యమ్ము గాకయున్న - నబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ నశమ్మె!

తల్లిదండ్రుల యప్పచెల్లెండ్ర మాటల నాదరింపంగ నిల్లాలు కినియు
నిల్లాలిమాటల నెల్లఁ బాటింపంగ సతిమాటఁ జవదాఁటఁజాలఁ డంద్రు
ఉభయులకును న్యాయమూని చెప్పంగ నుభయులకోపమునకుఁ బాత్రుఁ డగును
వారల కోపమ్ము బాటింపకున్న గృహమునఁ గల్లోలమ్ము లతిశయిల్లు
ఇరుగుపొరుగున నుండువారెల్ల కడిఁది - చులకజూచుచునుంద్రు రచ్చలను వాని
మాటపాటింపకుంద్రు సమ్మాన ముండ - దబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

నిన్ననో మొన్ననో తన్నుఁ గూడెనో లేదో పెండ్లమన్నను నింతప్రీతి యేల
ఎల్లకష్టముల సహించి తన్గాంచిన తల్లియన్నను పెద్ద దయ్య మేల
పెండ్లిపేరంటముల్ ప్రీతిఁ జేసిన తన జనకుఁ డన్నను గర్భశత్రు వేల
ఏకగర్భమున జనించిన సోదరీసోదరులనఁగ నసూయ యేల
ననుచు పరిపరిగతుల నిందను బొనర్చు - లాతివారల పలుకు లెల్లను వినుచును
బ్రతుకవలయును జీవచ్ఛవంబుబోలె - నబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

గడగడవడఁకుచు నడుగుకు మడుగుల నెంతయొత్తిన లాభ మేమి యుండు
పెంచి పెద్దలఁజేయు పితరులగూడ వదలివచ్చెనని సుంత దలఁపవలదె
తనజీవితంబునంతయు నాత్మవశము చేసెనని యొక్కింత యోజింపవలదె
తల్లియుఁ దండ్రియు దైవమ్ము గురుఁడును తానె యంచును గృప నూనవలదె
అకటకట యేటిమాట లీయవి నెలంత-లెట్టిరేనియు మగవారి కెందు పితలె
మొక్కు- వను సతిమాట లాలించు టెట్టు - లబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

కవియైనచో వాని కవనమెల్లను పాడు, ధనియైనచో వానిధనము పాడు
మానవంతుండైన వాని మానము పాడు, బలియైనచో వాని బలము పాడు
శౌచియౌనెడ వాని శౌచమెల్లను పాడు, నియమియౌనెడ వాని నియతి పాడు
ఉద్యోగియైనచో నుద్యోగ మగు పాడు, ధీశాలియైన బుద్ధి యగు పాడు
దైవభక్తుండ యగునేని దైవభక్తి-యెల్ల పాడగు భవి కిల నలఘుదుఃఖ
మొక్కటియదక్క మిగిలిన దొండుగలదె-యబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

గృహ్యాళియౌనెడఁ గాఁపురంబగు భగ్న మని విచారంబు నాత్మనువహించు
సౌందర్యవతియేని జారు లెవ్వారేని యాసింతురో యని గాసిఁ జెందు
రూపసంపద కర మేపారకున్న నా యింతిసంగతి కేవగించు మదిని
విదుషియౌనెడ తనపేరుప్రతిష్ఠల కేలోపమో యని యెదను గుందు
నంధ్య యగునేని పరితాపభరితుఁ డగును - వత్స ద్విప్రసూతయై వఱలెనేని
యష్టకష్టంబులకుఁ బాత్రుఁ డగుచునుండు - నబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

పెండ్లియైనది మొదల్ పెండ్లి మెప్పుడు స్వగృహమున కేతెంచునోయని తపించు
వచ్చినదాదిగ నెచ్చెలికిని నింటివారికిఁ బడమికి వంతఁ జెందు
దైవయోగమ్మునఁ దద్బాధ లేకున్న సంతతికయి కొంత చింతఁ జెందు
నదియునుఁ జేకూఱు నది మొదల్ తదపత్యరోగాదులకు మదిరోయుఁ గడిఁది
గడచెనేనియు నట్టిరోగంబు లెల్ల - పిదప వారలఁ బోషింప వివిధకష్ట
ములను బొందఁగవలె నెల్లభవులుఁ దిరిగి - యబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

పొరుగువారలఁ జూపి భూషణమ్ములను జేయింపుఁడంచును నేడిపించుఁ గాంత
తాము జూచిన వస్తుతతినెల్ల కొనిపెట్టుఁడంచు సంతతి నిరోధించుచుండు
నర్పించుఁ డెల్లద్రవ్యంబును వడ్డితో ననుచు బాధించెద రప్పువారు
అనయమ్ము గిల్లి కయ్యమునకై కాలుద్రవ్వుచునుందు రాయింటిపొరుగువారు
లజ్జ విడనాడి యిద్ది కాలమ్ముకాదు - పొందు పైసయు లేదని మ్రొక్కువఱకు
వీడకయ యర్థిజనములు వేచుచుందు - రబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

మానినీమణిమోవి తేనెఁ గ్రోలఁగవచ్చు పిల్లపాపల ముద్దుపెట్టవచ్చు
సుదతి యొనర్చు శుశ్రూష లొందఁగవచ్చు సజ్జనులకు సేవ సలుపవచ్చు
పితృదేవతలకునుఁ బ్రీతిఁ గూర్పఁగవచ్చు బంధువులనుఁ జాలఁ బడయవచ్చు
యజ్ఞయాగాదుల నాచరింపఁగవచ్చు అతులసౌఖ్యంబుల నందవచ్చు
అగ్నిహోత్రాదికంబుల ననవరతముఁ - జేయఁగావచ్చు నంచు నాసించి సుఖము
పడుచునుందురుగాని ఈభవజలధిని-అబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

తననోటవచ్చుపల్కును లక్ష్యపెట్టకే కాంత సారెకుఁ దన్నుఁ గసరికొట్టు
తమతండ్రి వట్టిమూఢమతియంచును గన్న సంతానమేని విశ్వాసముంచ

దిగ్గుపొర్గుననున్న యెల్లవారలు తన్ను చుల్కనగాఁ జేసి పల్కుచుండ్రు
గ్రామస్థులును శుభకార్యమ్ములందు తఱ బెద్దఁజేయుచు గారవింపకుండ్రు
ప్రియమెలర్పఁగ దన్నాదరింపకుండ్రు - బంధుజనములు తా ద్రవ్యవంతుఁడేని
యురుతరోద్యోగియేని గాకున్న నింక - నబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

ఇల్లు గుల్లగఁజేసి యెంతఁ గూర్చినఁగాని యల్లునిఁ దృప్తుఁ జేయంగవశమె
కూఁతులకన్న నెక్కువప్రేమఁ జూచిన గోడండ్రకుం దృప్తిఁ గూర్పఁగలమె
ఎంతప్రీతిగఁ జూచెనేనియు సతికి జన్మగృహావాసముకాంక్ష మాన్పఁగలమె
గొప్పవిందుల నెన్ని కుడువఁబెట్టిన బందుగుల దెప్పులను దప్పకొనఁగఁగలమె
ఘనమనోవ్యాధు లెన్ని యిక్కట్టు లెన్ని - కపటవేషంబు లెన్ని సంకటము లెన్ని
మహిని సంసార మనఁగను మాటలొక్క-యబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగవశమ్మె!

జాయ జారిణియైన షండుఁడంచును బల్కువారిమాటలు రద్దుపరచుటెట్లు
తల్లి పాంసులయైన తండ్రి నీ కెవఁడు వచింపుమం చన నేమి చెప్పవలయు
భగిని స్వైరిణియైన భావుకులే నీకు వీ రెల్ల రనఁగ జీవించుటెట్లు
తనవారు భ్రూణహత్య నొనర్చువా రుండిరే న్పురంబునఁ జరియించుటెట్లు
చోరులగుచు నాత్మీయు లెవ్వారుగాని - అల్ల గోదావరీస్నాన మాచరించి
యేఁగుదెంచిరయేని దలయెత్తు టెట్టు - లబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

ఎల్లవిద్దెలఁ బఠియించి శిష్యుం డల్ల యాచార్యుతో గ్రుద్దులాడినట్లు
రోగముల్ పోయి యారోగ్యవంతుండగువాఁడు వైద్యునితోడ వదరినట్లు
నావ నారోహించి యావలిదరి కేఁగి పోతవాహునితోడఁ బోరినట్లు
పడతి పజ్జకుఁజేఱుపదపడిఁ దనుఁగన్న తల్లిదండ్రులమాట నొల్లనట్లు
తమకు సంతతిగల్గునందాఁక సతులు - కడిఁది శుశ్రూషఁజేతురు గాంత్రు ప్రీతి
నాపదంపడి మోమెత్తిరైనఁజూడ - రబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

ఇంటనుండినఁ దన యిల్లాలు బెల్లమ్ము నల్లమ్ము లేదని వల్లెవెట్టు
పణ్యవీథికి నేఁగ బచ్చులు పద్దుల రద్దుజేయుఁ డటంచు రద్దిఁజేతు
రేపొలంబున కేని యేఁగినఁ బాలికాపులు జీతమిమ్మని పలుకుచుందు
రేయూరి కేని పోయిన ఋణదాతలు విత్తమీయుఁ డటంచు వెంటఁబడుదు
రింక నుదకాగ్నులంబడియేని విసము - ద్రావియేని ప్రాణముల్ తరలుద మన
నాత్మహత్యయ న్దోషంబు ప్రాప్త మగును - నబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

సుతలనే భయపెట్టఁజూడ మే మెటులైన నన్యులమే కదా యండ్రు వారు
కోడండ్రనే కసర్కొనఁగ మే మొకరి బిడ్డలముగదా యంచు పలుకుచుండ్రు
యింటికిఁ బెద్దయైయుంట వైరమ్ము మాన్పకయున్న జననిందఁ బడయనగునె
స్నుషలకు సుతల కన్యోన్యవైరము నైజ మగుట మాన్పంగ శక్యంబుగాదు

ఈచరాచరజగముల నెల్లఁజేయు - ధాతయేసియు నందఱఁ దన్పఁగలఁడె
యింక నరమాత్రునకు శక్య మెట్లులగును - అబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

కుండపోయెను వంటవండు టెట్టులు నింక ననిగోడ్పు సతిపల్కు - వినుటయెట్లు
బాఁరుగులో యనుపదంబును విన్నమాత్రన బుడుతల చెవులను మూయు టెట్లు
రాకరా కొక్కపర్యాయ మేనాఁడొ యేతెంచు బందుగులఁ బంపించు టెట్లు
చలికాలమందు బట్టలు లేక పిల్లలగాత్రంబు చలిమంటఁ గ్రాచుటెట్లు
స్వప్నసారంబు నిట్టి సంసారమునకుఁ - దోడు దారిద్ర్యముంగూడ గూడియున్న
నింక జీవించు టెట్లు మహీతలమున - నబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

తానన్నఁ జాలపెద్దగఁ జూచువారలు తనయింటి కేతెంచఁ దన్నుననియు
ఈతఁడన్ననుఁ బెండ్లమేని మన్నింపఁదు ఛీయని జనులు భాషింతురనియు
చెలికాండ్రతోడ భుజించుకాలమ్మున గరిటెతో తననెత్తిఁ జరచుననియు
ఈపెతో పెండ్లిండ్ల కేఁగిన నెటకేని పదమందిలోఁ దన్నుఁ బాదుననియు
వదలిపెట్టిన నిందింత్రు భార్యనేల - పీఁడశక్తుఁ డంచును జనుల్, వేయియేల
గడుసుపెండ్లాము భూనరకంబుసుండి - యబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

వావదూకుండైన వాచాలుఁ డందురు వాచంయమిని మూగవాఁ డటంద్రు
అగణితసాహసుఁ బొగరుబో తందురు స్వపథగామిని పట్టిపంద యంద్రు
సత్యభాషణుని దూషణశీలుఁ డందు రుపేక్షాస్వభావు గూబిగ వచింత్రు
శాస్త్రానుసారిని ఛాందసుఁ డందురు స్వేచ్ఛాచరుఁ దుంటవిధవ యంద్రు
లోభియండ్రు మితవ్యయుఁ, లోలుఁడండ్రు - చూచినవియెల్లఁ గొనువాని, క్షోణినెట్టుల
నున్న వంకలు నింక నొందకుండరొక్కొ - యబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

కప్పునిండఁగఁ దినఁగల్గువారికి జొన్నయన్నమైనను సంబరైన నుండ
దర్థరాసుల నోలలాడువారలకు కారపుమెతుకులును జీర్ణములుగావు
లేదనుపదముఁ బల్కిన దోషమనువారియొద్ద దమ్మిడినైన నుండఁబోదు
మెతుకుపోయిన నింక బ్రతుకుపోయెడు ననువారి భాగ్యమునకు మేరలేదు
ఇట్టి విపరీతముగ సృజియించినట్టి - యల్ల చతురాస్యున కొకింతనైన మేధ
యుండునే సల్పునొక్కొ లేకున్న నిట్టు - లబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

అనుకూలవతిని భార్యగఁ గాంచఁగావలె పాడిపంటల వృద్ధిఁ బడయవలెను
తనయాజ్ఞ మీఱని తనయులఁ గనవలె వారికాంతలు నట్టివారె వలెను
రోగమన్మాట నెఱుంగకుండఁగవలె నెద నవిచారము గదియవలెను
సంతతి మృతినిగాంచకయుండఁగావలె నంచితకీర్తి నార్జించవలెను
తగులవలయును ధర్మార్థతత్త్వబుద్ధి - నున్నచో నిన్నియున్ సుఖ ముండుఁ గాని
యిందు కొన్నింటినేనియు నొందకున్న - నబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

పుత్రులకొఱకునై మొగమువాచినవారి భార్యలు వంధ్యలై పరఁగుచుండ్రు
ప్రోవంగలేక మొఱ్ఱో వద్దువద్దను నరులకేటేట సంతతి గడింది
సరసాగ్రగణ్యుఁడౌ జనునకు నిలభార్య యెడ్డిమానిసి యయి యెసగుచుండు
మూర్ఖమూర్ధన్యుఁడౌ పురుషున కిల్లాలు నెఱజాణయై కరం బరిదిఁ గూర్చు
ఒకటియుండిన యుండ దింకొకటి లేక - రెండు సున్నయ, యుండిన రెండు ననను
రూపముగ నుండు నీభవకూపమందు - అబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

కనదనలజ్వాల గని ఫలమనుభ్రాంతిపడి శలభం బందు పడినభంగి
ఘనపిపాసార్తుఁడై కాంచి మరీచికల్ జలమంచు రయమునఁ జనినయట్లు
కాలసర్పంబును గాంచి దండం బని యెంచి హస్తమున గ్రహించినట్లు
గురుగురుద్రోహియౌ నరున కెఱుంగక విద్య యత్నత్న మర్పించినట్లు
సౌఖ్యసారమ్ముగలది సంసారమనుచు - మోహితాత్ములై భవవార్ధి మునిఁగి తమ య
నర్ఘ్యజీవిత మెల్లను వ్యయము జేతు - రబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

గాలివీచుట పయికప్పదెల్లను లేచె వానచేఁ గాల్వలు వాఱె నింట
ఆఁకలి కోర్వలేమని యేడ్చుచును బసికాయలు గుండెఁ బగుల్చుచుండ్రు
కనునెల దాపరించిన తనయిల్లాలు ప్రసవంపువేదన పడుచునుండె
కోడలిపురిటికై కూడవెట్టిన యాముదముకుండ పగులుటఁ దల్లి యేడ్చు
కానిడబ్బును కంటికి గానకుంట - నేమి నేయఁగఁ దోఁచక యేడ్చుచుండె
తాను నోకమూలఁ గూర్చొని, ధాతకైన - నబ్బ! సంసారిపాట్లారయఁగ వశమ్మె!

ప్రకృతి నటన

జి. జాషువ

మిటమిట యెండ గాచినది, మేదిని పీటలువాఱిపోవ, నం
తట సుడిగాలి రేగి, వసుధారజముల్ గలగించి రేచె, బి
మ్మట నినమండలంబు తెలిమబ్బుల దాగుడుమూతలాడె, నా
దట, గఱులున్న కొండలవిధంబున బేరెములెత్తె మేఘముల్.

ఉఱుములు మెఱుములు గల యొక - శరదము గగనమున మసలి క్షణకాలమునన్
గురిసెం బ్రచండవర్షము - నిరులు గవియ మిన్నుమన్ను నేకమగు క్రియన్.

మగడు దిట్టిన రోదించి మానుకొన్న - పెద్దగయ్యాలివలె వాన వెలిసిపోయె
మమత లుడిగిన సన్న్యాసిమనసువోలె - గగనమండలంబెల్ల నిష్కలుషమయ్యె.

ఆకటం దూలు సస్యశ్యామలక్షేత్ర కన్యగర్భము చల్లగా భుజించె
బక్కచిక్కినకొండవాగు దటాకంబు సిరివచ్చి చిటుకలో జియ్యబట్టె
ముమ్మాయిముత్యంబువోలి తామరమీద వర్షబిందువు తాండవంబు సేసె
నడయాడు రతనంబువడువున నాడాడ నారుద్రపుర్వు ప్రత్యక్షమయ్యె
చెలగి చేయార దానంబు జేసిచేసి - కొఱతవడియున్న వాని కాపురమువోలి
యుబ్బసెడి తూలె నొక చిన్నిమబ్బుతునక - యుత్తరంబుగ దిక్కుల కొత్తిగిల్లి.

వానదడిసిన భూమిదర్పణమునందు - ప్రకృతిరమ తలక్రిందుగా ప్రతిఫలించె
ముసలిసూర్యుని 'పసలేని మోముజూచి - మూతిముడియించె బడుచు టంభోజవనము.

పడమట, నెఱ్ఱపట్టు జిగిపట్టుతివాచులమీద, వృద్ధసూ
ర్యుడు నివసించె, వీడ్కొలుపు టుత్సవగానము లాచరించుచున్
నడిచె శకుంతకోటి సదనంబుల కంతట ప్రొద్దు గ్రుంకె, సం
దడులు క్రమక్రమంబుగ నణంగె, వసుంధర కన్నుమూసినన్.

౪. చరిత్ర

కళింగదేశపు తూర్పుగాంగరాజుల పరిపాలనావిధానములు

రాళ్లబండి సుబ్బారావు, యం. ఏ., యల్. టి., యఫ్. ఏ. యు.

తూర్పుగాంగవంశపురాజులనుగురించి, పశ్చిమగాంగరాజులచరిత్ర తెలిసికొనినంతబాగుగ ఇదివరలో, అనగా ౮ లేక ౯ సంవత్సరములకు పూర్వము, తెలిసికొనుటకు తగినన్ని ఆధారములు దొరకకుండెను. ఇటీవల దక్షిణహిందూదేశశాసనములు నాల్గు, ఐదు, ఆరుసంపుటములు వెలువడినకారణమున తూర్పుగాంగరాజులచరిత్ర మిక్కిలిబాగుగా తెలియవచ్చినది. అంతకుపూర్వము, చెన్నరాజధాని సర్కారుశాసనాధికారుల సంవత్సరాంతపునివేదికలలో ప్రకటింపబడిన శాసనపుసూచనలవల్లనేమి, హిందూదేశశాసనావళి మొదలగు సంచికలలో ప్రకటింపబడిన ఈరాజులశాసనములవల్లనేమి కొంతచరిత్ర (ఈరాజులకుసంబంధించినది) దొరికినను, హిందూదేశశాసనముల సంపుటములవల్లనే ముఖ్యముగా పూర్తిచరిత్ర దొరికినదని నమ్మవలెను. ఇవిగాక, ఈరాజులకు సంబంధించిన బంగారునాణెములు, గంగవంశానుచరిత్ర, మాదలాపాంజి మొదలగుగ్రంథములు, ముఖలింగ-నగరకటకము, వారణాసి- కటకము, కళింగపట్టణము మొదలగుతావులలో దొరికిన చారిత్రకవస్తుశిథిలములు, ఈవంశపురాజులచేత కట్టబడి ఇప్పటికిని నిలిచియున్న ముఖలింగము, శ్రీకూర్మము, అరసవిల్లి, మహేంద్రగిరి, సింహాచలము, నారాయణపురము, జగన్నాథము, కోనార్క మొదలగుస్థలములలోని దేవళములు- ఇవిఅన్నియు ఈరాజులచరిత్రను మిక్కిలిబాగుగా తెలియజేయును.

ఈరాజులును, మైసూరుదేశమును పూర్వము పాలించిన పశ్చిమగాంగులును ఒకేవంశమునకు ప్రాచీనకాలమున చెందియున్నను, విధివశమున వేర్వేరై, ఒకశాఖవారు కళింగదేశమునను, మరియొక శాఖవారు మైసూరుదేశమునను స్థిరవాసము లేర్పరుచుకొనిరి. అనాదిని, అనగా గాంగులు రెండుశాఖలుగా విడిపోకముందు, ఈవంశమువారు గంగానదీప్రాంతమువారని వారిశాసనములవల్ల తెలియుచున్నది. మరియు క్రీ. పూ. ౪-వ శతాబ్దాంతమున పంజాబుదేశముపై దండెత్తి దానిని జయించిన అలెగ్జాండరు గంగానదీప్రాంతదేశములనుగూడ జయింపదలపెట్టగా ఆకాలమున అందుండురాజు బహుపరాక్రమవంతుడనియు, ఆతనికి సామంతులుగానున్న అందలిజాతులు గాంగరిడులు, ప్రాశ్చిజాతులని పిలువబడుచుండిరనియు గ్రీకుచరిత్రకారులవ్రాతలవలన మనకు తెలియుచున్నది. కనుక, గంగానదీప్రాంతపువారైన ఈగాంగులు కళింగమున నివసించుటచేత తూర్పుగాంగులనియు, మైసూరునందు నివసించుటచేత పశ్చిమగాంగులనియు నవీనచరిత్రపరిశోధకులచే పిలువబడుచున్నారు. ఈతూర్పుగాంగులచరిత్రయు, పరిపాలనావిధానములును తెలిసికొనుట మనకు ముఖ్యావసరము. ఏలనన ఆంధ్ర, కళింగదేశములందు ఈవంశపురాజులు క్రీస్తుశకము ౫-వ శతాబ్దాంతభాగము మొదలుకొని ౧౫-వ శతాబ్దార్ధభాగమువరకును తమ ఏలుబడిని చక్కగ జరిపిరి. వారికిపూర్వము దేశము

అనేక చిన్న చిన్న రాజ్యములుగా చీల్చబడియుండెను; జైన, బౌద్ధ మతములసంప్రదాయములతో నిండియుండెను. వాణిజ్యవ్యాపారములు, నాగరికతయు అడుగంటెను. వీరి రాజ్యప్రారంభమునుండియు ఆర్యమత సంప్రదాయములు, నాగరికత, బ్రాహ్మణమతము, వేద విద్యలు, దేవాలయములు, వాణిజ్యవ్యాపారములు దేశమున నిండియుండెను. వీరిరాజ్యము ప్రప్రథమమున గంజాం జిల్లా, విశాఖపట్టణంజిల్లాలయందుమాత్రమే స్థాపింపబడినను, క్రమక్రమముగా గంగా, గోదావరీ(ఒకప్పుడు కృష్ణా) నదుల మధ్యప్రదేశమునందంతటను వ్యాపించెను. ఈ తూర్పుగాంగవంశపురాజులలో రెండుశాఖలు గలవు. అనగా, రాజ్యకాలములనుబట్టి రమారమి క్రీస్తుశకము ౯ - వ శతాబ్దాంతమువరకును రాజ్య మేలినవారు పూర్వతూర్పుగాంగరాజులనియు, తర్వాత రాజ్య మేలినవారు పరతూర్పుగాంగరాజులనియు పిలువబడుచున్నారు. అయినను, వీరుభయులును ఒకేవంశమునకు చెందినవారనియే నమ్మవలెను. పరగాంగరాజులశాసనములలో పేర్కొనబడిన ఒకరాజు మధుకామార్ణవుడు వారివలె తనశాసనమున శకాబ్దసంవత్సరమును పేర్కొనక పూర్వరాజులవలె గాంగవంశశకసంవత్సరమును పేర్కొనుటచేత ఉభయశాఖలవారు నిజముగ ఒక్కవంశమువారనియే నమ్మవలెను. ఇదిగాక, మధుకామార్ణవునిశాసనమున పేర్కొనబడిన గాంగవంశశకసంవత్సరమును, ఆతని తర్వాత రాజ్యమునకువచ్చిన మూడవ వజ్రహస్తదేవుని శాసనమున పేర్కొనబడిన శకాబ్దసంవత్సరములు, వంశావళి, రాజ్యకాలములను బట్టి శకసంవత్సరముగా మార్చుటకు వీలు చిక్కినది. దీనినిబట్టి గాంగవంశపురాజుల కాలనిర్ణయములు స్థిరపరచబడినవి. గాంగవంశము కళింగమున రాజ్యమేలుటకు ప్రారంభముగావించినది క్రీస్తుశకము ౪౯౬-వ సం. అని తేలినది. ఈవిషయములు ఇదివరలో పూర్తిగా చర్చింపబడి కొందరు పరిశోధకులచే అంగీకరింపబడినవి.

పైవిషయములు తెలిసికొనినగాని, రమారమి ౧౦౦౦ సం. తూర్పుతీరము నేలిన గాంగరాజుల పరిపాలనావిధానములు బాగుగ గుర్తెరుంగుట కష్టము. పూర్వరాజుల (అనగా క్రీస్తుశకము ౯ - వ శతాబ్దాంతమునకు ముందున్న రాజుల) రాజ్యవిస్తీర్ణము మిక్కిలి చిన్నది. గంజాంజిల్లాలోని ప్రస్తుతపు బరంపురం తాలూకా మొదలు గోదావరినదివరకును గల దేశము వారిస్వాధీనమున నుండెను. ప్రస్తుతము పాడుపడిన దంతపురము మొదటరాజధాని. తర్వాత నగరకటకము రాజధాని. కళింగపట్టణము, భీమిలిపట్టణము, విశాఖపట్టణము మొదలగునవి రేవుస్థలములు. మహేంద్రగిరిపై స్థాపింపబడిన గోకర్ణస్వామి వీరికి కులదేవత. గాంగరాజులు బ్రాహ్మణులకును, దేవుళ్లకును అగ్రహారములు విరివిగా దానముచేయుచుండిరి. ఒకప్పుడు జైన, బౌద్ధమతములతో నిండిన కళింగదేశమున వీరి యాదరణమున హిందూబ్రాహ్మణమతము స్థిరవాసము జెందెను. పూర్వగాంగరాజులలో నొకడగు అనంతవర్మకుమారుడు దేవేంద్రవర్మ వరాహవర్తనివిషయమండలి (ఇప్పటి శ్రీకాకుళం తాలూకా) తామరచెరువు గ్రామకుటుంబినులను సమావేశముచేసి సూర్యగ్రహణసమయమందు ఆగ్రామమును ౩౦౦ మంది బ్రాహ్మణులకును, మహేంద్రగిరి గోకర్ణభట్టారకదేవునకును ౫౧ - వ గాంగశకసంవత్సరమున దానముచేసిన విషయము తెలియుచున్నది.* సాధారణముగ దానములు దేవ, బ్రాహ్మణాగ్రహారములుగా చేసి యివ్వబడుచుండెను. అట్టి దానములకు ఎట్టి పన్నులుగాని, ఆటంకములుగాని లేకుండెను. వివాహకాలములందును, యుద్ధసమయములందును, వ్యాధిపీడితులైనప్పుడును, తటాకాదిసప్తసంతానప్రతిష్ఠకాలములందును, ఉత్తరాయణ, దక్షిణాయన పుణ్యకాలములందును, సూర్య, చంద్రగ్రహణ పర్వకాలములందును, రాజ్యపట్టాభిషేక కాలమునందును భూదానములు చేయబడుచుండెను.

* Ind. Ant. Vol XIII, p 273 f.

కుటుంబమున కందరికి

కుటుంబములో ప్రతియొక్కరికిన్ని క్వాకర్ ఓట్సు ఆదరణీయమగు ఆరోగ్యమైన యాహారము. బిడ్డలకు వాడినచో, త్వరలో పండ్లువచ్చి, రక్తము శుద్ధిపడి, నరములకు బలము చేకూరును. ఆరోగ్య సౌధము చిరకాలము నిలచియుండుటకది మంచి పునాదివేయును.

ఎదిగెడు బిడ్డలకు క్వాకరుఓట్సు, నరముల పటుత్వము కలుగజేసి, మంచి బలిష్ఠములగు కండరములను పెంచి మెదడుకు చురుకుదనమును కలిగించును. ఆటపాటలయందు వ్యయముచేయబడిన బలమునంతయూ తిరిగి సమకూర్చును.

పెద్దవారికి గూడ ఆరోగ్యమున కవసరమగు బలము, నరముల పటుత్వము నొడగూరును.

శుద్ధమైనదానికి క్వాకరు బొమ్మను చూడుడు.

క్వాకరు ఓట్సు

చేతులతో స్పృశింపబడనిది.

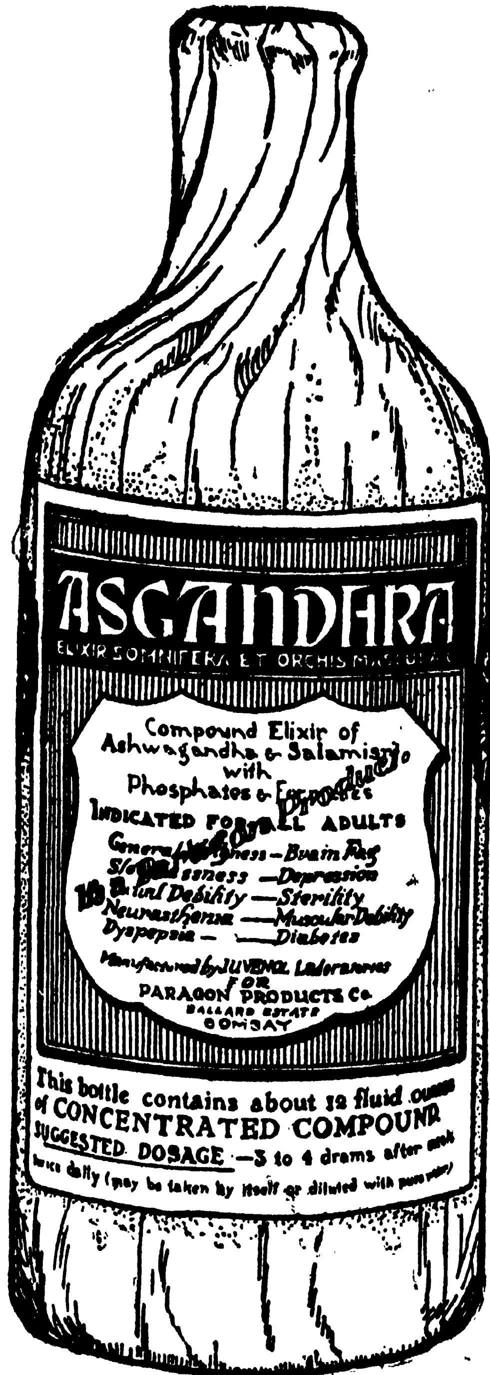
బలహీనత — అపాయకరమే

శక్తి, సామర్థ్యము తగ్గుట—భోజనమునందు పనియందు అయిష్టత—జీవితము యొక్క సౌఖ్యము ననుభవించుటకు గల అసమర్థతకు యేదో-ఒక కారణముండవలెనని మీ రెరుగుదురు.

ఆరోగ్యభంగమునకు మార్గమున కిది చిహ్నమనియు, దీనిచే దుర్భరముగా కష్టములు—అనగా క్షయ, పక్షవాతము, మూర్ఛ, మతిభ్రమ, అయితే నరముల బలహీనతకు గురియగునట్టి యితర జబ్బులుకూడ గలుగునని మీకు తెలియును.

యెప్పుడైన యిట్టి యోచన మీ మనస్సుకు తట్టినప్పుడు, దాని మీరు అలక్ష్యముచేయక, మిక్కిలి భద్రమైన అతిశాస్త్రీయమైన, త్వరితముగా గుణమునిచ్చునట్టి ఔషధమును (తరువాత దుర్గుణములు కలుగని) సేవింపుడు.

రసాయనములన్నియు కల్పితములని తలచి వివేకశూన్యులుగాకుడు. ఏలననగా కొన్ని మాత్రమే నిజముగా అట్లుండును. అనేకమంది అలక్ష్యము చేయుటవలనను, ఉపేక్షవలనను వారి జీవితాశయమును వదలుకొనిరి. మీకేది శ్రేష్ఠమైనదని పరిశీలించి తెలుసుకొనుడు—వైద్యవేత్తలచే ప్రపంచమునందంతటను యేది వాడబడి, ప్రశంసింపబడుచున్నదో, అదే రీతిగా బాధపడునట్టి వారిచే గూడ స్తుతించబడినదో—అతి దుష్టవ్యాధులుకూడ దేనిచో పారదోలబడినదో అట్టి దానిని నీవు గ్రహించి సేవించుము.

ఈదిగువ విషయమును జ్ఞాపకమునం దుంచుకొనుట శ్రేయస్కరము

"అస్‌గంధర"

అస్‌గంధ్ర రసాయనమునందు, (బలమునకు) సాలామిశ్రి, (దీర్ఘాయువుకు) కాల్‌సియం, (మెదడుకు) ఫాస్‌ఫొరస్, (దానికి చేరినపనుల నిర్వహించుటకు) కాయగూరలందు గల విటమినులు (తిరిగి పుష్టినిగలిగించుటకు) శ్రేష్ఠమైన ఓషదులు, వేరులు మున్నగు వాటియందుగల తప్పని అద్వితీయగుణములుండుటచే హిస్ ఎక్సలెన్సీ మద్రాసు గవర్నరుగారి యాజమాన్యముక్రింద జరిగిన అఖిలభారత వైద్యశాస్త్రజ్ఞుల ఎ. ఐ. ఎస్. అండ్ ఎస్. ప్రదర్శనమునందు బంగారు పతకము నొసగిరి.

మా మాటను మాత్రమే మీరు నమ్మవలసినదని మేము తెలుపుటలేదు!
దీనిని పరిశోధించి, వుపయోగించినవారి అభిప్రాయమును కూడ గ్రహింపుడు.
అస్‌గంధ్ర ధరతక్కువ. యిత రసాయనము లన్నిటికంటె యెక్కువ గుణము నిచ్చును.

పారగన్ ప్రాడక్ట్సు కంపెనీ,

(అద్భుతమైన ఓషధులశాఖ)

బల్లారు ఎస్టేట్, బొంబాయి.

వరా:—హిందూ దేశము, బర్మా దేశములందలి సుప్రసిద్ధ వైద్య దుకాణములలో దొరుకును

1. రావుబహద్దూరు యస్. రంగనాథాచార్యులుగారు. 2. మానూరి వెంకటకృష్ణారావుగారు. 3. కె. వి. రాధాకృష్ణశాస్త్రిగారు.
4. రాజవైద్య, కాయపరపు అద్భుతరామయ్యగారు. 5. ఛాయాకార చిరంజీవి పాదరి.

1. టి. జియ్యరుదాసుగారు. 2. అల్లూరి నారాయణరాజుగారు. 3. వేముల కూర్మయ్యగారు.

4. అప్పన సుబ్బారావుగారు. 5. డా. వి. వి. సాగరుగారు.

దేవుళ్లకు నిత్యనైవేద్యపూజాదిసత్కర్మలకు దానములు చేయబడుచుండెను. అట్లు దానములు "సర్వకరపరిహారైః" అనగా సిద్ధాయము, దండు, అపరాధము మొదలగుపన్నులనుండియు, సర్వాటంకములనుండియు అనగా, అచట, బట మొదలగువారి రాకపోకలతో నిమిత్తము లేకుండగా తప్పింపబడి ఇవ్వబడుచుండెను. అట్టిదానములు చేయబడుసమయమున ఆయా గ్రామమునందలి కుటుంబినులను (వ్యవసాయదార్లను) సమావేశము చేసి వారి ఎరుకతోను, అనుమతితోను రాజాజ్ఞలను వినుపెంచుచుండెను. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆయా రాష్ట్రీములందలి ప్రధానులను,మాండలికులను,జానపదులను సమావేశముచేసి రాజు తనయాజ్ఞలను వినుపించుచుండెను. దానములు సరిగా జరుగుటకై సంధివిగ్రహికునకో, లేక సామంతమాండలికునకో రాజు ఆజ్ఞ యొసగుచుండెను. దానములు పొందిన బ్రాహ్మణులు వేదవిద్య నేర్పుటకును, వేదమతము, లేక వైదికమతము దేశమున వృద్ధిచేయుటకును,రాజ్యపరిపాలనావిధానములందు రాజునకు తోడ్పడుటకును నియమింపబడినట్లు తోచును.

దానార్ణవునికొడుకగు ఇంద్రవర్మయొక్క గాంగ సంవత్సరము 154 తాలూకు టెక్కలిశాసనమునుబట్టి* అప్పటి కాలమానములలో బ్రహ్మదేయపుకాలమాన మొకటుండెననియు, భూములకు తటాకములందలి నీరు కాలువలద్వారా ప్రవహింపజేసి సాగుబడి చేయుచుండెడివారనియు, భూమి, నీటి పన్నులు రాజులు సంగ్రహించుచుండెడివా రనియు తెలియుచున్నది. ఈ శాసన ఆజ్ఞప్తి మహామహత్తర హరిశర్మ. ఈ మహామహత్తర దేశమునందలి పెద్ద యుద్యోగి యని చెప్పవచ్చును. సంధివిగ్రహి రాజకీయవిషయములం దారితేరినట్టియు, యుద్ధములు, సన్ధిచేయుట మొదలగుపనులు గల్గిన యుద్యోగి. మహామండలికుడు ఒక మండలాధిపతిగా నుండిన యుద్యోగి. మండలములు ఇప్పటి జిల్లాలకంటె చిన్నవిగను, విషయములు, లేక భోగములు ఇప్పటి తాలూకాలకంటె చిన్నవిగాను ఉండెను. విషయ, లేక భోగ పతులు మండలాధిపతులక్రింది సామంతోద్యోగులు. ప్రతివిషయమునను పెక్కువందలగ్రామము లుండెను. గ్రామాధిపతులు, గణకులు, కరణికులు, ఉపాధ్యాయులు, తలవరులు, అచటబటులు, భోగిక, వారిక మొదలగు చిన్న ఉద్యోగులు ప్రతిగ్రామమునందు నుండిరి. జానపదులు, కుటుంబినులు, రాష్ట్రికూటప్రముఖులు రాజాజ్ఞలను శిరసావహించి కొనసాగించుచుండిరి. గ్రామకుటుంబినులందరును కలిసి గ్రామము మొత్తముపై చెల్లించవలసిన పన్నులకు బాధ్యత వహించుచుండిరి.

ఈ ఇంద్రవర్మకాలమున అనగా క్రీ. శ. రమారమి ౬౨౩ మొదలు ౬౫౦ వరకు దేశము బహుశాంతి గొనెను. శాసనములనుబట్టి కళింగులు ఆంధ్రభాషనే వాడుచుండి రని తెలియును. శాసనముల లిపి ప్రాచీనపు తెలుగు;భాష సంస్కృతము. దేశమున వేదవిద్యయు, వైదిక మతసంప్రదాయములును, ఘటికాశ్రమములును, దేవాలయనిర్మాణములును వృద్ధిపొందుటచేత ఆర్యుల నాగరికత హెచ్చెను. ప్రాయశః ఈతనిరాజ్యకాలముననే చీనాదేశపు బౌద్ధయాత్రికుడగు యుఆన్‌ఛ్వాంగు కళింగదేశమునసంచారము చేసెను.ఆతని గ్రంథమును బట్టి కళింగదేశము ౧౦౦౦ మైళ్లు చుట్టుకొలత గలిగియుండెను. దానిరాజధాని౪మైళ్లువిస్తీర్ణముగలిగియుండెను.భూములు ఫలవంతములైసస్యసమృద్ధి గలిగియుండెను. దేశమునందలికారడవులు, కొండలు మైళ్లకొలది వ్యాపించి మదపు ఏనుగులతో నిండియుండెను. ప్రజలు అనాగరకులు, మోటువారలయ్యు విశ్వాసపాత్రులుగాను, న్యాయవాదులుగాను,స్పష్టముగా మాట్లాడువారుగాను ఉండిరి. దేశమునందు కొద్దిమందిమాత్రము బౌద్ధమతస్థులు. విశేషించి ప్రజలు హిందూమత మవలంబించిరి. దేశమున ౧౦ బౌద్ధమఠము లుండ, నూరుకంటె నెక్కుడుగ హిందూ దేవాలయము లుండెను. నిగ్రంథులు (జైనులు) గూడ నుండిరి. దేశము ఋషిశాపమున జనహీనముగా నుండెను.

* Ep. Ind. vol. XVIII. pp- 307-311.

ఈ ఇంద్రవర్మ సమకాలికుడును, తూర్పుచాళుక్య వంశీయుడును, వేంగీభూపాలుడును నగు మొదటి జయసింహు (క్రీ. శ. ౬౩౩-౬౬౬) నాస్థానము నలంకరించిన దండిమహాకవి రచించిన దశకుమారచరిత్రమునుబట్టి కళింగ, వేంగిదేశములకు యుద్ధములు జరుగుచుండె ననియు, నావికదళము లుండెననియు తెలియుచున్నది. కళింగులు ఆకాలమున తూర్పుదీవులు, చైనా, లంక, మొదలగు ప్రదేశములతో విరివిగా వర్తకము సాగించుచుండిరి. ఆకాలపునాణెములు గంగమాడలనుపేరను, వంగపరక లనుపేరను, పెక్కులు అనేకస్థలములందు దొరికినవి. నాణెములు ముద్రించుటకు టంకశాలలు, శాసనములు రచించుటకు లేఖకస్థానములు ఏర్పరచబడెను. సముద్రతీరపుపట్టణములందు నావికదళములు, వర్తకపుపన్నులు వసూలుచేయుటకు సుంకాలయములు ఉండెను. తూర్పుదీవులకు, సువర్ణభూమికి, లంకకు కళింగులును, ఆంధ్రులును వలసబోయి తమమతమును, భాషను, నాగరికతను అందు నెలకొల్పిరి. దీనికి ఆ దేశములలో కన్పట్టు శైవాలయములును, తెల్గులిపియందు వ్రాయబడిన శాసనములును, క్లింగులని పిలువబడు ప్రజలును నిదర్శనములు.

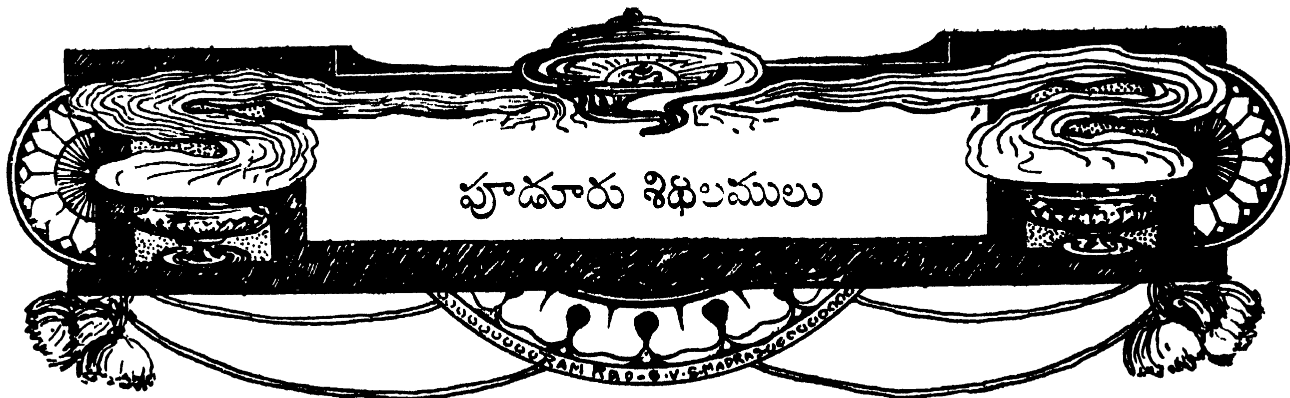
ఇంక, పరగాంగరాజులశాసనములనుబట్టి తెలిసికోదగిన పరిపాలనావిషయము లెన్నియో కలవు. బొబ్బిలితాలూకాయందలి నారాయణపురముననున్న నీలేశ్వరదేవాలయమునందును, గంజాంజిల్లాలోని శ్రీకూర్మం, ముఖలింగం దేవాలయములందును, విశాఖపట్టణముసమీపముననున్న సింహాచలాలయమునందును, తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని ద్రాక్షారామభీమేశునియాలయమందును గల పెక్కువందల శిలాశాసనములనుబట్టియు, ఈపరగాంగరాజుల తామ్రశాసనములనుబట్టియు, ఆకాలపు రాజకీయపరిస్థితులు మిక్కిలి బాగుగా తెలియుచున్నవి. క్రీ. శ. ౧౦-వ శతాబ్దము మొదలు ౧౫-వ శతాబ్దార్ధభాగమువరకును గంగాకృష్ణామధ్యస్థదేశమునంతను పరిపాలించిన ఈ సుప్రసిద్ధ తూర్పుగాంగరాజులు తమ రాజ్యాంగవిధానములనుఉచ్చస్థితియం దుంచిరి. అప్పటికాలపు రాజకీయపు టుద్యోగములు కొన్నింటి నిందు పొందుపరిచితిని. వాటినిబట్టి చదువరులే ఆకాలపు రాజ్యాంగవిషయములు గ్రహింతురుగాక.

సేనాపతి, మహాసేనాపతి, నాయక, నాయకాణి, సంధివిగ్రహి, మహాసంధివిగ్రహి, దండనాయక, మహాదండనాయక, శ్రీకరణ, రాచపురవరి, సాహిణి, లవణకరాధికారి, ప్రధాని, మూలభండారమున ముద్రహస్త, మండలిక, మహామండలిక, రాచపడిహస్త, శాసనకుడు, రట్టడి, మహాదండవాసి, మహారాణక, విషయపతి, నగరపాలక, పురోహిత, దండపాసి, తలవరి, నగరాధ్యక్ష, కళింగరక్షపాలక, రాజగురు, మహాప్రధాని, మహాపాత్ర, పాత్ర, మహాసామంత, సామంత, రాజానక, కుమారామాత్య, ఉపరిక, గ్రామాధ్యక్ష, మహాప్రతిహార, ప్రతిహార, పంచవిషయమండలేశ్వర, పంచపాత్ర, రాజపాదోపజీవిన, సామభాజి, మహామహత్తర, మహత్తర, బుడయివెంక, భోగపరీక్ష, కళింగదండపత. ఆకాలమున కళింగదేశము అనేకమండలములక్రింద విభజింపబడియుండెను. ఒకమండలము అనేకనాడులు, లేక విషయములుగ విభజింపబడెను. శాసనములలోని కొన్నినాడులు ఇట్లు పేర్కొనబడినవి: చోడవలనాడు, గుద్దవాడినాడు, జంతరునాడు, సరుడనాడు, ప్రోలనాడు, నుంగనాడు, పొత్తపినాడు, దిమిలసీమ, వరాహవర్తని, కులవర్తని, రూపవర్తని, క్రోష్ఠుకవర్తని, ప్రక్కినాడు. ఆకాలమున రాజులును, రాణులును, ఉద్యోగులును, ప్రజలును విశేషముగా దానములను జేయుచుండుటయు, అట్టిదానములు దాతలఆయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధికైకాని, పుత్రపౌత్రాభివృద్ధికైగాని, మాతాపితృస్వపుణ్యాభివృద్ధికైగాని, దేవబ్రాహ్మణ, రాజ, గురు, బంధుజనప్రీతికైగాని చేయబడుచుండుట ఆచారము. దానములు అఖండవర్తిదీపమునకై చేయబడుచుండెను. అట్టిదానములు పురవరి, లేక ఇతరఉద్యో

గీయులవశమునగాని, బోయలు, లేక పశువులకాపరుల వశమునగాని బెట్టుట ఆచారము. దీపదానము జరుపుటకై ఆవులు, గొఱ్ఱెలు, మేకలు, భూములు, నాణెములు పెట్టుట కలదు. పలురకముల నాణెములు శాసనములలో పేర్కొనబడినవి. మచ్చునకు కొన్నింటిని ఉదాహరించుచున్నాను: మాడలు, గండమాడలు, గంగమాడలు, మల్లమాడలు, మత్స్యమాడలు, చిరుగండమాడలు, చిన్నాలు, టంకాలు, ససుకాణి టంకాలు, మత్స్యగద్యలు, పరకలు. రాజులకుగల బిరుదములనుబట్టి వారు నిజముగ చక్రవర్తులని చెప్పవచ్చును. శకసం. ౧౦౦౩ నాటి అనంతవర్మచోడగంగుని కొర్ని శాసనమునను, ముఖలింగాలయమున నున్న శిలాశాసనములవల్లను గాంగరాజుల కందరకును అనంతవర్మ మహారాజు, రాజాధిరాజు, రాజపరమేశ్వర, పరమభట్టారక, పరమమాహేశ్వర, త్రికళింగాధిపతి మొదలగు సార్వభౌమబిరుదము లుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఆశాసనమున రాజు వరాహవర్తనివిషయ మండలి రాష్ట్రకూట ప్రముఖులను, కుటుంబినులను సమావేశముచేసి పురోహిత, అమాత్య, యువరాజ, సంధివిగ్రహి, దౌవారిక ప్రముఖ పరిజనసమక్షమున ఖోన్నగ్రామమును షట్కర్మనిరతులగు ౩౦౦ బ్రాహ్మణులకు దానము జేసెనని తెలుపబడినది.

ఈగాంగరాజులు కటకమునకు క్రీ. శ. ౧౧౩౨ లో తమరాజధానిని మార్చకమునుపు సింహాచలము, ముఖలింగము, శ్రీకూర్మము, అరసవిల్లి, దీర్ఘాసి, మహేంద్రగిరి, నారాయణపురము మొదలుగాగల స్థలములలో పెక్కుశివాలయములను గట్టించిరి. అనంతవర్మచోడగంగ కటకము జయించి తనరాజధానిని అక్కడకు మార్చినదాదిగా వైష్ణవమతమునం దాసక్తి గలవాడయ్యెను; పురి, లేక జగన్నాథమున పురుషోత్తమున కాలయము కట్టించెను.

ఈతనితర్వాత రాజ్యమునకు వచ్చిన రెండవ రాజరాజదేవు, రెండవ అనంగభీమదేవులకాలములలో భువనేశ్వరమున పెక్కుశివాలయములును, వైష్ణవాలయములును కట్టబడెను. మూడవ అనంగభీముని కాలమున (క్రీ. శ. ౧౨౧౧-౧౨౩౮) నరసింహామహామునులు తమమతమును వృద్ధిచేసెను. రాజు జగన్నాథాలయమున కనేకమండపములు, గోపురములు కట్టించెను. ఈతనికొడుకగు మొదటినరసింహదేవు (క్రీ. శ. ౧౨౩౮-౧౨౬౪) కోనకోనయందు సూర్యదేవునికి సుప్రసిద్ధమైన యాలయ మొకటి కట్టించెను. ఈకోనార్కాలయమును, అందలి సూర్యరథము, నాట్యమందిరము, అందలి నటకులయొక్కయు, గాయకులయొక్కయు, విగ్రహములును ఆకాలమునాటి శిల్పచాతుర్యమును చాటుచున్నవి. ఈకాలముననే ఈరాజుగురువగు నరహరితీర్థులు కళింగమున మండలికపదవియం దుండి మాధ్వమత సంప్రదాయములను కళింగదేశమునందంతటను వ్యాపింపజేసెను. అనేకమఠములు, దేవాలయములు కట్టబడెను. రాజులును, మంత్రులును పెక్కు దానశాసనములను చెక్కించుటచే మనకు అప్పటికాలపు మతచరిత్ర, రాజకీయపరిస్థితులు బాగుగా తెలియుచున్నవి. నాల్గవ నరసింహదేవుని పురి (జగన్నాథము) తామ్రశాసనములనుబట్టి, రాజులు తరుచుగా దేశమున సంచారములు సల్పుచుండెడివారనియు, మహమ్మదీయులు దండెత్తకుండ దేశమును సంరక్షించుచుండిరనియు, పెక్కు సామంతరాజవంశీయులవల్ల కప్పములను గైకొనుచుండిరనియు, రాజకీయ, ఆర్థిక, మత విషయములం దారితేరి సామంతోద్యోగులను పురికొల్పుచుండెడివా రనియు, రాజ్యము (గంగాగోదావరీనదుల మధ్యప్రదేశము) శాంతిని, సౌఖ్యమును పొందియుండెననియు తెలియుచున్నది.

పూడూరు శిథిలములు

మారేమండ రామారావు యం. ఏ., బి. ఇడి.,

చంద్రగుప్తమౌర్యునికాలముననే జైనమతము దక్షిణాపథమున వ్యాపించినది. అంతటినుండి క్రీ. శ. ౧౧-వ శతాబ్దివరకు నీమతము ప్రబలముగ నుండినది. క్రీ. శ. ౧౧౫౦ ప్రాంతమున బసవేశ్వరుడు వీరశైవమతమును బోధించెను. ఆతనియేలికయగు బిజ్జలకాలాచుర్యుడు జైనుడగుటవలన బసవేశ్వరునికి రాజాశ్రయముచే నప్పటికి ప్రబలముగనుండిన జైనులవలన పెక్కుకష్టములు గలిగెను. కడపట నీమతబోధకుడు రాజును చంపించి తదాశ్రితులగు జైనుల ననేకవిధముల హింసించెను. కాలక్రమమున జైననిర్మూలనము శైవమతవ్యాపనమునకు ముఖ్యసాధనముగ నేర్పడెను. ఎన్నిస్థలముల శైవమతస్థులు జైనులను జంపియు, వారిసంస్థలను నాశమొనర్చియు, జైనమతమును విధ్వంసమొనర్చిరి. దక్షిణాపథమతచరిత్రమునం దిదియొక ముఖ్యమగు ఘట్టము. బసవపురాణాది శైవగ్రంథములందును, కొన్ని స్థానిక చరిత్రములందును ఈమతయుద్ధముల ప్రశంస గలదు. అందును కాకతీయులకాలమునం దీజైనవిధ్వంసనము ప్రబలముగ నుండినట్లగపడుచున్నది. ఈవాఙ్మయాధారములను బలపరచు నితర చారిత్రక ప్రమాణము లరుదుగ లభించినవి. కట్టడములనుండియు, శిల్పమునుండియు నీజైనమత విధ్వంసమునుగూర్చి యెరుంగనగును. ఇట్టివి నైజాం రాష్ట్రాంతర్గతములగు కొల్లిపాక, గంగాపురము, పూడూరు మున్నగు స్థలముల గలవు. పూడూరుగ్రామమునందలి శిథిలములను వర్ణించి యవి పైమతయుద్ధవిషయకములగు వాఙ్మయాధారముల నెటులు బలపరచునో యీవ్యాసమున జూపబడును.

పూడూరు హైదరాబాదు-కర్నూలు రైలుమార్గమున గద్వాలకైదుమైళ్లదూరమునందుండు చిన్నగ్రామము. గ్రామమును సమీపించినతోడనే రైలుమార్గ మొకదిట్టముగనున్న మట్టిగోడగుండా పోవును. ఈగోడ గ్రామముచుట్టును వలయాకారముగ నున్నది. ఇదిగాక కేశవస్వామియాలయము, మల్లికార్జునగుడి, వీరభద్రదేవళము నాగ్రామమున జూడదగిన ప్రదేశములు.

కేశవాలయము చతురస్రమగు నొకయావరణపు మధ్యభాగమున నిర్మింపబడినది. ఈయావరణ పడమటిగోడలో సింహద్వారమున్నది. నీలశిలానిర్మితమును, చక్కని శిల్పముగలదియు నగు నీద్వారము చాళుక్యులకాలమున నిర్మింపబడినది. స్థానికులనడుగగా నాయూరబావిని త్రవ్వునపుడీద్వారము ముక్కలనే దొరకెననియు, దానినంతకుపూర్వముండిన గుమ్మమును దీసివైచి యది సింహద్వారముగ నమర్చిరనియు జెప్పిరి. ఇచ్చటి కేశవాలయమునం దొకప్రవేశమంటపమును, దానినంటి యంతరాళమంటపమును, దానివెనుక గర్భాలయమును గలవు. ఆలయము పైభాగమున గోపురములేదు. చుట్టును మూడడుగులయెత్తున నొకపిట్టగోడమాత్రము గలదు.[1] పదునారవ శతాబ్ది యుత్తరార్ధమునందుండిన గద్వాలరాజగు పెదసోమభూపాలు డప్పటికి శిథిలమైయున్న పూడూరి కేశవాలయము నుద్ధరించెనని స్థానిక చరిత్రములలో నున్నది.[2] ౧౬, ౧౭ శతాబ్దములనాటి యాంధ్రవాఙ్మయమున నీకేశవస్వామిప్రశంస విశేషముగ గన్పించుచున్నది. మొదటినుండియు నీయాలయమునందుండిన కేశవస్వామి విగ్రహము గద్వాలదుర్గమునందలి కేశవాలయమునకు గొనిపోబడెననియు,[3] కొంతకాలమయినపిమ్మట నొకచేయి భిన్నముకాగా నావిగ్రహము కృష్ణలో పడవేయబడెననియు స్థానికులు దెలుపుదురు.

కేశవస్వామియాలయమున కుత్తరముగా రెండుఫర్లాంగులదూరమున ముందుపేర్కొనబడిన మట్టిగోడ గలదు. ఈ స్థలమున నెచ్చుతగ్గులుగాబడియున్న చదరపురాళ్లనుండియు, గోడలోగల యానవాళ్లను

౧. గద్వాల సంస్థానములోని దేవళములు చాలవరకు నిటులే నిర్మింపబడినవి.

౨. గద్వాల కైఫీయతు. Loc. Rec. Vol. XXXVIII.

౩. గద్వాలదుర్గమును, అందలి కేశవాలయమును పెదసోమభూపాలునిచే క్రీ. శ. ౧౬౬౩-౧౭౦౫ ల నడుమ నిర్మింపబడినవి.

బట్టియు నిట గోడలో నొకద్వారముండెడిదని యూహింపవచ్చును. ఈగోడ యావలిభాగమున నుత్తరముగనేగు బాట గలదు. ఈమార్గము ననుసరించి యొకఫర్లాంగుదూర మేగినచో, బాటకెడమవైపున చిన్న దేవళమొకటి గన్పించును. ఇదియే మల్లికార్జునగుడి. ఐదడుగులయెత్తు గల తిన్నెపై గట్టబడిన యీగుడిలో నొకలింగముమాత్ర మున్నది. వెనుకవైపునుండి యాలయము పడిపోవుచున్నది. ఇచ్చట నొకచింతచెట్టు క్రింద ౪ అడుగులయెత్తున ప్రాక్పశ్చిమముగ నొకచిన్నగోడగలదు. దీనినాని యీక్రిందివిగ్రహములు గలవు:

౧. ఇద్దరు ద్వారపాలకులు.

౨. కూర్చునియున్న యొకదేవీమూర్తి.

౩. అటులేయున్న పురుషవిగ్రహము.

౪. పద్మాసనమున గూర్చొని తలపైయేడుపడగల సర్పముగల యొకధ్యానజైనమూర్తి.

౫. నిలబడియున్న మరియొకజైనవిగ్రహము.

౬. సుందరముగ చెక్కబడి యాభరణాదులతోనుండిన మరియొక జినమూర్తి.

ఈ విగ్రహములన్నియు భూమిని త్రవ్వునపుడు వెలువడినవనియు, వీనికి జైనబొమ్మయ్యలని పేరనియు స్థానికులు దెల్పిరి.

మల్లికార్జునగుడినిదాటి కొంతదూర మేగినచో నొక శిలాప్రాకారశిథిలము గానవచ్చును. ఇదియు వలయాకారముగనే యున్నది. బహుశః ఇయ్యది బహిఃప్రాకారమై యుండును. దీని కుత్తరముగ రెండుఫర్లాంగుల దూరమున వీరభద్రాలయము గలదు. చరిత్రాన్వేషుల కీయాలయము మిగుల ముఖ్యమైనది. ఇందు ముందరిభాగమున నొక చిన్ని మంటపము (Porch)ను, దానివెనుక విశాలమగు ప్రవేశమంటపము, నటుపై అంతరాళమంటపము, నటుపిమ్మట గర్భాలయమును గలవు. గర్భగుడిలో నొకలింగ మున్నది. ప్రవేశమంటపమున గుడివైపున వీరభద్రుని విగ్రహము గలదు. దీనినుండియే యాలయమునకు వీరన్నగుడి యని పేరు వచ్చినది. శైవాలయమునందువలె గాక నీగుడి పైభాగమున శిఖరము గలదు. ఇది మెట్లుమెట్లుగ నుండి పైకి పోనుపోను సన్నమగును. అగ్రమున తలక్రిందుగ బోర్లింపబడిన కలశముగలదు. ౪ ఇట్టిపద్ధతిని నిర్మింపబడిన శిఖరములు జైనదేవాలయములపై గాంచనగును. పశ్చిమాభిముఖమగు నాయాలయమున కెదురుగ నొక చిన్న మంటపమున చక్కని నందియు, దానివెనుక నొకవేదికపై ధ్వజస్తంభమును గలవు. అటుపై ఆలయ సింహద్వార మున్నది. ఈద్వారమునంటి యుత్తరముగ నొకమట్టిగోడ గలదు. ఆగోడలో నీక్రిందిశిల్పశకలములు బిగింపబడినవి:

౧. ఒకచేతకత్తిని, మరియొకచేత డాలునుగల నాలుగు నాగవిగ్రహములు.

౨. ఇరుపార్శ్వములను చామరములు వీచు స్త్రీ లుండ మధ్యభాగమున ధ్యానముద్రలో పద్మాసనమున గూర్చొనియున్న జినుడు. వానిక్రింద గుఱ్ఱముపై నొక స్త్రీయు, పురుషుడును.

౩. గుఱ్ఱములపైనున్న యిద్దరు యోధు లొండొరులతో బోరుట.

౪. పై నొకధ్యానజైనవిగ్రహము. క్రిందిభాగమున నిద్దరు యోధులు కత్తులతో బోరుట.

౫. ఒకటియు నంతకుమించినవియు నగు పడగలుగల నాగవిగ్రహములు.

వీరన్నగుడికావల ప్రాక్పశ్చిమముగ నొకసత్ర మున్నది. దీని కుత్తరముగ నొకశాఖయు గలదు. ఈసత్రము మివేవల బాటసారుల సౌకర్యమునకై నిర్మింపబడినది. దీనియుత్తరశాఖయొక్క వెలుపలిగోడలో నెన్నియో మనోహరములగు శిల్పములు బిగింపబడినవి. ఇవియును పొలములదున్నునపుడును, బావులను త్రవ్వునపుడును దొరకినవియేయని స్థానికులు చెప్పిరి. ఈశిల్పములలో నీక్రిందివి ముఖ్యములు:

౧. ఒకద్వారబంధపుదూలము. దీనిపై చక్కని నగిషీపని గలదు. నడుమనున్న గజలక్ష్మివిగ్రహము మనోహరమైనది.

౨. అట్టిదే మరియొకదూలము. దీనిపై తాండవనృత్యము చేయుచున్న నటరాజవిగ్రహము గలదు.

౩. రామాయణమునందలి సీతారామవనవాసమును, శూర్పణఖానాసికాచ్ఛేదమును చిత్రింపబడిన యొక స్తంభము.

౪. ఇది యొకవిశేషమగు శిల్పము. ఇందు మొదటివరుసలో చామరహస్తలగు నిద్దరు స్త్రీలనడుమ నొకధ్యాని జైనవిగ్రహమును, దానిప్రక్క నొకవేదికపై లింగమును గలవు. రెండవవరుసలో శివలింగముక్రిందనిలచిన యొకపదాతి జినప్రతిమక్రింద నున్న యొకరౌతు గుఱ్ఱమును ఈటెతో పొడుచుచున్నటు లున్నది. వీనిక్రిందుగ రౌతునకుదగ్గరగా మృతదేహమొకటి యున్నది.

పైనపేర్కొనబడిన కట్టడములును, శిల్పములేగాక పూడూరులో కర్ణాటాంధ్రభాషలలో నారుశాసనములు గలవు. వానిసారాంశము నీక్రింద నొసంగుచున్నాను:

(i) మల్లికార్జునగుడివద్ద, బాటకెడమవైపున నొకచేనుగట్టుపైనున్న బండపైగల కన్నడశాసనము. దీనికాలము ౧౨-వ చాళుక్యవిక్రమసంవత్సరము. ఇందు పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తియగు త్రిభువనమల్లుని సామంతుడగు పూంవూరహల్లకరస తనగురువును ద్రవిడసంఘ

౪. హనుమకొండలోని సిద్ధేశ్వరాలయమునకును, పద్మాక్షిగుడిపైనను, వరంగల్లులోని స్వయంభూదేవాలయముమీదనుగూడ నిట్టి శిఖరములు గలవు.

మునకు జెందిన పల్లవజినాలయమున వసించువాడునగు కనకసేనభట్టారకునికి జేసినధర్మములు పేర్కొనబడినవి. ఈశాసనమునందలి మొదటి వైపున అడుగుభాగమున నొకసంస్కృతశ్లోక మిటులున్నది:

స్వస్తి శ్రీజగతీతలైకతిలకే శ్రీపుండ్రసంజ్ఞేపురే
శ్రీమత్పల్లవరాజఖ(డ్గ)జలతో దుర్గే యశస్సాగరే,
చూతారామసుగంధశాలివనకే సంతిష్ఠతే సద్గురుః
శ్రీమత్కాంచనసేనపండితపతిః విఖ్యాతకీర్తిప్రియః.

ఈశాసనారంభమున నొకజినప్రతిమయు, దానిక్రింద

శ్రీమత్పరమగంభీర స్యాద్వాదామోఘలాంఛనం
జీయాత్ త్రైలోక్యనాథస్య శాసనం జినశాసనం.

నిత్యపూజాలయ స్సర్వం శ్రీపల్లవజినాలయం
నిత్యపూజాలయ స్సర్వం శ్రీపల్లవజినాలయం.

అను రెండుశ్లోకములు గలవు.

(ii) పూడూరుపశ్చిమభాగమున గణపతిగుడివద్ద బాటనానియుండు బండపైనున్న కన్నడశాసనము. ఇందును ప్రారంభమున జినవిగ్రహమును, పై రెండుసంస్కృతశ్లోకములును గలవు. ఈశాసనము హైహల్లకరస వరుసటిసంవత్సరము చేసినదానమును పేర్కొనును.

(iii) మల్లికార్జునగుడి కెదురుగ బాటనడుమగల శిలాఖండముపై గల శాసనభాగము. కరికాలకులప్రదీపకాది తెలుగుచోడ బిరుదములు గల రాజశేఖరు డనువానికాలమునాటిది.

(iv) కేశవస్వామిగుడిలో, ప్రవేశమంటపమునందలి యొక స్తంభముపై నుండు శాసనము. అరగిపోయినది. కోసనార్యపరవరాధీశ్వరుని ప్రశంస యిందు గలదు.

(v) వీరన్నగుడిప్రక్కనుండు సత్రము గోడలో గజలక్ష్మిదూలముపై రెండుపంక్తులలోని పాతకన్నడాక్షరములు. "స్వస్తి శకవరిస ఎన... నాల్వత్తెట్టనెయ సర్వజిత్సంవత్సర ప్రవర్తిసె" యని యొకపంక్తియు, "శ్రీపోరవఙ్గావుణ్డమాడిసిద" యని మరియొకటియు దెల్పుచున్నవి.

(vi) అదేసత్రములో మూలలో నిలువున సగముభాగము విరిగిపబడిన స్తంభముపై తెలుగుశాసనము. ఇందు "శకవరుషం, ప్రజాపతి సంవత్సర, జగదాళ, ఈశ్వరప్రతిష్ఠ, గుడి కట్టించి" యను పదములు తెలియుచున్నవి.

ఇంతవరకు నుదాహరింపబడిన కట్టడములనుండియు, శిల్పముల వలనను, శాసనములమూలముననుు, మధ్యయుగమునాటి రాజకీయమత చరిత్రములకు సంబంధించిన విశేషాంశములు గొన్ని తెలియవచ్చుచున్నవి. మల్లికార్జునగుడివద్దనున్న శాసనమునుండి పూడూరునకు పూర్వము పుండ్రపురమను నామ ముండెడిదనియు, నిట నొక దుర్గముండెడిదనియు దెలియుచున్నది. నేటికిని గాంచనగు మట్టిగోడ దానిలోనిభాగమై యుండును. ఈపూడూరిదుర్గమును పండ్రెండవ శతాబ్దప్రారంభమున హల్లకరసయనునతడు పాలించుచుండెను. ౧౪-వ శతాబ్దికి పూడూరుసీమపై వీరారెడ్డియనునతడు నాడగౌడుగనుండెను. ఆతనియనంతర మాతని దౌహిత్రుడగు పెదసోమభూపాలు డీసీమ కధిపతియయ్యెను. ఆరాజు తననివాసమును గద్వాలదుర్గమునకు మార్చినపిమ్మట పూడూరుదుర్గము క్రమక్రమముగ శిథిలమయ్యెను.[౫] పశ్చిమచాళుక్యులకును గాకతీయులకును నడుమ ఆంధ్రదేశమును తెలుగుచోడు లేలిరి. ఆచారిత్రకాంశమును బలపరచుటకు పూడూరులో రాజశేఖరచోడుని శాసనముగలదు. వీరభద్రగుడివద్ద సత్రములో నొకమూలనున్న శాసనస్తంభము తరువాత జరిగిన వృత్తాంతమును దెలుపుచున్నది. ఇందు శకవర్ష సంఖ్యగలభాగము తెలియుటలేదు. ప్రజాపతి సంవత్సరమమాత్రము గలదు. ఇందలి యక్షరములు కాకతీయగణపతిశాసనములలోని యక్షరములను పోలియున్నవి. ఈశాసనములోని జగదాళయనునతడు పాఖాలశాసనమున కాకతిగణపతి సామంతుడుగ బేర్కొనబడిన జగదాళుడు గానోపును. సుప్రసిద్ధ జైనస్థలమగు పూడూరులో శివాలయప్రతిష్ఠ చేయబడెనని యీశాసనము దెల్పుచున్నది. గణపతిదేవునికాలమున జైనులు హింసింపబడిరనియు, శైవమతము విజృంభించెననియు స్థానికచరిత్రములు మున్నగునవి ఘోషించుచున్నవి. కాన నీశాసనమందలి జగదాళుడు పాఖాలశాసనములోని జగదాళుడేయని చెప్పవచ్చును.[౬] దానినుండి పూడూరులోగూడ తెలుగుచోళులకు వెనుక కాకతీయులు రాజ్యమేలిరని చెప్పనగును.

పూడూరుశిథిలములు మతచరిత్రమునకు మిక్కిలిముఖ్యములు. నేటివీరభద్రాలయము మొదట జైనదేవాలయముగ నుండెననుట కాలయముశిఖరమే ప్రబలనిదర్శనము. మల్లికార్జునగుడివద్దనున్న కన్నడశాసనములోని పల్లవజినాలయ మిదియేయగును. అటులయినచో దీని చుట్టును చక్కనిమామిడితోటయొకటి యుండియుండవలెను. హల్లకరసగురువగు కనకసేనభట్టారకు డిటనే యుండెను. మల్లికార్జునునిగుడి ప్రక్కన గోడకానిచ్చియుంచబడిన విగ్రహములలో నేడుపడగలసర్పము తలపైగల దిగంబరజైనవిగ్రహమును, అచటివేయగు స్త్రీపురుషదేవతావిగ్రహములను చేర్చినచో, నొకజైనతీర్థంకరుడు, నాతనివెంబడి గాంచనగు యక్షయక్షిణీవిగ్రహములు నగును. జైనశిల్పశాస్త్రముల ననుసరించి ౨౩-వ తీర్థంకరుడగు పార్శ్వనాథునితలపై నిట్టిపడగ యుండవలెను.[౭] కాన నీవిగ్రహము పార్శ్వనాథునిదనియు, నీతడు

౫. యథాశ్లోక తాత్పర్య భారతోద్యోగపర్వము, పుటలు ౬—౭.
౬. ఈయూహనుబట్టి యీశాసనములోని ప్రజాపతి సంవత్సరము క్రీ. శ. ౧౨౧౧ కు సరియైనదని నిర్ణయింపవచ్చును.
౭. Ind. Ant. for 1927, p. 8.

నీతని యక్షయక్షిణీవిగ్రహములును పూడూరు పల్లవజినాలయమున మొదటనుండినదనియు జెప్పవచ్చును. ౧౨-వ శతాబ్దిలో జైనశైవమతములకు యుద్ధముజరిగి, శైవము జయించి జైనమతమును విధ్వంసమొనర్చినని యిదివరలో చెప్పియుంటిమి. ఆమతసంఘర్షణము పూడూరులోగూడ జరగినది. పల్లవజినాలయము వీరన్నగుడిగ మారి, యందలి జైనతీర్థంకరునకుబదులుగ శివలింగవీరభద్రవిగ్రహములు స్థాపింపబడుట యిందుల కొక ప్రబలనిదర్శనము. ఈవీరన్నగుడివద్దర సత్రపుగోడలోనున్న శిల్పములలో నాల్గవదిగూడ నీవిషయమునే సూచించుచున్నది. ఇది యొకసాంకేతికశిల్పమని తోచుచున్నది ఇందలిజినవిగ్రహమును, లింగమును జైనశైవమతములను సూచించును. వీనిక్రింద నిర్వురు యోధులు పోరాడుట పైరెండుమతములకును జరగిన సంఘర్షణమును దెల్పుచున్నది. జైనవిగ్రహముక్రిందనుండు రౌతుకాళ్లవద్దగల మృతదేహ మాతనిదేయనియు దస్మూలమున జైనమత పరాజయమును, శైవమతవిజయమును సూచింపబడుచున్న వనియు స్పష్టమగుచున్నది. దీనికిఫలితముగనే పల్లవజినాలయమున శివలింగమును, వీరభద్రవిగ్రహమును బ్రతిష్ఠింపబడియుండును. ఇచటి సత్రములోని స్తంభముపైగల శాసనమున నొక శివాలయము గట్టింపబడెనని యున్నది. ఇది నేటి వీరన్నగుడియగుటకు వీలులేదు. కాన నీయూర మరియొక శివాలయ ముండెడిదని చెప్పవలెను. సత్రముగోడలో బిగింపబడిన నటరాజవిగ్రహముగలమూల మీ యాలయములోనిదే యనియు, నీయాలయము నాదూలమువలె భూగర్భమునం దుండుననియు నూహింపవచ్చును. ఇట్టి నటరాజవిగ్రహముగల దూలము హనుమకొండ రుద్రేశ్వరాలయమునం దుండుట పై యూహను బలపరచుచున్నది. పూడూరులోని కేశవాలయము ౧౪-వ శతాబ్దినాటికే శిథిలమైనదని యిదివరలో చెప్పియుంటిమి. ఇచటి సత్రపుగోడలో నున్న రామాయణమునందలి ఘట్టములు గల స్తంభ మచటిదే యైయుండును.

ఈవిధమున పూడూరుగ్రామములోని శిథిలములు మిగుల ముఖ్యములైనవి. ఇంతవరకును వాఙ్మయమునను, స్థానికచరిత్రములందును గాంచనగు మతచరిత్రమునందలి ముఖ్యాంశములు వానినుండి స్పష్టముగ దెలియుచున్నవి.

క్రాపింగుల గ్యాలరీ—(కొన్ని సూచనలు)

మిణుగురా!

కృష్ణవేణమ్మ

ఈయిరుల నీమెఱపు లేలనే మిణుగురా!
ఈనిశల నీపయన మెచటకే మిణుగురా!

విశ్వహృదయమ్ములో
వెల్లివిరిసే సుధా
ప్రేమసౌందర్యమ
న్వేషించుకొనెదవా?—

మిసిమివెన్నెల లీను
పసిడిమాలల నల్లి
ఈ నిశాంగనగళము
నిట్టె కైసేతువా?—

ఈ యిరుల నీమెఱపు లేలనే మిణుగురా!
ఈ నిశల నీపయన మెచటకే మిణుగురా!

వలపులే నిండారు
భాగ్యజీవనముతో
ఆటగా పాటగా
అలయు నర్తింతువా?—

జ్యోతిర్లవమ్ము లగు
ద్యుతిపరంపరలతో
పదునాల్గు భువనాల
బంధించివైతువా?—

ఈ యిరుల నీమెఱపు లేలనే మిణుగురా!
ఈ నిశల నీపయన మెచటకే మిణుగురా!

విసపుచీకటిగములు
మసలు ఈరేయిలో
చుక్కలుగ చుక్కలుగ
సుధలు చిలికింతువా?—

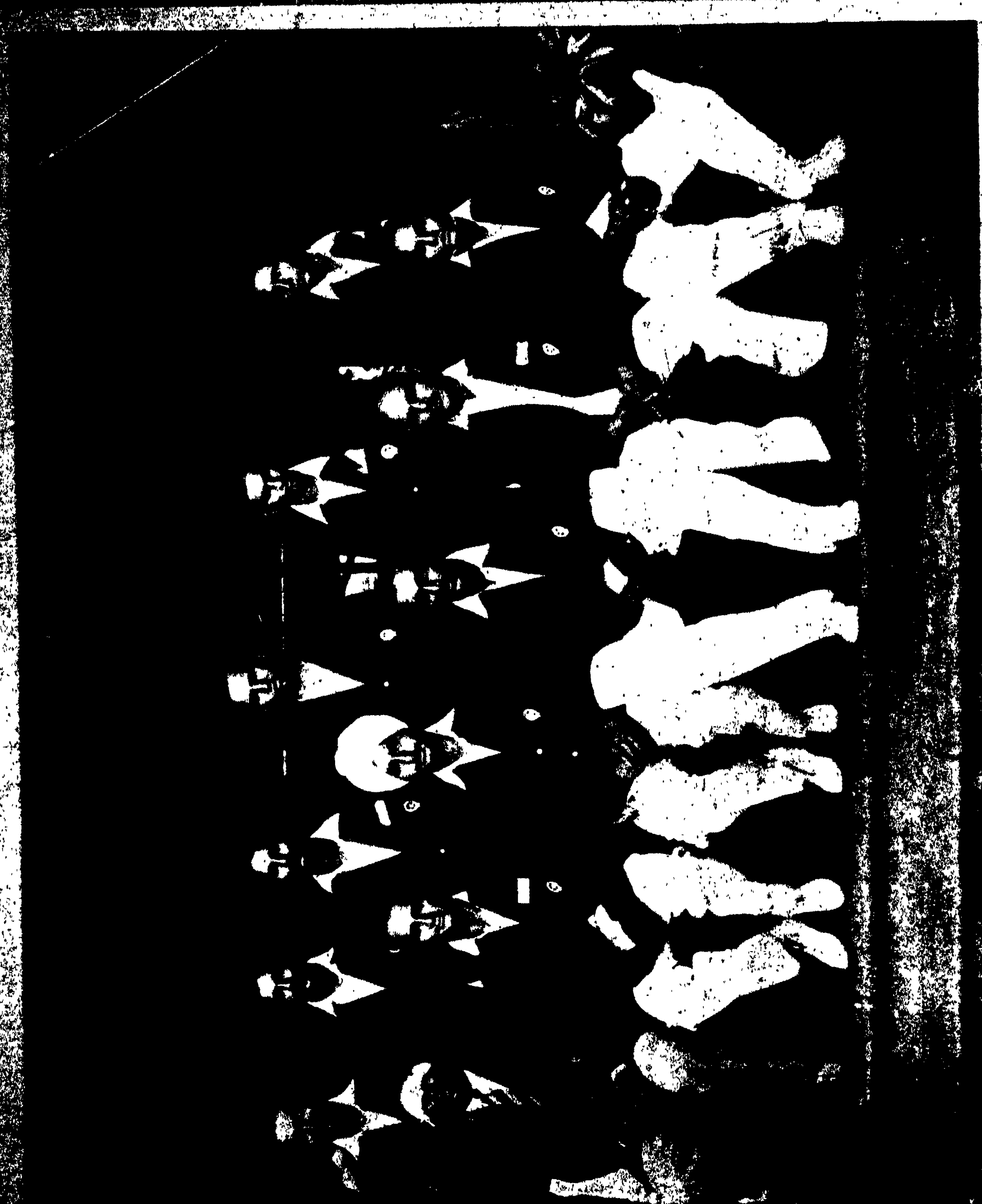
విసికి వేసారకే
విశ్రాంతియే లేక
ధాత్రిలో ఎడతెగని
యాత్రసాగింతువా?—

ఈ యిరుల నీమెఱపు లేలనే మిణుగురా!
ఈ నిశల నీపయన మెచటకే మిణుగురా!

ఆగవే—నీపయన
మాపి, నాయెడద నీ
కర్పించు కానుకల
నందుకొందువుగాక!—

కొనిపోవగదవె! నను
కూడ నీవెను వెంట
ఎచటికో దూరాన
ఏపుణ్యభూమికో!—

ఈ యిరుల నీమెఱపు లిట్టె మెఱసినదాక!
ఈ నిశల నీపయన మిట్టె సాగినదాక!

(15). యం. పి. పి. జట్టు, చెన్నపురి.

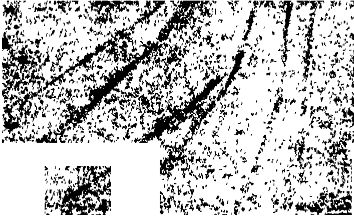

1. కెప్టెను జార్డైను. 2. పాటియాలా యువరాజు. 3. మేజరు సి. కె. నాయుడు. 4. గాది నారాయణమూర్తిగారు.
5. విపిపాటి రామమూ రిగారు. 6. సాబి నారాయణరావుగారు.

దేశప్రియ జతీంద్ర మోహన సేనగుప్త

పి. సుబ్బారావు, యం. ఏ., బి. యల్.

[" Let freedom be the thought of your day and the dream of your night. " —J. M. Sengupta.]

దేశప్రియుని మరణవార్తను విన్నంతనె దేశమెల్ల దుఃఖాబ్ధి మునిగిపోయినది. వినయ వివేక మనోబల సంపన్నుం డగు నీ యనఘుని అకాలమృతివలన పుత్ర మిత్ర బాంధవానుచరులలో చింతింపనివారు లేరు. వలచి వలపింపజేసి జీవితాంతమువరకు అత్యధిక ప్రేమాదరములచే తన్నానందడోలికల నూపిన ప్రియుని పోకచే ప్రియురాలు పుత్రుల నిరువుర కౌగలించుకొని పెద్ద పెట్టున విలపించినది. స్వాతంత్ర్యసమరమును సంరంభముతో నడపిన మహారథుడు మడిసెగదాయని మహాత్ములు కన్నీరు నించిరి. ఎల్లవేళల సోదరులవలె మన్నించి ప్రేమించిన పురుషోత్తముడు తమ్ము విడనాడిపోవుటచే తురకలెల్ల శోకనిమగ్నులైరి. మానసికాధ్యాత్మికశక్తుల నెల్ల మాతృభూమికే యర్పణజేసిన మహనీయు లొకరి వెంట నొకరు మృత్యువునోట బడుట మిగుల శోచనీయము. జతీంద్రుడు సాటిలేని స్వార్థత్యాగి. ఐహిక సుఖముల నెన్నడు నతడు పాటింపలేదు. ఆధ్యాత్మికానందమే యతడు వాంఛించినది. స్వాతంత్ర్యరంగమే యతని పడకటిల్లు. నిరుపేదలే యతని బంధువులు. క్షణమైనను విశ్రాంతి యెరుగని సైనికోత్తముడతడు.

జతీంద్రునిజనకుడు స్వాతంత్ర్యాభిలాషి. పుత్రుని జాతీయభావముల స్తుతించువాడు. ఇంగ్లాండులో బారిస్టరుపట్టము నొంది ౧౯౧౦-వ సంవత్సరములో జతీంద్రుడు కలకత్తా హైకోర్టులో న్యాయవాదవృత్తిని స్వీకరించెను. కాని యాతని హృదయమెప్పుడును జాతీయోద్యమంపు దెసయే తిరుగుచుండెడిది. అయిదారు వత్సరములు పెనగులాడియు న్యాయవాదులలో పేరు గడింపలేక పోయెను. అయినను ౧౯౧౮-వ సంవత్సరమునుండి జతీంద్రునిప్రాక్టీసు క్రమముగా విజృంభించినది. సాటిలేని క్రిమినలులాయరని యతనిపేరు నలుమూలలకు ప్రాకిపోయినది. ధనార్జనమునకు కొరతలేదు. మరియు నతనికి పిత్రార్జితం బగు గొప్ప 'జమీ' గలదు. ధనధాన్య సౌభాగ్యము లెన్నియున్నను అతడు మన భరతజాతిని మరువలేదు. రేయుంబవలు భారతజాతీయ దాస్య శృంఖలల దెగనరుకు మార్గముల నన్వేషించువాడు. పేరుపడి పైకివచ్చురోజులలో దేశసేవ కడ్డుతగిలెనని వకీలువృత్తిని విసర్జించిన సత్యాగ్రహి జతీంద్రుడు.

ఇంతలో ౧౯౨౧-వ సంవత్సరము ఏప్రిలునెల వచ్చినది. చిటగాంగులోని బర్మాఆయిలుకంపెనీలో పని చేయు పనివాండ్రను పాలకులు బాధింపసాగినారు. చిటగాంగు జతీంద్రుని జన్మభూమి. సోదరుల మొరల నాలించి సమ్మెకట్టించినాడు. పాలకపాలితులమధ్య రాజీ ప్రయత్నములన్నియు విఫలమగుటచే పనిలేని ౧౮౦౦౦

మంది పనివాండ్ర బోషించు బాధ్యత పైనబడినను జంకక నడుముబిగించి నాయకత్వమును బూని దీనులపాలిటి కల్పవృక్షమైనాడు. పైతృకంబగు జమీయెల్ల దెగనమ్మి వారల నందరిని నాలుగుమాసములు పోషించినాడు. న్యాయవాదవృత్తిని విసర్జించుటచే చేత గవ్వ లేకుండినను రు. ౪౦౦౦౦ ఋణముజేసి పలుకష్టములకు పాలైనాడు.

ఇంతలో సహాయనిరాకరణోద్యమపు భేరీలు మ్రోగినవి. మహాత్ముడు దేవదత్తమును పూరింప నాయకులెల్ల సన్నద్ధులైరి. జతీంద్రుడు రణరంగమున దుమికి పలుమారులు కారాగృహవాసకష్టముల ననుభవించినాడు. చిత్తరంజనుడు స్థాపించిన స్వరాజ్యపక్షపు కార్యనిర్వాహకుడై యామహనీయునకు కుడిభుజమైనాడు. నిరుపమానమగుజతీంద్రమోహనుని కార్యదీక్ష, స్వార్థత్యాగము, వ్యూహనిర్మాణదక్షత చిత్తరంజనుని ఆకర్షించినవి. పదునుపెట్టినకత్తి జతీంద్రుని బుద్ధి. మృదుత్వమున పూరేకులను మించినది జతీంద్రుని హృదయము. ఆంగ్లయువతి యగు గృహిణిని నెల్లీగ్రేను తగురీతిని పోషింప దగుధనము లేకున్నను దేశప్రియుడు ధైర్యమును వదలలేదు. విసరివైచినభుక్తి యగు న్యాయవాదవృత్తిని మరలస్వీకరింపలేదు. నెల్లీ సతియు సదా నాథుని ననుకరించు సాధ్వి. ఆంగ్లయువతి యయ్యు వస్త్రాభరణాలంకారనిత్యమర్యాదలలో భారతరమణీమణులనే యనుకరించును. అనిబిసెంటుకువలెనే నెల్లీకి భారతీయులయెడ ప్రేమాదరణములు మెండు. పతిత భారతజాతిని లేవనెత్తుట కామె కంకణముకట్టినది. భారతజాతీయ దాస్యవిముక్తికై పాటుపడు ప్రియునికి దోడునీడయై ప్రోత్సహించుచుండెడిది. నెల్లీజతీంద్రుల దాంపత్యమే దాంపత్యము.

చిత్తరంజనుని బుద్ధికుశలతకు జతీంద్రుని కార్యసాధనతత్పరత తోడై వంగరాష్ట్రమున ద్వంద్వప్రభుత్వవిధానముల నంతరింపజేసినది. చిత్తరంజనుని మరణానంతరము ఆమహనీయుని స్థాన మధిష్ఠించుటకు జతీంద్రుడే తగియుండెను. వంగీయులెల్ల నేకగ్రీవముగ జతీంద్రుని వంగరాష్ట్రీయ-కాంగ్రెసు-సభాధ్యక్షునిగను, రాష్ట్రీయ శాసనసభాజాతీయపక్షనాయకునిగను, కలకత్తామేయరుగను ఎన్నుకొనిరి. ఇట్లు కిరీటత్రయము నొక్కపరి ధరించిన దేశప్రియుని దీవించి మహాత్మాజీ 'సకలజనసంస్తుతిపాత్రు డగు సజ్జను' డని సెలవిచ్చిరి. స్థానికసంస్థలను, శాసనసభలను అన్నిటిని వశపరచికొని నిరంకుశప్రభుత్వపు పోకడల బ్రతిఘటించుటకు స్వరాజ్యపక్షనాయకులు ప్రతినవట్టినకాల మది. పురపాలక సంఘాధ్యక్షుడై స్వరాజ్యపక్షనాయకుడయ్యు తన పలుకుబడినంతను దేశీయోద్యమప్రాచుర్యమునకే వెచ్చింపక రేటుపేయర్ల కష్టసుఖముల పాటించి యలరిన మహారాజకీయవేత్త జతీంద్రుడు. అతని కధికారకాంక్ష లేదు. పురపాలక నియమానుష్ఠానములకును, రాజకీయవ్యవహారములకును జతీంద్రు డెన్నడును లంకెపెట్టలేదు. పురపాలకసంఘ సభ్యులగు యూరోపియనులు, తురుష్కులు, హిందువులు, హైందవక్రిస్టియనులు, ఆంగ్లోయిండియనులు-అందరును జతీంద్రుని నిష్పక్షపాతబుద్ధిని ప్రేమించి కొలుచుట వలననే అయిదుపర్యాయములు నగరమునకు మేయరై ప్రపంచవిఖ్యాతమగు కీర్తిని ఆర్జించినాడు. అతనిపాలనమున నగర మన్నివిధముల బెంపొందినది. జాతి మత భేదముల లెక్కింపని పూతచరిత్రుడు జతీంద్రుడు. ప్రాక్పశ్చిమనాగరకతాసంప్రదాయములు జతీంద్రునిలో మేళవించినవి. లోకమాన్యుని స్ఫురణకుదెచ్చు జతీంద్రుని పట్టుదల, ఉత్సాహము, నిరంతరపరిశ్రమ పాశ్చాత్యధర్మ సంప్రదాయముల మూర్తీభవింపజేసినవి. హైందవులకు సహజములగు సహనశక్తి, పరమార్థచింత, ఐహిక కాంక్షావిరతి, అన్నియు జతీంద్రునిజీవితమున బ్రతిబింబించినవి. జతీంద్రునివాగ్ధోరణి కరంబు స్ఫుటమై, ఆవేశపూరితమై, సర్వజనాకర్షణీయమై యుండెడిది. అతని ప్రకృతికి సహజము లగు నిష్కపటత్వము, మొగమాటములేమి, నిరహంకారము, ఫలనిరపేక్ష అన్నియు అతని నిత్యకృత్యములలో, అతని యుపన్యాసపరంపరలలో ప్రతిధ్వనించుచుండెడివి.

జతీంద్రుడు కాంగ్రెసునాయకులలో అతివాది యని కొందరందురు. చీటికిమాటికిని మతములమార్చు కొనుమత మతనికి నచ్చదు. ఆదర్శము లను సీటిబుగ్గల నెగురనెంచని కర్మయోగి జతీంద్రుడు. నిరంకుశాధి కారుల స్తోత్రపాఠముల కుబ్బి తబ్బిబ్బులై తాళములు వేయు మితవాదులన్న నతనికిరోత. తరుచ్ఛాయలగాంచి తరువులేయని భ్రమించు నజ్ఞత్వ మతనికి లేదు. స్వయంకృషియే స్వరాజ్యసోపానమార్గమని జతీంద్రుని యుపదేశము. నలువదిమూడవ జాతీయమహాసభాహ్వాన సంఘాధ్యక్షోపన్యాసమున జతీంద్రు డిట్లుచెప్పెను: "దేశ మాతయొక్క దాస్యవిమోచనము ఆమె సంతతి పైననే ఆధారపడియున్నకతమున జాతియంతయు నొక్క పరి నడుమునుబిగించి ఏకోద్దేశ్యముతో సమష్టిగా కృషి చేయుటయే శరణ్యము. స్వబలముల బ్రేరేపించుచు మనకాళ్లపైననే పూనికతో మనము నిలువవలయును. నవీనశకమున మనలనావరించిన విపరీతజాత్యాచార ములే మన విఫలప్రయత్నములకన్నిటికిని మూలాధార ములు. పురుషోత్తముడగు మహాత్ముడు పూని నడిపిన సహాయనిరాకరణోద్యమ మేల విఫలమైనది? అరవిందు డేల సన్యాసియయ్యె? చిత్తరంజనుని హృదయకుటీర మేల పటాపంచలైనది? మూఢభక్తి, సాంఘికవైషమ్య ములు, వర్ణవిభేదములు, మగువలముసుగులు (Purdah), బహుపత్నీత్వము, బాల్యవివాహములు: ఇవి అన్నియు భారతజాతీయారోగ్యపతనమునకు మూలహేతువులు. మనజీవితములలో పొందిక లేదు; ఐక్యము లేదు. మన దేశభక్తి సాంఘికము. మనఅన్యోన్యతయన కేవలము పరస్పరసద్భావముమాత్రమే. దానిలో జీవము లేదు; స్థిరత లేదు. ఈ నూత్నప్రపంచములో మనజాతి తల యెత్తి తిరుగవలెనన్న సనాతనత్వమునకు తిలోదకముల నివ్వవలెను. త్రుప్పుపట్టిన శస్త్రాస్త్రములచే మింటనెగయు విమానముల నెగురగొట్టగలరా? స్వాతంత్ర్యపీఠమును స్త్రీకి సమర్పింపుడు. నిర్లక్ష్యముతో సగముజాతిని దాస్యకూపముల మురుగబెట్టి నిర్జీవమగు తక్కినసగ ముతో స్వప్రయోజనముల సాధింపజాలరు. వర్ణవిభేద ముల దరుమగొట్టుడు. ఆధునికహైందవార్థికజీవిత ములో అది సాధించుకార్యమేమి? అదిని, వర్ణాశ్రమ ముల వెన్నంటియున్న ఆర్థికోద్దేశ్యము లిప్పు డంతరించి నవిగదా! ఈవర్ణవిభేదములు అర్థములేని సాంఘికకలహ ముల కునికిపట్టయి జాతీయభావముల నణగ ద్రొక్కు చున్నవి. సదా పూర్వాచారముల మన్నించు మూఢ మతము మనలో నాటుకొనియుండుటచే గతపురుషాంత రముల వేయబడినపునాదు లక్కరకు రాక వెంటనే జీర్ణించుచున్నవి. కనుకనే రామమోహనరాయ, విద్యాసాగర, వివేకానందులవంటి మహనీయులు జీవిత పర్యంతము సల్పినకృషి రవ్వంత ఫలించి జాతీయాభి వృద్ధికి దోడ్పడినను వెనుదిరిగి మరల యథాస్థానముల జేరుచున్నాము. కాన, రాజకీయవిప్లవమునకు చేదో డుగా సాగిపోవు సాంఘికవిప్లవ మత్యవసరము. సాంఘిక రాజకీయవిషయములలో క్రమేపి స్వాతంత్ర్యమును సాధింపనగునని మనము నమ్మజాలము. సమూలపరి వర్తనము లేకున్న అది దుస్సాధ్యము. రేయుంబవలు స్వాతంత్ర్యమంత్రమునే సంస్మరింపుడు. రానగుకష్టపరం పరల లెక్కింపక, నిరంకుశులు చేయనగు కఠినచర్యల ధాటికి చలింపక హైందవసోదరసోదరీమణులెల్ల జాతీయ పతాకముల నెగురవైచుచు సర్వమానవసమానత్వ సహోదరత్వాదిభండననాదములతో స్వతంత్రభారత సౌఖ్యపుజీవితముల పొంతకు దరలిపొండు. శక్తులనన్నిటి గుమిగూర్చి విజృంభించి మహోన్నతపదవిని మెరయు చుండు భరతమాత పదపద్మములచెంతకు మహోత్సా హమున దరలిపోవు మిమ్ముల నెట్టిశక్తియు నిరోధింప నేరదు."

అఖిలభారతనియంతయై శాసనోల్లంఘనోద్యమ మును నడుపు జతీంద్రమోహనుని ౧౯౩౦-వ సం. నవం బరు మూడవతేదీన రాజద్రోహనేరముపై నిరంకుశాధి కారులు నిర్బంధించి యొకసంవత్సరము విడికైదును విధించిరి. పలుమారులు కారాగృహముల నిర్బంధింప

బడుటచే జతీంద్రుని యారోగ్యము చెడినది. బలిష్ఠమగు కాయ మెంతకృశించినను జతీంద్రుడు సత్యాగ్రహవ్రతమును విడువలేదు. ఎన్నివిఘాతము లుప్పతిల్లినను లెక్కగొనక భారతవీరుడగు కర్ణునిపోల్కి ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో ముందుకు దుముకుచుండెడివాడు. విపరీతమైన రక్తపుపోటుచే నవయుచుండియు రణభూమిని వీడలేదు. శిక్షాకాలము ముగియగనే ఆరోగ్యాభివృద్ధికై జతీంద్రుడు పత్నీసహితుడై ఆంగ్లదేశమున కరిగి భారతజాతీయాశయముల వేనోళ్ల చాటినాడు.

అప్పుడు గాంధిగారు రెండవ రౌండుటేబిలు సభలో పాల్గొనుచుండిరి. గాంధిగారు మరల హిందూదేశమునకు దిరిగిరాకమునుపే గాంధి - ఇర్విన్ ఒడంబడికను నిర్మూలింప ప్రభుత్వాధికారులు నిశ్చయించి, జవహర్లాలు, గఫూరుఖాన్ ప్రభృతుల నిర్బంధించిరి. చేయునదిలేక గాంధీజీ మరల శాసనోల్లంఘనమును ప్రారంభింప, నాయకులెల్ల నొక్కపెట్టున కఠినశాసనముల పాలైరి. ఇదంతయు జతీంద్రుని హృదయమును క్షోభింపజేసినది. కష్టకాలమున మాతృభూమిని విసర్జించుట జతీంద్రునకు రుచింపలేదు. సమరసమయముల రణరంగమును వీడియుండుట వీరునికి లోపమని జతీంద్రుడు నిశ్చయించెను. శరీరమున రుగ్ణత నశింపకున్నను స్వదేశమునకు బరువులెత్తెను. భారతభూమిపై నడుగిడకముందే ౧౯౩౨-వ సం. జనవరి ౨౦-వ తేదీన ౧౮౧౮ సం.పు మూడవ రెగ్యులేషనుక్రింద మరల జతీంద్రుని నిర్బంధించిరి. అతని యారోగ్యము తిరుగ క్షీణించినది. ఇట్టి నాయకోత్తముని ఆపత్సమయమందైనను విడుదలచేయుట ప్రభుత్వమునకు 'కనీసధర్మ'మై యుండెను. ఢిల్లీసింహాసనాధిరూఢు లగు నిరంకుశప్రభువులు స్వధర్మముల గుర్తింపలేకపోయిరి. 'జల్పాయిగురి' జయిలులోను, ఆలిపూరు సెంట్రలు జెయిలులోను జతీంద్రుని పలుకష్టములపాలుచేసి అవసానసమయమున 'రాంచీ' సానెటోరియమున నుంచిన లాభమేమి? ౧౯౩౩-వ సం. జూలై ౨౨-వ తేదీ రాత్రి జతీంద్రుని రక్తపుపోటు తీవ్రముగ హెచ్చినది. దుర్భరమగు తలనొప్పిచే బాధపడుచు ప్రియసతియగు నెల్లీని చేరువకు పిలిచినాడు. కనుల జలములొలుక కడసారి కౌగిలీయమన్నాడు. పొరలివచ్చు కన్నీటిధారలు నేల దొరలచేసాచినది నెల్లీ. ఇంతలో జతీంద్రునికి స్పృహ తప్పినది. మూసినకనులు తిరుగ తెరువలేదు. జతీంద్రుని ఆత్మ అంతర్వీథుల నప్పుడే పరుగిడిపోయినది. భౌతికశరీరమును త్యజించినాడు జతీంద్రుడు. అనాథయగు దేశమాతహృదయమెల్ల నిలువునీరైపోయినది. మరునాడు ప్రాతఃకాలసమయమునకు జతీంద్రునిశవము కలకత్తాపురము ప్రవేశించినది. ఎల్లెడ విషాదపుముసురు. అనుచరుల ఆర్తనాదములు మిన్నుముట్టినవి. శవము వెంట నూరేగుచు శ్మశానమున మూగినమూక మూడులక్షలకు మించినది. ఆనాడు కలకత్తానగరమంతయు కన్నీటికాలువలమయమై పోయినది. మేయరైన సంతోషకుమారబాసుగారు మృతకళేబరమును పుష్పమాలాలంకృతంబుగ నొనర్చి సాటిలేనివీరుడని హెచ్చరించిరి. విద్యార్థులు, విద్యాధికులు, పండితులు, పామరులు, నాయకులు, గాయకులు, పాలకులు, పాలితులు, హైందవులు, తురుష్కులు, బాలురు, వృద్ధులు, స్త్రీలు, పురుషులు-అందరును జతీంద్రుని శవమునకు జోహారులొనర్చిరి. శాసనోల్లంఘనోద్యమమును అణచివైచితిమని తలచు నధికారులికనైనను జతీంద్రునియెడ జనులెల్ల వెలిపుచ్చిన భక్త్యనురాగముల బరికించి తమమతముల దిద్దుకొందురుగాక! పూతచరిత్రుడగు జతీంద్రమోహను డైహికదేహమును విసర్జించినను కళంకరహితమగు ఆపుణ్యుని యాత్మ దిక్సూచికయై మింట మెరయుచు భారతజాతిని కనిపెట్టియేయుండును. కాని, రవీంద్రుడన్నట్లు, ఇట్టిమహనీయులను కారాగృహకూపముల మడియనీయుట మనజాతికెల్ల మాయని మచ్చ.

"He was a man of peace and refinement, but when his country called hc rejoiced to offer his life at the altar of his country's freedom. The memory of such a life, nobly lived and fr ely given, is at once India's glory and shame." —Rabindranath Tagore.

జతీంద్రుని ఆత్మకు శాంతియగుగాక!

కుడితిపూడి అచ్చమాంబ

[మార్వాడ సంస్థానాధిపతి అమరసింగుగారి కుమారిత విమల తురకల సరకుగొనక వారితోడి పెండిలి నిరాకరించి రాజపుత్రునిదక్క వేఱొక్కని వరింపనని నిక్కపుప్రతిన బట్టి కన్నియగనే కాలము గడుపుచుండెను. అట్టితరి ఔరంగజేబు కిల్లాలు, విమలకు తోబుట్టువు నగు కేసరి తగు నాడంబరముతో పుట్టినింటికి వచ్చెను. తలిదండ్రులు, తక్కుంగలవారు తగినరీతి నామెను గౌరవించిరి. విమలమాత్రము పాపభీతిచే నామె మొగము జూడనొల్లక, ఒంటరిగ నొకగదియందు కూర్చుండి ముక్కంటి గొలుచుచుండ, చెల్లెలిజూచు నిచ్ఛతో కేసరి అచ్చటకు వచ్చి ముక్కంటి దెగడి, పాదుషాను బొగడి, అతనిని వరింపుమని పలికెను. దానికి కోపించి ప్రత్యుత్తరించిన పలుకు లివి :]

పడతిరో : ఏల కీ మిడిసిపాటు ప్రభుం డవురంగజేబు ప్రే
ముడిచెలి నైతినంచు తలపోయుచు సర్వము విస్మరించి, యీ
బెడిదపు పోటుమాటల నుపేక్షగ దైవము దూలనాడగా
చెడుతల వేంగ లైదు నిసీ ! తలకెక్కెనె కన్ను లింతకున్ .

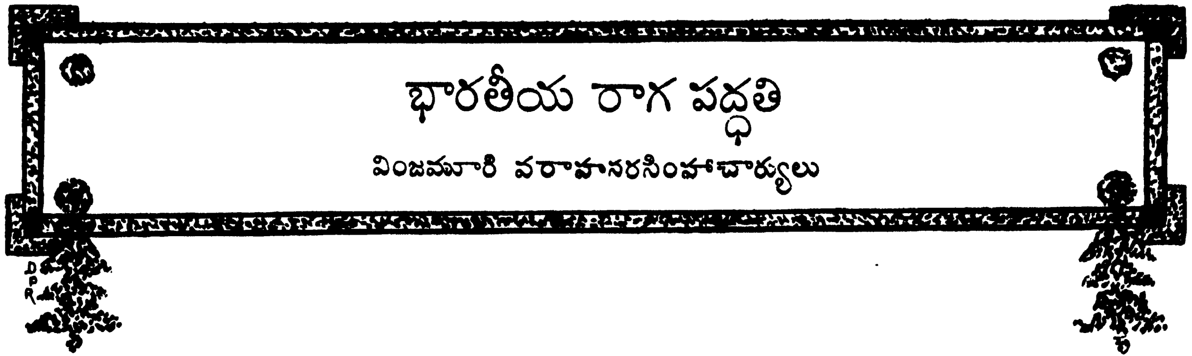
పుట్టిన రాజపుత్రకులముం బరికింపక, పాదుషాను చే
పట్టి కులంబుగౌరవము భగ్నమొనర్చి తురుష్కజాతిలో
చెట్టతనంబునం బ్రతుకుజీవిని నిన్నని మాననీమణుల్
రట్టొనరించుటం గనియు లజ్జను బొంద విదేమి కేసరీ !

పోతపోసిన బంగారుబొమ్మ వీవు - గూనిగడ్డాల పోతుసుల్తాను వాడు
వెలది, కోతికి కొల్లాయిపెట్టినట్లు - ఏమిపొం దిది తెలియ దూహించిచూడ.

చెలియరో ! తండ్రి నీ కమరసింగు మహానయశాలి, అన్నద
మ్ములు రసపుత్రకుంజరులు, పొచ్చెములేని స్వరూపదీప్తి, కా
వలసినయంత వైభవముపై తులదూగెడి నీవు కాకిముక్కునన్
గలిగిన దొండపండువలె గన్పడుచుంటి తురుష్కు జేరినన్ .

పెల్లుగ వైభవా లనుభవించుతలంపున నీవు వీరులన్
ఒల్లక, ఆర్యధర్మముల నొప్పరికించి త్యజించి మానమున్
ఎల్లి దుడో తురుష్కుని గ్రహించియు " తా చెడుకోతి అ వ్వనం
బెల్లను చెర్చి"నట్టుల వచింతువు పెండిలియాడుమంచు నన్ .

ప్రాణములనైన బాయుదుగాని మాన - ముజ్జగించి ధర్మంబు గోల్పోయి, తురక
వెధవమొగమైన నేను దర్శింపసుమ్ము - దైవ మీమహేశ్వరుని పాదముల సాక్షి.

ప్రస్తారమేళములు

గడచిన ఆంగీరస, శ్రీముఖవత్సరముల ఉగాదిసంచికలందు భారతీయరాగపద్ధతినిగూర్చి చెప్పుచు గ్రామరాగకాలమందలి భాషా విభాషాంతరభాషాజాతిగ్రామరాగాది విభాగమునుగూర్చియు, అనంతరము మేళపద్ధతినిగూర్చియుచెప్పుచు రామామాత్యుడు, సోమనార్యుడు, దామోదరుడు, అహోబలుడు మున్నగు వాగ్గేయులమతము ననుసరించి గ్రహింపబడు మేళములు, వీనియందలి జన్యరాగములు మున్నగువాని గూర్చియు దెలిపియుంటిమి. మరియు రాగములు పరిస్ఫుటమగుటకు వలయు గ్రహాంశాదిలక్షణము భరతశార్ఙ్గదేవరామామాత్య సోమనార్య వెంకటమఖ్యాదుల యభిమతముల ననుసరించి గ్రహింపబడునట్లు చెప్పియుంటిమి. గ్రహాంశాదుల వివరముగూడ క్లుప్తముగ దెల్పియుంటిమి.

మేళములపద్ధతి వేంకటమఖికాలము (క్రీ. శ. ౧౬౬౦) వరకు అనుసరింపబడినట్లు శ్రీముఖఉగాదిసంచికయందు తెలిపియుంటిమి. ఈపద్ధతియందు వారివారిమతముల ననుసరించు ప్రకృతివికృతిస్వరములను ప్రతిమేళమునందు ఒకటి తరువాత మరియొకటి చేర్చి యిరువది, లేక యిరువదిమూడు, లేక పందొమ్మిది యిట్లు మేళములు వరుసగ రామామాత్యుడు, సోమనార్యుడు, వెంకటమఖి—వీరిచే జెప్పబడిన విధము తెలిపితిమి. ఏయేమేళమునం దేస్వర మెట్లు చేర్చబడినదియు నిప్పుడెంచుట భావ్యము కాకపోదు. వీని నిట్లు చూడనగును :

రామామాత్యుని మేళములు:—

ఈయన వెలయించిన మేళములందలి స్వరముల నారయుటకు ముందు వీరిప్రకృతి వికృతస్వరములను గుర్తించుట ముఖ్యము. రామామాత్యుడు శార్ఙ్గదేవునివలె ౧౯ స్వరములను గ్రహింపక శుద్ధస్వరావళిగ నెంచబడు షడ్జగ్రామస్వరావళియు, మరి ఏడువికృతస్వరములును మొత్తము పదునాలుగుస్వరములు చెప్పియుండెను. ఇతని వికృతిస్వరములు—(౧) షట్శ్రుతిఋషభము, (౨) అంతర గాంధారము, (౩) చ్యుతమధ్యమము, లేక చ్యుతమధ్యమగాంధారము, (౪) చ్యుతపంచమము, లేక చ్యుతపంచమమధ్యమము, (౫) కైశికినిషాదము, (౬) షడ్జనిషాదము, లేక కాకలినిషాదము, (౭) చ్యుతషడ్జము ఇట్లున్నవి. షట్శ్రుతిఋషభసాధారణగాంధారములు, షట్శ్రుతిధైవత కైశికినిషాదములు, శుద్ధగాంధార పంచశ్రుతి ఋషభములు, శుద్ధనిషాద పంచశ్రుతిధైవతములు ఒక్కస్వరస్థానము కలిగియున్నవని ఇతని అభిప్రాయము. వీనిజేర్చి తన యిరువది మేళము లిట్లు చెప్పినాడు:—

మేళము పేరు — స్వరములు

౧. ముఖారి—శు. స, . రి, శు. గ, శు. మ, శు. ప, శు. ద, శు, ని.

౨. మాళవగౌడ—శు.స, శు. రి, చ్యుతమధ్యమ గ, శు.మ, శు.ప, శు. ద, చ్యుతషడ్జ ని.

౩. శ్రీరాగము—శు.స, పంచశ్రుతి రి, సాధారణ గ, శు.మ, శు.ప, పంచశ్రుతి ద, కైశికి ని.

౪. సారంగనాట—శు.స, పంచశ్రుతి రి, చ్యుతమధ్యమ గ, శు.మ, శు.ప, పంచశ్రుతి ద, చ్యుతషడ్జ ని.

౫. హిందోళ—శు. స, పంచశ్రుతి రి, సాధారణ గ, శు.మ,శు.ప, శు.ద, కైశికి ని.

౬. శుద్ధరామప్రియ—శు.స,శు.రి,చ్యుతమధ్యమ గ, చ్యుతపంచమ మ, శు.ద, చ్యుతషడ్జ ని.

౭. దేశాక్షి—షట్శ్రుతి రి, చ్యుతమధ్యమ గ,శు.మ, శు.ప, పంచశ్రుతి ద, చ్యుతషడ్జ ని.

౮. కన్నడగౌళ—శు. స, షట్శ్రుతి రి, చ్యుతమధ్యమ గ, శు.మ, పంచశ్రుతి ద, కైశికి ని

౯. శుద్ధనాట—శు.స, షట్శ్రుతి రి, చ్యుతమధ్యమ గ, శు.మ, షట్శ్రుతి ద, చ్యుతషడ్జ ని.

౧౦. అహిరి—శు.స, పంచశ్రుతి రి, సాధారణ గ, శు.మ, శు.ద, చ్యుతషడ్జని.

౧౧. నాదరామక్రియ—శు.స, శు.రి, సాధారణ గ, శు.మ, శు.ద, చ్యుతషడ్జ ని.

౧౨. శుద్ధవరాళి—శు.స, శు.రి, శు.గ, చ్యుతపంచమ మ, శు. ద, చ్యుతషడ్జ ని.

౧౩. రీతిగౌళ—శు.స, శు.రి, శు.గ,శు.మ,పంచశ్రుతిద, కైశికి ని.

౧౪. వసంతభైరవి—శు.స, శు.రి, చ్యుతమధ్యమ గ, శు.మ, శు.ద, కైశికి ని.

౧౫. కేదారగౌళ—శు.స, పంచశ్రుతి రి, చ్యుతమధ్యమ గ, శు.మ, పంచశ్రుతి ద, చ్యుతషడ్జ ని.

౧౬. హిూజ్జీ—శు.స, శు.రి, అంతర గ,శు.మ,శు.ద, కాకలి ని.

౧౭. సామవరాళి—శు.స, శు.రి, శు.గ, శు.మ, శు.ద, కాకలి ని.

౧౮. రేవగుప్తి—శు.స, శు.రి, అంతర గ, శు.మ,శు.ప,శు.ద,శు.ని.

౧౯. సామంత—శు.స,షట్శ్రుతి రి,అంతర గ,శు.మ, షట్శ్రుతి ద, కాకలి ని.

౨౦. కాంభోజి—శు.స, పంచశ్రుతి రి, అంతర గ,శు.మ, శు.ప, పంచశ్రుతి ద, కాకలి ని.

వెంకటమఖి మేళములు:—

ఇక వెంకటమఖి మేళములందలి స్వరముల నారయుదము. వికృతస్వరము లెంచుటలో రామామాత్యునకును, వెంకటమఖికిని కొలదివ్యత్యాసము కలదనునది మరువకూడదు. రామామాత్యుడు చెప్పిన అంతర, కాకలిస్వరస్థానము లితడు చెప్పలేదు. వెంకటమఖి చెప్పిన అంతరగాంధారకాకలి నిషాదములు వరుసగ రామామాత్యుని చ్యుతమధ్యమ గ, చ్యుతషడ్జ ని స్వరస్థానములకు తుల్యములు. తక్కిన స్వరములు సమములే. వేంకటమఖి మేళములు స్వరములతో నిట్లున్నవి:

మేళము పేరు.	స్వరములు.
౧. ముఖారి	శు.స, శు.రి, శు.గ, శు.మ, శు.ప, శు. ద, శు. ని.
౨. సామవరాళి	* శు.రి, శు. గ, శు.మ, * శు.ద, కా. ని.
౩. భూపాల	శు. రి, సా. గ, శు.మ, శు.ద, కై. ని.
౪. హిూజ్జీ	శు. రి, అం. గ, శు.మ, శు.ద, శు. ని.
౫. వసంతభైరవి	శు. రి, అం .గ, శు. మ, శు.ద, కై. ని.
౬. గౌళ	శు.రి, అం. గ, శు. మ, శు. ద, కా. ని,
౭. భైరవి	పంచశ్రుతి.రి, సా.గ, శు. మ, శు. ద, కై. ని.
౮. ఆహిరి	పంచశ్రుతి రి, సా.గ, శు. మ, శు. ద, కా. ని.
౯. శ్రీరాగం	పంచశ్రుతిరి, సా.గ,శు.మ, పంచశ్రుతిద, కై.ని.
౧౦. కాంభోజి	పంచశ్రుతిరి, అం.గ, శు.మ, పంచశ్రుతి.ద,కై.ని.

౧౧. శంకరాభరణ—పంచశ్రుతి రి, అం. గ, శు.మ, పంచశ్రుతి ద, కా. ని.

౧౨. సామంత—పంచశ్రుతి రి, అం. గ,శు.మ,షట్శ్రుతి ద, కా.ని.

౧౩. దేశాక్షి—షట్శ్రుతి రి, అం.గ, శు.మ, పంచశ్రుతిద, కా.ని.

౧౪. నాట—షట్శ్రుతిరి, అం.గ, శు.మ, షట్శ్రుతిద, కా.ని.

౧౫. శుద్ధవరాళి—శు.రి, శు.గ, వరాళి మ, శు.ద, శు.ని.

౧౬. పంతువరాళి—శు.రి, సా.గ, వరాళి మ, శు.ద, కా.ని.

౧౭. శుద్ధరామక్రియ—శు.రి, అం.గ, వరాళిమ, శు.ద, కా.ని.

౧౮. సింహారవ—పంచశ్రుతి రి, సా.గ, వరాళి మ, పంచశ్రుతి ద, కై.ని.

౧౯. కళ్యాణి—పంచశ్రుతి రి, అం.గ, వరాళి మ, పంచశ్రుతి ద, కా.ని.

పై విధములను మేళములవలన వీరిరువురిమతములు తెలియుట యేకాక వారివారికాలములందలి లక్ష్యసంగీతముగూర్చియు నెరుగ వచ్చును. రామామాత్యుడు, శార్ఙ్గదేవుడుచెప్పినట్లు ౧౯ స్వరము లను ఎంచక వానియందలిదోషములను, అనగా అచ్యుతషడ్జము, షడ్జ మునకు వేరుకాదనియు మరియు అచ్యుతపంచమము, అచ్యుతమధ్య మములు శుద్ధములకు వేరుకావనియు నిట్లు చెప్పి తాను గ్రహించుపదు నాలుగుస్వరములను చెప్పియుండెనుకదా. ఇతడు చెప్పిన అంతర గాంధారకాకలీనిషాదములస్థానముల కొక్కటిశ్రుతి వ్యత్యాసమున మాత్ర ముండిన చ్యుతమధ్యమగాంధార, చ్యుతషడ్జనిషాదములు గ్రహించుట సులభము కాదని వెంకటమఖి ఎంచినాడు. నూరువత్స రములకు వెనుకనున్న వెంకటమఖి రామామాత్యునిచ్యుతస్వరములు గ్రహించియు వానిస్థానములందు అంతరకాకలీస్వరముల నొప్పించుట కాలమునూర్పుగ నెంచవలసియుండును. అంతియేకాని వెంకటమఖి వలె రామామాత్యునిగూర్చి హేయముగ బలుకుట భావ్యముగ దోపదు. ఈస్వరములు సరకుజేయకయు, దన ౧౨ స్వరములను చేర్చి పై మేళములు వెంకటమఖి తనకాలమందలివానిని చెప్పియుండె నంటిమి. ఇందుచే నితడు రామామాత్యునియిరువదిమేళములు తప్పు లుగ నెంచి పదునాలుగు† గ్రాహ్యములని యభిప్రాయపడినాడు. రామామాత్యుడుసహితము ఈసంగతి గ్రహించియుండకపోలేదు. అంతర, కాకలీస్వరములు చ్యుతమధ్యమ చ్యుతషడ్జములకు భిన్న ములగునవి యని గ్రహింపనొల్లనిచో మేళములు పదునైదుమాత్రము కలుగునని ఇత డిట్లు చెప్పినాడు:

"అంతరస్యచ కాకల్యాః స్థానే ప్రతినిధిః క్రమాత్,
చ్యుతమధ్యమగాంధారః చ్యుతషడ్జనిషాదకః
అయం ద్వితీయః పక్షోత్ర మేలాః పంచదశ స్మృతాః."

* సపలు అన్నిట శుద్ధములే కావున వేరుగ వ్రాయలేదు.

† కేదారగౌళ, సారంగనాటమేళము లొక్కటిగ చెప్పినందున.

కాని వెంకటమఖి రామామాత్యుని స్వరములను తప్పులుగ నెంచుట చెల్లదు. రామామాత్యుడు అంతర, కాకలీ స్వరములను శార్‌ఙ్గదేవుడు అంతరస్వరములుగ చెప్పునట్లు గ్రహించినచో నాపక్షమందు ౧౫ మేళములుమాత్రము కలుగుననిచెప్పియుంట వెంకటమఖి గ్రహింపక పోవుట శోచనీయము. ఈసంగతి రామామాత్యు డిట్లు చెప్పినాడు:

"ఏతదేవాభిసంధాయ కథితం శార్‌ఙ్గసూరిణా,
అల్పప్రయోగః సర్వత్ర కాకలీ చాంతరస్వరః."

శార్‌ఙ్గదేవుని యనంతర మీయంతరస్వరములు జనబాహుళ్యము నొందియుండనోవు. అందుచే రామామాత్యుడు వీనినిగ్రహించి వికృతస్వరములందు చేర్చిచెప్పినాడు. వెంకటమఖి వీనినే గ్రహించియు వీనిస్థానము లొక్కశ్రుతి యధికముకలవిగ జేసి చెప్పియుండెను. అందుచే నితనికి అంతరకాకలీస్వరములు రామామాత్యుని చ్యుతమధ్యమషడ్జములకు భిన్నములుగ లేవు. ఈసంగతివలననే వెంకటమఖి రామామాత్యునిగూర్చి గర్హ్యముగ పలుకుట భావ్యముగ దోపదు.

పైసంగతులవలన రామామాత్యుని వసంతభైరవియందు హిజ్జిజ్జి మేళము, సామవరాళియందు శుద్ధవరాళి, బౌళియందు రేవగుప్తి, కన్నడగౌళయందు సామంత, సారంగనాటయందు కాంభోజిమేళము- ఇట్లంతర్భూతము లగుచున్నవని రామామాత్యు డెంచినాడు.

'వసన్తభైరవీమేళే లీనో హిజ్జిజ్జిమేళకః,
అథ సామవరాళ్యాశ్చ మేళో యః ప్రాగుదీరితః.
అంతర్భూతః స్ఫుటం శుద్ధవరాళీమేళకేచ సః,
బౌళ్యాశ్చ మేళకే లీనో రేవగుప్తే స్తుమేళకః.
మేళే కన్నడగౌళస్య లీనః సామన్తమేళకః,
సారంగనాటమేళేచ లీనః కాంభోజిమేళకః.'

రామామాత్యుని ౨౦ మేళములందు కేదారగౌళ, సారంగనాటమేళములకు స్వరస్థానము లొక్కటేయగునట్లు చెప్పబడుట లేఖకదోషమనవలయును. అట్లు కానిచో నితనిమేళములు ౧౮ అగును.

మరియు రామామాత్యుడు కాంభోజిమేళమందు కాకలీనిషాదము పేర్కొనుటయు, అంతరగాంధారకాకలీనిషాదములుగల శంకరాభరణరాగము సాధారణగాంధారకైశికీనిషాదములుగల శ్రీరాగమేళజన్యముగ జెప్పుటయు, గౌళమేళజన్యములగు పాడి ఆర్ద్రిదేశిరాగములు శుద్ధరామక్రియమేళజన్యములుగను, భైరవిజన్యమగు ఘంటారవరాగము కన్నడగౌళజన్యముగను, నాదరామక్రియమేళము అంతరగాంధారయుతముగ జెప్పుటకు మారుగ సాధారణగాంధారముతో వెలయించియు నిట్లు తప్పులుగ జెప్పినట్లు వెంకటమఖి రామామాత్యునిగూర్చి పల్కినాడు. శతాబ్దము వెనుకనుండిన వెంకటమఖికాలము నాటికి సంగీతములక్ష్యమందు కొంతమార్పు జెందియుండిన నుండవచ్చు ననునది గ్రహింపనొల్లడు. ఇందుకు కారణము లేదు. అట్టులయ్యు రామామాత్యునిగూర్చి గర్హ్యముగ బలుకుట తనయాధిక్యమును చెప్పుకొనుటే. వెంకటమఖి తీవ్రముగ ఖండించుట చూడుడు:

౧. శ్రీరాగమేళము

"తథాహి భైరవీరాగః శంకరాభరణ స్తథా,
గౌళరాగశ్చ కథితా స్త్వయా శ్రీరాగమేళజాః.
తత్రకథా భైరవా శుద్ధధైవతే నాన్వితాఖలు,
శంకరాభరణా రాగోఽన్తరగాంధారవాం స్తథా.
సకాకలీ నిషాదశ్చ గౌళీరాగ స్త్వయం పునః,
జాతో మాళవ గౌళాఖ్య రాగమేళాది సంస్థితః.
రాగాణాం పున రేతేషాం జన్మ శ్రీరాగమేళకః,
కథం వికత్థసే రామ రామ రామ తవ భ్రమః."

౨. శుద్ధరామక్రియమేళము

"యచ్చోక్తం భవతా శుద్ధరామక్రీరాగ మేళకః,
పాడీ రాగార్ద్రిదేశాఖ్య రాగజన్మ భవేదితి.
తద్దోషజాతయే రామ రామస్మరణ మాతను,
పాడ్యార్ద్రిదేశిరాగాచ ప్రసిద్ధా గౌళమేళజా."

3. కన్నడగౌళ

"దేశాక్షిమేళ ఏవైష కైశిక్యాఖ్య నిషాదకమ్.
ప్రాప్య కన్నడగౌళః స్యా ద్గౌళస్యేతి మృషావదీః,
కన్నడగౌళః శ్రీరాగమేళనతో మతో న కిమ్."

౪. ఘంటారవ

"యచ్చ కన్నడగౌళస్య మేళే సముపజాయతే,
ఘంటారవ ఇతి ప్రోక్తం పాతకే నామునా పునః.
సత్యం విమోక్ష్యసే రామ రామసేతుం గతోఽపిన,
భైరవీమేళసంభూతో రాగో ఘంటారవః ఖలు."

౫. నాదరామక్రియ

"యద్వాప్యుక్తం త్వయా నాదరామక్రీరాగమేళకే,
సాధారణాఖ్య గాంధారః సంగ్రాహ్య ఇతి తత్వతః.
అపూర్వ భయకారత్వ మావేశయతి రామ తే,
నాదరామక్రియామేళే గాంధారోఽప్యంతరాభిధాః."

౬. రీతిగౌళ

"యచ్చోక్తం రీతిగౌళాఖ్య రాగమేళస్య లక్షణమ్,
శుద్ధాః సరిగమాః పశ్చ పంచశ్రుతిక ధైవతః.
కైశిక్యాఖ్యనిషాదశ్చ త్వత్ర రామక్రియ స్తథా,
భైరవీరాగ మేళోత్థో రీతి గౌళః ప్రకీర్త్యతే."

౭. కాంభోజి.

"కాంభోజీరాగమేళస్య కైశిక్యాఖ్య నిషాదకః,
ఇతి నోవేత్తి కిం వీణావాదినాం గృహదాస్యపి."

1. శ్రీశారదానికేతన హరిజనవిద్యార్థినులు. 2. శ్రీమతి డా. యస్. విమలగిరి.

1. శ్రీమతి కె. రామసుబ్బమ్మగారు. 2. శ్రీమతి డా. మాలినిబాయి సుక్తంకరు. 8. కుమారి కౌముది.

ఇనాం! రు. 100 ఇనాం!!

అసలు పుష్యరాగముల ఆభరణములు

గల దుకాణమునందే ఎల్లప్పుడు లావాదేవి చేయుటకు ప్రతియొక్కరు అభిలషింతురు. గాన వీరు యాదిగుకస్థలమునకు వచ్చిన మేలైన అసలు పుష్యరాగములు, ఇతర మేలగు మణుల ఆభరణములు న్యాయమైన ధరకు దొరకును.

అసలు పుష్యరాగములు కాదని రుజువుపరచునట్టివారికి **100** రూపాయలు ఇనామివ్వబడును.

జలగం సుబ్రహ్మణ్యం నాయుడు కంపెనీ, 222, చైనాబజారు రోడ్డు, మద్రాసు.

ఏలూరు, అన్న, వస్త్ర, వైద్య, విద్యాదాన సమాజము (ఏలూరు)

ఈ సమాజము 1913 సం॥ స్థాపించబడెను. దీనికిస్థలము ప్రభుత్వమువారు ధర్మముగ నొసగిరి. బొమ్మా రత్నంగారు భవనమును కట్టించి ధర్మముగ నొసగిరి. ఇచ్చట ప్రతిదినము అశక్తులకు అన్నదానము జరుగుచున్నది. సంవత్సరమున కొకసారి 15 డిశంబరు తేదీన 1000 వెయ్యిమందికిపైగా బీదలకు వస్త్రదానము జరుగుచున్నది. వేసవికాలము నాలుగు మంచినీళ్ల చలివేంద్రలు పెట్టబడుచున్నవి. వైద్య, విద్యాదానములు జరుగుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. దాతలపేరున ప్రతి సంవత్సరము నెలరోజులు రెండువపూటా అన్నదానము జరుగుచున్నది. అనాథశరణాలయముకూడ స్థాపించుటకు ఏర్పాటులు జరుగుచున్నవి. రు. 10 లు లగాయతు శాశ్వతనిధి ధర్మమునిచ్చి రశీదులు, పట్టాలుపుచ్చుకొని సమాజాభివృద్ధికై సహాయబడ కోరుచున్నాము.

యితర వివరములకు :—

1. రా. బ మోతేగంగరాజు జమీందారు
2. కొత్తమాసు శీతారామయ్య (సోల్ ట్రస్టీలు,)
3. పసుమర్తి పురుషోత్తము (ప్రెశిడెంటు)
4. మద్దుల వెంకటచిన్నరాజు } (వైస్ ప్రెసిడెంట్లు)
5. నున్న గంగరాజు }
6. కందుల రామయ్య (సెక్రటరీ)

ఢిల్లీ బిస్కత్తులు

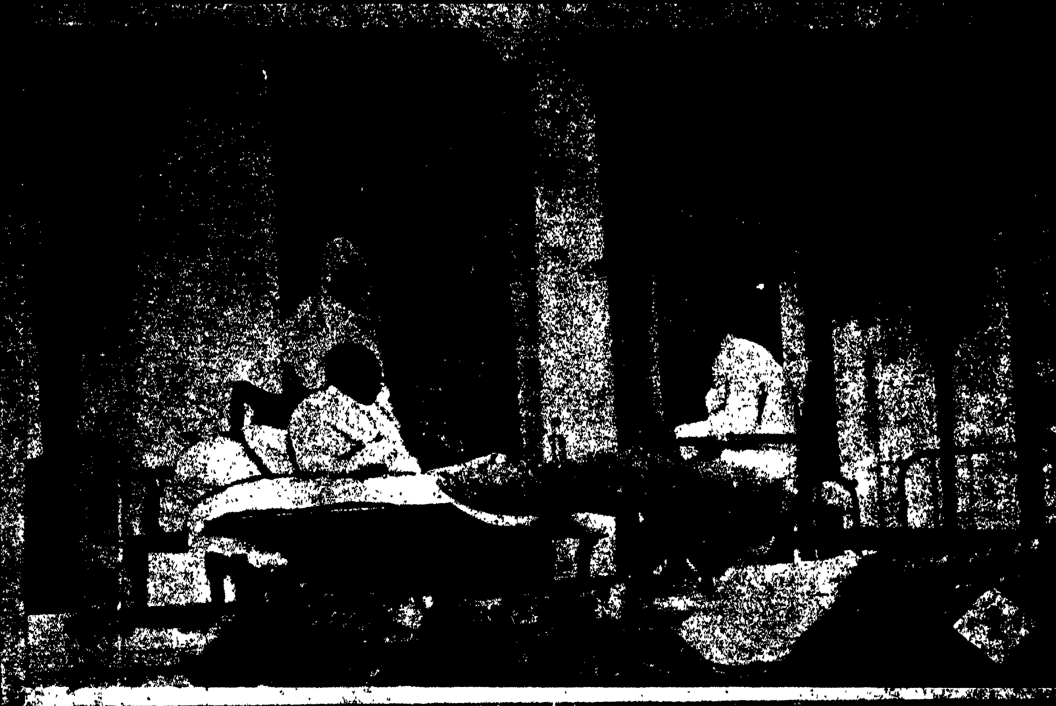
వారల ప్రేమానుబంధము

అన్నిషాపుల యందు దొరకును

ప్రొప్రయిటర్లు :—

జయభారతం కంపెని

83, మద్రాసు.

(37) 1. పర్ణకుటియందు మహాత్ముడు, సి. యఫ్. ఆండ్రూసుగారును. 2. శ్రీ లక్ష్మీదేవదాసుగాంధీల పరిణయము

మహాత్ముని హరిజనయాత్ర.

1. రైలుప్లాటుఫారములలో మహాత్ముని దర్శనమునకు. 2. గోరీ బిన్నూరులో సభ. 3. సీతానగర సత్యాగ్రహాశ్రమమునకు కాలినడక.
4. చికట్లాలో తోటపనికారు. 5. తిరుచూరుచేరువ శ్రీరామకృష్ణ గురుకులమునకు శంకుస్థాపన.

వెంకటమఖి ఇట్లు నిర్దాక్షిణ్యముగ రామామాత్యుని బుక్కుట తనగూఢిక్యమును చెప్పుకొనుటకన్న వేరుకాదని యెంచితిమి. చ్యుత షడ్జముకన్న తక్కువ నిషాదమే రామామాత్యుడు కాంభోజియందు చెప్పినాడు. ఇతని కాంభోజియందలి నిషాదము వేంకటమఖి చెప్పు కాకలినిషాదము కాదనునది విశదమే. శంకరాభరణము మున్నగు వానిగూర్చి యెంచునప్పుడు కొంత భిన్నపద్ధతులు కాన్పించినను అందులకు కారణము సంగీతము లక్ష్యమందు ఆయా కాలానుసరణ ముగ మార్పుజెందుచుండిన దనునది గ్రహింపవలయునే కాని ఒక కాలమునందలిపద్ధతి మరియొకప్పుడు లేనిచో నది తప్పుగ జెప్పుట తగదు. లక్ష్యమందు సంగీతము మార్పులుచెందుటగూర్చి వెంకటమఖి యేమి, సోమనార్యుడేమి ప్రతివారును గ్రహించుచునే యుండిరి. అప్పుడెల్ల లక్షణముకన్న లక్ష్యమే ప్రధానమని వీరెల్లరు పాకొని యున్నారు. రామామాత్యుడు

"తస్మాల్లక్ష్యప్రధానం తన్నతు లక్ష్మప్రధానకమ్."

అనియు, శార్ఙ్గదేవుడు

"యద్వా లక్ష్యప్రధానాని శాస్త్రాణ్యేతాని మన్వతే""

నియు నిట్లు చెప్పుచుండిరి. ఇట్లు ఆయాకాలములందు సంగీతము క్షణమునకు గొంతవ్యత్యాసముతో లక్ష్యమందుండుటచే నప్పుడెల్ల లక్షణగ్రంథములు లక్ష్యమునను సరించి రచింపబడుచుండు విదితము.

"సంగీతశాస్త్రే బహుధా సన్త్యేవ లక్ష్యేషుచ లక్షణేషు,
సర్వసమో కృత్యే స రామమన్త్రీ తనోతు శాస్త్రం వచసా
తవేతి." (?)

అని రామామాత్యుడు చెప్పినాడు. వెంకటమఖి తన కాలమున ౧౯ మేళములుమాత్రము వాడుకయందుండినట్లును, ప్రస్తార మేళములు డెబ్బదిరెండు తాను నిర్మించినట్లును చెప్పుకొనుటచే నితని కాలపుసంగీతమునకును, అనంతరముండినదానికిని వ్యత్యాసము కలవని గ్రహింతుము. వెంకటమఖికాలమునాటి మేళములుమాత్రము కాక యితని అంతరకాకలీస్వరములుసహిత మిప్పుడు బాహుళ్యము నొందలే దనునది విదితము. ఏల, వెంకటమఖి ౭౨ మేళముల పేర్లు కూడ నిప్పుడు కానము? ఇట్లు ఆయాకాలములందు సంగీతము కొంత వేరుగ గన్పట్టుటచే రామామాత్యుని మేళములు, జన్యరాగములు వెంకటమఖికి దోషములుగ దోచుట సహ్యము కాదని మామతము.

వెంకటమఖి

వెంకటమఖి తనస్వరములను షడ్జము, శుద్ధఋషభము, పంచశ్రుతిఋషభము, శుద్ధగాంధారము, షట్ఛ్రుతిఋషభము, సాధారణ గాంధారము, అంతరగాంధారము, శుద్ధమధ్యమము, వరాళిమధ్యమము, పంచమము, శుద్ధధైవతము, పంచశ్రుతిధైవతము, శుద్ధనిషాదము, షట్ఛ్రుతి ధైవతము, కైశికినిషాదము, కాకలినిషాదము లనుపదుహారు పేర్లను చెప్పి యిందు పంచశ్రుతిఋషభశుద్ధగాంధారములు, షట్ఛ్రుతి ఋషభసాధారణగాంధారములు, ఇట్లు పంచశ్రుతిధైవత శుద్ధనిషాద ములు, షట్ఛ్రుతిధైవత కైశికినిషాదములు వీని స్వరస్థానము లొక్కటియగునని యెంచి వీనిని రామామాత్యునికన్న కొంత క్రమ పద్ధతిని మేళములందు చేర్చి తన ౧౯ మేళములను వెలయించినాడు. రామామాత్యుడు రాగములకు శార్ఙ్గదేవుడు సూచించిన రాగాంగోపాంగభాషాంగపద్ధతిగ మేళముల నేర్పరచి కృతకృత్యుడాయెను. ఈ మేళపద్ధతి కర్ణాటకసంగీతవేత్తలెల్లరు, సోమనార్యుడు, వెంకటమఖి, రఘునాధరాయలు మున్నగువారుసహితము అనువదించు చుండిరి. అందుచే నితడు మార్గదర్శకుడుగ నెన్నబడును. వెంకట మఖి తనమేళములు సహితము ప్రకృతివికృతస్వరముల క్రమప్రస్తార నిర్మితములుగ లేవని గ్రహించి మేళప్రస్తారపద్ధతి ననువదించెనని చెప్పబడును. ఇప్పు డనువదింపబడునది ఇదియే.

మేళప్రస్తార పద్ధతి

మేళప్రస్తారపద్ధతి వెంకటమఖి స్వనిర్మితమే యని గర్వముగ జెప్పుకొనినను ఇయ్యదియితనితండ్రి గోవిందదీక్షితనిర్మితమనియెంచుట కాధారములు కలవు. గోవిందదీక్షితులు తంజపురి నేలిన రఘునాధ రాయల యాస్థానమున నమాత్యపదవి నలంకరించి యుండెననియు, నితనివలన "సంగీతసుధ" అనులక్షణగ్రంథము వెలువడెననియు దెలి యుదుము. ఈగ్రంథము రఘునాధరాయలు తాను రచించినట్లు తన పేరు పెట్టుకొనెను. వెంకటమఖియు దన తండ్రిగారు సంగీత లక్షణ గ్రంథము రచించినట్లును, తనకది యాధారమగుచుండినట్లును చెప్పుకొని నాడు. ఇయ్యది "సంగీతసుధ" యే యని గ్రహింపనగును. మేళప్రస్తార పద్ధతి ఇట్లు తండ్రిగారివలన గ్రహించియుండనోపు. అట్లయ్యు నితడు

"మేళా ద్వాసప్తతిః శ్రీమద్వేంకటాధ్వరి కల్పితాః."

అని చెప్పుకొనుట తనఘనతను వెల్లడించుకొనుటకే.

మరియు గోవిందాచార్యకృత "సంగీతశాస్త్రసంక్షేపమ్"అను ప్రాచీన తాళగ్రంథమున * డెబ్బదిరెండు ప్రస్తార మేళములు చెప్ప బడియున్నవి. ఈగ్రంథమందలి మేళములపేర్లు వెంకటమఖి చెప్పు చొప్పున లేవు. ఇప్పుడు వాడుకలోనుండిన కనకాంగి, రత్నాంగి, ఖరహరప్రియ మున్నగుపేర్లు ఈగ్రంథమున జూతుము. గోవిందా చార్యప్రణీతగ్రంథము వెంకటమఖిగ్రంథముకన్న ప్రాచీనమైన దని యెంచవలసినచో నీప్రస్తారపద్ధతికూడ వెంకటమఖికి ఆధార మాయెనని యెంచవలసి యుండును. అందుచే నితని పై వాక్యమునందువలె ౭౨ మేళములు స్వనిర్మితములే యని చెప్పుటలో రసము లేదు. ఎట్లయినను వెంకటమఖి ప్రస్తారమేళములం దెక్కువ మక్కువకలిగియుండెనుట చెల్లు. ఏమికారణముననో వెంకటమఖియొక్క అంతర గాంధార, కాకలినిషాదముల స్వరస్థానములుకాని, పంచశ్రుతిఋషభ ధైవత

* అడయారు పుస్తకభాండాగారము, నెంబరు 30 A ౨౨.

ములుకాని, కనకాంబరి, రత్నాంబరి మున్నగు ప్రస్తారమేళముల పేర్లు కాని ఇప్పుడు వాడబడుటలేదు. కాని దీక్షితసోదరులు మున్నగువారీపేర్లను గ్రహించియుండిరనునది మరువకూడదు. ఈసంగతులు ముందు మరియొకవ్యాసమున చర్చింతుము.

ప్రస్తారక్రమము

వెంకటమఖి స్వరావళిని పూర్వాంగోత్తరాంగము లను రెండు విభాగములుగ నెంచెను. షడ్జము మొదలు మధ్యమము వరకు పూర్వాంగస్వరము లనియు, పంచమముమొదలు నిషాదమువరకు ఉత్తరాంగస్వరములనియు నెంతుము. ఇట్లు శుద్ధ మధ్యమముతో జేర్చబడిన ౩౬ మేళములు పూర్వాంగములనియు, వరాళిమధ్యమముతో జేర్చబడినమేళము లుత్తరాంగములనియు నెంచబడును. రెండువిధములగు మధ్యమము లిట్లు చేర్చబడెను.

అ, ఇ, ఉకారములు :— ఆయాస్వరములకు అ, ఇ, ఉకారములు చేర్చి వానిని సంజ్ఞలతో వెలయించు వెంకటమఖిభావము భావ్యమే. అ, ఇ, ఉలు స్వరముల ఉచ్చస్వనమును చెప్పగలుగుచున్నవి. 'అ' కన్న 'ఇ' ఉచ్చస్వనముకలది. 'ఇ' కన్న 'ఉ' ఉచ్చస్వనము కలది. ఇయ్యవి చేరి ఓంకారమైనందున నాదము ఓంకారస్వరూపమని యెంచబడుచున్నది. ఈసంగతివలనకాబోలు త్యాగరాజు 'కోలాహలసప్తస్వరగృహముల - గురుతేమోక్షమురా ఓ మనసా' అని పాడినాడు. పాశ్చాత్యశాస్త్రవేత్త "హెల్మ్హోల్ట్సు" అచ్చులస్వనముగూర్చి చెప్పుచు వీనిధ్వనిని లెక్కవేసి వరుసగ హెచ్చుధ్వనికలిగియుండినట్లు పేర్కొనినాడు. మిగుల ప్రాచీనకాలమునాటిదిగ నెంచబడిన *కుటుమియామలై శిలాశాసనమందు స్వరములు పై విధమున నచ్చులతోజేర్చి చెప్పబడెను. అందుచే నీశాసనము వెంకటమఖికి ఆధారమాయెనని యెంచ వీలగుచున్నది. ఈశాసనమందలి సంగీతముగూర్చి వేరువ్యాసము వ్రాయుదును. ఎట్టులైనను వెంకటమఖి స్వరములందు అ, ఇ, ఉలు చేర్చి ర, రి, రు; గ, గి, గు; ద, ది, దు; న, ని, ను; ఇట్లు పదునారుస్వరములుచెప్పినాడు. వాని నిట్లుగ్రహించునది:

పూర్వాంగములు.				ఉత్తరాంగములు			
స్వరము	సంజ్ఞ	తుల్య స్వరము	సంజ్ఞ	స్వరము	సంజ్ఞ	తుల్య స్వరము	సంజ్ఞ
౧. శుద్ధరి	ర	—	—	౭. శుద్ధ ద	ద	—	—
౨. పంచ శ్రుతి రి	రి	౩. శుద్ధ గ	గ	౮. పంచ శ్రుతి ద	ది	౯. శుద్ధ ని	న
౪. షట్శ్రుతి రి	రు	౫. సాధారణ గ	గి	౧౦. షట్శ్రుతి ద	దు	౧౧. కైశికి ని	ని
—	—	౬. అంతర గ	గు	—	—	౧౨. కాకలి ని	ను
౧౫. షడ్జము	—	౧౩. శుద్ధ మ	మ	౧౬. పంచమము	—	౧౪. వరాళి మ	మి

* ౧౨-వ శతాబ్దముకన్న ప్రాచీనమైనదిగ జెప్పబడెను.

సప్తస్వరములు ప్రతిప్రస్తారమేళమునందు ఉండునట్లు ప్రతిస్వరమును క్రమముగ ప్రస్తరింపబడుట ౭౨ మేళములందు చూతుము. వెంకటమఖి తన ౧౬ స్వరములు ప్రస్తరించునప్పుడు అందలి రి, గలు; రు, గిలు; ది, నలు; దు, నిలు; ఒక్కస్వనమును కలిగియున్నవనునది గ్రహించియే యట్లు లెక్కవేసె ననునది మరువకూడదు. అప్పుడు ౭౨ మేళములుమాత్రము కలుగును. ఎట్లో ఇటు చూడనగును.

పూర్వాంగస్వరములందు ప్రస్తారయోగ్యములు రి, గలుకదా. వీని నిట్లు ప్రస్తరింపవచ్చును. ఈప్రస్తారములు ఆరుఅగును.

౧. శుద్ధఋషభ శుద్ధగాంధారములు లేక సంజ్ఞలతో రగ
౨. ,, సాధారణగాంధారములు — రగి
౩. ,, అంతర ,, — రగు
౪. పంచశ్రుతి ఋషభ సాధారణ ,,
౫. ,, అంతర ,,
౬. షట్శ్రుతి ,, ,, ,,

ఉత్తరాంగస్వరము లిట్లు ధైవతనిషాదములు ద, నిలను ఆరువిధములుగమాత్రము ప్రస్తరింపవచ్చును.

౧. శుద్ధ ధైవత శుద్ధ నిషాదము లేక దన
౨. ,, కైశికి ,, — దని
౩. ,, కాకలి ,, — దను
౪. పంచశ్రుతి ,, కైశికి ,, — దిని
౫. ,, ,, కాకలి ,, — దిను
౬. షట్శ్రుతి కాకలి ,, — దును

లారింటితో జేర్చిన ముప్పదియారు మేళకర్తలు కలుగును. ఇయ్యవి శుద్ధమధ్యమ వరాళిమధ్యమయుతములుగ జేసిన డెబ్బదిరెండు మేళకర్త రాగము లగును. పైవిధమున ౧౬ స్వరములను ప్రస్తరించిన ౭౨ మేళములు కలుగవని కొందరు దురభిప్రాయ పడుచుండిరి. వీరు ౩౨ మేళకర్తలే గ్రహింతురు. ఇయ్యవి వెంకటమఖియొక్క ౧౨ స్వరముల ప్రస్తారము ననుసరించునవని వీరి యభిప్రాయము. వెంకటమఖి ౧౬ పేర్లు చెప్పినను ౧౨ స్వరముల ప్రస్తారమువలననే ౭౨ మేళకర్తల నెరిగెనని వీరు గ్రహింపవలయును. వెంకటమఖి యభిమతము ననుసరించి యిట్లు చెప్పనగును. వెంకటమఖిచెప్పిన ౩ రిలు, ౩ గలు ఇట్లు ప్రస్తరించి వీనిని 'దని'లతో జేర్చవచ్చును. ఇట చూడుడు:

ఋషభగాంధారములు (౧) రగ, (౨) రగి, (౩) రగు, (౪) రిగ, (౫) రిగి, (౬) రిగు, (౭) రుగ, (౮) రుగి, (౯) రుగు

ఇట్లు తొమ్మిదివిధములుగ చేర్పవచ్చును. కాని పంచశ్రుతిరి=శుద్ధగ, షట్శ్రుతిరి=సాధారణగ కావున పైవానియందు రిగ; రుగ; రుగిలు గ్రహింపబడవు. కావున ౬ ప్రస్తారము లగును. ఇట్లు ధైవతనిషాద ములచే నారు ప్రస్తారములు కలుగును. అందుచే ౩౬ మేళకర్తలగును. వీనియందు శుద్ధవరాళి మధ్యమములనుచేర్చి ౭౨ మేళకర్తలను జెప్ప వచ్చును.

చక్రములు

వెంకటమఖి పూర్వాంగస్వరములను ప్రస్తరించి ౬ చక్రము లను తెలియించుట భావ్యమె. ఉత్తరాంగస్వరములు ప్రస్తరించిప్రతి చక్రమందును ౬ మేళకర్తరాగములు చేర్చినాడు. ఇందుచే

౧ వ	చక్రమందు	శుద్ధఋషభ	శుద్ధగాంధారమును
౨ వ	,,	,,	సాధారణ ,,
౩ వ	,,	,,	అంతర ,,
౪ వ	,,	పంచశ్రుతి ,,	సాధారణ ,,
౫ వ	,,	,, ,,	అంతర ,,
౬ వ	,,	షట్శ్రుతి ,,	అంతర ,,

ఇట్లున్నవి. ఒక్కొక్కచక్రమందు ధైవతనిషాదము కలిగి ఇట్లున్నవి:—

౧ వ	మేళకర్త	శుద్ధధైవత	శుద్ధనిషాదము
౨ వ	,,	,,	కైశికి ,,
౩ వ	,,	,,	కాకలి ,,
౪ వ	,,	పంచశ్రుతి ,,	కైశికి ,,
౫ వ	,,	,, ,,	కాకలి ,,
౬ వ	,,	షట్శ్రుతి ,, ,,	,,

కావున ఆయామేళకర్త ఆయాచక్రమం దాయాస్థానమున నుండునట్లు గ్రహింపవలయును. ఇందుచే మేళకర్తసంఖ్య తెలియ వచ్చిన నందలి వికృతస్వరావళి నెరుగ నగును. ఎట్లో ముందు చూతము. పైచక్రములకు వెంకటమఖి వరుసగ (౧) ఇందు, (౨) నేత్ర, (౩) అగ్ని, (౪) వేద, (౫) బాణ, (౬) ఋతు అని పేర్లు చెప్పినాడు. వీనికి దుల్యమగు వరాళిమధ్యమయుతము లగునవి (౭) ఋషి, (౮) వసు, (౯) బ్రహ్మ, (౧౦) దిశి, (౧౧) రుద్ర, (౧౨) ఆదిత్యులు. మొదటి యారుచక్రములు పూర్వాంగములు. తక్కినవి యుత్తరాంగములు. పూర్వాంగచక్రములందలి రాగముల స్వరములే యుత్తరాంగము, వానియందును వరాళిమధ్యమముతో గూడి యున్నది. ఇట్లు మధ్యమము వేరుగ నుండినంతనే పూర్వాంగములు మారుచున్నవి. ఇందుకు దృష్టాంతముగ వేంకటమఖి ఇట్లుచెప్పినాడు:

"కటాహసంస్కృతం క్షీరం కేవలం దధిబిందునా,
యథా సంయోజ్యమానంతు దధిభావం ప్రపద్యతే;
తథైవ పూర్వమేలాస్తే మధ్యమేన విసంజ్ఞికాః."

మరియు నాయాచక్రమునందలి ఈవరుసరాగములు వ్యాపకము తెలుపుట గమనింపదగినది.

౧ వ	చక్రమునందలి	౧ వ	మేళకర్త	— కనకాంగి.
౨ వ	,,	౨ వ	,,	— హనుమతోడి.
౩ వ	,,	౩ వ	,,	— మాయామాళవగౌళ.
౪ వ	,,	౪ వ	,,	— ఖరహరప్రియ.
౫ వ	,,	౫ వ	,,	— ధీరశంకరాభరణము.
౬ వ	,,	౬ వ	,,	— చలనాట.

ఈరాగము లాయాచక్రములందు ముఖ్యము లగుటచే నా చక్రము లాపేర్లతో వాడొనుటయు దప్పుకాదు.

కొన్ని ముఖ్యాంశములు:—

౧. మేళకర్తలన్నియు సంపూర్ణములుగ నిష్పాదించబడును. స, పలు అవినాశి, అనగా వికృతములు లేనివి యగును.

౨. తక్కిన వినాశిస్వరములు రి, గ, మ, ద, ని లలో మధ్య మము ౭౨ మేళకర్తలను విభాగించుచు మొదటి ౩౬ మేళముల శుద్ధ మధ్యమము కలవిగను, తక్కిన ౩౭-౭౨ మేళకర్తలు వరాళిమధ్య మము కలవిగను ఉన్నవి.

౩. ౧ మొదలు ౧౮ మేళకర్తలు వీనికి సమములైన వరాళి మధ్యమయుతములగు ౩౭-౫౪ మేళకర్తలు శుద్ధఋషభయుతములు.

౪. ౧౯-౩౦ మేళకర్తలు వీనికి సమములైన వరాళిమధ్యమ యుతములగు ౫౫-౬౬ మేళకర్తలు పంచశ్రుతి ఋషభయుతములు.

౫. ౩౧-౩౬ మేళకర్తలు వీనికి సమములైన వరాళిమధ్యమ యుతములు. ౬౭-౭౨ మేళకర్తలు షట్శ్రుతిఋషభయుతములు.

౬. ౧ మొదలు ౬ను, వానికిసమములైన వరాళిమధ్యమముగల ౩౭-౪౨ మేళకర్తలును శుద్ధగాంధారయుతములు.

౭. ౭-౧౨ మేళకర్తలును, ౧౯-౨౪ మేళకర్తలు వీనికి సమములైన వరాళిమధ్యమముగల ౪౩-౪౮ మేళకర్తలును ౫౫-౬౦ మేళకర్తలును సాధారణగాంధారయుతములు.

౮. ౧౩-౧౮ మేళకర్తలును, ౨౫-౩౬ మేళకర్తలు వీనికి సమములైన వరాళిమధ్యమముగల ౪౯-౫౪ మేళకర్తలును, ౬౧-౭౨ మేళకర్తలును అంతరగాంధారయుతములు.

౯. పూర్వాంగోత్తరాంగమేళ చక్రములందలి ౧, ౨, ౩ మేళకర్తలును శుద్ధధైవతయుతములు. ఇట్లు ౪, ౫ మేళకర్తలు

పంచశ్రుతిధైవతయుతములు. ౬-వ మేళకర్త షట్శ్రుతి ధైవతముతో గూడినది.

౧౦. పూర్వాంగోత్తరాంగమేళచక్రములందు వరుసగ ౧-వ మేళకర్త శుద్ధనిషాదము, ౨-వ మేళకర్త కైశికినిషాదము, ౩-వ మేళకర్త కాకలినిషాదము, ౪-వ మేళకర్త తిరిగి కైశికినిషాదము, ౫, ౬, మేళకర్తలు కాకలినిషాదము ఇట్లు కలవిగ నున్నవి.

ఇట్లు ఋషభగాంధారములు మేళచక్రములను ధైవతనిషాదములు చక్రమునందలి వరుసమేళకర్తలను నిరూపింపగలుగుచున్నవి.

ఈపద్ధతి యుపయోగములు

మేళచక్రములును, చక్రములందలి మేళములును నియమానుసరణముగ నుంటచే మేళకర్తసంఖ్య తెలిసిన అందలి ప్రకృతివికృతి స్వరావళి నెరుగవచ్చునని యెంచితిమి. ఉదాహరణముగ ౨౩-వ మేళకర్తయందలి స్వరావళి నారయుటకిట్లు చూచునది:

౧. తొలుత స . . . ప . . సే ఇట్లు అవినాశి స్వరములను వ్రాయునది.

౨. సదరు మేళసంఖ్య పూర్వాంగోత్తరాంగములం దెచ్చట కలదియు నెరిగి శుద్ధ లేక వరాళిమధ్యమమును వ్రాయునది. స . . శు.మ ప . . సే

౩. ఇకపూర్వాంగస్వరములు రి, గ, ల నెరుగుటకు సదరు సంఖ్య ఏచక్రమందుండునదియు నెంచునది. ౨, ౩, సంఖ్య ౪-వ చక్రమందు కలుగును. కావున నది పంచశ్రుతిఋషభ సాధారణ గాంధారములు కలిగినదగును.

స, పం, సా.గ, శు.మ, ప . . సే

౪. ఉత్తరాంగస్వరములు ద, నిల నారయుటకు సదరుసంఖ్య ఆచక్రమం దే స్థానముననున్నది తెలియవలయును. ౨, ౩, సంఖ్య ౪-వ చక్రమందు ౫-వ స్థానమున నుంటచే నిందు పంచశ్రుతిధైవత కాకలి నిషాదములు కలుగును. కావున స్వరము లిందు:—స, పం. రి, సా.గ, శు.మ, పం.ద, కా.ని, సే. ఇట్లు కలవు. మేళసంఖ్య ౩౬ కు మించిన నద్దానియందు ౩౬ తీసివేసి పైక్రమమున స్వరములు తెలియనగును. ఇందు వరాళిమ. కలుగును.

కటపయాది నియమము

పైవిధమగు మేళకర్తసంఖ్య తెలిసిన నందలి స్వరావళి నెంచనగును కదా. మేళకర్తపేరు ననుసరించి సంఖ్య నెరుగుటకు కటపయాదినియమము అనిచెప్పబడును. క, ట, ప, య అనగా—కాదినవ, టాదినవ, పాదిపంచ, యాద్యష్ట — అని గ్రహింతము. వీని స్థానములు సంఖ్యల నిట్లు తెల్పుము:

	౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	౮	౯	౦
కాదినవ—	క	ఖ	గ	ఘ	ఙ	చ	ఛ	జ	ఝ	ఞ
టాదినవ—	ట	ఠ	డ	ఢ	ణ	త	థ	ద	ధ	న
పాదిపంచ—	ప	ఫ	బ	భ	మ					
యాద్యష్ట—	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ	-	-

మేళకర్తల తొలిరెండక్షరములు వానిసంఖ్యను తెలుపునట్లుగ నెలయించునప్పటి మనవారిశక్తి వర్ణనాతీతము. మేళకర్తయందలి ప్రథమాక్షరము కటపయాదులం దెచ్చట నున్నదియు గ్రహించి యా సంఖ్యను లిఖించి యద్దానివెనుక రెండవ యక్షరముయొక్క సంఖ్యను చేర్చిన నాసంఖ్య మేళకర్తను తెలుపగలుగుచున్నది. ఞ, న, లు శూన్యాంకము కలవి. మేళకర్తలందలి సంయుక్తాక్షరములలో ద్విత్వములు గ్రాహ్యములు.

ఉదాహరణము:—రత్నాంగియందు 'ర' ౨ ను తెలుపును. తక్కిన 'త్నా' యందు 'న' తీసికొబడి యది శూన్యముగ నెంచబడుటచే నీమేళకర్తసంఖ్య ౨ మాత్ర మగును. ఇట్లు తక్కినవి గ్రాహ్యములు. కాని కొన్నిట ద్విత్వమునకు మారుగ పై యక్షరమే తీసికొబడినది. "చక్రవాకము" నందలి 'చ' = ౬ ను, క = ౧ తెలుపునదిగ నెంచి యద్దాని ౧౬-వ మేళకర్తగ జెప్పబడెను. 'రత్నాంగి' యందువలె ద్విత్వము 'ర' గ్రహింపబడలేదు. ఇట్టి విధివిరోధము లగునవి కొన్ని 'కనకాంగి' మున్నగు మేళకర్తల పేర్లయందు చూతుము. వీని వివరము మరియొక వ్యాసమున వ్రాయుదుము. ఇప్పటి కర్ణాటకరాగములన్నియు నిట్టి మేళప్రస్తారపద్ధతి ననుసరించి యుండినవని గ్రహింపవలయు. వీని జన్యములు, రాగ విభాగము మున్నగు నంశములనుగూర్చి వేరువ్యాసమున దెలుపుదుము.

గర్జనము

కొమ్మినేని వెంకటసుబ్బమాంబ, క్రొత్తపల్లి సీతారామమాంబ

[కర్నాటకదేశమందలి బేలగాముమండలములోని బేలవాడీభుయికోటకు ఏలికయైన ఏసాజీకి ఇల్లాలు సావిత్రి. శివాజీసైన్యాధిపతియగు దాదోజీవీరుడు ఏసాజీని, గెలువగోరి భుయికోటను ముట్టడించెను. ఏసాజీ పగఱజూచి బెగడొందక మగటిమితో శత్రుల డీకొనుచుండెను. కాని యధర్మయుద్ధంబున దాదోజీ ఏసాజీని హతమొనర్చెను. వీరపత్ని సావిత్రి పతిమరణమునకు కుందక తన పరివారముతో రణరంగంబు జేరి పతికళేబరమునకు మూమ్మారు భక్తితో ప్రదక్షిణించి తల్లడపాటుతో చెల్లాచెదరగుచున్న తన సైనికులకు శౌర్యాగ్ని ప్రజ్వరిల్లునట్లు గర్జించిన ఘట్ట మిది :]

వీరవరేణ్యులార, పరువెత్తుదు రేమి త్యజించి యుద్ధమున్
భీరువులైన స్త్రీలబలె బిక్కమొగంబులువైచి మానముం
బౌరుషముం గణింపక క్షణత్యయబుద్బుదతుల్యజీవముల్
గోరుచు నీచశాత్రవులకుం జెయిమోడ్చి నమస్కరింపుచున్.

ఆజి నొకింతయేనియును న్యాయములేక చలంబుతోడ ఏ
సాజిని మీప్రభూత్తముని శాత్రవు లేకత ముట్టడింప దా
దోజి మహాపరాక్రమముతో చనుదెంచి వధించియుండ మీ
తేజ మదెందు డాగెను ప్రతిక్రియకుం దలపెట్ట రింతకున్.

మీప్రభువరేణ్యు లిట్లు సమీకమందు-చచ్చిపడియుండ ప్రాణంబు లిచ్చగించి
పిరికిపందలగుచు పరువెత్తుచుంట-రాజభక్తులు మీకు ధర్మంబటయ్య !

తలచి యెరుంగరయ్య తమతాతలు తండ్రులు నీచభోగముల్
తొలగి యెరుంగరయ్య వెతతో పెనుభీతితొ యుద్ధరంగముం
నిలిచి యెరుంగరయ్య ప్రభునిం వధియించి పరుల్ క్రమింపగా
పలికియెరుంగరయ్య తమపాదములం బడువార మంచునున్.

సమరమునందు కాలిడుటొ శత్రులనొంచుటొ లేక తారు ప్రా
ణములను బాయుటో జరుగగావలెకాని. భయంబుతోడ మా
నమును త్యజించి వైరిచరణంబుల వ్రాలి నమస్కృతుల్ రచిం
చి మనుట శౌర్యవంతులకు సిగ్గులచేటుసుమీ తలంపగా.

రాజభక్తిని విడక సంగ్రామమందు - ప్రాణముల గోలుపోయి స్వర్గంబు జేరి
పూజ్యగౌరవస్థానంబు బొందినారు - ధన్యు లగుచును మీ తాత తండ్రు లకట!
అట్టివీరుల కడుపున బుట్టి మీరు - తుచ్ఛభోగంబు లాసించి ద్రోహులగుచు
రాజభక్తిని వీడి సంగ్రామమందు - మొరకుపగరకు బత్తి కేల్మోడ్తు రేమి?

స్వీయదేశమానంబు రక్షించుకొఱకు - ప్రతినబూనినవారలై పడతులెల్ల
కాళికామూర్తులగుచు సంగరము జేరి - పరుల దునుమ తమకు తలవంపుగాదె.

సైనికులార, లెండు తమ సాహససంపద జూపరండు యు
ద్ధాన నరాతివీరుల మదం బడగింపగ పొండు తేకువన్
ప్రాణములన్ గణింపక మహాహవమందు జయంబు తెండు మీ
మానము గాచుకొండు తుదిమా టిదె సిద్ధముకండు పోరికిన్.

(ప్రకృతి చిత్రము)

—శ్రీపాద దుర్గారావు.

౭. వైద్యము

ఆయుర్వేదములోని అద్భుత చికిత్సలు

మంగిపూడి వేంకటశర్మ

పార్శ్వపునొప్పికి — నొప్పి గలవారిని దంతధావనము చేయకపూర్వమే సూర్యోదయమగువేళకు రమ్మని చెప్పి వారిని పడమటిముఖముగా నిలిచియుండబెట్టి వారికి ఏపార్శ్వమున నొప్పియుండునో ఆపార్శ్వమున నీడలో కనుబొమ్మమీద భ్రూమధ్యము మొదలు కనుబొమ్మ చివరదాక మూడుమేకులను నేలలోనికి కొట్టవలయును. నీడలో కనుబొమ్మ బాగా గుర్తించి కొట్టవలయును. నీడ బాగా ఆనకయున్నయెడల ఆపార్శ్వమున చెవిలో ఒకరూళ్లపెన్సిలుగాని, అలాటి సన్నని పుల్ల వేరొకటిగాని పెట్టుకొని ఆపుల్లచివర పట్టుకొమ్మని చెప్పి చెవికిని (చెవిరంధ్రమునకును) కనుబొమ్మకును ఎంతయెడము గలదో అంతయెడము మీదకు చూచినయెడల కనుబొమ్మస్థానము తెలియును. అప్పుడు మేకులు సరియైన స్థానములో కొట్టుటకు వీలగును. ఒకవేళ ఎండ మసకగానుండి ఇంకను నీడ సరిగా కనపడకయుండినయెడల మేకులు నిదానముగా గాక ఎగుడుదిగుడుగా కొట్టినయెడల ఏదోయొక మేకుఅయినను కనుబొమ్మమీద పడకమానదు. అదియైనను చాలును. ఒక్క మేకు కనుబొమ్మమీద పడినను పార్శ్వపునొప్పి వెంటనే ఆశ్చర్యకరముగా తగ్గిపోవును. మేకులు బొత్తిగా సన్నముగా నున్నయెడల నీడ సరిగా లేనపుడు కనుబొమ్మలో పడవు కనుక లావుపాటి బాగడమేకులు కొట్టినయెడల సులభముగా కనుబొమ్మమీద పడును. మూడు మేకులలో ఏమేకు కనుబొమ్మనీడలో దిగినను నొప్పి ఆక్షణములోనే చేతితో తీసివేసినట్లు మాయమైపోయి బరువు తగ్గి సుఖముగలిగి యింద్రజాలము చేసినట్లు రోగికి తోచును. అట్లు నొప్పి, బరువు తగ్గి వెంటనే సుఖము కలుగనియెడల మేకులు సరియైనచోట్లన పడలేదని నిశ్చయించుకొని మరునాడు మరల జాగ్రత్తగా చూచి యీచికిత్స చేయవలయును. రెండుమూడురోజులు చేసినయెడల ఒకనాడయినను ఎండ బాగుగానుండి మేకులు కొట్టవలసినచోటు నీడలో స్పష్టముగా కన్పడవచ్చును. ఈ చికిత్స మావైద్యశాలలో వేలకొలది మందికి చేయబడినది. అందరికిని అమోఘముగా కుదిరినది. మబ్బువేసిననాడుగాని, వర్షపుదినములలోగాని ఈ మేకులవైద్యమునకు వీలుండదు. కనుక అప్పుడు ఈ క్రిందిచికిత్స చేయవలయును. నొప్పిగలవారు ఉదయమునకు పూర్వమే దంతధావనము చేసి ఒక ఔన్సు ఆవుపాలలో ఇరువదిచుక్కలు ఆవునెయ్యి వేసి త్రాగవలయును. ఇట్లు ఒకవారము, పదిదినములవరకును చేయవలయును. నొప్పి తప్పక తగ్గిపోగలదు. అనేకులకు తగ్గినది.

బుడ్డలు — చిన్నపిల్లలకు కొందరికి ఒరబీజములు (ఒకటి పెద్దదిగా ఒకటి చిన్నదిగా నుండును.) మిక్కిలి పసితనములోనే వచ్చును. ఈబీజములలో పెద్దదిగా నున్నదానిని లోపలికి గెంటినయెడల పోవును. మరల నడచినగాని, ఊపిరి గట్టిగా విడిచినగాని వచ్చును. అట్టి దానికి క్రింది చికిత్స చేయవలయును. కంసదుంపలు, లేక కాజదుంపలు అను పేరుగల దుంపలు రెండు తేవలయును. (కంసమొక్కలు, లేక కాజమొక్కలు ఊదుపు

చేలలో తరుచుగానుండును. కాలువలలో నీటివారను గట్లలనంటియుండును. నీరు నిలిచిన గుంటలలోనుకూడ మొలుచును. వీటి ఆకులు ఋక్కిలిదళసరిగా నుండును. పువ్వులు తెల్లగా - కృష్ణతామరపువ్వులవలె - కాడలవలె నుండి కొద్దిగా పలచనిరేకులు కొంచెము కలిగి యుండును.) రెండుదుంపలను పిల్లలబుడ్డలకు దిగదుడిచి ఒకదుంప అన్నము వండుకొను పొయిలో పాతిపెట్ట వలయును. రెండవదుంప యింటిగుమ్మమునకు వ్రేలాడ గట్టవలయును. ప్రొయిలోని దుంప అన్నము వండు నపుడు నిప్పుసెగకు ఉడికి కరిగి హరించిపోవుచుండును. బుడ్డకూడా తగ్గ నారంభించును. ప్రొయిలోని దుంప హరించిపోవునప్పటికి బుడ్డ సమానస్థితికి వచ్చును. ఇది అద్భుతము. అయితే ఈచికిత్సలో కొందరికి గుణము కనుపించలేదు. అనేకులకు పనిచేసినది. ఈబుడ్డలలో భేదములుండి తగ్గలేదో మరి యేమిహేతువో శ్రద్ధగల వైద్యులు పరిశోధనలు చేసి కనుగొని వెల్లడింప వేడు చున్నాను.

తేలుకాటుకు—మామిడిచెట్లు పూచినరోజులలో ఉదయముననే చెట్టుసమీపమునకు పోయి దంతధావనము చేసుకొనవలయును. వెంటనే చెట్టుయొక్క ఒక్క వాలుకొమ్మ కేసి చూడవలయును. ఆకొమ్మ చేతికి అందు నదిగా నుండవలయును. చూడగానే ఏపువ్వులు కన్నుల బడునో ఆపువ్వులగుత్తిని పట్టుకొని గుత్తి కొమ్మనుండి కోయకయే రెండు చేతులతోను నలిపి ఆరసమును రెండు చేతులయొక్క అరచేతులలోపలను, వెలుపలను వ్రేళ్లను వ్రేళ్లసందులను బాగుగా పట్టునట్లు పూసుకోవలయును. ఇంతవరకును ఆపువ్వులగుత్తిగల కొమ్మను వదలివేయ రాదు. అనగా కొమ్మయొక్క పూగుత్తిని పట్టుకొనగానే నలిపివేసి చేతులనిండ ఒక్కసారిగానే ఒక్కనిమిషములోనే ఆపసరు, లేక రసము పట్టునట్లు రాచుకోవల యును. కొమ్మను వదలిపెట్టి మరల పట్టుకొని నలిపి రాచుకొనగూడదు. ఇంకొకకొమ్మకాని, గుత్తులుగాని అసలే పనికిరాదు. మొదటచూచినగుత్తులే నలపవల యును. దంతధావనము చేసికొని పువ్వుగుత్తులు చూచు వరకును తలవంచుకొనియో, యింకొకదిక్కుకు చూచు చునో యుండవలయునుగాని చెట్టు కేసి (చెట్టువంక) చూడరాదు. ఈలాగు చేతులకు పూసుకొన్న పువ్వు రసముయొక్క మహాత్మ్యము ఏడాది (ఒక్కసంవత్సరము) వరకు నుండును. ఇప్పుడు పునాసచెట్లు దేశమంతటను దొరకుచున్నవిగాన ఆరునెలల కొకసారి యీలాగు చేసి నచో మరియును మంచిది. ఈరీతిగా పసరు పట్టించు కొన్నతరువాత ఇంటికి వెళ్లి చేతులు కడిగి వేసికోవచ్చును. ఆనాడుమొదలు తేలుకుట్టినవారు వచ్చినయెడల కుట్టిన చోటు అడిగి తెలిసికొని, కాలు అయినయెడల తొడలవద్దనుండి క్రిందికిని, చేయిఅయినయెడల చంకలదగ్గర నుండి క్రిందికిని గట్టిగా పట్టుకొని దిగజార్చవలయును. మెస్మరిజము చేసినట్లు దిగిపోవును. రెండు చేతులతోను (కుట్టినకాలుగాని చెయ్యిగాని) గట్టిగా పట్టుకొని (తనచేతులు) క్రిందికి దిగజార్చవలయును. యక్షిణివలె బాధ తగ్గిపోవును. ఇదికూడ చేసి చూడబడినది.

తేలుకాటుకు ఇతరచికిత్సలు—తేలు కుట్టినచోట వేడినీళ్ల ఆవిరి పట్టినయెడల చెమటతో విషము పైకి వచ్చి త్వరలో బాధ ఉపశమించును గనుక ఎక్కువబాధగలవారికందరికిని ఆవిరిచికిత్స ముందుగా చేయించుట మంచిది. చింతగింజ ముదిరినది, పెద్దది, అనగా వెడలుపుగానుండునది తెచ్చి దానిపైనిగల బెరడును (పెచ్చు, లేక పెంకు) అరగదీసి తీసివేయవలయును. నీళ్లతో అరగదీయ వచ్చును. బెరడు అంతా అరగదీసివేయవలయును. లోపలిపదార్థమును అనగా చింతగింజలోనిపప్పును తేలు కుట్టినవారు వచ్చినయెడల ఒక్కనీళ్లచుక్క వేసి రాతిమీద కొద్దిగా అరగదీసి, అనగా ఒకటిరెండుచుట్టులు మాత్రము అరగదీసిన ఆగింజకు కొద్దిగా జిగురువచ్చును. ఆగింజను కుట్టినచోట అంటించవలయును. అయిదు, లేక పదినిమిషములలో నిశ్శేషముగా బాధ తగ్గిపోవును. చింతగింజ అని తెలిసినయెడల గురియుండదు గనుక ఆగింజను గుండ్రముగా అరగదీసి మణిరాయివలె చేయ

షెలత్

సబ్బులు

వీటినే మీ రేల
ఉపయోగింపవలె ననుటకు
ముఖ్య కారణములు

1. ఇవి చౌకధరలకు దొరకుటయేగాక చాలకాలమువరకు పనికి వచ్చును.
2. కొలదికాలములోనే మీ వస్త్రముల మురికినిపోగొట్టి శుభ్రపరచును.
3. ఎక్కువ కష్టములేకుండ ఈ సబ్బులు బట్టలమురికిని సులభముగ బోగొట్టును.

షెలత్ సిరావాడుము

కారణమేమనగా:

1. బుడకలు పడకుండ ధారాళముగా జారును.
2. సిరాబుడ్డిలో గడ్డకట్టుకొని యెండిపోదు.
3. కలమును బాగుగా సాగనిచ్చును.
4. విస్ఫుటమైన నీలపురంగులో వ్రాయుచు, కొంత సేపటికి నల్లగా ఆరిపోవును.
5. మిక్కిలి చౌక. మనహిందూదేశమున తయారు చేయబడినది.
6. ఫౌంటెన్ మొదలగు అన్నికలములకు నుపయోగించవచ్చును.

Manufactured by:—

SHELAT Bros,

China Bazar Road, MADRAS.

1. తిరుపత్తూరులో మహాత్ముడు విశ్రమించిన క్రైస్తుకులాశ్రమము. 2. మహాత్ముని కనురెప్పవలె కాపాడుచు పరిచర్యసలుపుచున్న మీరాబెను కన్య. 3. నిద్ర. 4. భక్తులొసగిన ఫలాదులు వినియోగించుటకు.

1. 'జాతిమతములు హరిజనులకు పరమశత్రువులు' అని వ్రాసిన రాయిచిత్రమునకు మహాత్ముని నిరసనము. 2. సంతకములకోరిన : రొయి బాలుని పోగుల కోరుట. 3. కస్తూరి బాయి గాంధి నిలువుదోపుడు. 4. విజయనగరము మహారాణిగారి

వలయును. ఈచికిత్సను వేలకొలదిమందికి చేసినాము. నూటికితొంబదిమందికి గుణమిచ్చినది. చెరుకుబెల్లము ముక్కనుతెచ్చి తేలుకుట్టినవారిని నోటిలో ఆముక్క పెట్టుకొని ఊటను మ్రింగించుచు ఆనోటిలోని ముక్కనే కొంచెము ఉమ్మితడితోనే కుట్టినచోటను రాచుచు (మెల్లగామర్దించుచు) తెల్లావాలు, తలవెంద్రుకలతుక్కు, చెరుకుబెల్లము పొగనేయవలెను. బాగుగా గుణమిచ్చును. అనేకులకు గుణమిచ్చినది.

పశువులకుకరిం(మర్మస్థానము)పుచ్చినందుకు-చిటపట కాయలమొక్క, ప్రేలుడుకాయలమొక్క అనిపిలువబడు చిన్నఆకులుగలమొక్క యుండును. దీనికాయలు నీళ్లలో వేసిన టప్పుమని ప్రేలును. పిల్లలు దీనికాయలను నోటిలో పెట్టుకొని ఉమ్మితడి తగులగానే అవి పగిలి చప్పుడైన ఆనందించుచుందురు. ఈమొక్కలఆకులు తెచ్చి కరిం పుచ్చి పురుగులుపట్టిన పశువులయొక్క ముచ్చికలగుంటలో (మెడకిందగుంటలో) ఆపసరు పిండి కొంతపసరు వెన్నపొడుగునను రాయవలయును. ఇట్లు ఒకటిరెండుపూటలు చేయగానే పురుగులు పడిపోయి పుచ్చుమానిపోవును. ఇదికూడ చేసి చూచినదే. అమోఘమైనగుణము.

మూర్ఛకు— ఈమహామహిమగలమూలికారాజముపేరు తెలియలేదు. ఇదియొకతీగ. దీనిఆకులు కాకరఆకులవలె నుండునుగాని ఈయాకులకు ప్రతిఆకునకును గూడ ఏడేసిచీలిక లుండును. ఏపుగాపెరిగినకాకరపాదు తీగలంతలావుగా దీనితీగె లుండును. ప్రత్తికాయలంతలేసికాయ లుండును. కాయపైన కొంచెము నూగు ఉండును. దురదగొండి నూగువలె ఇదియును శరీరమునకు తగిలిన దురదపెట్టును. కాయలోపల పలుచనిదూదియుండును. ఆదూదిలో గింజ లుండును. ఆగింజలు కంది గింజలంతలేసి యుండును. గింజలరంగు గోధుమలను పోలియుండును. గోధుమగింజల కుండునంత మెరుగు లేక కొంచెము కనుమాసినరంగుగా నుండును. ఈయాకుల రసము మూర్ఛగలవారిముక్కులలో పిండనక్కరలేదు. ఆకులు నలిపి వాసనమైన చూడనక్కరలేదు, ఇంటిలో ఆతీగపాదు, లేక ఆమొక్క, లేక ఆఆకు లుండిన చాలును. మూర్ఛయనుపిశాచము పారిపోవును. ఆమొక్కయొక్క లేక ఆకులయొక్క గాలి మూర్ఛగలవారికి సోకిన చాలును, మూర్ఛలు అమోఘముగా నివారణఅయి ఆరోగ్యభాగ్యము కలుగును. ఈమహామూలికపేరు బొత్తిగా తెలియకుండుట శోచనీయము. ఆయుర్వేదవైద్యులు, పరిశోధనలయం దభిరుచిగల బుద్ధిమంతులు ఈమూలిక పోలికనుబట్టి (పైనివ్రాసినదానినిబట్టి) గ్రహించి ఉపయోగించి చూచి దీనిమహాత్మ్యమును వెల్లడిచేసి లోకులకు మహోపకారము చేయుదురుగాక.

మూర్ఛలకు చేకొణిదచెట్టు (క్షీరమోరటి)యొక్క ఆకులు నలిపి ఆపసరు ముక్కులలో పిండినయెడల మూర్ఛరోగము నివారించును. కొద్దినెలలనుండి ఉన్న రోగమైనయెడల ఒకటి రెండుసారులు పిండిన చాలును. ఏళ్లకొద్ది నిలవగా ఉన్నరోగమైనయెడల నాలుగయిదుసారులు చికిత్సచేయవలయును. చేకొణిద చిన్నచెట్టుగా నుండును. ఆకులుచిన్నవి. ఆకులు నలిపితే జిగురుగా నుండును. రసముత్వరగా రాదు. ఈచెట్లులు సామాన్యముగా చాలమందికి తెలిసియుండును. ఈచికిత్సవల్ల అనేకులకు గుణము కలిగినది.

రక్తపుటొత్తిడి (Blood-pressure)

మంత వెంకట నరసింహారావు, బి. ఏ.

ఒకప్పుడు జ్ఞానముగూడ విషయముగనే పరిణమించును. ఎప్పుడును దెలియనవసరములేని విషయములుసైతము లోకములో గొన్నియున్నవి. కాక యట్టివిషయములు తెలిసినపిదపనే మానవునకు జెడుగులు సంభవించును. ఈ రక్తపుటొత్తిడియను విషయముగూడ నట్టివానిలో జేరును.

రక్తపుటొత్తిడినిగూర్చి మనతాతముత్తాత లెరుంగరు. ఎరుంగవలెననుయత్నమును వారు చేయలేదు. కాని సుమారిరువదివత్సరములనుండి యీ విషయమైన విజ్ఞానము దేశమున వ్యాప్తము గాజొచ్చినది. నాటి నుండియు నేతద్విషయకములగు వ్యాధులు మానవ మానసములను గలంచివైచుచున్నవి. కనుక జ్వరము, తలనొప్పి మొదలగువ్యాధుల విజ్ఞాన మెట్లు మానవ సామాన్యమైనదో యట్లే యీవిషయముగూడ గావలయును.

రక్తనాళములలోని రక్తముయొక్క యొత్తిడియే రక్తపుటొత్తిడి యనబడును. గుండెకాయనుండి శుద్ధ రక్తము నాళముల కంపబడుటచేత నీయొత్తిడి గలుగుచున్నది. మనుజుని యారోగ్యమునకు గొంతయొత్తిడి యావశ్యకము. కాని యొకతిత్తిలో గాలి నెక్కువగ పూరించిన నాతిత్తి యెట్లు పగులునో యట్లే రక్తాధికత వల్లగూడ జీవి కాపద గల్గును.

మణికట్టునొద్దను, జేతులమీదను మన మీరక్తపుటొత్తిడిని కనుగొనగలము. దేహోష్ణతాపరిశీలనమున కెట్లు శీతోష్ణపరిమాణయంత్రము (Thermometer) వలయునో యట్లే దీనిని బరీక్షించుటకుగూడ నొకయంత్రము గావలయును. నాడీనిదానమున దీని నంతగ గనుగొనలేము. దీనిని బరీక్షించుయంత్రము, యంత్రము నుపయోగించు నైపుణ్యము గలవైద్యుడు నుండిననే కాని దీనియెక్కువతక్కువలు తెలియజాలవు. ఈరక్తపుటొత్తిడిలో నత్యధికము, నత్యల్పము రెండును బ్రమాదములే. నేడు వైద్యశాస్త్రమునం దీవిషయమే యత్యధిక ముఖ్యస్థానము నందియున్నది.

అధికమగు రక్తపుటొత్తిడి మలబంధాతిశయము వల్లను, లోనిరక్తమునందుఁ గల్మషములు చేరియుండుట వల్లను, సారా, కల్లుమొదలగు నసహజపదార్థములతితములుగ సేవించుటవల్లను గలుగుచున్నది. క్రోధము, నసూయయు దీనిలో విభేదములు గలిగించును. కావున రక్తపుటొత్తిడివలని రోగములకు దేహమానసములు రెండును నిదానములనుట స్పష్టము.

ఎంతయోకాలమునుండి చికిత్సాసాధ్యములైన రోగములుసైత మేతద్విషయకపరిశోధనానంతరము తేలికగ గుదుర్పబడుచున్నవి. దీనిసంబంధమగు పరిశోధన వైద్యశాస్త్రమునకుగూడ వింతపరిణామమును గల్గించినది.

అధికమగు నీరక్తపుటొత్తిడివలన గల్గెడిరోగములు నేడు సంఘమునందు విరివిగ వ్యాపించి యల్లకల్లోలము చేయుచున్నవి. కాన నిట్టిజాడ్యములు రాకుండ జాగ్రత్తపడుటయు, నేలోపమువల్లనేని వచ్చినచో ద్వరగ గుదిర్చికొనగల్గు జ్ఞానశక్తి గల్గుటయు మన

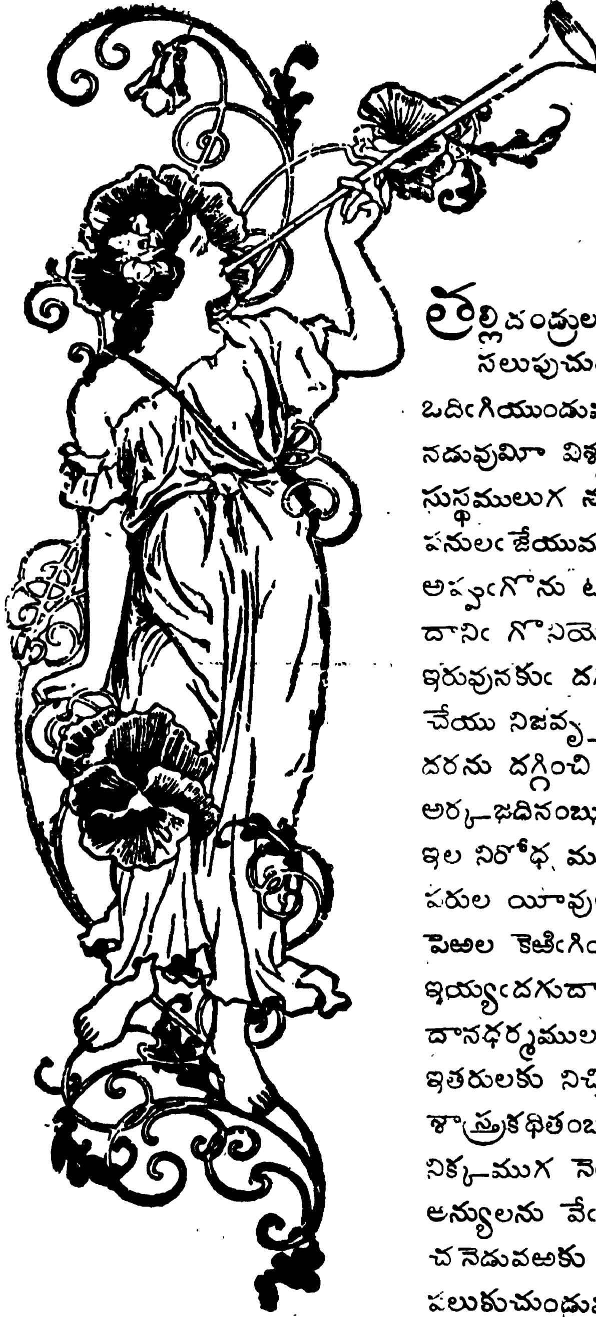
కత్యావశ్యకము. ఉపవాసము, విశ్రాంతి, సుఖవిరేచనము మొదలగునవి యీజాడ్యప్రవేశము నాటంకపరచును. కనుక మనుజులెల్లపుడును మృష్టాన్నములపైని, అమితమగు ఫలాహారములపైని యాసక్తులు గాక తమ జీవితమునందు యుక్తసమయములలో పై జెప్పబడిన యుపవాసాదినియమము లవలంబించుట సర్వోత్తమము.

మరియొకవిషయము. మజ్జిగయొక్క విలువను మనదేశమింకను గ్రహింపలేదు. ఎందరో జనులు ముఖ్యముగ గ్రామీణులు తమభోజనమునందు మజ్జిగను వాడకుండుట మనము చూచుచున్నాము. రష్యాదేశమున నీమజ్జిగలోని సుగుణములనుగూర్చి చేసెడిప్రచారములో బదియవవంతు మనదేశమున జేయుచో నాయుఃక్షయమునకు హేతువులగువానిలో నొకదానిని నిర్మూలింపజేసినట్లగును. కాని పరిస్థితులు భిన్నములు. అట్టి సత్ప్రచారములకు దేశము నేడాభిముఖ్యముచూపు దృష్టిలో లేదు.

మజ్జిగ యుదరములో నిరికియున్న కుళ్లును బాలిదోలి మలబద్ధమును బోగొట్టును. దాన రక్తపుటొత్తిడియొక్క తీక్ష్ణత రూపుమాయును. మరియు సూర్యకిరణప్రసారము, సంతోషస్వాంతము, ప్రాతఃకాలమున వాహ్యాళి, లవణరహితభోజనము నివియన్నియు రక్తపుటొత్తిడివలన గల్గెడి జాడ్యములను నిర్మూలింపజేయును.

ప్రబంధసుందరి—సాదృశ్యమే నిజమైనచో (బాలకవుల కుపయోగపడుటకు చిత్రము)

బాలబోధము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవవర్మ

(జయపురాధిపతి)

తల్లిదండ్రుల ననవరతంబుఁ బూజ
సలుపుచుం బాలనము సేయవలయుఁ జుమ్మి
ఒదిఁగియుండుము పెద్దలయొద్ద నీవు
నడువుమీ విశ్వవిధులను గడవకుండ
సుస్థములుగ నుంచుము మనస్సును దనువును
పనులఁ జేయుము యోచించి బాగుగాను
అప్పుఁగోను టగుఁ జుమ్ము నింద్యమ్ము దలఁప
దానిఁ గొనియెదవేని బిట్టానఁ దీర్పు
ఇరువునకుఁ దగునట్లు మందిరముఁ గట్టు
చేయు నిజవృత్తిని దురాశఁ జెందకుండ
దరను దగ్గించి యమ్మకు ధాన్యములను
అర్కజదినంబున శుభ మభ్యంజనంబు
ఇల నిరోధ ముత్తమము నిర్వృతి యధమము
పరుల యీవుల నడ్డగింపకుము నీవు
పెఱల కెఱిఁగింపకుము నీదు విత్తగరిమ
ఇయ్యఁదగుదాని యాచకుం డెఱుఁగుఁగాక
దానధర్మములను జేయఁబూను మెపుడు
ఇతరులకు నిచ్చి పిమ్మట నే భుజింపు
శాస్త్రకథితంబులందు నశ్రద్ధ దగదు
నిక్కముగ నెఱింగినదానినే నుడువుము
అన్యులను వేఁడు టది నైచ్య మగును జుమ్మి
చనెడువఱకు సద్గ్రంథంబులను జదువుము
పలుకుచుండుము ప్రియవాక్యములనె యెపుడు
కపటమైత్రి యుపద్రవకరము సుమ్మి
విషయసక్తుల సంగంబు విడుచు టొప్పు
సజ్జనులమైత్రినే సదా సలుపఁదగును
పొదలనీయకు మెపుడును మదిని వంత
సతత మఖిలాధిపతిభక్తియుతుఁడ వగుము.

సృష్ట్యాదికాలము

చివుకుల వెంకటరమణశాస్త్రి

సృష్టి ప్రారంభమై ఎంతకాలమైనది అనువిషయమును సయుక్తికముగ విమర్శింతము. కాలవిధాయక మగుశాస్త్రము జ్యోతిశ్శాస్త్రము (Astronomy). దీని ననుసరించుచు ప్రాచీనోక్తులను కేవలముగా విశ్వసించక ప్రత్యక్షముగా మన కగపడు పరిస్థితులను బట్టియే ఈసృష్ట్యాదికాల నిర్ధారణనుగూర్చి విమర్శింతము:

ఆకాశమందు కాంతివంతములుగ (వెలుగుచున్న) మన కగుపడునవి గ్రహములు, నక్షత్రములు. అందు గ్రహములకుమాత్రము చలన మున్నట్లు మనకు ప్రత్యక్షముగా నగుపడుచున్నది. ఆకాశమందలి సూర్యసంచారమార్గమునకు (The sun's path in the heavens) క్రాంతివృత్తమని (Ecliptic) పేరు. ఖగోళమధ్యయం దనగా ఉత్తర దక్షిణధ్రువములకు మధ్యనుండు వృత్తమునకు విషువద్వృత్త (Celestial Equator) మని పేరు. భూగోళమందును, రెండు ధ్రువములకు మధ్యనున్నదియే భూమధ్యరేఖ (Terrestial Equator). కావున దీని ప్రదేశమందుండువారికి సరిగా నెత్తిమీద అభిముఖముగా ఖగోళమందు విషువద్వృత్తముండును. ఈ క్రాంతివృత్తము విషువద్వృత్తములో రెండుస్థానములందుమాత్రమే కలిసియుండి రెండుస్థానములందు దీనికి ౨౩½ భాగలదూరములో ఉత్తరముగాను, దక్షిణముగాను ఉండును. అందు కలసినస్థానమునకు మేషాది (First point of Aries) అనిపేరు. ఇచటనుండి ౯౦ భాగల (Degrees)దూరము వరకు క్రాంతివృత్తము, విషువద్వృత్తమున కుత్తరముగా క్రమముగా పెరుగుచుండును. అచట, అనగా పరమక్రాంతి (Obliquity of the Ecliptic) యగు ౨౩½ భాగలదూరములోనున్న స్థానమునకే కటకాది (Cancer) యని పేరు. అచటనుండి క్రమముగా తగ్గుచు ౯౦ భాగలదూరములో పూర్తిగ తగ్గి విషువద్వృత్తములో కలియును. దీనికి తులాది (Libra) యనిపేరు. ఇచటనుండి క్రాంతివృత్తము విషువద్వృత్తమునకు దక్షిణముగా నుండును. ఈదూరము క్రమముగా ౯౦ భాగలవరకు పెరుగును. దీనికి మకరాది (Capricorn) యని పేరు. ఇచటనుండి క్రమముగా ఆదూరము తగ్గును క్రమముగా ౯౦ భాగలదూరములో తిరిగి విషువద్వృత్తములో కలియును. ఇదియే మేషాది. ఇదియే క్రాంతివృత్తము. ఇందు సూర్యుడు సంచరించును.

ఈసంగతులన్నియు మనకు ప్రత్యక్షముగా నగుపడును. ఎట్లనగా, భూమధ్యరేఖయందలి దేశములో నున్నవాడు ప్రతిదినము మధ్యాహ్నకాలమందు తననీడను పరీక్షించును. మార్చి ౨౧ వ తేదినాడు తన నీడ నేమియు ఉండన ట్లాతడు చూచెను. అందుచే ఆదినమున సూర్యుడు తన నెత్తిమీద నుండెనని తెలిసికొనెను. ఆ దినమునుండి క్రమముగా అతడు తననీడను తనకు దక్షిణముగా క్రమముగా పెరుగుచుండినటుల చూచెను. అందుచే సూర్యుడు తననెత్తిమీదికి ఉత్తరముగా వెళ్లుచుండెననియు, క్రమముగా ఉత్తరముగా వెళ్లుమార్గ మధికమగుచున్నదనియు అతడు తెలిసికొనెను. ఇట్లు ౨౨ జూన్ వరకు తననీడ ఉత్తరముగా పెరిగి, ఆ దినమునుండి తన నీడను వెనుక పెరిగినట్లుగా ఇప్పుడు తగ్గుచున్న ట్లాతడు గనెను. దీనినిబట్టి అటనుండి సూర్యుడు తిరిగి దక్షిణముగ వచ్చుచున్న ట్లాతడు గనిపెట్టెను. ఇట్లు తగ్గుచు, శెప్టెంబరు ౨౩-వ తేదీని తన నీడ లేన ట్లాతడు చూచెను. అందుచే వెనుకటివలె సూర్యుడు తన నెత్తిమీద నుండెనని యాతడు గుర్తించెను. ఇట్లే ఆదినము మొదలు అతడు, తననీడను, తనకుత్తరముగా వచ్చుట చూచి, సూర్యుడు దక్షిణముగా నున్నాడని తెలుసుకొనెను. డిసంబరు ౨౨-వ తేదీనాడు, వెనుక తననీడ ఎంతదక్షిణముగా నుండెనో అట్లే ఈదినమున అంతఉత్తరముగా తననీడను చూచెను. అటనుండి తననీడను క్రమముగా తగ్గుచున్నట్లును, తిరిగి మార్చి ౨౧-వ తేదీనాడు నీడ ఏమియు లేనట్లును అతడు చూచెను. దీనినిబట్టి అతడు వెనుకచెప్పిన క్రాంతివృత్తస్వరూపమును, సూర్యసంచారమును గుర్తించెను.

అట్లే, ఇతరదేశములం దున్నవారుగూడ దీనిని గుర్తింపనగును. భూమధ్యరేఖనుండి, తమదేశమున కెంతదూరముండెనో (Latitude) అంతదూరముగ సూర్యు డుండురోజున వీరికి నీడ శూన్యమగును. తమనీడ క్రమముగ ఉత్తరముగా పెరిగినచివరదినమున, అచట చిహ్నముచేసి, దక్షిణముగా పెరిగినచివరదినమునగూడ నిట్లే చిహ్నముచేసి,

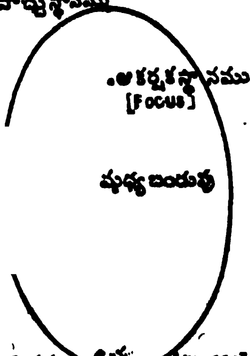
ఈరెండుచిహ్నములమధ్యను, ఒకరేఖ గీచినచో అదియే విషువద్వృత్తమగును. ఇట్లే దీనినిబట్టి వెనుకటివలె అంతయు గుర్తించవగును.

ఇట్టి వృత్తసంపాతమే (Vernal Equinox) ఆరంభస్థానము. అటనుండి క్రమముగా పెరుగుటచేత, సూర్యునికి గతిగలదని ఆతడు గుర్తించెను. ఇట్లు తిరిగి ఆస్థానమునకు వచ్చుదినమునుబట్టి ఆతడు సూర్యు డొకసంవత్సరకాలములో తిరిగి, ఆరంభస్థానములో నగుపడునని తెలుసుకొనెను. ఇట్లే చంద్రుడుమొదలైనగ్రహములను వేధచేసి, వాటికి దినగతులను, వార్షికగతులను పరీక్షించవగును. ఎట్లనగా వేధచే నీదినమున మేషాదినుండి కొంతదూరములో గ్రహము కనబడినది. రేపటిదినమునగూడ నిట్లే వేధ చేయగా మేషాదినుండి గ్రహమువరకు గలదూరము తెలిసెను. ఈరెంటికిమధ్యనున్న దూరము ఆదినమందు ఆగ్రహముచే ఆక్రమింపబడినదిగా నతడు గుర్తించెను.

ఈగతులనుబట్టి, వారు చక్రమును చుట్టివచ్చుట కెంతకాలము పట్టునో తెలియనగును. అట్లే ఒకసంవత్సరములో అనగా సూర్యుడు ఆరంభబిందువునుండి తిరిగి ఆబిందువును చేరుకాలములో ఏగ్రహ మెంతదూరము నడచుచునదియు వేధవలన తెలియనగును. ఇది మనకు ప్రత్యక్షముగా గాన్పించును. ఇట్టిపరీక్షచే ఒకసంవత్సరకాలములో గ్రహముల కింతగతియని గుర్తించవగును.

	రా.	భాగ.	విక.	విలి.
రవికి	౦	౦	౦	౦
చంద్రునకు	౪	౧౨	౪౬	౪౦
కుజునకు	౬	౧౧	౨౪	౯
బుధునకు	౧	౨౪	౪౫	౧౮
గురునకు	౧	౦	౨౧	౬
శుక్రునకు	౭	౧౫	౧౧	౫౨
శనికి	౦	౧౨	౧౨	౫౦

ఇట్లు పరీక్షించుటలో, గ్రహము కొంతకాలము వేగముగను, కొంతకాలము మెల్లగను, నడచుచున్నట్లగపడుచున్నది. ఎప్పుడు భూమికిగాని, ఆకర్షకునకుగాని అతిదూరములో గ్రహముండునో

అప్పుడు గ్రహము మెల్లగ నడచుచున్నట్లును, ఆకర్షకునకు అతిసమీపములో నున్నపుడు శీఘ్రముగ నడచుచున్నట్లును వేధవలన (by observation) మన కగుపడుచున్నది. దీనిని బట్టి గ్రహముల నాకర్షించు విశేష శక్తిగల ఒకానొక దేవతావిశేషమున్నదనియు, దాని ఆకర్షణలోని హెచ్చుతగ్గులనుబట్టి గ్రహగతి హెచ్చుచు, తగ్గుచు నున్నదనియు కనుగొనవచ్చును. దీనికే మనవారు ఉచ్చ (Appogee) యని పేరిడిరి.

ఈ ఉచ్చకుగూడ కొంతగతియున్నట్లు మనకగుపడుచున్నది. ఎట్లనగా గ్రహము తిరుగుచున్న కక్ష్యావృత్తములో (Orbit) మధ్యబిందువునుండి వేధచేసినపు డొకవిధముగను, పార్శ్వబిందువు (ఆకర్షకస్థానము Focus) నుండి వేధచేసినపుడు మరియొకవిధముగను అగుపడుచున్నది. ఇట్లు ప్రతిదినము చూచుచుండగా, నీరెంటికి భేదము కొంతకాలము పెరుగుచును, మరి కొంతకాలము తరుగుచును ఉన్నట్లు మన కగుపడుచున్నది. దీనిని నిపుణముగా పరీక్షించినచో, గ్రహము ఉచ్చవద్దనున్నపుడు రెంటికిని అంతరము కనుబడుటలేదు. ఇట్లే నీచవద్ద గ్రహమున్నపుడును భేద మగుపడుటలేదు. అనగా నీసమయములందు మధ్యమునుంచి వేధచేసినను, పార్శ్వబిందువునుంచి వేధచేసినను ఒక్కవిధముగా గ్రహ మగుపడుచున్నది.

ఇట్లేతిరుగునట్టు గ్రహ మగుపడునో, తిరిగి అట్లగుపడు మధ్యకాలమునుబట్టి లెక్కనుబట్టి ఈ ఉచ్చకు గతియున్నట్లు తెలియనగును. అనగా మేషాదినుండి ౯౦ భాగలదూరములో గ్రహమున్నపుడు మధ్యపార్శ్వ బిందువులలో నెచటినుండి చూచినను అంతరమగపడుట లేదు. అనగా ఆగ్రహముయొక్క ఉచ్చ (Appogee) గూడ మేషాదినుండి ౯౦ భాగలదూరములో నుండెనని తెలుసుకుంటిమి. తిరిగి రెండవమారు గ్రహము మేషాదినుండి ౯౦.౫ భాగల దూరములో నుండునపు డీయుచ్చస్థాన మగుపడెను. అందుచే గ్రహ మొక పర్యాయము తిరిగివచ్చుకాలములో ఉచ్చ ౦.౫ దూరము కదలెనని తెలుసుకొంటిమి. దీనిని బట్టి ఇది సంవత్సరమున కెంతదూరము కదలునదియు, ఇది చక్రమును చుట్టివచ్చుట కెంతకాలము పట్టునదియు తెలియనగును.

ఇట్లే క్రింది విధమైన గతులు, ఉచ్చలకు ౧౦౦ సంవత్సరములలో కానవచ్చును:

రవి	ఉచ్చ	భాగాది	౦	౦	౧౧	౩౬
చంద్ర	,,	,,	౧౦౮	౨౧	౩౦	
కుజ	,,	,,	౦	౦	౬	౭
బుధ	,,	,,	౦	౦	౧౧	౨
గురు	,,	,,	౦	౦	౨౭	౦
శుక్ర	,,	,,	౦	౦	౧౬	౩
శని	,,	,,	౦	౦	౧	౧౦

ఈప్రకారముగానే గ్రహములను ఉత్తరముగాను, దక్షిణముగాను ఆకర్షించుశక్తిగల "పాతలు" (Nodes) గలవని వేధవలన గుర్తెరిగితిమి. అదెట్లనగా, గ్రహములు కొంతకాలము క్రాంతివృత్తమున కుత్తరముగాను, మరికొంతకాలము దక్షిణముగాను, మరి కొంతకాలము క్రాంతివృత్తమందును నడచుచున్నట్లు మన కగుపడుచున్నది.

క్రాంతివృత్త మెట్లు విషువద్వృత్తముతో రెండుస్థానములందుమాత్రమే కలసియుండి, విరక్ష్ణముగా నున్నదో అట్లే గ్రహ

ములు తిరుగు కక్ష్యావృత్తములు క్రాంతివృత్తములో రెండుస్థానము లందుమాత్రమే కలుసుకొని, తిరశ్చీనముగా నున్నట్లు మనకు వేధవలన అగుపడుచున్నది. ఈ రెండువృత్తములు (క్రాంతివృత్తము, గ్రహ కక్ష్యావృత్తము) కలసినస్థానములకే 'పాత' (Nodes) లని పేరు.

వేధవలన గ్రహ మేదినమున క్రాంతివృత్తమందు కనుపించెనో ఆదినమున, ఆగ్రహముతో సమానమైన మేషాదిదూరములో దాని పాత యుండును. ఇట్లు గ్రహము తిరిగి అచటికన్న కొంత వెనుక నుండగనే ఆగ్రహము క్రాంతివృత్తమం దగుపడుచుండెను. అందుచే గ్రహము ఒకపర్యాయము చక్రముచుట్టు తిరిగివచ్చుకాలములో, దాని పాత కొంత వెనుకకు నడచినదని తెలియుచున్నది. ఇదియే 'పాత' యొక్క విలోమగతి. ఉదా. మేషాదినుండి ౪ భాగలదూరములో గ్రహ మున్నప్రుడు ఇది క్రాంతివృత్తమం దగుపడెను. తిరిగి ఆ గ్రహము దానిని దాటిపోయి చక్రమును చుట్టివచ్చి, మేషాదినుండి ౩.౭ భాగల (Degrees) దూరములో నుండగనే అది క్రాంతివృత్త మం దగుపడెను. ఇదియె పాతస్థానముగదా! అందుచే నీమధ్యకాల మందు ఆగ్రహముయొక్క పాత ౦.౩ భాగలదూరము వెనుకకు నడచినట్లు స్పష్టముగా మన కగుపడుచున్నది. దీనినిబట్టి 'పాత' ఒకసంవత్సరకాలములో కొంతెంత నడచునదియు, చక్రమును చుట్టి వచ్చుట కెంతకాలము పట్టునదియు తెలియనగును. ఇట్లన్ని గ్రహముల పాతలకును ౧౦౦ సంవత్సరములకాలములో విలోమగతి ఈక్రిందివిధముగ నుండును:

			రాశి.	భాగ.	లిప్త.	విలి.	పర.
రాహువు లేక చంద్ర	పాత	గతి	౪	౧౫	౧౯	౦	౦
కుజ	,,	,,	౦	౦	౦	౬	౨౫
బుధ	,,	,,	౦	౦	౦	౧౩	౩౮
గురు	,,	,,	౦	౦	౭	౫	౧౩
శుక్ర	,,	,,	౦	౦	౦	౨౩	౫
శని	,,	,,	౦	౦	౦	౧౯	౫౧

ఇదంతయు మనకు ప్రత్యక్షముగా వేధవలన అగుపడుచున్నది.

ఇకను మనకు ప్రకృతమందు విమర్శాంశమగు సృష్ట్యాదికాల నిర్ణయమునకద్దకు వచ్చెదము. ఆరంభకాలములో అన్ని గ్రహములు వాటి ఉచ్చలు, పాతలు, అన్నియు ప్రారంభస్థానమగు మేషాది (Vernal Equinox) యం దుండవలయును. అట్లారంభస్థానమం దుండనిచో దానికి ఆరంభస్థాన మను సంజ్ఞ వ్యర్థముగదా!

కొన్నిగ్రహములుమాత్రమే ఈ ఆరంభస్థానమం దున్నచో అది ఆరంభకాలము గానేరదు. అంతకుపూర్వము ఏవిధమైనగ్రహ ములుగాని, ఉచ్చలుగాని, పాతలుగాని ఏర్పడకయుండి అప్పుడే ఏర్పడినకాలమే సృష్ట్యాదికాలమని సర్వవిదితము. అందుచే, అన్ని గ్రహములు ఉచ్చలు, పాతలు, ఒక్కమారు సృజింపబడి, ఒక్క చోటనుండి తిరుగుట ప్రారంభించినదనియు, అదియే సృష్ట్యాదికాల మనియు చెప్పక తప్పదు.

ప్రకృతమందుండు గ్రహస్థితినిబట్టియు, వాటిగతులనుబట్టియు వెనుకకు వెళ్లగా, నెప్పుడు ఈగ్రహ, ఉచ్చ, పాతలకుండరకు సామ్యముగా ఆరంభస్థానమందు స్థితియుండునో అనియే సృష్ట్యాది కాలము. ఇట్లు వెనుకకుపోగా ౧,౯౫,౫౮,౮౫,౦౩౪ సంవత్సరముల క్రిందట, ఇవన్నియు ఆరంభస్థానమగు మేషాదియందుండును. కాన నిదియే సృష్ట్యాదికాలము.

గణితమర్యాదానుసారముగా గ్రహములకు సామ్యకాలము ౪౩,౨౦,౦౦౦ సంవత్సరములు. అనగా ఇంతకాలమున కొకమారు గ్రహములన్నియు ఆరంభస్థానమం దుండును. కాని ఈకాలమునకు ఉచ్చలు, పాతలు ఆరంభస్థానమునకు రానేరవని మనకు ప్రకృతము అనుభవమందు గ్రహగతులచే స్పష్టపడుచున్నది. ఈగ్రహములకైనను ఈకాలములోపల సామ్యము కలుగనేరదని దిఙ్మాత్రముగా ప్రద ర్శించుచున్నాను.

	రవిగతి	చంద్రగతి	కుజగతి	బుధగతి	గురుగతి	శుక్రగతి	శనిగతి
	రా. భా. లి. వి.	రా. భా. లి. వి.	రా. భా. లి. వి.	రా. భా. లి. వి.	రా. భా. లి. వి.	రా. భా. లి. వి.	రా. భా. లి. వి.
౨౦౦౦ సంవత్సరములకు	౦-౦-౦-౦	౮-౨౬-౦-౦	౪-౫-౨౦-౦	౨-౧౦-౦-౦	౮-౧౩-౨౦-౦	౧-౬-౦-౦	౧౦-౭-౦-౦
౫౦౦౦ ,,		౧-౨౦-౦-౦	౪-౧౩-౨౦-౦	౫-౨౫-౦-౦	౬-౧౯-౨౦-౦	౯- ౦-౦-౦	౮-౨౦-౦-౦
౬౦౦౦ ,,		౧౧-౧౯-౦-౦	౦-౧౬- ౦-౦	౮- ౦-౦-౦	౧౦-౧౦- ౦-౦	౩-౧౯-౦-౦	౬-౨౪-౦-౦
౧౦,౦౦౦ ,,		౩-౧౦-౦-౦	౫-౨౬-౪౦-౦	౧౧-౨౦-౦-౦	౧- ౬-౪౦-౦	౬- ౦-౦-౦	౩-౧౦-౦-౦

సూర్యుడుమాత్రము సంవత్సరమున కొకమారు ఆరంభస్థాన మునకు వచ్చును. గ్రహములకు పైనచూపినవిధముగా ౪౩,౨౦,౦౦౦ సంవత్సరములలోపల భిన్నమగుగతు లుండుటచేగాని, ఏకరీతిగల గతి యుండి అన్నియు ఆరంభస్థానమునకు రానేరవు. ౪౩,౨౦,౦౦౦ సంవ త్సరములకాలమునకు గ్రహములన్నియు ఆరంభస్థానమునకు రాగలవు. కాన మందోచ్చలు ఈకాలములో రాలేవు. ఈకాలములో వాటి గతి ఈక్రిందరాశి. భాగ. లిప్త. విలిప్తలలో కనపర్చబడుచున్నది.

రవి ఉచ్చ	౪-౧౯-౧౯-౧౨	చంద్రోచ్చగతి	౦-౦-౦-౦
కుజ ,,	౨-౧౩-౨౬-౨౪	కుజ పాతగతి	౨-౧౭- ౨-౨౪
బుధ ,,	౪-౧౨-౨౮-౪౮	బుధ ,,	౫-౨౫-౪౦-౪౮
గురు ,,	౧౦-౨౪- ౦- ౦	గురు ,,	౨- ౨-౩౮-౨౪
శుక్ర ,,	౬-౧౨-౩౬- ౦	శుక్ర ,,	౧౦-౨౫- ౪-౪౮
శని ,,	౦-౧౪- ౨-౨౪	శని ,,	౭-౨౮-౧౯-౧౨

చంద్రపాత or రాహుగతి ౦- ౦- ౦- ౦

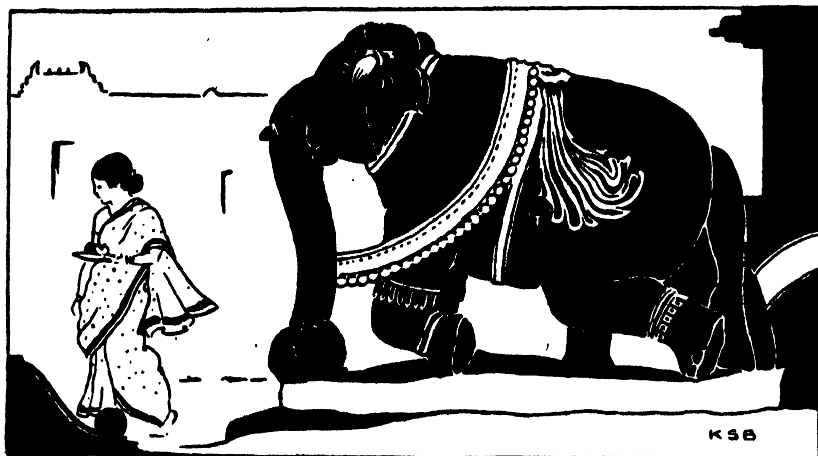
ఇవి ప్రకృతమందు మన కగుపడు గతులచేత సాధింపబడినవి.

కావున ౪౩,౨౦,౦౦౦ సంవత్సరములకాలములో గ్రహము లన్నియు ఆరంభస్థానము మేషాదిలోనికి వచ్చినను, ఉచ్చలు, పాతలు, ఆరంభస్థానమునకు రాజాలనందున ఈకాలము సృష్ట్యాదికాలము గానేరదు. ఈగ్రహములగతి సామ్యకాలమునకే (ఆరంభస్థానమునకు అన్నిగ్రహములు చేరుకాలమునకు) ప్రాచీనులు గూఢముగ "మహాయుగ" మని పేరిడిరి. వారియాశయ మిదియై యుండనోపు!

ఇట్లే ఉచ్చ, పాతలు, గ్రహములు అన్నియు ౪౩౨,౦౦,౦౦,౦౦౦ సంవత్సరములకాలములో ఆరంభస్థానమునకు చేరును. ఈలోపల చేరజాలవు. ఇందుకు ప్రకృతమందు మన కగుపడుగతియే తార్కాణము.

ఇట్టికాలమునకే ప్రాచీనులు 'కల్ప' మని పేరుపెట్టిరి. ఇదియే దీనికి హేతువుకాబోలు!

కావున ప్రకృతమందలి గ్రహస్థితిని, వాటిగతులనుబట్టి ఈగ్రహములు, ఉచ్చలు, పాతలు, ఇవన్నియు ఆరంభస్థానమునకు చేరుకాలమును వెనుకకు శోధించగా ఇప్పటికి రమారమి ౧౯౫,౫౮,౮౫,౦౩౪ సంవత్సరములక్రిందట అయియుండునని పైవిధముగావిమర్శింపనగును.

ఆలయములో

—క్రొత్తపల్లి సుబ్రహ్మణ్యము, కాకినాడ.

౧. కొటావల్లభుల పురుషోత్తంగారు. ౨. సూర్యనారాయణ సోదరకవులు. ౩. కవిసింహ, పోకూరి కాశీపతిగారు (వారి ధర్మపత్నిగారు) ౪. తాకూరి చిదంబరంగారు. ౫. ఆంజనేయ అవధూత బ్రహ్మానందస్వామిగారు.

1. దంటు నాగేశ్వరరావుగారు. 2. శ్రీ మంగళగిరి రాఘవదాసుగారు. 3. శ్రీ స్వామి బాలబ్రహ్మానందదాసుగారు.
4. ముదునూరి వేంకటకృష్ణరావుగారు. 5. బొల్ల వెంకటసుబ్బారావుగారు.

శ్రీ కృష్ణజననము

మాడభూషి మతం వెంకటాచార్యులు, బి. ఏ.

[శ్రీ విష్ణుచిత్తులు ద్రావిడమునఁ బ్రసాదించిన "వణ్ణమాడంగళ్" అను ప్రారంభముగల పాశురములు:
ద్రవిడదివ్యప్రబంధములోనిది.]

వన్నమాడువులను వరలు గోష్ఠిపురాన
వెన్నుఁ డుద్భవింపఁ జెన్నుమీఱఁ
జమురు సున్ని గొని వసంతంబు లాడంగఁ
బంకమయ్యెఁ గృష్ణు ప్రాంగణంబు.

పరువులెత్తువారుఁ, బడువారు, ముదమారఁ
బెనఁగువారు, నేఁడె బిడ్డఁ డనుచు
నెమకువారు, వాయిదము గొట్టఁ బాడువా
రాడువారు నైరి యాలపల్లె.

ఇడుమువాసి చెల్వ మెసఁగ బిడ్డఁడుపుట్టఁ
జూడఁబోవువారుఁ, జూచి మరలు
వారు, వీనిసాటి రా రెవ్వ, రితఁడు శ్ర
వణపతి, జగమేలు ననెడివారె.

ఉట్లఁ దెచ్చి ముంగి నురలించి యాడువార్,
పాలు పెఱుఁగు నేయి పంచువారు,
నెఱికురు ల్వీడంగ నెఱపి నాట్యము తెల్వి
కూలినట్టి రయిరి గొల్ల లచట.

గట్టి త్రాటియుట్లుఁ, గఱుకైన గొడ్డండ్లు,
మొగలిసెజ్జ దండమును, చెలంగ
మొల్లపూవుదంతముల గొల్ల లపుడు "నె
య్యాడ*" లాటలాడి రాలపల్లె.

కాలు కేలు నిమిరి గంగాళపున్నీటఁ
జక్క నార్చి చిన్నిచాయపసపు
నాల్కఁగీచినట్టి నాతికి వా సూప
బిడ్డనోటఁ గాంచె విశ్వ మామె.

విశ్వ మట్లు గాంచు వెఱఁగుక సఖులెల్ల
గొల్లబిడ్డ గాఁడు, గొప్పదైవ
మఖిలసుగుణశీలుఁ డగు మేటిబాలుండు,
మాయకాఁ డటంచు మలయువారె.

పదిదినములు గడవఁ బిదప రెండవనాఁడు
అన్నిదిక్కులను జయధ్వజంబు
నిలిపి కొండతాల్పు నేర్పుకానినిఁ గేలఁ
గొనుచు సంతసిలిరి గొల్లలెల్ల.

పండఁబెట్టఁ దొట్ల పగులఁ దన్నును, జంక
నెత్తుకొన్న నోడలనెల్ల విఱుచుఁ
జిక్కఁబట్టి ఱొమ్ము నేర్పఁ గద్పునఁ బాఱు
నోర్వ కలసిపోతి నువిదలార.

వరిపయిరులమళ్ల వరగోష్ఠిపురమందు
సామి యవతరించు చందమెల్ల
వెలయఁ జెప్ప విప్రవిష్ణుచిత్తుల పాట
లివి పఠించువారి కెడరు లేదు.

---

* నెయ్యాడల్ - ద్రవిడము - గొల్లల క్రీడావిశేషము.

మనుస్మృతి—వేదాధారము

జటావల్లభుల పురుషోత్తము, బి. ఏ.

ప్రస్తుతము ౨౬౮౪ అనుష్టుప్ఛందఃశ్లోకములతో నొప్పుచున్న మనుస్మృతిని మనువు వ్రాయలేదనునంశము మనుస్మృతిని బట్టియే స్పష్టమగుచున్నది. అందలి ప్రథమాధ్యాయమున నీక్రిందిగాథ కలదు.

“మునులు మనువునొద్దకేగి వర్ణాశ్రమధర్మములను తెలుపవలసినదని కోరిరి. మనువు వారికి సృష్టిక్రమమునకు సంబంధించిన కొన్ని యంశములను దెలిపి నే నిదివఱలో భృగువునకు వర్ణాశ్రమధర్మములను చెప్పియుంటిని. ఆతడు వానిని మీ కిపుడు తెలుపగలడు.’ అని చెప్పెను. అంత భృగువు మనువు తన కుపదేశించినవిధముగ వర్ణాశ్రమధర్మముల నుపదేశించెను.”

ప్రథమాధ్యాయములోని ౬౦-వ శ్లోకముచివఱను భృగుని మాటలు ప్రారంభ మగుచున్నవి. అంతవఱకునుగల గాథను గ్రంథస్థము చేసినవారెవరో మనకు తెలియదు. భృగువు సరిగ మనువు చెప్పిన యక్షరములతోనే ధర్మములను చెప్పియున్ననుగూడ మొదటి యరువది శ్లోకములకును మనువు కర్తకాడనియు, నొక యజ్ఞాతకవియే కర్తయనియు చెప్పవలసియున్నది. కాని భృగువుచెప్పినధర్మములు మనువుమాటలలో లేవని స్పష్టముగ తెలియుచున్నది. ఏమన ననేకస్థలములలో ‘మనురబ్రవీత్’ అని భృగువు చెప్పుచున్నాడు. ఒకచో భృగుని స్వీయాభిప్రాయముగూడ చెప్పబడినది. (3 అ. ౧౬ శ్లో.) మఱియు నప్పుడప్పుడు మునులు భృగువును ప్రశ్నించుచుండుటయు, భృగు వందులకు సమాధానముచెప్పుటయు గాన్పించుచున్నది. మునులు వేయబోవుప్రశ్నలను గూడ మనువే వచించెనని చెప్పుటకు వీలు లేదు గదా! ఈయంశములనుజూడ భృగువు మనువుచేసిన ధర్మోపదేశము యొక్క సారమును తనమాటలతో కుదించిగాని పెంచిగాని మునులకు చెప్పెనని తేలుచున్నది. కొన్నిచోట్ల మనువు చెప్పినమాటలే యుండిన నుండవచ్చును. మొత్తముపైన మనువుచేసిన ధర్మోపదేశమును స్మరించి భృగువు తాను స్వయముగ మునులకు వాని నుపదేశించినాడు. ~~కావున భృగువు మునులయొద్దకు మనుస్మరణమును చేయమనుస్మృతిని చేసి~~నాడని చెప్పవలెను. ఈమనుస్మృతి ప్రస్తుతమనుస్మృతిప్రథమాధ్యాయములోని ౬౧-వ శ్లోకమునుండి ప్రారంభమగుచున్నది. గ్రంథాంతము వఱకును గూడ మనుస్మృతియే యున్నది.

అట్లగుచో మొదటి యరువదిశ్లోకములలోను నచ్చటచ్చట గాన్పించు సృష్టిక్రమాదికొన్నిరహస్యములు మనుప్రోక్తము లని యందు చెప్పబడినదికదా. అవికూడ మిగిలినగ్రంథ భాగముతో సమానముగనే ప్రమాణములా కావా యనుప్రశ్న యుదయించును. ఈ యరువదిశ్లోకములను వ్రాసిన యజ్ఞాతకవి తననాటికి దేశములో వ్యాపించియున్న మనుప్రోక్తము లని నమ్మబడుచుండిన యీరహస్యములను తనమాటలతో నింపు వ్రాసియున్నాడని మన మూహింపవలెను. అంతకుపూర్వమే భృగుప్రోక్తములైన మనుధర్మములు ప్రజలలో పఠనపాఠనములలో నుండియున్నవనియు నీ యజ్ఞాతకవి రచించిన సృష్టిరహస్యాదివిశేషణములతోను పైన పేర్కొనబడిన గాథతోను గూడుకొనిన యరువదిశ్లోకములును భృగుప్రోక్తగ్రంథమునకు చక్కని యుపోద్ఘాతముగ నేర్పడినవనియు, నందుచే వానికి మనుస్మృతితో నవినాభావసంబంధ మేర్పడినదనియు చెప్పవలసియున్నది

మనుప్రోక్తవిషయమును స్మరించి వ్రాయబడినది కావున దీనికి మనుస్మృతి యను నామము గల్గినదని యిదివఱలో చెప్పియున్నాను. నారదుడు వ్రాసినది నారదస్మృతి యనియు, పరాశరుడు వ్రాసినది పరాశరస్మృతియనియు నీవిధముగ స్మృతులకన్నిటికిని వాని కర్తల నామములు గన్పట్టుచుండ మనుస్మృతికి మాత్ర మట్లేల యుండదని కొందఱు ప్రశ్నింపవచ్చును. ఇందులకు రెండు సమాధానములు: (౧) నారదాదిస్మృతు లాయా ఋషులచే ప్రోక్తములైన ధర్మములను తెలుపుచున్నవనియే మన ప్రాచీనులు చెప్పినారు కాని వారు వానిని లిఖించినారని చెప్పలేదు. (౨) మనుస్మృతి యన్నిటికంటెను ప్రాచీనతమమగుటచే మిగిలిన స్మృతులు వ్రాయబడుకాలమునకు స్మృతిశబ్దము ధర్మశాస్త్రగ్రంథ మను నర్థమున రూఢియై కొందఱు ~~ఋషులు వ్రాసిన ధర్మశాస్త్రము లాయాఋషుల నామాంకితములైన~~ స్మృతులుగ తెలియబడుచు వచ్చినవి.

స్మృతులలో వేదములయర్థము స్మరింపబడుటచేతనే వాని కట్టినామము గల్గినదని (శ్రుతింపశ్యన్తి మునయః స్మరంతి చ తథాస్మృతిం) చిరకాలమునుండి మనవారు చెప్పుచున్నారు గదా. మనుస్మృతియను గ్రంథములో మనువనునాతనిమాటలు స్మరింపబడి నవేకాని వేదము స్మరింపబడినదని చెప్పుటకు వీలు లేదుకదా. కావున ప్రాచీనసంప్రదాయము ననుసరించి ప్రస్తుతమనుస్మృతి నిజమగు స్మృతి కాకనేపోవునుగదా యని కొందఱు వాదింపవచ్చును. ఇందు లకు నేను చెప్పబోవు సమాధానము కొందఱ కాశ్చర్యమును గల్గింప వచ్చును. కాని వారు కొంచెె మోపికతో వినవలసియున్నది.

మనువును స్మరించుట యనగా వేదమును స్మరించుటయే యని యర్థము. మనువు ఋషిగ గలిగి ధర్మప్రతిపాదకమైన కొంత వేద భాగ మొకప్పు డుండెడిది. ఆభాగములో మానవులు నడచుకొన వలసినవిధానము సవివరముగ వర్ణింపబడియుండెను. ఆవేదభాగమును స్మరించి భృగువు స్మృతిని వ్రాసినపిమ్మట ప్రజలకు దురవగాహముగ నుండిన యావేదభాగము లుప్తమై యీస్మృతియే మిగిలినది. ఆవేద భాగము లుప్తమగుటకు మఱొకహేతు వది యేయజ్ఞయాగాదుల లోను పఠింపవలసినది కాకుండుటయే యని చెప్పవలెను. అందు వర్ణింపబడిన ప్రవర్తనవిధానమే ముఖ్యమగుటచేతను నదియంతయు నవీనసంస్కృతములో స్పష్టముగ గన్పట్టుచుండుటచే నాదివైదిక రూపములోనే దానిని చదువవలె ననుపట్టుదల ప్రజలకు లేకుండెను. విషయములోనేకాక కొంతవఱకు భాషలోకూడ ప్రస్తుతమనుస్మృతి యావేదభాగమునే పోలియుండుటచేతనే ప్రజలకీ స్మృతియుండగ దానియవసరము గాన్పింపదాయెను. వేదవాఙ్మయములో భాగములు కొంచినప్పుడుకూడ నిది యనుష్టుప్ఛందములోనే యుండియుండ వచ్చును. ఋగ్వేదములోకూడ ననుష్టుప్ఛందము చాలసూక్తములలో వాడబడియున్నదిగదా! ఈవిధముగ నక్షరములలోకూడ భేదములే కుండ వైదికభాగములు స్మృతులలో గన్పట్టుట యసాధారణవిష యము కాదు. గౌతమధర్మసూత్రములలోని ౨౬-వ అధ్యాయమంతయు సామవిధానబ్రాహ్మణములో నున్నదేకదా! ఆర్ష ప్రయోగములు లౌకిక ప్రయోగములుగ మారుటయను స్వల్పపరివర్తనముతోనే యావేదభాగ ములో కొంత ప్రస్తుతమనుస్మృతిలో నిలచియుండవచ్చును. ఆర్ష ప్రయోగములు లౌకికప్రయోగములుగ మారుట యనునది చాలధర్మ శాస్త్రగ్రంథముల చరిత్రములలో గన్పట్టుచున్నది. ఆపస్తంబధర్మ సూత్రములకంటె ప్రాచీనములైన గౌతమధర్మసూత్రములలో నార్ష ప్రయోగములు తక్కువగ నుండుటకుకారణ మాగ్రంథములోనియార్ష ప్రయోగములు తరువాతికాలములో నవీనవ్యాకరణము ననుసరించి సవరింపబడుటయే యని పాశ్చాత్యపండితులందఱు నంగీకరించియే యున్నారు. అన్నిటికంటెను నెక్కుడు పఠనపాఠములలో నుండిన మానవధర్మశాస్త్రములో నిట్టిసంస్కరణములు జరిగినవని చెప్పుటలో నాశ్చర్యమేమియున్నది? కొన్ని వేదభాగములే ప్రస్తుతమనుస్మృతిలో నిలచియున్నవను సిద్ధాంతమును ప్రతిఘటించు కొన్ని యుక్తు లకు పైన సమాధానము లీయబడగా నిక నావేదభాగము లెట్లు వైదిక స్వరరహితమైన వను ప్రశ్న రావచ్చును. అందులకు సమాధానముకూడ వీనికి యజ్ఞకర్మలలో వినియోగము లేకుండుటయే యని చెప్ప వలెను. మంత్రభాగమే యజ్ఞములలో పఠింపవలసిన దగుటచే నదియే స్వరయుక్తముగ నేటివరకును కాపాడబడినది. యజుర్వేదమునకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణములును, తైత్తిరీయశాఖకు చెందినయుపనిష త్తులును దక్క మఱి యేయితరవైదికవాఙ్మయమునుగూడ నేను స్వర యుతముగ లేదు. వానిస్థితియే యిట్లుండ యజ్ఞకర్మలలో వినియో గము లేకుండుటతోబాటు భాషావిషయకముగ పరిణామమునకు లోనైన పైనపేర్కొనబడిన వేదభాగములమాట చెప్పుట కేమున్నది?

మనువు ఋషిగగలిగి ప్రస్తుతమనుస్మృతి కాధారమైన వేదభాగ మొకప్పు డుండెడిదనుట కార్యవాఙ్మయములో నాంతరంగిక సాక్ష్యము లేవైన గలవా యను సంశయము విచారింపవలసి యున్నది. అట్టిసాక్ష్య మొకటి ప్రస్తుత మనుస్మృతిలోనే యున్నది. సృష్ట్యా దిలో పరమేశ్వరుడు మనువునకు ధర్మశాస్త్రము నొకదానిని చెప్పె నని మనుస్మృతిలో నున్నది.

> ఇదం శాస్త్రంతు కృత్వాసౌ మామేవ స్వయమాదితః,
> విధివద్గ్రాహయామాస మరీచ్యాదీం స్త్వహంమునీన్.
>
> —౧ అ. ౫౮ శ్లో.

ప్రతికల్పారంభమునందును వేదములు పరమేశ్వరుని ముఖము నుండి ఋషులకు వినబడుచుండునని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవిగదా! అట్లు కల్పారంభమున వేదమును వినినవారిలో మను వొకడని పై శ్లోకము చెప్పుచున్నది. ఆ శ్లోకములో శాస్త్రమును భగవంతుడు మనువునకు చెప్పినట్లున్నదేకాని వేదమునుచెప్పినట్లు లేదేయని కొందఱు అనవచ్చును. కాని శాస్త్రమనుపదము వేదమనునర్థమున కూడ వాడ బడుటకలదని 'తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణంతే' యను గీతావాక్యము మున్నగువానిని వినినవారికెల్ల తెలియగలదు. అంతియేకాక సృష్ట్యా దిలో మనువునకు భగవంతుడు తెల్పినది వేదేతర మెన్నటికిని కాజా లదు. అట్లగుచో వేదముకంటె ప్రాచీనమైన వాఙ్మయ ముండెడిదని యంగీకరింపవలసివచ్చును. అట్లంగీకరించుట ప్రాచీనార్యమతమునకే కాక నవీనపండితుల సిద్ధాంతమునకుకూడ వ్యతిరేకమే.

కావున మనువునకు భగవంతుడు తెల్పినది వేదమే యని చెప్ప వలసి యున్నది. కల్పారంభమునందు ప్రతిఋషికినిగూడ నన్ని వేద ములును వినబడక యొక్కొకని కొక్కొకభాగమే వినబడినట్లును తరువాత నివియన్నియు కలిసి వేదమనుపేరుతో వ్యవహరింపబడినట్లు ను తెలియుచున్నది. ఎవని కేభాగము వినబడినదో యాత డాభాగ మునకు ఋషి. మనువునకు వినబడినభాగమున కాతడు ఋషి యగు టయు, వాతనికి వినబడినభాగమున కంతకును గలిపి మనుసంహిత యనుపేరు గల్గుటయు నిట్లు సిద్ధించినవి.

ఆదిలో వేదమంతయు నందఱు ఋషులకును పూర్ణముగ వినబడకుండుటయేకాక యందఱకును వారివారిభాగము లొకపర్యాయము వినబడలేదనికూడ చెప్పవలసియున్నది. ఈసిద్ధాంతముకూడ నార్యమతమునకుగాని, నవీనపండితులసిద్ధాంతమునకుగాని విరుద్ధముగ లేదు. ఇట్లు వేదమును వినినవారిలో ప్రథములలో మనువొకడని మనుస్మృతినిబట్టియే తెలియుచున్నది.

తప స్తప్త్వా సృజద్యంతు స స్వయం పురుషో విరాట్,
తంమాం విత్తాస్య సర్వస్య స్రష్టారం ద్విజసత్తమః.
అహం ప్రజా స్సిసృక్షు స్తు తప స్తప్త్వా సుదుశ్చరమ్,
పతీన్ ప్రజానా మసృజం మహర్షీ నాదితో దశ.
(౧ అ. ౩౩, ౩౪ శ్లో. లు)

ఇతరవేదద్రష్టలు జన్మించుటకు పూర్వమే మనువు జన్మించెనని యీశ్లోకములవలన తెలియుచున్నది. మను వందఱికంటెను పూర్వుడనువిషయము వేదమునుండికూడ తెలియుచున్నది. అందును ప్రాచీనతమమని నమ్మబడుచున్న ఋగ్వేదములోగూడ నిట్లే చెప్పబడియున్నది. ప్రథమమండలములోని యెనుబదవసూక్తములోని పదునారవఋక్కులో మను వందఱకును పితయని చెప్పబడినది.

'యా మనర్వామనుష్పితా దధ్యఙ్ ధియ మత్నత.'

తైత్తిరీయసంహితలోగూడ ప్రజలందఱును మనుసంతతిరో యనిచెప్పబడినది

'మానవ్యోహి ప్రజాః.' (౨-౧-౫-౬)

మనుస్మృతిలో చెప్పబడిన మనువృత్తాంతము సత్యమైనదే యని యీవిధముగ వేదములు ధ్రువపఱచుచున్నవి. మనువునకు కొన్ని వేదమంత్రములు వినబడిన వనుననీములోగూడ వేదములు మనుస్మృతిని బలపఱచుచున్నవి. ఋగ్వేదములోని (౮-౩౦) యొక్క సూక్తము నకు మనువు ఋషియని నేడు మనకు తెలియుచునే యున్నదిగదా! ఇంకను అనేకమంత్రములకు మనువు ఋషియనియు, నాతడు తాను దర్శించిన యొక్కొక్క వేదభాగము నొక్కొక్కరికి చెప్పుచుండెడివాడనియు వేదమునుబట్టియే తెలియుచున్నది. ఈసందర్భమున నీక్రింది వేదవాక్యములు గమనింపదగినవి:

"మనుః పుత్రేభ్యో దాయం వ్యభజ త్స నాభానేదిష్ఠం బ్రహ్మచర్యం వసన్తం నిరభజ త్స ఆగచ్ఛ త్సోఽబ్రవీ త్కథా మా నిరభాగితి నత్వా నిరభాక్ష మి త్యబ్రవీ దంగిరస ఇమే సత్ర మాసతే తే సువర్గం లోకం నప్రజానన్తి తేభ్య ఇదం బ్రాహ్మణం బ్రూహి తే సువర్గం లోకం యన్తో య ఏషాం పశవ స్తాగ్ స్తే దాస్య న్తీతి తదేభ్యోఽబ్రవీ త్తే సువర్గం లోకం యన్తో య ఏషాం పశవ ఆసఙ్ తా నస్మా అదదుః." —తై. సం ౩-౧-౯-౪, ౫.

అర్థము:—మనువు తన యాస్తిని పుత్రులకు పంచి యిచ్చెను. కాని వేదాధ్యయనము చేయుచున్న నాభానేదిష్ఠుడను పుత్రునికి మాత్రము భాగ మీయలేదు. ఆపుత్రుడు వచ్చి యేహేతువుచే నన్ను భాగరహితునిగ చేసినావని తండ్రి నడిగెను. అంత తండ్రి 'నేను నిన్ను భాగరహితునిగ చేయలేదు. నీకు భాగమువచ్చు నుపాయము చెప్పెదను వినుము. అంగిరసుడు మున్నగు ఋషులు సత్రయాగము చేయుచున్నారు. వారు స్వర్గప్రాప్తిసాధనము నెఱుగకున్నారు. నీవు చిఱువుకొనియున్న యీబ్రాహ్మణమును వారికి చెప్పుము. అట్లు చేసినచో వారు స్వర్గమును పొందగలరు. నీకు వారు యాగముచేయగా మిగిలిన పశువుల నీయగలరు. ఇదియే నీకు భాగప్రాప్త్యుపాయము.' అని చెప్పెను. ఇట్లుపదేశింపబడిన కుమారుడా బ్రాహ్మణము నంగిరసాదులకు చెప్పెను. అంత వారినుండి యవశిష్టములైన పశువులను పొందెను.

ఈగాథనుబట్టి మనువు తనకుమారున కెవ్వరును నెఱుగని యొక్క వేదభాగమును బోధించెనని తెలియుచున్నది. ఇదేవిధముగ ననేకుల కనేకవేదభాగముల నాతడు బోధించియుండవలెను. ఏమన: మనువు చాల వేదభాగములను చెప్పెనని వేదమునుండియే తెలియుచున్నది.

"యద్వై కించ మను రవద త్తద్భేషజం"
—తై. సం. ౨-౨-౧౦-౨.

[అర్థము:—మనువుచెప్పిన దది యౌషధము.]

మను వేదిచెప్పెనదది మంచిదని యావలసినంతగ్రంథము గాని, యున్నదానిలో నంత ప్రాశస్త్యముగాని ప్రస్తుతవేదములో మనకు గోచరముగుటలేదు. పైన చెప్పబడిన విధముగ వేదభాగములను మను వెందఱికో యుపదేశించియుండవలెనని యీవిధముగ తేలుచున్నది. ఇంతియేకాదు. ఈవిధముగ మనువుచే నుపదేశింపబడిన వారిలో భృగు వొకడనియు, మనువుచే నితరులకు ప్రసాదింపబడిన వేదభాగములలో వర్ణాశ్రమధర్మప్రతిపాదకమగునది యొకటనియు మనుస్మృతినిబట్టి తెలియుచున్న రెండంశములకును గూడ వేదములలో బలీయములగు సాక్ష్యములు గన్పట్టుచున్నవి.

మనువు భృగువునకు దేనినో యుపదేశించినాడని మనుస్మృతి చెప్పుచున్నదానికి వైదికాధారమేమియో ముందుగ చూతము. ఋగ్వేదము (౭ మం. ౨సూ. ౩ ఋ) లో మనువు అగ్నిని సృష్టించెనని యున్నది. ఋగ్వేదములోనే (౧-౫౮-౬) భృగువు లగ్నిని మానవుల నడుమకు తీసికొనివచ్చినారని చెప్పబడినది. మనువు కనిపెట్టిన యొకపదార్థమును లోకములో వ్యాపింపజేసినవారు భృగువులని యిందువలన తెలియుచున్నది. దీనింబట్టియే మనువునకును భృగువులకును గురుశిష్యసంబంధ మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. భృగువంశస్థులాదిలో మనువునుండి యొకవేదభాగమును గ్రహించిరని దీనింబట్టి చెప్పుటకు వీలుగలుగుచున్నది. ఆమనుసంహిత యావంశమువారిలోనే

యొక్క డుపఠనపాఠములలో నుండుటచే దానిరహస్యమును వావంశ ములోనివాడేయగు నొక దర్వాచీనకాలమున తన స్వీయవాక్యములతో చెప్పుటచే నది మనుస్మృతి యయ్యెను. ఒక్కొక్కవంశమువారియధీన మున నొక్కొక్కవేదభాగ ముండుట యమనది యందఱు నెఱిగినవిష యమే. ఋగ్వేదములోని రెండుమొదలు ఏడువఱకునుగల మండలము లకు గోత్రమండలము (Family Books) లని పాశ్చాత్యులు పేరు పెట్టియేయున్నారు. ఈవిధముగ చూడ భృగువంశములోనివాడగు నొకభృగు వర్వాచీనకాలమున, నవగా వేదేతరవాఙ్మయ ముదయించు టకు పూర్వ మీస్మృతిని వ్రాసెననుట సర్వవిధములచేతను సంభవ ముగనే గన్పట్టుచున్నది.

మనువు ఋషిగ గల యొకవైదికభాగము వర్ణాశ్రమధర్మప్రతి పాదకముగ నుండెనని స్థిరపఱుపబడినపిమ్మటనే కాదా యీయూహ చెల్లుట యను నొకపూర్వపక్షము సహజముగ వచ్చును. కావున కొన్ని వేదమంత్రములకు మనువు ఋషియని యిదివఱలో ఋజువు చేయబడినదానికి తోడుగ నిప్పుడు అట్టి వేదమంత్రములలో కొన్ని వర్ణాశ్రమధర్మప్రతిపాదకములని ఋజువుచేయుచున్నాను.

వర్ణాశ్రమధర్మము లనగా మానవులు ప్రవర్తించుకొనవలసిన విధానమును తెల్పు ధర్మములని చెప్పవచ్చును. ఇట్టి విధానము నొక దానిని మనువు ప్రజల కిచ్చియున్నాడని ఋగ్వేదములో నున్నది.

"మా నః పథః పిత్ర్యాన్మానవా దధి దూరం నైష్ట పరావతః."

—ఋ. సం. ౮-౩౦-౩

[అర్థము:—మాపూర్వులును మనువు మా కేర్పఱచిన మార్గము నుండి మమ్ము దూరముగ కొంపోకుము]

ప్రజ లేరీతిగ నడచుకొనవలెనో తెల్పు మనుధర్మశాస్త్ర మొకటి యీఋక్కుచ్చరింపబడుటకు పూర్వమే యార్యావర్తమున నుండినదనునంశము దీనినుండి స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు నా మను నిర్దిష్టధర్మమార్గము చాల ప్రశస్తమైనట్లుకూడ నిందువలన తెలియు చున్నది. ప్రస్తుతము మనకు లభ్యముగ నున్న వేదములో నెచ్చటను కూడ నట్టిమార్గము గన్పట్టుట లేదు. కాన నావేదభాగము లుప్తమైన దని చెప్పవలసియున్నది. అది యేవిధముగ లుప్తమైనదో యిదివఱ లోనే చెప్పియున్నాను.

మనుస్మృతి కాధారమై వర్ణాశ్రమధర్మప్రతిపాదకమైన వేదభాగ మొకప్పు డుండెనని చెప్పుటకు గలహేతువులు పైనవివరింపబడినవి. ఈసిద్ధాంతమును బాధించునట్లు గన్పట్టు కొన్ని యంశములనుగూడ పైన గన్పఱచి వానికి సమాధానము చెప్పియుంటిని. అట్టియాక్షేపణము నింకొకదాని నిట పరిశీలింపవలసియున్నది.

ఋగ్వేదకాలములో వర్ణపద్ధతి లేదనియు, నది క్రమముగ నేర్పడి బ్రాహ్మణములకాలమునాటికి స్థిరపడినదనియు నవీనపండి తులు చాలమంది చెప్పుచున్నారు. ఋగ్వేదములోని యనేకఋక్కు లకంటె పూర్వమే మనుసంహిత మనువునకు వినబడెనని పైనచెప్ప బడినది. కావున మనుసంహితనాటికి వర్ణపద్ధతియే లేదని తేలుచుం డగా నది వర్ణాశ్రమధర్మప్రతిపాదక మెట్లు కాగల దనునొక ప్రశ్న వచ్చును. ఇందులకీక్రిందిసమాధానములను చెప్పుచున్నాను:

ఋగ్వేదమునాటికి వర్ణపద్ధతి యేర్పడ లేదని చెప్పువారు తమ వాదము నింతవఱకును ఋజువుచేసియుండకపోవుటయేకాక ఋగ్వేద దశమమండలములో చాతుర్వర్ణ్యమును పేర్కొనుసూక్తము ఋగ్వేదకా లములోనిదికాక తరువాతిదని ఋజువుచేయలేకపోయినారు. ఋగ్వేద ములో ప్రాచీనములని నమ్మబడుచున్న భాగములలోకూడ బ్రాహ్మ ణాదివర్ణములు పేర్కొనబడియున్నవి. బ్రాహ్మణశబ్దము జాతిపర ముగ నెనిమిదిపర్యాయములును, పురోహితుడనునర్థమున నలువదియూరు సారులును ఋగ్వేదములో వాడబడినదని మాక్డొనెల్ పండితుడే (History of Sanskrit Literature Pp. 161 - 162) యంగీకరించి యున్నాడు. క్షత్రియశబ్దము కూడ ననేకపర్యాయ ములు వాడబడియున్నది. అది జాతిపరముగకూడ వాడబడిన దని అవినాశచంద్రదాసుగా రంగీకరించియున్నారు. ఎట్లన క్షత్రియేతరులగు వైశ్యులుకూడ యుద్ధముచేయుట ఋగ్వేదములో గాన్పించుచున్నదని వారు తమ గ్రంథము (Rg. Vedic culture P. P. 182-183) లో వ్రాసియున్నారు. వైశ్యజాతికూడ ఋగ్వేద కాలములో నుండెనని వా రంగీకరించినట్లు దీనింబట్టి తెలియు చున్నది. గ్రామణి తరచుగ వైశ్యుడైయుండెడివాడని వా రాగ్రంథ మునందే (పుట ౧౩౩) వ్రాసియుండుటచేతగూడ వైశ్యజాతి ఋగ్వే దకాలమునందే యేర్పడెనని యీపరిశోధకుని యభిప్రాయమైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. శూద్రశబ్దము దశమమండలము (౯౦-౧౨) లో మాత్రమే పేర్కొనబడినమాట వాస్తవమే. అంతకంటె ప్రాచీనము లగు ఋగ్వేదభాగములలో శూద్రజాతి లేదని చెప్పుటకేమాత్రమును వీలులేకుండుటయేకాక శూద్రజాతి యున్నదని చెప్పుటకు గొప్ప యాధారమున్నది. ఋగ్వేదములోని ప్రాచీనభాగములలో దాసశబ్దము జాతిపరముగ వాడబడినదని యందఱు నంగీకరించినవిషయమే. మను స్మృతిలోని ద్వితీయాధ్యాయములోని ౩౨-వ శ్లోకములో శూద్రు నకు ప్రైష్యసంయుతమైన నామ ముంపవలెనని చెప్పబడినది. శూద్రునినామమునకు చివర సేవకార్థబోధకమగుపద ముండవలెనని దీని యర్థము. అనగా 'దాస' మున్నగుశబ్దములు శూద్రుని నామమునకు చేర్పవలెనని యిట నుండుటచే దాసశబ్దము శూద్రవాచక మెట్లగునో తెల్లమగుచున్నది. విష్ణుపురాణములో స్పష్టముగ 'దాసశ్శూద్రస్య కారయేత్' అని చెప్పబడినది. ఇట్లే యనేకధర్మగ్రంథములలో దాసశబ్దము శూద్రవాచకముగ చెప్పబడినది. ఈయంశములన్నియు చూడ ఋగ్వే దములోని ప్రాచీనభాగములలోగూడ శూద్రులప్రశంస యున్నదని చెప్పవలసియున్నది.

ఈవిధముగ బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రులను నాలుగుజాతుల వారును ఋగ్వేదకాలములో నుండిరని తేలుచున్ననుగూడ వేదకాలములో జన్మమునుబట్టి వృత్తినిర్ణయము లేదని చెప్పుచు నవీనాశచంద్ర దాసుగారు మూడు హేతువులను గన్పఱచుచున్నారు: (౧) విశ్వామిత్రుడు క్షత్రియుడైయుండియు ఋషియాయెనని ఋగ్వేదములో నున్నది. (౨) ఒకఋషితండ్రి వైద్యుడనియు, తల్లి పిండివిసరునదనియు ఋ. సం. ౯-౧౧౨-౩ లో నున్నది. (౩) ఋషిపుత్రులు కొందఱు యుద్ధముచేసినట్లును, కొందఱు రథములను చేసినట్లును గలదు. వీని కన్నిటికిని సమాధానములను చెప్పుట సులభము. (౧) వర్ణధర్మములను బాగుగ బోధించుచున్న ఐతిహాసికగ్రంథములలోగూడ విశ్వామిత్రునిగూర్చి యిట్టివృత్తాంతము గలదు. తపోమహిమచే నతడు బ్రహ్మర్షి యగుట మున్నగువృత్తాంతమును చెప్పుచున్న ఐతిహాసికవాఙ్మయము నాటికి వర్ణపద్ధతి సునిర్మితమైనదని యొప్పుకొనువారు, ఈ వృత్తాంతమునే తెలుపు వేదభాగము రచింపబడునాటికి వర్ణపద్ధతి సుస్థిరము కాలేదని తేలుచున్నదని యెట్లుచెప్పగలరో తెలియకున్నది. (౨) తండ్రి వైద్యుడును, కుమారుడు ఋషియును, తల్లి పిండి విసరునదియు నగుట వర్ణధర్మముల కేమాత్రమును విరుద్ధము కాదని చెప్పవలసియున్నది. మనుస్మృతిలో నెచ్చటనుగూడ బ్రాహ్మణు లీనూతనవృత్తులను చేయుటకు వీలులేదని చెప్పబడి యుండలేదు. (౩) అవసరము వచ్చినపుడు బ్రాహ్మణుడు చాపము ధరించుట యన్నియుగములలోను గాన్పించుచున్నట్లే వైదికయుగములో కూడ గాన్పించుచున్నది. ఇక ఋషిపుత్రులు కుశలురైన రథకారకులని యేలచెప్పబడినదన రథకరణమును ఋగ్రచనతో పోల్చుట ఋగ్వేదములో ననేకస్థలములలో నున్నదని మాక్డొనెల్ (A History of Sanskrit Literature P. 66) చెప్పియున్న యంశమును మనము జ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలెను. అప్పుడు మనకు ఆఋషిపుత్రులు చక్కగ మంత్రములను కూర్చువారను సంగతి తెలియగలదు. ఋగ్వేదములో కొన్నిస్థలములలో వర్ణాంతర వివాహములు జరిగినట్లు గన్పట్టుచుండుటచే నాకాలమునాటికి వర్ణవ్యవస్థ స్పష్టముగ లేదని నవీనపండితులు కొందఱు చెప్పుచున్నారు. కాని మనుస్మృతిలోగూడ వర్ణాంతర వివాహముల ప్రశంస యున్నదని మనము జ్ఞప్తియం దుంచుకొందుమేని యీ హేతువుచే మనుస్మృతి నాటిసంఘమునకును ఋగ్వేదమునాటి సంఘమునకును భేద ముండవలసిన యవసరము లేదని తెలియగలదు.

మానవులు నడచుకొనవలసిన విధానమును దెల్పుచు మనుస్మృతి కాధారమైన యొక వేదభాగ మొకప్పు డుండెననియు, మనుస్మృతి రాకచే నది లుప్తమయ్యెననియు చెప్పుట కిమియు నాక్షేప ముండ జాలదని యీవిధముగ తేలుచున్నది. మఱియు భృగువు మనుద్రష్టృకమైనయా వేదభాగమును స్మరించి యీగ్రంథమును చెప్పుటచేతనే దీనికి మనుస్మృతియను నామము కల్గినదనికూడ వ్యక్తమగుచున్నది. ఇక భృగువుచే చేయబడిన మనుస్మృతి నేటివఱకును మార్పులచెందకయే నిలచియున్నదా, లేక నడుమ దీనిలో ప్రక్షిప్తములుకాని, లుప్తములుకాని యేమైనను గలిగినవా యను ప్రశ్న యుదయించును. భృగుకృతమను స్మృతి మార్పులనుచెందియే మనయొద్దకు వచ్చినదని పండితుల యభిప్రాయము. మనుస్మృతి పదవయధ్యాయములోని నలుబదినాల్గవశ్లోకమున యవన, కాంభోజ, పహ్లవ, శక, చీనులును, నలుబదియేనిమిదవ శ్లోకమున ఆంధ్రమేదులును పేర్కొనబడుటచేతను నీజాతులవారందఱును నీశ్లోకకర్తకు తెలియవలెనన్న నాతడు క్రీస్తుపూర్వము మూడవ శతాబ్దికిపూర్వమువాడు కాజాలడని చెప్పవలసియుండుటచేతను మనుస్మృతిలోని కొన్నిశ్లోకములు క్రీస్తుపూర్వము మూడవశతాబ్దమున వ్రాయబడినవని బూహ్లరుమున్నగుపండితులు కొందఱు చెప్పియున్నారు. కాని ప్రస్తుతము మనకు లభ్యమైయున్న వేదేతరవాఙ్మయమంతలోను ప్రాచీనతమమైన నిరుక్తములో మూడవ యధ్యాయమున దాయభాగమువిషయమై మనువునకు గల యొక యభిప్రాయమును దెల్పుశ్లోక మొకటి యుట్టంకింపబడుటచే మనుస్మృతి నిరుక్తకారునకుగూడ తెలిసియేయుండెననియు, మహాభారతములో వందలకొలది ప్రదేశములలో మనువు ప్రమాణముగ చెప్పబడుటయేకాక మనుస్మృతిలో నేడును గన్పట్టుచున్న రెండువందల శ్లోకము లాగ్రంథమున నుట్టంకింపబడి యుండుటచేతను, గౌతమ, వసిష్ఠ, బోధాయనాదులసూత్రములలో మనువు ప్రమాణముగ పేర్కొనబడియుండుటచేతను వేదేతరమగు సమస్తహిందూగ్రంథసముదాయముకంటెనుగూడ పూర్వముననే భృగువు మనుస్మృతిని చేసెనని తేలుచుండగా మహాభాగవతాదులగు కొన్నిగ్రంథములలో మనుశ్లోకములుగ చెప్పబడినవి నేటి మనుస్మృతిలో గన్పట్టకుండుటచేతను, వసిష్ఠు ననేకపర్యాయములు నేటి మనుస్మృతి పేర్కొనుచుండుటచేతను, ఉతథ్యతనయుడను నామమున గౌతమునికూడ పేర్కొనియుండుటచేతను యవనాది నవీనజాతులను మనుస్మృతి పేర్కొనుటచేతను మనుస్మృతి ప్రథమమున వ్రాయబడుట యతిప్రాచీనకాలమందే (వేదేతరగ్రంథము లన్నిటికంటెను పూర్వమందే) జరిగినను చాల యర్వాచీనకాలమువఱకును దానిలో లోపాగమములు జరుగుచునే వచ్చినవని చెప్పవలెనని నేటిపండితుల యభిప్రాయము. కాని యీ లోపాగమములు మూలగ్రంథస్వరూపమునే మార్చునట్టివిగ నున్నవని యెవ్వరును చెప్పియుండకపోవుటచే నేటి మనుస్మృతికి కర్త భృగువే యనియు, నాతడు మనుద్రష్టృకమై, వర్ణాశ్రమధర్మప్రతిపాదకమై ప్రస్తుతము లుప్తమైయున్న వేదభాగమును స్మరించి యీగ్రంథమును రచించుటచేతనే మనుస్మృతి యను నామము దీని కన్వర్థమగుచున్నదనియు చరమసిద్ధాంతము తేలుచున్నది.

మతవైషమ్యపరిహారము

శతావధాని అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

త్రయీ సాంఖ్యం యోగః పశుపతిమతం వైష్ణవమితి
ప్రభిన్నే ప్రస్థానే పర మిద మదః పథ్యమితిచ;
రుచీనాం వైచిత్ర్యా దృజుకుటిలనానాపథజుషాం
నృణా మేకో గమ్య స్త్వమసి పయసా మర్ణవఇవ.

ఇది యొకభక్తుఁ డొనర్చిన భగవత్ప్రార్థన. ఇందు సర్వమతసమరసభావము పొడఁగట్టెడి. జీవులయభిరుచులు భిన్నభిన్నములై యుండునుగాన భిన్నభిన్నమతబోధ లేర్పడెననియు, గమ్యస్థాన మొక్క దేవుఁడే యనియు సమర్థింపఁబడినది. హిందువుల నిత్యప్రార్థనయగు సంధ్యావందనముచివర "ఆకాశా త్పతితం తోయం యథా గచ్ఛతి సాగరం, సర్వదేవనమస్కారః కేశవం ప్రతి గచ్ఛతి" అని యున్నది. వాననీ రెచ్చటఁబడియు సముద్రమునఁ జేరునట్లే దేవతకు నమస్కరించినను భగవంతునకే చేరునని దీనియాశయము. ఇంతకన్న హిందువులమతము పరమతసహనముగల దనుటకేమి నిదర్శనము కావలెను?

ధర్మార్థకామమోక్షములు పురుషార్థము లందురు. మనుజునకుఁ గావలసినది పురుషార్థమందురేని కామ మెట్లు పురుషార్థమగును? భోగములు నిరర్థకములు, హానికరములు నని "సర్వేంద్రియాణాం జరయన్తి తేజః" అను నుపనిషద్వాక్యము చెప్పునుగదా. "చెప్పరు మిట్టి తుచ్ఛసుఖముల్ మీసాలపైఁ దేనియల్" అని పెద్దనమహాకవియుఁ దెల్పుచున్నాఁడుకదా! కాన మనుజులు కోరుచుండునవి పురుషార్థము లనవలెను. కొందఱు ధార్మికులును, కొందఱర్థలుబ్ధులును, కొందఱు భోగపరాయణులును, మఱికొందఱు మోక్షతత్పరులును బ్రజలలోఁ గన్పట్టుచున్నారు. అందఱికోరికలును వీనిలోఁ జేరియే యుండును. అర్థము అనుదానిలో ధనధాన్యరాజ్యకీర్తిపాండిత్యాదు లనేకములు చేరు. ఇట్లు రుచిభేదములుగల ప్రజల డెందముల ననుసరించి వారికి తరణోపాయములు బోధింపఁబడవలెను. ఒకభోగపరాయణునియొద్దకుఁ బోయి ముముక్షువున కుపన్యసింపవలసిన సన్న్యాసవిధుల నుపదేశించిన వాఁ డది గ్రహించి యట్లు నడచుకొని కృతార్థుఁడు కాఁగలఁడా? అట్లే ఒక ధర్మపరునియొద్దకుఁ బోయి విషయభోగప్రాముఖ్యమును బోధించిన ఆతని డెందమున కది నచ్చునా? ప్రవరునిదెస వరూధినిపని యేమైనది? అర్థలుబ్ధుఁగ నుండెడువానికి దానధర్మములు చేయుమనిన విసువుకాదా? దుర్యోధనుఁడు పాండవులకు సూదిమోపినంతభూమి గూడ నీయలే దనలేదా? కావున వేదముకూడ సర్వజగదుద్ధరణమున కేర్పడినదికాన నానావిధాంతఃకరణములు గలజనులకు నానావిధోపాయములను విధించుచున్నది. దానం జేసియే వేదమున శత్రుహింసోపాయములు మొదలుకొని సర్వము నీయాత్మయే యనుబోధవఱకుఁ గల బోధలెల్లఁ గన్పట్టెడి. ఏవిధమైనకోరికకు బద్ధుఁడైనవానికైనను, బలవంతముగ నీకోరికను వదలుకొనుమని బోధించుపద్ధతులకన్న యుక్తిగా వారి నాపనుల నుండి మానిపించుట మంచిది. ఇట్టిపద్ధతియే వేదమునఁ బెక్కువిధములలోఁ గైకొనఁబడినట్లు తోఁచెడిని. ఆపద్ధతి యిట్టిది—ఒకవిషయమున బద్ధానురాగుఁడై తిప్పలుపడువాని నావిషయముకొఱకే వేల్పులఁ బ్రార్థింపుమని వేదము చెప్పును. అట్లతఁ డభీష్టసిద్ధికి దేవతారాధన మొనర్చుచోని విషయము సిద్ధించుటయకాక యావిషయమున విరక్తియు, నాదేవతమీఁద భక్తియు నేర్పడును. ఇది ధ్రువునికథయందుఁ గన్పట్టెడిని. ధ్రువుఁడు సర్వోన్నతికోసము తపస్సుచేసెను. భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షమై దాని నిచ్చెను. ధ్రువుఁ డది పడసి వెంటనే చింతించెను. అతనిచింత యిది—అక్కటా! భగవంతుఁడు నిత్యానందము నొసఁగువాఁడు కన్పట్టినపుడు మోక్షమును గోరనైతినిగదా? ఈలభించినయౌన్నత్య మేనాఁటికేని భంగురమేకదా? చూడుఁడు. ఈకథ యేమితెల్పుచున్నది? ధ్రువుఁడు దేవతాప్రార్థనచేఁ గోరిక వడయుటయే కాక విజ్ఞానప్రాబల్యలాభమునం జేసి వైరాగ్యభాగ్యము గలవాఁ డయ్యె. పురుషప్రయత్నమున నహంకారపూరితులమై కోరికలను నెఱవేర్చుకొంటిమేని కోరికలు పిల్లలఁబెట్టును. అనఁగా మఱికొన్ని కోరికల నది కలిగించును.

న జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి,
హవిషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయఏవాభివర్ధతే.

అని మనుస్మృతి. దేవతారాధనమునం జేసి యభీష్టములం బడసి నిత్యమేని వాంఛితములు సమకూడుటయేకాక దేవతాభక్తికూడఁ గల్గును. భక్తి ప్రాబల్యమునం జేసి రక్తి కొరపిడి కలిగి వైరాగ్యభాగ్యము కరతలామలకమగును.

ఈరీతి ననుసరించి శత్రుద్వేషములపాలై యహిర్నిశములు పాటుపడువారి కాశత్రునాశనమును దేవతారాధనమున సమకూర్చుకొనవచ్చు ననుబోధలే వేదములోని యాభిచారికవిధులు. ఇట్లే వివిధభోగపరాయణులగువారికి భోగసాధనముల సమకూర్చును తరణోపాయముఁ జూపు దేవతారాధనలఁ జూపించుటయే వేదములోని కామ్యవిధి విధానరహస్యము.

దేవతలమీఁద నించుకంత భక్తి యేర్పడినపిమ్మట దానిని బలపఱచుటకే ఫలకాంక్షవదలి మంచిపనులను (వేదవిహితములను) జేయుమనుట. ఇది మనభగవద్గీతలలో మొదటిశ్లోకమాదిగ ఇతిశ్రీ అనునంతదాఁక మనకు గోచరమగు కర్మయోగము. ఇఁక సగుణోపాసన, నిర్గుణోపాసన యను భక్తిమార్గములును, జ్ఞానమార్గమును, జ్ఞాననిష్ఠ యనుమోక్షమును ఇవియెల్లఁ దారతమ్యములతో నుండెడి యుత్తమాంతఃకరణములవారి తరించుటల కేర్పడిన విధానములే.

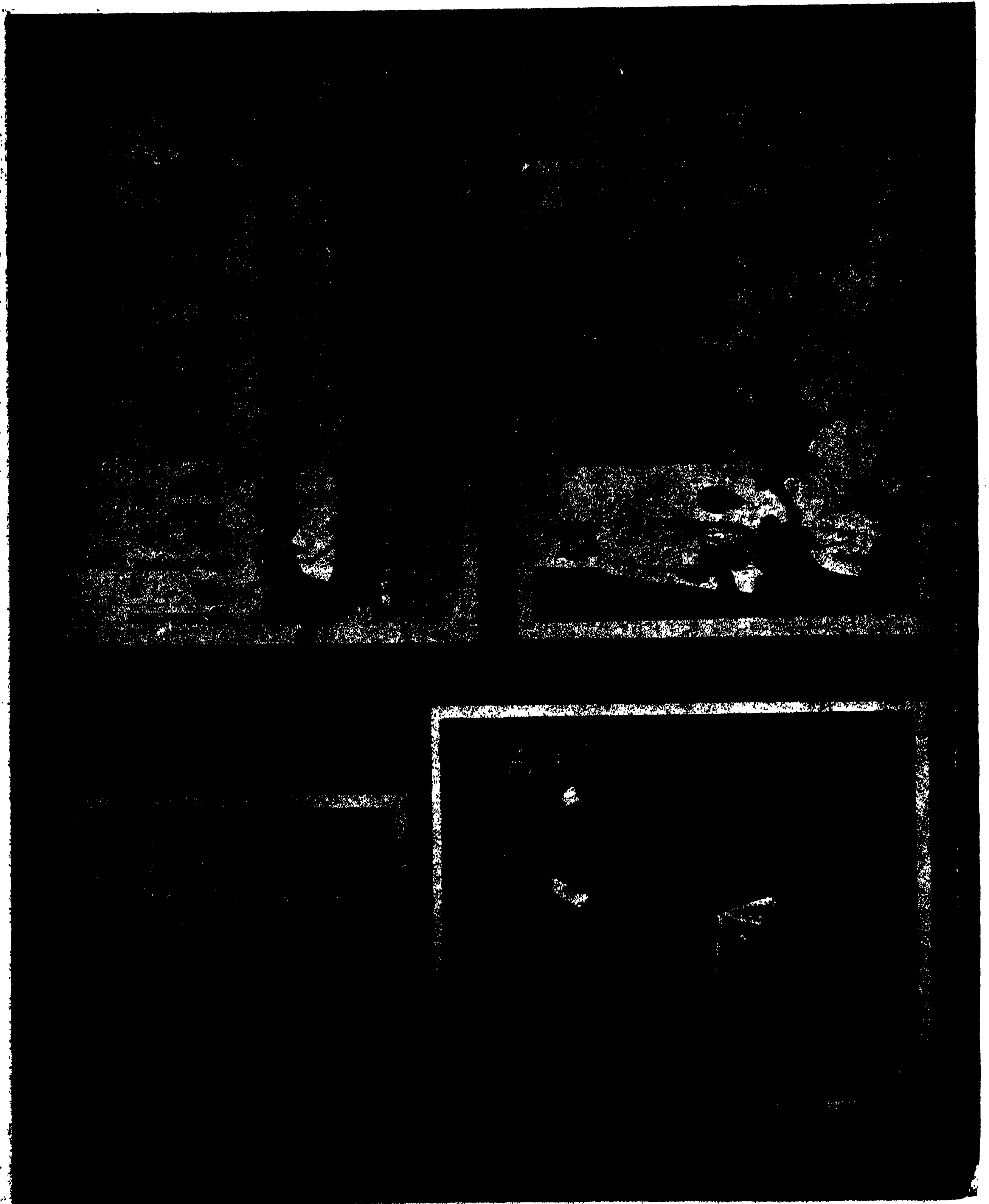
ఏనరుఁడైన నివియెల్లఁ దెలిసికొని యేది తనయోగ్యతకుఁ దగియున్నదో అను నంశమును గురుల (పెద్దల) సహాయముచేతను, విజ్ఞులసలహాలచేతను నిర్ధారణ చేసికొని యాస్వధర్మమున నడచుకొనెనేని తరింపఁగలుగును. తన యోగ్యతకు తగనిధర్మమునఁ దాను ప్రవేశించెనేని తనతత్త్వమునకుఁబడనిమందు సేవించినవానివలె హాని గాంచును. ఇదియే 'స్వధర్మము స్వధర్మము' అని భగవద్గీతలలోఁ బల్మఱు చెప్పనది. "పరధర్మో భయావహః" అనుటయుఁ దనచేతఁగానిపనిఁ జేయఁబూనుట వ్యర్థమో, హానికరమో అనుటయే.

ప్రార్థనలచే వాంఛితసిద్ధి ప్రయత్నము లేక కలుగునా? అను శంకయు గలుగవచ్చు. మన మెవ్వరమును ప్రయత్నములేక తపస్సులచేఁ గోరికలను బడయుట నెఱుఁగము. మనవాఙ్మయమున నేమూలఁ జూచినను ఇది ధ్వనించుచుండును. పతంజలియోగసూత్రములలో భావనచేతనే గజబలాదులు గలుగునని కలదు. కాని "నదేవా దండమాదాయ రక్షంతి పశుపాలవత్" అనునది మనకే అట్టిప్రభుమంత్రోత్సాహశక్తుల వేల్పులు గల్గింతురని బోధించెకిని. ఆధ్యానములోని మహిమ యిది. ఇట్లు పనులు నెగ్గుటనే దేవతల వరములుగ భావింతురని కొందఱందురు. ఎట్లయిననేమి? ప్రార్థనలుకూడ పనులు నెఱవేర్చుకొనుటకు సాధనము లనునది నేఁటివిజ్ఞానములోఁ జేరియున్న భరతఖండవాసులకుఁ గ్రొత్తగ బోధింపవలసినదికాదు. మనకుఁ జేతగానివెల్ల సృష్టిలో లేవని కొంద ఱనుకొనిరి. హిరణ్యకశిపురావణాసులబలములు తపస్సిద్ధములని పురాణములు వాకొనుఁగదా. శంకరులు అద్వైతమె నిజమనిరి. శ్రీరామానుజాదులు నిట్లే కొన్నిసిద్ధాంతములను నిర్ణయించిరి. వీరిలో నెవరు సర్వజ్ఞులు? పూర్వులను బరులు కాదనుకొనుట వీరిలోఁ గలదు. అని మనకు శంక గల్గుచున్నది. కాని నేను వెనుక మనవిచేసికొనినట్లు వారివారికాలములలో నాయాబోధల కర్తలైనశివు లెక్కువగనుండుటయే వారి విలక్షణసిద్ధాంతము లేర్పడుటకుఁ గారణము. ఇట్లనుకొనుట సర్వమతస్థుల సామరస్యమునకు హేతువు కావునను మన కుపాదేయము. శంకరులకాలమున కద్వైతతత్త్వమును నిరాకారమును బోధింపవలసినయావశ్యకతలు గల్గియుండవచ్చును. అప్పటిప్రజల యధికారములు (అర్హతలు) అట్లుండెను. శ్రీరామానుజులవారినాఁటికి మనుజు లద్వైతసిద్ధాంతమును సరిగఁ దెలిసికొనలేక చేతగానిభావనలలోదిగి దురాచారాలపాలై యుండవచ్చును. వారియెడ దయగలిగి రామానుజులు విశిష్టాద్వైతమును బోధించియుండవచ్చు. అప్పుడుగూడ కొంద ఱద్వైతమున కధికారు లుండవచ్చును. ఉన్ననేమి? వా రదియవలంబించిరే సిద్ధులగుదురుగాక! రామానుజబోధలు నింద్యము లెట్లగు? పలువు రాయనకన్నులకుఁ గన్పట్టుటంజేసి యట్టిబోధకుఁ డతఁడయ్యె. ఇట్లే శివవిష్ణ్వాదిధ్యానములును రుచిభేదములంబట్టియే యేర్పడినవి. ఒకరిదారి యొకరికి ద్వేషపాత్రము కాఁగూడదు. మతకర్తలెల్లఁ బరమతఖండనమేల చేసిరని యొక శంక వొడమ. శ్రద్ధావిశ్వాసములు శిష్యులకుఁ గల్గించుటకే అని సమాధానము.

సర్వోన్నతమనినంగాని యెవ్వఁడును విశ్వసింపఁడు. ఆ సర్వోన్నత్యము పరమతఖండనమునంగాని తేటపడదు.

ఒక బి. ఏ. పాఠము చెప్పువాఁ డుండఁగా ఇంటర్మీడియేటు ప్యాసైనవాఁ డెంత బాగుగఁ జెప్పినను వానియొద్ద నెవ్వఁడును సామాన్యముగఁ బాఠము చెప్పుకొననెంచఁడు. అంతటి గుణగ్రహణశక్తి లోకమునఁ జాలవిరళమనక తప్పదు. దేశభేదములనుబట్టి కూడ మతకర్తల మతములు భిన్నములు కావచ్చును. మహమ్మదు, క్రీస్తు మొదలగువారి బోధ లిట్లే భిన్నాకారములతో వేఱువేఱుగ నుపాయములను దెల్పుచున్నవి. తన పూర్వు లేమతమునఁ బ్రవేశించిరో ఆ మతధర్మముల యథాశక్తి ననుష్ఠించుచున్నఁ బరమార్థమునకు లోటుండదు.

మోక్షమునకు మనుజుని జేర్చునది భక్తి. అది పెద్ద వ్యక్తులనెలకొను ప్రేమయే. గురువులో, దేవతలో, భగవంతుఁడో ఎవరో మన మ్మనకుఁ దట్టి ప్రేమింపఁబడుచుండిరేని నరుఁడు తప్పక తరించును. అందులో భగవద్భక్తి దుర్లభ నందదు. భగవంతుని రూపము సచ్చిదానందమయము. అట్టిమూర్తిని నరుఁడు తన జన్మమున నెఱుఁగఁడు. రూపము నెఱిఁగినంగాని సామాన్యనరుఁడు భజింపలేఁడు. కాన దేవతాభక్తి భగవద్భక్తికి సాధనము. దేవతలరూపములు మనరూపులకన్న విలక్షణములైనను భగవంతునివలె నవాఙ్మనసగోచరములుకావు. కాన హిందువులలో గృహస్థాశ్రమమున దేవతాభక్తి విధింపఁబడినది. బ్రహ్మచారికి గురుభక్తి ప్రధానము. దీని నాఁటితేఁటిన వాఁడు దేవతలను గృహస్థయి యర్చింపఁగలుగును. పరమసాధ్యమయిన సన్న్యాసమునఁ బరమాత్మధ్యానము. హిందూమతమున విహితమగుట కిదే కారణము.

1. శ్రీమతి సముద్రమంత్రి రాజ్యలక్ష్మి. 2. తూర్పుఆఫ్రికాకు పయనమయిన బరోడా ఆర్యకన్యా మహావిద్యాలయ విద్యార్థినులు.
3. శ్రీమతి కళాంబి సీతమ్మ. 4. దక్షిణభారతహిందీప్రచారక సభవారి పరీక్షలందు రాజమండ్రి అభ్యర్థినులు.

1. శ్రీమతి చంద్రాదత్తు సతి. 2. రాజమహేంద్రవరము శ్రీమహిళాగాన సభవారి ప్రథమ ప్రదర్శనము.

ది ట్రావెన్‌కూర్ నేషనల్ బ్యాంక్ లిమిటెడ్.

1912 లో తిరువాన్కూరునందు స్థాపింపబడినది

రిజిష్టర్డు ఆఫీసు : తిరువల్ల. హెడ్డాఫీసు : అల్లెప్పే.

డైరెక్టరులు

కే. సి. మమ్మెన్ మాప్పిళ్లెగారు, బి. ఏ., యెడిటర్; యిన్‌చీఫ్, "మళయాళ మనోరమ" కొట్టాయం (అధ్యక్షులు); పి. పిలిపోజ్‌గారు, వకీల్, హరిపాడ్; కే. జి. తామస్‌గారు, బ్యాంకరు, కాయంకులం; యి. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరుగారు, యం ఏ యం. యల్. ప్రిన్సిపాల్, గవర్నమెంటు లాకాలేజి, త్రివేండ్రము; ఏ. టి. యస్. ఖాదర్‌భాయిగారు, మిల్‌యజమానులు, క్విలన్; కే. పి. క్రిష్ణమీనన్‌గారు, బి. ఏ. యల్. టి. హెడ్‌మాష్టరు, యన్. యస్. యింగ్లీషు హైస్కూలు, మన్నారు; డబ్లివు. పి. ఏ. సౌందరపాండ్యన్‌గారు, యం. యల్. సి. పట్టివీరన్‌పట్టి, మధుర; కే. సి. యీపెన్‌గారు, బి. ఏ. (మేనేజింగు డైరెక్టరు); కే. యం. యీపెన్‌గారు, యం. ఏ. బి. యల్. (కార్యదర్శి).

164 బ్రాడ్వే. మద్రాసు బ్రాంచీలు : మౌంటురోడు.

ఇతర బ్రాంచీలు :

అలెప్పే, బొంబయి, కాలికట్టు, కొచ్చిన్, దేవికోలం, యెర్నాకులం, కొట్టాయం, కరైకుడి, మన్నారు, మధుర, ఉదక మండలము, పాల్‌ఘాటు, పొల్లాచి, పెరంపవూరు, క్విలను, శ్రీరంగము, త్రిచెంద్రము, తిరుప్పూరు, తిరువల్లి, తిరుచునాపల్లి, త్రిచూరు, త్రిపునితుర, ఉదమాల్‌పేట, విరుధునగర్, మంగుళూరు.

1933 సం|| 31 డిశంబరుతో అంత్యమయ్యే ఋణతాపట్టికతో అనుబంధింపబడిన డైరెక్టరుల రిపోర్టునుండి, బ్యాంకుయొక్క రాబోవు రజతోత్సవము గురించి తెలియజేయబడిన యీ క్రిందివిషయము గ్రహింపబడినది.

"బ్యాంకుయొక్క వివిధశాఖల కార్యనిర్వాహకము యెక్కువ తృప్తికరముగ జరుపబడుటకుగాను, 1932-వ సంవత్సరములో మొదటిపర్యాయము, అందరియేజంట్లయొక్క సమావేశము గావింపబడెను. ఇట్టిసమావేశములు, మిక్కిలి ప్రయోజనకరముగాను, ప్రోత్సాహజనకముగాను గోచరించుటచేత, ఇంకను కొంతకాలము యీవిధముగనే తరచుగా వార్షికసమావేశములు జరుపుటకు నిశ్చయింపబడెను. గత సంవత్సరపు యేజంట్ల సమావేశమునందు, బ్యాంకు, స్థాపించినదిమొదలు 1937 లో 25 సంవత్సరములు గడచుటనుబట్టి, అపుడు జరుపబడు రజతోత్సవమునకు ముందుగా, కొన్ని చక్కని నిర్ణీతనూతన పద్ధతులపై, బ్యాంకు వ్యాపారాభివృద్ధికిగాను, "ఐదు సంవత్సరముల ప్లాను" సూచింపబడి, దానిని విజయవంతముగ నెరవేర్చుటకుగాను యేజంట్ల సహకారము అర్థింపబడెను. గతసంవత్సరమునందు బ్యాంకుగాంచిన యభివృద్ధిని, క్రిందటిసంవత్సరములలో జరిగిన పనితో పోల్చిచూడగా, 1933 సంవత్సరమున సదరుప్లాను నిర్వాహణమునకై తలచినదానికంటె యెక్కువ తృప్తికరమగు అభివృద్ధి గలిగెనని గమనించుటకు మేము మిక్కిలి ముదమొందుచున్నాము."

అభివృద్ధి సూచనపట్టిక.

సంవత్సరము	మూలధనము		మూలనిధి	డిపాజిట్లు	నగదు నిల్వ	జి. పి. నోట్లు వగయిరామీద పెట్టుబడి	మొత్తము వ్యాపార మూలధనము
	అనుమతిపొంది జారీ చేయబడిన	చెల్లించిన					
	రూ.	రూ.	రూ.	రూ.	రూ.	రూ.	రూ.
1912	2,00,000	13,000		19,000	211		33,000
1917	2,00,000	59,000	3,000	1,10,000	500		1,87,000
1922	10,00,000	2,60,000	24,000	3,75,000	15,000	14,000	7,17,000
1927	10,00,000	3,02,000	1,10,000	9,27,000	1,07,000	68,000	15,27,000
1932	10,00,000	4,22,000	2,00,000	36,69,000	5,86,000	4,30,000	58,18,000
1933	50,00,000	5,20,000	2,20,000	58,38,000	8,37,000	10,46,000	86,02,000

దీనినిబట్టి, గతసంవత్సరమునందు డిపాజిట్లలోని యభివృద్ధి, క్రిందటి 5 సం||లనాటి యభివృద్ధికంటె ఎక్కువ తృప్తికరముగ నుండినట్లు గోచరించును. ఈబ్యాంకు, అనేకములయిన బ్రాంచీలతోను, యితరమార్గములతోను, అన్నివిధములయిన బ్యాంకింగు సౌకర్యము లొసంగుటకుగాను తగినశక్తి గలదై యున్నది.

కే. యం. యీపెన్, ఎం. ఏ., బి. యల్. కార్యదర్శి.

కావున నే మతమయినను భక్తి గలిగియున్న శ్రేయోదాయకమే. కావుననే హిందుమతములలోని కితరులను జేర్చుకొనుట యను సంప్రదాయము హిందూమతధర్మమై యుండలేదు. ఏమతములలోనివారామతముల సిద్ధాంతములకు లోఁబడి నడచుకొనుచు స్వేచ్ఛావశులై భేదమోహములపాలు గాకుందురు. దేహము నాత్మగా భావించి కించిజ్జ్ఞులై శోకమోహములకును, క్షుత్పిపాసలకును, జరామరణములకును మాశీవయాత్రల నర్పింపకుండు అనుటయే హిందూమతసంప్రదాయము.

మనభరతఖండమునఁ బూర్వరాజులను ధర్మరాజాదులు పరరాజులను జయించియు నక్కడివారినే వినీతులుగఁ జేసి యాయా రాజ్యముల నిల్పి వచ్చి రనునట్టి కథలు పురాణములలో వేనవేలు కలవు.

మనహిందూమతము సైతము సర్వమతజననివలె నెల్లమతముల యభివృద్ధిని, విహితధర్మానుష్ఠానమును ప్రేమించును. ఈయంశం బితరమతములవారికి దుర్బోధలు చేసి తనలోఁ జేర్చికొను డని శ్రుతిస్మృతి పురాణాదులు చెప్పకుండుటచేతనే బోధపడుచున్నది.

ఎల్లమతములు నేదో గొప్పవస్తువునుగూర్చి మానవులభావములను ప్రయాణము చేయించుచునే యున్నవి. అట్టియాత్రికుల యంతఃకరణములలో భక్తికి తావు లేకపోలేదు. అట్టిభక్తినే ముక్తికి యుక్తిగా వేదవేదాంతము లధికారానురూపముగ బోధించెడి. కాన ఇతరమతములో వంశకులపారంపర్యక్రమాగతముగఁ జేరియుండెడి వారిని వారిమతములు చెరచి తనలోనికి రమ్మనవలసిన యావశ్యకత మంచిమతములకేల?

మతధర్మమును వాసనచూచి యెఱుఁగనివాండ్రయ్యును తిండికోసమో, డబ్బుకోసమో మతములలోఁ జేరి సంఖ్యను బెంచి మతగౌరవమును సభలలోని కెక్కించెడి చెడుసంప్రదాయము నెన్నఁడును మంచిమతము కోరకుండుఁగాక! కాలప్రభావమునఁ గల్గెడి యశ్రద్ధ మతములలోఁ జేరునప్పు డెల్లమతములవారలు నొక్కరూప యని విజ్ఞులు తలంతురుగాక. స్వాభిమానములను బోఁగొట్టు ధర్మశ్రద్ధ భక్తివిశ్వాసములతో లోకమున నల్లుకొనుఁగాక. భక్తుఁడై సుజనుఁడైనవాఁడు ఏమతమువాఁడైనను బూజ్యుఁడే. అజ్ఞులకు మతాంతరరుచిచే బుద్ధిభేదము గల్గకుండుటకు పరమతము పెద్ద బాహ్యపూజ మానినను దోషముకాదు.

అభయము

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

నావిముగ్ధశిఖము క్రొందళుకుపోక
 వ్రీల చలించిన అలహాసజ్వాలిక నను
జార్చుకొన్నది నీపదచ్ఛవుల, నీదు
అభయహస్తమ్ము నీడల నతిచెలువ.

ఒకక్షణాదాగతము పునరుక్తగగన
చకితగతిమద్విహారకౌతుకము నీదు
అభయహస్తమ్ము చలువఁడోర్పయి మెలంగు
టిది అవశ్యము నీకు జ్ఞాపితమొనర్తు.

అగును మఱి యేలొ పొనరుక్త్యమిటు?–కాని
నీఅభయహస్త మిపుడు సంచితసమర్చము:–
అంత, 'బ్రదు'కన్నదొకటి పరాస్తసకల
పూజ్యమని నాచెవుల రొదపుత్తు వీవు.

సంస్కృతనాటకము-ఉత్పత్తివిచారము

సరసకవితాధురీణ, కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులు, బి. ఏ., యల్. టి.

సంస్కృతనాటకవికాసముయొక్క ప్రాథమికావస్థలు మనకు గోచరించుటలేదు. కాఁబట్టి, సంస్కృత నాటకముయొక్క విశ్వసనీయమైన యుత్పత్తిని విమర్శించు ప్రయత్నము లూహాలతో నిండియుండవలసినదే. ప్రస్తుతము మనకు లభించియుండు నాటకములలో మిక్కిలి పురాతనమైనవి అశ్వఘోషుని నాటకముల ఖండములు, భాసుని నాటకములును. ఇవి నిర్ణయమగు నొక పరిపక్వదశను సూచించుచున్నవి. కావున, ఇంతకుఁ బూర్వము కొన్ని శతాబ్దములనుండి యీకళ వికాసము చెందుచువచ్చిన దని యూహింపవలసియున్నది. ఆ కాలములలో నది యెట్లుండినదో, ఇప్పుడు నిర్ణయించు టసాధ్యము. యవన (Greek) నాటకసాదృశ్యము ననుసరించి యనేకప్రాక్పండితులు సంస్కృత నాటకచరిత్రమును దాని యాదినుండి నిర్మింప యత్నించిరి. కాని, ఇంతవరకును వారిప్రయత్నములు నిరాకేపణీయములగు ఫలితములను కలిగింపలేదు.' సంభాషణల రూపమునఁగాని, స్వగతములరూపమునఁగాని యుండు ఋగ్వేదములోని యనేకసూక్తములకును యవనుల Mystery Plays కును సాదృశ్య మున్నదని యీ పండితులలో ననేకుల యభిప్రాయము. ఈయభిప్రాయమునాధారముగ నుంచికొని వీరు సంస్కృతనాటకోత్పత్తిని గూర్చిన తమ వాదములను సూత్రీకరించిరి. వీరియనంతరము సుప్రసిద్ధుఁ డగు ప్రతిరచయితయును వీరి వాదములను పూర్ణముగ విసర్జించి, తనవాదములను నెలకొల్పెను. లేదా, వీరివాదములను చాలవరకు మార్చెను.

వేదసూక్తము లన్నియును మతమునకు సంబంధించియుండవలయు నను నియమము లేదని యీవిమర్శకులలో ననేకులు గ్రహించినట్లు తోఁచుటలేదు. నాటకమునకు మతసంబంధమైన యుత్పత్తిని స్థాపించి, దానిని వేదసూక్తములలో గుర్తించు నాత్రమున, ఈ సూక్తములలో కొన్ని లౌకికము కావచ్చు నని వీరు విశ్వసింపకున్నారు. విశ్వామిత్రసూక్తము (III 33), వసిష్ఠసూక్తము (VII 33), మండూకసూక్తము (VII ౧౦3), ద్యూతకరసూక్తము (X 3౪) మొదలగునవి లౌకికము కాకున్న మరేమి? మతమునకు సంబంధించిన సూక్తములలో దాదాపుగ నన్నిటి నేదో క్రతుక్రియార్థ ముపయోగించి, పిమ్మట క్రతుక్రియా వాఙ్మయము లౌకికసూక్తములను విసర్జించినది. పూర్వపు ఋషులు కొన్ని ఋగ్వేదసూక్తములను లౌకికము లని భావించిరనుట కిదియే నిదర్శనము. సంభాషణగాని, స్వగతముగాని ఋగ్వేదకవుల రచనభేదము. ఇది యెల్లప్పుడును మతమునకు సంబంధించి యుండదు. ఇది యేదో యొకవిధమున పురాణయుగమునర కుండి, పిదప నాటకమున పరిపక్వదశను గాంచినది.

మరికొందరు పండితులు Indo-Germanicతె గల సస్యాభివర్ధకక్రతువుల (Fertility rites) వంటివానిలో గీర్వాణనాటకోత్పత్తిని గుర్తించి, మండూకసూక్తమువంటి కేవలాపహాసిక సూక్తములలో వర్షాకర్ష కాది క్రతువులను (rain charm etc.) చూచుచున్నారు. వీరి వాదములింతవర కెల్లర యామోదమును బడయకున్నను, ఇవి

తుదకు సంభాషణసూక్తములలో Vedic Mysteries ను గుర్తించువారి వాదములకంటె దృఢమైనవి.

ఇక కొందరు దేశములోని ప్రాచీనవాఙ్మయమును పరిశీలించి నాటకపుబీజముల నందు గుర్తించు నవసరము లేక, సంస్కృతనాటకమునకు యవనోత్పత్తిని సుఖముగ నాపాదించుచున్నారు. అంకవిభజనము, వస్తునియమము (Unity of action), అభియోగము (Central conflict) వంటివి యవననాటకములకును, భారతీయ నాటకములకును కొన్నిపోలికలు లేకపోలేదు. కాని, బలవత్తరము లైన యసాదృశ్యాంశము లనేకము లున్నవి. యవనకవుల Tragedy సంస్కృతకవులకు తెలియనే తెలియదు. అట్లననేల?—Tragedy కిని సంస్కృతకవులకును సరిపడదు. ఖేదము నాయకుని పక్షమున నుండునప్పుడు తప్ప, ఒకనాటకము ఖేదాంతమగుటవలననే యది Tragedy కానేరదు. సనాతనధర్మమును బోధించుటకు తమ నాటకము నుద్దేశించు సంస్కృతకవులు సజ్జనుల కపజయమును, దుర్జనులకు విజయమును గలుగుట నూహింపలేదు. కాబట్టి, భాసుని 'ఊరుభంగము' వంటి నాటకములు కొన్ని యప్పుడప్పుడు ఖేదాంతము లైనను, ఖేద మెల్లప్పుడును ప్రతినాయకునిపక్షమున నుండునట్లు వారు జాగ్రత్తగ చూచికొనిరి. అందువలన నిజముగ నంతమున నాయకుని కానందమే. యవనుల కాలనియమము, స్థాననియమము (Unities of time and place) సంస్కృత నాటకమున లేవు. మరియు, సంస్కృత నాటకములలో ప్రాకృతభాష నుపయోగించు వాడుకవంటిది, యవన నాటకములలో లేదు. సంస్కృతనాటకములలోని ప్రస్తావనకును, యవననాటకములలోని Prologue కును సాదృశ్యము లేదు.

కథనము, గానము, నృత్యము, అభినయము మొదలగునవి తన వాఙ్మయమునందే యుండ వానిని మేళవించి, నాటకమును ప్రభవింపజేయుట కేదేశమును పరదేశముల ప్రోద్బలమును ప్రతీక్షించుచుండదు. యవనసంయోగము నాటకమును కొంత యలంకరించి యుండవచ్చును. కాని, అది యే యలంకారమునకు హేతుభూత మైనదో నిర్ణయింపలేము.

మరి, ఏండ్లకొలదిగ వేరువేరుగ నివసించుచున్నను, ఒకేమూలమున జనించిన రెండుజాతులవారికి తమ యభివృద్ధిలో నేదశయందును నొకరినుండి యొకరు గ్రహింపకయే, సాదృశ్యము గల పరిస్థితులలో తమతమ నాటకముల నుద్భవింపజేసికొన నసాధ్యము కాకపోవచ్చును. వారినాటకములయం దచ్చటచ్చటి సాదృశ్యములతోకూడ ముఖ్యము లగు భేదము లుండుట కిదియే కారణ మేమో.

భరతుని నాట్యశాస్త్రమున నాటకోత్పత్తినిగూర్చి వింతమైన యైతిహ్యమొకటి కానవచ్చుచున్నది. మనకు ప్రస్తుతము లభించియుండు నాట్యశాస్త్రమట్టి శాస్త్రములలో మొట్టమొదటిది కాదు. ఏలనన: అందచ్చటచ్చట శ్లోకచ్ఛందమునగాని, ఆర్యచ్ఛందమునగాని యుండునట్టి యనువంశ్యసూత్రములును, సూత్రానుబద్ధమునుండి యావిషయమునకు సంబంధించిన కొన్నిసూత్రములును నుదాహరింపబడియున్నవి. అం దప్పుడప్పుడు 'కేచిత్'అని యితరరచయితలుకూడ సూచింపబడియున్నారు. ప్రస్తుతము మనకు లభించియుండు గ్రంథము భరతుని మూలగ్రంథమునకు సంగ్రహమగుటవలన, దీనిలో నుదాహరింపబడియుండు సూత్రములు మూలములోనివి కావచ్చును; కాకున్న, పాణిని యుదాహరించిన శిలాలి, కృశాశ్వుడు-వీరి నటసూత్రములవంటి సూత్రముల నవి సూచింపవచ్చును. ఈవిషయమున తగిన యాధారములు లేకుండుటవలన మన యూహలీయెడలలో నిరాక్షేపణీయములు కానేరవు.

ఇక మన మాయైతిహ్యమును పరిశీలింతము. నాలుగువేదములును త్రైవర్ణ్యులకే సంబంధించియుండుటవలన, దేవత లందరును నింద్రపురస్సరముగ బ్రహ్మకడకుజని,నాల్గవవర్ణమునకుజేరినవారుకూడ నుపయోగింపదగినదియు, మనోహరమును బోధకమును నగు

నదియు నగు నొక పంచమవేదమును సృష్టింపుమని యతనిని ప్రార్థించిరి. బ్రహ్మ ప్రసన్నుఁడై నాట్యవేదమును సృష్టించెను. దానిని సృష్టించుట కతఁడు ఋగ్వేదమునుండి కథనమును, సామవేదమునుండి గానమును, యజుర్వేదమునుండి నృత్యమును, అథర్వణవేదమునుండి రసములను గ్రహించెను.

"జగ్రాహ పాఠ్య మృగ్వేదా త్సామభ్యో గీత మేవచ,
యజుర్వేదా దభినయాన్ రసా నాథర్వణాదపి."

అతఁడు నాట్యవేదమును రాఁగల తరతరములవారి యౌన్నత్యమునకు సాధనముగ నుద్దేశించెను. దాని నతఁడు భరతమహామునికి బోధించి, ఇంద్రుని ధ్వజమహోత్సవసందర్భమున నొక ప్రదర్శనమువలన దేవతలను సంతోషపెట్టు మని యతనిని నియమించెను. ఆ ప్రదర్శనమున కితివృత్త మసురపరాజయము. కాఁబట్టి, అసురులు కోపించి విఘ్నము లొనరించిరి. రంగము మీఁది నటకులు తమతమపాత్రములను మరచిరి; వారికి నోట మాట రాకుండెను. కాలు సేతులు కదలకుండెను. వారు రంగమున చేష్టలుదక్కి నిలిచిరి. అప్పు డింద్రుఁడు విఘ్నకారుల నణఁచి, శాంతి నెలకొల్పెను. పిమ్మట దేవతలు బ్రహ్మపాలికి జని, అసురు లొనర్చిన విఘ్నముల నతనికి విన్నవించిరి. బ్రహ్మ తోడనే విశ్వకర్మను రావించి యొక నాట్యమందిరమును నిర్మింపుమనెను. అది నిర్మింపఁబడిన యనంతరము దేవత లందరును సాధ్యమైనంతవరకు దానిని రక్షింపవలసియుండెను.

తమప్రయత్నములన్నియు నిట్లు నిష్ఫలమగుటఁ జూచి, విఘ్నకారుల నాయకుఁ డగు విరూపాక్షుఁడు దేవతలకువలె తమకుఁగూడ మూలపురుషుఁడగు బ్రహ్మ యెల్లప్పుడును దేవతలయెడ పక్షపాతము వహించి యుండుననిబ్రహ్మను నిందింపసాగెను. బ్రహ్మకునింద సమంజసమేయని తోఁచెను. వెంటనే యతఁడుకోపపడియుండు తనబిడ్డలను శాంతి పరుపఁదలఁచి, ఈ విధమున వారికి సంధిచేసెను: నాటకరంగమున దేవతల యితివృత్తములేకాక, అసురులు, నృపులు, బ్రహ్మర్షులు వీరి యితివృత్తములుగూడ ప్రదర్శింపఁబడవలయు ననియు, అవి ప్రపంచౌన్నత్యమునకు సాధనములుగ నుండవలయు ననియు శాసించెను.

"లోకోపదేశజననం................
దేవానా మసురాణాంచ రాజ్ఞోలోకస్యచైవహి,
బ్రహ్మర్షీణాంచ విజ్ఞేయం నాట్యం వృత్తాంతపర్శకమ్."

అదియునుగాక, తాను సృష్టించిన నాట్యవేదము దేవతలతోకూడ అసురులును, మానవులును సమానముగ ననుభవింపఁ దగినదనియు స్పష్టము చేసెను. నాట్యశాస్త్రమునకు సమస్త శాస్త్రములును, కళలును పనికివచ్చుటవలన, దాని కుపయోగపడని యేశాస్త్రముగాని, కళగాని తనపేరునకు తగదనియు చెప్పెను.

"నతచ్ఛ్రుతం నత చ్ఛిల్పం నసా విద్యా నసా కలా,
నాసౌ యోగో నతత్కర్మ యన్నాట్యేస్మి న్నదృశ్యతే."

అప్పు డసురులు తృప్తిపడిరి. నాట్యమందిరముతో సంపూర్ణముగ వికాసము నొందిన నాటకము వాడుకకువచ్చినది.

ఇది యేదో కల్పితమని యీయైతిహ్యమును సులభముగ విసర్జింపరాదు. సాధారణముగ నైతిహ్యములలో చారిత్రకములగు సత్యములు కొన్ని యంతర్గతములై యుండును. ఆసత్యములను విమర్శించి వెలిదీయుట కొన్ని సందర్భములం దసాధ్యముగనుండును. ఈయైతిహ్యమున నాటకవికాసమును గూర్చిన చారిత్రకసత్యములు కొన్నియున్నట్లు నాకుఁ దోఁచుచున్నది. వానిని క్రింద వ్రాయుచున్నాను.

ఋగ్వేద సూక్తములు ముఖ్యముగ పఠించుట కుద్దేశింపఁబడి యుండుటవలన నావేదము కథనవేదము. సామవేదసూక్తములు గానముచేయఁదగిన వగుటవలన నావేదము గానవేదము. యజుర్వేదమున కొన్నియెడల పురోహితులు దేవతలపాత్రములను ధరింపవలసియుండు నట్లు తెలియుచున్నది. నేఁటికిని, పితృశ్రాద్ధములు చేయుటయందు మనలో నిట్టి యభినయము వాడుకలో నున్నది. కాఁబట్టి, అభినయము మొట్టమొదట యజుర్వేదమునుండి వాడుకకువచ్చినది.

మరియు, మన శ్రాద్ధకర్మలు వేదకాలమునుండి యీకాలమువరకును విరామములేక వచ్చుచున్నవని పండితు లొప్పుకొనియున్నారు. కావున, అభినయము యజుర్వేదమునుండి వాడుకకు వచ్చినదని మన మూహింపవచ్చును.

అథర్వణవేదము మంత్రతంత్రాదిసూక్తములతో దాదాపు నిండియున్నది. మంత్రతంత్రాదులకును ప్రేమ, భయము, కోపము, ద్వేషము, జుగుప్స, కరుణ మొదలగు భావములకును పరస్పరసంబంధ మున్నది. రంగమున ప్రదర్శింపఁబడునట్టి యీభావములయెడఁ గలుగు పురుషభేదములులేని ప్రత్యేకాభిరుచియే రసము. కాఁబట్టి నాటకమునందలి రసము లథర్వణవేదమునుండి గ్రహింపఁబడియుండవచ్చును.

కథనము, గానము, నృత్యము, అభినయము మొదలగువానిని నాలుగువేదములనుండి యవి యుద్భవించినక్రమమును చూచినయెడల నాటకము క్రమక్రమముగ వికాసమునొందినదని తోఁచఁగలదు. వేదములు సహితము క్రమముగ నుద్భవించినవని సూచించు గూఢార్థముగల భాగము లందందు వేదవాఙ్మయమున కనుపట్టుచున్నవి.

"ఋచ స్సామాని జజ్ఞిరే..... "
"యజు స్తస్మా దజాయత."

కావున, నాటకము మొట్టమొదట మనపౌరాణికములలోని కథనమువలె నుండినదని యూహింపసాహసించుచున్నాను. తదనంతరమందు గానము ప్రవేశించి యుండును. అప్పుడు మన హరికథాభాగవతములవంటివి పుట్టియుండును. కొంతకాల మైనపిదప దానియం దభినయము కలసియుండును. అప్పుడు నాటకము మనజాతరలు, వీథినాటకములు మొదలగువానివంటిదై యుండి యుండును. రసము వికాసమునొందినప్పటినుండి కావ్యము యొక్క యాత్మ గోచరింపసాగినది. సర్వాంగసుందరమగు నాటక మాకాలమునుండియే పరిపక్వము కాఁదొడఁగెను.

ఋగ్వేదములోని మైత్రేయీమునందలి దేవతలును, రాక్షసులును రసికలోకమును, పామరలోకమును సూచించుచున్న ట్లున్నది. రసము నాటకమున కాత్మవంటి దని గ్రహించుటకుపూర్వము నాటకప్రదర్శనములు వీథినాటక మాడిన ట్లుండియుండును. అప్పుడు రంగమని యొకటి యుండలేదు; మనవీథినాటకముల రంగ మట్లే బయలైనను రంగ మగుచుండెడిది. రసమును కనుఁగొనినప్పటినుండి రసికులు కొందరు నాటకము నభివృద్ధిపరచి, దానిని తమవశము గావించికొనియుందురు. సహజముగ పామరులు కోపపడి వారి ప్రదర్శనములకు విఘ్నములొనరించియుందురు. కాఁబట్టి, రసికు లావరణముల యావశ్యకత నెరిఁగి నాట్యమందిరములను నిర్మించిరి; తమకిష్టమువచ్చినవారినే యందు ప్రవేశపెట్టుచుండిరి. చేయునదిలేక విఘ్నకారులు వారితో సంధి చేసికొనిరి. పిమ్మట పామరులును నప్పుడప్పుడు ప్రవేశింపఁదగిన సార్వజనీననాట్యమందిరములు వాడుకకు వచ్చినవి.

ఇట్లు నాటకము రెండువిధములుగ నభివృద్ధిచెందినది: రసికులది, పామరులది అని. పామరుల నాటకము, తన స్వభావములతో వీథినాటకములరూపమున నేటివరకును నిలిచియున్నను, రసికుల భాణము, అంకము, వీథి మొదలగువానికి హేతుభూతమైనట్లు తోఁచుచున్నది. రసికుల నాటకము సర్వవిధముల నభివృద్ధిచెందుచు నాటకము, నాటిక, ప్రకరణము మొదలగువానికి కారణమైనది.

నాట్యశాస్త్రములలోని మైత్రేయీమునుండి గ్రహింపఁదగిన దింతియే. ఈవిధముగ నాట్యశాస్త్రము సంస్కృతనాటకోత్పత్తివికాసముల కానుషంగికసాక్ష్యమొకటి యిచ్చునట్లు తోఁచుచున్నది. అయినను, ఆశాస్త్రమే యతిప్రాతనము గాకుండుటవలన నీవిషయమున నది సాక్షాత్సాక్ష్య మీయఁజాలదు. దశవిధనాటక ముద్భవించిన చాలకాలమునకు నాట్యశాస్త్రము జనించినది. నాట్యశాస్త్రమునందు కొంతవిపులముగ చర్చింపఁబడియుండు రసములు, వృత్తులు, సంధులు

నభివృద్ధిగాంచినయనంతరము దశవిధరూపకములు జనించినవని వానినుండి తెలియుచున్నది. నాట్యశాస్త్రము యొక్క కాల మెద్దియైయుండవచ్చును?

నాట్యశాస్త్రమున నలంకారశాస్త్రము బీజావస్థయం దున్నది. ఉపమ, దీపకము, రూపకము, యమకము అని యలంకారములు నాలుగువిధములనియం దున్నది.

"ఉపమా దీపకంచైవ రూపకం యమకం తథా;
కావ్యస్యైతే హ్యలంకారా శ్చత్వారః పరికీర్తితాః."

అందు ఉపమాలంకారము బాగుగ చర్చింపఁబడలేదు. అయినను, యమకము శాస్త్రసమ్మత మగు విధముననే చర్చింపఁబడియున్నది. అర్థాలంకారములకును శబ్దాలంకారములకును భేదమున్నట్లు దానినుండి తెలియుటలేదు. ప్రస్తుతము మనకుఁ దెలిసియుండునట్టి యాలంకారికులలో మొదటివాఁడు భామహుఁడు. అతఁడలంకారములను నాట్యశాస్త్రమునకంటె విపులముగ చర్చించియున్నాఁడు. కాఁబట్టి, నాట్యశాస్త్రమునుండి భామహునివర కలంకారశాస్త్రము కొన్ని శతాబ్దము లభివృద్ధి చెందిన దని మన మంగీకరింపవలయును. భామహుఁడు క్రీ. శ. ౫-వ శతాబ్దమువాఁడని పండితుల యభిప్రాయము. కావున నాట్యశాస్త్రము సుమారు క్రీ. శ. 3-వ లేక ౨-వ శతాబ్దమునాఁటిదై యుండును.

క్రీ. శ. ఆరంభములయందు నాటకము పరిపూర్ణముగ నభివృద్ధి చెందియుండెనేని, నాటకవికాసావస్థలను నిర్ణయింప నుపయోగపడఁగల సాక్ష్యాత్సాక్ష్యము నాట్యశాస్త్రమునఁగాక మరియొందైనను లభింపఁగలదు. అశ్వఘోషుని నాటకముల ఖండములయందును, భాసుని నాటకములయందును గల యభివృద్ధిని నాట్యకళ కాంచుటకు కొన్ని శతాబ్దములు పట్టియుండునని వానినుండి పూర్వమే గ్రహించియున్నాము గదా.

'హేతుమచ్చ' (III-౧-౨౬) అను పాణినీయ సూత్రమును విమర్శించునెడ, పతంజలి యతిపురాతన మగు విషయమును తెలుపుటకు వర్తమానము నుపయోగించుటలోని సామంజస్యమును చర్చించుచు, శౌభికులు, గ్రంథికులును ప్రేక్షకుల సమక్షమున నప్పుడే జరిగినట్లు 'బలిబంధనము', 'కంసనాశనము' ప్రదర్శించుట నుదాహరించి యున్నాఁడు (మహాభాష్యము III ౧). శౌభికులు మూకప్రదర్శనముల (Pantomimes) లోని నటకులనియు, గ్రంథికులు వేషధారు లగు కథకు లనియు కొందరు పండితుల యభిప్రాయము. కొందరు పండితులు శౌభికులు మూకప్రదర్శనములను ప్రేక్షకులకు విశదీకరించెడివారనియు, గ్రంథికులు వట్టి కథకులనియు ననెదరు. అయినను, వసుదేవునిపక్షపువారుగను, కంసునిపక్షపువారుగను అభినయము చేయుటకై గ్రంథికులు తమ ముఖములకు వర్ణములు పూసికొనుటను పతంజలియే వర్ణించియున్నాఁడు. కాఁబట్టి గ్రంథికులు నటకు లనుట నిస్సంశయము. పతంజలికాలమున నొకవిధమగు నాటకమును, నటకులసంఘములును నుండినవని యిందొక సాక్ష్యాత్సాక్ష్య మగపడుచున్నది. దీనితో పాణిని యుదాహరించిన నటసూత్రములను కలిపినయెడల, నాటకము క్రీ. పూ. ౫-వ శతాబ్దమునాఁటిదని తేలుచున్నది. ఇంతకంటె తగిన యాధారములు లేకుండుటవలన ప్రస్తుతము మన మింతటితో తృప్తిపడవలసినదే.

కాళిదాసుఁడు, శ్రీహర్షుఁడు, భవభూతి వీరినాటకములలో నైతిహ్యము మరియొకటి కానవచ్చుచున్నది. వీరి నాటకములలో కొన్నిటియందు స్త్రీలు ప్రదర్శించిన యంతర్నాటకము లున్నవి. విక్రమోర్వశీయములో ఊర్వశి మొదలైన యప్సరోవనిత లింద్రసభలో 'లక్ష్మీస్వయంవరము' అనునాటకమును ప్రదర్శించిరి. ప్రియదర్శికలో వాసవదత్తయొక్క చెలులు 'ఉదయనచరితము' అనునాటకమును ప్రదర్శించి యామెను సంతోషపెట్టిరి. ఉత్తరరామచరితములో, వాల్మీకి తన యతిథుల యెదుట సీతాపరిత్యాగము మొదలుగల కథను ప్రదర్శింపఁజేసెను. ఇయ్యెడలలో స్త్రీలే పాత్రములను ధరించిరి. ఈపాటుక తుద కంతఃపురములలోనైన నుండకుండిన దీని నీకవులు తమనాటకములలో చేర్చియుండరు. స్త్రీలు నాటకమాడరా దను దురభిమాన మాకాల

ములో నుండినది. అట్లుండియు, రాణివాసపు స్త్రీలేల యానిందలపాలు గాలేదు? అంతఃపురమున నాటకమేదేని ప్రదర్శింపమని వారినాథులేల వారిని ప్రోత్సహించుచుండిరి?

నాటకముయొక్క ప్రాథమికావస్థలలో నాటకములయందు స్త్రీపురుషులు ధారాళముగ పాల్గొనుచుండిన ట్లున్నది. ఈదురభిమాన మాకాలమందే యుండినదని నానమ్మకము. ఈనమ్మకమును 'ప్రస్తావన'కొంత బలపరచుచున్నది. రంగమున స్త్రీపురుషులు కలసిమెలసి యుండుటవలన ముఖ్యముగ స్త్రీలు చెడుట సహజమే. 'జాయాజీవాః'అనుపేరు నటులకర్థముతోడనే పెట్టియుందురు. స్త్రీ లప్పటినుండి నాటకమాడుట మానిరి. ఆదురభిమానమును మాయమయ్యెను. పూర్వకాలపు బౌద్ధసన్యాసులును, జైనసన్యాసులును తమవారు నాటకములకుఁ బోరాదని నియమించికొనుటకును, వారియనంతరముండిన అశ్వఘోషుఁడు మొదలగు సన్యాసులు నాటకములను తమ మతధర్మములను ప్రచారము చేయుట కుపయోగించుటకును నిదియే కారణము.

అంతఃపురములందువలె స్త్రీలే యన్నిపాత్రలను ధరించినప్పు డాదురభిమాన ముండుటకు హేతువు లేదు. రాణివాసపు స్త్రీల యధీనమందుండినప్పుడు నాటకము వారిచే కొంతపెంపొందింపఁబడియుండుట సుసాధ్యమే. దీనికొరకే, నాటకకర్తలైన యాస్థానకవులు తమ నాటకములను, పట్టణములలోను, నగరములలోను గల నాట్యమందిరములయందు ప్రదర్శించుటకు పూర్వము అంతఃపురములలో ప్రదర్శింపఁజేయుచుండిరేమో. రసికలోకపు నాటక మిట్లు కాళిదాసభవభూత్యాదిమహాకవుల నాటకములలో పరిపక్వమైయుండవచ్చునుగదా.

కార్తీక పౌర్ణమి

చావలి బంగారమ్మ

పక్షుల్లు పలుకకే పడియుండినాయి
వృక్షాలు చూచుచూ వూరకున్నాయి
తనవెంట బడుచున్న
తరుణి చూడడిదేమి
పోవుచున్నాడు తాను
అదుగదుగో
పొంగు లోకాలు గనను.

గాలివుయ్యాలలై కదలుచుండెడి మబ్బు
కనుల కడ్డము రాగ కాలైనతడబడక
పోవుచున్నాడు తాను
తన గర్వ
పొంకములు దెలుపుతూను.

వాద్యములు వినబడవా చోద్యములు కన
బడవా
నిముసంబు నిలువ డేనీడనిలుచునో గాని
పోవుచున్నాడు తాను
గర్వంపు
పొంగు బోకారిపోను.

పక్షికలకలములే పరిభవంబని యెంచి
తెల్ల బోయినమోము తెలియకుండుటకునై
పోవుచున్నాడు తాను
తనువెల్ల
తారుమారగుటచేను.

ఉపాధ్యాయుఁడు - జాతీయత

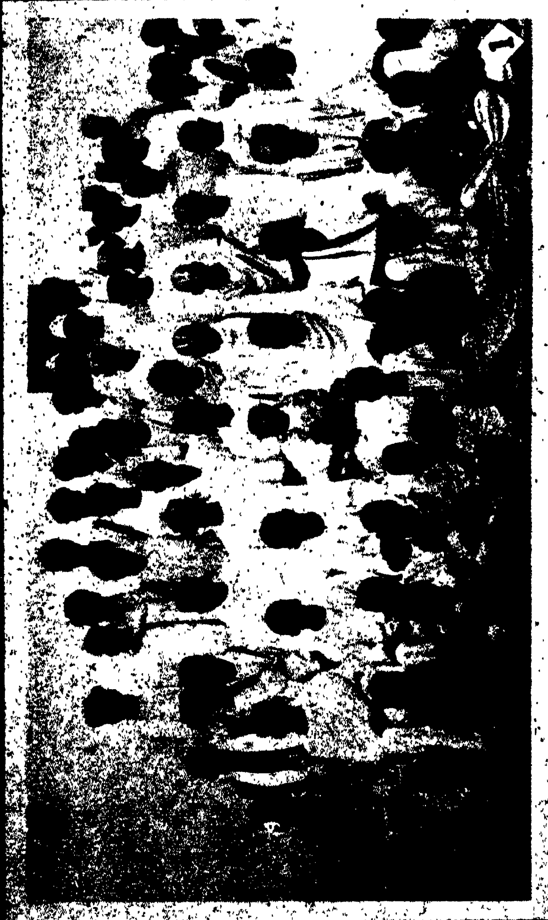
తిరుమల రంగాచార్యులు

వర్తమానకాలమున 'జాతీయత' అనుపదమును మనః మనుదినమును వినుచునేయున్నాము. ఉపాధ్యాయునికిని జాతీయతకును గల సన్నిహితసంబంధమును జర్చించుటయే యీ వ్యాసము ముఖ్యోద్దేశము.

ఉపాధ్యాయుఁ డనుపదమునుగూర్చి మొదటఁ జర్చింతము: ఈపద మిపుడు 'అ ఆ' లిద్దించుట అయ్యవారు మొదలుకొని అధ్యాపకులవఱకు నందఱిచే నుపయోగింపఁబడుచున్నది. కాని అమరకారుఁడు "ఉపాధ్యాయోధ్యాపకోఽథ స్యాన్నిషేకాదికృద్గురుః, మంత్రవ్యాఖ్యాకృదాచార్యః—" అన్నాఁడు. క్షీరస్వామి వ్యాఖ్యానము చేయుచు "ఉపేత్య అధీయతే అస్మాత్ ఇతి ఉపాధ్యాయః" (ఈతని సమీపించి యధ్యయనము చేయుదురు. "అధ్యాపయతి ఇతి అధ్యాపకః" (అధ్యయనముచేయించువాఁడు) నిషేక + ఆదికృత్, నిషేకము, సీమంతము మున్నగునవి చేయించువాఁడు) గురుః, వ్యుత్పత్తి: గృణాతి ఉపదిశతి గాయత్ర్యాదికం గురుః—మంత్రవ్యాఖ్యాకృత్ (కల్పసూత్రాదిసహితమైన వేదము నధ్యయనము చేయించి తదర్థమును వ్యాఖ్యానము చేయువాఁడు) ఆచార్యుఁడు. వ్యు: ఆచారం గ్రాహయతీతి ఆచార్యః మనువుఁహూడ "ఉపనీయతు యః పూర్వం వేద మధ్యాపయే ద్ద్విజః; సాంగంచ సరహస్యంచ త మాచార్యం విదు ర్బుధాః." (ఉపనయనముచేసి శిక్షాద్యంగములతో వేదరహస్యమెవఁ డెఱిఁగించునో యట్టి బ్రాహ్మణుఁ డాచార్యుఁడు) అని వచించెను. అధ్యయనమన వేదాధ్యయనమనుట ప్రసిద్ధమే కదా! ఇఙ్, ధాతువునుండి పుట్టినది ధాత్వర్థము నధ్యయనమే. కాన నుపాధ్యాయుఁడు, అధ్యాపకుఁడు, గురువు, ఆచార్యుఁడు అనుశబ్దములను సర్వసామాన్యముగ నందఱికి నుపయోగించు టెంతయొప్పో విజ్ఞు లాలోచింత్రు గాక!

ఇఁక నిపుడు చదువుచెప్పువారల కంతరములఁబట్టి ఆంగ్లభాషా పదములగు "టీచర్" "లెక్చరర్" అనునర్థమిచ్చు 'బోధకుఁడు, ఉపన్యాసకుఁడు,' అనుపదములు చక్కగా అన్వయించునని నాయూహ. ఇఁక వీరు చెప్పుచదువును, పద్ధతియును విజాతీయములే! పదిగంటలకే పదిమెతుకులు పండ్లలో నొక్కి విసవిస విద్యాశాలల కరుగుట, భావప్రకాశము పాఠము ముగిసినను ముగియకున్నను బయటికి వచ్చుట, పాఠశాలయూ సియూ మాయకముందే బ్యాటు గైకొని బంతులాడఁబరుగులిడుట, పద్దుగ నెలజీతమును గైకొనుట, పంతులుగార్కి పరిపాటియైపోయినది. ఇంటిలోనివారి నేడిపించి కొందఱును, ఇల్లిల్లు తిరిగి యింతయో యెంతయో మెట్లో గడించి కొందఱును, వసతిగృహములలోని వంటలవారిపై స్వారిచేసి కొందఱును, అన్నమతిన్న శాస్త్రము చేసి పరుసలతోఁ బాఠశాలచేరుట, ప్రక్కవారితోఁ బలుమఱు పకపకలు, పరియాచకములు, అయ్యవారిదృష్టి యటు ప్రాలఁగనె యేలుకను ప్రమింగిన పిల్లివలె నుండుట, కడుపులోఁగాలుచుండుటచే కడపటిగంట గణగణయని యెపుడు మ్రోఁగునని వేచియుండుట, అదియు మ్రోఁగిన వెంటనే యచ్చో లేచి యరుగుట, సాయంకాలము కాఁగనే యాటలకుఁ గొందఱును, పాటలకుఁ గొందఱును, బరువులిడుట, పరీక్షలలో దొంగిలినవికొన్ని, వెంగలివికొన్ని వింతవ్రాఁతలు వ్రాసి ౧౦౦ కి ౩౫ కొందఱును, మొత్తముపైఁ గొందఱును, మోసపురీతిని గొందఱును గుణములను సంపాదించి యుత్తీర్ణు లనిపించికొనుట విద్యార్థుల విద్దెయైపోయినది. "గంతకుఁ దగిన బొంత" యన్నట్లీవిద్యార్థులకు నాయయ్యవారలకు ముడి చక్కఁగాఁబడినది. జాతీయత సర్వతోముఖముగ వికసించుటకు మూలకారణభూతులగు వీరిస్థితి యిట్లుండ నది సర్వాంగసౌష్ఠవముతో నెట్లు నిలుచును? ఏకాలఁదిమందియో తప్ప బోధకులందఱును విజాతీయవేషధారులే! కాని మహాత్ముని పుణ్యమా యన వీరిసంఖ్య క్రమక్రమముగఁ దగ్గిపోవుచున్నది. బాహ్యవేషధారణము తగ్గుచున్నను భావవిజాతీయత్వముమాత్రము బాగుగ నాటికొనిపోయినది. అనుకరణమే స్వభావముగఁ గల యర్భకులమాట చెప్పనేల? "రూపం తదోజస్వి తదేవవీర్యం తదేవ నైసర్గిక మున్నతత్వం" అన్నరీతిగ విద్యార్థులందఱు నచ్చముగ నయ్యవారలనే యాశ్రింతకుఁ దెచ్చుచుందురు. ఆచార్య, అంతేవాసులస్థితి కడకు నేఁ డిట్లు పరిణమించినది.

జాతీయత యనిన నేమియో చర్చింతము. జాతీయత యనన జాతీయునిస్వభావము, లేక కృత్యము. జాతికి సంబంధించినవాఁడు జాతీయుఁడు, లేక జాతికి హితుఁడు జాతీయుఁడు. జాతీయత యను పద మేజాతిపరముగ నుపయోగింపఁబడునో యాజాతీయత యని యర్థము. కాని మనజాతి దౌర్భాగ్యస్థితినిబట్టి యీ వ్యాసాంశములు

1. పెదపాలెము ఆర్యబాలసమాజ గ్రంథాలయపు 28-వ వార్షికోత్సవము, అధ్యక్షులు: కా. నాగేశ్వరరావు గారు.

1. తిరువాంకూరు దివాను సర్ మహమ్మదు హబీబుల్లాగారికి ఆల్దాసు గోవిందదాసుగారి విందు.

2. ఉత్తరహిందూదేశమున సంచారముచేయుటకై బయలుదేరిన మదరాసు హిందీప్రచారకులకు వీడ్కోలు.

1

2

1. జపానులో టోక్యోలో ఉత్సవము-ధ్వజ. 2. జపానులో ఆధునిక బౌద్ధ చిత్రము.

మనకే యెక్కువగ నన్వయించుచున్నది. ఏలన, — ఒక్కొక్క జాతికి నొక్కొక్క రీతియైన వేషమును, భాషయును, ఆచారమును, వ్యవహారమును, సహజములై యుండును. వీనినిబట్టియే యీతఁ డీజాతివాఁడని క్రొత్తవారిని సామాన్యముగా సులభముగా గుర్తింపవచ్చును. దీనఁ గల్గు నుపయోగములుకూడఁ బెక్కులు. మచ్చున కొకదృష్టాంతము: విదేశములకుఁ బోయినవాఁ డొకఁడచటఁ గడగండ్లఁ బడుచుండినపుడు తనదేశస్థుఁ డెవఁడైన నచటికి రాఁ దటస్థించిన నతనిఁ గనుకొనుటకు జాతీయతకంటె వేఱుసాధన మెద్ది? అంతవఱకు నొకరిముఖము లొకరు చూచకున్నను స్వదేశ వేషభాషాదులు ప్రోత్సాహపఱచుచుండ నపు డా క్రొత్తవాఁడు కూడ నాపన్నునికిఁ జేతనైనంతసాయము చేయుఁగదా! పరిచితులైనచో ఇఁకఁ జెప్పఁబనియేమి? జాతీయవేషధారి కానిచోఁ బరిచితులఁగూడ గుర్తింపఁ గష్టమగుచుండుట ప్రసిద్ధమేకదా!

కాన జాతీయత యనునది కాలానుసరణములైన మార్పులతోఁ గూడఁ జక్కఁగాఁ బోషింపఁదగినది. మార్పులనుటలోని యభిప్రాయ మేమన, కాలప్రవాహమునఁబడి కొట్టుకొనిపోవునపుడు మంచివైనను జెడ్డవైనను గొన్నిమార్పులు కలిగియేతీరును. కాని బుద్ధిశాలురగు జాతీయు లీమార్పులుకూడ దేశకల్యాణమునకై యుపయోగపడునట్లు చేయవలయు. లేకున్న మున్ముందుఁ గీడుకల్గుటయేకాక జాతీయతకు మొదటికే మోసమువచ్చు. ఎవరిపైన జాతీయతాభివృద్ధియంతయు నాధారపడియుండునో యట్టి విద్యార్థులకు జాతీయజీవితశిక్షణ నొసఁగుచున్న బోధకుల బాధ్యత యెంతయెక్కువయో, వా రెంత మెలఁకువతో నుండవలయునో వేఱుగ వక్కాణింపనేల? విద్యార్థుల జీవిత మంతయు విద్యాబోధకులపై నెక్కువగ నాధారపడియుండుఁగదా? అట్టియెడ బోధకులకే జాతీయతాభిమానము పూర్ణానుస్వారమగుచో వారిమాటలే వేదవాక్యములుగను, వారినడవడియే యాదర్శముగను దలఁచు విద్యార్థులస్థితి విజాతీయముగనే యుండక తప్పదుగదా! ఇట్టి వీరు పెద్దవారైనను బాల్యదశనుండి పట్టువడిన విజాతీయత్వ మెట్లు విడువగలరు?

ప్రకృతకాలస్థితినిబట్టి ఉపాధ్యాయుఁడు, అధ్యాపకుఁడు, గురువు, ఆచార్యుఁ డనుపదముల నడుమ నన్వర్థముచేయవీలు లేదు. విద్యాశాల లన్నియు విజాతీయవిద్యాస్థానము లగుచే నం దన్యాయ నాదులకుఁ జోటెక్కడిది? ఉపాధ్యాయు లనఁబడువారు కేంద్రప్రభుత్వముయొక్కయు, దత్పద్ధతులనే తఱచుగా ననుసరించు స్థానికసంఘములయొక్కయు, నితర ప్రత్యేకసంస్థలయొక్కయు యాజమాన్యమునకు లోఁబడియున్నారు. వేషధారణమునుగూర్చి కొన్ని నియమములుగూడ నేర్పడియున్నవి. ఆనిబంధనములలోఁ గొన్ని విజాతీయవేషధారణమునకుఁ బ్రోత్సాహము నొసఁగుచున్నవికదా యనవచ్చు. నిజమే కాని, యోగ్యమైనవేషము ధరింపవలెనని యానిబంధనలముఖ్యాభిప్రాయ మగుటచే జాతీయవేషధారణమున కవి యేమాత్ర మడ్డుతగులుట లేదు. ఐనను గొందఱు భావదాస్యమునకు లోనై విజాతీయవేషధారు లగుటచే నిబంధనము తెలియంగనియితరులుకూడ వారినే యనుసరించుచున్నారు. అట్లు కాక బోధకులందఱు నియమముల యంతరార్థము నెఱిఁగి యైకమత్యముతో జాతీయవేషధారణము నొనర్చిన వేషధారణవిషయమునైనను జాతీయతను నిల్పుకొనవచ్చును. ఇపుడిపుడు పునాదుల నేర్పఱచుకొనుచున్న దాక్షిణాత్యబోధకసంఘము, దానియుపసంఘములు నీయంశమును జక్కఁగఁ జర్చించి యొక్కుమ్మడి నిక్కార్యము నెఱవేర్పవచ్చును. ప్రస్తుతపాఠశాలలలో (సంస్కృతపాఠశాలలు దప్ప) నధ్యయనమునుగూర్చిమాత్ర మనుకొననైన నవకాశము నహి. విశ్వవిద్యాలయాధ్యక్షులు మొదలుకొని విద్యాలయబోధకులవఱకు నందఱును ప్రకృతవిద్యాపద్ధతి విసర్జింపఁదగినదని విధవిధముల ఘోషించుచున్నారు. కాన మున్ముం దెపుడైన జాతీయవిద్యాప్రణాళిక యేర్పడునా యనునాశ యంకురించుచున్నది.

ఇప్పటి పాఠశాలలలో నెక్కువగ శ్రద్ధగైకొని నేర్పఁబడునది యాంగ్లభాష. కాన బోధకులెల్లరుఁ దద్భాషావేత్తలుగనే యున్నారు. ప్రాథమిక పాఠశాలలలోఁగూడ నాంగ్లభాషావేత్తలగు బోధకులసంఖ్య క్రమముగ నతిశయించుచున్నది. ఆంగ్లభాషాబోధన కాలమున దానినే యుపయోగింపక తప్పదు. విద్యాలయవ్యవహారముగూడ విదేశభాషనుండ నడుచుచున్నది. ఇంతియకాక దేశచరిత్రము, భూగోళశాస్త్రము మున్నగునవికూడ నాంగ్లభాషలోనే బోధింపవలయు. విద్యార్థులును బరీక్షలలోఁ బైభాషనే పదింబదిగ నుపయోగింపవలయు ఇట్టుండ స్వభాషావిషయమున సంపూర్ణమున దృష్టినిల్పుటకు వీ లెక్కడ? అని ప్రశ్నింపవచ్చు. ఇదియథార్థముకూడ. కాని యిట్టివిషమపరిస్థితులు గలవు కాఁబట్టియే విద్యాలయబోధకులు వివేకము నెక్కువగ నుపయోగింపవలసివచ్చినది. ఇట్టిపరిస్థితులలోఁగూడ జాతీయభావను నిల్పుకొనుటలోనేకదా యెక్కువ నేర్పును గనపఱపవలయు. అదెట్లు నిల్పుటన, ఒక విశ్వవిద్యాలయ ప్రణాళికను జూచి మఱొక్క విశ్వవిద్యాలయము గూడ ఆంగ్లభాషనుతప్ప నితరాంశముల నన్నిటిని మాతృభాషలోనే బోధింపవలెనని సిద్ధాంతీకరించుచున్నవి. కాన నిఁకఁ గొన్నాళ్లలోనే యన్నిటి నాంగ్లభాషలో బోధింపవలెనుట యదృశ్యమగును. పాఠశాలావ్యవహారవిషయమున అధికారులతో నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుటలోఁ దప్పనిసరిగ నాంగ్లభాష నుపయోగించియే తీరవలెను. కాన నిం దేమిమార్పుచేయుటకుఁ బ్రస్తుతము వీలు లేదు. కాని చిక్కుచిటఁగల్గుచున్నదన బోధకులు విదేశభాషాబోధన సమయమున సులభశైలి యుపయోగింప స్ఫురింపక నడుమనడుమ మాతృభాష నుపయోగించుటయు, మాతృభాషలో మాటాడవలసినపట్ల మదికిరాకయు, నభ్యాసవశమున విదేశభాష నుపయోగించుటయు తటస్థించుచున్నది. మాతృభాషలో మాటలాడునపుడుకూడ నవసర

ముగ నాంగ్లభాషాపదముల నుపయోగింతురు. వేళ, వంటవాఁడు, పిల్లవాఁడు మున్నగుపదములకుఁ గూడ విదేశభాష నుపయోగించుచున్నారు. వీరినే యాదర్శముగ నుంచుకొన్న విద్యార్థులుగూడ నీపద్ధతిలో మున్ముందుకడ్డేమి ? ఎంతటి యాంగ్లభాషావేత్తలైనను జిన్ననాఁటినుండి యుగ్గుబాలతోఁబాటుగ నలవడియున్న మాతృభాషను మఱచిపోదురా ? వారేల చీటికిమాటికి నితరభాషాపదముల నుపయోగింపవలయు ? తమభాషలో లేనట్టియుఁ, గల్పించుకొనఁగూడఁ గష్టమయినట్టియు మాటల నుపయోగించుటలో నర్థము కలదు ; కాని సులభముగ స్ఫురించు సర్వసామాన్యపదములకు మాఱుగ నితరభాషాపదముల వాడుటలో నర్థమున్నదా ? విద్యావంతులగు వీరిట్లుపయోగించుచుండుటచే నితరులు గూడ దీనిలో నేమో గొప్పతన మున్నదని యీపద్ధతినే యనుసరింతురు. ఇపు డీపద్ధతి పల్లెలనుఁగూడఁ బ్రాకి, కొన్నిజాతీయపదము లస్పృశ్యములస్థితి యనుభవించినవి. ఇంతకును గారణమేమన ఏ. బి. సి. డి. లు నేర్చియు నేర్వకముందే స్వభాషలో వ్రాయుటకాని, మాటలాడుటకాని నాగరికతకు లోపమని తలఁచుచుఁ బ్రోత్సాహముగఁ గొనితెచ్చుకొనిన యీ విజాతీయభాషాజ్యేష్ఠాదేవిని నెత్తికెక్కించుకొనుటయే. ఇట్లుచేయుటయేకాక స్వభాషాగ్రంథములమొగమైనఁ జూడక చదువుటకుఁగూడ విదేశభాషాగ్రంథముల విరివిగ నుపయోగించుటచేఁ దమభాషలో ధారాళముగ మాటలాడుటకుఁ జేతకాదంటి నలుగురిలో మాటలాడవలసిన సైచ్యానుసంధానముకూడ నానవిడిచి చేయవలసివచ్చు. దీనికిఁదోడుగ విదేశవేషధారణము, విజాతీయసంప్రదాయము వచ్చినవో వీరిక్రింది విద్యార్థుల కలవడునవి వింతవేషములు, విచిత్రభాషణములు, వింత పోకడలుతప్ప మఱేమి ? కాన బోధకులు అత్యంతావశ్యకమైనపుడు తప్ప మిగిలినసందర్భముల మాతృభాష నెక్కువగ వాడుచు భాషావిషయమునఁగూడ జాతీయతను నిలువఁబెట్టవలయు. ‘సంఘే శక్తిః కలౌ యుగే’ అన్నరీతిగ బోధకసంఘము లీయంశమున శ్రద్ధఁబూనవలయు.

జాతీయసంప్రదాయములు బోధకులకు జక్కఁగాఁ దెలియవలయు. తెలిసికొనుటయేకాక వాని ననుసరింపవలయు. సర్వధారి సంవత్సరమన్న గుర్తెఱుగనివారును, మాఘమాసమన్న మదికి రాక మార్చినెలయాయను బోధకులును ఎందఱు లేరు. ‘గాంజెస్’ అనువఱకు గంగయను పదము తలఁపుకురాని వీరికి ‘శతద్రు’ నదియే సట్లజ్ అన్నచో నాశ్చర్యము జనింపదా ! వైకుంఠ ఏకాదశినాఁడు కూడ విందులుకుడుచువారి వివేకము నేమనవలయు? బంధుమిత్రాదులలో నెవ్వరి కేరీతి లేఖల వ్రాయవలయునో యనుటకూడ దెలియనివా రెందఱు లేరు ? మహాత్ములఁ గాంచినపుడు మనఃపూర్వక నమస్కృతు లర్పించురీతిమాత్ర మెందఱికిఁ దెలియును ? బోధకు లనఁబడు కొందఱు స్వభాషాగ్రంథములఁ జదువుసంప్రదాయము కూడఁ దెలియక సామాన్యుఁడగు పల్లెటూరిపంతులు చక్కఁగాఁ జదువుచుండ వినినపుడు పురపురఁ బొక్కవలసినదే కదా ! పర్వములనాఁ డాకంఠపరిపూర్తిగ భక్షించుటతప్ప నవి యేల యాచరింపఁబడుచున్నవో యని తెలిసినవా రెందఱు ? తెలిసికొనఁ దలంపైన వీరికిఁ గలదా ? జాతీయసంప్రదాయములఁ జక్కఁగ నెఱుంగమిచే దదవలంబకులఁ జూచి తటాలున నవ్వుటయేకాక తలకుమించిన వేళాకోళము చేయు సర్వజ్ఞమ్మన్యులఁ జూచి విజ్ఞులు పరితపింపవలసినదే కదా ! చెప్పఁబూన నిట్టి వెన్నియో యున్నవి. ఆదర్శప్రాయులగు నయ్యవారలే యిట్లుండ సంఘప్రాయముగ వారి ననుసరించు నజ్ఞులగు విద్యార్థు లంతకంటె నొకయంజ యధికముగా నైతురు. కాన బోధకులు స్వజాతీయసంప్రదాయ విషయమై పూర్ణశ్రద్ధ గైకొనవలయు. ఇంతియకాక అనాలోచితముగ నిట్టివానిని నిరసించుటలో నహమహమికను జూపుట గూడ మానవలయును.

వ్యాయామక్రీడలపైఁగూడ బోధకులు పరిపూర్ణశ్రద్ధను గైకొనవలయు. ప్రస్తుత పాఠశాలల కనుబంధములుగ బ్యాడ్మింటన్, హాకీ, క్రికెట్ మున్నగుక్రీడావిశేషముల నేర్పఱచియున్నారుగదా ! నేఁటివిద్యాప్రణాళికప్రకార మివి నిర్బంధముగ నాడవలసిన నియమములు లేకున్నను జాలకాలమునుండి యలవాటుపడుటచే నీయాటలు పాఠశాలలోఁదప్పక యేర్పఱుపవలెననునభిప్రాయము సర్వసామాన్యముగ వ్యాపించినది. ఒకొక్కపాఠశాలయు నీక్రీడాపరికరములకై యేఁటేఁట నెంతపైకము వెచ్చమొనర్చుచున్నదో చూచినఁ బరితాపము జనించును. విద్యార్థులుగూడ విలువ యెక్కువగల యీపరికరముల విశేషముగఁ గైకొందురు. బోధకసంఘము లీయనర్థమును గుర్తించి యాయాస్థలములఁ బ్రత్యేకనామములతోఁ బేర్కొనఁబడు జాతీయ వ్యాయామక్రీడల నేలయేర్పఱుపరాదు ? హాకీ, క్రికెట్ మున్నగు వానికంటె జాతీయక్రీడ లెక్కువయుపాయకరములు కావుగదా ? మీఁదుమిక్కిలి విజాతీయక్రీడావస్తువులకై వెచ్చించువిశేషధనవ్యయముకూడఁ దగ్గిపోవు. విద్యాశాలలలో విధిగ నేర్పఱుపవలయు ననుకొన్నను వానితో నేమాత్రము సంబంధములేని క్రీడాసంఘములలోఁగూడ వీనినే యేల యేర్పఱుపవలయు ? ఇట్టిసంఘము లీకాలమున నెన్ని యేర్పడుచున్నవో చూడుఁడు. మొత్తముపై నివి యన్నియుఁగూడ విజాతీయక్రీడలఁ బ్రోత్సహించునవియే. విద్యాశాలలలోని విజాతీయక్రీడలఁ జూచియు, విద్యాబోధకులకుఁ గూడ వీనియందుఁ గొంతకుఁగొంత సంబంధ ముండుటచేతను బ్రత్యేకసంఘములుకూడ పరంపరగ నీక్రీడల నేర్పఱచుచున్నవి. బోధకులు కొందఱు జాతీయభాషావేషములయావశ్యకతలు గ్రహించియున్నారు. కాని యీయంశముమాత్ర మింతవఱకు నెవరికి నెదవాటలేదనుట సాహసము కాదు కారణమేమనఁ గతానుగతికత్వమే ! జాతీయవాదులగు బోధకులస్థితియే యిట్లుండఁ దదితరులఁ గూర్చి తడవనేల ?

వాఙ్మయసభాసమావేశాదికముల విమర్శింతము. ఉపన్యాసములలోఁ జెప రేకపోయినను ఉన్నతపీఠములు తప్పవు. ఆచార

ప్రకారము మాయూనోట్ల నధ్యక్షుమహాశయు నరయక తప్పదు. ఎంత పెద్దయుద్యోగి యధ్యక్షుఁడుగ దొరికిన నంత మేలు. అన్నియు సమకూడిన అధ్యక్షునాధిక్యమును జెప్పుట యరగంట అతనిపై వ్యాను సంధానమునంతియు. కల్పోక్తరీతిగఁ గార్యదర్శి కార్యవృత్తాంత నివేదికను జదువు టొకగంట. ఇంతలోనే శ్రోతల కింతింతయనరాని విసుగు జనించును. కానఁ జర్చనీయాంశము చకచక చెప్పక తప్పదు. ఉపన్యాసకుఁడు తన్మయుఁడై యొబుసుపోక మాట లుజ్జగించి ఉపన్యసించిన నొక్కరొక్కరే యూవని బాడుదురు. ఆద్యంతము నధ్యక్షులయభినందనములు కార్యక్రమములో నతిముఖ్యములు. కానఁ బ్రధానాంశము లుపన్యసించుటకు మిగులుకాలము మిగులఁ గొంచెము. వక్తలీ కొంచెపుకాలములోనే శ్రోతల కంటిచేత వైకుంఠము చూపింపవలయును. ఇట్లుండుటచే ఏయుపన్యాసకునివేష మెట్టిది? ఎంతసే పతఁడు వింతమాటలఁ జెప్పెను? ఎవని రూపరేఖా విలాసములు హెచ్చు? ఎవఁడు గడగడఁ జెప్పెను? అను ప్రశ్నములే యచటి శ్రోతలకుఁ గలుగునవిగదా! ఎవరో యపరిచితులు, నెక్కువవిద్యావంతులును వచ్చినపుడు, అట్టివారినంపటి కొలు కపలుపవలసినదేకాని ఎప్పుడును ఇనాముపట్టావలె అధ్యక్షపదము నధిష్ఠించువారికి ఇరుగుపొరుగువారికి నవవసరాభినందనము లేల? విషయము విశిష్టమైనపు డుపన్యాసకులు వేళకై గడియారములఁ జూడ నేల? ఒకగంటకాలములో నుపన్యాసము లున్నవన్నియు ముగింపవలెననుటకంటె నొకటిపైనదొక్కటి చాలదా? చేఁజిక్కినయవకాశము చెడిపోవుననుటకన్నియు నఖిలభారతసభలు కావుకదా? కాన బోధకులీ యనవసరాడంబరముల నుజ్జగించి సభాకాలము సద్వినియోగపడునట్లు విద్యార్థులకు వెల్లడిచేయవలెను.

ఐన నూత్నపద్ధతుల నన్నిటి నుజ్జగింపవలెనా? జాతీయత యనుపేర విజాతీయములైన యుత్తమపద్ధతులను విడువవలయునా? నేలముట్టతో విజాతీయపద్ధతుల ననుసరించు వివేకగల శక్తిలేని విద్యార్థుల వివేకులఁ జేయు టెట్లనునా యనుప్రశ్నము తోఁ గల్గవచ్చును. జాతీయములైనను, విజాతీయములైనను చక్కనిపద్ధతు లనుసరింపఁ దగినవే. కాని యాపద్ధతులు తమప్రత్యేకత్వమునకుఁ దగునట్లు సరిచేసుకొనవలయుఁగాని యనర్థకరములనన్నిపద్ధతులను కు, చ, లు తప్పక యనుసరింపఁగూడదనియే యీవ్యాసరచనోద్దేశము. ఉన్నవి కొన్నియు, లేనివికొన్నియుఁ జెప్పుచు నుచ్ఛృంఖలవృత్తినున్న బోధకులే విద్యార్థిపతనమున కుత్తరవాదు లనక తప్పదు. ఇట్టివీరినిజూచి విద్యార్థులును, వీరిఁగాంచి నెల్లలోకమును చెడిపోవుచున్నది. కాన బోధకులు దమయవివేకమువలన జాతీయత కట్టిభంగము గలుగుచున్నదో గుర్తించి సంఘశక్తి నుపయోగించి స్వజాత్యుద్ధరణమునకుఁ గడంగుదురుగాక!

ఒకడు

ఉభయభాషాప్రవీణ, ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

దయిత జీవితమ్ము నాశించినాడు
ముసలిగొంతుల హుంకరింపులకు దలకి
దిగులుపడినాడు నవనవేందీవరార్ద్రి
హృదయసుకుమారనేత్రాల కొదిగినాడు.

దద్దరిల్లును కులపర్వతాలు కెరలి
ఘూర్ణమైపోవు సప్త మహార్ణవములు
విరుచుకొనిపడ్డ జీవనవిషమభరము
జాలిగా ఆమెకన్నుల వ్రాలినంత.

గ్రుడ్ల నెత్తుటి పొంగు గ్రుక్కుకొనినాడు
సానుభూతిని హృదయమ్ము చాచినాడు
గుసగుసలువోయినారు ముక్కోటిజనులు
తొలగిపోలేదు; హృదయ మందుకొనలేదు.

బుసలుగొట్టుచు చంద్రికావిసరమందు
పర్వుకొని లేకులేకు నాశీర్విషమ్ము
క్రక్కినది యెరుగ దామె హలాగ్ధ్యమున నవ్వు
మల్లెపూదండ యగునె ఈతెల్లత్రాచు?

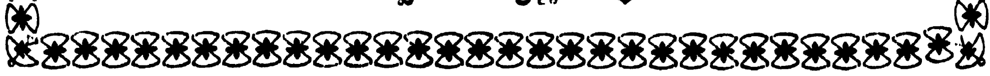
ఏటిగాలికి పొంగిన పాటలీపి
కరచుకొన్నది యామె రక్తంపు టెదను
పచ్చివెన్నెల కన్నుల పరుస మరసి
పాటలకు నోచుకోని నిర్భాగ్యగళము.

ఒకరి చూచిన నొకరు నవ్వుకొనినారు
ఎదతెరచి యాతిథేయ మందిచ్చె నతడు
పేదకన్నుల సుధపోసి పిలిచె నామె
పిడుగుపడినది: ఇరువురు వడకినారు.

పగులదన్నుము వజ్రకవాటములను
ఆవులించి గూండ్రించు సింహాల నదిమి
బొబ్బలెత్తింపు! కృతసటాస్ఫోటనమున
యువక, నీస్నిగ్ధహృదయమ్ము ఉడికెనేని.

ప్రాచీనకాలమందలి వ్యవసాయము

మువ్వారి బాలకృష్ణమూర్తి

మనదేశములో పూర్వకాలమునందు వ్యవసాయ మెట్లుండెడిదో గ్రహించుటకు ప్రత్యేకాధారములు ఏమియు లేకపోవుటచేత శ్రుతిస్మృతులలోను, పురాణేతిహాసములలోను, తరువాత శాస్త్రకావ్యప్రబంధాదులలోను సందర్భానుసారముగ నుదాహరించబడిన చెదురుముక్కలనుబట్టి ఊహించవలసిన దేకాని, యిద మిత్థమని నిశ్చయముగా నొక్కి చెప్పుటకే ఆధారగ్రంథములును లేవు. ప్రత్యేకముగా వ్యవసాయశాస్త్ర మొకటి యుండియుండినను మన కింతవరకు నెచ్చటను లభ్యముగాలేదు. వృక్షాయుర్వేదము, సస్యానందాది ఖండగ్రంథము లుండినను వాటివలన పూర్వకాలమునందు మన దేశమునందలి వ్యవసాయ మిట్లుండెనని చెప్పుటకు వీలు కలుగకున్నది. కాని, యితరదేశములలో వ్యవసాయాభివృద్ధిమార్గములు తలయెత్తకమునుపే, యీ దేశమందలి వ్యవసాయపద్ధతులు మంచిమార్గముల ననుసరించియుండె నని దృఢముగా చెప్పుటకు కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రమే ప్రమాణము.

ఈ గ్రంథరాజమును విష్ణుగుప్తుడు, చాణక్యుడు అను నామాంతరములు గల కౌటిల్యు డను మహారాజకీయవేత్త క్రీస్తుశకమునకు పూర్వము నాల్గవశతాబ్దములో రచించియుండె నని చరిత్రకారులు నిర్ధారణ చేసియున్నారు. శ్రీరామచంద్రమూర్తి రావణసంహారము జేసి విభీషణునికి పట్టము గట్టినరీతి నీ మహామహుడు నందవంశము నున్మూలనముచేసి చంద్రగుప్తునికి రాజ్యము నిచ్చినవాడని విష్ణుపురాణాదిగ్రంథము లుద్ఘోషించుచున్నవి. ఈ అమూల్యగ్రంథము నతిప్రయాసపైన సంపాదించి ఆంగ్ల భాషాంతరీకరణముతో ప్రచురించిన మైసూరు సంస్థానాధీశుల ప్రాచ్యగ్రంథ భాండాగారాధ్యక్షు లగు శ్రీయుత ఆర్. శ్యామశాస్త్రిగారెంతయు అభివందనీయులు. వారి భాషాంతరీకరణసహాయము లేనిదే మాతృకను సరిగా అర్థముచేసుకొనుట బహు కష్టము. ఇందు రాజనీతి తంత్రమంతయు నూటయాభై అధ్యాయములుగా విభజింపబడి, యితర ధర్మశాస్త్రములరీతినే సూత్రములుగా గద్యపద్యాత్మకముగా రచింపబడినది. అందు వ్యావసాయికవిషయములను బది పంద్రెండు అధ్యాయములలో సూక్ష్మముగా వివరించిరి. వాటిలో "సీతాధ్యక్షః" వ్యవసాయాధ్యక్షుని విధులను నిరూపించిన అధ్యాయములో సేద్యపుసంగతు లెన్నో కలవు. అందు ముఖ్యసూత్రము లీక్రింద నుదాహరించబడినవి:

"సీతాధ్యక్షః కృషితంత్రగుల్మవృక్షాయుర్వేదజ్ఞ స్తజ్జ్ఞసఖోవా సర్వధాన్యపుష్పఫలశాక కందమూలపాల్లిక్యక్షౌమకార్పాస బీజాని యథాకాలం గృణయాత్."

(వ్యవసాయాధికారి (సీతాధ్యక్షుడు) తరుగుల్మలతాదులను పెంచుటలో తగినవ్యవసాయజ్ఞానము కలిగిగాని, అట్టిశాస్త్రజ్ఞానము గలవారి సహాయమునుపొందిగాని ధాన్యపుష్పఫలశాక కందమూలాదుల విత్తనములను యుక్తకాలములో భద్రముచేయవలెను.)

"బహుహలపరికృష్టాయాం స్వభూమౌ దాసకర్మకరదండప్రతికర్తృభి ర్వాపయేత్."

(కృషికరముగా బహుపర్యాయములు దున్నబడిన రాజన్యభూములయందు నౌఖర్లచేతనున్ను, కూలీలచేతనున్ను ఖైదీలచేతనున్ను విత్తనములను చల్లించవలెను.)

"కర్షణయన్త్రోపకరణబలీవర్దైశ్చైషా మసంగం కారయేత్."

(వ్యవసాయపుపనిముట్లు, పశువులు తక్కువగుటచే పైవాళ్లచే చేయించివలసినపని చెడిపోనట్లుగా నుండవలెను.)

"కారుభిశ్చ కర్మారకుట్టాక మేదకరజ్జు వర్తక సర్పగ్రాహాదిభిశ్చ."

(కమ్మర్లు, వడ్రంగులు, తోలలు కోయువారు, త్రాళ్లువేయువారు, పాములనుపట్టువారు, మొదలగువారి సహాయమును సంపాదించుటలో ఆలస్యముచేయరాదు.)

"తేషాం కర్మఫలవినిపాతే తత్ఫలహానం దండః."

(పైవాళ్లవలన గలిగేనష్టమునకు తగినంత అపరాధమును విధింపవలెను.)

"షోడశద్రోణం జాంగలానాం వర్షప్రమాణ మధ్యర్ధ మనూపానాం దేశవాపానా మర్ధత్రయోద శాశ్మకానాం త్రయోవింశతి రవన్తీనా మమిత మపరాన్తానాం హైమన్యానాంచ కుల్యావాపానాంచ కాలతః."

(ఎడారిప్రదేశములలో కురియువాన ౧౬ ద్రోణములుండును. తేమగలచోట్ల ఇంకొక అర్ధభాగ మెచ్చుగా నుండును. వ్యవసాయయోగ్యమైన దేశములలో మహారాష్ట్రములో ౧౩½ ద్రోణములు, ౨౩ ద్రోణము లవంతిలోను, పశ్చిమదేశములో అమితవర్షమును హిమాలయ ప్రాంతము మొదలగు వ్యవసాయమున కుపయోగపడు నీటికాలువలుగల ప్రదేశములలో అమితవర్షము కురియును.)

"వర్షాత్రిభాగః పూర్వపశ్చిమమాసయోః
ద్వౌత్రిభాగౌ మధ్యమయోఃసుషమా రూపం.—"

(కురియువర్షములో మూడోవంతు సస్యారంభాంత్యమాసములయందును మిగిలిన రెండువంతులు మధ్యకాలమున కురిసినయెడల సస్యానుకూలవర్షమని చెప్పనగును.

"తస్యోపలబ్ధి ర్బృహస్పతే స్థానగమన గర్భాధానేభ్యః శుక్రోదయాస్తమయచారేభ్యః సూర్యస్య ప్రకృతివైకృతాచ్చ—"

(బృహస్పతి స్థితిగమన గర్భాధానాదులను బట్టియు, శుక్రోదయాస్తమయ చలనాదులను బట్టియు, సూర్యుని ప్రకృతివికృతులబట్టియు వర్షపాతమును సూచించవచ్చును.)

"సూర్యాద్బీజసిద్ధిః, బృహస్పతే స్సస్యానాం స్తమ్బకారితా, శుక్రా ద్వృష్టి రితి.

(సూర్యునివలనబీజోత్పత్తిని, బృహస్పతివలనసస్యవృద్ధిని, శుక్రునివలన వర్షపాతమును కనిపెట్టవచ్చును.)

"త్రయస్సప్తాహికా మేఘా అశీతిః కణశీకరాః;
షష్టిరాతపమేఘానాం ఏషావృష్టి స్సమాహితా,
వాతమాతపయోగంచ విభజ న్యత్ర వర్షతి,
త్రీన్కర్షకాంశ్చజనయన్ తత్ర సస్యాగమో ధ్రువః"

(ఏడురోజులువిడవకవర్షించుమేఘములు మూడు, తుంపరలుమాత్రముపడుమేఘములుఎనభయి,ఎండతో కలిసివర్షించు మేఘములు అరవయి. ఇదే వర్షపాతము.)

గాలి యెండ లేకుండ మూడుదఃక్కులు దున్నుట కనుకూలమగునట్లు వర్షించినయెడల మంచిపంటలు పండుట నిశ్చయము.

"తతః ప్రభూతోదక మల్పోదకంవా సస్యం వాపయేత్—"

కనుక వర్షపాతముయొక్క హెచ్చుతగ్గుల ననుసరించి ఎక్కువనీరు తక్కువనీరు కావలసినపైర్లవిత్తనములను చల్లించవలెను.

"శాలి వ్రీహి కోద్రవ తిల ప్రియంగు దారక వరకాః పూర్వావాపాః—"

(వరిరకములు, ఆరికలు, నువ్వులు, సజ్జలు, పిల్లిపై సర మొదలగు పూర్వసస్యములను వర్షారంభమున చల్లవలెను.)

"ముద్గమాషశైబ్యాః మధ్యవాపాః——"
(పెసలు మినుములు మొదలగునవి మధ్యకాలమున చల్లవలెను.)

"కుసుమ్భమసూర కుళుత్థ యవగోధూమకలా యాతసీ సర్షపాః పశ్చాద్వాపాః——"
(కుసుమలు, మసూరీలు, ఉలవలు, యవలు, గోధుమలు, పప్పుదినుసులు, సీమఅవిసె, ఆవాలు వర్షాకాలాంతమున చల్లవలసిన సస్యములు.)

"యథర్తువశేనవా బీజావాపాః"
(లేక, ఋతువులమార్పునుబట్టి విత్తుచుండవలెను.)

"వాపాతిరిక్తం మర్ధసీతికాః కుర్యుః."
(కూలీలు చాలక చల్లకుండా మిగిలినభూమిని సగముపాలికి పండించుకునేవాళ్ల కీయవలెను.)

"స్వవీర్యోపజీవినోవా చతుర్థ పంచభాగికాః యథేష్ట మనవసితభాగం దద్యు రన్యత్ర కృచ్ఛ్రేభ్యః స్వసేతుభ్యః."
(స్వాయముగా కష్టపడి పనిచేయవారలకు పండినపంటలో నాలుగవ వంతుకో, అయిదవ వంతుకో విడిచిపెట్టవలయును. వ్యవసాయముచేయుటకు కష్టతరమైనతమస్వంతభూములు మినహా మిగిలినవాటిని పండించువారికి భారము లేకుండా వాళ్లిచ్చువంతుకే యియ్యవలెను.)

"హస్తప్రావర్తిమముదకభాగంపంచమందద్యుః."
(చేతులతో నీళ్లుతోడుకుని సాగుచేయువారు నీటిపన్నుక్రింద పంటలో అయిదోభాగ మీయవలెను.)

"స్కంధప్రావర్తిమం చతుర్థం."
(బుజాలమీద నీళ్లుమోసి పండించువారు పంటలో నాలుగోభాగ మియ్యవలెను.)

"స్రోతో యన్త్రప్రావర్తిమంచ తృతీయం."
(నీళ్లుతోడు యంత్రములతో పండించువారు మూడోవంతు.)

"చతుర్థం నదీసర స్తటాకకూపోద్ఘాటం——"
(నదులు, సరస్సులు, చెరువులు, బావులలోనుండి నీళ్లుతోడి పండించువారు పంటలో నాల్గవవంతు నీటిపన్నుగా యీయవలెను.)

"కర్మోదక ప్రమాణేన కేదారం హైమనం గ్రైష్మికంవా సస్యం స్థాపయేత్——"
(లభ్యమగు కూలీలనుబట్టిన్ని, నీటివసతికి తగినట్టుగా వ్యవసాయాధ్యక్షుడు మాగాణిపైర్లుగాని, శీతకట్టుపైర్లనుగాని, వేసవిపంటలనుగాని పెట్టించవలెను.)

"శాల్యాది జ్యేష్ఠమ్——"
(వరిపైరు ఉత్తమము)

"షండో మధ్యమః"
(కాయగూరలు మధ్యమము.)

"ఇక్షుః ప్రత్యవరః ఇక్షవోహి బహ్వాబాధా వ్యయగ్రాహిణశ్చ."
(చెరకు కనిసము. చెరుకుకు వ్యయప్రయాసలెక్కువ.)

ఇంకను నేలలస్వభావములను ఉత్పత్తినిబట్టి వాట్లలో వేయతగినపైర్లు వివరించబడినవి. విత్తనములు భద్రముగా నుంచుటకు తగుయేర్పాట్లు చెప్పబడినవి.

విత్తనములను చల్లునప్పుడు చేయవలసినవిధులును, ఈక్రిందిమంత్రమును చెప్పబడినవి.

"ప్రజాపతయే కాశ్యపాయ దేవాయచనమః సదా, సీతా మే ఋధ్యతాం దేవీ బీజేషుచ ధనేషుచ."
పనివాళ్లకీయవలసినజీతములుభత్యములువివరించబడినవి.

దేవబ్రాహ్మణవినియోగము చేయవలసిన సంగతులును పరిగయేరుకొనుట ధర్మములు చెప్పబడినవి. చేలను కోసి కుప్పలువేసి కళ్లములలో గమనించవలసినవిధానములుపేర్కొనబడినవి.

కొలతలు, తూనికలు, దేశకాలములను విభజించు మార్గము లెన్నో చెప్పబడినవి.

ప్రభువులకొట్లమీద అధికారులవిధులను చెప్పుటలో వ్యవసాయమునకు సంబంధించినసంగతులు విశేషముగా వివరించబడినవి.

ఇట్టి విశేషాంశములు గలిగిన గ్రంథరాజమును తగినవారు ఆంధ్రీకరణము నొనర్చి ఆంధ్రదేశమున కుపకారము చేయుటకు ప్రార్థించుచున్నాను.

పూ య

అప్పల వీరవెంకటజోగయ్యశాస్త్రి
(కవిమిత్రమండలి)

చండభాస్కరఖరకర సంచయంబు
    లగ్నికీలలఁ గురియించి నట్లు దోఁప
సర్వజీవితకోటులు సంచలింప,
అబ్జజాండము తహతహ లాడఁజొచ్చె!

సరసు లింకెను సెలయేళ్లు తఱఁగిపోయె
లలితశృంగారవనవృక్షరాజి బడలె
పాంథజనకోటి మృగతృష్ణపాలఁ బడియె
నోలి గ్రీష్మర్తుదీర్ఘదినాలవేళ.

ప్రీతిఁ గార్తాంతికులు గ్రహవీక్షణముల
గతులఁ దిలకింప; ఛాందసగణము లెల్ల
సంచితగతి సహస్రఘటాభిషేక
మీశునకుఁ జేసి పూజించి రెల్లవిధుల.

ఆకసంబునఁ గనుపించె నంత చిన్ని
జలదఖండాలు నీలపుం జాలువోలె
స్మరహరుని దిక్కునం దోఁచె మెఱుఁగుదీగ
వానకురిసెను గడుపుష్పవానవోలె!

భూజనంబులు సద్భక్తిఁ బూజసేయ
నమలసంతోషరసపూరితాత్ము లగుచు,
నమరకోటులు రాల్చు హర్షాశ్రులనఁగ
నాఁటి వర్షంబు చెన్నొందె నందునందు!

ప్రబలజంఝానిలోద్ధూత బహుళభయద
ఘుమఘుమధ్వానసంకీర్ణ ఘోరనిబిడ
నీలనీరదసంఘాత నిర్గమములు
కానుపించెను మఱునాఁడు గగనవీథి.

సలిలదంబుల కెదురేగె చాతకంబు
చండకరుఁ జేరె పరివేషమండలంబు
కుక్కురారావమును సల్పె కోకిలంబు
జనులు సందియపడ నింద్రధనుపు దోఁచె!

భూరివారణకరనిభధార లెసఁగ
నాకసము చిల్లిపడినట్లు లమితగతిని
నింగి నేలయు నేకమై పొంగిపొరలఁ
గురిసె నెడలేక వారంబు కుంభవృష్టి!

మిఱ్ఱుఁబల్లంబు జలరాశి మేదినియును
నొక్కతీరునఁ గాన్పించె లెక్కలేక
నురుఁగుకెరటాలతో నొడల్ విసుచుకొనుచు
వచ్చె గౌతమి ప్రజ తన్ను మెచ్చిచూడ.

తీర మొఱయుచుఁ జనుదెంచు తీరు గాంచి
యంచితంబుగ భయభక్తు లతిశయిల్ల
పౌరకాంతలు పుష్పాలఁ బసుపుకుంకు
మముల గౌతమిఁ బూజించి మ్రొక్కి రంత.

రమ్మ మానోముపంట! రారమ్మ తల్లి!
మాతృగమనాపహారి! సమ్మాన్యచరిత!
లీలఁ జరియింపు గోదావరీస్రవంతి
యంచు నెంజలులై జను లాత్మఁ బొంగ!

క్షుభితకుటిలతరంగనిర్ఘోషణములు
వాతచలితోరుభూరుహధ్వానములును
ప్రథితమండూకసంకులారావములును
భూనభోంతరములు నిండిపోయె నంత!

సందె - నీఁక కనుచీఁకటిసమయమందు
సగము మునిఁగిన లంకల చక్కఁ బెక్కు
తాళవృక్షాలు కనుపించె దవ్వుదవ్వులఁ
దలలు విరబోసికొన్న భూతాలపగిది.

చలితనిర్ఝరిణీవీచికలను దేలి
లీల నూఁగుచు చిన్నియుల్లాలఁబోలి
దరికిఁ జనుదేరయత్నించు తరణి యొకటి
గౌతమిని దోఁచె దూరానఁ గన్నుఁగవకు.

ప్రళయకాలమహాధ్వాంతపటలసదృశ
తిమిరసంఘాత మెల్లెడ దీటుకొనఁగ
సర్వశూన్యంబుగాఁ దోఁచె జగతిఁ గన్ను
దెఱచినను మూసినను నొక్కకరణి నంత!

జగతినంతయు మెఱయించి సంభ్రమించి,
మబ్బుతునుకలలో మటుమాయమయ్యె
విమలవిద్యుల్లతాకాంతి వీక్షణంబు -
కనుల మిఱుమిట్లు గొలుపుచు క్షణములోన!

అసలె వర్షంబు దానిపై నంధకార -
మశనిపాతంబు - నామీఁద అనిలఘాత
మట్టిసమయాన ధైర్యం బదెట్టు నిలచు
మఱచితిని నావమాట, యమ్మెఱపు మాట!

కాంచుచుండఁగ విడియె మేఘాల గుంపు
తళుకుమంచును దారకావళులు దోఁచె
పిదప చంద్రోదయం బయ్యెఁ బిండియార
బోసిన విధాన వెన్నెల పొలుపుమీఱ!

హిమకరుఁడు నాదుమేను దహింపసాగె
క్రమ్ముకొనె రోమకూపాల ఘర్మజలము
మండె కన్గవ యది యేమి మాయయొ సట
నప్రయత్నాన "వెన్నెల" యంటి నేను!

జాముపొద్దెక్కె వెన్నెల యేమి? పలవ
రింతలా యంచు నాసతి సుంత నవ్వె -
సూర్యకిరణాలు మేనెల్లఁ జుట్టుకొనఁగ
కన్ను విచ్చితి విభ్రాంతిఁ గలయటంచు!

నంది

—శ్రీ త్రిపల్లి సుబ్రహ్మణ్యము, కాకినాడ.

గొప్పరకము సబ్బులను ఉచితనమూనాలపరీక్షించి
మీరే తెలిసికొనుడు

కామినియా టాయిలెట్ సబ్బులు

మీరు ముఖ్యముగా కోరెదరు

మనోహరములైన నానావిధ వాసనలతో నిండిన

శ్రేష్ఠమగు సబ్బులు

మనోల్లాసము గలిగించు పరిమళముతో గూడిన గొప్పరకము. "కామినియా టాయిలెట్ సబ్బులు" మీకు యింపుగా నుండును. "కామినియా టాయిలెటు సబ్బు" శరీరమును శుభ్రపరచి మృదువుగా నుండునట్లు చేయును. ఈక్రింది "కామినియా టాయిలెటు సబ్బులు"లలో నేదియైనను నిత్యస్నానమునకు వాడినచో శరీరము మృదువుగానుండి హాయిగానుండును.

"కామినియా వైట్ రోజ్ సోప్" గొప్పరకము సబ్బు, గులాబివాసనలను వెదజల్లు చుండును.

"డిల్ బహార్ సోప్" "ఆట్టో డిల్ బహార్" పరిమళము గలది. దానివాసన చిరకాలము నిలచును.

"కామినియా శాండల్ సోప్" శుద్ధ చందన పరిమళముతో ఘుమాయించు చక్కని సబ్బు. మిక్కిలి యింపుగాను, మనోజ్ఞముగాను నుండును. ఒక్కొక్కరకము 3 బిళ్లలుగల పెట్టె. రు. 1-0-0. పోస్టేజి వేరు. పైరకము సబ్బులలో యొకదాని ఉచిత నమోనాకై 0-0-6 పోస్టుబిళ్లను పంపుడు.

సోల్ యేజంట్లు:— **ది ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ,**

285, జిమ్మా మశీదు, బొంబాయి. 2.

BADSHAHI SOAP

ప్రపంచ ఖ్యాతిగనిన

బాద్ షాహి సబ్బు

సువాసనతో కూడినది. ఎల్లపుడు నుపయోగింపుడు

నవీన రోమనాశని

వెంట్రుకలను రాల్చివేయు రకములలో నీసబ్బు ఒక్కటియే మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనది

నిరుపయోగమైన నమూనాలను జూచి మోసపోకుడు

నాజూకైన టిన్ను పెట్టెలలోగల 3 బిళ్లల వెల రు. 1-0-0 పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

ప్రతిచోటను విక్రయింపబడును.

C. C. MAHAJAN & Co BOMBAY. 2

Madras Agent:-
J. M. SHETH,
26; China Bazar.

1. అఖిల భారత మహిళా మహాసభ సమావేశము, చెన్నపురి. అధ్యక్షురాలు: శ్రీమతి కృష్ణమాచార్యసతిగారు.

2. లేడీ విల్లింగ్డను వైద్య పాఠశాల (ఎగ్మూరు) వార్షికోత్సవము.

1. లండనున మహాత్మున కాతిథ్య[illegible] మిస్ మురియల్ లిస్టరుగారు మదరాసు స్వదేశీ ఎంపోరియమును దర్శించుట.

2. మదరాసు చీనా[illegible] వి. రామ్ అండు కో., ఔషధాగారము ప్రారంభోత్సవము.

జపాను—జాతీయాభివృద్ధి

ప్రతివాదిభయంకర పార్థసారథి బి. ఎ., బి. కామ్., ఎల్. ఎల్. బి.,

జపాను ఎక్కడనున్నదియు నాగరికప్రపంచమున డెబ్బది సంవత్సరములకుపూర్వ మెవరికిని తెలియదు. ఏకొలదిమందికో జపాను పసిఫిక్ సముద్రమున నున్న యొకచిన్నద్వీపమనిమాత్రము తెలిసియుండిన నుండవచ్చు. అంతమాత్రమే. అట్లంతవరకును నామరూపములు లేని జపాను, నేడు, ప్రపంచమందలి ముఖ్యరాజ్యములలో నెల్లరచేతను గణన చేయబడుచున్న గొప్పపదవిని పొందియున్నది. నేడు జపా నేమిచెప్పినను, ఏమిచేసినను ప్రపంచమంతయు నాతురతతో చెవులొగ్గి విని గమనించుచున్నారు. మొన్నమొన్నటివరకు నానాజాతిసమితిలో జపాను చాలాముఖ్యమగుపదవి నధిష్ఠించియుండినది. నేటికి, నానారాజ్యసమితి (League of Nations) నిరూపధిక్కరించి, మొత్తముమీద ప్రాక్పశ్చిమరాజ్యములెల్ల దన్నెదుర్కొనినను లక్ష్యపెట్టక, తననిశ్చితమును సాగించుకొనుటకు వలయు శక్తిసామర్థ్యములను సంపాదించినది. ఇట్టిమహాద్భుతమగు జపానుఅభివృద్ధి ప్రపంచ చరిత్రయందు శాశ్వతస్థానమును బొందె,దేశ మెంతక్లిష్ట పరిస్థితులలో నుండినను, దుస్సాధ్యములగు నాటంకము లెన్నియుండినను, నెట్టిలోటుపాట్లుండినను, నేదేశమైనను, విసుగువిరామములేని పట్టుదల, స్వార్థహీనమైన దేశభక్తివలన దేశము నెంతటిమహోన్నతపదవికి, యెంత స్వల్పకాలములో తేగలదో ప్రత్యక్షనిదర్శనముగ నుండగలదు. అందునువిశేషించి౧౮౬౮-వ సంవత్సరమునకుపూర్వము,నేడుహిందూదేశ మెట్టిస్థితియందున్నదో, అంతకన్న నీచస్థితియందుండియు, స్వశక్తిచే నిట్టిమహోన్నతిని బొందగలిగినదన్నచో,తగునవకాశములు గలిగినచో, దేశాభిమానము తమరక్తనాళములయందు ప్రవహించుచున్నచో జపానుదేశము నాదర్శముగ గొని, ప్రతిభారతీయుడును తనదేశాభివృద్ధికై ప్రాణములనైన ధారవోయుటకు వెనుకంజవేయడు.

నేటి జపానురాజ్యము విస్తీర్ణము సుమారు ౨,౬౦,౩౦౮ చదరపుమైళ్లు. నేటి జపానురాజ్యమున హొన్షు (Honshu), షికోకు (Shikoku), క్యూషు (Kyushu), హొక్కైడో (Hokkaido), కురైల్ (Kuriles), లూచూ (Luchu), షాగలియన్ (Shagalien), కొరియా (Korea), ఫార్మోసా (Formosa) ఇంకను ననేకచిన్నద్వీపములు కూడియున్నవి. ఈరాజ్యపు జనసంఖ్య ౧౯౨౫-వ సంవత్సరపు జనాభాలెక్కలప్రకారము సుమారు, ౬,౩౦,౦౫,౫౧౦.

దేశమంతయు పర్వతపంక్తులతోడను, నగ్నిపర్వతములతోడను నిండియున్నది. చిన్నచిన్నద్వీపము లగుటవలన, నదులు చాల చిన్నవియు, వడిగా ప్రవహించునవియు నగుటచే నౌకాయానమున కుపయుక్తము కాదు. కాని వ్యవసాయమునకును, విద్యుచ్ఛక్తి నుత్పత్తి యొనర్చుటకును నవసరమగునీటిని వర్షాధిక్యముచే నీనదులు నిరాటంకముగ సరుదుబాటు చేయుచున్నవి. చిన్నసరస్సులును, చెరువులును దేశరామణీయకతకు తోడ్పడుచున్నవి. పర్వతమయమగుటచే, విశాలమగు సమప్రదేశములు లేకున్నను, కొండలోయలు, ఇతరములగు చిన్నమైదానములు మిక్కిలి సారవంతములైనవి. అందు పెద్దనదు లగు టోన్ (Tone), అరకావా (Arakawa) నదులచే తడుపబడి టోకియో (Tokio), యొకహామా (Yokohama) మొదలగు ముఖ్యపట్టణములకు నిలయమై, కోటిజీవులకు పైగా ఆశ్రయస్థానమగు క్వాంటో మైదానము ముఖ్యమైనది. జపానురాజ్యము మొత్తముమీద అధికముగా ద్వీపములయొక్కయు, ద్వీపకల్పములయొక్కయు సముదాయమగుటచే విస్తారమైన సముద్రతీరమును, అత్యధికమగు హార్బరులును, నౌకాశ్రయములును కలవు. జపాను శీతోష్ణపరిస్థితుల ముఖ్యస్వరూపము సకాలవర్షము (Monsoons). వేసవియందును, వర్షాకాలమందును వర్షములు మిక్కుటముగ నుండును. శీతకాలమందు తీవ్రమగుగాలి యత్యధికముగ వీచుచుండును: తరుచుగా తుపాను గాలివాన ఇబ్బందుల గలుగజేయుచుండును. వృక్షజాతులు,జంతువులు,పక్షులు మిక్కిలి విరివిగా నుండుటచే కాక ప్రపంచమందితరప్రాంతముల నెచ్చటను లేని కొత్తరకములగు జాతు లనేకములు గలవు. దేశమంతయు బర్వతమయమై యుండుటచే ధైర్యసాహససమన్వితులగు హిమాలయప్రాంత ఘూర్ఖాలవంటిజాతికి నిలయమాయెను.

జపాన్‌దేశము చిరకాలమునుండియు సోగా (Soga) వంశీయుల పరిపాలనలోనుండి, కాలక్రమమున నధికారమంతయు, ౬-వ శతాబ్దమున 'షోగన్ల'ను జమీందారులహస్తముల చిక్కి రాజవంశము మరుగునకు త్రోసివేయబడినది. జపాన్‌రాచరికమంతయు నప్పటినుండియు ౧౮౬౮-వ సంవత్సరమువరకును షోగన్ల హస్తములందేయుండెను. ఈషోగన్లు ప్రభుత్వము కేవల విలాసవ్యసనములతోడను, క్రూరుకోరుకలతోను, వాదములతోను నిండి

యుండుటచే, దేశము నానాటికి దౌర్భాగ్యస్థితికి రాదొడగినది. సాంఘికముగ దేశము మిక్కిలిహీనగతికి వచ్చినది. ప్రజలలో తారతమ్యము లధికములై, పరిపాలకజాతివారు, జమీందారులు తమకన్న తక్కువవారియెడ చాలనీచముగ బ్రవర్తించుచుండిరి. పాశ్చాత్యమతబోధకులు, వర్తకులు, నితరదేశములవలెనే జపానుకుగూడ రాదొడగిరి. విదేశీయులు సందుదొరకినదిగదాయని, తమ కత్యధికలాభకరమగు పద్ధతులపై, శక్తిహీనమైయున్న షోగనెటుప్రభుత్వముతో సంధిపత్రముల నేర్పరచుకొని, జపానులో, జపానీయులకన్న నధికమగు సదుపాయముల సంపాదించిరి. అందువలన జపానుప్రజలలో షోగనెటుప్రభుత్వముపై నసహ్యతయు, విదేశీయులపై నీర్ష్యయు నానాటికి వృద్ధికాజొచ్చినవి. దేశమందంతటను నసంతుష్టి, కలహములు, తిరుగుబాట్లు, కల్లోలములు అధికముగాజొచ్చెను.

సాంఘికముగా జపాను అనేకశతాబ్దము లితరదేశములతో సంపర్కము లేశమాత్రము లేక మూల నొదిగియుండుటచే నభివృద్ధికి మార్గము లేదాయెను. భూస్వామిఅధికారపద్ధతి (Fuedalism) ప్రబలి, దేశమంతయు దాదాపు ౩౦౦ చిన్నస్వతంత్ర సంస్థానములక్రింద విభజింపబడి తత్సంబంధమైన బాధ లధికముగా నుండెను. ఆర్థికముగా దేశము చాల దరిద్రస్థితియందుండెను. ఆస్తిప్రాణములకు భద్రత లేకుండెను. బలవంతులు, జమీందారులు శక్తిహీనుల నణగద్రోచి వారిప్రాణము, ధనము నపహరించుచుండిరి. దేశప్రజలలో సాంఘికవిభేదము లధికమై సమానత్వము, స్వాతంత్ర్యము నశించిపోయెను. రైతులు భరింపశక్యముకాని ప్రభుత్వపుపన్నులచేతను, సర్వాధికారసమన్వితులగు భూస్వాముల లంచములతోడను పీల్చి పిప్పిగా జేయబడిరి. తుదకు కొన్నిచోట్ల ఎవనికి వాడు తనకునచ్చిన వృత్తి నవలంబించుటకుగాని, తన యిచ్చవచ్చినచోప్పున నడచుటకు గాని, స్వాతంత్ర్యము లేకుండెను. జమీందారులు మొదలగు ఉన్నత వంశీయులు (Upper classes) వీధులలో వెడలునప్పుడు త్రోవలోనున్న ప్రతిసామాన్యజాతీయుడును (Commoner) ముఖము నేల కంటునట్లు నమస్కరింపవలెను; లేకున్న శిక్ష. భూస్వాములును, అధికారులును జరిపెడి యత్యాచారములపై ప్రజలు ప్రభుత్వమునకు విన్నపము చేసుకొను నధికారము కూడ లేకుండెను. సామాన్య జాతివారు ఆస్తి కొనుట గాని, అమ్ముట గాని పైజాతివారి యనుమతిలేక చేయరాదు. పన్నులనుగాని, మరియనేక పేరులతో రాబట్టెడి లంచములగాని సకాలమున నీయనిచో వీపున కంచీతో దెబ్బలు కొట్టుట (Whipping) సర్వసాధారణమగు శిక్ష. ఈబాధల సహింపజాలక పల్లెలు, గ్రామములు, భూములు, ఆస్తులు విడిచి, పాటకపుజనము పట్టణములకు బరుగిడసాగిరి. పట్టణములందు జనసమృద్ధి యధికమగుటచే నిరుద్యోగసమస్య నానాటికి వృద్ధికాజొచ్చెను. అందుచే నెక్కడచూచినను విప్లవవాతావరణము ప్రబలము కాజొచ్చెను. వర్తకవ్యాపారసంఘములన్నియు "జా" లని పిలువబడు వాణిజ్యసంఘముల (Guilds) లెక్కకుమీరిన కట్టుబాట్లకు లోనైయుండెను. "జా" సంఘసభ్యుడు కానివాడెవడును వర్తకము చేయరాదు; కాని "జా" సంఘసభ్యులసంఖ్య అత్యల్పముగను, భూస్వాములహస్తగతమయ్యు నుండెను.

దేశ మన్నివిధముల నిట్టిదుఃస్థితులపాలై, యంతటను అసంతుష్టి ప్రబలియుండుటచే, జపానులో నూతనజాతీయభావోద్రేక ముదయించెను. దేశమందలి చిక్కులనెల్ల బోగొట్టి, శక్తియుతమగు కేంద్రప్రభుత్వమును బునరుద్ధరించి, విదేశీయులబారినుండి జపానును కాపాడవలెననుదీక్ష ప్రతివానిహృదయమందును బయలుదేరెను. తత్ఫలితముగ, ప్రథమమున, షోగనెటుప్రభుత్వము నధికారమునుండితప్పించి, రాజ్యభారమును, దేశాభివృద్ధిని జపానురాజవంశీయుడగు మిూడీకెనోన్హ ప్రభువుహస్తములందుంచి, కేంద్రప్రభుత్వమును బలపరుప బూనుకొనిరి. దీనికే Meigi Restoration అనియు, The Bloodless Revolution of 1868 అనియు ప్రసిద్ధి. మిూజీప్రభువు రాజ్యభారము వహించుటతోడనే జపానుచరిత్రలో నూతనశక మారంభ మాయెను. జపానుభావిభాగ్యోన్నతికి పునాదులు వేయబడెను.

సింహాసన మధిష్ఠించుసరికి ౧౫ సంవత్సరముల బాలుడైనను, తన జీవితమంతను జీర్ణజపానుదేశోద్ధరణకై ధారబోయుటకు బ్రతిన వట్టి, పట్టాభిషేకసమయమున, మిూజీసార్వభౌముడు ఈ క్రింద వివరించినవిధముగా తనప్రజలకు ౧౪-వ మార్చి ౧౮౬౮-వ సంవత్సరమున వాగ్దానము చేసెను:

౧. దేశమందు బహిరంగసభలు జరుపుట కెట్టి యాటంకము నుండరాదు.

౨. రాజ్యపాలనమంతయు జపానుజాతి, జపానుదేశము అభివృద్ధి పొందుమార్గములందే, వాని అభ్యుదయమునకై మాత్రమే జరుపబడును. పాలకులును, పాలితులును ఆ ఆశయమునకే పాటుపడవలెను.

౩. దేశమందలి రాజోద్యోగీయు లందరు అన్నివిధము లగు స్వతంత్రపరిశ్రమలను పెంపొందించుటకును, ఎవనిశక్తికి తగినటుల వాని ప్రత్యేకపరిశ్రమను వృద్ధిచేయుటకును, తమ అధికారమును వినియోగపరుపవలెను.

౪. దేశమందలి నైతిక, సాంఘికదోషములను, ఇతర అన్యాయములను తొలగింపవలెను.

౫. ప్రపంచమందలి అన్నిభాగములనుండియు నుపయోగకరమగు విజ్ఞానమును సంపాదించి, దేశమున జ్ఞానాభివృద్ధికి వలయు యత్నములన్నియు జేయవలెను.

ఈశపథమునకే జపానులో "గొజొనొగొసీబమ్" అని పేరు. ఇతరదేశములలో రాజుల ప్రతిజ్ఞలవలె నిది కేవలము ముఖప్రీత్యర్థము

అవసరమునుబట్టియు జేయబడినవి కావు. రాజ్యభారము వహించిన క్షణమునుండియే మీకాడోసార్వభౌముడు తన విధిని నెరవేర్చుటకు మొదలిడెను. అనతికాలములో దేశములోని భూస్వాముల దురంతములు, సాంఘికతారతమ్యములు శాశనము చేయబడెను. ప్రజలందరు సమానహక్కు గలవారైరి. భూస్వాముల పూర్వపు అధికారములు, ఆధిక్యములు అంతరించినవి. ప్రత్యేకాస్తికి (Private Property), అంపలి హక్కులకు రక్షణ యేర్పడినది. వృత్త్యవలంబనమునకు గల యడ్డంకులన్నియు దొలగింపబడినవి. వర్తకవ్యాపారసంఘములగు "జా"లను, వాటి కట్టుబాట్లను రూపుమాపి స్వేచ్ఛావ్యాపార, స్వతంత్రపరిశ్రమపద్ధతులు పెంపొందింపబడినవి. తాను సింహాసన మధిష్ఠించి ఆరునెలలు కాకపూర్వమే, భిన్నభిన్నముగా చీలియున్న వివిధ స్వతంత్ర సంస్థానముల గూడదీసి, వాని నన్నిటిని దనవశమొనర్చుకొని, కేంద్రప్రభుత్వపుటధికారమును జపానులో నంతటను బలపరచెను.

౧౮౭౦-వ సంవత్సరమున నాధునికపద్ధతులపై నడుపబడు మొదటివర్తకసంఘము (Commercial Company) టుషోకైషా (Tsusho Kaisha) అనుపేర స్థాపింపబడెను. దానివెంటనే 'బ్యాంకింగ్ కార్పొరేషను' కూడ నెలకొల్పబడెను. ౧౮౭౦ మొదలు ౧౮౮౩ వరకు ప్రభుత్వమువారే స్వయముగ పరిశ్రమలను నెలకొల్పుచు, వ్యాపారమును సాగించుచుండిరి. దేశమందలి ముఖ్యకర్మాగారములన్నియు ప్రభుత్వమువారికే చెందియుండి, వారిచే నడుపబడుచుండెను. రైలుమార్గములు, బొగ్గుమొదలగు ఇతరగనులు, నౌకానిర్మాణము, వస్త్రపరిశ్రమ, పట్టుపరిశ్రమ, గాజుపింగాణీవస్తువుల తయారుచేయుయంత్రములు ప్రభుత్వమువారు స్వయముగ స్థాపించి పట్టుదలతో నడిపింపసాగిరి. ౧౮౮౩-వ సంవత్సరప్రాంతమున దేశమందలి పరిశ్రమలన్నియు చాలవరకు స్వతంత్రముగ వృద్ధికి రాదొడగెను. స్థాపించుటకు వలయు కష్టనష్టముల కన్నిటికిని ప్రభుత్వమువారు బాధ్యతవహించి, స్వతంత్రముగ నవి పెంపొందగలస్థితికి రాగనే, వాటిని వ్యక్తియాజమాన్యమునకు (Private enterprise) అప్పగించిరి. ౧౮౯౩-వ సంవత్సరమున నాణెముల చలామణి, ఇతర దేశముల నాణెములతో మారకపువిధులు నిర్ణయించు చట్టములు (Currency, Exchange and Bank acts) కావింపబడెను. ౧౮౯౪-వ సంవత్సరమున 'చైనాజపాను' యుద్ధముతో ప్రభుత్వమువారు స్వయముగ పరిశ్రమల స్థాపించుట, వానిని నడపించుట పూర్ణముగా మానివైచి అంతయు వ్యక్తులకును, కంపెనీలకును వదిలివేయబడెను. ౧౮౬౮-వ సంవత్సరమున మొత్తముమీద షుమారు ౨,౬౦,౦౦,౦౦౦ యెన్నుల విలువగల జపానువర్తకము ౧౮౯౩ నాటికి ౧౪,౯౫,౮౪,౦౦౦ యెన్నులవరకు వృద్ధిచెందెను. (యెన్ను అనగా షుమారు పండ్రెండణాలన్నర ప్రస్తుతపు విలువగల జపాను నాణెము) కాని అంతటితో తమపని ముగిసినట్లు తలచి యూరపుండక, జపానుప్రభుత్వమువారు పారిశ్రామికాభివృద్ధికి వలయుమార్గములనెల్ల నన్వేషించుచు, వానికివలయు సహాయమును, సదుపాయములను సమకూర్చుచు నితరదేశములలోవలె పరిశ్రమలు వర్తకము ఆస్తి పాశ్చాత్యుల హస్తగతము కానీయక కాపాడి సర్వహక్కులును జపానీయుల లాభముకొరకే యేర్పడునట్లు పాటుపడిరి. విదేశములతో పోగనెటుప్రభుత్వమువారు చేసుకొన్న నష్టదాయకము లగు సంధిషరతుల నన్నిటిని తిరిగి మార్పుగావించి, సమాన హక్కులు, సమానహోదాపద్ధతులమీద మీకాడోప్రభువు ౧౮౯౪-వ సంవత్సరమున ఇంగ్లాండుతో ప్రథమమున సంధిగావించుకొనెను. వెంటనే యితర దేశములుకూడ ఇంగ్లాండుపద్ధతినే యనుసరించినవి.

జపాను అంతఃకలహముల నడగించి రాజ్యమును బలపరుప మొదలిడగనే యితరదేశములతో విరోధములు, యుద్ధములు సంభవించెను. ఇతరదేశములు తమపై దండెత్తి రాకుండుటకై, తమ ప్రక్కనేయున్న 'కొరియా' తో ౧౮౭౬ - వ సం. మున జపాను సంధిగావించుకొని, కొరియాలో సంస్కరణాభివృద్ధికి జపాను ప్రయత్నింపసాగెను. కాని చైనాకు, తదితరదేశములకు కొరియా అభివృద్ధిచెందుట యిష్టము లేదు. కొరియా స్వతంత్రరాజ్యమైనను, చైనాకు సామంతరాజ్యమువలె గ్రుడ్డిగ చైనా ననుకరించుటయే తన విధిగ నెంచుచుండెను. పాశ్చాత్యులు చైనాకొరియాలలో తమ అధికారమును స్థాపించుకొనుట కెప్పుడు సమయము లభించునాయని యెదురుచూచుచుండిరి. జపాను, ఈరానున్న అపాయమును గ్రహించి, తాముకూడ పాశ్చాత్యవిధానముల నవలంబించి తమ దేశము నభివృద్ధియొనరించుకొనుటయేకాక, కొరియాలో నూతన వికాస ముదయింపజేసి, పెంపొందింప యత్నించుచుండిరి. కాని చైనాదేశము తనపూర్వాచారములను, ప్రాచీనపద్ధతులను విడచుట కేమాత్ర మిచ్చగింపక, వెనుకబడియుండుటయేకాక, కొరియాలో కూడ నెట్టిసంస్కరణము జరుగుటయు సహింపలేకుండెను. జపాను కొరియాలో సంస్కరణాభివృద్ధికై యత్నించుచుండ, చైనా అట్టిసంస్కరణమున కడ్డుతగులుట చైనాజపానుల సంఘర్షణకు కారణమై, తుదకు యుద్ధముగా పరిణమించెను.

౧౮౯౪-౯౫ సం. మున జపానుకును చైనాకును యుద్ధము జరిగి, అందు జపానుకు అద్భుతవిజయము లభించెను. తత్ఫలితముగ చైనావారు "షిమనోషీకి" వద్ద సంధి గావించుకొనిరి. ఆసంధి షరతులప్రకారము జపానుకు చైనావారు,

౧. ౨౦,౦౦,౦౦,౦౦౦ టేల్సు నష్ట పరిహారములక్రింద యివ్వవలెను. (టేల్ అనగా షుమారు పదమూడణాలన్నర విలువగల చైనానాణెము).

౨. దక్షిణ చైనా సముద్రతీర సమీపమున నున్న ఫార్మోసా (Formosa), పాస్కడెరిస్ (Pascoderes) ద్వీపముల వదలి వేయవలెను.

3. లయటాంగ్ (Liaotung) ద్వీపకల్పమును విడువవలెను.

౪. కొరియాదేశము సర్వస్వతంత్రముగ నుండవలెను.

౫. చైనాదేశములో ముఖ్యమగు నాలుగురేవుపట్టణములలో జపాను వ్యాపారమునకు స్వేచ్ఛ యొసంగవలెను. యాంగ్‌ట్‌జీనదియందు స్వేచ్ఛగ జపానువారు నౌకాయానము లొనర్పవచ్చును.

ఈసంధిషరతులప్రకారము జపానునకురొక్కమూలమగు అధిక లాభమే కాక నూతనరాజ్యవిస్తీర్ణమును, అధిక హక్కులును సంక్రమించినవి. కాని రష్యా, జర్మనీ, ఫ్రాంసు మొదలగుదేశములు జపానుకు గలిగినలాభమునకు ఓర్వలేక ప్రాచ్యదేశశాంతిరక్షణ మనుపేర జపానును బెదరించి లయటాంగ్ ద్వీపకల్పమును మరల చైనాకు వదలివేయునటుల బలవంతపరచిరి. అందుకు బదులుగ చైనానుండి జపానుకు తిరిగి 3,00,00,000 పరిహారము చెల్లింపబడెను.

అంతవరకు చైనాయన్న భయపడు విదేశీయు లెల్లరు చైనా యొక్క దుర్బలత్వమును గ్రహించినంతనే ఒకరొకరుగ చైనాతో స్నేహము చేసుకొని ఏదోయొకమిషమీద కొన్ని ప్రాంతముల తమస్వాధీనానుభవములలోనికి దెచ్చుకొనిరి. ఆ విధముగ జర్మనీ కియాచౌ (Kiachow) లోను, రష్యామంచూరియాలలోను హక్కుల సంపాదించుకొనిరి. ఫ్రెంచివారుకూడ కొన్నిప్రాంతములను కవులుకు సంపాదించుటయేకాక కొన్ని రైలుమార్గముల నిర్మించుటకును, నడపుటకును అధికారమును బడసిరి. ఇతరదేశములతో పాటు బ్రిటనుకూడ వీహైవీ (Weihaiwei) ప్రాంతమును కవులుకు పొందెను. ఈయుపాయమును గ్రహించి జపాను, ఫార్మోసా కెదురుగానున్న ఫుకీను (Fukein) పరగణాను ఇతరులెవరికిని అన్యాక్రాంతము చేయకుండునట్లుగ చైనాతో మరల సంధిగావించుకొనెను.

ఇంతలో చైనా అధికారముబలము తగ్గగానే రష్యా క్రమముగ కొరియాదేశములో నధికారమును సంపాదింప మొదలిడెను. తనస్వాధికారములో నున్న మంచూరియానుండి కొరియానుకూడ క్రమముగ నాక్రమింపవచ్చుననియు, జపాను అడ్డుపెట్టిన ఓడింపవచ్చుననియు రష్యా వ్యూహముల బన్నుచుండెను. కొరియాయందలి అన్యోన్యాధికారములవిషయమై జపానుకును రష్యాకును నానాటికి విరోధములు వృద్ధికాజొచ్చెను. జపాను సంధిషరతులను సూచింపగా రష్యా అతిహేళనముగా వానిని నిరసించి, నీచమగు షరతుల మరల సూచింపసాగెను. ఈ అన్యోన్యవైమనస్యమే ౧౯౦౪ లో రష్యాజపానుయుద్ధమునకు కారణమాయెను. ఈకాలమునకు పాశ్చాత్య రాజ్యములలోనెల్ల రష్యా చాల గొప్పదియు, యూరపుదేశమున సగమునకుపైగాను, ఆసియాఖండమున సగమునకు అధికమగు విస్తీర్ణము నేలుచు రాజ్యవిస్తీర్ణకాంక్షాపీడితులగు నిరంకుశప్రభువుల పాలనలో నుండి రష్యాయన్న నెల్లరకు భయము గలిగించుచుండెను. దానికితోడు జపానుకు పడమటను, ఉత్తరమునను సరిహద్దు నంటి రష్యారాజ్య ముండుటచే ఏనిముసమున హఠాత్తుగా తమపై బడుదురో యనుభయము జపానువారిని పీడింపసాగెను. జపాను తన్ను రక్షించుకొనుటకు, ప్రాచ్యశాంతి రక్షణకును మరల నొకమారు రష్యాపై కత్తిదూయక తప్పదాయెను. ఏకాలదిమందియో అశక్తులు, స్త్రీలు, బాలురు తప్ప జపానుజాతియంతయు విజయమో, లేక మరణమో రెంటిలో నేదియో యొకటి తప్పదని నిశ్చయించుకొని యుద్ధమునకు బయలుదేరిరి. జపానుజాతి జీవించియుండుటయా, నశించిపోవుటయా యనునది యీయుద్ధపర్యవసానముమీదనే ఆధారపడునని గట్టినమ్మకము జపానుఅంతటను ప్రబలమాయెను. క్రమముగ రష్యా సైన్యములను తమకన్న మిక్కిలిబలమైనవియు, సాధన సంపత్తులతో గూడుకొనినవియునైనను హృదయమందు రగుల్కొనిన దేశభక్తియను దివ్యతేజోబలమున జపానీయులు తమ విరోధుల నొక దుర్గమునుండి మరియొకదుర్గమునకు పారద్రోల మొదలిడిరి. ఎంతపట్టుదలతో పోరాడి ఆరునెలలవరకును విరోధికి లొంగకుండినను తుదకు రష్యనులు పోర్టు ఆర్థరును (Port Arthur)ను కూడ వీడవలసి వచ్చెను. ముకుడేన్ (Mukuden) యుద్ధములో రష్యావారు సంపూర్ణముగా నోడింపబడిరి. మరియొకవంక, నతిక్లిష్టమగు ప్రయాణప్రయాసమున కోర్చి జపానుతీరమును జేరుకొనిన రష్యనునౌకాదళమును ౧౯౦౫ లో జపానునౌకాదళాధిపతియగు అడ్మిరల్ టోగోచే జపానుసముద్ర పరిసరప్రాంతముల నుండకుండ జెవరకొట్టబడెను. అంతటిలో రష్యా యిక యుద్ధమును సాగించుట నిరుపయోగమని నిశ్చయించుకొని ౫-వ సెప్టెంబరు ౧౯౦౫-వ నాడు పోర్ట్స్‌మత్ (Portsmouth) వద్ద జపానుతో నీక్రిందిషరతులతో సంధి కుదుర్చుకొనిరి:

౧. కొరియాదేశములో జపానుఅధికారమును, అందుపై జపాను సార్వభౌమత్వమును అంగీకరించుట.

౨. లైటాంగ్ ద్వీపకల్పమును కవులుహక్కులన్నిటితోను జపానుకు వదలివేయుట.

3. దక్షిణమంచూరియా రైలుమార్గమును దానికి సంబంధించిన గనుల హక్కులతో సహితముగ జపానుకు స్వాధీనము జేయుట.

౪. షాగలియన్ (Shagelian) పరగణాలోని దక్షిణార్ధమును జపానుకు విడచుట.

ఈ రెండుయుద్ధములఫలితముగ జపానుయొక్క ఆధిక్యము స్థిరపడి, అంతవరకును "పచ్చకోతు"లని (Yellow Monkeys) వెక్కిరింపబడిన ఆజాతితోనే పాశ్చాత్యులెల్లరు సఖ్యము నొడగూర్చుకొన మొదలిడిరి. ప్రపంచమందలి గొప్పరాజ్యములలో జపా నొకటిగ పరిగణింపబడ మొదలిడినది. ౧౯౦౫ - వ సంవత్సరమున తిరిగి బ్రిటిషువారు తా మిదివరలో జపానుతో చేసుకొనిన సంధిషరతుల వృద్ధిచేసి, ఒకరికొకరు సహాయము చేసుకొనుటకును, ఒకరిహక్కుల మరియొక రంగీకరించి వాటిని కాపాడుటకును,

తూర్పు ఆసియా, హిందూ దేశములందు శాంతిని ఇరువురును రక్షించుటకును మొదలగు సమాన బాధ్యతగల షరతులతో సంధి కావించుకొనిరి. ఈయుద్ధముల ఫలితముగ నిట్లు జపానుహోదా విదేశములయందెల్ల ప్రకటితమగుటయేకాక, జపానుఆర్థికాభివృద్ధికి మిగుల నుపయోగించెను. చైనాయుద్ధమూలమున జపానుకు లభించిన ౨౩ కోట్ల ధనమును పారిశ్రామికాభివృద్ధికి వినియోగింపబడెను. దానికి తోడు విదేశములతో సంధిషరతులన్నియు లాభకరముగ నేర్పాటు చేసుకొనబడినందున వర్తక మభివృద్ధి బొందసాగెను. ఎటుచూచినను జపానున కభివృద్ధియే కన్పించెను. ప్రపంచమంతకు సామాన్యముగ యుద్ధము నష్టకరమైనను, జపానుకుమాత్రము ఈరెండుయుద్ధములు లాభదాయకములు, అభివృద్ధికి మూలకారణములు నాయెను.

ఇదివరలోవలె జపాను ఆత్మరక్షణకై భయపడవలసినయగత్య మంతరించెను. అందుకుమారు విదేశములే జపానుసఖ్యమున కెదురు చూడ మొదలిడినవి. అంతేకాక జపాను నొకకంటితో కనిపెట్టి చూచుచుండవలసిన యవసరముకూడ కలిగెను. ఫ్రాంసు, రష్యా, అమెరికాదేశములుకూడ, బ్రిటనువలెనే అన్యోన్యసహాయపద్ధతుల పైనను, చైనాయందు వర్తకాధికార మందరకు సమానముగా నుండవలెనను మొదలగుపద్ధతులపైనను జపానుతో సంధిగావించుకొనిరి. ఇట్లుండగా ౧౯౧౦ లో జపాను తనరక్షణక్రిందనున్న కొరియా రాజ్యము నాక్రమించుకొని దానిని తనసామ్రాజ్యమందు కలుపుకొనెను. ౧౯౦౫ మొదలు ౧౯౧౩ వరకు జపానుపారిశ్రామికాభివృద్ధి చరిత్రలో స్వర్ణయుగమని యెంచకతప్పదు. అంతటి మహోత్కృష్టదశకు కారకుడగు మికాడోప్రభువు జూలై ౩౧ - వ తేది, ౧౯౧౨ నాడు కాలగతి నొందెను.

త్వరలోనే ప్రపంచపరిస్థితులలో కల్లోలము లేర్పడెను. ౧౯౧౪లో ఐరోపామహాసంగ్రామము మొదలుపెట్టబడెను. ఈ సంగ్రామములో జపాను జర్మనీకి విరోధముగ మిత్రమండలితో కూడినను మిగిలినవారివలె ప్రధానరణరంగమధ్యమున దుముకవలసిన యగత్యము సంభవింపలేదు. అందుమూలమున యుద్ధమున తమ యావచ్ఛక్తులను వినియోగపరచుచున్న ఐరోపాదేశీయులకు వలయుసరకులను, యుద్ధసామగ్రిని నౌకలనుగూడ జపాను ఎగుమతి జేయసాగెను. ఇతరులపోటీ లేనందునను, సరకులకు మితిలేని అమ్మక మేర్పడుట వలనను జపానుకపారమగు ధనము రాదొడగెను. దేశమందలి పరిశ్రమలు, పరిశ్రమాలయములు నానాటికి పెరుగజొచ్చెను. జపాను ఆధిక్యము, ప్రాముఖ్యము ప్రపంచపరిస్థితులలో నధికమాయెను. ప్రాచ్యప్రాంతమంతటను సముద్రములపై జపాను సర్వాధికారి యాయెను. మహాసంగ్రామసంధిసభలలో జపానుప్రాతినిధ్యము చాల బలముగా నుండెను. ఆసంధిషరతులమూలమున జపాను గతయుద్ధమున తాను జర్మనుఅధికారమునుండి జయించి స్వాధీనముచేసుకొనిన షాంటంగ్ పరగణాలో సర్వహక్కులను, భూమధ్యరేఖ కుత్తరమున నున్న జర్మను దక్షిణసంద్రపురాజ్యమును, మార్షల్, కరోలైను, యాప్ ద్వీపములతోసహా రక్షణహక్కు (Mandate) జపానుకు నానాజాతిసమితినిర్ణయమువలన నొసగబడెను.

౧౯౨౧ - వ సం. మున జపానుయువరాజు ప్రపంచయాత్ర పైన విదేశములకుబోయి, అచ్చట నేర్చుకొనవలసినవిషయములనెల్ల దెలిసికొనుటయేకాక, యితరరాజన్యులనెల్ల సందర్శించి వారి పరస్పరమైత్రి నభివృద్ధిచేసెను. ఈవిధముగ నాతడు బ్రిటను, ఫ్రాంసు, బెల్జియం, హాలెండు, ఇటలీ మొదలగుదేశములందు సంచరించి, దేశాభివృద్ధికి వలయు విషయములనెల్ల గ్రహించి, తనదేశమునకు తిరిగివచ్చెను. ఆసంవత్సరమే సార్వభౌముని అస్వస్థతవలన యువరాజు రీజెంటుగా నియమింపబడుటచే, తాను పాశ్చాత్యదేశములందు నేర్చిన పాలనావిధానములెల్ల నమలులో నుంచి, బాధ్యతాయుక్తప్రజాప్రతినిధిసంఘములసలహాలతో రాజ్యము పాలించునట్లేర్పాటు చేసెను. ఈవిధముగ విజ్ఞానార్జనమే ముఖ్యాశయముగ నెంచి, ౧౯౨౫ లో జపానుసార్వభౌముని రెండవపుత్రుడున్నత విద్యాభ్యాసమునకై ఐరోపాఖండమున కేగెను. జపానుప్రభువులు, ప్రజలు దేశాభివృద్ధికై తమ యావచ్ఛక్తులను, విజ్ఞానమును ధారవోసి, జపాను నత్యల్పకాలములో నేటిమహోన్నతస్థితికి తేగలిగిరి. జపాను వర్తకవ్యాపారపరిశ్రమల యభివృద్ధి యీక్రింద పొందుపరుపబడిన వివరణమువలన తేటపడగలదు.

సంవత్సరము	ఎగుమతుల విలువ (యెన్నులలో)	దిగుమతుల విలువ	మొత్తము
౧౮౬౮	౧,౫౫,౫౩,౦౦౦	౧,౦౬,౯౩,౦౦౦	౨,౬౨,౪౬,౦౦౦
౧౯౦౩	౨౮,౯౫,౦౨,౦౦౦	౩౧,౭౧,౩౫,౦౦౦	౬౦,౬౬,౮౭,౦౦౦
౧౯౧౫	౭౦,౮౩,౦౭,౦౦౦	౫౩,౨౪,౫౦,౦౦౦	౧,౨౪, ౭,౫౭,౦౦౦
౧౯౧౮	౧,౯౬,౨౧ ౦౦,౦౦౦	౧,౬౬,౮౧,౪౪,౦౦౦	౩,౬౩,౦౨,౪౪,౦౦౦
౧౯౨౪	౧,౮౦,౭౨,౩౩,౦౦౦	౨,౪౫,౩౩,౯౦,౦౦౦	౪,౨౬,౦౬,౨౩,౦౦౦

జపానువారి మూలధనము (Capital)తో స్థాపింపబడి జపాను ద్వారిహక్కుగా నడుపబడుచున్న అన్నివిధములగు వర్తకసంఘముల (All Companies) యొక్క మూలధన మెట్లు నానాటి కభివృద్ధి యగుచు వచ్చెనో యీ క్రింది పట్టికవలన తెలియగలదు:

సంవత్సరము.	మొత్తము మూలధనము (యెన్నులు)
౧౮౯౩	౨౩,౧౯,౬౬, ౦౦౦
౧౯౦౩	౮౮,౭౬,౦౬,౦౦౦
౧౯౦౫	౯౭,౫౦,౦౦,౦౦౦
౧౯౧౩	౧,౯౮,౩౦,౦౦,౦౦౦

౧౯౧౪ మొదలు ౧౯౧౮ సంవత్సరములమధ్య సంవత్సరమునకు ౧౦,౦౦,౦౦,౦౦౦ మొదలు ౧౫,౦౦,౦౦,౦౦౦ వరకు నూతనమూలధనమును పరిశ్రమలయందు వినియోగించి జపానువారు తమపరిశ్రమల నితరప్రఖ్యాతపాశ్చాత్యదేశములవానితో తుల్యస్థితికి తేఁగలిగిరి.

ఈక్రిందవివరింపబడిన జపానుజాతీయభాగ్యమును సూచించు పట్టికను పరిశీలించిన జపాను ఎంతశీఘ్రకాలములో నత్యధికాభివృద్ధిని జూపగలిగెనదో స్పష్టమగును.

జపాను జాతీయైశ్వర్యము (Japan's National Wealth)

ఆస్తి వివరము	౧౯౧౩ సం॥ లో విలువ (యెన్నులు)	౧౯౧౯ సం॥ లో విలువ
భూములు (Lands)	౧,౩౭,౯౫,౦౦౦	౩,౩౦,౮౬,౦౦౦
గనులు (Mines)	౧౪,౬౩,౦౦౦	౬౪,౧౩,౦౦౦
సరస్సులు,నదులు,నౌకాశ్రయములు వగైరా (Seas,Lakes,Rivers,Harbours)	౨౭,౬౭,౦౦౦	౪౫,౯౭,౦౦౦
కలప (Trees)	౧౭,౬౦,౦౦౦	౪౫,౩౪,౦౦౦
భవనములు (Buildings)	౩౬,౩౨,౦౦౦	౮౫,౬౦,౦౦౦
గృహోపకరణములు (Furniture and Household effects)	౧౫,౬౬,౦౦౦	౪౪,౨౪,౦౦౦
పారిశ్రామికయంత్రములు (Machinery for manufacture)	౩,౯౯,౦౦౦	౧౧,౦౨,౦౦౦
మచ్చికజంతువులు (Domestic animals)	౧,౫౪,౦౦౦	౫,౦౩,౦౦౦
రైలుమార్గములు, ట్రాములు (Railways and Tramways)	౨,౯౯,౦౦౦	౧౧,౧౧,౦౦౦
ఇతరశకటములు (Vehicles)	౪౭,౦౦౦	౧,౮౨,౦౦౦
నౌకలు (Ships)	౪,౭౧,౦౦౦	౧౧,౮౨,౦౦౦
జలయంత్రములు (Waterworks)	౭౭,౦౦౦	౨,౪౯,౦౦౦
వంతెనలు (Bridges)	౯౫,౦౦౦	౨,౩౪,౦౦౦
పంటలు (Agricultural Products)	౯,౯౪,౦౦౦	౩౬,౨౪,౦౦౦
అడవిపదార్థములు (Forest Products)	౪౧,౦౦౦	౮౮,౦౦౦
పారిశ్రామికవస్తువులు (Manufactures)	౭,౪౮,౦౦౦	౨౬,౩౦,౦౦౦
గనులనుండి వచ్చిన వస్తువులు (Mineral Products)	౮౫,౦౦౦	౩,౮౭,౦౦౦
జలవస్తువులు (Marine)	౨౦,౦౦౦	౪౩,౦౦౦
దిగుమతిసరుకులు (Imports)	౧,౯౨,౦౦౦	౪,౪౫,౦౦౦
వెండి బంగారములు, నాణెములు (Gold and Silver bullion and coin)	౭,౪౭,౦౦౦	౨౩,౬౦,౦౦౦
ప్రభుత్వశాఖల ఆస్తి (Property of Govt. departments)	౧౧,౧౬,౦౦౦	౧౫,౪౮,౦౦౦
చక్రవర్తి స్వంత ఆస్తి (Property of Imperial House)	౩,౪౬,౦౦౦	౭,౨౭,౦౦౦
ఇతరములు (Others)	౩౦,౮౨,౦౦౦	౭౭,౯౩,౦౦౦
ఇతరదేశములనుండి తమకురావలసినబాకీలు (Balance in favour of claims)	౧౮,౬౦,౦౦౦	౩,౫౬,౦౦౦
మొత్తము	౩,౨౦,౪౩,౦౦౦	౮,౬౦,౭౭,౦౦౦

జపాను–జాతీయాభివృద్ధి

ఐరోపామహాసంగ్రామకాలమున మితిమీరి యభివృద్ధిచెందిన పరిశ్రమలు, వర్తకము, నూతనకంపెనీలు మొదలైనవన్నిటికి, ప్రపంచ శాంతియేర్పడి పూర్వపుపరిస్థితు లేర్పడగనే, ఇతరదేశములలోవలెనే ౧౯౨౧-వ సం. మున విఘాతము కలిగినది. యుద్ధసమయమున దేశమందు మితిమీరి వృద్ధిఅయిన నాణెములు, బ్యాంకునోట్లు ధరలను అధికముగా పెంచినవి. యుద్ధానంతరము మామూలుపరిస్థితు లేర్పడినందున అన్నిదేశములు తిరిగి పరిశ్రమలు, వర్తకము విరివిగా మొదలిడినందున, ఒక్కమారుగా ధరలు తగ్గిపోయెను. అందుచే ననేక కంపెనీలు, బ్యాంకులు నాశనము జెందినవి. వర్తకము మందగించినది ఎక్కడచూచినను నష్టమే. అంతటితో పెద్దపెద్ద కంపెనీల మూలధనము (Capital) తగ్గింపబడి మొత్తముమీద సెప్టెంబరు ౧౯౨౨ నాటికి ౧౭౦ కోట్లు తగ్గింపబడినది. ఈచిక్కులలోనుండి విడబడి మరల శక్తిసంపాదించుకొన యత్నించుచున్న సమయములో ౧౯౨౩-వ సెప్టెంబరులో జపానులో మహోపద్రవకరమగు భూకంపము, దానితోబాటు అగ్నిపర్వతప్రమాదము కలిగి మితిలేనినష్టము కలిగించినది. జపాను ముఖ్యపట్టణములగు టోకియో, యోకహామాలు నిర్మూలము లయినవి. సుమారు ఒకలక్ష జీవులు మరణించిరి. ఏవిధము చేసైనను, ఈసమయమున జపానుకు మొత్తముమీద ౫౫౦,౬౩,౮౬,౦౦౦ నష్టము సంభవించినట్లు అంచనావేయబడెను. ఈవిఘాతము జపానుకు తీరనినష్టమును గల్గించుటయేకాక, యభివృద్ధియందు గొప్పయంతరాయమును గలిగించినది. జపాను తిరిగి పునర్నిర్మాణము జేసుకొనవలసిన యగత్య మేర్పడినది. మరియొకదేశ మేదైనను ఇంతటితీవ్రమగునష్టమును బొందినచో నశించిపోవలసినదే కాని, జపానీయుల ఆత్మవిశ్వాసము, పట్టుదల, ధైర్యస్థైర్యముల వలన, నిర్మూలమైన తమముఖ్యపట్టణములను మరల పూర్వముకన్న నధికమగువైభవముతో పునరుద్ధరించుటయేకాక, ఆర్థికప్రపంచమున దమయున్నతపదవిని నిలుపుకొనగలుగుచున్నారు.

ప్రస్తుతము జపానులో ప్రతిసంవత్సరమును ౧౦ లక్షల చొప్పున జనసంఖ్య అధికమగుచున్నది. జపానురాజ్యమున కీనానాటికివృద్ధియగు జనసంఖ్యను భరింప శక్యము కాకయున్నది. దానికితోడు అమెరికా, కనడా, ఆస్ట్రేలియా మొదలగు దేశములన్నియు జపానీయులపోటీకి తాళలేక, జపానీయులను తమదేశమునకు వలసరానీయక ఆటంకపుచట్టముల నేర్పరచిరి. ఒకవంక నింతవరకును నల్లమందుమత్తున నిదురించుచున్న చైనా మేల్కాంచి తనస్వాతంత్ర్యమును గాపాడుకొన నిశ్చితయై జపాను కెదురుతిరిగి యుద్ధముగూడ జేయుచున్నది. రష్యామొదలగురాజ్యములు జపానును పడమర వైపు భూభాగమున రాజ్యవైశాల్యము బొందుట కడ్డుతగులును. ఇక పసిఫిక్ మహాసముద్రమున గలదీవులలో అమెరికావారు తమ యధికారమును స్థాపించుకొనిరి. అట్టిస్థితిలో జపానుకు ఊపిరి తిరుగనిస్థితి సంభవింపకతప్పదు. ఈసమస్యను జపాను ఎటులపరిష్కరించునో తెలియదు.

జపాను నేడు కేవలము పరిశ్రమలపైనను, వర్తకముపైనను ఆధారపడియున్నది. జపానులో వ్యవసాయప్రదేశము చాలతక్కువ. ఇదిగాక దేశము చిన్నదైనను జనసంఖ్య చాలా హెచ్చుచున్నది. అందుచే జపానులో పాశ్చాత్యదేశములలోవలెనే తమపరిశ్రమల కవసరమైన ముడివస్తువుల (Raw material)నిమిత్తము, తమ ఆహారపదార్థములనిమిత్తముగూడ నితరదేశములపై నాధారపడవలసివచ్చినది. జపాను తానుతయారుచేయు వస్తువులలో చాలా కొలదిభాగము మాత్రమే తనదేశమున ఖర్చుపెట్టుకొనగలదు. మిగిలినభాగమంతయు విదేశములం దమ్మవలెను. నేడు ప్రపంచమందు వ్యాపారవిషయకమగు పోటీ అధికమైనది. ప్రతిదేశమును, తనసరకులనిమ్మటకు వీలగు విశాలమైన విక్రయప్రదేశములను (Foreign Markets) సంపాదించుకొనుట కనేకవిధముల ప్రయత్నించుచున్నది. అన్నిదేశములకంటెను పరిశ్రమాభివృద్ధి ముందుగ మొదలిడి, తమవస్తువు లత్యుత్తమములని పేరుప్రఖ్యాతులు సంపాదించిన బ్రిటను నొకవంక, ఆధునికపద్ధతులపై, చక్కని కట్టుబాట్లతో వస్తుగుణమును చెడనీయక ధరల తగ్గింపుచువచ్చెడి అమెరికా మరియొకవంక, చిరకాలమునుండియు నాజూకువస్తువుల తయారుచేయుటలో ప్రసిద్ధిజెందిన ఫ్రాంసు, ఇటలీ మొదలగు యూరపియను దేశములు వేరొకప్రక్క, జపాను వ్యాపారాభివృద్ధి కంతరాయములుగ నున్నవి. వీటికితోడు, ఇక నెన్నటికిని తలయెత్తజాలదని తలంపబడిన జర్మనీదేశము, యుద్ధానంతరము మరల నతితీవ్రముగా పరిశ్రమల నభివృద్ధిపరచి తనపూర్వపు మార్కెట్టుల వశపరచుకొని, యుద్ధాపూర్వముకంటె నధికముగ వ్యాపారము చేయమొదలిడినది. వీని అన్నిటికంటెను ఆశ్చర్యకరముగ శతాబ్దములతరబడి పారిశ్రామికవాసనలేక కేవలవ్యవసాయమున కలవాటుపడిన రష్యాదేశము చూచుచుండగనే గారడీమార్పువలె, ప్రజాస్వామ్యపరిపాలనమున చిత్రమగుమార్పును జెంది పారిశ్రామికాభివృద్ధికి సర్వశక్తుల వినియోగించుచున్నది. ప్రతిదేశమునను పరిశ్రమలభివృద్ధి నొందించి యేదేశమునకు వలయువస్తువులు వారే తయారుచేసుకొనవలెనను భావము విస్తరించినది. జపానుకు ఇంతవరకున్న చౌకయగుకూలీవ్యయమువలన కలుగు లాభముగూడ నంతరించుచున్నది. జపానులోగూడ పూర్వముకన్న నేడు కూలీవ్యయము చాల అధికమైనది. అందువలన వస్తువులు తయారుచేయుట కగువ్యయము అధికమై, ధరలు పెరుగుటచే, నితరదేశములకన్న తక్కువధరలకు తనవస్తువుల విక్రయించుసదుపాయము తగ్గినది. అందుమూలమున జపానుకు ముందు క్లిష్టపరిస్థితు లేర్పడవచ్చును. జపాను భావిభాగ్యోన్నతి యీరెండు సమస్యలను పరిష్కరించుటపై నాధారపడియున్నది.

జపాను ఇంత యత్యల్పకాలములో నంతటి మహోత్కృష్టదశకు వచ్చుటకుకారణము లనేకము లున్నవి. అందు మొదటిది దేశీయాభిమానము, జాత్యభిమానము. జపానులో ప్రతియింటను తల్లి పసిపిల్లల కుగ్గుపాలతోబాటు జాతీయభావమును శరీరమున బట్టింతురు.

ఉయ్యాలలోని బాలుని జోకొట్టుచు దేశాభిమానమును దెలుపుపాటలనే పాడుదురు. పాఠశాలలలో పుస్తకములందు దేశాభిమానము వృద్ధి బొందించు పాఠములు బోధింపబడును. జపానులో ప్రతివ్యక్తికిని జాతీయత, దేశాభిమానము ప్రతినాళమునందును రక్తముతోబాటు నిరంతరము ప్రవహించుచుండును. జపానీయులు తమదేశక్షేమము మొదటిదిగను, వ్యక్తి తరువాతదిగను గణింతురు. దేశరక్షణ ఆవశ్యకమైనప్పుడు తమయావదాస్తిని నిర్లక్ష్యముగ ధారపోయుటయేకాక. అత్యుత్సాహముతో జీవితమునుకూడ దేశక్షేమమునకై విడుతురు, ఈవిషయమున వారి స్వార్థత్యాగము నిరుపమానము, "జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరీయసీ" యన్నమాట వారికే చెల్లును. ఇట్టి స్వార్థరహితమను నిష్కళంకదేశాభిమానమే జపానుఅభ్యుదయమునకు కారణము.

ప్రజలయందలి దేశాభిమానమునకు తోడు ప్రభువులు, పాలకవర్గమువారుకూడ నట్టి మహోన్నతాశయమునకే పాటుపడి, దేశ సౌభాగ్యమే తమసౌభాగ్యముగ నమ్మి, విధివిరామములు లేక సర్వశక్తుల ధారవోసి, దేశౌన్నత్యమునకు పునాదులు వైచి, భావి భాగ్యోదయమునకు బాసటయై నిలచిరి. ప్రపంచచరిత్రయందు మరెచ్చటను ఇట్టిరాజాదరణము కన్పింపదు. దేశమున పరిశ్రమలు లేనికాలమున ప్రభుత్వధనము వెచ్చించి, పరిశ్రమాలయముల నిర్మించిరి. విదేశములనుండి గొప్పగొప్పపండితులను, శాస్త్రజ్ఞులను రావించి దేశమందు విజ్ఞాన మభివృద్ధిపరచిరి. విద్యార్థివేతనము లిచ్చి విద్యార్థుల విదేశములకంపి వృత్తివిద్యలను (Technical Education) విరివిగా వృద్ధిపరచిరి. ఇంతటితో తృప్తినొందక కంపెనీలు కాని, వ్యక్తులు కాని పరిశ్రమల స్థాపించినపుడు వాటికి వలయు సర్వసదుపాయము నొడగూర్చుటయే కాక, మూలధనమును సర్కారువారు అత్యల్పమగు వడ్డీలకు ఋణమిచ్చుచుండిరి నౌకానిర్మాణ మభివృద్ధిచేయుటకు ప్రథమమున ప్రభుత్వమువారే స్వయముగ నిర్మాణాశ్రయముల (Dock Y: rds) నిర్మించిరి. తరువాత నీపరిశ్రమ నభివృద్ధి నొందించుటకై Navigation Bounty Laws, Overseas ship Subsidy Act, Ship-building Encouragement Act మొదలగు చట్టముల గావించి దూరము ప్రయాణముచేసిన, జపానువారిచే, జపానుదేశములో, జపానుధనముతో నిర్మింపబడి, జపానునావికులచే నడుపబడు ప్రతినౌకకు నెంతదూరము పయనమొనరించిన నంత పారితోషికమిచ్చుట మొదలగువిధముల పరిశ్రమ కుత్సాహము గలిగింపజొచ్చిరి. ఇదేవిధముగ, చౌకగ నమ్ముటకై వస్తువును తుచ్ఛపురకముగా తయారుచేసినవారు దండింపబడుదురని మరియొకశాసనము గావించి, లోకములో జపానువస్తువుల నెందుకును కొరగానివను నిదివరలోని యపవాదమును తొలగించివేసినారు. వేయేల? నేడు జపాను ఇంతటిగొప్పపదవిని బొందగలిగినచో నదియంతయు రాజాదరణము, ప్రజాభిమానముచేతనేకాని మరియొకకారణములేదు.

వీనికితోడు జపానుదేశములో పరిశ్రమలలో కూలిపని యంతయు సామాన్యముగ స్త్రీజనము చేయుచుండుటచే, పాశ్చాత్య దేశములన్నిటికంటె చాలచౌకగ కూలీలు దొరుకుదురు. అందుచే ఉత్పత్తిచేయుట కగుఖర్చు చాలతక్కువగును. దానినిబట్టి యితర దేశములకన్న మిక్కిలిచౌకధరలకు వస్తువులను జపానువారు విక్రయింపగలుగుచున్నారు.

జపానీయులందరును చాలపాటు పడెడివారును, పట్టుదల గలవారును. తమసోదరజాతియగు చైనావారికి గల మాంద్యము వీరికి లేదు. వీని అన్నిటికన్న మిన్నయగునది, యేయితరజాతియందైనను సరే నేర్వవలసినసంగతులున్నచో, నిశ్శంకతో, నీషణ్మాత్రమైన దురభిమానము లేక స్వీకరించెదరు. పాశ్చాత్యప్రపంచముతో సంబంధము కలుగగానే తమపూర్వపుటలవాట్లను, కట్టుబాట్లను ధైర్యముగా వదలివైచి, వారి యాధునికపద్ధతుల నింతమనముతో నంగీకరించి యావిధానములపైననే జపాను నభివృద్ధికి దెచ్చిరి. ఇతరుల పద్ధతుల నవలంబించుటయందును, వానిని తమ కనుగుణముగ నుపయోగించుకొనుటయందును జపానీయులకు గల యనువదింపుశక్తి (Adaptability) మరి యే యితరజాతికిని లేదు. మనహిందుదేశములోవలెనే జపానులోను పూర్వ మనేక విభేదము లుండినను, ఉన్నతజాతులవారు తమయధికారములను దేశక్షేమమునిమిత్తము బుద్ధిపూర్వకముగా వదులుకొనుటచే దేశమున నైకమత్యము సులభముగా వ్యాపించి జాతీయాభివృద్ధికి వారిత్యాగము సహాయకమయ్యెను. జపాను పాశ్చాత్యవిధానముల నంగీకరించినను, పాశ్చాత్యనాగరికతను స్వీకరించినను వాటిసారమునే గ్రహించి యుపయోగించుకొనుచున్నదికాని, గ్రుడ్డిగా వాటి ననుకరించి పాశ్చాత్యులలో లీనము కాక, జపాను తనవ్యక్తిత్వము నంతటను కాపాడుకొనుచున్నది.

ఇదేవిధముగ నేదేశమైనను, ఎంతటి యధోగతియందున్నను, తమస్వశక్తిచే, పట్టుదలతోగూడిన జాత్యభిమానముచే నత్యల్పకాలములో నున్నతస్థితికి రాగలదని జపానుచరిత్ర ప్రపంచమునకంతకు నాదర్శమై చాటిచెప్పుచున్నది. ప్రాచ్యదేశీయులు సహజముగ నలసబుద్ధులనియు, వేదాంతులనియు, మూఢవిశ్వాసములుగలవారనియు (Philosophic and Superstitious)నిరుపయోగములును,అభివృద్ధి కాటంకకరములునునగు ప్రాచీనాచారముల నంటిపెట్టుకొనియుందు వారనియు, నైహికప్రపంచమున నార్థికాభివృద్ధికి తగరనియు జాటెడి పాశ్చాత్యులకును, మనవారికిని, జపానుఅభివృద్ధి తగుటీతిని ప్రత్యుత్తర మీయగలదు. నేటికైనను మూఢవిశ్వాసములను, అంతఃకలహములను విడచి, తమయందు దాగియున్న శక్తిసామర్థ్యముల గ్రహించి, జపాను నాదర్శముగ గొని, భారతీయులు తమదేశాభివృద్ధికిని, జాతీయాభివృద్ధికిని యత్నింతురుగాక.

[జపాను అభివృద్ధిని సూచించు ముఖ్యవిషయములు మాత్రమే యిందు తెలుపబడి, సాధ్యమైనంతవరకు వివరములు తగ్గింపబడినవి.

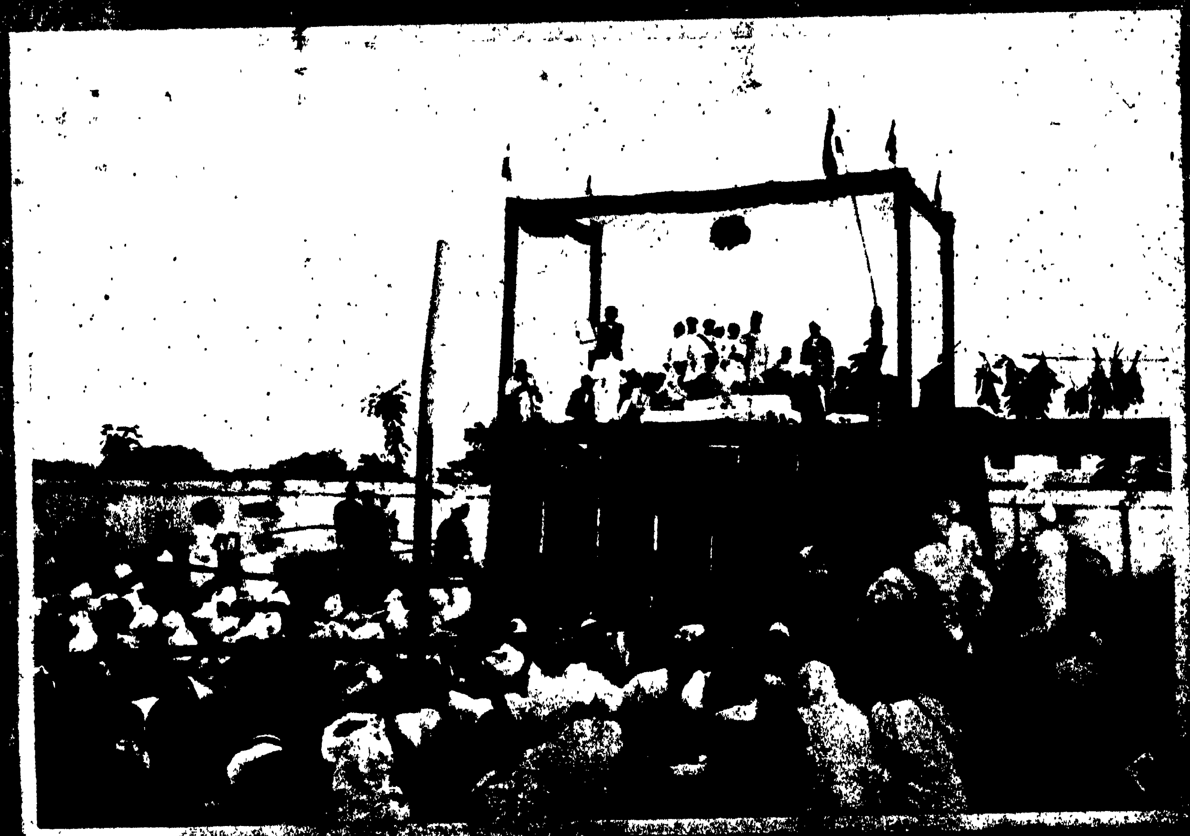
(మహాత్ముని చిత్రములు)

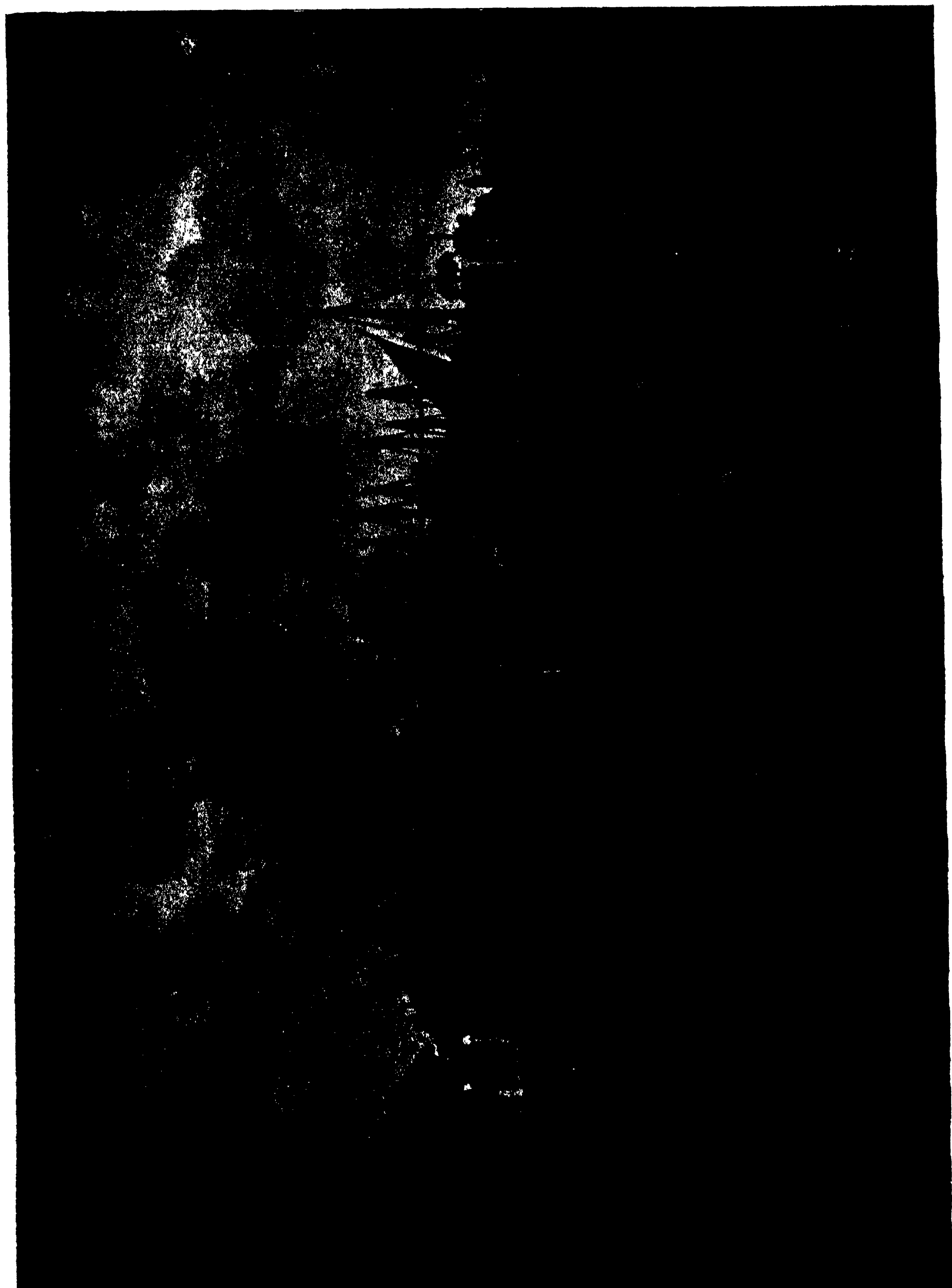

 1. మహాత్ముడు సబర్మతీ ఆశ్రమమునుండి బయలుదేరుట. 2. నెల్లూరులో వి. ఆర్. కాలేజి ఆవరణమున బహిరంగసభ.

1. మహాత్ముడు వెంకటగిరిలో. 2. హిందూపురములో.

ఆంధ్రపత్రిక - భావసంవత్సరాదిసంచిక

(మహాత్ముని చిత్రములు)

1. సీతానగరసత్యాగ్రహాశ్రమమున మీరాబెన్‌గారు హరిజనబాలికలకు ఖద్దరుపంచిపెట్టుట. 2. పిఠాపురమువద్ద అడవిలో మార్గమధ్యమున గ్రామస్థులతో మహాత్ముని సంభాషణ. 3. స్టేషనులవద్ద జనసమూహము. 4. విశాఖపట్టణములో విశ్వనాథంగారి మేడపైన మహాత్ముడు.

1. పాలకొల్లువద్ద జనకాశ్రమమునకు మూలరాయివేయుట. 2. శాంతి సభలో.

ఆర్థికపరిణామము, చరిత్ర, రాజ్యాంగవిధానము మొదలగు ఇతర వివరము లెరుంగగోరువారు క్రిందచెప్పినపుస్తకముల జూడగోరెదను:

౧. The Economic aspects of the History of the Civilisation of Japan—3 Volumes. by Y. Tokokoshi.

౨. History of Japanese religion with special reference to the Social and Moral life of the nation. by Anesaki Masahara.

౩. The Economic development of Japan. by Yuhara.

౪. Japan Year Books.]

జీ వ త త్త్వ ము

ఉమర్ అలీషాకవి

* రాగము: బిలహరి - తాళము: అట

జీవునికథనము, జెప్పెదవినుము,
ఈవిశ్వమును జేరగ, వచ్చినత్రోవ. జీ.

ఆవిరాట్టునుండి, ఆనాడు తెగిపోయి-
ఆవిర్భవించి మర్త్యాకారమందగ
చావుపుట్టుకలనెడు ద్వైధీ
భావములఁ బడి జడునికైవడి
కేవలాజ్ఞానాంధకారమె
తావలంబగు తనువుతానను. జీ.

ఈపంచభూతాల, నిమిడిన విషయాల
ప్రాపుజేరి ప్రపంచములోపల
ఆపదలనుభవింపగను జన్మించి స
ద్రూపముచెడియేదో, రూపము గైకొని.
తాపురము జేయుచును సతిసుత
రూపతాపత్రయములను బడి
ఆపరబ్రహ్మస్వరూప మ
హాపదార్థము మఱచి తిరిగెడు జీ.

శారీరకపు సౌరు, కారణమగుతీరు
కోరి పుత్రదా, రేషణావస్థల
మీఱగలేక సంసారఘోరపారా
వార మీదు దారి, నేరక గాఢాంధ
కారమగు ప్రారబ్ధకర్మా
గారమున జడుడగుచు తొంబది
యాఱుచక్రము లున్నతనువను
నీరథంబును నడుపుచున్న. జీ.

రేలని పగలని, కాలచక్రములోని
కీలుదెలియలే, కార్తి పాలై కల
కాలము విషయ సౌఖ్యాళి నోలలాడి
యీలోకమే నిజమంచాలోచించి యెపుడో.
కూలియీ తిరుగలిని బోలెడు
కాలని[illegible]తిని బూడిదైతుది
ధూళిధూసరములను గలిసి వి
శాల విశ్వము విడిచి పోయె. జీ.

* రామునిచరితము - కోమలివినవె—అనువరుస.

మాయయు ఆప్రతి, చ్ఛాయయు గలనుప
దేయమైనయీా, కాయమే యవి
ద్యాయతమగు దే, హావరణ విక్షేప
మైయొప్ప కూటస్థ,మైయున్న పరమాత్మ
కీయుపాధియు నింద్రియంబులు
నీరజస్సత్వాదిగుణముల
నేయవస్థల నంట కదిజల
తోయజంబుల తీరు దనరును,   జీ.

అణురూపముగమాఱి, జననిగర్భముజేరి
జననమొంది బా,లేందు బింబాకృతి
దినదినము పెరిగి జీ, వననాట్యరంగమున
జని కాలుమోపిన,ర్తనము చేయుచు స్వీయ
ఘనమహాచరితంబు పాడుచు
వినుచు నీమూనాళ్ల సంతను
గనుచు నిది తనదనుచు తుది కల
గను విధంబున విడచినడచే.   జీ.

ఈకర్మవాంఛల, చీకాకు పడిచాల
శోకమోహాభ, మైకమూ నూహల

ఆకాశమునకు భూ,లోకంబునకు త్రాళ్ల
తో కట్టియూగగ, ప్రాకిప్రాకియెపుడో
ఈకళేబర మిచట విడచియు
నాకమున కేకాకియై యా
భీకరములగు పథములను బడి
పోకమునుపే తెలిసికొనుటకు.   జీ.

ఆఱాఱుతత్వముల, మీాఱినయోంకార
కారమైన యా,కారమె జీవుడు
ఆరూఢి సుషుమ్న, దారినివ్వరిముల్లు
తీరుమెఱయుచు హరిని, జేరు ధారణయందు,
ఆరహస్యము తెలిసి ఉమ
రాలిపాకవివలెను సాధకుఁ
డాఱితేరి వివాద మణఁచియు
నూరకొను నానందమందుచు.   జీ.

ఇదెసమాధి,యియ్యదె యోగ,మిదియెశాంతి
శాంతిపారకుడా యిట్లు స్వాంతశరధి
పొంగి పొరలుతరంగాల మునిగి తేలి
వ్రాసితిని గీతి యీారీతి, పాడిపాడి.

స్వసంరక్షణ సూత్రము

వల్లూరి సూర్యనారాయణ రావు

ఈ ప్రపంచమునందుండు చరాచరసృష్టిలో ఒకజీవి మరియొకజీవిని తినుచున్నగాని తాను బ్రతుకనేరదు. ఇది ప్రకృతిలో స్వభావజన్యమైనది. జీవత్వము వృక్షాదులయందుకూడ కలదని జగదీశచంద్రబోసు మొదలగు భౌతికశాస్త్రజ్ఞులందరు ఒప్పుకొన్నవిషయమే. అట్టి జీవులను తిని కీటకాదులు, సరీసృపములు, పక్షులు, మృగములు, మనుష్యులు మొదలగు జీవరాసులన్నియు బ్రతుకుచుండుటయేకాక వీనిలో కొన్ని ఒండొరులను చంపుకొని తినుచు జీవించుట మనము కన్నులార ననుదినము చూచుచునే యున్నాము. ఈ నిరంతర మగు పోరాటములో బుద్ధిబలము,శరీరబలము కలవి యెక్కువకాలము జీవించుచు, వానిసంఖ్యను వృద్ధిపరచుకొనుచుండును. మానవునకు తక్కిన జీవరాసులకంటె, ప్రకృతిపరిణామమునుబట్టి బుద్ధిసంపద యెక్కుడగుచుండుటవలన, తాననేకపరికరములను, సాధనములను, ఆయుధములను, యంత్రములను మొదలగువానిని కనిపెట్టి తక్కిన జంతువుల నన్నిటిని తనస్వాధీనము చేసికొని వానిమీద జీవించుచున్నాడు. ప్రకృతిరహస్యములను ఇంకను పరిశోధించి కనుగొనుచున్నాడు. ఈకారణముచేతనే తన పూర్వులును, అతిసమీపబంధువులు నగు ఓరాంగు, చింపాంజీ, గిబ్బన్,గోరిల్లా మొదలగు మర్కటజాతులను కూడ పరిమార్చి, తాను కోటానుకోట్లకొలదిగ వృద్ధియై ప్రపంచమంతయు నిండిపోవుచున్నాడు. అనేకవిధములైన ఉద్భిజ్జములను తాను జీవించుటకు పెంచుచున్నాడు. తన నాగరికత వృద్ధియైనకొలది తనసోదరు లగు అనాగరికజాతులును, నానావిధములైన వన్యమృగములును పేరులేకుండ అనేకలక్షలశతాబ్దములనుండి క్రమక్రమముగా కృశించి నశించిపోయినవి. ఇప్పుడును పోవుచున్నవి. ఇట్టి స్వార్థపరత్వము ప్రకృతిలో నంతటను మనకు గోచరించుచున్నది. ఆత్మరక్షణసూత్రము ఎల్లెడలను వర్తించుచున్నది.

కాని, మానవులు పూర్వకాలములో ఒకరినొకరు చంపుకొని తినుచుండినను, ఇటీవల వారి బుద్ధివికాసము వృద్ధియైనకొలది, మానవజీవిని పోషించి నిలుపుచుండుట సంఘాభివృద్ధికి ముఖ్యమని యెంచి, నరమాంసభక్షణమును మానుకొనుటయేకాక ఆత్మహత్య కూడ పాపకార్యమని శాసించిరి. అన్యజంతువుల మాంసభక్షణమునుమాత్రము మానలేదు. కాని, దయాదాక్షిణ్యములు పెంపొందించుకొని వానికి అనవసరమగుబాధ కలుగజేయకుండ వానిని భుజించుచున్నాడు. అట్లు వీరు చేయనిచో ఆజీవరాసులు వృద్ధియై మానవులకు తినుటకు గడ్డికూడ దొరకకుండ చేసియుండును.

"అహింసా పరమోధర్మః"అనునీతిసూత్రముఅన్ని మతములలోకూడ ప్రతిపాదింపబడియున్నది. హింసయనగా కేవలము జీవముతీయుటయే కాదు. ఇతర ప్రాణులయొక్క మనస్సునకైనను, శరీరమునకైనను ఉపద్రవము కలుగజేయుట, అట్లుచేయతలంచుట సైతము హింసక్రింద వచ్చును. కాని, స్వసంరక్షణసూత్రమునకు ఈఅహింసాసూత్రము సామాన్యముగా లోబడక తప్పదు. "జీవితం మరణాచ్ఛ్రేయో జీవన్ ధర్మ మవాప్నుయాత్", "జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి" బ్రతికియుండిన ధర్మమొనర్పదగును. ధర్మసాధనముకైనను ముందుగా,

బ్రతుకుతెరవు చూచుకొనవలెను. కావుననే ధర్మదృష్టి ననుసరించి చూచినను మరణముకంటె జీవితము శ్రేయస్కరము. మానవులలో ఎక్కడనో కొందరు ఉత్కృష్టమేధాసంపత్తికలిగి వాదప్రతివాదనలను దూరదృష్టితో విమర్శించి, స్థూలసూక్ష్మధర్మములను పరిశీలించి, తమ దేశముకొరకుగాని, తోడిప్రజలయోగక్షేమమునకైకాని తమప్రాణముల నిచ్చెదరుగాక. ఇది యంతయు ప్రకృతిస్వభావమునకు విరుద్ధమేయని చెప్పవలసియుండును.

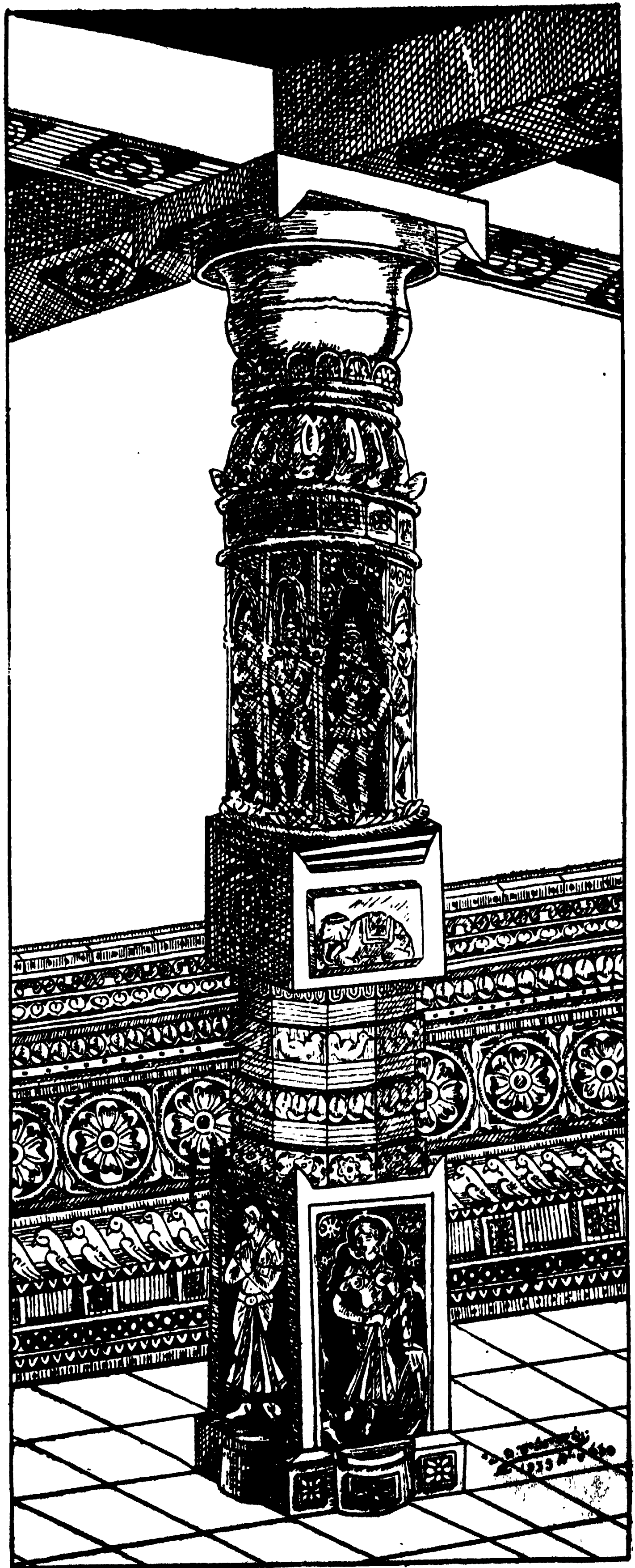
మనుష్యులలో వ్యాఘ్రత్వ మెన్నటికిని పోనేరదు. వీరు వ్యాఘ్రములకంటెను నైతికవిషయములలో, అధములనియే యెంచవలెను. వ్యాఘ్రము తనయొక్కయు, తనపిల్లలయొక్కయు తత్కాలపు ఆకలిని తీర్చుకొనుటకుమాత్రమే యితరజంతువులను హింసించును. మానవుడు తనసోదరులను కొల్లగొట్టియు, హింసించియు, ద్రోహము చేసియు తనకు, తనపిల్లలకేకాక, తనకు కలుగబోవు భవిష్యత్సంతానపరంపరకు వంశపారంపర్యముగ నుండునట్లు ఆస్తిని సేకరించుటకు సదా ప్రయత్నించుచునేయుండును. తా ననుభవించుటకు భోగవస్తువుల కంతము లేదు. ఆశకు మేరలేదు. జీవరాసులలో మానవుడే యెక్కువ హింసను కలుగజేయుజంతువు. తనకుటుంబమును, తనజాతిని వృద్ధిపరుచుకొనుటకు ప్రపంచములోనుండు నానావిధ వృక్షలతాగుల్మములను, తక్కినజీవరాసులను తానువశపరచుకొని, ప్రపంచమునంతయు నేలుచున్నాడు. తనకు, తనజాతికి హానిచేయు జంతువులను చంపివేయుచు తాను తినదగినప్రాణులను మచ్చికజేసికొని వానిని పెంచుకొని తినుచు, తనపొట్టపోసికొనుచున్నాడు.

మానవకోటిలో వ్యక్తులమధ్యనే యిట్లు హింస ప్రబలియున్నపుడు, జాతులనుగురించి వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. ఈ ప్రపంచములోని వివిధ మానవసంఘములు ఎల్లపుడు ఒండొంటితో పోరాటములుసల్పుచు, ..., బలహీనమైనవానిని పెద్దవి మ్రింగివేయుచు వీలుగానిచోట్ల సంధిచేసికొనుచు సామదానభేద దండోపాయముల నుపయోగించి జీవించగలుగుచున్నట్లునానాదేశచరిత్రలు స్పష్టపరచుచున్నవి. ప్రతికుటుంబములో ధనవంతులు, ప్రయోజకులు, దరిద్రులు - ఎట్లు వంశపారంపర్యముగ మార్పులు జరుగుచున్నవో ఆవిధముగానే మానవసంఘములకుకూడ వృద్ధిక్షయములు కలుగుచునేయుండును. నేటికిని అట్లే జరుగుచుండుట మనము చూచుచునేయున్నాము. మానవసౌభ్రాత్రమనుమాట కొందరి నాలుకలమీద ఆడుచుండునేగాని ఆచరణలో ఏజాతిలోను లేదని యీ యిరువదవశతాబ్దములో కూడ స్పష్ట మగుచున్నది.

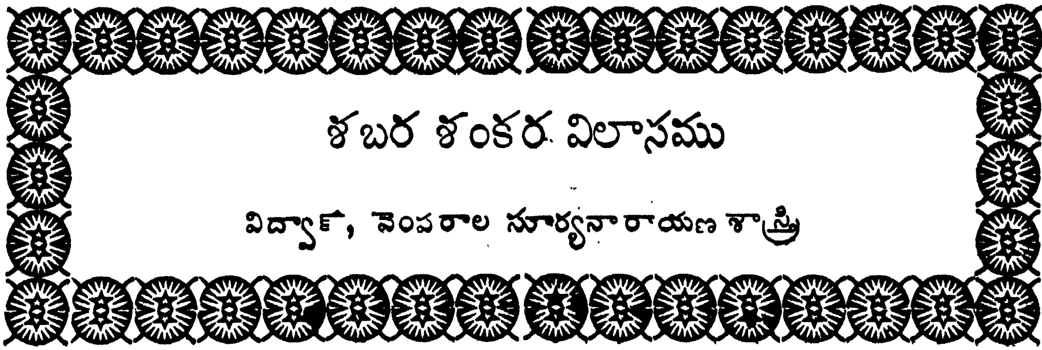
కాబట్టి గాంధిమహాత్ముని అహింసా సూత్రమునకు దేశకాలపరిస్థితులనుబట్టిఅనేకములు మినహాయింపునకు అవకాశము లున్నవి. ఈయన నరమాంసభక్షకుల సంఘములో నుండుట తటస్థించునెడల, ఈ సూత్రములకు ఆసంఘమువారిని ఒప్పించలేడు సరికదా యీాయనయే జీవించుట కడుదుర్లభము. భగవద్గీతయే దీనికి దృష్టాంతము. దాని యుపక్రమోపసంహారములే యిందుకు తార్కాణము. సామ దాన భేద దండోపాయములు సర్వదా ఆయా కాలపరిస్థితులను బట్టి, సంఘములోని అధికసంఖ్యాకుల యభిప్రాయమును బట్టి ఉపయోగింపరచబడుచుండును. అట్లు చేయనిచో ఆ సంఘము జీవించ నేరదు. బలమైనజాతికి బానిసయై తుదకు దానిలో కలసిపోవును గాని, దాని ప్రత్యేకతను నిలుపుకొనజాలదు. ఈ అంతర్జాతీయ మగు పోరాటము ఎన్నటికిని సహించదనుటకు నానాజాతిసభయు, ఆయుధవిసర్జనసభయు, ఆర్థికవిషయకసభయు విచ్ఛిన్న మగుచుండుటయే ఒక గొప్ప దృష్టాంతము. దొంగలు దొంగలు కలసి ఊళ్లు పంచుకొనునట్లు బలవంతులైన కొన్నిజాతులు బలహీనజాతులను పీడించుటకే యిట్టి సభలు యేర్పాటైనపుడు, వారిలోవారికి పాళ్లు తెగక యెవరిస్వార్థమును వారు రక్షించుకొన ప్రయత్నించుచున్నారు. ఇది ప్రకృతియొక్క స్వభావలక్షణమే కనుక మన మాశ్చర్యపడవలసినపని లేదు. ఈ విధానములో

తప్పొప్పులు పాటింప నక్కరలేదు. చర్చల కతీత మైనది. స్వసంరక్షణకొరకు అట్లు ప్రతిసంఘము చూచు కొననియెడల అది అస్వాభావిక మనే యనవలెను. త్యాగము మానవునికి స్వాభావికము కాదుగనుకనే, అది వారిలో అరుదుగ కనుపడుచుండును. దానిని ఉత్కృష్టధర్మముగా ప్రజ లెంచుకొనుట తటస్థించుచుం డును. ఇట్లి మానవస్వభావమును మార్చుకొననియెడల, మనము పశుతుల్యులమని వేదాంతులు చెప్పుచుందురు. అట్లుగాక మరియేమి?

ఈనూతననైతికాభివృద్ధి అనేకవేలసంవత్సరముల క్రిందటనే మొదలుపెట్టబడి వ్యక్తులలో ప్రబలి సంఘము కట్టుబాట్లకు, సంఘస్థిరత్వముకొరకు సాంఘిక, మత, రాజకీయశిక్షలవలన పెంపొందచేయబడినవి. కాని, యీనైతికమార్గము, కడుపుకాలుచున్నపుడు ప్రజ లంగీకరించుట అసంభవము. మతసాంఘికరాజకీయనిబం ధనలన్నియు స్వసంరక్షణసూత్రము నుల్లంఘించితీరు ననియే పాలకులు పాలితులుకూడ యెరిగియుండి, పట్టు విడుపులతో రాజ్యపరిపాలన కావించుచున్నారు. వారి లో బలహీనజాతులు, స్వసంరక్షణకు వివిధోపాయము లను ఆచరణలో పెట్టుచుందురు. ఆంగ్లేయపార్లమెం టులో, నిజమును మరుగుపరచకుండ కుండబ్రద్దలు గొట్టినట్లు చెప్పువాడు చర్చిల్‌దొర ఒక్కడే. తక్కిన వారు తమ నిజాభిప్రాయములను మరుగుపరచి, రాజనీతి తంత్రజ్ఞులుగా ప్రవర్తించి తమదేశజుల స్వార్థమును జాగ్ర తగ కాపాడుకొనుచు, మనకు కొద్దిమెతుకులు పార వేయజూచుచుందురు. 'మొండివాడు రాజుకంటె బల వంతు' డనుసామెతనుబట్టి మనలో కొందరు సహాయ నిరాకరణవిధానము నవలంబించెదరు. వీరిలో ఎవరికిని అహింసాసూత్రమునందు నమ్మకము లేదు. స్వసంరక్షణ కొరకే యీసామదానభేదదండోపాయములు వ్య చేతను, సంఘములచేతను అవలంబింపబడుచున్నవి.

సింహాచలదేవాలయములో నొక స్తంభము —పి. వి. రామరావు

శబర శంకర విలాసము

విద్వాన్, వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రి

[ప్రదేశము:—హిమవత్పర్వతమందలి వనము.

పార్థివలింగమును బూజించుచుఁ దపస్వివేషధారియగు నర్జునుఁడు ప్రవేశించును.]

అర్జు:—(ధ్యాననిమీలితాక్షుఁడై ఫాలమున నంజలిపట్టి)

బాలశశాంకశేఖర, యపారకృపాకర, ముక్తివల్లికా
వాల, మునీంద్రమానసనివాస, జగత్పతి, సర్వమంగళా
కీలితవామగాత్ర, నిజకింకరకింకర, దేవదేవ, నా
పాలిటి కల్పకంబ, పరిపాలనసేయవె నన్ను శంకరా!

కౌరవసాగకల్పితనికారమునన్ సహధర్మచారిణీ
గౌరవభంగమున్ గనులఁ గాంచి, త్యజింపఁగలేక ప్రాణముల్
భీరువులట్లు ముందు చటవిన్ బడియుండెను మాకు నీపదాం
భోరుహముల్ గదా శరణముల్ జగదీశ్వర, శంకరా, హరా!

తల్లి యనాథయై ట్లుడలు హాయలయింట వసించి; బిడ్డలో
తల్లిని బాసి, రన్నలును దమ్ములు ద్రౌపది కామ్యకంబునం
దుల్లల పొక్కుచుండి, రిట నొక్కఁడనేఁ దపమాచరింతు నీ
సల్లలితాంఘ్రిపద్మముల స్వాంతమునన్ ఘటియించి శంకరా!

బాల్యంబాది విరోధమూని మముఁ జంపన్ జూచి, చాకున్నదౌ
శ్శీలం బొప్ప, దురోదరంబున మహీశ్రీమానముల్ గొంచు హృ
చ్ఛల్యంబౌ నల ధార్తరాష్ట్రుని సపుత్రక్షేత్రమిత్రానుజా
వశ్యాప్తంబుగఁ ద్రుంప కెక్కరణి నాస్వాంతంబు శాంతం బగున్?

పారాశర్యమహోపదేశమున జంభద్వేషి సేవించి, త
త్సారాస్త్రంబులఁ బొంది, పాశుపతమంత్రశ్రేష్ఠ మార్జించి యా
చారం బొప్ప జపింతు నెన్నఁటికి నోచంద్రార్ధకోటీర, యీ
దారిన్ వత్తువొ? వచ్చి వత్సలతఁ జేతఃకాంక్షితం బిత్తువో!

(కన్నులుదెఱచి నలువంకలఁ గాంచి)

తారై పారెడు కొండయేఱులఁ, దమంతన్ బుట్టి పుష్పచ్ఛదాం
భారోదారములైన భూరుహలతాకుంజమ్ములన్, సుస్వర
శ్రీరాజత్పికకోకిలాదికమునన్, జైత్ర స్వభావోక్త్యలం
కారోదారణంబుగా వెలయు నీకాంతార మూహింపఁగా.

అఖిలావయవతాప మాఱంగ సోఁకెడు శీతలపవమానపోతములును
గనులకుఁ జల్లనై కనుపట్టు కోమల శ్యామలచ్ఛదమహాభూమిజములు
శ్రవణపర్వంబుగా రవళించు పరభృత శారీపికాదిద్విజాతిగణము
రసనారసాయనక్రమమైన శైలాగ్ర విశ్చ్యుతనిర్ఝరవిమలజలము

నాసికాపుట సంతర్పణంబు సలుపు
సకలసుమగంధములును నైసర్గికముగఁ
గలుగుచుండంగ మును లేల కానవిడిచి
కృత్రిమసుఖంబు గార్హస్థ్య మిచ్చగింత్రు.

ఎంతసుఖంబులేనిదె మునీంద్రులు దారసుతాదివైభవం
బంతయు రోసి యాకలము లాఁకటికిన్ దినుచున్ మహీరుహ
ప్రాంతము లాశ్రయించి చలిబాధకు నెంచకు మేనొసంగి యా
త్మాంతరుపాధులై వనములందుఁ దపింపఁగ వెళ్ళివారొకో!

ఫలపత్రజలంబు లొక్కొక్క
నెలభోజనముగను మూఁడునెల లరిగెన వీ
నెల వాయుమాత్రభక్షణ,
మలవడిచిన నదియు శివుసయన్ సుఖమిచ్చున్.

(మఱియొకవంక దృష్టిసారించి చూచి)

ప్రళయకాలపయోదపటలంబు నటు మీటు కర్కశనీలిమాకలితతనువు
మథ్యమానాబ్ధిభ్రమన్మందరధ్వనిఁ గొనగోటఁ జిమ్ము ఘుర్ఘురరవంబు
సంచరద్వనమృగకింవిద్ధ్వనిశ్రుతివిగళితానలకణవీక్షణంబు
భూజాతమూలసమున్మూలనపటిష్ఠదంష్ట్రావిభూషితోద్దండపాత్ర

మమర నల్లదె యొక వరాహంబు సర్వ
చేతనభయావహంబు నిస్సీమవేగ
ధూర్వహంబయి కనుపట్టు దూరమందు
(సంభ్రమముతో) నవునిటులె వచ్చుచుండె నేలా యుపేక్ష?

కోదండకాండతూణీ
రాదుల ధరియింతు నింక నాఁగిన వన మీ
భూదారముపాలై చెడుఁ
గాదన కిటిఁ బూనవలయు హత్రము నిపుడే.

(ధనుష్పాణియై నిలిచి)

చాపవిముక్త శాతశరసాహ్యమునన్ రయమొప్ప ఘోణి యీ
బాపున కేసు దించె నీకుఁ దప్పక గాండివముక్తబాణధా
రాపతితం బొనర్చెద;—విరాగిని నాకు వశర్మ—మైననే
నేపగిదిన్ వృథామ్మృతి సహింతుఁ బ్రతిక్రియ నేర్చియుండియున్.

ఇదె విడిచితిఁ గోలముపైఁ
బ్రసరం బీదెబ్బతోడఁ బడి మృతిగను—న
ల్లదె పేలోకబాణము నా
ప్రదరముతోఁ బాటె యవలిప్రక్కను దాఁకెన్.

ఇది యెటనుండి వచ్చెనో కా—(బాణము వచ్చినవంకఁ దేఱిపాఱఁ జూచి)

యెవ్వఁడో యొక్కకిరాతుఁ డట్ల య
ల్లదె కనుపట్టు—నా,శరశరాసనముల్ కయిఁబూని వచ్చుచుం
డెఁ;దరిన యూర్పులూర్చుచు గణిల్లుగణిల్లని కంఠశృంఖలల్
రొదయొనరింపఁ గుక్కలవె రూక్షనిరీక్షణ మొప్ప వచ్చెడున్.

కూకలిడుచు మైకోకల
కాకులు ధరియించి కాకులటు గుంపయి, కా
లాకృతుల శబరసేన ల
వే కావంబిని హసించి యేతెంచు వడిన్.

కొంతు లోకింత డీలుపడ ఘర్మజలంబులు ఫాలపట్టికా
క్రాంతములై కపోలములఁ గ్రమ్మఁగఁ బయ్యెద నొత్తుచున్, లలా
టంతపభానురోచి కకటా! కమదమ్ములు వాడుదేర, నా
చెంతనె యుస్సురుస్సురని చెంచిత వచ్చుచునుండె నల్లదే.

వేటకు నీశబరుఁడు రా
నోటు సబలుఁ డగుచు; వీని కోటువడి నిరా
ఘాటజవంబున నీకిరి
నా టెంకికిఁ బాఱుదేర, నారస మేయున్.

ఆయమ్మను, నాయమ్మను,
గాయమ్మనఁ జొచ్చి యసునికాయముఁ గొనఁగాఁ
గాయ మ్మిలపైఁ బడి కిరి
మాయమ్మైపోయె నేమిమాయయొ యవురా!

నిట్టూర్పులు దండడిగొనఁ
గట్టలయిక మాటరాక, గరమెత్తి, ననున్
గిట్టుగతి యలుక చూపుల
నట్టిపడఁ గిరాతుఁ డేమియో వినఁబలుకున్.

(యథోక్తరీతి శబరుఁడు ప్రవేశించును)

శబరుఁడు:—

అవురా యెంతగఁ బోతరించితి మృగవ్యాసాక్తియ మాహింప, క
వ్యవనాటక్షతలక్ష్యజంతుహననవ్యాపారముం బూని తీ

యనివేశం బటు నార్చుకొంటివి వరాహంబ నేమిగాని! దుర
ధ్వనిహారిన్ నినుఁ దొల్తఁ గూల్ప నిదె చాపం బెక్కుడింపన్ జామి.
శిరమునఁ గంజపల్, మెయి నశేషమునన్ బసుమంబు, వల్కలాం
బరములుఁ దాల్చి మానిమహిమన్ గనుపట్టుచు, విల్లు దాల్చి, ని
ష్కరుణపు వ్యాఘ్రజీవితము గైకొని,యందును నీతితప్పి నా
శరమున కడ్డువచ్చెదవె? చంపకయుందునె యిట్టి నీచునిన్?

మూఁడుదినాలనుండి జలమున్ గొన కన్నము నిద్రలేక యీ
క్రోడము వెంబడిన్ గిరులుఁ గోనలుఁ గానలుఁ జొచ్చిచొచ్చి యీ
నాఁ డగపడ్డ సంతసిలి నాదొరసానికి దీని మాంసమున్
నూడివసేయ నేయ, నెడఁజొచ్చితివే శ్రమమెల్ల వమ్ముగన్.

భంగము లేకపాయనము పట్టితినేని ననున్ స్వయంగ్రహా
లింగనలాలితున్ జలిపి లేమ మనంబు నొసంగనుండ నో
వెంగలి, యడ్డువచ్చితివి, వేయిపునర్జననంబు లెత్తినన్
సంగతమౌనె యిట్టితరుణం,బెటు సైఁచెద నిట్టి నిన్నిఁకన్.

అర్జు:—(సక్రోధముగా)

దుర్మదవృత్తిఁ జిత్తమునఁ దోఁచినటై ఖరిఁ బ్రేలుచుంటి మ
త్కార్ముక మింతకున్ సయిచెఁగాని యిఁకన్ సహియింపనోప, దీ
దుర్ముఖతాప్తి మాని, తొలుదొల్త భవత్పతిగండపాలికా
నిర్మితపత్రభంగకమనీయతఁ గాచికొనంగ నెంచుమా!

మాకును లక్ష్యలక్షణసమన్వితమే మృగయానయంబు, నేఁ
డీకడ మాని నొచుఁ దపియించుట శత్రుకృతావమానమున్
బోకడవెట్టనెంచి సుమి; పుట్టుక రాచకొలంబునందు; నీ
కూకలకే చలింతునొకొ కొమ్ము శరాసము పల్కు లేటికిన్.

ఎవఁడనటంచుఁ జిత్తమున నెంచితివో చతురర్ణవీపరీ
తవసుమతీంద్రమౌళిమణిధాగధగీపరిచుంబితాంఘ్రియున్
వివిధమహాధ్వరవ్రతపవిత్రితమూర్తియునైన పాండుభూ
ధవుసుతుఁడన్ యుధిష్ఠిరుని తమ్ముఁడ ద్రోణుని ముఖ్యశిష్యుఁడన్.

ఖాండవ మగ్ని కొసఁగి యా
ఖండలముఖ్యామరేంద్రగణము నోడిచి యీ
గాండీవముఁ గొనిన మహో
ద్దండుఁడఁ బార్థుండ నన్నుఁ దాఁకెద వటరా.

కానిరా భుజకండువున్ దొలఁచి చక్కజేసెదన్ ధర్మజుం
డానాఁ డున్నతి రాజసూయమును జేయన్ బూన నానావనీ
జానివ్రాతము నొంచి విత్తములు మెచ్చన్ దెచ్చు శౌర్యాగ్నియీ
లోనన్ డింపదనటంచు నెంచకుర లోలో రాజుచుండెన్ జామా.

శబరుఁడ నీవు నీతియును జాతియు మాలిన మూర్ఖ వంతకా
దబలకు దేహమే నొసఁగునట్టి మనోజదురాశరుండ వె
ట్టు బవరమందు నిల్తు? కనిలో నినుఁ జంప ఫలంబు సున్న; శ
శబరి సుమంగలీత్వ మెడసల్పుటమాత్రమ తక్క నిస్సిరో!

ఎఱుక యసుమంత లేఖిని
'నెఱు'కన వ్యతిరేకలక్షణేరిత నామం
బిరవొందు నమంగళవా
సరమునకును మంగళాఖ్య సమకూరిటుల్.

శబరుఁడు:—(మండిపడుచు)

న్యాయముతప్పి నాకు సుజేయైన వరాహముఁ గూలనేసియుక్
బోయవు మూర్ఖవంచనెదు; మూర్ఖుఁ డెవండొ తలంచి చూడు, వీ
చాయవసింప నీకవఁ డొసంగె ననుజ్ఞ? మదాజ్ఞ లేకయే
యీయెడ నుంటె కాక, తగవీఁగుటె కాకిటు ప్రేలఁ జొచ్చితే!

పాండుసుతుఁడవో లేక యాఖండలాత్మ
జుండవో యెవ్వఁడైన నొక్కండె నాకు
గాండివము బెండొ నాకేల? భండనమున
సర్వ మెఱుఁగంగ నగుఁగాదె క్షణములోన.

ఎఱుఁగక చేసినాఁడ క్షమియింపుము నన్నని వేఁడ కిక్రియన్
బిరుసుదనంబు మానవు; విభీషికలన్ వినినంత భీతిమైఁ
దొలఁగుదునే నినున్ గఱకుఁదూపులకోపుల రూపుమాప; కై
లైలకులరాజ నైతి నిటులే నినుఁబోటుల కోహటిల్లుచోన్.

ర మ్మెక్కింపుక పురుషకారముగలాఁడ
వేని ధను వందికొను మది యిపుడ తెలియఁ
గాతరుఁడవేని యొకనమస్కార మొంది
చనుము 'శరణ'న్నఁ జంపమి శబరనీతి.

(అని యిరువురును విండ్లెక్కిడి యుద్ధము సేయుచుందురు)

శబరి:—

దిగ్దంతికర్ణ బాధిర్యసంధాయక జ్యాసంక్రియాప్రచండారవంబు
పుంఖానుపుంఖవిముక్త బాణగణచ్ఛటాచ్ఛాదితాశావియత్తలంబు
భగ్నభగ్న దర్పవాచాట్టహాసాహోపురుషికాసమంచితంబు
నన్యోన్యసంప్రయుక్తాంబక దళనక్రియాసఫలక్ష్య విజ్ఞానయుతము

నైన యీవీరపురుషఘోరాహవంబు
నకట! దూరస్థలిని నిల్చి యరయు నాకు
నదరె గుండెలు, ప్రాణముల్ చెదిరె, భయము
ముదిరెఁ, జెమటలు గదిరె, సమ్మోహ మెదిరె.

అటునిటుపడు ఖండితాశుగంబులు దాఁకినిదురించు పులిపిండు బెదరిపాఱఁ
దప్పించుకొను నంపతాఁకునఁగుంభికుంభములు భేదిల్లి ముత్యములురాలఁ
బాదాభిఘట్టనఁబసువృక్షముల క్రిందసకుటుంబముగమృగీచయ మడంగఁ
బైకేగు తూపుల సోఁకొంది పక్షులు విలవిలఁ దన్నుకొంచిలను గూల

వెనుక ముందటఁ గ్రిందమీఁదను గనంగ
సర్వతోముఖముగ వనీస్థలము విలయ
కాలపరిపాకమునఁ బొందె నీవిపత్తు
ను[illegible]ఁజేయు సమర్థులీధాత్రి గలరె.

(ఖేదము సూచించుచు)

అయ్యయ్యో! పార్థుఁడేసిన యంబకంబు
ఫాలమునఁ గాఁడి ప్రాలేయభాను క్రింగి
వ్రేలు రాహువుచందాన వ్రేల నాథుఁ
డొఱఁగుచున్నాఁడు మూర్ఛిల్లి ధరణిమీఁద.

అహహా! యంతటిలోన తేఱుకొని చండాస్త్రంబులన్ శాత్రవున్
నిహతుం జేసి తదంబకంబులను దూణీరంబులన్ శాంబరీ
పిహితం బౌనటు సేయ; డిల్లపడి కంపింపంగ దేహంబు, దు
స్సహకోపంబున వింటఁగొట్టె బలిమన్ స్తంబర్జునుం డయ్యయో.

(సంతోషముతో)

బెండువడక నాయకుఁ డ
గ్గాండీవము గంగపాలుగా మాయ మొనే
ర్పం; డీలుపడియు నరుఁ డదె
ఖండా గొని మోదె నకట! కాంతుని తలపై.

అబ్బురం! బల్ల కత్తి మాయం బొనర్చి
నామనోహరుఁ డదె చిఱునగవుతోడఁ
బలుకుచున్నాఁడు విస్మయభయదురంత
కోపఘూర్ణితహృదయుఁడౌ కుంతిసుతుని.

శబరుఁడు:—

దండము వెట్టి యిప్డయిన 'దాసుఁడ'నం చన వీడువాఁడఁ గో
దండము మండలాగ్రము వృథాయగుటన్ గనియుంటి, వింకనున్
భండనవాంఛ డెందమునఁ బాయదయేని భుజాభుజిన్ సమి
త్కాండముఁ బూర్ణమున్ జలిపెదన్ గ్రహియింతువుగాక తద్రుచిన్.

అర్జు:—(తనలో)

నిర్జరనాథాదులకున్
దుర్జయమయి వెలుఁగు నాధను స్సీశబరుం
డూర్జస్వియయి హరించెనె
యర్జునుఁ డింక బ్రదుకనేల యవనికి బరువై.

(ప్రకాశముగా)

మాయలమారివై రణసమర్థత చాలక చాపఖడ్గముల్
మాయమొనర్చి నిన్ను నసమానమదీయభుజద్వయీఘుర
ట్టాయతయంత్రమార్గితనిజాంగునిఁ జేయక వందనంబులన్
జేయుమనంచు నెందిరియె వచించితె? రమ్మికఁ జూతు వారుదిన్.

శబరి:—

ఉరములు పొంగ, బాహువుల నొక్కరవంబుగ నప్పళించుచున్
బెరిఁగి గభీరయానములఁ బృథ్వి చలింపఁగఁ, దానకంబులన్
వరలుచు, నొండొరుల్ గదిసి, పాయుచుఁ, బట్టుచు, దోర్యుగంబులన్
బోరిఁబోరి నొంచుకొంచు, నదె పోరుచునుండిరి మల్లపద్ధతిన్.

విశాఖపట్టణము హరిజనవాడలో ఉపన్యాసము. 2. ఆంధ్రదేశసంచారము ముగించి హిందూపురమునుంచి మైసూరునకు
3. [illegible]లో [illegible] ఉపన్యాసము. 4. మైసూరు ప్రయాణోద్యమము.
5. [illegible] కార్యకర్తలతో సభకు పయనము.